

B U U N 2 0 0 5

Wanneer we even stilstaan bij het uitbrengen van het jaarboek Buun 2005 – het zesde alweer – dan zijn er twee bijzonderheden te melden.

De eerste bijzonderheid is dat Buun 2005 het allerdikste jaarboek tot nog toe is. Liefst 288 pagina's telt deze nieuwe uitgave, terwijl het oude record op 224 bladzijden stond. Voor die 64 pagina's extra betaalt u echter geen cent meer, de prijs in de losse verkoop blijft gewoon gehandhaafd op 15 euro. Degenen voor wie dat een rotzorg is, met andere woorden degenen die het om de inhoud gaat, kunnen gerust zijn. Buun 2005 bevat weer de vertrouwde mix aan onderwerpen, van architectuur tot literatuur, van muziek tot sport en van geschiedenis tot beeldende kunst.

Een zwaartepunt in dit jaarboek vormen artikelen over gebeurtenissen in de Tweede Wereldoorlog. Het is in 2005 immers vijftig jaar geleden dat die oorlog eindigde. De periode 1940-1945 wordt op diverse manieren belicht. Door het publiceren van herinneringen van heel gewone mensen aan de manier waarop zij die oorlog doorkwamen en door het beschrijven van opmerkelijke gebeurtenissen en facetten uit die tragische jaren. Samen vormen die artikelen een geheel eigen bijdrage aan de geschiedschrijving van Venlo en omgeving in die periode.

Een tweede bijzonderheid is dat het jaarboek Buun voortaan tegelijk wordt uitgebracht met een kunstmap. In die map – de Buun Suite genaamd – zit werk van kunstenaars die in het jaarboek worden belicht of die er hun werk in tonen. Op die manier krijgt dat werk extra aandacht en kunnen wij bovendien de lezer van het jaarboek in de gelegenheid stellen om goedkoop werken van regionale kunstenaars aan te schaffen. Meer over dit unieke project leest u op de eerste bladzijden van het jaarboek.

De redactie

Buun 2005 is een cultuur-historisch jaarboek voor Venlo, Blerick en Tegelen.

Redactie-adres:

Bisschop Schrijnenstraat 28, 5914 RZ Venlo.
Tel.nr. 077-3517674

Redactie:

Koen Eykhout, Tilly Eykhout-Deneer, Adri Gorissen, Thijs Lenssen, Ruud Linssen, Pascal Mansvelders en Kees Verbeek

Medewerkers aan dit nummer:

Marcel Abrahams, Martin Bergevoet, Koos Berghs, Jacques Grubben, Marcel Hogenhuis, Ivonne Lucker, Twan Meusen, Thunnis van Oort, Louis Orval, Mia van Soest, Will Steeghs, Mariet Verberkt, Herman Verwey, Frits Wijnen, Jo Wijnen en Peter Winkels

Vormgeving:

Frank Backhuijs, Hélène Hermans en Harm Langenkamp

Foto's en illustraties:

Archief familie Jordans, Archief familie Van Soest, Archief familie Nass, Archief Hay Joosten, Archief familie Thijssen, Archief Marie-José Groenen, Archief Kiky Bos, Archief Sjaak Peters, Piet Faassen, Rob Frey, Gemeente-archief Venlo, Franco Gori, Marja Görtjes-Timmermans, Archief Mathieu Verberkt, Gerard Holthuijs, Theo Kuipers, Twan Meusen, Monumentenhuis Limburg, Jacques Peeters, Fons Schobbers, P.P. Selen, Jan van Soest, Judith Stoop-Frey, Jack Vissers en Frits Wijnen

Druk:

Drukkerij Knoops B.V., Venlo

Uitgever:

Stichting Cultuur-Historische Publicaties voor het Stadsgewest Venlo

Verantwoordelijkheid:

De verantwoordelijkheid voor de inhoud van een artikel berust altijd bij de auteur van het betreffende stuk.

ISBN:

90-767588-06-9

Winkelprijs:

15 euro

Voorwoord	1	De eierjongens uit Maasbree	101	Het verhaal van Hans Jonas	211
Colofon	2	Gedichten door Peter Winkels	106	Hans Thijssen	224
Inhoudsopgave	2	Vooraf geen nonnen Verhaal door Jo Wijnen	108	Herinneringen Louis Orval	237
Buun Suite I	4	Gedichten door Herman Verwey	110	De geschiedenis van het Bondsgebouw	249
ABCdarium I	8	Bezoek van de boze Verhaal door Kees Verbeek	112	ABCdarium I I	269
Gijs Nass	9	De Venlose bioscoopoorlog	117	Interview Willem Kurstjens	270
Het Venlo Incident	19	ABCdarium 6	124	ABCdarium I 2	280
Jack Poels	26	Dagboek van oud-oom Ruud	125	De Venlose Muntkwestie	281
Indo-rock in Venlo	33	ABCdarium 7	134		
ABCdarium 2	44	Pand in den gouden Appel	135		
Historie Lucker	45	Arno Adams	143		
Blerickse spoorwegwerkplaats	53	ABCdarium 8	171		
ABCdarium 3	70	De familie Jordans	172		
Herinneringen Mia van Soest	71	Maarten Vijgenboom	186		
Celliste Hanneke Roggen	78	ABCdarium 9	192		
ABCdarium 4	81	De Venlose Amateur Fotografen Vereniging	193		
Pascal Mansvelders	82	Kerstmis in alle facetten	198		
Venlose hulp voor Senegal	93	ABCdarium 10	210		
ABCdarium 5	100				

Buun Suite I

Wilt u vier kunstwerken van uit de regio afkomstige kunstenaars voor maar vijftig euro?

Dat kan. Bij Buun 2005 verschijnt voor het eerst een map met kunstwerken, de Buun Suite I.

Buun Suite is een aparte uitgave, jaarlijks terugkerend, die een eigen bestaan zal leiden naast het Buun-boek. In elke Suite worden vier werken opgenomen, gemaakt door mensen die in het boek van datzelfde jaar in de schijnwerpers worden gezet. En omdat de Buun vaak zoekt naar nog niet begane wegen en anderzijds uitgebreide aandacht geeft aan regionale helden, is de mix van deelnemende kunstenaars naar verwachting niet alleen uniek en opmerkelijk, maar tevens voorzien van de nodige "grootheden". De eerste Suite zet direct al de toon en bevat werk van mensen die bekend mogen worden geacht in het Venlose, echter niet direct om hun bezigheden als kunstenaar.

Buun Suite is de nieuwe Venlose kunstmap met werken in oplage. Deze werken worden voor een vriendenprijs aangeboden aan de lezers van de Buun. De kunstenaars stellen de werken eenmalig voor uitgave ter beschikking en ze worden niet meer bijgedrukt, dus zelfs voor echte vrienden geldt hier 'op is op'. Eén troost; tegelijk met Buun 2006 verschijnt Buun Suite 2 met weer nieuwe, andere kunstwerken.

Jack Poels

Pascale Mansvelders

> Jack Poels > Pascale Mansvelders
> Jacques Peeters > Maarten Vijgenboom

Maarten Vijgenboom

Jacques Peeters

De Buun Suites worden uitgegeven door de Buun, in samenwerking met 'Arts & Angels', een initiatief van kunsthistorica Pascalle Mansvelders, die in deze stichting haar schilderijen onderbrengt, waarin hedendaagse engelen centraal staan. Kunst en engelen kunnen een vergelijkbare ondersteunende en beschermende houding aannemen ten aanzien van mensen in het algemeen en kinderen in het bijzonder. In de overtuiging dat kunst een belangrijke rol kan spelen in de ontwikkeling van kinderen en vanuit de wens werken te maken die kritisch zijn ten aanzien van de maatschappij, maar daar tegelijkertijd een positieve bijdrage aan willen leveren, worden van deze werken uitgaven gemaakt waarvan de opbrengst naar een charitatief doel gaat dat het welzijn van kinderen stimuleert. De opbrengst van de Buun Suites is bestemd voor de stichting War Child.

Buun Suite I bevat prints op A3-formaat gemaakt door vanGrinsven drukkers Venlo. De werken worden geprint op speciaal papier en verpakt in een map. De oplage van de kunstwerken bedraagt 250 stuks. Elk exemplaar wordt door de kunstenaar genummerd en gesigneerd. De verkoopprijs van de Buun Suite, dus voor de vier kunstwerken in totaal, is voor dit jaar vastgesteld op 50 euro. Vanaf 5 november 2005

zijn de Buun Suites bij Kunstsalon Sir Harald Art te koop. Ook worden hier de werken, in ingelijste vorm tentoongesteld. Sir Harald Art is geopend op donderdag van 13-21 uur, vrijdag van 13-18 uur, zaterdag van 13-17 uur en zondag van 14-17 uur en is te vinden aan de Houtstraat 17 te Venlo.

Voor de uitgave van Buun Suite I zijn wij dank verschuldigd aan de deelnemende kunstenaars die hun werk ter beschikking stelden. Aan Hay Haanen voor hulp en bemiddeling. Aan John en Mieke Josten voor uitlenen van tijd en ruimte in hun Kunstsalon Sir Harald Art. Aan John Kropman van vanGrinsven drukkers die het initiatief zo genereus ondersteunde. En aan de Gemeente Venlo voor de financiële steun aan de Buun in het algemeen en de Suites in het bijzonder.

Zij gaven dit project vleugels, dank daarvoor.

Tilly Eykhout-Deneer
Hélène Hermans
Pascalle Mansvelders

Jack Poels [America, 1957]

Befaamd van America tot Amerika als zanger van Rowwen Hèze, als tekstschrijver, en binnen niet al te lange tijd ook als beeldend kunstenaar. Dachten we voorheen dat hij zich enkel zo goed kon uiten in ons eigen dialect, zien we sinds kort dat dat beeldend vergelijkbaar lukt. Ruud Linssen hield voor de Buun een diepgaand vraaggesprek met hem, te lezen vanaf pagina 26. Poels' onderwerpen zijn altijd anders en toch steeds hetzelfde, zoals het een ware kunstenaar betaamt. Voor Buun Suite I koos hij een landschap, met als titel "De Peel" uit 2004.

Jacques Peeters [Steyl, 1940]

Bekend bij alle lezers van Buun tot Dagblad voor Noord-Limburg en Dagblad De Limburger, waarvoor hij als fotograaf werkte van 1969 tot 2001. Veelbesproken om zijn oog dat meer ziet dan welke camera ook en zijn immer bescheiden aanwezigheid. Het zijn zijn beelden die u ziet bij de columns en bij de vele artikelen, ook in dit jaarboek. Voor Buun Suite I selecteerde hij een foto, die door de mate van abstractie bijna geen foto meer lijkt en die hij gemaakt heeft bij een optreden van Cirque Plume, dat hij bij deze wil bedanken als het prachtige onderwerp dat het is voor zijn lens en voor zijn persoon.

Pascalle Mansvelders [Venlo, 1963]

Kunsthistorica, museumconservator, tentoonstellingsmaker, docent en schrijver, ook voor de Buun. Slechts enkele ingewijden kennen haar als schilder. In haar schilderijen van engelen staan kinderen en hun rol in deze wereld centraal. Met een publicatie over dit werk, treedt zij in deze Buun (te lezen vanaf pagina 82) voor het eerst naar buiten en met het uitgeven van Buun Suite I start haar project 'Arts & Angels'. Voor haar eigen aandeel selecteerde zij een werk uit de serie "American Dreams", waarop engelen te zien zijn die in slaap zijn gevallen met het hoofd op de Amerikaanse vlag.

Maarten Vijgenboom [Venlo, 1942]

Grafisch vormgever die tot ver over onze landsgrenzen befaamd is om zijn ontwerpen en logo's. Minder bekend wellicht nog als beeldend kunstenaar van met de computer gemaakte werken. En nog ietsje minder als maker van prachtige gedichten. Van beeld tot woord komen al deze aspecten van zijn oeuvre aan bod in een artikel, dat begint op pagina 186, in Buun jaarboek 2005. Een van zijn nieuwste werken stelde hij ter beschikking voor de Buun Suite I, een computerprint gemaakt in Adobe Illustrator, dat hij maakte in 2004.

ACTIE BOOMHUT

“Mijn vader heeft de boomhut gebouwd. Ik vind het leuk om erin te klimmen en dan naar de overkant te kijken,” zegt Anniek. “Hoe oud ik ben? Ik ben acht.”

“Bijna negen,” vult haar zusje Michelle aan. Ze is zeven en vindt de boomhut mooi.

De boomhut bevindt zich op de Laaghuissingel in Venlo en is duidelijk zichtbaar vanaf de straat.

“Ik wil nog een kabel om eten omhoog te takelen. En dan nog een tafel voor in de boomhut”, zegt Michelle. “Maak je dat, papa?”

“We zaten er eerst iedere dag in, maar nu is de ladder weg.” Anniek kijkt spijtig naar haar vader.

“Ja, de ladder is van oma. Ze had hem zelf nodig, maar ik denk dat ik hem morgen terug ga vragen, want Anniek en Michelle zitten zo graag in de boom,” zegt vader.

“Dan nemen we drinken mee, “glundert Anniek. “ En snoep.”

“En dan moet je het wachtwoord raden, anders mag je er niet in.”

In mijn herinnering had je vroeger in iedere woonwijk wel enkele boomhutten.

Tegenwoordig zie je ze nog maar zelden. Waar zijn ze gebleven? Net als ik me dat afvraag verschijnen er in de periode van oktober 2003 tot juli 2004 in de media allerlei artikelen over boomhutten:

De organisatie van de Kinderboekenweek 2003 vroeg aan vier mensen om naar eigen inzicht een boomhut te ontwerpen. De eerste die gevraagd werd was Francien Oomen, schrijfster van het kinderboekenweek-

geschenk Ze ontwierp een boomhut met een balkon en bankjes. Deze aanleunboomhut staat nu als schrijvershuisje in haar tuin. De tweede was Oscar-winnaar, regisseur en tekenaar Michael Dudok de Wit. Hij schetste een soort roeiboot met een matras erin. Ontwerper Piet Hein Eek ontwierp een sloophouthut met een grote veranda die om de hut heen werd gebouwd. De vierde die gevraagd werd was architect Diederik Dam die een vogelhuis met balkon heeft gecreëerd.

Dan een berichtje in de Volkskrant van 26 mei 2004 over de 12-jarige Ruth, die in Portland (V.S.) woont: Slapen in een boomhut is de droom van veel kinderen.

Voor Ruth is deze droom uitgekomen. Haar vader dreigde dakloos te worden en om dat te voorkomen bouwde hij een boomhut in de bossen van Portland. Ze ging niet naar school, maar Ruth's vader gaf haar dagelijks les uit een encyclopedie. Samen verbouwden ze groenten bij de boomhut en wisten zich in een beek. Na vier jaar zo geleefd te hebben werden Ruth en haar vader in mei 2004 door de politie ontdekt. Het meisje moest een test ondergaan en die legde ze met goed gevolg af.

Op 27 mei 2004 meldt ‘Dagblad De Limburger’ dat het Architectuurpodium Venlo een prijsvraag heeft uitgeschreven voor architecten in de regio Venlo en aangrenzend Duitsland om een boomhut te ontwerpen voor Speelpark Klein Zwitserland in Tegelen. P.R.-man Rob Rambach van Speelpark Klein Zwitserland verwacht dat er in het voorjaar van 2005 een stuk of zes, zeven boomhut-

ten staan in het natuurspeelbos.

In ‘Dagblad De Limburger’ stond ook een artikel van Caroline Göttgens over het bedrijf ‘De Boomdroom’ van Jacqueline Hietink en Roeline Faber in Almere. Twee jaar geleden stoorde Roeline zich aan een stapel oud hout in haar tuin. Ze kwam op het idee er een boomhuis van te maken. Al gauw ontwierp ze een tweede boomhuis voor de tuin van Jacqueline. Kinderen van vrienden wilden ook wel zo’n boomhuis. Zo ontstond het bedrijf ‘Boomdroom’.

Op 9 juni vertelde oud-reclame- man Rob van der Wulp op Nederland 3 over zijn idee om boomhutten te gaan bouwen. Tijdens het Wereldboomhuttencongres in Oregon deed hij inspiratie op. Hij bouwt nu boomhutten en is sinds 1 februari 2004 fulltime boomhuttenbouwer:

“Je wordt weer twaalf jaar. Het is een soort retraite, wonen in een boomhut.”

Actie genoeg wat de boomhut betreft. Gelukkig maar!

ABCDEFG
DOOR
HIJKLM
TILLY EYKHOUT-DENEER
NOPQR
FOTO
STUVWXYZ
JACQUES PEETERS

Verlangen naar de broederband

‘Mister VVV’ Gijs Nass (83) kijkt met weemoed terug op zijn loopbaan

Door
Marcel Abrahams

Hij doet in veel denken aan Fons van Wissen, ook al zo'n kwieke oud-voetballer uit de tijd van de loodzwarte leren ballen met veters en voetbalbroeken op kniehoogte. Dezelfde lengte (ongeveer 1.70 meter), hetzelfde pezige postuur, dezelfde guitige oogopslag. Echter, oud-international Van Wissen is 71 jaar oud, Gijs Nass telt twaalf lentes meer. "Leeft Van Wissen nog?", vraagt oer-VVV'er Nass zich oprecht af. Het bevestigende antwoord doet hem aanzienlijk opfleuren. "Leuk om te horen, want al mijn generatiegenoten zijn overleden." En even wordt het stil in de seniorenbungalow aan de Deken van Oppensingel in Venlo.

Geen armoe

Gijs Nass wordt geboren in Venlo op 8 december 1920, als jongste in een gezin van vier jongens en drie meisjes. Jan, Thei en Piet zijn de broers, zijn zussen luisteren naar de namen Maria, Nel en Stien. De familie woont op Leutherweg 33, in een buurt die voornamelijk door tuinders en spoorwegbeambten wordt bevolkt. Vader Matthijs Nass, een Roermondenaar, heeft een goede functie bij de Nederlandse Spoorwegen. Moeder Hubertina Nass-Teeuwen is een echte Venlose, afkomstig uit het centrum van de in die tijd 20.000 inwoners tellende grensstad. Het gezin Nass lijdt geen armoe, negen monden kunnen met gemak worden gevoed. "Toch heerste er in onze omgeving veel werkloosheid", herinnert Gijs Nass zich. "De burens waren afhankelijk van de gulheid van de zogeheten armenraad, de voorloper van de sociale dienst. Wij hadden daarentegen niets te klagen. We konden zelfs vrij reizen dankzij onze vader, dat was wat voor die tijd hoor." De jonge Gijs bezoekt de Sint Antoniuschool op de Leutherweg, waar hij al snel in de ban van de bal raakt. "Als de schoolbel ging, was ik al onderweg naar het plantsoen waar nu een supermarkt is gevestigd. Daar speelde ik als zesjarig ventje al met jongens die in clubverband uitkwamen voor VOS en VVV. Bennie Berenschot, Piet Janssen en Sjraar Schreurs waren mijn vaste voetbalmaten. Allemaal gasten die later bij VOS het eerste hebben gehaald." Geld voor een echte voetbal is er niet, Nass en zijn vrienden gebruiken tennisballen voor de dagelijkse partijtjes. "Daardoor ontwikkelde ik een perfect balgevoel. Een tennisbal kun je meer effect meegeven dan een voetbal. Als je een terugkaatsende tennisbal goed aan wilt nemen, heb je een puike techniek nodig." Een andere plek waar

Gijs Nass op 2 jarige leeftijd: ook toen al bezeten van de bal.

Nass zijn kunsten vertoond is het zogeheten Hondenbos, waar het veld van de inmiddels opgeheven vereniging Grande Vitesse ligt. En als daar al een team op het veldje actief is, vertrekt Nass met zijn voetbalvrienden naar 'De Pool', een gebied met veel water achter de kerk op de Leutherberg. "Ik was echt dag en nacht met voetballen bezig, ik wist snel in welke sport ik kon uitblinken."

Jeugdopleiding VVV

Als hij tien jaar is, wordt Nass lid van VOS, de club van de Merelweg. Daar blijven zijn talenten niet onopgemerkt, want VVV klopt al na een seizoen op de deur en lijft de jeugdspeler in. "In die periode moest ik van thuis op zondagmorgen naar het patronaat en 's avonds nog een keer naar de kerk. Iedere keer opnieuw kwam meneer pastoor bij mijn ouders klagen. Ik speelde namelijk voor VVV, en die club had de afkorting R.K. niet voor zijn naam staan. Dat kon natuurlijk niet, het leek de pastoor dan ook beter dat ik een échte katholieke club opzocht. Mijn moeder liet zich echter niet de wet voorschrijven en haalde me van het patronaat af." Na de lagere school bezoekt Nass de ambachtsschool aan de Tegelseweg, waar hij zijn diploma als elektricien haalt. Spoedig vindt hij een baan bij de Venlose gemeentebedrijven, en kan hij zich onbezorgd richten op zijn loopbaan als voetballer.

Nass maakt snel carrière in de jeugd van de toenmalige amateurclub VVV. De onberispelijke middenvelder is een nimmer versagende leider in het veld. Een karaktertrek die hem decennialang zal kenmerken. In 1936 en 1937 wordt Nass met de A-jeugd van VVV kampioen van Nederland. "We hadden een fantastische ploeg met doelman Piet Keizer, rechtsbuiten Wim Groenendaal en linkerspits Piet Pleunis. Allemaal mannen die later het eerste van VVV haalden. Onze trainer was Simon 'Mondje' Heger, oud-speler van de club. Hij had geweldige oefenstof en was zijn tijd ver vooruit. Zo liet hij ons wel eens de rechterschoen uittrekken om alle spelers met links strafschoepen te laten nemen. Op die manier trainden we ons zwakke been. Je keek wel uit om tóch stiekem met rechts te trappen, want dan verging je van de pijn. Ballen werden in die tijd namelijk bij elkaar gehouden door een dikke veter. Jeugdtrainer Thei Haanen was erg streng: na een wedstrijd kregen we een glaasje limonade en een reep chocolade, daarna moesten we direct naar huis. Uitgaan, bier en sigaretten waren ten strengste verboden."

Nass, een geboren asceet, had geen problemen met de regels van Haanen. "Ik was echt een koorknaapje, ik leefde voor mijn sport. Tot mijn 21ste had ik nog nooit een vriendin gehad."

De oorlog

Laat in de liefde, maar niet in de sport. Gijs Nass maakt als zestienjarige al zijn debuut in het eerste elftal van VVV. De club, een subtopper in de tweede klasse van de amateurs, wordt op een voor die tijd kenmerkende wijze bestuurd. Een heuse elftalcommissie komt iedere maandag in het Venlose café Klaassens bij elkaar om de ploeg samen te stellen. Na een training op sportpark De Kraal krijgt A-junior Nass te horen dat hij zich op zondag moet melden bij het eerste, om aan te treden in de thuiswedstrijd tegen het Utrechtse UVV. Een oefenduel weliswaar, maar voor Nass niet minder reden tot blijdschap. "Ik wilde zo graag, voor mij bestond er geen mooiere club dan VVV." De tweeënige Nass speelt verdienstelijk als rechtsbinnen, VVV wint met 2-0. De talenten van Nass worden ook in den lande op waarde geschat. Hij wordt in 1938 geselecteerd voor het Nederlands jeugdelftal, waarin hij samenspeelt met de legendarische Abe Lenstra. De ploeg komt op het Haagse V.U.C-veld uit tegen het 'voorlopige Nederlands elftal.'

En dan breekt de Tweede Wereldoorlog aan, de periode die mensenlevens maar ook voetbalcarrières verwoest. Nass balanceert op curieuze wijze op de grens van geluk en verdriet. "Op 6 mei 1940, ik was al dienstplichtig militair, werd VVV kampioen in de tweede klasse. We vierden met de hele ploeg feest in café annex toneelzaal Prins van Oranje, op de plaats waar nu cultureel centrum Perron 55 staat. Het was een leuke avond, waarop ik mijn latere vrouw Annie zou ontmoeten. Tsja, hoe ging dat in die tijd: je lachte wat naar elkaar en had al meteen verkering." Annie Kempen komt uit Baarlo, haar ouders zijn tuinders. Ze is met vriendinnen in de Prins van Oranje, als ze Gijs ontmoet. Hun samenzijn duurt niet lang. "De volgende ochtend moest ik me weer melden op de legerbasis in Rotterdam, waar ik al enkele weken gehuisvest

Een 'bewijs van Nederlandschap' van de 18-jarige militair Gijs Nass

was. De kazerne lag aan de rand van het Xerxes-veld, een plek waar ik al vaker had gevoetbald. Op 10 mei 1940 brak voor mij de oorlog aan. Om vier uur in de morgen hoorden we in de slaapzaal het geluid van vliegtuigen die over onze basis scheerden. Ons werd niets meegedeeld, maar we wisten dat de oorlog begonnen was."

Nass wordt door zijn commandant ingedeeld bij de seicentrale, die via morsecodes en telefonisch verkeer opdrachten doorgeeft aan militaire troepen. Na een paar dagen wordt de eenheid van Nass overmeesterd door de Duitsers en gevangen gehouden in een Rotterdams schoolgebouw. "We moesten onze kleren aanhouden en kregen twee dagen niets te eten en te drinken. Iedere dag mochten we tien minuten naar buiten om te luchten. Op een gegeven moment raakte ik aan de praat met een van de Duitse militairen, een jongen uit Breyell. Hij had me plat Venloos horen praten en verstond alles wat ik zei. We sloten vriendschap, maar uit angst voor zijn superieuren durfde hij me niet te helpen."

Na vier weken krijgsgevangenschap mag de eenheid van Nass weer terug naar de legerbasis. Nass wil snel afreizen naar Venlo, maar heeft daarvoor toestemming nodig van de Duitsers. "Via een kennis kreeg ik een speciale stempel op papier van het arbeidsbureau, waardoor het leek of ik voor de Wehrmacht

wilde werken. Dat was ik natuurlijk niet van plan, maar ik greep alles aan om huiswaarts te keren. Uiteindelijk kwam ik weer in Venlo aan en ging ik op zoek naar een baan. Net over de grens, in Dülken, kon ik bij de gespecialiseerde instrumentenfabriek Nedinsco gaan werken als elektricien en bankwerker. Ik hield me vooral bezig met de vervaardiging van boormachines. Ik kon er overigens weinig van, het duurde maanden voordat ik iets tastbaars uit mijn handen kreeg." Nass werkt in ploegendienst: hij begint om vijf uur 's morgens en is om twee uur 's middags klaar. De lunch nuttigt hij in de fabriek, waarna hij nog tijd heeft om te trainen bij VVV. Via goed geïnformeerde Venlose collega's wordt hij op de hoogte gehouden van de onaankeurde bezoeken van Duitse soldaten, zodat hij weet wanneer hij een training moet laten schieten.

Dreigende sfeer

Gedurende de oorlog blijft VVV voetballen, zij het met onregelmatige pauzes. De club komt na een verblijf in de eerste klasse weer uit in de tweede klasse van de KNVB, een niveau waarop de vereniging jarenlang blijft steken. VVV speelt in 1941 en 1942 nog twee beslissingsduels om promotie naar de eerste klasse, maar beide keren trekken de Venlonaren aan het kortste eind. Uit angst voor bommenwerpers en vanwege een verbod van de Duitse Wehrmacht trainen de spelers van VVV nooit met het licht aan. De voetballers lopen rondjes in en om het Sportfondsenbad en in danszaal Kulkes aan de Kleine Beek. Duels op vreemde bodem leveren de nodige problemen op. "We reisden met de trein naar uitwedstrijden, dat waren lastige ondernemingen", blikt Nass terug. "Elke reis kon je laatste zijn. Op de stations hing een dreigende sfeer, Duitse militairen hielden je goed in de gaten. Soms stapte er een officier in, dan was je doodsbang. Gelukkig heb ik nooit een vervelende ervaring met Duitse soldaten gehad. Ondanks de spanning hadden we ook veel lol. We moesten een keer een uitwedstrijd tegen Kimbria in Maastricht spelen. Dan was het na afloop rennen om de trein te halen. Eenmaal in de coupé waren we onze teamgenoot Jeu Holthuysen kwijt. We zochten ons rot, maar vonden hem niet. Uiteindelijk werd hij door iemand ontdekt in de remwagen. Hij was te laat op het station gekomen, maar wist nog net mee te komen."

Aan het werk als elektricien bij Nedinsco komt voor Nass in 1944 een einde. Nadat een Duitse soldaat bij een routinecontrole voetbalfoto's in een tas van Nass heeft gevonden, moet de voetballer zich helemaal uitkleden. De Duitsers vermoeden waarschijnlijk dat Nass kwalijkere dingen op zijn kerfstok heeft, maar dat blijkt niet het geval. Nass wordt een uur lang verhoord, overigens zonder represailles. Ontdaan van het

vooral meldt Nass zich ziek, waarop de Gestapo een dag later langs komt bij zijn ouderlijk huis aan de Leutherweg. Ze treffen Nass niet aan, want zijn ouders hebben hem verstoppt in een eerder gemaakt gat onder de vloer, waarop een kleed ligt en moeder Nass uitrust op haar schommelstoel. De soldaten verdwijnen weer, waarna Nass nooit meer van ze zal horen. "Mijn vader verdiende goed, ik hoefde dus niet te werken. Ik wilde weer aan de slag, maar niet meer in Duitsland." Net na de oorlog probeert Nass het drie maanden bij Philips in Eindhoven, waar hij de ontwikkeling van de eerste televisietoestellen van dichtbij meemaakt. In de lichtstad verblijft hij een tijdje in de kost bij een daar woonachtig Blericks gezin. De middenvelder wordt nog even door PSV gepolst voor een overgang, maar daar ziet Nass vanaf. "VVV is altijd mijn club geweest, ik heb nooit aan een transfer gedacht. Bovendien had ik een doorlopend contract, daar hield ik me aan." In Eindhoven haalt Nass nog wel zijn middenstandsdiploma, dat hem later nog goed van pas zal komen.

De Zilveren Bal

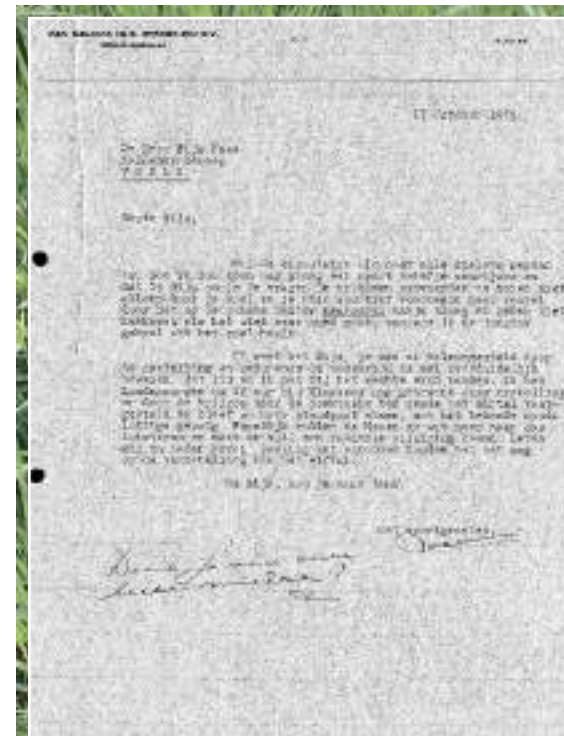
In 1947 is Nass met vriendin Annie op zoek naar een woning. Door de gevolgen van de oorlog zijn er weinig huizen beschikbaar. De woningen die ongeschonden zijn, zijn relatief duur. Van VVV-bestuurslid en

Every inch a gentleman als 22-jarige

Getrouwd met Annie Kempen 1949

VVV-voorzitter Jo van Daalen schreef regelmatig motiverende brieven aan zijn spelers. Hier een voorbeeld uit 1949, waarin Van Daalen de kritische Nass een hart onder de riem steekt.

bakker Sjaar Broekmans leent Nass, inmiddels aanvoerder van de ploeg, 49.000 gulden om een electronicazaak in Venlo te beginnen. Zijn oog valt op een pand aan de Kaldenkerkerweg. "Toen ik er introk, had ik nog bovenburen. Ik ging met mijn vrouw onder hen wonen. De winkel was deels de huiskamer. Ik handelde in lampen en televisietoestellen. Ik verrichtte buitenshuis reparaties voor de klanten, mijn vrouw stond in de winkel. Ik was bekend in Venlo, daar heb ik veel profijt van gehad. Voorzitter Jo van Daalen van VVV, die zelf een goedlopende oliemaatschappij bezat, maakte veel reclame voor me." Een jaar nadat hij zijn nieuwe woning heeft betrokken, valt Nass financieel geluk ten deel: hij de wint Engelse lotto en heeft opeens 29.000 gulden te besteden. In 1949 trouwt Nass met zijn grote liefde Annie. Drie jaar later wordt zoon Gijs geboren, in 1954 volgt dochter Annemie. Gijs Nass geniet van zijn periode als amateur-voetballer en het bloeiende Venlose verenigingsleven. Hij is bevriend met de populaire komiek Sef Cornet en bezoekt met zijn vrouw en de VVV-selectie regelmatig het bekende etablissement Nationaal. "We waren een vriendenploeg, we beleefden leuke dingen met elkaar. Dan gingen we eens uit eten, dan een keer kegelen. De spelers hadden iets met elkaar, noem het maar een

broederband. Ik verlang nog vaak naar die tijd. Het is makkelijk om te zeggen dat vroeger alles beter was, maar toch deel ik die mening. In de jaren veertig, vijftig en zestig hadden mensen nog iets voor elkaar over. Er was ook minder ruzie, er waren minder inbraken, de saamhorigheid was groter."

In 1953 pakt Nass met VVV een prestigieuze prijs in het amateurvoetbal. Op de velden van het Rotterdamse Sparta wordt de Zilveren Bal gewonnen, in meer of mindere mate te vergelijken met de huidige Nederlandse voetbalkup, de Amstel Cup. De ploeg van aanvoerder Nass, spelend in de voor die tijd kenmerkende W-formatie, verslaat in de finale van het toernooi het Xerxes van aanvaller Coen Moulijn. Uit handen van de vermaarde international Bok de Korver ontvangt Nass de Zilveren bal en de bijbehorende witte badjassen voor zijn elftal. "De Zilveren Bal was een fantastische prijs. Zelf speelde ik een prima toernooi. Ik was topfit, ondanks mijn 32 jaar. Mijn goede lichamelijke gesteldheid was een logisch gevolg van mijn leefwijze. Ik dronk en rookte niet en ging op tijd naar bed. Als er thuis bezoek was dat lang bleef zitten, maakte dat mij niet uit. Dan kroop ik toch om tien uur mijn bed in. Voor en na iedere wedstrijd ging ik naar de kerk, daardoor had ik een bepaalde regelmaat in mijn leven."

Het profvoetbal ontstaat

Na bijna zeshonderd duels als amateur in de hoofdmacht van VVV moet Nass toezien hoe zijn sport steeds verder professionaliseert en het betaalde voetbal in Nederland ontstaat. VVV neemt het overigens niet zo nauw met de amateurbepalingen. Al voor de Tweede Wereldoorlog lokt de club international Bep Bakhuis naar Venlo, door hem een sigarenzaak aan de Parade cadeau te geven. Voetbalbond KNVB blokkeert de overgang echter, waarna Bakhuis naar Frankrijk vlucht en voor Stade Reims gaat spelen. In 1953 wordt VVV opnieuw verdacht van overtreding van de regels. De club probeert wederom enkele spelers te ronselen door met de geldbuidel te rammelen, waarop de bond het complete bestuur van de club schorst. Even later start bouwmaatschappij Egidius Joosten uit Geleen de Nederlandse Beroeps Voetbal Bond (NBVB), de 'professionele' tegenhanger van de KNVB. De tegenpartij vindt een voedingsbodem in Venlo, waar in augustus 1954 Sportclub Venlo het licht ziet. De eerste training vindt plaats zonder publiek, omdat de spelers geheim willen houden dat ze mogelijk kiezen voor VVV's concurrent. Gijs Nass is woedend over de gang van zaken. "Ik zag ploeggenoten als Herman Teeuwen, Pierre van Rhee en Frans Swinkels de overstap naar SC Venlo maken. En dat voor een paar rotcenten. Een schande was het." Gijs Nass en Jan Klaassens gaan niet in op de avances

Seizoen 1954-'55: VVV gaat het betaald voetbal in. Gijs Nass staat derde van links. De vierde speler van rechts is de latere international Coy Koopal. Tweede van rechts een andere bekende speler van het Nederlandse elftal: Jan Klaassens. Bovenstaand elftal versloeg Ajax in Amsterdam met 3-2.

van Sportclub Venlo. De antipathie wordt alleen maar groter als de nieuwe club VVV van De Kraal wil verdrijven als het huurcontract afloopt. Het feest gaat uiteindelijk niet door, want SC Venlo verhuist naar sportpark De Berckt in Baarlo. Op 14 augustus 1954 speelt SC Venlo het eerste oefenduel tussen twee profclubs in Nederland. Bij Alkmaar wordt er met 3-0 verloren. Teeuwen en de zijnen verdienen tien gulden per training en veertig gulden per overwinning. De amateurs van VVV betalen hun eigen kledij en natuurlijk contributie. Nass: "De grote mannen achter SC Venlo waren bakker Sjraar Broekmans en café-eigenaar Wiel Heutz. Zij pompten de centen in die club. Ach, ik wist dat die vereniging geen lang leven beschoren was. Later werden bij VVV overigens min of meer dezelfde bedragen betaald."

Als SC Venlo met negen andere profclubs van de wilde voetbalbond NBVB aan de competitie begint, haalt de KNVB snel bakzeil. Het betaald voetbal krijgt onderdak bij de KNVB. Op 25 november 1954 wordt de vrede getekend, drie dagen later start de nieuwe competitie. VVV en SC Venlo hebben al eerder tot samenwerking besloten. Aanvoerder Gijs Nass wordt herenigd met de deserteurs. Niemand maakt meer een woord vuil aan de hele geschiedenis. In Amsterdam toont de fusieclub aan over een goede selectie te beschikken. Het Ajax van Rinus Michels krijgt met 3-2 klop.

Willy Kment en de KNVB-beker

De eerste twee jaar in het betaalde voetbal wordt VVV getraind door de Duitser Ferdi Silz. In het seizoen 1956-'57 komt de Oostenrijker Willy Kment aan het

roer te staan in Venlo. Kment, afkomstig uit het mondaine Wenen, trekt de teugels niet zo hard aan als zijn (West-) Duitse voorganger, al predikt ook hij orde en tucht. "Kment hield van een fitte spelersgroep", herinnert Gijs Nass zich. "Hij liet ons veel conditionele oefeningen doen. Soms moesten we een half uur per dag de trappen van de staantribunes van De Kraal op- en aflopen. Het gevolg was wél dat we onze tegenstanders kapot konden spelen." De Oostenrijkse coach jaagt zijn selectie de stuipen op het lijf door op zaterdagavonden ongevraagd bij spelers thuis te komen, om te controleren of ze wel in bed liggen. De VVV'ers waarschuwen elkaar echter telefonisch voor het bezoek van de trainer, waardoor Kment alleen maar braaf slapende voetballers in hun bed aantreft. "Kment was als mens een warme persoonlijkheid, privé ging ik veel met hem om. Mijn zoon Gijs junior had als jongetje kinderverlamming. Willy Kment kwam vaak na de training bij VVV bij mij op bezoek om Gijs te masseren. Na afloop van mijn loopbaan heb ik nog lang een goede relatie met Kment onderhouden. Samen met mijn zoon heb ik jaren met Kment per brief gecorrespondeerd. Hij was de beste trainer die ik bij VVV heb meegemaakt."

Willy Kment presteert vier jaar lang uitstekend bij VVV. Hij wordt tweemaal zevende, een keer zesde en een keer negende in de eredivisie. Hij kan wel beschikken over een sterke selectie met bovengemiddelde eredivisiespelers als Gijs Nass, Faas Wilkes, Jan Klaassens en Herman Teeuwen. Later coacht hij nog het Noorse nationale elftal en Feyenoord.

Kment wint in 1959, zijn afscheidsjaar, met VVV de KNVB-beker. Hét hoogtepunt in de historie van de club en volgens Gijs Nass het mooiste moment uit zijn voetballoopbaan. Underdog VVV ontmoet in de eindstrijd favoriet ADO Den Haag, dat in het eigen Zuiderpark mag spelen. "We gingen met de bus naar

Den Haag, tussendoor stopten we nog twee keer voor een kopje koffie. Na een strandwandeling in Scheveningen hield de trainer zijn wedstrijdbespreking in een Haags park. De ambiance tijdens de finale was geweldig. De tribunes in het Zuiderpark waren afgeladen vol, 25.000 mensen zaten er in het stadion. Gelukkig voor ons waren er nog tien bussen met Venlonaren meegekomen naar Den Haag."

De finale verloopt sprookjesachtig voor VVV. De Haagse internationals én aanvallers Mick Clavan en Theo Timmermans worden vakkundig in bedwang gehouden door de VVV-stoppers Toon van den Hurk en Hay Lamberts. Het koele VVV staat al voor rust op een 3-1 voorsprong. De Venlose goals komen op naam van topscorer Hans Slevan, Jan Klaassens en Herman Teeuwen. De laatste zorgt voor een unicum in de voetbalhistorie door bij een 2-1 tussenstand een strafschoep van Hagenaar Roel Timmer te keren. Terwijl VVV's vaste goalie Frans Swinkels achter het doel een blessurebehandeling ondergaat na een door hemzelf veroorzaakte strafschoep, meldt Teeuwen zich tussen de twee palen. "Maar eerst maakte hij die Timmer onzeker door hem te intimideren. Herman kon erg gemeen zijn en deed geregeld dingen in het veld die het daglicht niet konden verdragen. Hij kon zomaar een medespeler vellen met een elleboogstoot. Niet mijn stijl, maar in de bekerfinale stopte hij die pingel wél." Na rust velt linksbuiten Jan Schatorjé definitief het vonnis over ADO: 4-1. VVV wint de bekerfinale en de 38-jarige aanvoerder Gijs Nass ontvangt uit handen van KNVB-voorzitter Toon Schröder de bokaal. Voorzitter Jo van Daalen maakt zich nog even boos om wat stenen die vanuit de ADO-vakken naar de VVV'ers worden gegooid, maar dat mag de pret niet drukken. De spelers van VVV ontvangen voor de behaalde zege honderd gulden per persoon. "De terugreis naar Venlo was fantastisch. In Utrecht passeerden de bussen met VVV-supporters ons, in Mook stapten we uit om met onze aanhangers wat te drinken in een plaatselijk café. In Venlo werden we door de burgemeester als helden ontvangen. Het was een fantastische dag, ik genoot er met volle teugen van."

Derde in de eredivisie

De vertrekkende trainer Kment wordt opgevolgd door zijn landgenoot Josef Horesj. De moeilijk toegankelijke Horesj maakt in Venlo weinig vrienden. "Psychologisch sterk, maar in sociaal opzicht zwak", karakteriseert Gijs Nass de Oostenrijker. "Af en toe haalde Horesj ons het bloed onder de nagels vandaan. We noemden hem weleens 'De SS'er', want een bevel was bij hem ook echt een bevel. Ik kan me nog een uitje met de ploeg voor de geest halen waar Horesj ook bij was. We zaten op een terras in Velden, de zon scheen, en Herman Teeuwen wilde een lied inzetten."

Horesj schold hem uit en vroeg waar Teeuwen in vredesnaam mee bezig was."

Onder Horesj beleeft VVV wel het beste seizoen in de clubhistorie. Met de topscorers Cor de Meulemeester (22 goals) en Herman Teeuwen (16 treffers) en voetballers als Jan Schatorjé en Harrie "Mandje" Heijnen wordt VVV derde in de eredivisie. En dat achter de grootmachten Feyenoord en Ajax. VVV wint op eigen veld van de Amsterdammers en speelt bij Feyenoord en PSV gelijk. Bovendien wordt de kwartfinale van de beker bereikt.

Als gevolg van de hoge eindklassering in de reguliere competitie mag de ploeg in hetzelfde jaar deelnemen aan de Intertoto, het toetje voor de vier beste ploegen van de eredivisie. De Intertoto-competitie is een uitvinding van de Europese voetbalbond UEFA, en in feite de aanzet tot latere Europese bekertoernooien. In de Intertoto-competitie kunnen clubs uit West-Europa ervaring opdoen in internationaal verband. VVV wordt ingedeeld in een groep met FC Grenchen (Zwitserland), Oergryte (Zweden) en Borussia Neunkirchen (West-Duitsland), en treft de tegenstanders in een uit- en thuiswedstrijd. In een tijdsbestek van nauwelijks een maand moeten alle ploegen hun wedstrijden afwerken. "We gingen met de trein naar Zwitserland, waar we onze eerste wedstrijd speelden. Een hele onderneming, maar we genoten van het landschap. In Grenchen werden we fantastisch ontvangen. Elke speler van VVV ontving een Zwitsers horloge. Ik heb dat ding altijd bewaard." VVV verslaat de Zwitsers uiteindelijk met 3-1. Nederlagen bij Borussia Neunkirchen en Oergryte doen VVV's kansen op plaatsing voor de volgende ronde tot nul decimeren. Na

afloop van de wedstrijd in Zweden komt het nog tot een handgemeen tussen voorzitter Pico Tjen en trainer Josef Horesj. De verhouding tussen het bestuur en Horesj is altijd al gespannen geweest. Horesj verliest uiteindelijk zijn zelfbeheersing na de uitschakeling in de Intertoto.

Het afscheid

Na het succesvolle seizoen 1960-'61 besluit Gijs Nass zijn imposante loopbaan, waarna hij een jaar later nog enkele duels wordt ingezet na het onvrijwillige vertrek van Herman Teeuwen. De bonkige middenvelder wordt door het bestuur niet meer goed bevonden voor het eerste elftal, al beweren boze tongen dat Teeuwen zich onhandelbaar gedraagt op trainingen en te hoge salariseisen heeft. "Het was mooi geweest, van de ene op de andere dag besloot ik te stoppen. Ik wilde ook weer eens wat vaker thuis zijn, want in feite voedde mijn vrouw Annie onze twee kinderen Gijs junior en Annemie op. Ik was nog fit, maar iets in me zei dat ik moest ophouden met voetballen. Ik was in ieder geval tevreden over mijn loopbaan."

De cijfers liegen er niet om: Nass voetbalt in totaal bijna negenhonderd duels in het eerste van VVV, waarvan 265 als semi-prof. Als 16-jarige maakt hij zijn debuut, als bijna 42-jarige neemt hij op 11 maart 1962 (SC Enschede-VVV 2-0) afscheid. Vanaf 1947 is Nass aanvoerder van de club. Hij speelt 39 duels voor het Limburgs elftal en is vele malen actief voor het bonds- en zuidelijk elftal. Het 'echte' Oranje haalt hij niet, al mag hij wel opdraven in het 'voorlopig Nederlands elftal.'

"Het doet me nog altijd pijn dat ik nooit in het Nederlands elftal heb gespeeld", zegt Nass. "In mijn tijd bepaalde een keuzecommissie wie er in Oranje moest voetballen. Hoge heren uit het westen waren het, die alleen maar randstedelingen selecteerden. Limburgers werden genegeerd. Als ik zo'n boerenhengst als Roel Wiersma van PSV in Oranje zag, sprongen de tranen in mijn ogen. Die vent kon niks! In mijn tijd speelde Harrie Ehlen als midvoor bij Sittardia. Een geweldige speler met een neus voor de goal. Maar dacht je dat Ehlen werd uitgenodigd voor Oranje? Niks hoor, Limburgers telden niet mee."

De frustratie van Nass is begrijpelijk, maar gebouwd op drijfzand. Het klopt dat de keuzecommissie van de Nederlandse voetbalbond jarenlang weinig op heeft met de zuidelijke provincies. Zo wordt er van het elftal van Rapid JC dat in de jaren vijftig het kampioenschap van Nederland behaalt, niet één speler geselecteerd voor het Nederlands elftal. Maar ook in die tijd geldt het adagium: wie goed is, wordt opgeroepen. Limburgse generatiegenoten van Nass komen wél in Oranje: Jeu van Bun (MVV, elf interlands), Frits de Graaf (Limburgia, drie interlands), Huub Vroomen

(Juliana, één interland) en Bart Carlier (Fortuna'54 en bij VVV ploeggenoot van Nass, vijf interlands) spelen in het Nederlands elftal.

Ofschoon Nass er niet aan wil, heeft het er alle schijn van dat de beminnelijke aanvoerder van VVV op belangrijke momenten niet thuisgeeft. In die tijd gaat in Venlo al het verhaal rond dat Nass met stenen op zijn rug lijkt te voetballen als een afvaardiging van de keuzecommissie van de KNVB. De Kraal bezoekt. Bovendien is de geboren en getogen Venlonaar gehecht aan zijn stad, zoals zijn eerder beschreven mislukte flirt met PSV bewijst. Verzachtende omstandigheid voor Nass voor het feit dat hij nimmer voor zijn land uitkwam, is dat hij zijn topjaren als voetballer mede in oorlogstijd beleeft, waardoor zijn goede spel minder wordt gehonoreerd.

Wennen aan een nieuw leven

De eerste jaren na zijn actieve loopbaan zijn moeilijk voor Nass. Ofschoon hij samen met vrouw Annie de elektronicawinkel aan de Kaldenkerkerweg bestiert en zijn twee kinderen ziet opgroeien, kan hij nauwelijks zijn ritme vinden. Nass werkt buiten de deur als monteur, zijn vrouw staat in de winkel. Hij besluit om trainer te worden, maar dat is geen onverdeeld succes. De voormalige aanvoerder van VVV coacht twee jaar lang het eerste elftal van VVV'03, maar is te gedreven om te slagen bij de amateurs. Bovendien komt een karaktertrek van Nass om de hoek kijken die funest is voor een beginnende trainer: hij is te aardig voor zijn spelers, die een loopje met hem nemen. Later werkt Nass ook nog als scout en trainer van de Limburgse afdeling van de KNVB.

Een voetbalder pur sang. Gijs Nass, staand tweede van links, met de veteranen van VVV in 1974. Staand vierde van rechts de inmiddels overleden Herman Teeuwen. Broer Wiel staat geheel rechts.

Nass blijft zijn hele leven lid van VVV en verleent hand- en spandiensten voor 'zijn' vereniging. Als het bestuur advies wil inwinnen over een nieuwe trainer, wordt er met Nass gesproken. Ook is hij niet te beroerd om voor de club spelers te bekijken. Nass stapt na het werk met plezier in de auto om naar Tilburg, Utrecht of Amsterdam te rijden teneinde een profwedstrijd te bezoeken.

"Op een gegeven moment, ergens in de jaren zeventig, kwam ik er echter achter dat andere scouts geld declareerden voor hun werkzaamheden. Herman Teeuwen en Theo Leenen hadden samen met hun vrouwen en op kosten van VVV goed getafeld na een wedstrijd in Brabant. Toen knapte er iets bij me, want zelf deed ik alles pro deo voor de club. Teeuwen en Leenen hadden nooit met me gesproken over een financiële vergoeding, dus stapte ik naar het bestuur. Dat gaf schoorvoetend toe dat niet iedereen over één kam werd geschoren. Toen ben ik onmiddellijk met mijn scoutingswerkzaamheden gestopt."

Het is niet het laatste conflict van Nass met het bestuur van VVV. In de jaren tachtig ontstaat er een verschil van mening met voorzitter Jeu Sprengers. "Het bestuur maakte bij monde van Sprengers kenbaar dat entreekaarten voor duels van VVV zouden worden opgesierd met de beeltenis van een prominente speler van de club. Die afbeeldingen zouden ieder seizoen opnieuw rouleren. Op een geven moment bleef echter het portret van Jan Klaassens op de kaarten staan. Begrijp me goed, ik had geen problemen met Klaassens, maar dát was niet de afspraak. En zo waren er nog wel meer akkefietjes tussen VVV en oud-spelers van de club. Dat zou de voormalige voorzitter Jo van Daalen nooit zijn gebeurd, die had pas écht historisch besef."

De frustratie

Ofschoon Nass het niet hardop wil zeggen, voelt hij zich door VVV tekort gedaan. Het respect en eerbewoon dat andere oud-VVV'ers menigmaal ten deel valt, mist Nass enorm. Meerdere malen komt hij terug op de Venlose adoratie voor Jan Klaassens. Klaassens komt uit voor VVV en Feyenoord, speelt 57 interlands en is tien jaar lang aanvoerder van het Nederlands elftal. In 1983 overlijdt hij op 51-jarige leeftijd op de tennisbaan aan een hartstilstand. Klaassens en Nass spelen jarenlang samen bij VVV en ontmoeten elkaar ook privé regelmatig. Nass wil maar zeggen: hij misgunt Klaassens niets. "Toch deed het me pijn toen er in de media een discussie gaande was over de realisatie van een standbeeld van Klaassens voor stadion De Koel. Met geen woord werd er gerept over een beeld van mij. Verontruste Venlonaren belden me op met de vraag wanneer er iets voor mij gedaan werd. Tsja, wat kan ik er aan doen?" Nog een voorbeeld: "Herman Teeuwen ontving voor zijn overlijden een bondsspel van de KNVB. Toen voelde ik me een beetje voor Jan Lul staan, want ik heb nooit iets gekregen. Ik ben al zeventig jaar lid van de KNVB, en mijn loopbaan was toch ook mooi?"

Wie Nass vraagt naar de beste spelers met wie hij heeft gevoetbald, krijgt direct drie namen toegevoegd. "Abe Lenstra was een gigant, werkelijk ongrijpbaar. Hij was technisch perfect, maar deed alleen maar datgene waar hij zin in had. Hij kon heel makkelijk de kont tegen de krib gooien, dan had je niets aan hem. Maar in de Nederlandse jeugd ploegen waarin ik met hem voetbalde, was hij de allerbeste. Verder kon ik genieten van Faas Wilkes, met wie ik twee jaar in het eerste van VVV speelde. Faas was een type-Cruiff, hij had fabelachtige passeerbewegingen in huis. Bart Carlier was een geweldige linksbuiten, hij woonde niet ver van mij vandaan op de Leutherweg. Zijn broer Willy was overigens nog veel beter, maar hij kwam in de oorlog al op 17-jarige leeftijd om bij bombardementen op Venlo. De Leutherweg lag voor een deel plat, ik was op dat moment overigens in de stad en had dus geluk."

Goed geheugen

Nass heeft een opvallend goed geheugen. Gedetailleerd beschrijft hij wedstrijden van vijftig, zestig jaar geleden. Oude elftalfoto's kennen geen geheimen voor hem. Of het nu om VVV, het Utrechtse DOS of het Groningse GVAV gaat, Nass somt direct alle spelersnamen op. "Ik heb tegen grote voetballers mogen spelen. Zo oefende VVV in de voorbereiding een keer tegen het Borussia Mönchengladbach van de grote Hennes Weisweiler. Twee jochies vielen me op. De ene, een kleine blonde, legde de bal precies neer waar hij 'm hebben wilde. De ander, een stevige vent met donker haar, was dodelijk voor de goal. Navraag

Ter ere van zijn zestigste verjaardag krijgt Gijs Nass in 1980 een jubileumwedstrijd aangeboden door VVV.

leerde me dat de heren Günter Netzer en Jupp Heynckes heetten", glundert Nass. "Het duel eindigde overigens in 2-2."

Als Nass zichzelf mag vergelijken met een speler uit het hedendaagse voetbal, dan noemt hij onmiddellijk Ajacied Rafael van der Vaart. "Een jongen die drie stappen vooruit denkt en technisch sterk is. Zelf wist ik in het veld ook precies wat ik ging doen. Goede voetballers hebben dezelfde kenmerken. Ze beheersen het één-keer-raken, lopen zich altijd vrij en weten, nog voordat ze in balbezit zijn, waar de vrije man staat." De beminnelijke Nass romantiseert zijn loopbaan enigszins, want wie de loopbaan van 'Mister VVV' onder de loep neemt en spreekt met mensen die Nass hebben zien voetballen, weet dat hij allermist een type-Van der Vaart is geweest. De voetballer Nass laat zich het beste vergelijken met een speler als Mark van Bommel (PSV) of oud-international Jan Wouters. Kortom: Nass is in zijn goede jaren een controlerende, technisch vaardige en intelligente middenvelder.

Annie overlijdt

Tot zijn 82ste levensjaar staat Nass nog in zijn elektronicawinkel, maar daar is inmiddels een eind aan gekomen. Afgelopen jaar, vlak voor carnaval, overlijdt vrouw Annie. "Ze was de laatste jaren al aan het kwakelen, ze was steeds moe. Tegen mij zei ze dan: 'Gijs, ik mag niet moe zijn, ik moet werken.' Terwijl dat helemaal niet meer hoefde. Op 21 februari van vorig jaar dronken we om half acht 's ochtends nog koffie, waarna ik iets voor mezelf ging doen. Annie zou door mijn dochter Annemie worden opgehaald voor een controle in het ziekenhuis. Eenmaal aangekleed voor vertrek zou ze op de begane grond in haar kantoor de post nog even doorkijken. Mijn dochter stond op een gegeven moment met de auto voor de deur te toeteren omdat Annie niet naar buiten kwam. Ik was zelf ook al naar beneden gelopen, en trof samen met Annemie mijn vrouw, zittend achter haar bureau, in haar kantoor aan. Het was een fijne vrouw, ik heb een mooie tijd met haar gehad." Ach, verzucht Nass, de goede oude tijd komt niet meer terug. Zijn vrouw is er niet meer, en ook zijn broers en zussen zijn overleden. "En wat dacht je van die voetballers waar ik mee en tegen gespeeld heb? Bijna allemaal dood." De elektronicawinkel aan de Kaldenkerkerweg staat inmiddels te koop.

Sinds een jaar woont de opvallend fitte Gijs Nass in een seniorenbungalow aan de Deken van Oppensingel in Venlo, naast verzorgingshuis De Beerendonck. Zijn woning is eenvoudig ingericht, maar van alle gemakken voorzien. Af en toe luistert hij naar de radio, soms kijkt hij naar de televisie. "Veel voetbal, daar houd ik nog steeds van. Voor topspelers blijf ik thuis. Neem nu de Fransman Zinedine Zidane, die onlangs met de nationale ploeg een oefenduel speelde. Ik heb ademloos naar hem gekeken, hij draaide soms pirouettes met de bal. Een echte kunstenaar, het leek wel of hij patronen op het veld schilderde."

Nass, nog niet zolang geleden door het VVV-bestuur uitgeroepen tot 'VVV'er van de Eeuw', verveelt zich in ieder geval niet. Hij krijgt regelmatig bezoek van zijn zoon Gijs ('Die heeft absoluut geen interesse in voetbal'), die werkzaam is als horeca-consultant en met zijn partner op de Parade in Venlo woont. Ook zijn dochter Annemie ('Zij weet weer wél veel van het spelletje'), laborante in het Venlose Vie Curi-ziekenhuis, komt vaak op bezoek met haar man en drie kinderen. Annemie de Kleermaeker-Nass woont in Venlo, op de Kaldenkerkerweg. En ja, dan zijn er nog de activiteiten die het personeel van De Beerendonck verzorgt voor ouderen. Nass buigt voorover, en zegt op een humoristisch-samenzweerderige toon: "Leuk hoor, die kegelavonden, maar ik schrik wel eens als ik al die oudjes zie. Sommigen kunnen niets meer. Zó oud wil ik niet worden."

1940 | 1945

Venlo incident, een terugblik

In november van dit jaar is het exact 65 jaar geleden, dat Venlo werd opgeschrikt door een schietpartij aan de grensovergang naar Herongen: het beruchte Venlo Incident. Reden om eens terug te blikken op een gebeurtenis, die Venlo even op de wereldkaart zette. Een gebeurtenis die mij op jonge leeftijd vermoedelijk in de greep van de lokale oorlogshistorie heeft gebracht. Als dreumes van een paar jaar oud ging ik namelijk vaak mee naar de hockeyvelden achter café Backus nabij de Duitse grens aan de Herungerweg. Nog altijd roepen de herinneringen aan de schemerige namiddagen en de wat rommelig ogende grensovergang een wat sinister gevoel op. Het was in die tijd dat ik voor het eerst over het Venlo Incident hoorde en de dramatische gebeurtenissen die zich hier net voor de Tweede Wereldoorlog hadden afgespeeld.

Europa 1939

VOORGESCHIEDENIS

Om het Venlo Incident te begrijpen, moeten we terug naar eind jaren '30. Na de Anschluss van Oostenrijk in maart 1938 en de daaropvolgende geprovoceerde crisis met Tsjecho-Slowakije, bleek keer op keer dat de westerse mogendheden niet in staat waren om het gevaar Duitsland te beteugelen. Die onmacht kwam niet zozeer voort uit militaire zwakte, tot medio 1938 waren de Britse en Franse legers zeer wel in staat om in te grijpen. Helaas waren het de regeringen van beide landen die geen antwoord wisten op de agressieve Duitse buitenlandse politiek. In Frankrijk wisselden kabinetten elkaar in rap tempo af terwijl in Engeland de appeasementpolitiek hoogtij vierde. Verder wordt dikwijls vergeten dat een groot deel van de publieke opinie Hitlers wens, om de Duitssprekende gebieden weer onder één vlag te brengen billijkte. Al met al waren het geen gunstige omstandigheden om de Duitse expansiedrift in te dammen. Schendingen van het Verdrag van Versailles, zoals de Duitse bezetting van het gedemilitariseerde Rijnland, bleven dan ook onbeantwoord. Ook de Anschluss van Oostenrijk bij het Duitse rijk, leidde tot weinig commentaar.

Pas toen de crisis rondom de Duitse minderheden in het

DOOR MARCEL HOGENHUIS

Tsjechische Sudetengebied steeds ernstiger werd, begon de vrees voor een nieuwe oorlog vaste vormen aan te nemen. In plaats van de gehoopte standvastigheid van Engeland en Frankrijk tegen Hitlers claim om de Sudetendeutsche bevolking 'Heim ins Reich' te brengen, vloog Englands premier Chamberlain onverwachts naar Berchtesgaden. Chamberlain toonde zich opnieuw toeschietelijk, volgens zijn tegenstanders uit een ultieme afkeer van een nieuwe oorlog, volgens zijn bewonderaars om meer tijd te verkrijgen voor Englands herbe wapening. Het resultaat leidde tot het dieptepunt van de appeasement-politiek: de Conferentie van München in september 1938. In een onderonsje tussen Engeland en Frankrijk enerzijds en Duitsland en Italië anderzijds, werd Tsjecho-Slowakije gedwongen om het Sudeten-gebied af te staan. Het verdrag van wederzijdse bijstand tussen Frankrijk en Tsjecho-Slowakije werd gemakshalve onder het tapijt geveegd. Met deze overdracht van het Sudetengebied, kreeg het Derde Rijk zonder slag of stoot de sterke Tsjecho-Slowaakse verdedigingslijnen in handen.

De Duitse oppositionele kringen, toch al een weinig samenhangend geheel, stonden opnieuw met lege handen na dit zoveelste succes door de man die zij wilden afzetten. Voor Engeland en Frankrijk gold nog steeds de stelling 'vrede tegen elke prijs'. Het is deze mentaliteit die de voedingsbodem is geweest voor het Venlo Incident. Daarover later meer want nog steeds was Hitlers honger niet gestild. In het voorjaar van 1939 werd zijn toon jegens Polen steeds dreigender. Weliswaar hadden Engeland en Frankrijk de Poolse soevereiniteit gegarandeerd, maar de Duitse dictator was inmiddels ervan overtuigd dat Engeland en Frankrijk ook dit keer wel weer bij zouden draaien. Ditmaal werd eerst met de Sovjetunie een niet-aanvalsact gesloten, het beruchte Molotov-Von Ribbentrop-Pact van augustus 1939. Toen Hitler op 31 augustus het startsein gaf voor de Blitzkrieg tegen Polen, ontbrak alleen nog een aanleiding om de strijd te kunnen beginnen. Die aanleiding was geen toevalstreffer maar een tot in de puntjes voorbereide actie...

In de late avond van 31 augustus 1939 werd het muziek-

programma op de radiozender van Gleiwitz nabij de Poolse grens plotseling onderbroken. Opgewonden stemmen riepen dat de stad en de zender werden aangevallen door Poolse troepen. Na enige tijd kwam over dezelfde zender het tegenbericht dat de aanvallers waren verdreven.

In werkelijkheid was de zogenaamde Poolse troepenformatie die de zender zou hebben overvallen een Duitse commando-eenheid van de Sicherheitsdienst. De SD'ers stonden onder leiding van Sturmabführer Alfred Naujocks. Hij had al eerder vuile klusjes opgeknapt voor de Sicherheitsdienst en nu viel hem de twijfelachtige eer te beurt, om Poolse grensschendingen in scène te zetten. Naujocks deed wat er van hem gevraagd werd en het zogeheten Gleiwitz Incident stond voortaan synoniem voor een cynische provocatie. We komen nog op Naujocks terug.

Op 1 september 1939 overschreden Duitse troepen de Duits-Poolse grens en verklaarden Engeland en Frankrijk Nazi-Duitsland de oorlog. Polen had hier weinig aan en capituleerde na enkele weken. Daarna trad een onwettelijke stilte in: formeel waren Engeland en Frankrijk in oorlog maar de gevechtshandelingen bleven beperkt tot schermutselingen op zee en in de lucht.

De bevolking van de grensstad Venlo had een dubbel gevoel: de dreiging aan Duitse kant kon men nauwelijks over het hoofd zien want de Wehrmacht bracht een groot deel van haar divisies over naar haar westgrenzen. Anderzijds praatte men zichzelf ook moed in. Nederland was immers neutraal en had in de Eerste Wereldoorlog de dans ook kunnen ontspringen. Achter de schermen werden tal van diplomatieke initiatieven ontplooid om de vrede nog een kans te geven. Ook hoopte de Britse regering op de al eerder vastgestelde tweespalt tussen de Duitse legertop en Hitler. De Duitse oppositie had langs diverse kanalen de Engelse zijde namelijk laten weten dat er coupplannen waren. Na de Poolse nederlaag kreeg Stuart Menzies, chef van de Engelse Secret Intelligence Service (ook bekend als MI-6), van premier

1940 | 1945

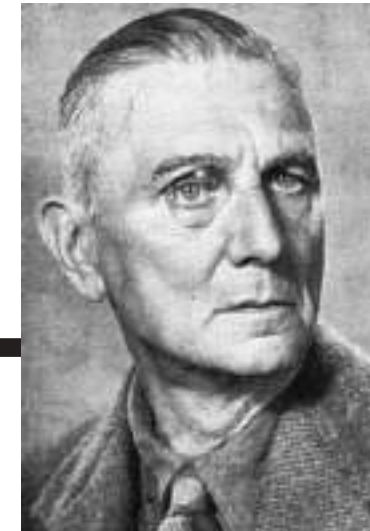
Stevens
Best
Klop

Chamberlain de opdracht om na te gaan of en hoe de Duitse onvrede bij de Duitse legertop kon worden benut.

Het neutrale Nederland vervulde een belangrijke rol in deze pogingen. De belangrijkste SIS-vestiging op het Europese vasteland was immers het Passport Control Office te Den Haag. Dit bureau werd geleid door majoor Richard Henry Stevens. Hij kon bogen op eerder inlichtingenwerk in Brits-Indië. In Engeland hield men rekening met de mogelijkheid dat dit kantoor bij de vijand bekend zou zijn (wat inderdaad ook zo was). Daarom had men nog een tweede, extra geheime afdeling in het leven geroepen: de Z—Organisation. Hoofd van die afdeling in Nederland was de in 1885 geboren captain Sigismund Payne Best. Hij sprak vloeiend Duits en diende in de Engelse legerinlichtingendienst in WO-I. Nadien vestigde hij zich in Nederland. Hij was met een Nederlandse vrouw getrouwd en zette zijn spionagewerkzaamheden onopvallend voort.

Nu de oorlog echter een feit was en de tijd begon te dringen, kregen Best en Stevens de opdracht om de krachten te bundelen. Daaruit mogen we afleiden welk belang de Britse staatssecretaris van Buitenlandse Zaken, Lord Alexander Cadogan, aan deze contacten met de Duitse oppositie hechtte. Deze samenwerking, op papier zo mooi, bleek uit security-overwegingen fataal. Een van de contacten van Payne Best was de Duitse vluchteling Franz Fischer. Fischer beloofde hen in contact te brengen met anti-Hitler stromingen. De tragiek wil, dat Fischer een dubbelrol speelde sinds hij door de Duitse Sicherheitsdienst onder druk was gezet om inlichtingen te vergaren over Duitse vluchtelingen in Nederland. De ambitieuze Sicherheitsdienst hoopte met Fischer als pion een drietal vragen te beantwoorden: allereerst hoopte men

de structuren van de Britse spionage op het vasteland bloot te leggen. Verder hoopte men via deze Engelse geheime dienst te ontdekken wie deel uitmaakte van Duitse oppositionele kringen. De derde reden is tot nu toe onderbelicht gebleven: het hoofd van de SS, Heinrich Himmler, deelde de zorgen van Hermann Göring over een mogelijke strijd met Engeland. Zij vreesden beiden dat de Sovjet-Unie de lachende derde zou worden bij een eventuele oorlog tussen het Derde Rijk en Groot-Brittannië.

Ook Himmler zocht naar mogelijkheden van een compromisvrede met Engeland. De kersverse contacten tussen 'zijn' Sicherheitsdienst en MI-6 vormden zo'n verbinding waarlangs gecommuniceerd kon worden. Fischer mocht aan de slag als intermediair. Nu moeten we ons bij die communicatie niet al te veel voorstellen: het was na de Nederlandse mobilisatie in augustus 1939 een stuk lastiger geworden om zich vrij door Nederland te verplaatsen. Met name in de grensgebieden waren vele versmallingen aangebracht en werden controles uitgevoerd. Stevens zocht daarom de chef op van de Nederlandse geheime dienst GS-III, generaal-majoor Van Oorschot. Hij vroeg om een identiteitsbewijs om de controles te passeren maar dit werd hem geweigerd. Niettemin wilde Van Oorschot wel luitenant Dirk Klop als neutraal waarnemer ter beschikking stellen. Een handige zet want zo hoopte Van Oorschot op de hoogte te blijven van de ontwikkelingen.

De eerste ontmoeting tussen Best en Stevens enerzijds en vertegenwoordigers van de Duitse oppositie anderzijds vond plaats in Arnhem op 11 oktober 1939. Ene majoor Solms (in werkelijkheid J. Travaglio van de Duitse Abwehr) verstreek enkele waardevolle gegevens over de sterkte van de Duitse luchtmacht. Deze bijeenkomst verliep niet zonder kleerscheuren want het groepje trok ongewild de aandacht. Het scheelde dan ook niet veel of het hele gezelschap werd gearresteerd, maar Klop wist

erger te voorkomen. Op 30 oktober was de volgende ontmoeting, nu echter in Den Haag. Voor het eerst deed een hogere officier zijn intrede, majoor Schämmel. Zijn werkelijke naam was Walter Schellenberg, een intelligent en bovenal ambitieus medewerker van de Sicherheitsdienst. Hij was gedetacheerd bij de Gestapo in Düsseldorf en belust op een succes. Hij speelde relatief onschuldige gegevens door aan Best en Stevens om hun vertrouwen te winnen. Dat hij hierin slaagde bleek wel, toen hij bij zijn vertrek zelfs een zender mee kreeg om de verbinding met Best en Stevens te kunnen onderhouden. Ook bij de volgende ontmoetingen was hij de leidende figuur.

Op 7 november 1939 was een nieuwe afspraak gepland tussen 'Schämmel' en Best en Stevens. Het is aannemelijk dat Klop met de suggestie is gekomen om bij elkaar te komen in Venlo. Klop kende Venlo immers! In de jaren '30 was hij in Venlo gelegerd geweest en bovendien kwam Klops verloofde uit Venlo. De suggestie om in het tegen de grens gelegen café Backus bij elkaar te komen, lijkt dan ook te zijn bepaald door Klops kennis van de omgeving en de Duitse wens om zo min mogelijk op te vallen. De sfeer in Venlo in die dagen moet bepaald beklemmend zijn geweest. Niet alleen was sinds augustus 1939 het leger gemobiliseerd, aan de Blerickse zijde waren ook de nodige kazematten en veldversterkingen verrezen voor de verdedigingslinie aan de Maas. Verder waren de Maasbruggen ondermijnd en diverse openbare gebouwen waren voorzien van grote Nederlandse vlaggen. Een enkele keer was men de zenuwen niet de baas: op 26 september 1939 bijvoorbeeld maakte een Fokker C.V. verkenningstoestel ten westen van Grubbenvorst een noodlanding na te zijn getroffen... door Nederlands geweervuur. De bemanning kwam met de schrik vrij.

Lemmens
Schellenberg
Veranda Café Backus

Ruim een maand later, op 1 november, werd de staat van beleg afgekondigd voor de gemeenten in de Peel, aan de Maas en aan het Julianakanaal. Op de invalswegen naar Venlo werden barricades opgeworpen, bewaakt door Nederlandse militairen. Men zou nog veel onrustiger zijn geweest, als men had geweten dat het oorspronkelijke tijdstip van de Duitse aanval in het westen gepland stond voor zondag 12 november. Die aanval echter werd uitgesteld vanwege de slechte weersomstandigheden. Dit spelletje zou tot 9 januari 1940 liefst acht keer worden herhaald en ook dit feit is van belang voor later. In die grimmige sfeer werd een nieuwe afspraak gemaakt tussen Schellenberg en het trio Best, Stevens en Klop. De datum was donderdag 9 november om vier uur... De plaats: café Backus.

DE OVERVAL

Woensdagavond 8 november. In de Bürgerbraukeller in München, hield Hitler zijn jaarlijkse toespraak ter gelegenheid van de mislukte Putsch in 1923. Hij verliet eerder dan gebruikelijk de bijeenkomst. Niet veel later ontplofte een bom in de pijler achter het spreekgestoelte. Hoewel er enkele doden en tientallen gewonden vielen, was het doelwit van de aanslag op het nippertje de dans ontsprongen. Hitler geloofde dat de Voorzienigheid hem had gered, maar hij zocht de daders toch in aardse kringen: het kon niet anders of de aanslag moest volgens hem het werk zijn geweest van de oppermachtige Engelse geheime dienst.

Nog die nacht kreeg Walter Schellenberg een telefoontje van Heinrich Himmler. Schellenberg moest bij de eerste gelegenheid die zich zou voordoen zijn Engelse gesprekspartners gevangen nemen. Leider van het overvalcommando was iemand die al vaker met dat bijtje

1940 | 1945

had gehakt: Alfred Naujocks. Deze hield zich met zijn mannen al enkele dagen gereed om Schellenberg in geval van nood te hulp te kunnen schieten. Die middag op 9 november reed een vrachtwagen met de in burger geklede mannen van Naujocks naar Nölken in Herongen. Van daaruit liepen enkelen in kleine groepjes de lange rechte weg richting de grensovergang, waar Walter Schellenberg zat te wachten op zijn gasten.

Nietsvermoedend van dit alles, waren Stevens, Payne Best, Klop en een chauffeur, de Haagse garagehouder Jan Lemmens, die novemberdag vanuit Den Haag naar Venlo vertrokken in de donkerrode Lincoln Zephyr van Payne Best.

De Nederlandse bewakingstroepen waren al op de hoogte gebracht van de komst van de wagen met kenteken H-43026. De getuigen van toen spreken elkaar nog altijd tegen of men het voertuig moest laten passeren of niet.

Eenmaal in Venlo aangekomen, stapte Klop uit bij de Marechausseekazerne naast de Maasbrug. Klop kreeg van de brigadecommandant, opperwachtmeester Curfs, een patrouille van twee marechaussees toegewezen, maar die moesten - hoe Nederlands - met de fiets de lange weg richting de grens afleggen. Het was al vier uur, men had haast, dus de Lincoln vertrok alvast. Payne Best meldt dat ze op de weg naar de grens nog twee keer zijn aangehouden.

Best reed nu zelf, naast hem zat Stevens, achterin zaten

Lemmens en Klop. Toen de auto café Backus naderde, viel het Best wel op dat de slagboom aan Duitse zijde open stond maar hij zag ook Schämmel alias Schellenberg op de veranda staan.

Best stopte voor het café. Mogelijk is Klop al uitgestapt om zich te melden bij het douanekantoor. Best reed juist achteruit om naast het café te kunnen parkeren, toen Schämmel een signaal gaf en een auto vol zwaarbewapende Duitsers de grens over kwam en voor de Lincoln remde. Klop aarzelde niet en rende al schietend de straat op. Pistoolmitrailleurs ratelden en Klop stortte zwaargewond neer. De schotwisseling was kort maar hevig en werd zelfs door een wachtpost aan de Straalseweg gehoord.

Best, Stevens en Lemmens werden over de weg naar het Duitse douanekantoor gejaagd alwaar een korte fouillering volgde. Daarna werden ze geboeid in een andere auto gezet en vertrok het overvalcommando. De zwaar gewonde Klop lag in een andere wagen. Kort na aankomst in Düsseldorf overleed hij zonder nog bij kennis te zijn geweest. Dit was een streep door de rekening van Schellenberg, die via Klop meer aan de weet wilde komen over de betrokkenheid van de Nederlandse overheid. Het belette hem echter niet om een gefingeerd verhoor met vervalste handtekening van Klop in elkaar te zetten. Ook het overlijdensrapport werd 'aangepast' om de schijn te wekken dat Klop éerst verhoord was voor hij stierf. Zijn 'verhoor' was dan weer het bewijs dat er al langere tijd besprekingen plaatsvonden tussen de

Toedracht Venlo Incident

van de Nederlandse regering in ballingschap. Het dossier werpt een boeiend licht op de achtergronden van diverse in Venlo aangehouden vreemdelingen in de dagen na het grensincident. Ik wil volstaan met de mededeling dat de

arrestanten voor verschillende inlichtingendiensten actief zijn geweest (of dat nog waren) en in Venlo moesten uitzoeken wat er zich precies had voorgevallen. Er moet een ware spionnenkoorts zijn uitgebroken.

Opzettelijke provocatie?

Welke gevolgen heeft het Venlo Incident gehad? We noemden al het aftreden van generaal-majoor van Oorschoot als chef van GS-III. Verder was de dunne draad tussen de Engelse overheid en de veronderstelde Duitse oppositie verbroken. Daarnaast kregen de Duitsers met de vangst van Best en Stevens twee kopstukken van het Engelse inlichtingennetwerk in handen. De verhoren van beiden leidde tot de arrestatie en executie van vele Engelse spionnen op het Europese vasteland. Chauffeur Lemmens werd later tijdens de oorlog vrijgelaten. Als bonus viel Hitler een prima excuus in handen om op een later tijdstip de Duitse inval in Nederland te rechtvaardigen en die gelegenheid liet hij zich dan ook niet ontnemen. In het memorandum dat de Duitse attaché in mei 1940 aan de Nederlandse minister van Buitenlandse Zaken van Kleffens werd overhandigd, werd expliciet verwezen naar de Nederlandse betrokkenheid bij het Venlo Incident.

Een ander belangrijk gevolg van het Venlo Incident is, dat gedurende de Tweede Wereldoorlog elke vorm van Duitse oppositie gewantrouwd werd door de Engelsen, dus ook de echte oppositie!

Was het Venlo-incident een bewuste provocatie om á la Gleiwitz de op 12 november 1939 geplande Duitse inval te kunnen inleiden? Dat lijkt voor de hand te liggen

Nederlandse en Engelse generale staf.

Hieruit zou je kunnen afleiden dat de ontvoering opgezet was om een voorwendsel voor de Duitse inval te verkrijgen, maar het besluit voor de gevangenneming van Best en Stevens kwam pas als reactie op de aanslag op Hitler. Schellenbergs bedrog kwam pas na de oorlog uit, toen in zijn spullen een kladje bleek te zitten waarop hij de handtekening van Klop had geoeft.

Terug naar de grens: hier bleven diverse geschokte getuigen achter, onder wie het geschrokken gezin Backus. De eindelijk per fiets gearriveerde marechaussees vonden diverse sporen van de overval, een bloedvlek en vele hulzen. De opwindende was groot en ook de pers berichtte vrij snel over het voorval. De familie Backus kreeg het dringend advies om te zwijgen en tot de 22e november bleef het publiek gissen naar de toedracht.

Achter de schermen was het allesbehalve rustig. Generaal-majoor Van Oorschoot moest als gevolg van de affaire aftreden, want de Nederlandse betrokkenheid bij de Brits-Duitse besprekingen de meeste ministers allereerst onbekend en ten tweede bovenal ongewenst. De Nederlandse neutraliteitspolitiek was gecompromitteerd. Desondanks diende de Nederlandse regering een formeel protest in en verzocht om de teruggave van het stoffelijke overschot van luitenant Klop. Teverergeefs uiteraard want Schellenberg wilde zijn bedrog verbergen.

Justitie liet de procureur-generaal in Den Bosch, Speyart van Woerden, een onderzoek instellen naar de toedracht van het Venlo Incident. Laat dit dossier nu op miraculeuze wijze de oorlog overleefd hebben in een archief

gezien de aanwezigheid van de provocateur Naujocks én de dicht bij elkaar gelegen data. Toch moeten we deze relatie naar het rijk der fabelen verwijzen en wel om vier redenen:

1. De gesprekken tussen Best en Stevens en de Duitsers waren al ruim vóór de 9e november aan de gang en werden op verschillende locaties in Nederland gevoerd.
2. Heinrich Himmler hoopte inlichtingen te verkrijgen over de Engelse intenties en daarbij paste geen wapengekletter aan de grens, laat staan een grensincident.
3. De ontvoering van Payne Best en Stevens volgde pas ná de aanslag op Hitler in München.
4. Er zijn geen soortgelijke provocaties bedacht voor de aanval op België en Frankrijk. Evenmin werden voor de telkens uitgestelde aanvalsdagen nieuwe provocaties van Nederland bedacht.

Epiloog

Een aantal Venlose straatnamen herinnert aan het Venlo Incident, denk maar aan de Lt.Klopweg of de 9 Novemberweg. Opvallende afwezige in dat rijtje is een majoor Stevens straat of weg. Toeval?

Feit is dat de verstandhouding tussen Best en Stevens na de oorlog grondig bedorven was. Deze breuk vindt zijn oorsprong in de lange jaren van hun gevangenschap in Duitsland, zo blijkt uit een bewaard gebleven brief van een andere gevangene, de Ierse luitenant-kolonel McGrath, die naar Best werd gesmokkeld. Deze brief werpt ook licht op de vraag wie van de twee het meest heeft doorgeslagen:

In vertrouwen moet ik u vertellen dat ik absoluut geen goed woord over heb voor de man die samen met u is gevangengenomen, Stevens. Het is een lang verhaal dat terug gaat tot 1941 toen ik werd overgebracht naar een gevangenkamp voor Ieren, net buiten de stad. Daar ontmoette ik een jonge Duitse officier die met een meisje in Ierland was getrouwd. Hij was op de hoogte van uw geval en wist daar alles van. Hij praatte graag want zijn vrouw wou terug naar Ierland en hij wilde werk daar. Hij vroeg me of ik Stevens kende en gaf me wat feiten.

Er is geen twijfel mogelijk of Stevens heeft gepraat over alles wat hij wist en zo is alle aandacht op hem gericht. Het schijnt dat ze van u nauwelijks waardevolle informatie kregen en de pogingen daartoe hebben opgegeven. Toen Stevens echter hier kwam, was hij nagenoeg vrij en kreeg zelfs een fiets, eigenlijk had hij alles wat hij zich maar kon wensen.

Voor Best was dit geen nieuws, want nog tijdens zijn gevangenschap in Buchenwald, vertelde de beruchte dokter Rascher hem eveneens over de privileges die Stevens in gevangenschap had genoten. Maar wie zijn wij of een commissie straatnamen om te oordelen?

Sigismund Payne Best overleed in 1978 op 93-jarige leeftijd maar de datum waarop Richard Henry Stevens overleed, is (nog) niet bekend.

De stroom aan publicaties over het Venlo Incident is ongetwijfeld nog lang niet opgedroogd zolang nog diverse Engelse archieven tot nader order gesloten blijven. Pas in 2015 wordt weer een deel openbaar. Niettemin is het jammer dat geen enkel gedenkteken herinnert aan dit beruchte incident, want nu bijna zestig jaar geleden, was Venlo even wereldnieuws... ◀

-S. Payne Best, The Venlo Incident (London, 1950)	-C.A MacDonald, 'The Venlo Affair in European Studies Review, VIII (nrA London 1978) . J.P. Nater, Het Venlo incident (Rotterdam, 1984)
-G.Buchheit, Der deutsche Geheimdienst (München, 1966)	-W.Schellenberg, Memoiren (Köln, 1956)
-H.C. Deutsch, The conspiracy against Hitler in the twilight war (Minneapolis, 1968)	ARTIKELN IN ONDER ANDERE:
-Enquêtecommissie Regeringsbeleid 1940-1945 (deel 2 a,b,c, 's-Gravenhage, 1949)	-Dagblad van Noord-Limburg jrg.1959 (reeks van 8 opeenvolgende artikelen)
-F.H. Hinsley, British Intelligence in the Second World War, deel 1 (London, 1979)	-Dagblad van Noord-Limburg sept.1978 (n.a.v. overlijden S. Payne Best)
-H. Höhne, Canaris, Patriotim Zwielicht (München, 1976)	-Dagblad van Noord-Limburg nov. 1984 (Th. Vliegenberg)
-H.A. Jacobson, Fall Gelb. Der Kampf um den deutschen Operationsplan zur Westoffensive 1940 (Stuttgart, 1966)	-Dagblad van Noord-Limburg nov.1989 (P. Seelen)
-L. Kessler, Betrayal at Venlo. The Secret Story of Appeasement and Treachery, 1939-1945 (London, 1991)	-Limburgs Dagblad okt.1989 (J. van Lieshout)
	-Haage Post nov.1989 (H. de By)
	-Vrij Nederland nov.1989 (I. Cornelissen)
	-'40-45' Toen & Nu nr.11 (1977)

Stad en dorp, nuchterheid en melancholie

Jack Poels en de paradox

De Venrayse schilder Harrie Schreinemachers is dood.

Jack Poels vertelt het in een bijzin omdat hij het als bekend veronderstelt. "Oh, je wist het niet. Dan zal het nu wel hard aankomen." We staan in zijn atelier in het hart van America. Een smalle ruimte achter een garage met een keukentje, een kleine tien schilderijen op de grond tegen de muur, veel geknoeiide verfspatten en een keukenkastje vol cd's van voornamelijk singer/songwriters. Een doek met een paar laarzen op de schildersezels in het midden van de ruimte.

DOOR RUUD LINSSEN
FOTO'S FRANCO GORI

Ruim drie jaar geleden. Harrie Schreinemachers komt in het centrum van Venray op z'n brommertje voorbij. Hij stopt en vertelt ons over zijn nieuwe leerling, Jack Poels. Met verrukking in zijn stem zegt Schreinemachers: "Een natuurtalent! Onvoorstelbaar als je ziet wat hij maakt, terwijl hij nog maar net is begonnen." De kunstschilder heeft in

zijn leven veel gesappeld, lange tijd moest hij werken in een lekkende bouwkeet, de doorbraak laat op dat moment nog steeds op zich wachten. Maar daar op het Venrayse plein tintelen zijn ogen van hoop. Een wending: hij als de ontdekker van het schildertalent in de bekende muzikant Jack Poels. "Kom een keer kijken in mijn nieuwe atelier" besluit Schreinemachers en rijdt weg.

Een week later brengen we een bezoek aan zijn atelier. Zijn nieuwe leerling laat de penseel zakken en kijkt verstoord op. Voor hem een doek met vrouw en kind. De trekken in het vrouwengezicht zijn van een diepe intensiteit. Het is een sterk contrast met de jongen die met onbevangen vrolijkheid in het beeld kijkt.

Een gesprek ontstaat. Over dit schilderij, zijn eerste, over Harrie, over het waarom van schilderen. We maken de afspraak om over enkele maanden contact op te nemen voor een verhaal in de krant. "Als ik meer werk klaar heb", zegt de leerling. De afspraak is niet gemaakt.

teveel voor hem geweest." Op het moment dat we Jack Poels drie jaar geleden voor het eerst ontmoeten, op het stoeltje in het atelier van Schreinemachers, bevindt zijn leven zich op een dramatisch dieptepunt. Een huwelijk in de herfst van zijn bestaan. 'Ik wilde uitbreken in die tijd. Maar in

alleen maar verdriet. Ik heb veel van haar gehouden en ik hou nog steeds van haar. Zonder haar had ik nooit mijn dingen kunnen doen, was ik nooit zo ver gekomen met Rowwen Hèze. Je loopt ooit in je leven tegen een enkel beslissend moment aan en dat moet je grijpen. Voor mij is dat Rowwen

Harrie Schreinemachers stierf begin vorig jaar op de stenen van de Vleestraat in Venlo. Een hartaanval, zijn tweede. Hij was die avond met zijn vrouw te gast geweest bij een concert van Rowwen Hèze in het theater aan deze straat. Jack Poels: "Het theater heeft een lange trap. Het naar beneden lopen is misschien

feite is dat verlangen er altijd geweest. Als ik daar ben, wil ik hier zijn. En andersom. Als ik over de paden en de lanen loop, dan voel ik het verlangen waarvan het leven doordrenkt is.' De jongen op het schilderij is zijn zoon Jan, de vrouw is Maria, dan nog zijn echtgenote. "In het gezicht van Maria staat

Hèze geweest. Maria heeft mij daarin altijd mijn gang mee laten gaan. Maar op een bepaald moment was het op, dat was in die tijd dat ik begon met schilderen. Ik weet nog dat ik naar Harries atelier ging en tegen Maria zei dat mijn eerste schilderij een portret van haar zou zijn. 'Het wordt mijn koningsstuk' had ik in het voorbij

gaan tegen haar geroepen. 'Mijn allerbeste werk.' Ze zei nog: dat moet je vooraf nooit zeggen. Als ik het nu bij haar in de woonkamer zie hangen, moet ik even slikken. Dan word ik weer gewezen op die periode in mijn leven. Ik ben blij dat jij het tenminste gezien hebt, dat het is vastgelegd."

Vierde rij

Zijn kleine oeuvre van de afgelopen jaren overziend, is dat eerste werk volgens ons inderdaad een koningsstuk. Zonder daarmee een kwaliteitsoordeel uit te spre-

er een zwarte wolk boven mijn leven gehangen. Als je achterom kijkt, kan dat tamelijk confronterend zijn. Ik kan tien jaar lang met een zwaar gemoed rondlopen, zonder dat ik daar iets aan doe. Totdat je opeens in gesprek raakt met vrienden, wat je aan het denken zet over je leven. Toen we met de

Het enige woordje waar ik op kon komen, was schilderen

ken over wat daarna is gekomen. "Het was in die tijd alsof ik tegen een muur opliep, ik had het niet meer onder controle. Het enige woordje waar ik op kon komen, was schilderen. Daar ben ik mee begonnen - fanatiek. Ik ben er weken mee bezig geweest. Het was mijn eerste vakantie in twee jaar tijd. Ik weet ook niet waar het vandaan kwam. Eenmaal ben ik op bezoek geweest bij de kunstenaar Funs Schobbers, in dat kerkje in Venlo. Het was zo'n mooi beeld om hem daar bezig te zien: de snelheid van de beweging en de concentratie. Misschien dat toen dat eerste idee is ontstaan om zelf te gaan schilderen. Dat heb ik kennelijk vastgehouden tot het juiste moment was gekomen. Ik kan me nu echt verheugen op een dag werken in mijn atelier. Als ik klaar ben met muziek, is het heel logisch om te gaan schilderen. Het verbaast me waartoe een creatief menshoofd in staat is. Ik wil er verder zo weinig mogelijk over nadenken, zoals ik altijd probeer te doen. Je moet de dingen laten gebeuren. We hebben de regie over het leven niet in handen. Als ik schilder, is het bijna alsof mijn penseel uitschiet. Zoals het verkeerde akkoord aanslaan tijdens een optreden, dat is spannend."

Zijn gemoedstoestand in die eerste schilderperiode is met veel zwart en grijs gekleurd. De liefde, of de afwezigheid daarvan, houdt de penseel vast. "Een tijd heeft

band in de bus op weg waren naar een concert, in de tijd van het album Geluksnikker, ging er onder de bandleden een kopie rond van een interview met mij. Ze lazen het, en ik zag een bepaalde blik op hun gezicht. Zonder veel te zeggen, gaven ze het door. Er wordt überhaupt niet veel gepraat binnen Rowwen Hèze. Toen ik het stuk eindelijk in handen kreeg, las ik het gespannen. Het was een goed stuk, maar er stond wel onverbloemd op papier dat ik aan scherven lag. Helemaal." Het zwart is teruggeweken, de liefde is weer binnengevallen. "We hadden twee jaar geleden een optreden in Carré in Amsterdam. Een paar dagen

Stad en dorp, nuchterheid en melancholie

later stond er een berichtje van een meisje op de website van Rowwen Hèze. Ze schreef dat ze het zo'n mooi concert had gevonden. Ik schreef haar een e-mail: vierde rij. Toen ik haar tijdens het optreden had gezien, toen onze blikken elkaar kruisten, knetterde het. Ik nodigde haar uit voor een expositie. Toen ze binnenkwam en ik haar een hand gaf, begon ze in het dialect tegen me te spreken. Ze komt uit de buurt van Venray, hoe heet dat dorp: Heide. Onvoorstelbaar." Jack Poels. Rond hem is de mythe ontstaan van de gewone jongen die beroemd werd en de wereld zag, maar altijd het grote dorpsverlangen heeft behouden. Het kwam zelfs terug in de ondertitel van het boek van Jan Brands over Rowwen Hèze. Een jongen die het liefst thuis is in America, het Noord-Limburgse dorp in de

flank van de Peel: het natuurgebied waarmee zijn band sterk mee wordt geassocieerd. De werkelijkheid is minder eenduidig. "De Peel is gewoon een natuurgebied wat hier in de buurt ligt. Ik heb er warme herinneringen aan. Er zijn in mijn jeugd veel mooie zomers geweest. Het is een prachtig gezicht als de lichtvlagen over het land scheren. Ik heb het beschreven in mijn eerste nummer, De Peel in brand. Het was schitterend om de kronenkransen te zien landen in de wei van Berden. Maar meer is het niet. Ik kom er nog maar zelden. Mijn nieuwe vriendin woont in Amsterdam, daar ben ik nu regelmatig. De stad kan ook heel mooi zijn of een troosteloos uitzicht bieden." Het gaat bij Jack Poels om het grote verlangen, zonder de toevoeging van het dorp. "Als ik daar ben, wil

ik hier zijn." Over Amsterdam: "Het grote voordeel is dat ik er anoniem kan rondlopen. Ja, ik heb inderdaad ook geschreven 'gruwelijk grote stad', maar dat was er toen het moment naar. Het kwam niet door de stad, het kwam door mijn gemoedstoestand van toen. Je kan je verliezen in de stad, maar je kan er ook in opgaan. En Amsterdam is ook een klein dorp. Weet je hoe snel dat door je het centrum bent gefietst? En ook daar is een kroeg om de hoek, zoals hier in America."

Over America: "Het is een heel normaal Nederlands dorp. Ik zou er niet weg willen. Hier ben ik geboren. Mijn moeder woont er. Uiteindelijk zijn het de mensen waar het om gaat en die vind je hier ook. Mensen die prachtige dingen kunnen zeggen. Amsterdam heeft meer interessante mensen? Wat moet ik met meer mensen, ik kan er maar met een tegelijk praten. Het nadeel van een dorp is de sociale controle. Maar daar heb ik altijd schijt aan gehad. Het dorp kan heel gemeen zijn als je anders bent dan anderen, het kan hard op je dak vallen. Dat heb ik America niet gegund om mij dat aan te doen."

Vergeeten liedjes

Rowwen Hèze heeft America op de kaart van Nederland gezet. Het was in zijn jeugd dat hij samen met vrienden al een stempel op het dorp drukte. Toen nog van binnenuit. "In een dorp ben je al snel

iemand, dat vind ik ook wel prettig. In America was in mijn jeugd geen flikker te doen, zoals in elk dorp geen flikker te doen is. Mijn vrienden en ik waren niet meer dan langharige nietsnutten. We een clubje opgericht, het jongerencentrum Cartouche ja, om onszelf lol te bezorgen. Dat is het mooie van een dorp, we konden het zo laat maken als we wilden en niemand die er wat van zei. We zijn ook popfestivals gaan organiseren, ondanks de weerstand waar we mee te maken hadden. De festivals worden tot de dag van vandaag nog georganiseerd, en nu vindt bijna iedereen het prachtig.”

De eenvoudige jongen: het beeld wordt nog eens versterkt door zijn liedjes die in recensies steevast worden gekarakteriseerd 'eenvoudig' of 'eenvoudige onderwerpen'. Het valt te betwijfelen of de formulering iets zegt over mans karakter. De intensiteit van de liedjes wijst eerder op een gevoelsleven als een landschap. Ergens tijdens het gesprek zegt hij: "Zonder reden kan ik jaloers zijn. Zonder reden. Dat vind ik wel raar. Zoals een hond

opeens gaat liggen, zo kan me een gedachte overvallen. Maar ik zal nooit doorslaan naar de al te donkere kant. Er gaat steeds weer een luikje open." Hij zit nu in een periode van schrijven. "Ik heb tien nieuwe melodieën in mijn hoofd. Nu ben ik de teksten aan het zoeken. Je bent heel zintuiglijk bezig, je neemt alles in je op. Laatst hoorde ik iemand zeggen: die breudjes van de bekker zien lekker. Die rijm sla ik op in mijn hoofd. Of: Van Dongen, de dokter bij ons in America, dae het wat gevonge. Ik hoef het niet op te schrijven want het verdwijnt niet meer uit mijn hoofd totdat ik het een keer nodig heb. Het idee voor een liedje komt altijd achteraf, als een gebeurtenis of een moment al achter de rug is. Zoals met 'Gespegeld in 't raam' toen ik in de trein zat en daar een meisje aan het raam zag zitten. Nee, ik heb het niet een keer opgeschreven. Ik heb er heel lang aan zitten sleutelen, maar dat vind ik niet erg. Dat zijn juist heerlijke momenten: op de buik liggend op de bank, achter mijn laptop. Maar soms gaat het ook heel erg snel, dat is een gelukkig gevoel van creativiteit. Een keer tijdens het opruimen kwam ik een oude Rails (tijdschrift NS Spoorwegen) tegen met een interview met Toon Hermans. Ik had het om de een of andere reden bewaard. Ik las het interview nog eens en al die herinneringen kwamen weer boven. Dat ik vroeger zo ver-

schrikkelijk om hem gelachen heb als hij op televisie was. Zoals ik dat met weinig anderen heb gehad. Toen ik kort daarna het oud papier opruimde, viel dezelfde Rails uit de doos. Toen ben ik na gaan denken over een liedje.”

De liedjes in zijn hoofd zijn bestemd voor de cd die over ongeveer twee jaar moet verschijnen. Tegelijkertijd bereidt hij zich samen met de bandleden voor op een theatertour in het komende najaar. De bekende componist Nard Reijnders heeft oude liedjes in een nieuwe jas gestoken. "Het is moeilijk om blanco tegenover de nummers te staan omdat je er zo mee vergroeid bent. Daarom hebben we Nard Reijnders gevraagd om nieuwe arrangementen te maken. Hij komt met verrassende ideeën; hij zoekt nummers uit waar je verbaasd van staat, die we nog nooit hebben gespeeld. Ik moet ze opnieuw inplanten in m'n kop. Het zijn allemaal liedjes die ik bijna vergeten was, maar nu zie ik ze opeens weer op me afkomen. Ik zing ze wel met overtuiging, maar... Neem dat liedje over de geboorte van mijn zoon: als ik dat werkelijk tot me door laat dringen, dan blijft er innerlijk niet veel van mij over.”

Het is de vierde theater-tour voor de band. "Het interessante van theater is dat je heel dicht bij jezelf komt. Dat is steeds opnieuw weer wennen. De eerste keer, met de regie van Loek Sijbers, zaten we een beetje verstopt achterin in het decor. Alle

Stad en dorp, nuchterheid en melancholie

aandacht ging uit naar de toneelspelers voor ons; halverwege het optreden kwamen we pas wat naar voren. Ditmaal doen we voor het eerst helemaal zelf. Geen toeters en bel-len. Alleen Rowwen Hèze. Dit is het goede moment ervoor want we zijn steeds beter gaan spelen, beter naar elkaar gaan luisteren. Dat is ook nodig in een theater want je hoort alles. Je denkt dat je heel goed kan zingen, maar tijdens de optredens in de feesttenten sluipen er dingen in waarvan je zelf geen weet hebt. Ik ben altijd iemand die het ritme opjaagt op het podium in een tent. Zeker als ik opgefokt bent. Dan begin ik er heel erg hard aan trekken, met als gevolg dat we elkaar een beetje kwijtraken. Maar in het theater is dat onmogelijk want iedereen hoort wat je speelt. Dan moet je heel geconcentreerd zijn." Rowwen Hèze. De verhouding binnen de groep is moeilijk te duiden. Poels spreekt consequent van het 'bandje'. "Ik heb nu een soloproject gedaan met Leon Giesen en een aantal andere muzikanten. Het is zo anders dan met Rowwen Hèze. Binnen een maand stond alles op band. Binnen een maand! Het zijn zo'n goede muzikanten, heerlijk om mee te werken. Maar het betekent niet zoveel voor mij als dat bandje waar alle leden de godganse tijd zo mee bezig zijn. Ik hou van Rowwen Hèze dat alleen kan bestaan door het spel dat we samen laten horen. We zijn geen uitge-

sproken goede muzikanten, maar er gebeurt iets als we samen op het podium staan. Heel puur en eerlijk, geen trucs. Aan de andere kant moet ik ook verder en dieper gaan. Maar als het er op aankomt dan is het bandje er altijd. Ze zijn ook bloedfanatiek. Als een van hen bakker zou zijn, dan zouden ze zich opwerken tot de beste bakker van Limburg. Waar je dat fanatiek kan zien? Ze willen alles uitgespit hebben. Zoals toen mijn project met Giesen voor het eerst aan de orde kwam. Dan moet de onderste steen boven komen. Ik krijg vragen als: wat doe je als er een dubbel optreden is geboekt? Waar kies je voor? Ik zeg: voor Rowwen Hèze natuurlijk. Dan is de volgende vraag: en als er nu een boeteclausule vastzit aan het optreden met Giesen. Ja, dan wordt het al moeilijker. Zo kan dat soms eindeloos doorgaan. Dat terwijl we allemaal niet van vergaderen houden. Van die e-mail vergaderingen met zestien uitroepstekens achter een zin.”

Enkele jaren geleden sijpelde informatie in de media door dat de band uit America in een crisis zat. Poels zegt dat Rowwen Hèze zich daarna heeft overwonnen. "Het gaat goed. Op gezette tijden gaan we aan tafel zitten om te praten. Dat stelden we vroeger steeds uit omdat we er geen tijd voor vrijmaakten. Dan deden we het vlak voor een optreden, maar dan vlogen de koffiekannen al snel door de kantine

waarna we woedend het podium op gingen. Het zijn geen grote praters. Toen ik het vertelde van Maria, zeiden ze: klote voor ou man. Meer kwam er niet uit, terwijl ze het wel zouden willen. Het is een vreemd collectiefje ja. We zijn geen vrienden, maar we houden van elkaar. Het mooiste moment is als we na maanden voor het eerst weer op het podium staan. Dan is dat gevoel er meteen van een aantal muzikanten bij elkaar. Het stelt niet veel voor, maar we doen het toch maar. Het is onvoorstelbaar dat we dat samen kunnen: aftikken en er is geluid. Een geluid ook wat redelijk uniek is. Daar ben ik me de laatste tijd steeds meer bewust van. Nadat we er als groep weer bovenop zijn gekomen, vallen me steeds meer dingen op, bijvoorbeeld een bepaalde gezichtsuitdrukking van iemand op het podium die ik dan heel mooi vind. Ik heb mijn hele leven gepleit om minder te spelen, maar sinds twee jaar wil ik alleen maar meer spelen. Voor het eerst is er de gewaarwording dat we een bijzonder bandje zijn. Maar ik moet er niet al te zeer in geloven want dat is de doodsteek.’

De paradox

We zijn bijna vier uur verder. Het gesprek heeft gestroomd, zonder zich iets aan te trekken van een vooraf bedachte opzet. Het is klaar, rond. Elk nieuw onderwerp zou nu kunstmatig ingebracht

De intensiteit van de liedjes wijst eerder op een gevoelsleven als een landschap.

Het laatste antwoord over wat het verschil maakt in de liefde was van een ontstellende eenvoud.

moeten worden. En daarbij, hij oogt vermoeid. Zonder een moment te zuchten heeft hij in zichzelf gegraven naar antwoorden. Toen we aarzelden om de zoveelste vraag te stellen over Maria, zijn nieuwe vriendin en de liefde zei hij: 'Ja, vraag maar.' Het laatste antwoord over wat het verschil maakt in de liefde was van een ontstellende eenvoud. Niet dezelfde interesses en wel dezelfde interesses.

We zeggen tenslotte dat een thema helemaal niet aan de orde is geweest. Zijn opa, Jacobus Poels, die verzetsstrijder is geweest in de oorlog. Beschreven in De Zwarte Plak door Toon Kortooms, de romantische chroniqueur van het leven in de Peel.

Het gezicht van zijn kleinzoon betreft als de naam van zijn opa valt. "Dan waren we snel klaar geweest." Nog een laatste vraag: waarom? "Zo leuk was de oorlog niet. Als familie praten we daar ook niet graag over, we staan ons er niet op voor." Jacobus Poels stierf aan een hartaanval voor zijn boerderij nadat de Duitsers waren binnengevallen en de ondergedoken joden en piloten vonden. Zijn graf is een van de oudste op het kerkhof in America, nog geen tweehonderd meter van het atelier. Voor een graf van zestig jaar oud ligt het er uitzonderlijk verzorgd bij: recht kruis, bloemen en geen onkruid. Jack Poels: "Ik zou niet eens waar het precies ligt."

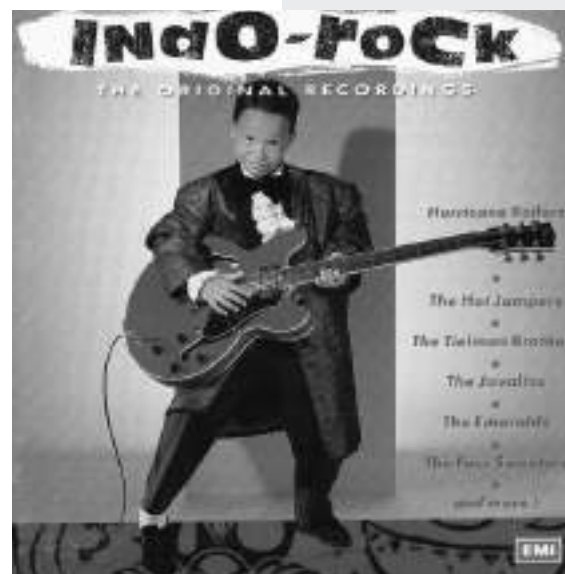
Een kapitale paradox. De zanger die een liedje schreef over de oorlog in Joegoslavië heeft het graf van zijn opa, de verzetsstrijder, niet op het netvlies staan. "Ik kom zelden op het kerkhof. Een keer stond ik met mijn moeder bij het graf van mijn vader op datzelfde kerkhof. Ik hoorde toen pas dat mijn tweede vader in hetzelfde graf ligt. Ik hou niet van die plaatsen. Ik heb dode mensen gezien: het is niets meer dan een mens die dood is. Als de ziel een lichaam heeft verlaten en

naar de hemel is gegaan, dan doet het lichaam niet meer terzake." Dat is onversneden Amerikaanse nuchterheid. Er gaat nog een andere zijde achter de opmerking schuil: angst voor de melancholie. Het donkere gevoel dat zijn uitlaatklep vindt in prachtige liedjes. Jack Poels: "Eenmaal was ik met Allerheiligen op het kerkhof. Het was zo'n loodgrijze dag die op je gemoed drukt. En toen begon de fanfare, die klaar stond, de dodenmars te spelen. Mijn God zeg, dan is het alsof de grond onder mijn voeten wordt weggezogen. Dat is zo'n moment waarop de melancholie me dreigt te overmeesteren. Ik vermijd dat soort gevoelens, uit een soort bescherming tegen mezelf. Er zal een moment komen dat ik naar het graf van mijn opa ga, maar dan wel als het mij uitkomt. Misschien, nu we er over gesproken hebben, over een paar weken al. Dat graf is als een liedje dat nog niet klaar is." ◀

MUZIEK

Indorock in Venlo en Tegelen

VAN EN VOOR ARME MENSEN

Elvis is een Indo, zelden Indische jongens vroeger tegen elkaar. Zijn blauwzwarte kuif, zijn scherpe ogen, zijn opzwevende muziek, maar ook zijn melancholische inslag, dat moest wel een Indo zijn. Eind jaren vijftig en begin jaren zestig telde Nederland honderden bandjes van Indische jongens die zich de Blue dit of dat noemden of de Black zus of zo. Blue vanwege het nare 'blauwe' (huidskleur) dat een Indische jongere van een Belanda te horen kreeg en dat ze vervolgens als geuzennaam gebruikten in de naam van hun rock en roll bandje: The Blue Shadows of The Blue Diamonds. Bovendien betekent 'blue' zo iets als droevig in de rock en roll, met name natuurlijk in de blueshoek. In het begin heette rock en roll 'rhythm en blues'. Als er 'black' stond in de naam van de band kwamen de jonge muzikanten vaak uit de Molukken of van Ambon: The Black Dynamites of The Black Rockets. Ze waren trots op hun donkere huidskleur. Al snel liep dat allemaal door elkaar natuurlijk, zo goed als dat er ook al snel

blanke jongens en meisjes in de Indobandjes meededen. Er zijn allerlei theorieën die het fenomeen van de Indogroepen proberen te vang. De vraag is dan hoe het komt dat in Nederland de rock en roll geïntroduceerd is door

TEKST: KOEN EYKHOUT
FOTO'S: JACQUES PEETERS, GEMEENTE-ARCHIEF EN
PERSOONLIJKE ARCHIEVEN

Ferry en Victor Kaihatu: The Emeralds

honderden van oorsprong Indische jongens en meisjes met een gemixte afstamming van Nederlandse en Indische ouders of voorouders. Je had nog geen Peter Koelewijn of Rob de Nijs, maar wel Eddy Chatelin van de Crazy Rockers in Den Haag of de broertjes Ferry en Victor Kaihatu van The Emeralds, ook uit de Hofstad. Kwam het door de krontjong muziek in Indië die al meer dan honderd jaar de gitaar had als hoofdinstrument net als de rock en roll? Was het de nabijheid van Australië en Nieuw-Zeeland waarvan de krachtige radiozenders veel eerder dan in Europa de nieuwe muziek uitzonden? Was het de metalige, weemoedige klank van de gamelan die je ook kon horen in de steelgitaar van de vaak country getinte rock en roll? Of kwam het door de Pacific? Aan de ene kant, de Californische kant van de oceaan, de surfsound van een gitaargroep als de Ventures (Walk don't run) en aan de andere kant, de Indische kant, dezelfde heldere sound van een groep als de Tielman Brothers, zonder twijfel de populairste groep in het genre. Die trouwens in het Brabantse

Breda ontstond en niet in Den Haag of Scheveningen waar de meeste Indische mensen in eerste instantie na hun aankomst in Nederland terecht kwamen.

De familie Tielman belandde in de koude herfst van 1957 in het Brabants Haagje, zoals Breda genoemd werd. De Timor Rhythm Brothers, zoals ze heetten naar hun geboor-

te-eiland Timor, hadden al in Indonesië successen gevierd, tot in het paleis van Soekarno. De jonge Andy deed iets woests met een speer, zusje Jane deed een moeilijk dansje op een krukje en de vier broertjes tezamen bespeelden virtuoos één enkele gitaar. Het begrip 'virtuoos' zou nog vaak gebezigd worden om de kwaliteiten van de Tielman Brothers te duiden. Hun

The Tielman-Brothers

Rechts Molukse Hawaiï-groep Blerick

optredens als rock en roll band in Nederland waren legendarisch. Duurden nummers als 'Black Eyes' op de plaat zo'n drie minuten - meer kon niet op een 45-toerenplaatje - tijdens hun optreden rekten ze het vaak tot minstens een kwartier. Frontman en leadzanger Andy bespeelde dan de sologitaar met zijn tanden en broertje Ponthon beklom al spelend de staande bas. Het was sensationeel. Pas jaren later zou Jimi Hendrix hun dat nadoen. De Tielmans deden die act ook voor de AVRO-televisie in een spraakmakende show prime time zaterdagavond. Bij Johnny Kraaykamp en Rijk de Gooyer. In een van de populairste zaterdagavondprogramma's van de Nederlandse televisie. Schande, riepen Mies Bouwman en Willem Duys unisono. Was dat nou muziek? Was dat nou onze beschaving? Dit soort reacties bracht de Tielman broers al snel richting oostgrens: naar Duitsland. Die reacties en natuurlijk de Duitse Mark. Jarenlang toerden zij van nachtclub naar nachtclub, van Wiesbaden tot Hamburg, waar ze in de Star Club Paul McCartney en zijn vriend John Lennon ontmoetten. In Duitsland had je een ander soort uitgaansleven. In Nederland beperkten de optredens zich tot het weekend, terwijl de bands bij de oosterburen avond aan avond konden optreden, ze kregen zelfs maandcontracten aangeboden, een ongekende luxe. Dat het sterke benen moesten zijn die de spreekwoordelijke weelde konden dragen, was duidelijk. Veel hielden de 'Indonesische Kapellen' zoals ze in Duitsland werden aangekondigd - vaak tegen de wil van de jongens die weinig op hadden met het Indonesië van Soekarno - er niet aan over. Slapen en je eigen potje koken gebeurde in een huurkamertje boven de club. Alleen de bekendsten konden zich meer veroorloven. De broers Tielman kochten een villa in Heidelberg waar sommigen van hen met vrouw en kinderen konden wonen. Maar ja, de Tielmans traden dan ook op in nachtclubs waar Romy Schneider en Curd Jürgens kwamen, ze verschenen in de populaire Hazy Osterwald televisieshows en ze stonden maar liefst zes maanden lang op de Expo in Brussel, de Wereldtentoonstelling van 1958 waar in het Nederlandse Paviljoen een Indië/Hawaiï hal was ingericht. Andy Tielman had echter niet veel meer op met Nederland. Er werd neergekeken op Indo's en op hun muziek. Misschien dat ze daarom zoveel toerden door Duitsland, waar ze meer erkenning kregen van pers en publiek. De Tielmans waren niet de enige Indorockers met succes in Duitsland. Een drukbezochte uitgaansstraat in Frankfurt telde 's avonds zeventien clubs en dancings met 'levende muziek'. In maar liefst vijf daarvan traden op een gegeven moment 'Nederlandse' Indogroepen op. Tegelijkertijd. In één stad. In één stad. In Duitsland. Voorzichtige schattingen gaan ervan uit dat op het hoogtepunt van de Indorock enige honderden van deze groepen kortere of langere tijd door Duitsland hebben getoerd.

Halverwege de jaren zestig werd het minder. De broers

Ruud en Riem de Wolff zongen als The Blue Diamonds weliswaar "Ramona" naar de hoogste regionen van de internationale, ook Indonesische hitparades, maar Indorock was het niet echt, evenmin als de megahits van Anneke Grönloh en Sandra Reemer. Van binnenuit vernieuwden de groepen zich niet of nauwelijks. De jaren zestig muziekrevolutie ging aan ze voorbij. Niet zo vreemd overigens. Jongens en meisjes worden mannen en vrouwen, ze krijgen kinderen en ze settelen zich in baan en beroep. Zo verging het ook de meeste Indorockers. Het was mooi geweest. Grote successen vierde nog wel het populaire duo Sandra en Andres of Jack de Nijs onder zijn artiestennaam Jack Jersey, maar ondanks hun Indische afkomst had het met Indorock weinig te maken. Het was over en uit. Daar kun je vrede mee hebben. Wat betekent het echter dat de grote artiesten uit de Indorockperiode compleet verdwenen zijn uit de wereld van de Nederlandse lichte muziek? Je vindt ze niet of nauwelijks in de omroepwereld, niet in de top van de platenindustrie, niet bij impresariaten of popfestivals. De diehards onder hen treden nog min of meer geregeld op tijdens Pasar Malams en oogsten nog altijd veel applaus op Indische avonden, maar dat bedoel ik niet. De Peter Koelewijns en Rob de Nijsen, de Rob Outs en Joost den Draayers, kortom, de dinosaurussen uit de jaren vijftig en zestig, je vond en vindt ze op allerlei invloedrijke plekken in de entertainment business. Maar nergens een oud-Indorocker. Gebrek aan ambitie? Of er toch niet of nooit helemaal echt bijhoren?

Molukse Indorock?

In Blerick werd in 1953 een eerste barakkenkamp ingericht voor de opvang en huisvesting van enige honderden Molukkers. Aan de Kaldenkerkerweg in Venlo volgde nog een tweede kampje. Hoewel latere Molukse muzikanten ontkennen dat zij Indorock speelden - die zou meer country en minder rock georiënteerd zijn geweest - zou het vreemd zijn om ze in een artikel als dit ongenoemd te laten. Met hen begon het en uit hun midden zouden grote muzikanten opstaan. Geïnspireerd

door de Kilima Hawaiïans van Bill en Mary Buisman (hun zoon speelt de bekende buurman in de Gamma – reclames) speelde er in Tegelen in de jaren 1953/1954 een Hawaiï – groep met Gerrit Noya, Richard Louhenapessy, Bep Smits (later moeder van publicist Rob Loupatty) en Gerrie Dagniaux. De meesten van hen werkten bij de Globe in Tegelen. Het was lokaal van de fabriek mochten ze gebruiken als oefenruimte. Uit deze groep ontstonden The Maluku Singers met onder meer Anton Taihuttu. Onder de opmerkelijke naam The Blue Rockets (meestal noemden Molukse groepen zich Black en niet Blue) speelden Koos Taihuttu, Anis Herman, Mesac (Mees) Nunumete en anderen

rock en roll, covers uit de eerste hitparades die toen werden gepubliceerd, Hawaiï songs en Ambonese traditionals. Hieruit ontstond aan het eind van de jaren vijftig het dans- en showorkest The Marzegus. Ze speelden ook geregeld in Kaldenkerken. Sommigen van hen, zoals Mesac Nunumete, spelen trouwens nog altijd. Halverwege de jaren zestig traden Mees Nunumete, Andries Lasamahu, Tony Nanalatua, John Lekatompessy en Nico Taihuttu op als The Mysteries, onder welke naam in de jaren zeventig een volgende generatie Molukse jongeren de muzikale fakkel overnam. Dat vervolgens in groepen als Gin on the Rocks, Rosemary's Baby en Sen-tosa prachtige muziek

gemaakt werd door jongens als Gino en Leon Taihuttu, Teddy Lekatompessy en Tinus Pieck, mag bekend verondersteld worden. Net als de groep Sofuja, waartoe Idols-winnaar Boris behoorde. Het valt echter buiten het bestek van dit stuk. Buiten het bestek, buiten de tijd en buiten het genre van de Indorock. Dit is echter misschien wel de plek om te zeggen dat het tijd wordt dat de geschiedenis van deze Molukse bands in en rond Venlo eens wordt geboekstaafd. Als daad van eenvoudige rechtvaardigheid.

Indorock in Venlo en Tegelen

Terug naar de 'echte' Indorock, hoe moeilijk het ook is om dit genre exact

te definiëren. Je moet het horen om het te herkennen. De typische gitaarsound, helder als kristal, het sterk instrumentaal georiënteerde karakter ervan - de zang leek zeker in het begin op het tweede plan te komen - en de melancholische inslag van de nummers, ook in de upbeat titels. Zonder iemand te kort te willen doen - je had bijvoorbeeld ook The Hitshakers van onder meer Henk Sniijders en Piet Gallas - maar wie in Venlo of Tegelen anno nu de term Indorock laat vallen, krijgt te horen: bedoel je The Vampires van de broers Van Cleef? Of heb je het over The Slow Rockets uit Tegelen, later The Bobcats, met Frans Mooi als zanger, Wiel Spruytenburg op slaggitaar en Pierre Orval sologitaar? Inderdaad, die bedoel ik. De beide groepen die zo'n tien jaar bestaan hebben, ruwweg van het begin van de jaren zestig tot het eind ervan - en in een andere samenstelling bestaan ze eigenlijk nog steeds maar niet als Indorock-groep - kenden verschillende bezettingen. Dat The Vampires als 'familiegroep' met maar liefst vier Van Cleefs -Jan, Arie, John en Carolien- wat langer dezelfde samenstelling kenden, zal niemand verbazen. The Slow Rockets/Bobcats boden in de tien jaar van hun bestaan onderdak aan een negental musici, onder wie trouwens een tijdlang Jan van Cleef van The Vampires.

Het is een augustusavond in 2004 en de temperatuur is tropisch. De thermometer wijst dertig graden Celsius aan. Op het terras van een befaamd Venloos etablissement zitten ze nog eens bijeen: de fine fleur van de Venlose Indorock. A few years older but still going strong. Drie van de Slow Rockets/Bobcats: Frans Mooi, Pierre Orval en Wiel Spruytenburg en drie van The Vampires: Jan van Cleef, zijn broer Arie en hun zus Carolien. Genietend van de warme zomeravond, maar vooral genietend van elkaars gezelschap. Zo af en toe

of Tegelen. Maar in elk geval in Nederland, ze waren en zijn immers Nederlander, ze hadden en hebben immers Nederlandse paspoorten? Allemaal waar, maar datzelfde Nederland maakte het ze niet altijd even makkelijk. Thuis niet, in de buurt niet en op school niet. Het was de muziek, dat wat later Indorock genoemd werd, die hen bond en die ze de kans gaf naar buiten te treden met hun

unieke talenten. Als er al sprake was van een eigen identiteit, dan werd die bij hen vooral vormgegeven door de muziek. Vandaar dat deze zomeravond zo'n bijzondere avond is voor de muzikanten die voor dit jaarboek terugzien op de gouden jaren van de Indorock in Noord-Limburg en Duitsland, waar ze in talloze clubs in de grensstreek de meeste optredens hadden. Pas op: ze staan midden in deze tijd, sommigen van hen treden nog altijd met succes op, maar voor een keer - deze bijna tropische avond leent er zich bij uitstek voor - mogen ze terugblikken op hun Vampires of Bobcats-leven. Wiel over de Duitse optredens: "Voor ons waren vanuit Tegelen plaatsen als Krefeld, Nieuwekerk waar we geregeld

speelden, Mönchengladbach en Düsseldorf goed te bereiken, met clubs als de Marlboro-club, The Queensway, Club 28, die bezochten we ook om anderen te zien optreden. Aan veel van die clubs hing toen een luchtje, daar mocht je eigenlijk niet komen, thuis zagen ze liever niet dat je daar heen ging. In die tenten speelden veel Nederlandse bands, en dat waren bijna allemaal Indobands. Groepen als René and his Alligators of The Timebreakers, die misschien

nog wel beter waren dan The Tielman Brothers, die hebben we daar zien spelen. In wat ze toen nachtclubs noemden. Die clubs zaten al afgeladen vol, voordat je begon met je optreden. We maakten het hing toen een luchtje, daar mocht je eigenlijk niet komen, thuis zagen ze liever niet dat je daar heen ging. In die tenten speelden veel Nederlandse bands, en dat waren bijna allemaal Indobands. Groepen als René and his Alligators of The Timebreakers, die misschien

voor je optrad en soms bleven we er ook slapen. We hadden wel optredens van tien uur 's avonds tot zeven uur 's morgens, naar achteraf bleek was dat in een bordeel." Frans voegt hieraan toe: "Behalve in danszalen als Juliana in Venlo en Tivoli in Blerick speelden we veel in Duitse danszalen. Discotheken zou je ze nu noemen, maar dat woord bestond nog niet. Je kon ons onder meer aantreffen in zalen in Nieuwerk en in Kamp-Lingsfort hier in de Duitse grensstreek. Daar had je ook veel Amerikaanse soldaten die massaal naar onze optredens kwamen, want zoveel rock en rollbands had je toen niet. Het Duitse publiek was gek op onze muziek. Ik herinner me een optreden van ons in Duitsland waarbij om een of andere reden ineens de vlam in de pan sloeg. De vonk van onze muziek sloeg over op het publiek. Ze werden compleet hysterisch. Een meisje viel flauw vlak voor mijn neus. Meiden stonden te huilen van opwinding. Mensen vielen je om de nek. Angstaanjagend gewoon. Je vraagt je af hoe dat zo ineens kon ontstaan, die complete een-

Bezetting(en) The Vampires

- Jan van Cleef**
basgitaar
- Arie van Cleef**
sologitaar
- John van Cleef**
slaggitaar
- Carolien van Cleef**
zang
- Alfred Spann**
sologitaar
- Joep van der Aa**
drums
- Jan van der Velden**
zang

heid die er dan plotseling was tussen de musici op het podium en de mensen in de zaal." Dat het niet altijd eenvoudig was om de grens over te komen blijkt uit wat Carolien overkwam, op weg met de groep naar een optreden in Duitsland: "Ik had een keer mijn paspoort niet bij me, we stonden met de auto aan de grens, we hadden haast, we moesten op tijd zijn voor ons optreden en de Duitse douane maakte naar aanleiding van de andere paspoorten van de jongens in de groep de opmerking dat 'diese Indonesier ja alle geboren sind in Jakarta' en toen wou hij weten 'warum das so war'. 'Waarop ik zei: 'Ja, warum sind denn die Bananen krumm?' Dat had ik beter niet kunnen doen. We moesten er allemaal uit, zijn chef kwam erbij, uiteindelijk mochten we dan wel verder, maar in de zaal waar we moesten optreden waren ze niet blij, want ze hadden meer dan een uur moeten wachten op ons." Waar ze in die Duitse zalen wel prijs op stelden, dat was dat ze er modieus bij liepen. De kostuums moesten pico bello in orde zijn. Wiel: "Hier in de buurt was muzikaal gezien voor ons niet veel gaande. Je had Tivoli in Blerick en Juliana in Venlo, maar verder was er niet veel. Via een talentenjacht in de City-Bar in Venlo hadden we toen het geluk, dat we opvielen. Als Slow Rockets. Onze zanger Frans klonk als Jim Reeves en dat sloeg aan. We mochten er matineeën spelen en op een gegeven moment ook 's avonds optreden. Als vervanging van een andere band konden we toen met oudjaar in Duitsland spelen. Maar dan moest alles anders. Beter. Professioneler. Versterkers, kleding, noem maar op. Er was indertijd maar één zaak in Nederland waar je artiestenkleding kon kopen en dat was bij Leen Timp- later regisseur en echtgenoot van Mies Bouwman- in Amsterdam. Schriftelijk gaven we daar onze bestelling op. De kostuums arriveerden precies een dag voor ons optreden. Vervolgens ging een van onze speakers kapot. Er moest een nieuwe besteld worden bij Philips in Rotterdam en die werd dan gewoon met de streekbus van de Zuid-Ooster in Tegelen bezorgd, omdat je geen geld had om hem helemaal in

Rotterdam op te halen. Maar enfin, dat was het begin van ons succes bij de oosterburen."

Bij The Vampires was vader Van Cleef de grote initiator en inspirator. Hij was onderwijzer geworden aan de Kweekschool in Indonesië, maar kwam als gevolg van een overschot aan leerkrachten terecht bij het Nederlands overzeese leger, de KNIL. Als officier was hij tot 1956 betrokken bij de afwikkeling van de overdracht van het Nederlands bestuur aan de Indonesische overheid. Hier kwam hij te werken op de kazerne in Blerick. Niettemin, zijn onderwijzerskwaliteiten verloochende hij niet. Hij was niet autoritair in zijn opvoeding en zeker voor die tijd liberaal. Hij stimuleerde zijn zoons en later ook zijn dochter Carolien –zij is wat jonger- om hun muzikale kanten te ontwikkelen. Hij liep voorop in dit soort zaken en kocht al een platenwisselaar voor zijn gezin, toen je zulke dingen nog bijna nergens zag. Met platen van Frank Sinatra, Perry Como, Doris Day en Les

Paul & Mary Ford. Van de gitarist Les Paul, die een eigen gitaar op de markt bracht, en van Nashville gitaarspeler Chet Atkins namen hij en zijn zoons die heel specifieke gitaarsound over die je in de Indorock ook kunt horen. Pa Van Cleef was muzikaal begaafd, hij was een natuurtaent die net zo makkelijk piano speelde als banjo. In de kelder onder hun woning aan de Herman Potgietenstraat in Venlo-Oost mochten de jongens Van Cleef met hun muzikale vrienden repeteren. Buurtjongens en -meisjes volgden maar wat graag die repetities. Daaruit bleek ook vaders liberale houding tegenover jeugd en jeugdcultuur. Het leek er geregeld een Open Huis te zijn, wat ook aansloot bij de gastvrije houding die de Indische gemeenschap zo kenmerkte. Soms kwam het zelfs tot publieke optredens voor buurtvrienden en familie, in de

kelder of zomers in de tuin, met mooi weer. Ook op straat zag het dan zwart van de mensen die zo'n gratis concert best konden waarderen. Jan van Cleef: "Het begon als volgt. Arie en ik speelden thuis naar het voorbeeld van een plaatje van de Tielman Brothers dat we op de radio gehoord hadden. Een instrumentaal nummer. We waren er kapot van en probeerden het na te spelen. We waren toen dus nog een duo. Daarna kwam mijn broer John erbij. En Joep van der Aa als drummer. Na een jaartje oefenen deden we mee aan een talentenjacht in Roermond. Daar was ook de zogenaamde Limburgse Cliff Richard Jan van der Velden en die wilde vervolgens graag onze zanger worden, waarmee de Vampires een feit waren. De rockmuziek toenertijd was vaak 'om en om': instrumentaal en vocaal. Je had bijvoorbeeld Cliff en The Sha-

dows. Had Cliff een vocale hit met Living Doll, dan volgde zijn begeleidingsgroep de Shadows met een instrumentaalje als Apache en zo deelden wij ook onze optredens in. Er was toen in verhouding meer instrumentale muziek dan nu. Veel van onze optredens, eigenlijk onze grootste successen, vonden in Duitsland plaats. De Duitse jeugd kende dat niet, rock en rollbands, Engelstalige rockgroepen, wel op de radio, maar niet live, we werden er op handen gedragen. Maar ook in Nederland bleven we niet onopgemerkt. Er is nog een radio-opname van ons, voor de micro van Jeugdromp Minjon van de AVRO, ingeleid door een nog piepjonge Jos Brink. Dezelfde Jos Brink die ons zusje Carolien uit het publiek plukte om zitting te nemen in de jury van alweer een talentenjacht, waar wij ook aan meededen. Ze gaf ons niet eens de hoogste

The Slow Rockets/Bobcats

Bezetting(en) Slow Rockets/Bobcats

Frans Mooi
zang
Peter Dorpmans
basgitaar
Jan Sturme
sologitaar
Wiel Spruytenburg
sologitaar/zang
Wil van der Ven
drums
Pierre Orval
sologitaar
Jan van Cleef
basgitaar
Henk Westheim
drums
Louis L'amee
drums (+)

cijfers!" Carolien trad wat later toe tot de groep: "Ik kreeg les van een zangpedagoog. Best wel klassiek eigenlijk. En die heeft op een gegeven moment tegen mijn vader gezegd dat ik talent genoeg had om ook op een podium als zangeres op te gaan treden. Dus werd ik logischerwijs zangeres bij mijn broers in The Vampires. Dat kwam op dat moment ook wel goed uit want hun zanger Jan van der Velden was er vandoor. Ik werd toen nog gepatronneerd door mijn vader. Ik was zestien - en in het prille begin nog pas vijftien, dan moesten we een beetje jikken met mijn leeftijd, anders kwam ik die clubs niet in - dus dan lette mijn vader een beetje op me, bijna altijd was hij erbij, ja."

Er is vaak gespeculeerd over de oorsprong van de Indorock, elders in dit stuk leest u er meer over, maar Jan van Cleef zegt er dit van: "Je moet nooit de Portugese invloed onderschatten. De Portugese maakten eeuwenlang de dienst uit op het eiland Timor, waar de Tielman Brothers vandaan komen. Ook cultureel gezien en muzikaal. Waar de gitaar van oudsher een prominente rol speelt in de Portugese fado, is het geen toeval dat dit in de Indorock ook zo is. Een gitaar is bovendien goedkoop, in verhouding tot veel andere muziekinstrumenten.

ten. Het is het instrument bij uitstek voor arme mensen met muzikaal talent. Wie muziek wil maken en niet veel geld heeft, komt eerder uit bij de gitaar dan bij de piano. Puur financieel gezien. Daar komt nog iets bij. En misschien is dat nog wel belangrijker. Wij werden in Indonesië gezien als bastaards, niet echt Indisch en niet echt Nederlands. Dat is ook het grote verschil met Molukse mensen. Die hebben duidelijk hun eigen cultuur. Wij veel minder. Wij leven met twee culturen. We leven als Nederlanders met Nederlandse invloeden, in alle opzichten. Maar hier in Nederland werden we tot onze verbazing toch niet helemaal geaccepteerd als Nederlanders, zo merkten we toen we eind jaren vijftig hier kwamen. Daarvoor waren we dan blijkbaar weer te Indisch. Dat merkte je. Dat voelde je. Op school ging het bijvoorbeeld bij Aardrijkskunde heel snel en maar heel even over Indonesië en dan zat je toch vreemd te kijken als kind, want dat ging dan toch maar over jouw land. Je moest duidelijk ergens in uitblinken, althans dat gevoel had je. Je moest beter zijn dan de autochtone Nederlander. Je zocht elkaar op in de Indische gemeenschap en daar gebeurde het. Met eenvoudige middelen en met goedkope instrumenten maakten we muziek. In Nederland had je indertijd nauwelijks een echte eigen muziekcultuur, buiten de klassieke muziek om, en de nieuwe Amerikaanse muziek waar jongeren gek op waren, de rock en roll, sloot wonderwel aan bij wat wij aan muzikale drive in ons hadden. En toen dat lukte, toen dat klikte, betekende dat de start van de Indorock en het succes ervan."

Over het nogal abrupte slotakkoord van de glorieuze jaren van de Indorock in Nederland zijn de zes op het terras in Venlo het met elkaar eens. Wiel: "Indorock was een sound, een gitaarsound vooral, gebaseerd op een tamelijk beperkt akkoordschema. Wat niet wil zeggen dat het geen mooie liedjes waren, verre van dat, maar technisch gezien was het beperkt. Toen wij later de eerste Engelse popgroepen hoorden en die jongens ook aan het werk zagen in de clubs in Duitsland waar wij ook speelden, waren we verbijsterd. Dat was vele malen moeilijker dan wat wij speelden, akkoorden gleden in elkaar over of het niks was. En niet alleen Engelse groepen, maar ook muziek van een groep als The Beach Boys,

maak dat maar eens waar op een podium, dat lukt je niet zomaar. Bovendien hadden wij geen toetsenisten. Onder Indorockers trof je niet veel pianisten aan, wij waren van de gitaar, maar de Engelse popmuziek werkte ineens met keyboards en maakte een ontwikkeling door die aan ons voorbij ging." Jan voegt hier nog aan toe: "Vergeet ook niet de invloed van managers en management in de nieuwe popmuziek. Wij kenden dat verschijnsel niet of nauwelijks. Wij regelden alles zelf. Maar echte managers wezen de nieuwe groepen op trends en modes, kleding, kapsel, noem maar op, ze gaven ze een bepaalde richting en wezen ze de weg en dat was niet onze weg. En zo ging de Indorock langzamerhand de geschiedenisboekjes in. Niettemin, die hele Indorock periode uit de jaren zestig heeft ons rijk gemaakt, misschien niet direct financieel, want er moest voortdurend geïnvesteerd worden in installaties en instrumenten, maar wel heel rijk aan levenservaring, aan mooie herinneringen en voor mij persoonlijk: het heeft me de drive gegeven om nog

altijd tot op de dag van vandaag muziek te maken, in groepen als Cargo en Dogparty." Datzelfde geldt trouwens voor Pierre Orval met zijn tweemansformatie Brazil 99.

Frans Mooi, zanger van The Slow Rockets/ Bobcats wil nog even wat kwijt over de naamswisseling van Slow Rockets naar Bobcats: "In Engeland en Amerika speelden al groepen onder de naam Slow Rockets, dus moesten wij op een gegeven moment onze naam veranderen. Bovendien vonden we Bobcats ook wat pittiger klinken. Alles bij elkaar hebben we onder die twee namen zo'n jaar of tien bestaan als band. Tot mijn eerste zoon geboren werd in 1968, toen ben ik ermee gestopt. Ik moest wat serieuzer worden, vond ik. Daarbij kwam dat ik mijn studie chemie wilde afronden. Je vraagt je trouwens inderdaad af hoe het mogelijk was dat in Nederland de rock en roll zijn intrede deed via al die Indische jongens en meisjes," vervolgt Frans, "ik heb daar veel over nagedacht. Ik denk dat het kwam door een combinatie van een paar dingen

die bij elkaar kwamen. Indische mensen pakten direct de unieke mix op van een melodieuze song met een stevige beat. De combinatie van melodie en ritme in de rock en roll, die sprak ons aan. Die maakte blijkbaar iets los dat bij onze cultuur paste. Ikzelf genoot daarbij ook enorm van het sociale aspect van een bandje. Dat was heel belangrijk voor mij. Je was vrienden van elkaar. Je deed alles samen. Niet alleen de muziek. Maar ook het vervoer bijvoorbeeld. Je had geen auto, dus moest er altijd een busje gehuurd worden. In Steyl deden we dat, en in het begin moest je gehaald en gebracht worden, want je had geen rijbewijs. De groep wisselde ook geregeld, vooral doordat steeds een of ander band-

lid in militaire dienst moest en dan was je een jaartje of anderhalf of twee niet meer beschikbaar voor de band. De band moest natuurlijk door, dus moest er een andere drummer of een nieuwe bassist komen. De teksten van de liedjes van bijvoorbeeld iemand als Chuck Berry plukten we uit een muziekblad als de legendarische Tuney Tunes. Of we schreven ze ijverig op door een 45-toerenplaatje grijs te draaien op de pick up. Er is trouwens nog iets wat je niet moet vergeten. Ik ben later enige malen terug geweest naar Indonesië, de laatste keer was vijf jaar geleden, en ik heb daar speciaal op de muziek gelet. Opvallend is dat de Indonesische regering dan misschien wel anti-Amerikaans is, maar dat de mensen dat niet zijn, er wordt daar volop Amerikaanse muziek gemaakt en gedraaid. En op Bali spelen ze nog steeds muziek in de daar populaire traditionele 'dangdut' stijl. Die deed me denken aan de muziek die wij vroeger maakten. Misschien niet eens zozeer de muziek zelf als wel de omstandigheden waaronder ze speelden. Die In-

dorock van ons moet je zien als muziek voor mensen met weinig geld. Zoals de blues in Amerika is ontstaan op de katoenplantages, ook in bittere armoede, zo was ook Indorock muziek van en voor arme mensen en dat is die muziek op Bali ook nog altijd. Je moet niet verge-

ten dat als je vroeger in Nederland arm was, dan was je ook echt arm, dan gedroeg je je daar ook naar, nu is dat gelukkig niet meer zo. Maar vroeger wel en nu ook nog in Indonesië en waarschijnlijk in heel Azië. Muziek van en voor mensen die het niet breed hebben, dat was het toen hier in Nederland en dat is het daar nog steeds." ◀

Bronnen:

- Lutgard Mutsaers, Rockin' Ramona. 'n Gekleurde kijk op de bakermat van de Nederpop. Den Haag, SDU, 1989.
- Ger Tillekens, Nuchterheid en nozems. De opkomst van de jeugdcultuur in de jaren vijftig. Muidenberg, Coutinho, 1990.
- Ton van der Steen en Bert Bossink, Het Liverpool van Nederland. Zwolle, De Ruiter, 2002.
- Maarten Steenmeijer, De geschiedenis van Nederbeat en Indo-rock, Vrij Nederland, datum onbekend.
- John Schoorl, Elvis was een Indo, De Volkskrant, maart 2000.
- Lutgard Mutsaers, Indo-Rock The Original Recordings, booklet bij gelijknamige CD, EMI, zomer 1990.
- Walter de Bruin, Op bezoek bij The Vampires, Dagblad voor Noord-Limburg, 2 mei 1964.
- Gesprekken met en bijdragen van Adrie Mooi, Frans Mooi, Anton Cohen, Jan van Cleef, Arie van Cleef, Carolien van Cleef, Wiel Spruytenborg, Pierre Orval, Rob Loupatty en Sjeng Ewalds. Dank aan allen.

Zonder Duitsers geen rijke Venlose carnavalsliedjestradië. Zonder Oosterburen geen successen voor Frans Boermans en Thuur Luxembourg, Ad Pollux en Giel Aerts, Wim Roeffen en Wiel Hermans en Hannelore Winter, Frans Pollux en al die andere in heel Limburg bekende liedjesmakers. Het lijkt vloeken in de kerk, maar toch is het zo. Ga maar na: van de eerste twintig liedjes die het Venlose vastelaovesgezelschap Jocus in 1843 uitbracht in een boekje, waren er twaalf gebaseerd op een Duits voorbeeld en hadden er zes ook nog eens een Duitse tekst. Het boekje werd een aantal keren opnieuw uitgebracht, voorzien van nieuwe liedjes. De Duitse invloed bleef echter. In de uit 1894 daterende '3e verbeterde en veel vermeerderde' editie prijken 42 liedjes. Daarvan had precies de helft een Duitse oorsprong. Zo vormde een lied met de nogal bedenkelijke titel Ich bin ein Preusse, kennt Ihr meine Farben? de basis voor het Jocusinnenlied en was Muziek en Jocus grondvest op Der kreuzfidele Kupferschmied. Sterker nog: de schrijver van het allereerste geheel originele Venlose vastelaovesleedje, het zeker van voor 1885 daterende walsje De Sentimenteele, was van oorsprong een Duitser. Deze Gerhard Hamm, die op 8 januari 1835 in Trier was geboren, vestigde zich in 1860 in Venlo en speelde daar al snel een hoofdrol in het Venlose muziekleven. Ergens tussen 1876, toen Jocus na een sluimerend bestaan weer tot leven kwam, en 1885, toen in een ander liedje naar De Sentimenteele werd verwezen, schreef hij deze allereerste schlager. Een liefdesliedje, dat bekend zou blijven onder een

andere titel, namelijk Och Mieke!
Na het opnieuw in slaap sukken van Jocus in 1908 was het weer gedaan met eigen liedjes. In de jaren na de Eerste Wereldoorlog lagen Duitse liedjes andermaal aan de Venlose ten grondslag, zoals Ein treuer Husar dat als uitgangspunt diende voor Vastelaovesleedje 1930. Zelfs een goede titel konden de Venlonaren toen niet zelf verzinnen. Pas vijf jaar later namen ze het heft weer in handen, toen Winters en Verhagen met hun legendarische Elf van Elf voor de dag kwamen. Een nog groter succes boekte Funs van Grinsven een jaar daarna tijdens een Jocus-bal waarop hij zijn Venlo, stedje ten gehore bracht, een uit heimwee naar zijn vaderstad in het Duitse München (!) geschreven liedje. Een tot evergreen uitgegroeide compositie die Jocus er mede toe aanzette om op 12 oktober 1936 de allereerste leedjesavond te organiseren. Opnieuw die Duitse invloed dus. Maar ook daar bleef het niet bij. Zelfs de allergrootsten van het Venlose carnavalslied, Boermans en Luxembourg dus, ontkwamen niet aan beïnvloeding door Oosterburen. Zo was de Keulse schlagerschrijver Willy Ostermann het grote voorbeeld van Frans Boermans toen hij begin jaren vijftig zijn geweldige loopbaan begon. Ostermanns recept voor een goede schlager luidde dat de tekst kort en niet te moeilijk moest zijn en dat die geschraagd moest worden door een eenvoudig melodietje. Boermans nam dat recept over, en met succes want hij schreef vele tientallen prachtige en prijswinnende vastelaovesleedjes. En nog was het niet op met die Duitse invloed. Want toen Boermans en Luxembourg in 1967 hun eerste verzamelepepe uitbrachten, getiteld Zing nog

ens, weken ze af van de tot dan toe gehanteerde blaasmuziek-aanpak. Arrangeur Jan Theelen gebruikte – jawel – naar Duits voorbeeld een symfonieorkest als begeleiding. Daarna werden strijkinstrumenten vertrouwde elementen in de carnavalsmuziek. Om het verhaal af te maken nog dit: Duitsers vormden ook nog eens de inspiratiebron voor liedjes als Butterfahrt van Frans Boermans en Thuur Luxembourg uit 1958 en Venlo am Rhein van Ad Pollux en Giel Aerts uit 1978. Al met al past de Venlonaren toch een Danke schön!

AB C D E F G
HI J K L M N O P
Q R S T U V W X
Y Z
DOOR
ADRI GORISSEN
FOTO
JACQUES PEETERS

Bij Lucker...

daar kon alles, daar waren we thuis!

Door: Ivonne Lucker

Bijna een eeuw lang was Café-Restaurant Lucker een bekend beeld in Tegelen, en nog steeds is het een naam die bij vele Tegelenaren dierbare herinneringen oproept. Maar in februari 2004 is het café-restaurant met de grond gelijk gemaakt. Niets herinnert nu nog aan het gebouw aan de Roermondseweg nr. 27 dat bijna een eeuw lang een belangrijke rol heeft gespeeld in het verenigingsleven en culturele leven van Tegelen. En met dat gebouw is een klein stukje Tegelse historie verdwenen.

Mevr. Druuk Hekkens-Lucker, de oprichtster van Café-Restaurant Lucker en haar echtgenoot Louis Lucker.

Het oorspronkelijke gebouw waarin 1918 het café-restaurant Lucker begon.

Hoe het begon

Gezien hoeveel plezier en ontspanning Lucker in de loop der jaren aan de vele bezoekers heeft gegeven, is het des te opvallender dat het café-restaurant is ontstaan uit een persoonlijke tragedie. De echtgenoot van Druuk, de oprichtster van het café-restaurant, werkte als schoenmaker en leerhandelaar in Steyl. Maar op een gegeven moment werd hij ziek en kon niet langer werken. Er moest een andere manier gevonden worden om het gezin te onderhouden. Druuk stond in Tegelen bekend als een goede kok en zij besloot dit talent te gaan gebruiken om een inkomen te krijgen. Zij kocht rond 1918 het pand aan de Roermondseweg 27 en begon daar het Café-Restaurant Lucker. In 1924 breidde ze het café uit met een zaal, die later werd uitgebreid. Deze zaal kreeg de naam Paviljoen Modern en werd het centrum van een groot deel van het culturele leven van Tegelen. Uiteindelijk zouden hier het Tegels Symfonieorkest, de Harmonie Sint

Cecilia en de zangvereniging Zanglust op vaste dagen komen repeteren en ook hun uitvoeringen komen geven. Maar daarmee loop ik hier op de zaken vooruit.

De grote zaal, Paviljoen Modern, die in 1924 werd gebouwd.

Het café-restaurant ontwikkelde zich al snel tot de ontmoetingsplaats van de middenklasse en de ondernemers van Tegelen. Dit had een vrij eenvoudige oorzaak: het bier. Druuk weigerde het goedkopere, maar kwalitatief mindere, lager te schenken in haar café. Zij verkocht het duurdere, betere pilsner. Of dit een bewust beleid was om zo de cliëntèle van het café te bepalen, is niet helemaal zeker. Maar het gevolg was dat de arbeiders niet snel naar Lucker kwamen, omdat daar het bier te duur was. Zij gingen liever naar de Bond, waar het bier veel goedkoper was. De ondernemers hadden geen problemen met de prijzen en kwamen wél naar Lucker. Zij maakten van het café hun eigen plek, waar zij onder mensen van hun eigen stand konden vertoeven.

De verenigingen

Na de bouw van de zaal kwamen er steeds meer verenigingen naar Lucker toe. Op zondagochtend gaf Harmonie Sint Cecilia hier solfègelessen aan de jongeren die lid wilden worden, aangezien er geen muziekschool in Tegelen was. Vervolgens repeteerde de harmonie hier zelf. Gedurende het jaar werden verschillende concerten in de zaal gegeven, waaronder het jaarlijkse kerstconcert.

Daarnaast werden hier alle vergaderingen en feesten gehouden. Hierbij was het Sint Cecilia-feest toch wel het belangrijkste. Alhoewel de kroegentocht de harmonie door heel Tegelen bracht, eindigde het altijd met een diner bij Lucker. En ongeacht wat er geserveerd werd, het was er altijd gezellig en het eten was erg goed.

De maandagavond was de avond van zangvereniging Zanglust. Eerst werd er gerepeteerd en vervolgens werd er nog nageborreld. Typisch voor de geest van de tijd vond er een strikte scheiding van de seksen plaats als er na de repetitie nog een drankje

Een reclameboodschap van Paviljoen Modern, gemaakt tussen 1924 en 1931, met hierop aangegeven alle verenigingen die gebruik maakten van de faciliteiten van deze zaal.

De bezetting voor de operette 'Baron von Glasenap'. Deze operette werd in 1939 opgevoerd door het gemengd koor Zanglust in Paviljoen Modern.

St. Ceciliafeest.

genomen werd. De dames zaten aan het buffet of de bar, de heren in het café of in de "achterkeuken", zoals de ruimte naast de werkelijke keuken werd aangeduid. Lang duurde deze scheiding echter niet. Als de meeste leden waren vertrokken en alleen de echte "diehards" nog aanwezig waren, voegden de overgebleven dames zich bij de heren in de achterkeuken. Daar werd vervolgens gepraat, gedronken en gezongen, met name de "Trinklieder" en de liederen die op dat moment op het repertoire stonden. Er werd over het algemeen veel lol gemaakt, tot de politie kwam om de zaak te sluiten, zoals toen ook gewoon was.

Zanglust voerde ook haar concerten en operettes op in de zaal, zoals de operette "Baron von Glasenap". Vaak werden deze gegeven in samenwerking met het TSO, het Tegels Symfonieorkest. Het TSO repeteerde iedere dinsdag in de zaal. Ook het TSO gaf zijn concerten in de zaal bij Lucker. Zowel het TSO, Zanglust als harmonie Sint Cecilia hadden hun muziekbibliotheek bij Lucker. Zij hielden er hun ledenvergaderingen en feesten. Via deze drie verenigingen was een groot deel van het culturele leven gestueerd bij Lucker. En daar bleef het niet bij. Er werden ook toneelstukken opgevoerd in de zaal. Daarnaast verzorgde Lucker de catering

voor de Passiespelen. Eén keer gebeurde dit in samenwerking met hotel Geisler. Die eenmalige samenwerking werkte niet erg goed en werd spottend "Hotel Wanhoop" genoemd. Na deze rampzalige samenwerking werd de catering voortaan alleen vanuit het café-restaurant geregeld.

Ook andere verenigingen, zoals hockeyclub THC, voetbalvereniging V.V. Tegelen (na de fusie in 1949 Sportclub Irene) en tennisclub TLTC, vonden bij Lucker een thuis. En er waren er nog meer. Ook zij hielden hier hun ledenvergaderingen, vierden hier hun feesten en gebruikten het bij tijd en wijle als kantine. In de jaren dertig heeft V.V. Tegelen zelfs nog eens wintertrainingen gehouden in de zaal bij Lucker! Dus niet alleen muziekverenigingen hadden hier een vaste stek.

Dansen en bals

Lucker was niet alleen een plek om gezellig met vrienden wat te gaan drinken, of om te repeteren of vergaderingen te houden, het was ook een plek waar gedanst werd. Dit gebeurde bij de vaste bals in de loop van het jaar, maar ook bij de danses.

Eind jaren twintig konden Tegelse jongens en meisjes in Paviljoen Modern danses volgen bij Dansschool Van Rooy. Van deze mogelijkheid werd uitgebreid gebruik gemaakt, ondanks sporadisch protest van meneer pastoor. In de zaal werden langs de wanden tafels neergezet, waaraan de jongens en meisjes, gescheiden van elkaar, plaats konden nemen. In de overgebleven ruimte in het midden werd gedanst. En hadden de jongelui het onder de knie, dan konden zij hun nieuwverworven vaardigheden natuurlijk toepassen op het wijnbal, dat twee keer in het jaar bij Lucker gehouden werd.

Het wijnbal was elke keer weer een grote happening. Het vond plaats de dinsdag van de Tegelse kermis. Het was een chique aangelegenheid. Iedereen was gekleed in avondkleding en de hele avond lang werd wijn geschonken. Zo wordt het nu tenminste nog herinnerd. Voor jonge meisjes valt het eerste wijnbal bij Lucker zelfs te vergelijken met een soort debutantenbal. Na je eerste bal hoorde je er pas echt bij! Pas op je achttiende mocht je voor het eerst naar het wijnbal. Vaak werd maanden tevoren al een jurk gekocht of gemaakt en hing deze al die

De slotavond van de danses op 27 januari 1937, met in de linker hoek de dansleraren Dhr. en Mevr. Van Rooy.

Uitnodiging voor het traditionele wijnbal in de zaal van Lucker.

tijd te wachten. En na het bal hoorde je dan eindelijk echt bij de volwassenen. Of het voor de jongens net zo was, heb ik helaas niet kunnen achterhalen. Maar voor meisjes was het zeker een belangrijke aangelegenheid. Maar niet alleen voor deze 'debutanten' was het wijnbal bij Lucker een hoogtepunt van het jaar, dat gold voor iedereen die naar dit bal kwam.

Naast de danses en het wijnbal vonden er nog meer dansavonden plaats in de zaal. De belangrijkste waren natuurlijk de feesten rond Carnaval. Voor de oorlog was Lucker nog niet de residentie van de carnavalsvereniging D'n Oeles, dat kwam pas in de jaren tachtig, maar veel van de feesten van D'n Oeles vonden hier wel plaats. Het belangrijkste was wel het prinsenbal, dat ieder jaar in de zaal van Lucker gegeven werd. Daarnaast was ook het Zanglustbal erg po-

pulair in deze tijd van het jaar. Het is dus zeker dat carnaval goed gevierd werd in Paviljoen Modern!

Oorlog en bevrijding: De Amerikanen

Tijdens de oorlogsjaren werd zo lang mogelijk geprobeerd om op normale wijze door te gaan, maar dit was op den duur niet haalbaar. Daarbij kwam dat de verschillende muziekverenigingen die in Paviljoen Modern repeteerden in 1941 gedwongen werden zich aan te sluiten bij de "Kulturkammer". Zij besloten zichzelf dan nog liever op te heffen dan hieraan mee te doen. Een vaste kern van Zanglust kwam echter toch iedere maandagavond samen in de keuken van Lucker en zorgde er zo mede voor dat de vereniging na de oorlog weer snel opgericht kon worden.

Tijdens de oorlog werd het hotel, dat ook een onderdeel vormde van Lucker, een belangrijke bron van inkomsten. Bovendien was de eigenaar van het café-restaurant, Pau Lucker, een van de zonen van Druuk, in deze tijd nog actief in de gaarkeuken van het Rode kruis in het Tegelse ziekenhuis, Kamer 21 genoemd.

Toen de Amerikanen kwamen, en Tegelen bevrijdden, werd een van de oude functies van de zaal bij het café-restaurant weer opgepakt. Hier hielden de Amerikaanse vlie-

geniers, die in Venlo waren gestationeerd, dansavonden met de meisjes van het Rode Kruis uit Venlo. Aangezien er na de oorlog op veel gebieden schaarste was, zorgden de Amerikanen zelf voor het eten, de drank en de muziek. Pau Lucker hoefde alleen te zorgen voor de ruimte, de glazen en de bediening. Dit laatste was nog niet zo makkelijk, het meeste personeel was tijdens de oorlog ontslagen omdat er te weinig werk was. Na de oorlog werd daarom in eerste instantie familie en vrienden gevraagd om bij te springen.

Het eten dat de Amerikanen meebrachten was iets dat al een hele tijd niet meer in Tegelen was gezien. Witbrood zo wit dat de Tegelenaren die het zagen, op het eerste gezicht dachten dat het gips was. Hierop kwam een salade, gemaakt van een mengsel van kip en zalm, beide uit blik. Deze vreemde combinatie smaakte echt uitstekend. Daarnaast maakten de Amerikanen punch. In grote zinken kuipen werd brandewijn gegoten, die de Amerikanen uit Duitsland meebrachten. Daar werden nog enige andere alcoholische dranken, fruit en een groot stuk ijs bijgevoegd waarna het geheel werd gemengd. Dit werd 's avonds gedronken, met bierglazen tegelijk, omdat er geen andere glazen aanwezig waren. Menige soldaat, maar ook menig aanwezig meisje, werd hier enorm dronken van. Met name de meisjes waren zulke drank door de oorlog niet meer gewend. Er werd op deze avonden niet alleen gegeten en gedronken, maar ook gedanst. De Amerikanen brachten hun eigen muziekinstallatie en hun eigen muziek mee. Deze muziek was ook nieuw in Tegelen: de Swing. Daarop leerden de Tegelse en Venlose meisjes dansen.

Opvallend was dat Engelse vliegeniers, die ook wel eens op deze avonden kwamen kijken, niet toegelaten werden. Met de woorden "No Limeys" werd hen de deur gewezen. Blijkbaar moesten de Amerikanen niets van de Engelsen hebben. Was de dansavond afgelopen, dan werden de meisjes allemaal keurig naar huis gebracht. De Amerikaanse vliegeniers, die meestal rond deze tijd stomdronken waren, werden allemaal in een grote vrachtwagen gehesen en teruggebracht naar de vliegbasis. En bij Lucker konden ze vervolgens de boel op gaan ruimen, tot het volgende feest.

Na de oorlog

Na de oorlog was alles vrij snel weer bij het oude bij Lucker. De harmonie Sint Cecilia, het gemengd koor Zanglust en het TSO kwamen iedere week bij elkaar, en gingen als vanouds repeteren en aansluitend gezellig wat drinken aan de bar of in de keuken. De sportverenigingen bleven ook gebruik maken van de faciliteiten van het café-restaurant en de zaal, tot ze hun eigen kantines kregen, waarna ze voor feesten en dergelijke wel nog trouw bleven aan de zaal. Ook de kaartclub op zondag kwam weer regelmatig bij elkaar, en alles leek weer op hoe het voor de oorlog was. Daarnaast was Lucker ook een vast eindstation voor leden van de studentenvereniging Juventus, na een avond stappen of na hun programma's in het patronaat aan de Spoorstraat. Ook de grote ballen, zoals het wijnbal en met carnaval het Prinsenbal van D'n Oeles en het Zanglustbal werden weer in ere hersteld. Deze carnavalsbals werden nog verder uitgebreid met het Hockeybal van THC, dat op de zaterdag voor carnaval plaatsvond. Dit bal groeide in korte tijd uit tot een van de populairste bals bij Lucker, naast het Zanglustbal.

Nu kwam er wel een nieuwe functie bij voor de zaal. Terwijl huwelijken, jubilea en communiefeesten en dergelijke voor de oorlog meestal gewoon thuis waren gevierd, kwam hier na de oorlog langzaam verandering in. Steeds vaker werd gebruik gemaakt van een zaal bij een café om deze feesten te vieren. De zaal van café-restaurant Lucker was ideaal voor dergelijke feesten. Veel bewoners van Tegelen, met name uit de kring van de middenstand en de ondernemers, waren toch al kind aan huis bij Lucker; dus was de keuze om daar zulke feesten te gaan vieren snel gemaakt.

In augustus 1975 vindt in het restaurant een doopplechtigheid plaats.

Er werden huwelijken, zilveren en gouden bruiloften, communiefeesten en zelfs een enkel doopfeest gehouden. Bij deze feesten kon alles. Wilde bijvoorbeeld een communicantje een zure bom als dessert of als hoofdgerecht alleen witte rijst met sojasaus, dan werd daar voor gezorgd. Niets was te gek, alles kon. Zelfs bedrijfspresentaties hebben plaatsgevonden in Paviljoen Modern.

Daar kon alles

Dat alles mogelijk was en, zolang het enigszins binnen de perken bleef, ook toegestaan bij Lucker, bleek wel tijdens de verschillende feesten die daar door de verenigingen georganiseerd werden. Een duidelijk voorbeeld zijn de Ceciliafeesten van Zanglust. Het begon altijd met een mis in de St. Martinuskerk, waarna er koffie en vlaai was bij Lucker. Daarna gingen de mannen op kroegentocht (de vrouwen deden hier niet aan mee). Het was gebruikelijk dat deze avonden, na het diner, afgesloten werden met sketches door de verschillende leden. Allereerst was het al opmerkelijk dat de dames van Zanglust de kans kregen om zich 's avonds om te kleden in de woonruimte van de familie Lucker, boven het café-restaurant. Dit zal zeker niet in veel andere cafés mogelijk zijn geweest. Maar de grote vrijheid van handelen die men bij Lucker had, kwam nog duidelijker naar voren tijdens de optredens op de avond zelf. Natuurlijk werden op deze avonden de gebruikelijke liedjes en toneelstukjes opgevoerd. Hilarisch was bijvoorbeeld de sketch waarbij een aantal heren voordeden hoe de dames zich aan de bar gedroegen. Maar erg ongewoon is zoiets niet. Dat was wel anders toen op een van deze avonden de voorzitter van Zanglust, verkleed als sinterklaas, dronken, *te paard* de zaal binnenreed. Het arme beest gleed bijna uit over de houten vloer van de zaal. Zeker is dat Pau Lucker niet blij was met deze vertoning. Maar alleen al het feit dat het gebeurde, geeft de grote vrijheid van handelen binnen Lucker aan.

Maar hoewel bij Lucker "alles" kon, liepen gebeurtenissen hier niet uit de hand. Het was vrijwel altijd gezellig en echte ruzies of problemen kwamen maar zelden voor. Dit is ook de mening van de politie, die vrijwel nooit naar het café-restaurant hoefde te komen omdat er problemen waren. Echt

mis ging het vrijwel nooit. Het was gebruikelijk dat de politie 's avonds bij alle cafés in Tegelen langsging om daar te gaan "sluiten" (controleren of de klanten echt vertrokken en de cafés echt met sluitingstijd dichtgingen). Lucker was meestal een van de laatste cafés die aangedaan werden. Eerst kwamen de politiemannen in het café naar binnen, waar ze iedereen naar buiten joegen en zorgden dat gesloten werd. Dan liepen ze achterom en kwamen via de achterdeur weer naar binnen en gingen, als het gezellig was, nog even in de achterkeuken bij de allerlaatste gasten zitten en dronken wat. Dan, als zij vonden dat het echt tijd werd, of als mevrouw Lucker (ook door Pau "de heilige geest" genoemd, vanwege haar nachtjapon) de trap af kwam om aan te geven dat het wel weer welletjes was geweest, werd ook de achterdeur gesloten. Soms was er op dat moment nog een klein kat- en- muisspel tussen gasten en de politie. Verschillende gasten wilden nog wel eens voorkomen dat ze weggestuurd werden; zij verstopten zich dan, bijvoorbeeld op de toiletten. De politieagenten gingen, al dan niet serieus, op zoek naar deze mannen om ze naar huis te sturen. Maar zoals gezegd: dit was duidelijk een spel tussen vaste gasten en de politie.

De Achterkeuken

Dit alles brengt een van de belangrijkste ruimten van Lucker naar voren, waar toch wel het meeste is gebeurd en waar veel mensen goede herinneringen aan hebben: de achterkeuken. Op vrijwel iedere avond van de week was een andere groep mensen in de achterkeuken aanwezig. Zoals hierboven al duidelijk werd, kwamen op maandagavond de leden van Zanglust hier, zowel mannen als vrouwen. Dit is opvallend want normaliter waren de bijeenkomsten in de keuken

Foto van de achterkeuken begin jaren zestig, met van links naar rechts: dhr. Smits, dhr. Lucker, dhr. Rijs, dhr. Poel en dhr. Seelen.

Foto van het personeel, gemaakt in de achterkeuken tijdens carnaval, begin jaren zestig. Van links naar rechts: Boven: P. Bongartz, H. Aarts, onbekend persoon en P. Lucker Midden: B. Snijdes, A. Derks, J. Lucker, G. Lucker, H. Westrienen, M. Westrienen en P. Lucker Beneden P. Doesborg.

mannenaangelegenheden. Vrouwen werden eigenlijk alleen getolereerd als ze de echtgenote of vriendin van een van de aanwezige heren waren. Op dinsdag waren het de muzikanten van het TSO, op zondagavond, na afloop van de wedstrijden, zaten de leden van de hockeyclub hier en op zaterdag was het een gewone vriendengroep die bij Lucker uitging. Na het trainen op vrijdag gingen de hockeyers ook weer naar Lucker. Zo had iedere avond zijn eigen mensen.

Ondanks de wisselende bezetting waren er enkele rituelen die voor allemaal hetzelfde waren. Iedereen die hier vaste klant was, kwam via de achterdeur naar binnen, via de keuken. Alleen de sporadische gasten die niet zo "thuis" waren bij Lucker, gebruikten de voordeur. Daarnaast was het ook een vast ritueel dat als verhalen of grappen te grof werden, het beeldje van de "Heilige Antonius", dat in de achterkeuken stond, met het hoofd naar de muur werd gedraaid. Dat het in feite een beeldje van de Heilige Gerardus was, kon niemand deren. Het werd stevast de Heilige Antonius of "Teun" genoemd.

Wat ook opviel was de houding van Pau Lucker. Hij was heel gastvrij, dat staat bui-

ten kiff, maar vaak op een norske manier. Als iemand in de achterkeuken om wat te eten vroeg, reageerde hij meestal nogal brommerig met afwijzende woorden als "Ga maar naar huis eten" of "Nee, ik heb niets in huis en geen tijd". Toch werd er vervolgens meestal een kwartier later iets lekkers geserveerd, zoals pasteitjes. En wie ooit de haas van Pau heeft gegeten, vergat dit nooit meer. Dat was een waar genot. Soms kregen de laatste gasten bij vertrek nog wat hiervan mee naar huis. Dat was de gastvrijheid bij Lucker.

De brand

De brand die in september 1975 uitbrak in de grote zaal bij Lucker, had een heel grote impact op zowel de sfeer als de bedrijfsvoering van het café-restaurant. Bij deze brand bleven het café, de keuken en de woning boven het restaurant gespaard, maar de grote zaal brandde helemaal uit. Dit was niet alleen een ramp voor de familie Lucker en een tragedie voor het echtpaar dat die avond in deze zaal hun huwelijksfeest had gevierd, en alle cadeaus in vlammen op zag gaan. Ook voor de muziekverenigingen, met

DE EERSTVOLGENDE HALTE IS STATION BLERICK

Door Jacques Grubben

De wintertuin, die in 1992 aan de achterzijde werd bijgebouwd.

name het TSO, Harmonie Sint Cecilia en Zanglust was het een grote klap. Zij waren hun repetitielokaal kwijt. Gelukkig was hun muziekbibliotheek niet in vlammen opgegaan, een geluk bij een ongeluk, maar ze moesten wel op zoek gaan naar een nieuwe locatie om te repeteren.

De sfeer is in deze verenigingen na deze grote verandering nooit meer echt hetzelfde geweest. Bij Lucker waren ze thuis, daar speelden ze al jaren. Het was een decennialange relatie tussen Paviljoen Modern en zijn eigenaars en de leden van de verenigingen. Deze relatie, de daar omheen ontstane sfeer, was onvervangbaar en ging met de brand verloren. Dit gold ook – zij het in mindere mate- voor de andere verenigingen die vaak al tientallen jaren van de faciliteiten van Lucker gebruik maakten voor hun grote feesten, die niet in het clubhuis pasten. Om een voorbeeld te noemen: de hockeyclub moest nu naar andere locaties uitwijken voor hun beroemde hockeybal op de zaterdag voor carnaval. En het bleek nog moeilijk te zijn om hier een geschikte locatie voor te vinden. Ook deze verenigingen waren een beetje hun thuis verloren.

Ook bij Lucker veranderde de sfeer. De zaal was weg en hiermee verdwenen ook de repetities, de grote feesten en de bals die hier gehouden werden. Bruiloften, jubilea en communiefeesten konden hier nog wel gevierd worden, maar de tijd was voorgoed voorbij dat mensen na een repetitie gezellig

bleven hangen in het café, de bar of in de achterkeuken.

Het restaurant werd nu veel belangrijker voor Lucker; het werd meer het focuspunt van de bedrijfsvoering. Uitbreidingen van het café-restaurant in de jaren na 1975 waren daarom ook meer op het restaurant gericht. In 1986 werd een deel van het oudere woonhuis aan de voorkant van het gebouw, naast de parkeerplaats, bij het restaurant getrokken en in 1992 werd aan de achterzijde een wintertuin aangebouwd. In deze wintertuin werden op elke zondag brunches gehouden en veel Tegelenaren kwamen hier naar toe.

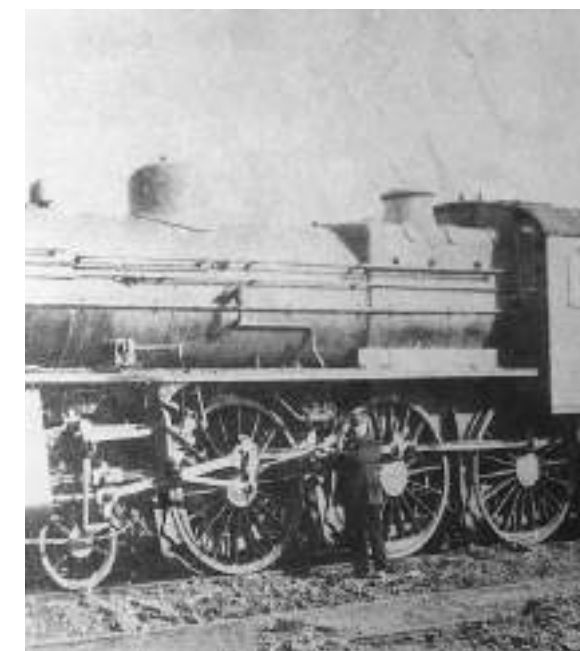
Één ding veranderde in deze periode niet: de sfeer van gastvrijheid; en het gevoel hier "thuis" te zijn, is altijd gebleven. Juist daarom is het voor veel mensen uit Tegelen, met name voor hen die in hun jeugd bij Lucker en in de achterkeuken kwamen, zo jammer dat het café-restaurant nu weg is. Met het restaurant is een vast ijkpunt voor hen in Tegelen verdwenen, een vaste plek waar ze graag even naar binnen liepen als ze in de buurt waren... een thuis. ◀

* Dit artikel is gebaseerd op interviews met mensen die in de loop der jaren regelmatig bij Lucker kwamen. Zonder de hulp van deze mensen, mevr. Slijpen-Dondit, mevr. Janssen-Faassen, mevr. Beurskens-Huys, dhr. Derks, dhr. Dutsch, dhr. Thissen en dhr. Lucker, was dit artikel niet mogelijk geweest.

Blerick en de spoorwegen

Meer dan een eeuw heeft tussen Blerick en de spoorwegen een zeer nauwe relatie bestaan. Het begon allemaal met de openstelling van de spoor/verkeersbrug over de Maas op 18 september 1866 en de opening van de spoorweg Venlo-Helmond dertien dagen later. Toen Blerick in januari 1869 een eigen station plus een los- en laadwal kreeg en in 1883 en 1890 ook nog eens de spoorlijn Blerick-Nijmegen en de Centrale Wagenwerkplaats openden, werd die relatie steeds nauwer. De bovengenoemde spoorwegvakken werden geëxploiteerd door de MESS - de Maatschappij tot Exploitatie van Staats Spoorwegen. Dat er in Blerick al zeer vroeg 'spoozmensen' woonden, bleek wel uit het feit dat in april 1863 de heer Brand werd bevorderd tot hoofdopzichter van de spoorwegen. De Blerickse fanfare - die in 1853 was opgericht - bracht hem een serenade. De groei van Blerick - zowel qua bevolking als in economisch opzicht - in de late negentiende en het begin van de twintigste eeuw was dan ook voor een groot deel te danken aan de vestiging van zeer veel spoozmensen die op het Blerickse spooreplacement hun dagelijks brood verdienden. De sluiting van de Centrale Werkplaats in februari 1969 was wat betreft de relatie Blerick-NS dan ook het begin van het einde. Later verdwenen ook de los- en laadplaats en de rangeerterreinen uit het Blerickse, zodat uiteindelijk alleen het station overbleef. Echter ook dat was gedoemd te verdwijnen. Tegenwoordig is het dan ook een vrij kale bedoening op de perrons van de spoorhalte Blerick. Op twee glazen toegangen, een tochtige glazen wachtruimte, een kaart- en een afstempelautomaat na, is er niets meer wat nog herinnert aan het in 2001 afgebroken station Blerick van de Nederlandse Spoorwegen. Dit bouwwerk was het vierde dat er sinds de opening van het eerste station in 1869 heeft gestaan. Na de sluiting van het station zijn er in Blerick dan ook geen spoozmensen meer werkzaam. De motivatie van de NS om het gebouw af te breken was enerzijds een personeelsbezuiniging en anderzijds het geringe reizigersaanbod. De geleidelijke ontvolking en als gevolg daarvan de sluiting van de Frederik Hendrikkazerne in 2002 droegen

hiertoe waarschijnlijk ook het nodige bij. Want decennia lang leverde de kazerne veel gaande en komende reizigers voor het Blerickse station. Onder meer de talloze lichten rekruten van het 2de Regiment Infanterie en de Korpsen van de Limburgse Jagers en de Stoottroepen, die in Blerick voor hun eerste oefening moesten opkomen en de leerlingen van de Militaire Rijschool. Het verdwijnen van het station heeft in Blerick en omgeving nauwelijks beroering teweeggebracht. Die sluiting wil overigens niet zeggen dat er in Blerick geen treinen meer stoppen c.q. vertrekken. Want de stoptreinen van en naar Venlo, Roermond en Eindhoven stoppen en vertrekken er nog steeds. Als halteplaats voor de lijn Venlo-Nijmegen bestaat de halte Blerick echter niet meer. Ongetwijfeld zullen er in Blerick nog wel spoozmensen wonen, maar deze werken voornamelijk op het spooreplacement in Venlo.

Machinist Sjang Titulaer vóór zijn locomotief.

De spoorwegmaatschappijen

Zoals bekend reed de eerste trein in Nederland in 1839 tussen Amsterdam en Haarlem. Deze lijn was eigendom van de oudste Nederlandse spoorwegmaatschappij, de Hollandsche IJzeren Spoorweg Maatschappij - HIJSM, waarvan de oprichting in 1837 plaatsvond. In de loop van de jaren ontstonden er in Nederland diverse andere spoorwegbedrijven. De meeste van die bedrijven waren evenals de HIJSM particuliere initiatieven. Iedere maatschappij onderhield op bepaalde trajecten spoorwegverbindingen en sommige trajecten overlaptten elkaar. Al gauw ontstond er onderlinge concurrentie en waren er ook allerlei dubbele voorzieningen. Op een gegeven ogenblik ging ook de Staat der Nederlanden zich met de spoorwegexploitatie bezighouden. Daartoe werd in september 1863 de Maatschappij tot Exploitatie van Staats Spoorwegen - MESS - opgericht. De HIJSM en de MESS behoorden tot de grote maatschappijen, die beide eigen stations en spoorlijnen door het hele land hadden. In de loop van de tijd verdwe-

nen diverse maatschappijtjes of zij gingen op in de grote maatschappijen. De MESS bijvoorbeeld nam van 1890 tot 1903 vier kleine bedrijven over. Uiteindelijk bleven alleen de grootste over. Dat waren van origine concurrerende bedrijven met alle ellende van dien, zoals slechte aansluitingen op elkaars lijnen en concurrentie tot in het absurde. De HIJSM en de MESS hadden ook elk een zeer eigen bedrijfscultuur. Bij de eerstgenoemde werd een zeer hiërarchisch beleid gevoerd, waarbij de midden en hogere functies veelal werden vervuld door oud-onderofficieren en -officieren. Bij de MESS ging het er wat soepeler en gemoedelijker aan toe. Om tot een betere samenwerking tussen beide maatschappijen te komen, gingen beide in 1917 een belangengemeenschap aan onder de overkoepelende naam de Nederlandsche Spoorwegen. Het zou een hele tijd duren voordat er in het beleid van beide maatschappijen van uniformiteit sprake was. Op 1 januari 1938 was de situatie dusdanig geregeld dat uit beide partners één maatschappij ontstond, die de al langer bestaande naam de NV. Nederlandsche Spoorwegen - NS - kreeg. De NS is meer dan een halve eeuw de enige Nederlandse spoorwegmaatschappij geweest.

Een fraaie luchtopname van het Emplacement Blerick.

De spoorlijnen

Toen begin jaren 1860 werd besloten de spoorverbinding Maastricht-Venlo door te trekken naar Helmond en verder, werd Blerick geconfronteerd met de aanleg van de spoorlijn. Voordat het echter zover was, moesten er heel wat hindernissen - letterlijk en figuurlijk - worden opgeruimd. Dat begon al met verschil van inzicht tussen de gemeenten Venlo en Maasbree aan de ene kant en de spoorwegdirectie aan de andere kant. Daarnaast moest het toenmalige Ministerie van Oorlog toestemming verlenen om de spoorlijn aan te leggen binnen de verboden kringen - 500 meter - van de vesting Venlo en het Fort Sint-Michiel. Al in mei 1863 deelde het Ministerie van Binnenlandse Zaken aan het provinciaal bestuur van Limburg het traject en de haltes van de nieuwe spoorlijn mee. Blerick kwam in het hele verhaal niet voor. In december van dat jaar volgde het akkoord van de Tweede Kamer.

In 1864 startte de commissie voor de onteigening van de benodigde gronden voor de aanleg van de spoorweg met haar werkzaamheden. Dat was een lastig karwei, want heel wat grondeigenaren en pachters van landbouwgrond protesteerden tegen de verkoop van de betreffende landerijen; vaak ging het maar om zeer kleine perceeltjes. Weer anderen - voornamelijk landbouwers - kwamen in opstand tegen de aanleg, omdat ze dan niet meer via de vanouds bestaande route naar hun akkerland konden rijden, wat voor velen een flinke omweg betekende. In mei 1864 kende de MESS ongeveer 2500 gulden schadeloosstelling toe aan de grondeigenaren Gubbels, v.d. Pasch, Hillen en Woutiers, allen uit Blerick. Nadat er links en rechts wat water bij de wijn was gedaan, stond niets de aanleg van deze spoorlijn meer in de weg.

Datzelfde probleem herhaalde zich trouwens bij de voorbereidingen en de aanleg van de spoorlijn Venlo-Nijmegen ruim tien jaar later. Ondertussen waren de werkzaamheden aan de lijn naar Helmond in volle gang, waarbij de bouw van de nieuwe brug over de Maas bij Venlo een belangrijke plaats innam. Een van de werknemers aan de brug was Mathias Peeters uit Blerick. Tijdens zijn werk viel hij op 13 september 1864 in de Maas en verdronk jammerlijk. Twee dagen later werd zijn lijk onder Grubbenvorst uit het water gehaald. Op een gegeven ogenblik was de gecombineerde spoor/verkeersbrug over de Maas bij Venlo klaar. Op 25 mei 1866 maakte de eerste trein een proefrit over de nieuwe brug. En nadat op 18 september 1866 de gecombineerde spoor/verkeersbrug over de Maas voor het wegverkeer werd geopend, duurde het net geen veertien dagen meer voor op 1 oktober de verbinding Venlo-Helmond in

De oude overweg aan de Antoniuslaan.

gebruik werd genomen; slechts één maand later dan gepland. De ingebruikname ging gepaard met "een summier feestvertier".

Kennelijk waren toen nog niet alle werkzaamheden achter de rug. Want op 2 oktober 1867 verkreeg de MESS onthefing op de vergunning voor het werken op zon- en feestdagen voor aanleg en onderhoud aan de spoorlijn.

Spoedig daarna begon de MESS met de voorbereidingen voor de aanleg van de spoorlijn Venlo-Nijmegen. Aanvankelijk bestond er nogal wat tegenstand tegen de aanleg van deze lijn. Dit vanwege het feit dat deze lijn in Brabant vruchtbaar akkerland zou doorsnijden. Maar in mei 1875 ging de kogel door de kerk. En in augustus 1876 begon men dan ook met de opmetingen voor de aanleg van deze verbinding. Ook hier weer de gebruikelijke protesten van grondeigenaren en landbouwers. Onder andere van de Venlonaren Antoon Receveur - het gouden Kalf genoemd - en H.J.S. Joiris en de Blerickse landbouwers Jan Lenders, Willem Verbong, Leonard Smeets en Gerard Janssen. Wederom kwam men tot een bevredigende oplossing. Aanvankelijk zou er voor deze lijn ook in Blerick een halte komen. Tijdens de verdere aanleg van de lijn naar Nijmegen besloten de spoorwegen in 1881 echter in Blerick geen aparte halte aan te leggen. De opening van de lijn Nijmegen-Venlo vond plaats op 1 juni 1883. Tijdens de winterdienst van het jaar 1886 reden er op het traject Venlo-Nijmegen zegge en schrijve twee treinen per dag.

Nu de spoor/verkeersbrug in gebruik was voor treinen naar en van Eindhoven en Nijmegen, bleek al snel dat deze in hoge mate ontoereikend was. Met name voor het wegverkeer. De brug had namelijk slechts één rijbaan, die zowel voor het trein- als voor het wegverkeer dienst deed. Bij iedere passerende trein moest het wegverkeer wachten tot de rijbaan weer vrij was. De wachttijden liepen op tot vele minuten per dag. Na de opening van de nieuwe lijn liep dit oponthoud nog op. Al met al een onhoudbare toestand.

Het werd zelfs zo erg dat de oude veerdienst over de Maas - bij veerhuis de Staay - weer van start ging. Er werd dan ook besloten een aparte spoorbrug naast de bestaande te bouwen. Deze laatste zou dan worden verbouwd tot verkeersbrug. Tijdens de bouw van de eerste brug was bij de bouw van de pijlers al rekening gehouden met de bouw van een tweede brug op deze pijlers. Zuidelijk van de oude brug werd in 1884 begonnen met de aanleg van een nieuwe spoorbrug. Natuurlijk moest de nieuwe brug degelijk worden beproefd. Dit gebeurde onder meer in november 1886 en maart 1887. De laatste beproefing gebeurde door liefst acht locomotieven tegelijk. Een deugdelijke test, want die oude stoomlocs wogen vele tonnen. Ten slotte vond de opening plaats op 10 mei 1887, waarna de tijdelijke veerdienst weer werd gestaakt.

Op een gegeven ogenblik bleek het wegdek bij de overweg aan de Antoniuslaan te laag te liggen ten opzichte van de spoorbrug. Dit speelde ook de in 1912 geopende tramlijn Venlo-Helden parten. In februari 1927 besloot de gemeente de overgang dan ook zestig centimeter te verhogen. Het daarvoor benodigde zand werd ontgraven bij de windmolen aan de Pastoor Stassenstraat. De daardoor ontstane laagte kreeg spoedig de naam Meulekoel. Door de verhoging, die geleidelijk afliep naar de Antoniuslaan, werden de eenentwintig omwonenden geconfronteerd met entrees van woningen en winkels die plotseling een stuk lager lagen dan de nieuw aangelegde trottoirs, wat onder meer bij hevige regenbuien voor overlast zorgde. Protesten mochten echter niet baten.

De spoorlijnen van Venlo naar Eindhoven en Nijmegen waren tot dan toe enkelbaans geweest. In verband met toenemende drukte op de lijn naar Eindhoven nam de MESS in december 1930 het besluit op deze lijn een dubbel spoor aan te leggen. De aankoop van grond hiervoor startte in januari 1931.

Op 14 februari 1931 gebeurde er bij wachtpost 66 tussen Blerick en Grubbenvorst een ernstig ongeluk. De overwegwachters draaide de slagbomen te laat dicht. Hierdoor kwam een autobus op de spoorlijn terecht en werd door de aanstormende trein gegrepen. De gevolgen waren verschrikkelijk. De autobus raakte volkomen vernield en uiteindelijk waren er vijf doden, vier zwaar- en tien lichtgewonden te betreuen. De overwegwachters, die al jaren met haar gezondheid sukkelde, kreeg een maand gevangenisstraf. De NS werd echter zwaar aangerekend dat zij de medische klachten van de vrouw min of meer genegeerd en gebagatelliseerd had en ook dat het dagelijks werk van de vrouw, die twaalf kinderen had, te lang en te zwaar was, namelijk van 5 uur tot 17 uur. Dagelijks passeerden toen 63 treinen de overweg.

Bij het uitbreken en tegen het einde van de Tweede

Wereldoorlog werden de bruggen opgeblazen. Op 10 mei 1940 gaf de commandant van het Nederlandse brugbevakingsdetachement opdracht beide bruggen te laten springen. En op 25 november 1944 bliezen de terugtrekkende Duitsers de in 1940/41 moeizaam herstellde bruggen zo grondig op, dat herstel voorlopig ondenkbaar was. Dit hield natuurlijk in dat er van treinverkeer geen sprake kon zijn. Na de oorlog werden reizigers aanvankelijk door de NS met vrachtwagens van het Commissariaat Noodvoorziening vervoerd. Deze werden vrij spoedig daarna vervangen door primitieve autobussen. In het begin alleen tussen Eindhoven en Blerick. Vanaf dinsdag 29 september 1945 reden er weer treinen tussen deze twee plaatsen. Al waren dat er per dag dan ook slechts twee vanuit Blerick en twee vanuit Eindhoven. De verbinding vanuit Blerick in de richting Nijmegen volgde eind 1945. Maar toen in mei 1946 de oeververbinding tussen Venlo en Blerick hersteld was, kwam het spoorwegverkeer van en naar Venlo ook weer geleidelijk op gang. Op 6 mei 1945 kwam er een nieuwe dienstregeling. Het zou echter nog tot de zomer van 1953 duren voordat het dubbelspoor Venlo-Eindhoven weer in gebruik werd genomen. Het herstel vergde het uiterste van de reparatieploegen, want de Duitsers hadden in de oorlog een gedeelte van de rails en de dwarsliggers tussen Blerick en station Horst-Sevenum geruimd. Een nieuwtje bij dit spoorvak was het gebruik van betonnen dwarsliggers. Enkele jaren later, in januari 1957, vond de eerste proefrit plaats met een elektrische trein op het baanvak Blerick-Deurne. En op 30 mei van dat jaar was de elektrificatie van het baanvak Venlo-Eindhoven een voldongen feit. Het baanvak Venlo-Nijmegen wordt tot op de dag van vandaag bereden door dieseltreinen.

In april 1957 vond de opening van de nieuwe open verkeersbrug plaats. Deze lag in tegenstelling tot de oude verkeersbrug ten zuiden van de spoorbrug. De spooroverweg aan de Antoniuslaan had al jaren voor veel verkeersoverlast gezorgd. Door verplaatsing van de nieuwe verkeersbrug kon deze overbodig geworden overweg verdwijnen. Het aanzicht van de verouderde ijzeren spoorbrug naast de moderne open verkeersbrug was een doorn in het oog van de NS en het Venlose gemeentebestuur. Spoedig ontstonden er plannen voor de bouw van een moderne eveneens open spoorbrug. Op 23 mei 1964 werd deze nieuwe spoorbrug in gebruik genomen. De uit Venlo afkomstige staatssecretaris M.J. Keyzer verrichtte de openingsceremonie. Waren de twee voorgaande spoorbruggen enkelsporig geweest, de nieuwe was dubbelsporig, wat natuurlijk de dienstregeling ten goede kwam. Lagen de beide bruggen vroeger op dezelfde pijlers, de nieuwe bruggen hadden ieder voor zich pijlers en lagen bovendien zo'n vijftig meter uit elkaar. Een bijzonderheid bij de nieuwe spoorbrug was

Werken aan de nieuwe tunnel.

dat er, vanuit Blerick gezien, aan de linkerkant een fietsbrug langs kwam. In plaats van de verdwenen overweg bij de bruggen kwamen er ten behoeve van fietsers en voetgangers bij de T-splitsing Willebrordstraat / Servatiusstraat twee tunneltjes - die in de volksmond al vlug de Berenkuil werden genoemd - onder de spoorlijn en de Eindhovenseweg. Deze waren, vooral 's avonds zeer vrouwonvriendelijk. Gelukkig werd hier een goede oplossing voor gevonden. En op de twee plaatsen waar de nieuwe Venrayseweg onder beide bruggen doorging, kwamen twee doorgangen. Op 30 juni 1970 's morgens om vijf over halfzes ontspoorde er bij de overweg aan de Sint-Annaweg een uit zevenentwintig wagons bestaande goederentrein uit de richting Den Bosch. De materiële schade was enorm en de schade aan het materiaal en het herstel van de oude situatie liepen op tot ruim een half miljoen gulden.

De overweg bij het Blerickse station vormde al jaren een knelpunt voor het verkeer, vooral ook omdat deze overweg gold voor twee spoorverbindingen. Men besloot in de plaats daarvan een tunnel aan te leggen. De start daarvan vond plaats in 1972 aan de zijde van de Kazernestraat. Het zou tot 1974 duren voordat de nieuwe tunnel klaar was. De aanleg was onder meer gepland om het achter de Horsterweg gelegen industrieterrein te ontsluiten. Het wegverkeer maakte echter veel minder gebruik van de tunnel dan was voorzien. Na de opening van de tunnel verdwenen de overweg en het seinhuis bij het Blerickse station. Toen kon vanaf de verkeersbrug ook de Eindhovenseweg, parallel aan de spoorlijn, worden aangelegd. Door die aanleg verdween het voorste stuk van de Fort Sint-Michielstraat. Op 19 maart 1973, vier jaar na de sluiting van de Centrale Werkplaats, volgde de sluiting van de overweg bij de Sint-Annaweg in het Nieuwborg, daar deze

min of meer overbodig was geworden. Op dezelfde dag vond de opening plaats van de twee overwegen bij industrieterrein Groot-Boller.

Het station

Zoals boven reeds vermeld zou Blerick aanvankelijk geen station - halteplaats noemde men dat toen - krijgen. Dat was vrij logisch, want het Venlose station lag op nog geen kilometer afstand. Later besloot men alsnog in Blerick een station te bouwen. Een van de redenen hiervoor was dat Blerick een tamelijk groot achterland had, waarin veel plaatsen lagen. En omdat de spoor/verkeersbrug over de Maas in verband met de treinenloop letterlijk en figuurlijk met de regelmaat van de klok voor het wegverkeer was gesloten - treinen en wegverkeer maakten gebruik van dezelfde weg - was het station Venlo voor deze plaatsen slecht bereikbaar. De bereikbaarheid van Blerick voor plaatsen op de westelijke oever van de Maas was daarentegen prima. Toen eind 1913 de nieuwe infanteriekazerne aan de Blerickse kant van de Maas gereed kwam, bleek de ligging van het Blerickse station voor de militairen uitermate gunstig te zijn. Omdat de militairen wanneer zij met verlof gingen, meestal een 'vrij vervoertje' kregen, zullen de spoorwegen echter niet rijk zijn geworden van de 'piotten', zoals soldaten vroeger wel werden genoemd.

De bouw van de halte, die op ruim vierhonderd meter afstand van de spoorbrug lag, werd voortvarend ter hand genomen en reeds op Nieuwjaarsdag van het jaar 1869 vond de opening plaats. Op 1 mei van dat jaar stond de

halte Blerick voor de eerste keer vermeld in de nieuwe dienstregeling van de MESS. Dagelijks reden er op het traject Venlo-Eindhoven vier treinen vice versa. De eerste trein naar Eindhoven vertrok om 5.20 uur uit Venlo. Het station stond een heel stuk westelijker dan het in 2001 afgebroken station en wel aan de linkerkant van de huidige T-splitsing 2e Graaf van Loonstraat/Fort Sint-Michielstraat. Het station werd gebouwd op een van notaris Jan Romuald Clercx gekocht perceel grond ter grootte van twee are en twintig centiare gelegen 'in het Maasveld' binnen de verboden kring van het Fort Sint-Michiel. Vanwege die ligging was voor de bouw toestemming nodig van het Departement van Oorlog, zoals dat toen werd genoemd. Het was een vrij klein laag gebouw waarin een dienstwoning en enkele dienstruimtes (onder meer een kaartverkooploket) waren gevestigd. Een wachtlokaal was er niet. Daarvoor konden de reizigers aanvankelijk terecht in het schuin tegenover het station gelegen café van Jac Simons, alias Brooker Kueëb. Later konden zij in het meer comfortabele stationskoffiehuis Spoorzicht van de familie Daniels op de trein wachten. Het station werd spoedig te klein en in 1893 bouwde de spoorwegen een nieuw. Dit lag een stuk oostelijker dan het oude, dat tot de sloop in 1913 als goederenopslag ging dienen. Het nieuwe station was een fraai drie verdiepingen tellend gebouw. De kopse gevels en de zijgevels waren ter hoogte van het dak met hout bekleed. Op de begane grond bevonden zich een plaatskaartenbureau, een personeelsschaftlokaal, bagageruimte, wachtkamers en de begane grond van de bijbehorende dienstwoning.

Vanaf april 1871 startte in de halte Blerick de verkoop van plaatsbewijzen naar de zuidoostelijke zijde tot Maastricht en in de westelijke richting tot Eindhoven. Of de reizigers vanaf Blerick vóór die tijd of in Venlo of in de trein kaartjes moesten kopen, is niet bekend. Bij de halte Blerick bleek al spoedig behoefte te bestaan aan een loods voor het opslaan van goederen. Deze kwam in januari 1877 tot stand. Kennelijk had men zich toch vergist in het reizigersaanbod voor de halte Blerick. Want al spoedig bleek dit beneden de gestelde verwachtingen te zijn. Het kwam zelfs zo ver dat tijdens de winterdienst van 1882 afhankelijk van het passagiersaanbod drie proefstops in westelijke richting en drie in zuidoostelijke richting gemaakt werden. Tenminste "(...) indien aldaar reizigers voor die treinen aanwezig zijn of deze treinen wensen te verlaten." Later concludeerde men zelfs dat in de periode van 24 september tot 1 november 1882 in Blerick helemaal geen treinen waren gestopt. En in oktober 1891 moest men vaststellen dat "(...) Blerick nog slechts een halte is, waar weinig verkeer is en bovendien ruimtegebrek." Het was dan ook moeilijk de halte van meer plaatsbewijzen te voorzien. Eind

december 1893 was dit laatste probleem nog steeds niet opgelost.

Station Blerick ging met de tijd mee, want in april 1905 plaatste de MESS op het tweede perron in de richting Eindhoven een zogenaamde abri - schuilplaats - voor de reizigers. Maar er waren ook problemen. Want om het station te bereiken, moesten de reizigers lange tijd levensgevaarlijke capriolen uithalen. Dit vanwege het feit dat de perrons en het stationsgebouw tussen de spoorlijnen naar Eindhoven en Nijmegen lagen. In juni 1905 besloot men korte slagbomen en een voetpad aan te leggen. Was het passagiersaanbod in Blerick aan de lage kant, het goederen-aanbod nam steeds meer toe. In oktober 1907 kreeg de MESS dan ook toestemming de los- en laadplaats uit te breiden. En een jaar later kwamen daar nog eens een weegbrug en een veeladingsplaats bij. Dit laatste op speciaal verzoek van het Blerickse Land- en Tuinbouwcasino. In 1913 kwamen ook nog eens een overlaadperron, een bureau voor de ladingmeester en een magazijn tot stand. Dat het goederenverkeer steeds belangrijker werd, bleek ook uit het feit dat in juli 1927 de goederenadministratie, die tot dan toe in Venlo plaatsvond, overging naar het station Blerick. Op een gegeven ogenblik bleek het goederentransport vanaf station Blerick te stagneren. Het aanbod verminderte ten slotte zodanig, dat de MESS constateerde dat het overlaadperron overbodig was geworden. In juli 1934 werden de fundamenten van dit perron simpelweg opgeblazen. Dit perron was nog geen kwart eeuw oud en de sloop leverde dan ook een financiële strop van enkele duizenden gulden op voor de MESS.

Wachten op de trein Venlo-Nijmegen.

Oud en nieuw op één foto.

Voor de in 1912 aangelegde tramlijn Venlo-Helden werd in 1924 een aftakking vanaf de overweg aan de Antoniuslaan naar het Blerickse station aangelegd. Dit voornamelijk ten behoeve van het goederenvervoer. Maar in maart 1932 kwam deze aftakking al weer te vervallen.

Het stationsgebouw uit 1893 heeft slechts iets meer dan een halve eeuw dienst gedaan. Want in het najaar van 1944 liep het in verband met oorlogshandelingen dusdanige schade op dat het niet meer te gebruiken was. Na de oorlog bleek het zo ernstig beschadigd te zijn dat sloop en vervanging door een houten noodgebouw, waarin kantoor en wachtruimte, de enige remedie was. Niet lang daarna breidde de NS in Blerick dit noodgebouw uit met een eenvoudig stationsgebouw, dat was opgetrokken uit witgekalkte betonnen platen en slechts bestond uit de begane grond. De dakbedekking bestond uit asfaltpapier. In de wachtruimte was het in de zomer bloedheet en 's winters ondanks de kachel ijsig koud. Het houten bouwsel verdween niet veel later. Deze behuizing was dus verre van ideaal. Maar het duurde nog tot augustus 1959 voordat de NS bekend maakte dat het nieuwe Blerickse station het daaropvolgend jaar gereed zou komen. En inderdaad, dat lukte zowaar. Want op donderdag 3 november 1960 opende burgemeester L. de Gou van Venlo het nieuwe stationsgebouw. Dit gebouw heeft tot de sloop in 2002 dienst gedaan. Lange tijd was er bij het Blerickse station geen gelegenheid om fietsen te stallen. En men zag dan ook op de meest onmogelijke plaatsen rond het station de ijzeren karretjes van de reizigers rondslingeren. In de jaren zestig kwam er op het perron aan de achterkant van het station een fietsenstalling, die na de aanleg van de spoorwegtunnel werd verplaatst naar het stationspleintje. In 2003 is deze stalling gemoderniseerd in de vorm van fietskluizen en overdekte stallingen. Ook de parkeergelegenheid voor personenauto's werd toen verbeterd.

De Centrale Wagen Werkplaats

Wanneer een spoorwegmaatschappij een spoorwegnet exploiteert, is het onvermijdelijk dat er regelmatig nieuwe treinstellen nodig zijn. En natuurlijk moeten versleten en beschadigde exemplaren worden gerepareerd. Het was dan ook niet verwonderlijk dat er voor deze doeleinden in Nederland enkele Centrale Wagen Werkplaatsen kwamen. Een van die werkplaatsen kwam in Blerick. Op een terrein ter grootte van ruim drie hectare en gelegen op het Nieuwborg werd tussen de spoorlijnen Venlo-Eindhoven en Venlo-Nijmegen op 1 maart 1890 de Blerickse werkplaats geopend. In de Venloosche Courant stond het volgende bericht: "Heden is de werkplaats der Staats Spoorwegen te Blerick door den dienst der Afdeling Tractie der Exploitatie Maatschappij in gebruik genomen en zijn de werkzaamheden door genoemden dienst onder leiding van den heer E. Melms, adjunct-ingenieur te Venloo, begonnen." Het aantal werknemers bedroeg zeven. Aanvankelijk was de bebouwde oppervlakte vrij klein. Maar al binnen twee jaar werd de werkplaats gestadig uitgebreid. Zoals in 1891, want toen bleek uit de kadastrale legger dat het belastbaar inkomen van het bebouwde gedeelte van het betreffende perceel van enkele gulden tot 2600 gulden was gegroeid. Dit houdt in dat het bebouwde deel van dat perceel flink was toegenomen. Ook in de daaropvolgende jaren vond uitbreiding van de werkplaats plaats. Dat de Blerickse werkplaats een flink aandeel in de ontwikkeling van het spoorwegmateriaal innam, bleek in maart 1892. Toen bouwde men daar namelijk de olieverlichting in de spoorwagens om tot gasverlichting. De gashouders werden onder aan de wagons bevestigd. In september 1893 schafte men een vervoerbare stoomketel - en

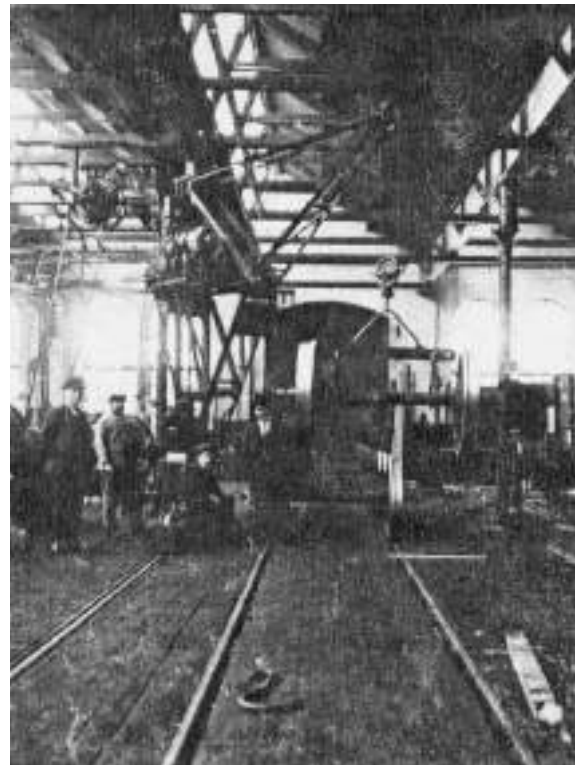
De oudste Blerickse werkplaats.

locomobiel - aan voor de levering van stoom voor de aandrijfpomp van de watertoevoer. In mei 1903 vond de installatie plaats van een nieuwe stoomketel met stoomkamer. En ruim vier jaar later, op 2 december 1907, nam men een nieuwe locomobiel in gebruik. Na jarenlang op stoomkracht te hebben gewerkt, kwam daarvoor in mei 1914 elektrische drijfkracht voor alle machines in de plaats.

In september en oktober 1913 vierde men in Blerick op grootse wijze het gouden jubileum van de MESS. De spoorweggebouwen en -terreinen werden versierd. Er vond onder meer een grote feestavond met bal voor het personeel plaats in de Prins van Oranje in Venlo. In februari 1915 vierde de werkplaats haar eigen - zilveren - jubileum. Maar in verband met de oorlogsomstandigheden, men zat immers midden in de Eerste Wereldoorlog, was er geen feest.

Dat er ook wel eens onprettige dingen gebeurden, bleek uit het volgende. In april 1919 vermeldde de krant, dat er in de nacht van 3 op 4 maart in het werkplaatskantoor uit een bureau de toen kapitale som van 17.000 gulden was

Een kijkje in de oude werkplaats.

gestolen. Er werd duizend gulden beloning uitgelooft voor degene die aanwijzingen kon geven over de dader. Die werd echter nooit gevonden.

In december 1921 werd aan de firma Alem en De Wit de verbouwing van de werkplaats gegund voor 88.000 gulden. Enigszins merkwaardig was het krantenbericht van december 1921 daarover met de vermelding dat de Blerickse werkplaats zou gaan uitbreiden, terwijl tegelijkertijd de mogelijke opheffing van de Blerickse werkplaats ter sprake kwam. Dit laatste in verband met het feit dat drie werkplaatsen overcompleet bleken te zijn, ook al door de toenmalige samenwerking tussen de MESS en de HIJSM. Bovendien lag Blerick erg decentraal. Ook nu weer loos alarm. Het oudste deel van de werkplaats bestond uit een grote overdekte ruimte, waarvan de dakconstructie werd gedragen door ranke gietijzeren pilaren. De nieuwbouw was uitgevoerd in de traditionalistische bouwstijl en opgemetseld uit rode baksteen afgewisseld met een soort iele speklaagjes van gele baksteen. De rondboogvormige stalen vensters waren deels voorzien van glas-in-lood ruiten. De daken bestonden voor een gedeelte uit platte daken en daarnaast uit sheddaken, ook wel zaagdaken genoemd. In 1929 werd de werkplaats nogmaals uitgebreid. Onder meer in verband met het opheffen van de Gennepse werkplaats. Maar het kan verkeren. Want tijdens de economische malaise van de jaren dertig kwam de werkgelegenheid bij de Blerickse werkplaats in gevaar. In november 1935 deed het serieuze gerucht de ronde dat de "herstelwerkplaats van de Nederlandsche Spoorwegen te Blerick wordt opgeheven". Dit in verband met bezuiniging en reorganisatie. Uiteindelijk is het allemaal wel meegevallen.

In april 1932 vond in Utrecht de aanbesteding plaats - bestek 160455 - van een bijgebouw ter breedte van zes sporen met wissels en een lengte van 85 meter. De MESS had de werkzaamheden begroot op 118.000 gulden. Uiteindelijk werd het werk voor 92.800 gulden gegund aan de laagste inschrijver, de firma P.H. Rox-Van Heeswijk uit Mierlo-Hout. En nog was de werkplaats niet uitgegroeid. Want in maart 1933 kreeg de MESS toestemming voor de oprichting van een nieuwe loods en de uitbreiding van de bestaande werkplaats. De werkplaats was een allegaartje van verschillende gebouwen geworden.

In september 1939 bestonden de Nederlandsche Spoorwegen honderd jaar. Dit was natuurlijk aanleiding tot groot feestelijk vertoon. Ook in Venlo en Blerick. In het opgerichte feestcomité had ook de chef van de Blerickse werkplaats, de heer Arends, zitting. De NS-directie had aanvankelijk grote plannen voor de viering, maar in verband met "den buitengewonen algemeenen toestand kon daaraan slechts gedeeltelijk uitvoering worden gegeven".

Het hele personeel had financieel bijgedragen om de gebouwen en terreinen feestelijk te versieren, zowel in Venlo als in Blerick. Het feest speelde zich voor het grootste deel in Venlo af. De Blerickse harmonie bracht het volkslied en een pittige mars ten gehore. Daarna bezichtigden de genodigden de versieringen. Daags daarna nam het gemeentebestuur van Maasbree de versieringen aan de werkplaats en station Blerick in ogenschouw.

Tengevolge van de Tweede Wereldoorlog was enorme schade ontstaan aan de eigendommen van de NS, ook in Blerick. Toen de Blerickenaren in april 1945 geleidelijk aan van hun evacuatieadressen naar hun zwaar getroffen woonplaats terugkeerden, moesten zij natuurlijk op de eerste plaats zorgen voor een fatsoenlijk onderkomen voor zichzelf en hun gezinnen. Voor en na werd het werk voor zover mogelijk hervat. Dat gold natuurlijk ook voor de werkplaats. Daar leverde het personeel meteen een grote arbeidsprestatie door op maandag 30 april de eerste gerepareerde goederenwagons af te leveren. In juni waren de werkplaats en de inrichting alweer voor een groot gedeelte hersteld. Ook de reparatie van personen- en goederenwagons schoot goed op. En niet veel later rolde alweer de honderdste gerepareerde wagon de werkplaats uit. In 1953 verlieten per dag zo'n 25 herstelde wagons de werkplaats. Strikt genomen was Blerick een werkplaats waar wagons alleen gerepareerd en gereviseerd werden. Maar het kwam regelmatig voor dat wagons zodanig waren versleten of beschadigd dat ze praktisch geheel vernieuwd moesten worden. Eind jaren 1950 werd de werkplaats nog eens uitgebreid met een grote loods. Later zou blijken dat dit de laatste uitbreiding was.

Tengevolge van de Tweede Wereldoorlog was ook in Blerick een enorme schade aan het woningbestand ontstaan. Hierdoor zag de gemeente zich genoodzaakt enkele honderden noodwoningen te bouwen. Onder meer aan de Horsterweg, aan de zijde van het rangeerterrein, kwam zo'n complex tot stand. Deze houten noodwoningen waren groen geverfd en ze werden dan ook al snel het 'greun dörp' genoemd. Het terrein waar deze woningen op waren gebouwd, was eigendom van de spoorwegen. Van 1947 tot 1957 heeft de gemeente Venlo dit terrein dan ook van de NS gehuurd.

In de loop van de jaren werd de Blerickse werkplaats voor en na gemoderniseerd. Door de toepassing van nieuwe reparatiemethodes en deugdelijker materiaal kromp het personeelsbestand geleidelijk aan. Daar kwam ook nog eens bij dat de Zuid-Limburgse mijnen, een zeer grote NS-klant, werden gesloten. Over het algemeen werd trouwens het goederenvervoer per rail minder, omdat het vervoer over de weg toenam. Op een gegeven ogenblik ging de NS haar werkplaatsen reorganiseren, inkrimpen en centrali-

Oude Loc met kolentender bij werkplaats.

seren op enkele plaatsen, zoals Amersfoort. Voor werkplaats Blerick zag het er slecht uit. Voor en na werden mensen uit Blerick overgeplaatst of kregen een andere functie. Uiteindelijk viel op 28 februari 1969 het doek voor de Blerickse werkplaats, op de kop af 79 jaar na de opening. Er waren toen nog 89 werknemers over. Het merendeel van hen vond binnen de NS een andere baan.

De enorme werkplaatshallen zijn daarna nog enkele jaren in gebruik geweest als opslagruimtes van enkele grote Venlose expeditiebedrijven. Daarna kwamen de hallen leeg te staan. Op een gegeven ogenblik kwam men tot de overtuiging dat de voormalige werkplaats een belangrijk historisch industrieel relict was dat het verdiende de status van rijksmonument te krijgen. Nog in 1996 pleitte de Venlose CDA-fractie in de gemeenteraad voor het behoud van de NS-werkplaats. En vanaf 2002 is het dan ook een van de grootste industriële rijksmonumenten van Nederland. Helaas is het voor eigenaar NS Vastgoed erg moeilijk de benodigde restauratiegelden te vinden. De enorme hallen bieden sinds 2002 onderdak aan enkele tientallen antieke en oude treinstellen en een groot aantal oude vrachtwagens. Vrijwilligers van de landelijke Stichting tot behoud van af te voeren Nederlands spoorwegmateriaal zijn regelmatig bezig met het restaureren van de locomotieven en de wagons. Er bestaan vergevorderde plannen om in samenwerking met het Nederlands Spoorwegmuseum in Utrecht in de oude Blerickse werkplaats een vervoersmuseum inclusief werkplaats te maken. Dit museum zou prachtig passen bij het imago van Venlo als vervoersstad!

Het personeel

Over de aantallen werknemers bij de spoorwegen in Blerick zijn niet veel gegevens bekend. Wel staat vast dat bij de opening van de werkplaats in 1890 het aantal werknemers zeven bedroeg. Dit liep echter snel op. Bij het zilveren jubileum in 1915 werkten er 170 mensen. Uit een adresboek van 1905 bleek dat er in het dorp Blerick zo'n vijftientig gezinshoofden woonden die bij de MESS werkzaam waren. En in 1924 was dat aantal gestegen tot 357 voor geheel Blerick. Weliswaar is het mogelijk dat bij deze aantallen ook spoormensen waren die in Venlo werkten. Maar dat was natuurlijk ook wederkerig, zodat dit per saldo niet zoveel zal hebben uitgemaakt. Er waren beroepen bij die we op de dag van vandaag nog kennen, zoals machinist, conducteur en rangeerder. Maar ook enkele beroepen die tegenwoordig niet meer bestaan. Wat te denken van remmers, vuurwerkers, wagenlichters, onderladingmeesters en seinhuiswachters?

Wanneer je in die begintijd bij de werkplaats als jongmaatje begon, mocht je blij zijn wanneer je vijf cent per uur verdiende. De jongens die na de lagere school bij de werkplaats gingen werken, kregen een gedegen opleiding. Onder meer tekenles van ene Van den Berg in een leeggeruimde oude personenwagon, die summier verlicht was. Voor en na steeg je uurloon, en wanneer je geluk had verdiende je rond je 23ste jaar twaalf cent per uur. Bij een 60-urige werkweek was dat 7,20 gulden per week. Dat was in die tijd voldoende om te trouwen. Wanneer je bij het spoor werkte, beschouwde men je als een bevoorrecht mens. Want je had recht op pensioen en in geval van overlijden kreeg je een tweede klasse begrafenis. Van die 60 uur per week mocht je geen minuut missen, want dat werd beschouwd als te laat komen. En dat werd onverbiddelijk gestraft. Zo kreeg bijvoorbeeld kraandrijver Graad Peeters uit Blerick "wegens veelvuldig te laat komen, laatstelijk in den voormiddag van 25 juli '25, n.l. 9 minuten (...) een geldboete ten bedrage van één dag bezoldiging".

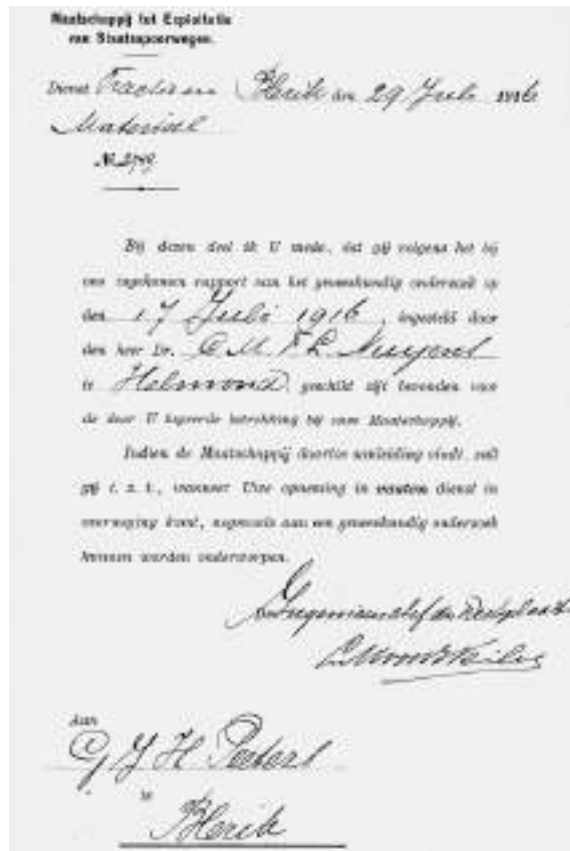
Kennelijk was er in de beginjaren van de werkplaats nogal eens sprake van drankmisbruik. Dit resulteerde in september 1899 in een zeer streng optreden tegen de overtreding van het verbod op de verkoop van sterke drank en het houden van bier- en koffiehuisen door het personeel of de vrouwen van het personeel.

Op 1 september 1901 volgde oud-chef ir. Melms uit Zwolle de heer Bongaerts op als hoofd van de werkplaats. Ruim vijf jaar later, op 1 december 1906, vierde de werkplaatsgemeenschap op feestelijke wijze het robijnen dienstjubiläum van Melms. Op 1 februari 1910 bereikte deze inge-

nieur Melms de pensioengerechtigde leeftijd, evenals boekhouder Barink. Op een feestelijke wijze werd van hen afscheid genomen in de zaal van de heer Caubo, het latere Citytheater, aan de Venlose Vleesstraat.

Per 1 oktober 1901 werd de heer H. Wiggers, die al stationschef in Venlo was, belast met het beheer en het toezicht op de gang van zaken op het Blerickse station en het rangeeremplacement. De heer Van de Woude, tot dan chef van het station kreeg overplaatsing naar Heerlen. Hij werd opgevolgd door de Venlose klerktelegrafist de heer Groothuizen.

In januari 1903 protesteerden onder meer de beambten van de spoorwegen tegen het om de vijf jaar rouleren van de gemeentelijke secretarie tussen de drie dorpen van de Gemeente Maasbree, namelijk Blerick, Maasbree en Baarlo. Dit in verband met het opnemen van onbetaald arbeidsverzuim voor het bezoeken van de secretarie. Want in die tijd kreeg je daar absoluut geen betaald verlof voor.

Geneeskundige verklaring voor kraandrijver Graad Peeters.

Zo werden werknemers die te laat kwamen gestraft.

In april van het jaar 1903 vroeg de gemeente Maasbree een lijst van werkwillige spoormensen in verband met bescherming tegen kwaadwilligen die meededen aan de beruchte spoorwegstaking. Deze grote landelijke staking onder het spoorwegpersoneel vond ook in Blerick weerklank.

In oktober 1910 kwam er een regeling die het mogelijk maakte dat het personeel van de werkplaats op vastenavondmaandag en koninginnedag vrijaf kreeg. Deze extra vrije tijd moest worden ingehaald door dagelijks een kwartier langer te werken.

Bij de viering van het gouden bestaansfeest van de MESS in september 1913 liet de directie zich niet onbetuigd. Iedere werknemer die 25 jaar of langer in dienst was, kreeg een volle maand salaris extra uitbetaald. Zij die korter in dienst waren, ontvingen voor elk dienstjaar een volle dag extra salaris met een minimum van veertien dagen.

In december 1921 gaf de toenmalige chef van de werkplaats, jonkheer Van Weller, te kennen zijn werkzaamheden in verband met ziekte en aanstaand pensioen te willen beëindigen. Hij werd opgevolgd door ir. Streefkerk.

De Tweede Wereldoorlog was voor de spoorwegen een moeilijke periode. Van de ene kant moesten zij hun taak zo goed mogelijk blijven uitoefenen ten behoeve van de nationale economie. En van de andere kant wilden zij de vijand zoveel mogelijk tegenwerken. Zo konden de spoorwegen bijvoorbeeld niet voorkomen dat de transporten naar de concentratiekampen van joodse landgenoten per trein moesten worden uitgevoerd. Bij de grote stakingen van februari 1941 en mei 1943 waren de spoorwegen nauwelijks betrokken geweest. Illegale acties waren er wel, maar deze werden gehouden zonder dat de hoogste leiding van de spoorwegen ervan op de hoogte was. In 1944 riep de Nederlandse regering in Londen het NS-personeel

op in staking te gaan. De hoogste leiding - president-directeur W. Hupkes - verleende aan deze oproep zijn volle medewerking. En op 17 september 1944 klonk door Nederland de stakingsoproep "De kinderen van Versteeg gaan onder de wol". Versteeg was de schuilnaam voor Hupkes. Het betrof hier een algemene staking van het personeel van de spoorwegen om op die manier het vijandelijk vervoer en troepenconcentraties zoveel mogelijk te beperken. Het resultaat was overweldigend. Het bedrijf lag geheel stil; alle stations, depots, loodsen, seinhuizen, kantoren en werkplaatsen waren verlaten. Een van de voornaamste doelen, de storing in de oorlogsvoering van de Duitsers, was bereikt. Er waren echter ook spoormensen die bang waren voor Duitse represailles. Veel spoormensen doken onder en in het hele land was er tot na de bevrijding geen treinverkeer door de NS mogelijk.

Gedurende de laatste jaren van de Tweede Wereldoorlog konden er geen huldigheden van jubilarissen plaatsvinden. De schade werd in mei 1945 dubbel en dwars ingehaald, want toen werden er liefst dertien zilveren jubilarissen tegelijk gehuldigd.

Ook onder het NS-personeel in Blerick waren oorlogsslachtoffers gevallen. Een van hen was autogeen lasser L. Himpers, die op 18 april 1945 als O.D.-er tijdens het mijnruimen om het leven kwam. Te zijner nagedachtenis werd in april 1948 in de Blerickse werkplaats een gedenksteen geplaatst.

Zoals veel grote bedrijven had ook de werkplaats een eigen bedrijfsbrandweer. De oprichting daarvan moet al vrij snel na de opening van de werkplaats hebben plaatsgevonden. Want in een oud krantenbericht lezen we dat de brandweer in 1903 vrij primitief was uitgerust. Namelijk met een handpomp op een bolderwagen, natuurlijk moest er ook regelmatig worden geoefend. Dit gebeurde dan ook eenmaal per week met veel animo. Gelukkig voor de Blerickse werkplaats bleef het bij oefenen, want de laatste decennia van haar bestaan heeft de brandweer geen enkele keer uit hoeven te rukken om de doodeenvoudige reden dat er na de oorlog geen enkele brand is ontstaan in de werkplaats. In het kader van de brandbestrijding van de NS nam de Blerickse werkplaats een bijzondere plaats in. Zij was namelijk de herstellplaats voor brandweermaterialen van de NS. Het betrof zo'n 7500 blusapparaten en 25 kilometer brandslang.

Ook werd er regelmatig aan lichamelijke ontspanning gedaan in de vorm van voetballen. In een soort interne competitie speelde het werkplaatselftal onder meer wedstrijden tegen spoorvoetballers uit Amersfoort, Leidschendam, Tilburg en Maastricht. Daarbij werd af en toe een beetje de hand gelicht met dien verstande dat er wel eens een of meerdere spelers van een KNVB-club, die op de per-

soneelsrol van de werkplaats stonden, meespeelden. Dit was strikt genomen verboden.

De spoorwegen kenden een aantal secundaire arbeidsvoorwaarden ten gunste van hun medewerkers. Zo konden deze en hun inwonende gezinsleden vrij per trein reizen. Ook op andere manieren profiteerden de spoormensen van bepaalde regelingen. Zo moesten er bijvoorbeeld tijdens reparatiewerkzaamheden aan de houten goederenwagons regelmatig planken worden vervangen door nieuwe. Het personeel kon deze oude soms nog zeer goed bruikbare planken dan mee naar huis nemen tegen een zacht prijsje. Je kon dan ook in zeer veel tuinen van spoormensen diverse soorten bouwsels zien staan, die waren vervaardigd van die oude planken. Daarop waren vaak nog allerlei letter- c.q. cijfercombinaties van die oude wagons te zien. Ook was er in Blerick een huisarts, dokter Vos, wiens patiënten voor een groot gedeelte uit spoormensen bestonden.

Op 31 mei 1956 vierden alle NS-ers de 63ste verjaardag van president-directeur Den Hollander. Het fanfarekorps der Limburgse Jagers bracht een serenade en de Venlose stadsreuzen Valuas en zijn vrouw gaven voor het stadhuis een dansje ten beste. Tijdens het diner genoten de gasten van heerlijke asperges.

De rangeerterreinen

In oktober 1891 werd er een overeenkomst gesloten tussen A. van Hezik uit Kerkdriel en de gemeente Maasbree over de aanleg van een hulpspoor dwars over de overweg bij het Blerickse station voor het vervoeren van 30.000 kubieke meter zand ter aanvulling van het stationemplacement en de aanleg van het eerste rangeerterrein.

In februari 1914 besloot de MESS tot uitbreiding van de rangeerterreinen. De opmetingen waren al volop aan de gang. Er heerste een grote drukte, ook al in verband met ijsgang op de Maas. Hierdoor was er geen scheepvaart mogelijk en was het vervoer per rail drukker dan normaal.

In april 1931 besloot de NS tot uitbreiding met liefst achttien nieuwe sporen van het rangeerterrein in de omgeving van de Centrale Werkplaats om zodoende ruimte te scheppen voor gerepareerde wagons. De werkzaamheden waren toen al in volle gang. In feite waren er in Blerick twee rangeerterreinen. Het ene lag tussen de Horsterweg en de werkplaats en lag min of meer geïsoleerd van de bewoonde wereld. De verlichting liet zeer te wensen over. Het was er 's avonds zo donker als de hel. Vandaar de bijnaam de Hel. Het tweede terrein lag lang de spoorlijn naar Nijmegen en

lag verlaten en donker in een wijde vlakte. In de winter was het er Siberisch koud. Het valt dus niet te verwonderen dat dit rangeerterrein Siberië werd genoemd.

In februari 1975 verloor het emplacement Venlo een gedeelte van het rangeerwerk. Aanvankelijk zou dit werk naar Blerick worden overgebracht. Maar in april 1977 besloot het Venlose College van B. & W. dat dit niet haalbaar was. Dit was feitelijk het begin van het einde voor het Blerickse rangeeremplacement. Al zag het er aanvankelijk niet naar uit. Want in december 1979 was er zelfs sprake van de plaatsing van een containerterminal op dit emplacement. Uiteindelijk ging dit niet door en European Container Terminal uit Rotterdam startte in januari 1981 met de aanleg van een containerterminal aan de Groot Egtenrayseweg in Blerick. In juli 1980 maakte de NS bekend dat het rangeeremplacement in Blerick in de loop van 1981 gesloten zou worden. En zo geschiedde!

De kiosk aan de brug

Bij de oprit naar de verkeersbrug lag op grond van de spoorwegen een "verplaatsbare voor winkel ingerichte kiosk" van twaalf vierkante meter, die in maart 1925 door de gemeente Maasbree voor honderd gulden per jaar was verhuurd aan de R.K. Werkliedenvereniging Sint-Joseph te Blerick. Deze vereniging baatte er een sigarenwinkel in uit. In maart 1933 werd de huurovereenkomst beëindigd. Van 1 maart 1933 tot 1 maart 1936 verhuurde de gemeente de kiosk aan Gerard van de Sluis, sigarenwinkelier te Blerick. De huurprijs bedroeg 115 gulden per jaar, die bovendien nog verhoogd werd met een bedrag voor huur van het van de spoorwegen gehuurde terrein.

Eigen woningbezit

Al vrij snel na de opening van de werkplaats ging de huisvesting van de werknemers een rol spelen, vooral ook omdat deze snel in aantal groeiden. In de buurt van de werkplaats vond voor en na steeds meer woningbouw plaats. In juli 1890 verklaarde de MESS in dat kader aan de gemeente Maasbree geen vrees te hebben voor woningnood in verband met de toename van werkkrachten. Bovendien waarborgde de maatschappij de betaling van de huurpenningen. De MESS bezat niet alleen enkele overwegwachterswoningen, maar verwierf al snel ook enkele woningen

voor het personeel in Blerick, onder meer eentje op de Blerickse Heide, drie bij boerderij Groot-Boller en een in het Maasveld. De vier eerstgenoemde werden respectievelijk in 1913 en 1928 gesloopt. In 1918 kocht de NS zes woningen aan de Sint-Annaweg van Cato Hovens uit Venlo. Aanvankelijk waren deze niet aangesloten op het gemeentelijke waterleidingnet. Dat gebeurde op kosten van de NS pas in september 1929. Na de oprichting van woningstichting Blariacum was het voor de NS niet langer noodzakelijk zelf woningen voor het personeel te bezitten. Toch werden de zes woningen aan de Sint-Annaweg pas na de Tweede Wereldoorlog verkocht.

Ontstaan uit de spoorwegen

De spoorwegen hebben in de loop van de tijd aan veel Blerickenaren werk verschaft. Die werkten niet allemaal bij het spoor in Blerick, maar ook in Venlo. Aanvankelijk was er buiten het verdiende arbeidsloon geen sprake van verdere voorzieningen voor het Blerickse werkvolk. Maar geleidelijk aan kwamen er enkele secundaire arbeidsvoorwaarden. Deze hadden aanvankelijk alleen betrekking op het werk. Later ontstonden er allerlei vormen van medewerking van de spoorwegen aan initiatieven door en voor spoorwegmensen. Zoals het oprichten van verenigingen voor medewerkers, woningbouw in de vorm van verhuur van eigen 'spoorwoningen' en het verlenen van steun bij de oprichting van een woningbouwvereniging.

Sint-Raphaël

Rond 1900 ontstonden veel katholieke verenigingen als tegenhangers van de neutrale of protestantse verenigingen. In 1893 vond de oprichting plaats van de Anti-Sociaal-Democratische Bond van Nederlands spoorwegpersoneel Recht en Plicht. Van deze bond waren veel katholieke spoormensen lid, ook in onze regio. Veel vertrouwen in het bondsbestuur, dat meer ophad met de spoordirectie dan met de leden, hadden deze laatsten echter niet. Op 22 februari 1903 werd dan ook de Nederlandsche R.K. Bond - ook wel Secretariaat genoemd - van Spoor- en Tramwegpersoneel Sint-Raphaël opgericht. Dit was een grote landelijke bond met lokale afdelingen. De oprichting van deze bond kwam mede tot stand dank zij een pauselijke encycliek van paus Leo XIII. Op 29 november 1903 startte de Blerickse

afdeling, die aanvankelijk Sint-Martinus heette. Zij werd op die dag afgescheiden van de in mei van dat jaar opgerichte Venlose afdeling, waarvan ook veel Blerickse spoormensen lid waren. Wanneer de naam is veranderd in Sint-Raphaël, is niet bekend.

De oprichting van deze bond kwam tot stand in een periode dat er grote ontevredenheid onder het spoorwegpersoneel heerste. Want op 30 januari 1903 brak een staking onder het personeel van de spoorwegen uit, die zich voornamelijk beperkte tot Amsterdam en enkele andere grote steden. De stakers werden onmiddellijk ontslagen. De spoorwegdirecties gingen echter na twee dagen overstag. De eisen werden ingewilligd, de stakers weer in dienst genomen en hun achterstallig loon alsnog uitbetaald. Door deze staking ontworstelden de werknemers zich aan het stelsel van strakke discipline en absolute gehoorzaamheid. Maar desondanks bleven er onder de werknemers grote bezwaren bestaan, zoals bijvoorbeeld tegen de anti-stakingswetten, ook wel worgwetten genoemd, van de conservatieve regering van de antirevolutionair Abraham Cuyper. Op maandagavond 6 april 1903 brak de tweede staking, ditmaal een landelijke, uit. Ook in Blerick werd gestaakt. Deze staking eindigde in een rampzalige nederlaag voor de werknemers. Zo werd bijna tien procent - ongeveer 2000 personen - van het spoorpersoneel definitief ontslagen. In onze regio werden de ontslagen ingetrokken, onder meer dank zij de bemiddeling van de Venrayse priester dr. H.A. Poels en de Venlose graanhandelaar Van Oeijen, die grootaandeelhouder van de MESS was.

Initiatiefnemers voor de oprichting van de afdeling Blerick van Sint-Raphaël waren onder andere H. Terra en J.M. Kater. Men kan zich voorstellen dat de werkgevers na de stakingsacties aanvankelijk zeer sceptisch tegenover de nieuwe bond stonden. Maar Sint-Raphaël had zich meer bezig gehouden met geestelijke zaken dan met zuivere acties. Ondanks die sceptische houding wist de bond in de loop van de jaren ontzettend veel voor zijn leden te bereiken. Denk maar eens aan de arbeidstijdverkorting, vergoeding voor overwerk en onregelmatige diensten, dienstkleeding en scheidsgerecht. Ook op het gebied van voorzieningen bij ziekte, invaliditeit, overlijden, werkloosheid, behuizing, onderwijs en vorming en ontwikkeling speelde de bond een belangrijke rol. De oprichting in 1928 van het Monseigneur Mutsaersoord, een herstellingssoort voor werknemers van de spoorwegen en hun gezinsleden, in de bosrijke omgeving van de Venlose Grootte Heide was eveneens voor een groot deel het werk van Sint-Raphaël.

Van zaterdag 28 november tot en met woensdag 2 december 1953 vierde de Blerickse afdeling op een zeer feestelijke wijze haar gouden bestaansfeest. Op zaterdag vond er een

De afdeling Blerick poseert aan de Maas voor de fotograaf. (± 1908)

groot kinderfeest plaats in zaal Tivoli, het vroegere Volkshuis. Daags daarna werden tijdens de grote feestavond in dezelfde zaal liefst acht gouden jubilarissen gehuldigd. Vervolgens voerden de Flarussen de operette *De vergulde nachtegaal* op. De twee laatste avonden namen de 'grote' zonen en dochters van de leden deel aan een koffietafel, waarna er een gezellige dansavond plaatsvond. Bij de viering van dit jubileum was liefst 95 procent van alle Blerickse spoorwagens - trammens bestonden er in deze regio niet - lid van Sint-Raphaël. Jammer genoeg is niet bekend om hoeveel mensen het hier ging. In 1963 zijn de Blerickse en de Venlose afdelingen samen gegaan en in mei van dat jaar werd tevens het 60-jarig bestaan van de afdeling Venlo-Blerick gevierd. Per 15 maart van dat jaar waren er in totaal 951 leden. Hiervan waren 538 leden in actieve NS-dienst en 241 gepensioneerd. De overige leden waren werkzaam bij de Zuidooster en bij Van Gend &

Loos. Dit laatste bedrijf was trouwens voor een groot deel in handen van de NS.

Daarna ging het langzaam bergaf met de katholieke vakverenigingen, ook met Sint-Raphaël. Ongetwijfeld hebben overplaatsing en de uiteindelijke sluiting van de Centrale Werkplaats in Blerick hun invloed gehad op het ledenbestand van Sint-Raphaël. Later is Sint-Raphaël opgegaan in het Katholieke Vervoerders Verbond, dat op zijn beurt weer opging in de FNV. Met die laatste switch gingen veel Sint-Raphaëlliden niet akkoord en zij sloten zich aan bij de verwoerspoort van de CNV.

De fanfare

De aanleiding voor de oprichting van de fanfare was de viering van het 40-jarig ambtsjubileum van werkplaatschef Melms op 1 december 1906. Men "miste toen node de feestelijke klanken ener fanfare". Er werden meteen spijkers met koppen geslagen, want tijdens de viering van dit jubileum viel het besluit een fanfare op te richten. Officieel vond die oprichting plaats op 2 januari 1907. Aanvankelijk mochten alleen werknemers van de werkplaats optreden als muzikant. Ook de leden van het bestuur waren werknemers. De fanfare startte met twaalf werkende leden. De eerste dirigent was H. v.d. Hoek. Een van de eerste optredens naar buiten was het concert bij gelegenheid van de verjaardag van koningin-moeder Emma in augustus 1908. Er zouden nog vele optredens volgen. Aan deze fanfare was praktisch vanaf het begin een afdeling concert en toneel verbonden. Herhaaldelijk traden beide gezelschappen dan ook gezamenlijk op, zoals bijvoorbeeld op 19 januari en 4 mei 1909. In juli 1914 kreeg de fanfare een nieuwe dirigent in de persoon van de heer C.A.M. de Rooy uit Venlo. En in februari 1915 kreeg zij een gedeeltelijk nieuw bestuur. Voorzitter werd L.J.H. Bekker, secretaris J. Bastings en commissaris P. Notermans. Na vijf jaren in functie te zijn geweest, nam De Rooy in juni 1919 ontslag. Zijn opvolger was de uit Venlo afkomstige L.E. Rutgers. Twee maanden later vierde de fanfare haar koperen jubileum. In 1923 viel het besluit dat voortaan ook niet-spoorwegmensen lid van de fanfare konden worden. In datzelfde jaar nam het bestuur het verstrekkende besluit de fanfare, die toen 58 leden telde, om te zetten in een harmonie. De toevoeging van houten instrumenten zou de klank van het gezelschap verbeteren. Het jaar 1924 was voor de nieuwe harmonie een druk jaar. Dat bleek onder meer uit het in januari gehouden concert met medewerking van het dubbelmannenkwartet Beethoven uit Dülken, de in mei samen met zangkoor Orpheus uit Blerick gegeven uitvoering en het in het Volkshuis gegeven concert in oktober. In oktober 1927 werd Dr. F.J.M. Hillen benoemd tot beschermheer van de harmonie. Bij gelegenheid van de vaandelwijding gaf de harmonie in juli 1927 een middag- en een avondconcert. De maanden erna werden er volksconcerten gegeven op het Lambertusplein, het kazerneterrein en het Blariacumplein. In september 1928 vond een bestuursuitbreiding met drie personen - M. Bouts, A. Maquiné en L. Naus - plaats. A. Holtackers, klarinettist van de harmonie, deed in januari 1929 mee aan een solistenconcours in Woensel en sleepte een prijs in de wacht. In mei en juni van dat jaar schafte de harmonie voor 500 gulden nieuwe instrumenten aan. Vier

maanden later nam de harmonie De Werkplaats na bijna vijftien jaar afscheid van haar voorzitter Bekker. Toen de Blerickse stationschef De Groot in januari 1930 zijn robijnen jubileum vierde, bracht de harmonie hem vanzelfsprekend een klinkende serenade. In september van dat jaar deed de harmonie zo succesvol mee aan een concours in Schaesberg dat dirigent Geurts een spontane hulding door zijn muzikanten ten deel viel. Dat de aanschaf van instrumenten steeds een heikel punt vormde, bleek in februari 1931. Want toen werd een speciaal instrumentenfonds opgericht. Ruim een jaar later stond in de krant van 10 maart dat de harmonie De Werkplaats zou worden omgedoopt in harmonie Sint-Caecilia. Hiermee kwam tevens een einde aan de relatie tussen de werkplaats en de harmonie. Toch werden de oude naam en de relatie nog wel eens aangehaald. Want tijdens de viering van het 100-jarig bestaan van de NS in 1939, gaf het gezelschap acte de présence op het podium bij de Venlose stationsrestauratie. Volgens de krant gebeurde dat door "het muziekkorps van de wagenwerkplaats Blerick".

Toneelvereniging Onderling Kunstgenot

In 1908 richtten enkele werknemers van de werkplaats - onder de vleugels van de nog jonge werkplaatsfanfare - een afdeling toneel op. Al spoedig deed deze afdeling van zich horen. Onder meer op 19 januari en 4 mei 1909 tijdens gezamenlijke uitvoeringen met de fanfare. Daarna bleef het een aantal jaren stil rond de toneelclub. Maar op 14 januari 1921 werd binnen de werkplaatsgemeenschap een concertafdeling opgericht onder de naam Onderling Kunstgenot, waarbinnen op 22 oktober de oprichting van een vrij zelfstandige toneelafdeling plaatsvond. Initiatiefnemers waren onder andere Chris Lamers, Henk Overduyn en Sef Manders. In 1922 vond de uitvoering plaats van het eerste toneelstuk met de fraaie naam *De Bokkenrijders*. Daarna volgden nog vele uitvoeringen al of niet in samenwerking met de fanfare of de concertafdeling. Niet alleen in Blerick trad Onderling Kunstgenot op, maar ook in de wijde omtrek, van Broekhuizen tot Linne. Het vervoer van het decormateriaal - dat was vervaardigd door lid Lei de Bie senior - gebeurde steevast ...met de fiets! Op het repertoire stonden in die tijd bekende toneelstukken zoals *De pastoor van Neuville*, *De Rozenkrans*, *Op hoop van zegen* en 'Ik heb gezondigd'. De uitvoeringen vonden veelal plaats in het Volkshuis en in zaal Albano - de latere bioscoop - aan de Steegstraat. In 1934 maakte de toneelafdeling zich geheel zelfstandig, maar hield dezelfde naam aan. Dit leidde tot

een geschil met de concertafdeling die eveneens zelfstandig als Onderling Kunstgenot verder ging. De oplossing van dit probleem kwam pas in 1948 tot stand. Met de verzelfstandiging in 1934 kwam een einde aan de relatie met de spoorwegen.

Het Volkshuis (1912)

Tijdens de industriële ontwikkeling die in Blerick rond 1900 plaatsvond, begon ook de emancipatie van het katholieke volksdeel. Paus Leo XIII riep via zijn encycliek - *Vereenigt U* - de katholieken op katholieke verenigingen op te richten. Deze oproep vond ook in Blerick gehoor. Er werd een aantal verenigingen opgericht, waaronder de afdeling Blerick van de R.K. Bond van Spoor- en Tramwegpersoneel Sint-Raphaël. Omdat in Blerick in die tijd praktisch geen vergaderruimte voorhanden was, hadden deze verenigingen spoedig dringende behoefte aan een gemeenschappelijk katholiek verenigingsgebouw. Om dit te bereiken werd op 20 juni 1910 de Vereniging St.-Lambertus te Blerick opgericht, met als doel te komen tot de oprichting van een geschikt verenigingslokaal. Al snel waren er enkele honderden leden en donateurs die zorgden voor een beginkapitaal van ruim zestien duizend gulden. Op 3 januari 1911 kocht de vereniging van de Venlosche Handelsbank een perceel grond ter grootte van 0.17.30 hectare, gelegen aan de toenmalige Groote Steegstraat voor 2500 gulden. De Blerickse architect Andreas Holten tekende het ontwerp voor het nieuwe gebouw. Maar in verband met ongenoegen tussen de architect en het bestuur ging de opdracht naar architect Vliegen uit Gulpen. De bouwvergunning werd op 30 juni 1911 verleend en na de aanbesteding werd het werk voor 11.200 gulden gegund aan de Blerickse aannemer Jos Engels. Op 1 augustus vond de eerste steenlegging plaats. Op deze nog steeds aanwezige steen - aan de linkerkant van de hoofdingang - staat een Latijnse tekst, die vertaald in het Nederlands luidt: 'De kerk heeft het volkshuis opgericht'. Door het geschil met architect Holten lukte het niet de oorspronkelijke opleveringsdatum 15 november 1911 te halen. Maar op 12 januari 1912 vond de feestelijke opening plaats tijdens welke de fanfare van de Werkplaats acte de présence gaf. Om de bouwkas te spekken, hield het bestuur tijdens de opening een tombola met prachtige prijzen. De winnaar van de hoofdprijs, een grammofoon, haalde deze niet af en het toestel werd verkocht. Liefst elf verenigingen vonden in het nieuwe Volkshuis een geriefelijk onderkomen, waarvoor zij natuurlijk per jaar een bepaalde huurprijs moesten betalen.

Een van de deelnemende verenigingen was de R.K. Bond voor Spoor- en Tramwegpersoneel Sint-Raphaël, in de verslagen van het Volkshuis steevast 'Spoorwegsecre-tariaat' genoemd. De spoormensen betaalden 40 gulden per jaar voor huur. In 1938 hield het 'bureau van Sint-Raphaël' iedere woensdag 's avonds van halfacht tot halfnegen zitting voor de leden. De spoormensen hebben heel wat vergaderingen, toneeluitvoeringen en concerten gehouden. In juni 1943 werd de St.-Lambertusvereniging onder nummer 618655 bij de "Commissaris voor niet-commerciële verenigingen en stichtingen" ingeschreven. Dat was voor de meeste verenigingen binnen het Volkshuis de hoogste tijd om geruisloos te verdwijnen. Dus ook voor de spoormensen.

Woningvereniging Blariacum

Door het steeds toenemende aantal werknemers bij de spoorwegen in Blerick ontstond er een steeds grotere behoefte aan woningen. Het eigen woningbezit van de spoorwegen was bij lange na niet voldoende en bovendien waren dat kwalitatief gezien geen al te beste woningen. Voor spoormensen die naar Blerick werden overgeplaatst was het helemaal moeilijk een geschikte woning te vinden. Op een gegeven ogenblik gingen er onder het spoorwegpersoneel dan ook stemmen op om zelf een woningstichting op te richten. De directie van de spoorwegen steunde dit initiatief krachtig. De 19de februari 1921 belegde een tiental spoormensen een vergadering in café Daniels aan de Spoorstraat. Een belangrijk agendapunt was wat te doen tegen de woningnood in Blerick. De Heerlense architect Van Tiene, die veel ervaring had op het gebied van volkswoningbouw, lichtte het gezelschap in over woningbouw en het bouwverenigingswezen. Deze vergadering was tevens de oprichtingsvergadering van de Bouwvereniging Blariacum. Daarbij werd tevens een vijfhoofdige bestuur gekozen. Reeds twee maanden later ontving Blariacum de koninklijke goedkeuring als 'vereniging uitsluitend in het belang van de volkshuisvesting werkzaam'. Uiteraard bestond het bestuur geheel uit personeelsleden van de werkplaats. Voorzitter, secretaris en penningmeester werden respectievelijk de heren F. v.d. Broek, R. de Haan en W. Tops. Een van de middelen om kapitaal op te bouwen bestond uit de aankoop van de aandelen à tien gulden per stuk door de leden van Blariacum. Op deze aandelen werd jaarlijks maximaal een dividend van vier procent uitgekeerd. Daarnaast ontving de vereniging een belangrijke ruggeleuning van de spoorwegen. En wel in de vorm van het

gedurende de eerste twintig jaar garant staan voor de betaling van de woninghuren door de spoormensen. Ook leverden de spoorwegen tijdens de crisis van de jaren 1930 daadwerkelijk financiële bijdragen in de dekking van tekorten in de exploitatie.

Maar eerst moest er natuurlijk worden gebouwd. In het najaar van 1922 kocht Blariacum vijf percelen akkerland aan de Smeliënkamp (Nieuwborg) voor de som van 9742,15 gulden. Aanvankelijk zouden hierop tachtig woningen worden gebouwd. Later wijzigde dat aantal in tweeëndertig. Aangezien het bouwterrein nu veel te groot was, verkocht de vereniging een gedeelte aan de gemeente voor de aanleg van het Blariacumplein. Later verkocht men nog een perceel grond aan de Zusters van de Goddelijke Voorziening voor de bouw van de Mariaschool voor meisjes. Nadat het ontwerp van architect Van Tiene begin 1923 door de gemeente was goedgekeurd vond de aanbesteding plaats. De bouw werd gegund aan aannemer Gerats uit Blerick. Aan het Blariacumplein verrezen twaalf woningen, aan de Blariacumstraat dertien en aan de Grote Parallelstraat zeven woningen. De bouw lag aanvankelijk prima op schema, maar later ontstond er onder meer door een te late levering van bouwmaterialen en de schoorsteenmantels vertraging. Maar op 10 maart 1923 was men toch zo ver gevorderd dat er een fraaie gedenksteen werd geplaatst. Op dringend verzoek van de spoorwegen kreeg de afbouw van twee woningen voor recent naar Blerick overgeplaatste werknemers absolute voorrang. Op 19 augustus 1923 kon dit tweetal en hun gezinnen hun nieuwe woning betrekken. De oplevering van de overige dertig woningen vond voor en na plaats. Eind september 1923 waren alle woningen bewoond. Dit woningcomplex werd gebouwd in de toen in zwang zijnde Tuindorpstijl, geënt op ideeën uit Engeland. Dat betekende dat de woningen in een soort cottagestijl gebouwd werden tussen het groen. Vlak na de oplevering legde de gemeente het Blariacumplein aan. Er kwam een mooi gazon en er werden boompjes geplant. Maar de lieve jeugd voetbalde er lustig op los, zodat er niet veel van het gazon en de boompjes overbleef. Later plaatste de gemeente een passende omheining en werd de beplanting hersteld. De nieuwe woningen waren, ook al gezien de lage huurprijs, zeer gewild. In 1930 was er een wachtlijst van tien aanvragers, allen werknemer van de spoorwegen. Twee jaar later bestonden er zelfs plannen voor de bouw van twaalf nieuwe woningen, die uiteindelijk niet doorgingen. Weer een jaar later realiseerde Blariacum voor alle 32 woningen een achteruitgang en kwamen vóór de woningen trottoirs. In 1934 zag het bestuur zich genoodzaakt een huurverlaging van vijftig cent per woning toe te staan. Dit in verband met het feit dat particuliere woningeigenaars moderne

woningen aanboden tegen lage huren. In dat jaar stonden er ook enkele woningen geruime tijd leeg, zodat de huuropbrengst een stuk lager was. Deze huurderving werd conform de toezegging door de spoorwegen gegarandeerd. In de volgende jaren kwam deze leegstand vaker voor, omdat ook nu weer andere woningbezitters modernere woningen voor een lagere huurprijs aanboden. In 1939 was de opbrengst van de huren 6536,40 gulden. Er waren vier types woningen, die elk een eigen huurprijs hadden. De huur per week varieerde - afhankelijk van het type woning - in dat jaar van 3,75 tot vier gulden per woning. Het verlies van 155,08 gulden werd gedekt door de NS en de gemeente Maasbree. Pas na de Tweede Wereldoorlog breidde Blariacum haar woningbestand uit door onder meer de realisering van 185 woningen in het Tuindorp en de Hazenkamp. Voor en na werd de invloed van de NS minder. Eind jaren 1960 maakte Blariacum zich geheel los van de NS.

De woningen rond het Blariacumplein, inclusief de 32 woningen die woningvereniging Blerick daar in 1921/22 liet bouwen, werden in het begin van de jaren 1990 door de gemeente Venlo tot beschermd stadsbeeld verklaard. Nu, anno 2004, is een aantal van deze woningen gesloopt en zoveel mogelijk herbouwd in de oude stijl, terwijl de resterende woningen inwendig worden gerestaureerd en aan de achterzijde worden uitgebreid. Dit betekent dat dit beschermde stadsbeeld voor het grootste deel is behouden. Het is de vraag of de oprichters van Blariacum daarvan wakker zouden hebben gelegen, want het ging hen in de eerste plaats erom dat de spoormensen een fatsoenlijk dak boven het hoofd hadden. ◀

Bronnen:

- Prof. J.A. Faber, *150 jaar Spoorwegen in Venlo*
- Gemeentearchief Venlo
- Gemeentesecretarie Maasbree
- Diverse kranten
- Gorissen & Van der Hoek, *Blerickclopedia*
- Mariet Verberkt, *Het spoor terug*

Waar Venlo ligt? Ergens tussen Stockholm en Lissabon. Althans, sinds in 1970 de autosnelweg E3 werd geopend, want die verbindt de hoofdstad van Zweden met die van Portugal. Zouden er echt mensen helemaal van Stockholm naar Lissabon of andersom rijden? En zouden ze dan onderweg Venlo opmerken? Het is maar de vraag, want wie urenlang over een autoweg rijdt heeft uiteindelijk geen besef meer van waar hij zich bevindt.

Wie in de vakantie over auto-wegen naar Zuid-Frankrijk of Italië rijdt, raakt een beetje de kluts kwijt. De weg blijft vele honderden kilometers lang hetzelfde. Alles verandert pas als je uitstapt.

Gelukkig voor Venlo stappen veel gebruikers van de E3 in de stad uit. Veelal zijn dat vrachtwagenchauffeurs, want de openstelling van de weg in oktober 1970 heeft de positie van Venlo als logistiek centrum enorm versterkt. De weg is als het ware de levensader geworden voor de transportstad. Zonder E3 geen Janssenauto's, geen Ewals Cargo Care, geen Intrapex, geen Van Zwamen, om maar enkele van de grote expediteurs in de gemeente te noemen.

Dat Venlo zo'n beetje de grootste 'droge haven' van Europa is, dankt het eigenlijk maar aan een klein stukje van die E3. Het stukje tussen het Duitse Roergebied en Eindhoven. Want dat Roergebied, met zijn vele miljoenen inwoners en zijn industrie, heeft heel wat goederen nodig. Die komen vanuit de haven van Rotterdam, via Eindhoven, en vervolgens via Venlo en de grens. De stad is 'dreh- und

angelpunkt' in het transport van die goederen.

Een heel dikke honderd jaar geleden – zo rond 1890 – was dat totaal anders. Venlo kende nog nauwelijks verharde wegen, moest het wat vervoer betreft van de spoorwegen naar Eindhoven, Maas-tricht, Nijmegen, Keulen, Wezel en Kempen hebben. Ook toen al waren er in het Roergebied vele monden te vullen. Duitse opkopers stroopten de ommelanden af op zoek naar voedsel en ontdekten dat rond Venlo groenten werden verbouwd. Die wilden ze wel hebben, en dus kochten ze de komkommers, tomaten en sla en voerden ze af.

Slim als de Venlonaren toen al waren, bedachten ze dat ze de zaak ook om konden draaien. Tuinders togen naar

de markten in plaatsen als Krefeld, Essen en Keulen en verkochten daar hun waar. De allerslimste van hen, Frans Maas (1863-1932), kreeg in de gaten dat het vervoer van die groenten per hondenkar niet de beste wijze van transport was. Zeker niet met diverse spoorlijnen naar het Roergebied voor de deur. Al snel had hij een bedrijfje dat het transport van de groenten voor de tuinders regelde. Daarmee legde hij de basis voor de nog altijd bestaande bekendste Venlose transportonderneming met zijn naam. Maar niet alleen dat, hij was tevens de grondlegger van het logistiek centrum Venlo. Zonder zijn activiteiten en die van zijn vele navolgers op expeditiegebied had de E3 misschien wel heel ergens anders gelopen.

ABCDEF G
HIJKLMN OP
QRSTU VWX
YZ
JACQUES PEETERS

DOOR

ADRI GORISSEN

FOTO

1940 | 1945

Mijn herinneringen aan de oorlog

Op 81-jarige leeftijd besloot Mia van Soest-Bartels haar persoonlijke herinneringen aan de Tweede Wereldoorlog voor haar nageslacht op te schrijven. "Verhalen vol emoties, prille liefde en alle ellende", zoals zij zelf zegt.

Als de oorlog uitbreekt is Mia 18 jaar oud en woont in de Goltziusstraat. Het gezin Bartels bestaat uit acht personen: vader en moeder en zes kinderen. Mia is het oudste kind. Ze heeft twee zussen: Zus (17 jaar) en Nelly (10) en drie broers: Joop (7), John (4) en Henk (2). Verkering heeft ze met Marius van Soest. Bij het uitbreken van de oorlog is ze net in het bezit van haar mulo-diploma en is ze bezig het drogistendiploma te halen. Ze werkt in de zaak van haar ouders, de Firma Bartels voor verwaren en dergelijke, gevestigd aan de Vleesstraat.

Omdat ze de jongere generatie wil informeren en met in gedachten de oorlogsdreigingen in deze wereld, mocht de Buun haar verhaal publiceren. Gekozen is voor het deel dat gaat over de tijd die zij al (illegaal) werkend doorbracht in het Venlose ziekenhuis. Dit speelt zich af in de laatste jaren van de oorlog. Van de daarvoor liggende periode zijn een paar fragmenten geselecteerd, die een beeld geven van haar chronologisch opgebouwde verhaal.

DOOR MIA VAN SOEST-BARTELS
BEWERKING PASCALLE MANSVELDERS

Mia van Soest-Bartels, 2004. foto Jacques Peeters

"Het is 9 mei 1940 en ik kom om 11 uur 's avonds met de bus uit Roermond, waar ik de drogistenopleiding volg. Onderweg zijn alle barricades van de militairen gesloten en moet de bus een omweg maken. Het is spannend, wordt ons door de soldaten gezegd. Bij ons in de bus zit kapitein Ouwerkerk, hij vertelt dat hij in het weekend naar huis gaat. Hij is in Roermond gestationeerd. Marius staat me onder aan de brug op te wachten en hij brengt mij naar huis. Om 1 uur 's nachts komt Pap thuis van de fanfarerepetitie en ik roep dat hij me morgen vroeg wakker moet maken, omdat we in de mei-maand iedere morgen naar Genooi fietsen. "Mia", zo roept hij, "ik denk niet dat dat kan, het spant erom in Venlo. Vannacht kan de brug springen". Om drie uur 's nachts klinkt een vreselijke knal. Daarna is alles stil. We springen het bed uit en kleden ons aan. Ik help de jongens, ze weten niet wat er aan de hand is. Als het lang-

Mia Bartels, zittend aan de achterzijde van haar ouderlijke huis aan de Goltziusstraat, 1940.

Reclameboodschap firma Bartels.

zaamaan licht wordt, zien we grote Duitse tanks en sluipschutters door onze straat gaan. Het is dus oorlog. Ons landje vol soldaten. Onze waterlinie. Wat moet Nederland beginnen tegen dit grote Duitse Rijk?! Vier dagen. Dan is alles afgelopen. Het zware bombardement van Rotterdam geeft de doorslag. Opperbevelhebber Winkelman tekent onze nederlaag.

Duizenden soldaten in tanks komen via de grens door Venlo. Troepen marcheren over de Vleesstraat en zingen het hoogste lied. We krijgen ze natuurlijk ook als klant in de zaak. Het goede spul dat we nog hebben, verstop ik onder de toonbank zodat dit alleen voor onze eigen klanten bewaard blijft. Maar ze zijn brutaal, Nederland is voor hen een luilekkerland. Wij hebben nog goede

Firma Jos. Bartels, Venlo

Vleeschstraat 19, Telefoon 527, Verftwaren, Paetsartikelen, Borstelwerk, Spansen, Zeemier enz. - Vleeschstraat 72: Behangpapier, Es gros, Es detail, Vensterglas, Contractante van loodwaterplakmeel „Cul Amidur“. Glaspapier, Vochtpapier

zeep en toiletartikelen die in Duitsland allang niet meer te koop zijn. Als een regiment over de Vleesstraat marcheert, ligt de hele straat vol met sinaasappelschillen. Ik krijg ook met heel andere dingen te maken, zo wordt mij steeds naar 'gummi waren' gevraagd. Maar als onnozelen weet ik daar niks van. Pap zegt me: 'vertel maar dat je zoiets in Venlo niet kunt kopen'. Maar als een Duitser een boel gummi vingers koopt, komt er met veel moeite uit dat deze als voorbehoedsmiddelen worden gebruikt.

Treinen vol krijgsgevangenen komen door Venlo. Generaal Rommel is in het oosten met een nieuw offensief begonnen. Wij vragen aan de Duitse eerste commandant of we op het perron van het station in Venlo aan de mensen eten mogen geven. Onder de naam van het Rode Kruis krijgen we vergunning. Met grote wasmanden gaan we langs de deur om brood op te halen.

Grote ketels met erwtensoep maken we klaar. De soldaten zitten opgepropt in veewagens. Twintig minuten blijven ze op het perron stilstaan. We proberen aan zoveel mogelijk mensen brood, soep of een slok water te geven. Ogen glinsteren van blijdschap als ze wat kunnen bemachtigen. Verschrikkelijk, zoals ze worden behandeld. Het zijn allemaal donkere mannen met baarden, afkomstig uit landen als Marokko en Turkije. Maar och arm zes weken hebben we dit kunnen doen, toen mocht het niet meer. Jarenlang heb ik nog een rode fez, van een Franssprekende Marokkaan, bewaard, ik hoor nog zijn 'merci'.

Met kleine dingen kunnen we protesteren. Zo breng ik blaadjes van het verzet rond, achter in de fietstassen verstoppt. En op een nacht schilderen we de V van Victorie in de Vleesstraat bij het huis van de commandant. In de zaak heb ik veel goed spul op de zolder verstoppt. Zeep, borstelwerk, crème, zalf. Ook met goede oude verf kan ik veel ruilen. De eerste jaren lukt dat nog wel, maar vanaf 1942 komen er grote tekorten. Al onze koeien en al onze voorraden worden naar Duitsland gebracht. Je had dan wel wat voorraad ingeslagen, maar een oorlog die vijf jaar duurt, daar is niet tegenop te vechten. 's Maandags zijn de zaken gesloten en dat is voor ons de dag om de boer op te gaan. Met de tram komen we tot aan de Grashoek en dan verder met de fiets. Zoeken naar mensen, boeren, die het een en ander van onze spullen kunnen gebruiken en waarmee we voor eten kunnen ruilen. We leren families kennen waar we een levenslange band mee opbouwen. Maar het wordt hoe langer hoe moeilijker. Het laatste oorlogsjaar is het ergste. We hebben geen banden meer op onze fietsen en rijden op de velgen. Zo zijn Zus en ik in

1940 | 1945

De mensen van het Rode Kruis in het ziekenhuis, met in de rolstoel Juul Smeets en daarnaast staand Mia Bartels.

De voorkant van het oude St. Jozef Ziekenhuis.

Baarlo appels gaan halen. Ieder een slee achter de fiets gebonden waar we rolschaatsen onder vastmaken en dan daarop de zak met appels. Hoe lang we over de rit gedaan hebben, mag Joost weten. We kunnen in Baarlo ook een varken kopen, maar hoe moeten we dat in godsnaam in Venlo krijgen? Marius werkt dan al voor het Rode Kruis in het ziekenhuis. Hij heeft een brancard achter de fiets met daaroverheen een zeildoek gespannen. Door een klein mica glaasje kan de patiënt kijken. In Baarlo wordt het varken geslacht en in oude lakens gewikkeld. Maar ja, we moeten nog over de brug waar de Duitse soldaten de wacht houden. Marius komt eraan, de soldaat kijkt naar het bloed op de lakens en zegt: 'ach, dass ist ein schwerer Fall, fahren Sie mal schnell ins Krankenhaus'. En dan gauw door naar de Goltziusstraat.

In juni '44 kwam de invasie en wij natuurlijk allemaal blij. Maar ja, in oorlogstijd is Frankrijk ver. Voor ons is dit toch al een beetje dicht bij de bevrijding. Wij weten dat de brug in Venlo een groot strategisch punt is en 13 oktober begint het. We hebben de zaak in de stad al gesloten, hebben ook niets meer te verkopen. Ook de scholen gaan dicht, alleen de middelbare school is nog een paar maanden in de running geweest. Zo zit een deel van het Thomascollege in de Mostardschool. Bij luchtalarm komen er tien jongens bij ons in de kelder, met het gevolg dat er soms dertig mensen bij ons in de kelder zijn. Het eerste zware bombardement valt in de Nassaustraat, Van Cleefstraat. Het zijn verschrikkelijk harde knallen. De kelderramen vliegen open, stof en rook komt naar binnen, je krijg geen lucht meer. En maar bidden. Nadat het luchtalarm sein veilig heeft gegeven, kunnen we nog een paar uur niets zien van de rook. Post en rekeningen van mensen die in de Nassaustraat wonen, vliegen bij ons de kelder in. Nadat alles rustig is geworden durven we eruit te komen. Er zijn geen ambulanceauto's meer. Niemand lijkt te kunnen helpen. Als je het niet zelf hebt meegemaakt is het niet te begrijpen. Ik weet nog dat Marius voorbij kwam met de oude handkar van de zaak. "Verschrikkelijk", zei hij, "dit zijn allemaal stukken van mensen die we vinden". De eerste keer dat hij dit meemaakt is hij de hele dag ziek geweest, maar

later verhardt je hierin en je probeert te helpen waar je kunt.

Dan komt nog een verschrikkelijk bombardement waarbij door de wind een enorme brand uitbreekt. Via de Klaaskerk, Zusterschool naar de Martinuskerk. De brandende stukken vliegen over de Goltziusstraat en in paniek vluchten we naar Genooi. Oemke op de handkar met wat zakken kolen en aardappelen. Daar aangekomen zien we in de verte onze Martinustoren vallen. Op dat moment hebben we dertien bombardementen meegemaakt. Wij hebben nog hoop op hulp vanuit het zuiden, waar de Amerikanen zitten, maar dan komt het Ardennenoffensief. Er wordt flink gevochten en de troepen komen niet verder. Voor ons komt daarmee de bittere koude winter. De Duitsers worden vinniger. Op 10 december 1944 wordt de hele binnenstad tot aan de Köllerminder, nu Julianapark, tot spergebied verklaard. 'Heraus mit die Bande', daar staan we met ons gezin op straat. We horen dat er nog plaats is in het Thomascollege op de Hogeweg in de kelders. Maar och arm, twee nachten zijn we er geweest, dan trekt Pater Vogels, de rector, ik heb het hem nooit vergeven, de zekeringen uit de elektriciteitskast en zitten we in het donker. Alleen een paar oude mensen mogen blijven. Waar nu naar toe? Na veel omzwervingen mogen we in een kelder op de Kaldenkerkerweg intrekken. Matrassen weer op de grond, het fornuis er weer in. We slapen met tien naast elkaar. Wassen doen we ons met sneeuw bui-

ten. Boven is het dak kapot en het drupt tot in de kelder. Maar we hebben weer een dak boven ons hoofd.

Marius is ondertussen via het Rode Kruis ingezet in het ziekenhuis. Vanaf augustus '44 is hij hier dagelijks en intern. Zo helpt hij met operaties en gaat hij met een boerenkar naar Velden, Arcen, Lomm, noem maar op. Daar haalt hij aardappels, wortels en andere groente op voor gebruik in het ziekenhuis. Er is totaal geen voorraad meer. De patiënten liggen drie hoog in de kelder. Bij het licht van autolampen worden operaties verricht. Er zijn buiten de zieken ook veel onderduikers die in de kelders van het ziekenhuis hun toevlucht hebben gevonden. Burgemeesters, paters, journalisten die ondergronds werk doen. Ze zitten er veelal onder een schuilnaam en Hogenhuis, geneesheer-directeur, bepaalt wie er in mag en wie niet. Ik herinner me rector Bouillon (Jan Parapant) en families van de specialisten die met z'n allen in de kelders van het ziekenhuis zijn. Familie Hogenhuis, familie Van Beek, familie Renders, huidarts Jan Plateel, allemaal mensen die ook hun huizen uit moesten. Ik ben ervan overtuigd dat een van de mensen die er verbleven de Belgische schrijver Louis Paul Boon was, hij noemde mij altijd Marieke en was na het Ardennenoffensief België ontvlucht. Hij wist alles. Voorspelde de komst van de Amerikanen en zei dat we van de Engelsen niets te verwachten hadden, zijn strategisch inzicht was heel goed. Het zal altijd een raadsel voor mij blijven. Ik ben, met die herinnering, nu zijn boek *De Kapellekensbaan* aan het lezen.

Iedereen is bang dat het ziekenhuis moet evacueren of gebombardeerd wordt. Marius klimt met een grote pot verf boven op het dak en maakt er een groot rode kruis op, zodat de vliegtuigen kunnen zien dat het om een ziekenhuis gaat. Aan de achterkant zijn verschillende slachtoffers begraven. Een plaatje met een koordje om de hals, in een laken gewikkeld. Kisten hebben we allang niet meer. Op een dag komt een Rode Kruis-medewerker uit Velden, hij biedt het ziekenhuis zolang zijn koeien aan. Melk voor de baby's, prachtig, maar waar moeten vijf koeien naar toe? Ze kunnen niet aan de achterkant van het ziekenhuis staan, want daar wordt aanhoudend geschoten en zullen ze niet lang overleven. Dus de koeien - niet te geloven - zetten we in de gang op de eerste etage. Je kunt je niet voorstellen hoe de sfeer in het ziekenhuis was, iedereen leeft in de kelder, badkamers en wc's al jarenlang verstopt, koeien in de gang. Het is er donker en vies en het stinkt er overall. Het lijkt er een spookhuis. Met de familie Steeghs, waar de koeien vandaan kwamen, zijn we altijd bevriend gebleven.

Op 15 januari '45 staan de Duitse soldaten aan de deur van het huis op de Kaldenkerkerweg, waar we in de kelder verblijven. Het geweer in de aanslag. Ons gezin moet evacueren. Zus en ik hebben van de zonneschermen uit de zaak ruzzakken gemaakt, die staan voor iedereen klaar. We staan buiten in de hoge sneeuw en het is bitterkoud. Ik besluit dat ik zonder Marius niet mee ga. Dus ik zeg tegen de Duitse soldaat: 'Ich bin Pflegerin und muss ins Krankenhaus', zodat ik Marius daar op kan

1940 | 1945

De kinderafdeling waar Mia Bartels werkte, met op de achtergrond de Disneyfiguren die haar toenmalige verloofde Marius op de muren tekende.

De operatiekamer in de kelder van het ziekenhuis tijdens oorlogstijd.

Plattegrond van het ziekenhuis, begane grond en kelder.

baby's die in een couveuse moeten maar er is niet voldoende elektriciteit. Met kruiken proberen we de temperatuur te behouden. Maar iedere week sterven er enkelen. Vreselijk. Van oude kousen maak ik een pop. Voorlezen vinden ze heerlijk. Als het buiten rustig is gaan we wel eens ingepakt in een deken even naar buiten aan de voorkant van het ziekenhuis. De oogjes knippen tegen het daglicht dat ze niet gewend zijn. Uit de zaak heb ik nog wat zakjes oorlogsshampoo. Daarmee wassen we alle twintig kinderen de haren. Met een luizenkammetje wordt alles nagekeken. Op een hoofdje zitten soms wel dertig luisjes, maar de kinderen zijn weer eens schoon.

gaan halen. Ze laten me gaan. Dag Mam, Pap, jongens en Nelly. Zij gaan linksaf, ik rechts. Met de rugzak om en wat spullen op een slee kom ik in het ziekenhuis aan. Zuster Ignatio, economisch directeur, komt me tegemoet. Ik vertel haar dat mijn familie is geëvacueerd, maar dat ik zonder Marius niet ga en dat ik hem kom ophalen. Marius is met de kar eten voor het ziekenhuis halen. Moeder Overste wordt geraadpleegd. 'Marius', zo zegt ze, 'die kan ik hier niet missen, maar we kunnen jouw hulp goed gebruiken dus je kunt hier blijven. Hier is een witte schort, ga maar naar de kinderafdeling'. Stiekem hoop ik nog op terugkeer van Mam, Pap en de rest, maar ze komen niet meer. En waar ze naar toe zijn, is voor mij een groot raadsel.

Zo kom ik op de kinderafdeling van het ziekenhuis terecht. Verpleegster ben ik niet. Ik heb wel mijn drogistendiploma, huishoudkunde met kinderverzorging en EHBO en ben gewend voor mijn kleine broertjes te zorgen. Dus het is niet helemaal nieuw voor me. Toch ben ik een vreemde eend in de bijt. Ik zie Marius weinig en ga veel op bezoek bij Jules Smeets, de zus van mijn latere schoonbroer Jan, die bij een bombardement beide benen heeft verloren en in het ziekenhuis ligt. Het werk is zwaar maar op een vreemde manier ook heel fijn. De kinderen, allemaal oorlogsslachtoffertjes, zijn heel lief. In het begin heb ik veel moeite met de grote wonden en de verminkingen. Voor het wassen van alle kinderen, het zijn er steevast zo'n twintig, mag ik maar twee emmers water gebruiken. Ook bij de zuigelingen help ik. Er zijn

Vanwege plaatsgebrek moeten patiënten, zodra ze een beetje beter zijn, zo snel mogelijk het ziekenhuis verlaten. Op een dag wordt een moeder met een baby naar huis gestuurd. Maar ze is nog zwak en kan moeilijk alleen met de baby in een reiswiegje naar huis lopen. De mannen durven niet meer de straat op, want ze zijn bang dat ze worden opgepakt. Ze vraagt aan mij of ik haar niet wil helpen. Maar alleen durf ik ook niet goed omdat er steeds granaten afgevuurd worden. Samen met een verpleegster durven we het aan. Het is een prachtige zonnige winterdag. De sneeuw ligt hoog. Het is doodstil, geen mens op straat. Om beurten dragen we het wiegje met de baby. En bij het minste gerommel duiken we plat op de grond. Onze eindbestemming is in de buurt van de Leutherweg, vanuit het ziekenhuis een hele wandeling. Aanbeland bij de kerk van de Maagdenberg vliegt er plots een groot salvo granaten over ons heen. We verbergen ons op de grond achter de grote muur van de kerk en horen verschillende inslagen. Als het vuren ophoudt, kruipen we met de baby verder. We zetten de moeder thuis af en maken direct rechtsomkeer vanwege de invallende duisternis. Langs een andere weg, de Waterleidingsingel, keren we naar het ziekenhuis terug. Daar aangekomen blijkt dat iedereen erg bezorgd om ons is en Marius en verschillende anderen staan ons op te wachten. Want aan de andere kant van de kerk, het huis ernaast, zijn de granaten ingeslagen en waren de inwoners, een oma en vier kleinkinderen op slag dood. Dus de kerk had ons beschermd. We krijgen een extra

bord Hassanpap en 's avonds wordt de rozenkrans met dank gebeden.

Zo sukkelen we door de weken heen. Menig keer wordt er aan evacuatie van het ziekenhuis gedacht, maar waar naartoe met de patiënten? Aan de overkant van de Maas liggen, zo vinden wij, de Engelsen te slapen. Verschillende Venlonaren proberen 's nachts zwemmend de Maas over te steken. Niet gemakkelijk. De Maas wordt met schijnwerpers bewaakt door Duitse soldaten. In het ziekenhuis is bijna geen verband meer. Het wordt steeds in soda gewassen en dan weer opnieuw gebruikt. Eten wordt hoe langer hoe moeilijker. Iedere avond bidden we allemaal de rozenkrans, 'nood leert bidden', maar het voelt toch alsof iedereen ons in de steek heeft gelaten. Voor Jules ruil ik af en toe iets voor een extra boterhammetje. Van ons gezin heb ik nog niets gehoord. Waar zijn ze? Jan en Zus en de familie Smeets zitten in Doesburg, de familie Van Soest in Steijl. Af en toe lukt het Marius daar naar toe te gaan. Er wordt wel eens gezegd 'als de nood het hoogst is, is de redding nabij'. En zo lijkt het, want op het meest onverwachte ogenblik komt de bevrijding.

Zo onverwacht, wie had dat kunnen denken, komen de Amerikanen vanuit het zuiden. We horen al een tijdje het gerommel van schieten dat steeds dichterbij komt. De Amerikanen rukken op naar Duitsland en komen plots bij Venlo de grens over. Ze staan versteld van het welkom dat de mensen hen geven en merken daardoor pas

dat ze in Nederland zijn. Wij in het ziekenhuis weten nog van niks. Maar om twee uur 's middags komen er gewonden binnen van een Rode Kruisgroep die in de buurt van de Kaldenkerkerweg operationeel is. Ze hebben blijde, opgewonden gezichten en nadat de gewonden naar de operatiekamers zijn gebracht, zegt een van hen: 'misschien is dit wel de laatste...'. 'Hoezo de laatste?', vragen Marius en ik, 'ja', zo horen we dan, 'de Amerikanen trekken Venlo binnen. Kijk maar wij hebben al chocolade en Pall Mall-sigaretten'. We kunnen het nog niet geloven. Van een heel andere kant dan we verwachten, worden we bevrijd? Er komen nog meer patiënten binnen en dan pas geloven we het. We willen het zo graag met eigen ogen zien, maar kunnen nu natuurlijk niet uit het ziekenhuis weg.

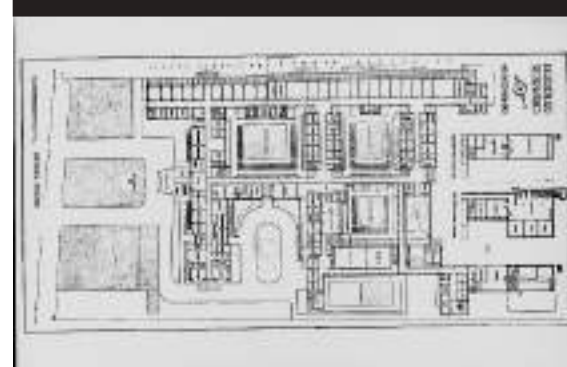
Ik ben de enige die al die tijd in het ziekenhuis boven de grond heeft geslapen. Helemaal alleen op de begane grond. Met de koeien op dezelfde verdieping. Vaak slaap ik in de badkuip, dat is veiliger en verder van het raam. In de kelder mag ik niet want ik ben hier illegaal. Maar die nacht ga ik bij Jules in bed slapen, we vinden het te gevaarlijk op de begane grond. In de buurt zitten nog Duitse soldaten, waar we bang voor zijn, maar och arm, later plegen ze zelfmoord, het blijken jongetjes van 16 jaar. Waarom zien we nog niks van de bevrijding? Het blijkt dat die eerste dag de Amerikanen niet verder komen dan het station. Het is een gevecht van man tot man. De Duitsers moeten allemaal uit de kelders gehaald worden, maar het is nog maar een handje vol.

1940 | 1945

Mia en Marius (links) dansend tijdens de bevrijding.

De uitreiking van het Gouden Rode Kruis, met Marius van Soest in het midden, 1948.

Plattegrond van het ziekenhuis, begane grond en kelder.

Op 3 maart durven Marius en ik naar buiten te gaan. We komen niet verder dan de St. Martinuskerk, daar worden we door de Amerikanen teruggestuurd. Ik ga gelijk alles aan Jules vertellen, en dat ik toch echt onze bevrijders gezien heb. Jules popelt van ongeduld. Met veel moeite kan ik een krakkemikkige rolstoel bemachtigen. Het is prachtig weer. Ik loop met Jules naar de Straelseweg, op het hoekje, waar nu de apotheek van Jaspers is, blijven we staan. We kijken onze ogen uit, allemaal tanks en legerwagens trekken richting Duitsland. Aan de overkant staan Engelse en Amerikaanse officieren druk te praten. Hoge pieten zo te zien. En opeens zien we Montgomery, zo dichtbij. We willen hem de hand geven, maar dat lukt niet. Af en toe houdt de colonne halt en dan kunnen we onze bevrijders goed zien. Het zijn bijna allemaal negers. Dat is voor ons iets nieuws in die tijd, in 1945, zie je bij ons nog niet zo veel donkere mannen. Een lange neger met MP op zijn helm, staat het verkeer te regelen. Als hij door een ander wordt afgelost, komt hij bij ons voorbij. Wij geven hem een hand, ik zal het nooit vergeten, hij houdt onze handen vast en kijkt naar Jules, 17 jaar en beide benen geamputeerd, de tranen rollen over zijn wangen. Wij vertellen hem, trots als we zijn op ons Engels, dat we in het ziekenhuis verblijven en hoe het daar is. Hij blijkt arts te zijn en vraagt aan zijn commandant of hij een half uurtje met ons mee mag. Daar gaan we met ons drieën. Hij duwt de rolstoel en zo komen we in het ziekenhuis aan. Ik zie nog voor me hoe hij met mij de kelders ingaat. Allemaal die gewonden, de operatiekamer en als laatste de kinderafdeling. Hij is erg

onder de indruk. Hij trekt zich het lot van de kinderen erg aan. Hij sommeert alle kinderen de kelder uit. Naar boven, het daglicht in. Een paar dagen later komen er via hem kisten sinaasappels en chocolade voor de kinderen en hij zorgt ervoor dat er militairen komen helpen om het ziekenhuis weer een beetje op orde te krijgen. De vreugde is zo groot. Ik krijg er na al die jaren nog steeds kippenvel van als ik eraan terugdenk. Ik hoor via het Rode Kruis dat mijn familie in Bakkenveen zit en dat iedereen in orde is.

Marius' taak in het ziekenhuis zit erop. Hem wacht al snel weer een nieuwe job. De mensen terughalen naar Venlo vanuit hun evacuatieadressen. Zo komen eerst Pap en Nelly in Venlo aan. Het huis op de Goltziusstraat 14 is schoongemaakt. De daken zijn hersteld. 'Maar goed', zegt hij als hij aankomt, 'dat jij in Venlo gebleven bent, je hebt het hier prima in orde'. Een hele muurkast vol sigaren en sigaretten heb ik voor hem gespaard, hij kijkt z'n ogen uit. En de eerste woorden van Mam waren: 'laten we maar met de schoonmaak beginnen'. De werklust die heerst is overweldigend. Iedereen helpt elkaar. Vanuit Australië en Amerika krijgen we levensmiddelen en kleren, het Marshallplan helpt de ondernemers. Heerlijk is het weer om in bevrijd Nederland te mogen leven. We hopen en bidden dat dit nooit meer gebeurt."

In 1946 trouwen Mia en Marius van Soest-Bartels. In 1947 wordt Marius geëerd met het Gouden Rode Kruis. Ze krijgen tien kinderen, waarvan er eentje in Amerika woont en de anderen nog steeds bij haar in de buurt. Mia werkt nog lang in de zaak van haar vader, Bartels verf en behang, die later door haar broers is overgenomen. Marius richt in Venlo en daarbuiten, kledingzaken op die zijn naam dragen. Hij overlijdt in 1993. Mia van Soest woont nog steeds in Venlo en schrijft haar verhaal ter nagedachtenis aan haar man en voor haar kleinkinderen. ◀

Cello in omarming

Geboren en getogen in Tegelen reist celliste Hanneke Roggen met het Johann Strauss Orkest van André Rieu over de hele wereld. “In Japan gaan ze helemaal uit hun dak.”

DOOR KEES VERBEEK
FOTO JACQUES PEETERS

“Cello spelen is een omarming. Elk instrument is in zekere zin een verlengstuk van jezelf en van je lichaam, maar een viool houd je van je af en bij een piano is de afstand nog groter. Een cello heb je heel dichtbij. Je zit, met het instrument voor je, tussen je knieën. Met je armen ga je eromheen. Het is niet zo dat je het geluid voelt, dat gaat naar voren, van je af. Maar zeker als je je stukken goed kent, geen bladmuziek nodig hebt en uit je hoofd met je ogen dicht kunt spelen, dan ben je een met je instrument. Dat is heel intiem. Geen enkel ander instrument heeft dat zo sterk.”

Hannekes muzikale carrière begint al in haar kindertijd. Vader Roggen vindt muzikale opvoeding heel belangrijk en dus volgt ze op de Tegelse Muziekschool de algemene muzikale vorming: “Veel blokfluit.” Na drie jaar amv breekt het moment aan om een instrument te kiezen. Op dat moment wordt de cello sterk gepromoot en ze volgt een proefles. “Ik wilde iets doen dat

weinig andere kinderen deden. Waarschijnlijk wilde ik me wel onderscheiden. Bovendien vond ik de jufvrouw erg aardig. En het is natuurlijk een prachtig instrument. Om te zien en om te horen. Thuis had ik wel naar cello muziek geluisterd op elpees van mijn vader. Dvorak vooral was prachtig. Het is een instrument met een warme, melancholische klank. Het heeft een enorm bereik – heel hoog en heel laag – bijna gelijk aan dat van de menselijke stem. Bij gevoelige film-scènes hoor je bijna altijd een cello.”

Langzamerhand ontstaat de gedachte om het niet bij les op de muziekschool te laten maar door te gaan naar het conservatorium. Hanneke volgt een jaar privé-les bij Henriëtte Janssen en combineert het laatste jaar havo met verdere voorbereidende studies. De tegenwoordig gangbare constructie, die middelbare school en vooropleiding conservatorium combineert, bestaat dan nog niet. Op het conservatorium krijgt ze les van Frans van der Grinten.

“Tijdens mijn studie heb ik al vaak nagedacht over mijn toekomst. Je moet er tenslotte ook van kunnen leven. Een solocarrière zat er niet in. Daar moet je erg goed voor zijn en dat ben ik niet. Nee, dat doet geen pijn om te zeggen. Ik speel goed, maar niet goed genoeg voor solo. Dat ligt ook wel aan mezelf misschien. Ik had tijdens mijn studie niet steeds geloof in mezelf en dan moet je het soms van heel ver halen. Het ging wel steeds beter, maar met ups en downs.”

Tegen het eind van haar studietijd komt Hanneke via haar oude leerkracht Henriëtte Janssen in aanraking met het Johann Strauss Orkest van André Rieu. Het is de tijd – halverwege de jaren negentig – dat The Second Waltz stormenderhand de hitlijsten binnenkomt en Rieus populariteit groeit. Hij zoekt reservekrachten voor grote optredens.

“Normaal speelde hij toen met twee celli, maar voor grote optredens waren er drie nodig. Ik heb voorgespeeld, maar we hebben vooral ook veel gepraat. André vindt het belangrijk dat iedereen goed in de groep past. Ik werd de derde cellist en verving geregeld een van de andere twee. Later ging ik er vast bijhoren. We zijn met 45 orkestleden en het is een ontzettend leuke groep. Ik heb er veel geleerd, ben veel vrijer gaan spelen. Ja, zo mag je het noemen. Ik heb er heel veel spelplezier opgedaan.”

Het Johann Strauss Orkest is niet onomstreden in Nederland. Het brengt makkelijk in het gehoor liggende, lichte, klassieke muziek in een gepopulariseerde jas. Critici komen vitriool tekort en gebruiken voor-

Cello in omarming

den als oppervlakkig, onbeduidend en Circus Rieu. Dit laatste vanwege het vele spektakel dat de Stehgeiger pleegt te ontketenen. Over het concert in juli dit jaar in de Rodahal in Kerkrade met achttienduizend bezoekers meldt de recensent van Dagblad De Limburger dat hij niet één goede noot gehoord heeft. De lezers denken er duidelijk anders over en schrijven tientallen protestbrieven naar de krant.

“Zeker, dat volgen we. Hier, ik heb het stukje bewaard en ook de ingezonden stukken. Het is nogal wat als je dat durft te schrijven. De kritiek op de repertoirekeuze, tja, die is bekend. En misschien hebben ze daar ook wel gelijk in. Ik zou ook wel weer eens een symfonie van Beethoven willen spelen, maar dat doen we nu eenmaal niet. Bij het LSO zou ik waarschijnlijk op andere punten tekortkomen. Feit is dat we achttienduizend mensen een prima avond bezorgd hebben. Wat is daar mis mee? Ik vind dat ook een voorrecht.”

Jaarlijks speelt Hanneke met het Johann Strauss Orkest zo'n honderdtwintig concerten. Nauwelijks meer in Limburg, maar veel in Duitsland, de Verenigde Staten, Japan en andere landen. Het zijn tournees van soms wel twee of drie weken en vaak elke dag in een andere plaats. Hoeveel dagen ze onderhand van huis is, heeft ze nog nooit geteld. Dat moet ongeveer de helft van het jaar zijn. Maar de hotels zijn altijd prima en er gaat eigen catering mee.

“We komen veel in Japan en dat is elke keer weer een fantastische ervaring. Aan het begin van de avond zitten ze er nog wat bedeesd en ingetogen bij en applaudisseren ze braaf. Na verloop van tijd krijgen ze in de gaten dat het zo stijfjes niet hoeft en dan lijkt het wel of er en bom ontploft. Zo'n opwindende elders zijn de mensen ook enthousiast, maar Japan is in dat opzicht heel speciaal. Daar gaan ze echt helemaal uit hun dak. Dat geeft heel veel voldoening.”

De schaarse tijd thuis -inmiddels woont ze in Maastricht- besteedt Hanneke aan studie van het orkestrepertoire, de verplichte etudes om de vaardig-

heden op peil te houden en stukken naar eigen keuze. Tijd voor een eigen ensemble is er niet. De huiskamerconcerten, die ze enkele malen gegeven heeft samen met een pianist, liggen momenteel stil, maar ze sluit niet uit dat ze die draad nog wel eens oppakt.

“De Cello Suites van Bach zijn natuurlijk onuitputtelijk voor cellisten. Daar ontdek je telkens weer nieuwe dingen in. Beethoven heeft prachtige sonates geschreven voor cello en piano. Mijn voorkeur gaat uit naar het romantische repertoire, Rachmaninov, Tsjajkovski. Schumann heeft een heel mooi Lied ohne Worte gemaakt. Dat heeft prachtige, lange, muzikale zinnen waarin je je helemaal kunt uitspreken.” ◀

De violoncello

Wij spreken altijd over cello, maar eigenlijk heet het instrument violoncello. Het is het basisinstrument van de violenfamilie. Broertjes zijn de viool, de altviool en de contrabas. De ontstaansgeschiedenis van dit gezin is tamelijk onduidelijk. De eerste strijkers lijken uit Azië naar Europa te zijn gekomen. De oudste instrumenten die nog het meest op de huidige cello lijken, dateren uit de eerste helft van de zestiende eeuw. Ze hadden drie, vier, vijf of zelfs zes snaren; de huidige heeft er aan vier genoeg. Voor 1800 hadden de celli – of wat we nu celli zouden noemen – een tamelijk korte hals. Later werd de hals langer om de spelmogelijkheden te vergroten. Aanvankelijk werd het instrument tussen de knieën geklemd, maar al in de zeventiende eeuw werd dat niet meer gedaan en rustte de cello op een houten bankje. De metalen punt, waarop hij vandaag de dag rust, dateert van omstreeks 1830. Beroemde cellowerken zijn de zes suites van Johann Sebastiaan Bach, hier in Nederland zeer verdienstelijk op cd gezet door Pieter Wispelwey.

ABCDEF G GALGENBERG

H I J K L M N O P Q R S T U V W X Y Z

‘Kijk, daar’, wees een vriend met wie ik in de tuin op een mooie voorjaarsavond een goede bourgogne eer aandeed. Ik woonde nog niet zo lang in een spiksplinternieuw huis in het Groenveld. Mijn vriend wees naar een paar kraaien die rusteloos fladderden in de wind boven de bomen van de steilrand.

‘Opmerkelijk’, zei hij, ‘juist op die plek.’

Hoezo die plek? Wat hij aanwees, was ongeveer de plaats van het oude waterleidinggebouw en klooster Manresa. Hij dronk zijn glas leeg en schonk zich opnieuw in.

‘Da’s de galgenberg’, zei hij.

‘De g...?’

‘Galgenberg. Daar hing Venlo vroeger zijn boeven op. Na de uitspraak werden ze door leden van het Akkermansgilde hierheen gebracht om te worden gehangen. En naar goed gebruik liet men ze nog dagen na hun dood bungelen. Feest voor de kraaien.’

Ik huiverde. Stil keken we naar de buiteling van de grote zwarte vogels.

‘Het kan natuurlijk niet’, zei hij bedachtzaam, ‘maar het lijkt wel of ze het weten van die galgenberg. Zoals wij het weten van onze voorvaders, zij het hoorden van de hunne.’

Die nacht schrok ik wakker uit een onrustige slaap. De kraaien waren stil geworden en de wind was gaan liggen. Behoedzaam keek ik naar buiten. Niets wees op enig onraad. Maar toch. De andere dag verhuisde ik mijn slaapkamer naar de andere kant van het huis.

HAMPELMAN

Voor mij als geboren Hollander was het Limburgs niet meer dan

het zachte-g-Limburgs van Wim Sonnevelds Frater Venantius. Limburgs was een dialect dat hooguit anders klinkt dan mijn moedertaal, die toen nog algemeen beschaafd genoemd werd: een beetje koddig en ietwat zijig. Pas toen ik in Venlo kwam wonen, leerde ik dat er ongeveer evenveel Limburgers en zelfs als steden, dorpen en zelfs buurtschappen. Ik mocht het ook geen dialect noemen, dat immers niet meer doet dan afwijken van de standaardtaal, want Limburgs was een streektaal, wat een min of meer eigen grammatica veronderstelt. Die discussie is aan mij niet besteed. Geheel nieuw voor mij was, dat het dialect ook heel eigen woordenschat kent met juweeltjes als schöttelslet, näölen en herfshaan.

Een van de mooiste woorden waarmee ik kennismakte, is hampelman. Je hebt er geen woordenboek bij nodig om de man in kwestie in een verslofte stofjas met haperende motoriek en hakkende tongval door het leven te zien stuntelen. Hij is overigens een onschuldig type, onschuldiger dan zijn neef, de hork, die ook stuntelt, maar grover.

In de Nederlandse woordenboeken die ik ken, en zelfs in het Middelnederlands en het Bargoens woordenboek, is de hampelman een volstrekte nobody. De spellingcontrole van de computer heeft zelfs geen alternatief voor hem. Het Duitse woordenboek kent hem wel en ziet hem als een draadpop, een hansworst overgeleverd aan de hand van een eeuwige ander. Tot groot ongenoegen van de haaibaai die zijn vrouw is, laat hampelman voortdurend van alles uit zijn handen vallen. Zijn mompelende verontschuldigen vallen in verkeerde aarde. Zij is trouwens wél bekend bij onze lexicografen. Daar heeft ze

wel voor gezorgd. Een heikel huwelijk, die twee: Hampelman en Haaibaai.

DOOR

ABCDEF G

KEES VERBEEK

H I J K L M

FOTO

N O P Q R

JACQUES PEETERS

STUVWXYZ

Pascalle, de kunst en de engelen

Heaven, 2003

De leden van de redactie van het jaarboek Buun zijn natuurlijk meer dan alleen redactieleden. Ze zijn ook vader of moeder, wielrenner of hardlooper, stil en bedachtzaam of een spraakwaterval. Net zo zijn ze tevens journalist of kunstenaar. Als journalist presenteren de meeste zich al in het jaarboek, dus waarom niet ook als kunstenaar? Redactieleden Hélène Hermans en Pascalle Mansvelders overwinnen hun schroom en spreken met elkaar over hun werk en de kunst. Voor Buun 2005 stelt Hélène de vragen aan Pascalle, terwijl het voor het jaarboek dat daarop volgt precies andersom zal zijn.

Pascalle Mansvelders – velen zullen haar kennen van haar vroegere werk voor het Museum Van Bommel Van Dam, waarvoor ze onder meer de spraakmakende expositie Pop & Artvertising maakte – werkt al enige jaren in stilte aan een bijzonder oeuvre. Ze maakt heel

realistische schilderijen, waarvan engelen het centrale thema vormen. Engelen die bijvoorbeeld worden afgebeeld als Batman en vergezeld gaan van een flard van een songtekst die in combinatie met het beeld tot

nadenken stemt. Het zijn indringende doeken die Pascalle eindelijk uit de beslotenheid van het atelier moet laten komen, want engelen mag je niet voor jezelf houden. Voor Buun 2005 stuurt ze hen even de straat op.

Digitale beeldbewerking
Ruud van Soest, Boston, US

Adri Gorissen

Date: Mon, 16 Feb 2004 21:37:26 +0800
To: pascallemansvelders@yahoo.com
From: "Hélène Hermans" <post@hermansdesign.nl>
Subject: mail Buun 16 febr 04

Hallo Pascalle

Ik vond het vorige week erg boeiend om je werk te zien, goed gedocumenteerd ook, (dat vond ik voor mezelf ook wel een goed idee). De

twee grote engelschilderijen die samen een verhaal vertellen, een gedachte uitdragen?! Het formaat wordt steeds groter. Werkt het meer confronterend zo'n formaat van - ik meen - 100 x 150 cm, twee naast elkaar, dan de kleinere formaten doek waar je een jaar geleden voornamelijk op werkte?

Of is formaat niet eens zo belangrijk?

Groet, Hélène

Pascalle Mansvelders,
foto Mees Mansvelders

diverse portretten van kinderen, met tekst, uitspraken of liedtekst en de engelschilderijen, eigentijdse engelen, zeer zeker geen zoete lieverdjes. Zoals je zei Batman en Spiderman zijn ook engelen. Maar hierover later meer.

Op dit moment ben je bezig met

Date: wed, 25 Feb 2004 22:44:37 +0800
To: "Hélène Hermans" <post@hermansdesign.nl>
From: pascallemansvelders@yahoo.com
Subject: mail Buun 25 febr 04

Hélène,

Formaat is belangrijk. Maar dat hoeft jou niet te vertellen. Het is bij het maken van een schilderij de eerste concrete vraag die je stelt wanneer zich een bepaald idee gevormd heeft. Ik heb me in rondleidingen door schilderijtentoonstellingen wel vaker de vergelijking gepermitterd met het maken van een boeket bloemen. Want iedereen die zich kan voorstellen hoe het is, om alle bloemen ter wereld tot je beschikking te hebben om daar een boeket uit samen te stellen, kan zich inleven in de hoeveelheid keuzes die een schilder moet maken: welke kleuren, welke vormen, wat, hoeveel, waar en ga zo maar door. En dan heeft een schilder buiten bloemen nog de keuzes uit alle andere bestaande en niet bestaande onderwerpen. De schikker van de bloemen begint en kan kijken waar hij uitkomt, de schilder moet alles van tevoren al overzien en dat dan toch geen rem laten worden. En de eerste keuze die je daartoe maakt is je formaat.

In het geval van het schilderij waar jij het over hebt en waar ik op dit moment mee bezig ben, is het formaat bewust vrij groot. Gelukkig is de ruimte waarin ik werk erg hoog, in de nok meer dan 6 meter, dus dan lijkt het met die grote formaten allemaal wel mee te vallen. Dit schilderij bestaat uit twee doeken van elk 1 meter breed en 1.60 hoog. Op beide doeken is dezelfde engel voorgesteld, waarvan je het verschil in houdingen van links naar rechts ervaart, zoals je ook leest. Dat komt omdat er op mijn schilderijen meestal teksten staan. Na een eerste, bijna onbewuste totaalindruk, lees je de teksten ongewild het eerst, waardoor het patroon gezet is voor het kijken van links naar rechts. Dat maakt van de schilderijen een verhaal.

De linkse engel kijkt vrij onbewogen op je neer, figuurlijk maar ook letterlijk. Zij draagt een legeroutfit, een camou-

Pascalie, de kunst en de engelen

Suffragette City, 2004

Date: Thu, 4 Mar 2004 10:53:50 +0800
 To: pascallemansvelders@yahoo.com
 From: "Hélène hermans" <post@hermansdesign.nl>
 Subject: Mail Buun 4 maart 04

Date: Fri, 12 Mar 2004 16:28:08 +0800
 To: "Hélène Hermans" <post@hermansdesign.nl>
 From: pascallemansvelders@yahoo.com
 Subject: mail Buun 12 maart 04

Pascalie,

Mooie vergelijking, het maken van een schilderij en het maken van een boeket bloemen.

Communicatie is een belangrijk doel van elk schilderij zeg je. Het onderwerp van je schilderijen zijn engelen. De teksten zet je er het laatst bij, je leest ze als eerste. Door deze combinatie voel je als kijker heel precies wat jij als schilder bedoelt.

Communiceren met engelen.

Engelen in de gestalte van 'gewone' kinderen en volwassenen. Je modellen zijn eigentijdse mensen. Maar niet iedereen. Wat maakt iemand voor jou een engel, wat heeft die in zich? En dan: waarom schilder je engelen?

groet, Hélène

Hélène,

Engelen ZIJN communicatie. Uitwisseling, verbinding met het onstoffelijke. Letterlijk betekent het woord engel immers 'boodschapper'. De eerste verwijzingen naar engelen gaan terug tot het derde millennium voor Christus, waar in Mesopotamië naast Goden, een soort van buitenaardse wezens een belangrijke rol speelden die de gedaante van mens en dier (vooral vogels), konden aannemen om contacten te leggen met mensen. Je kon ze ontmoeten in de natuur of in dromen. Er waren goede en slechte, de eerste ontwikkelden zich tot de latere engelen, de tweede tot duivels. Wat opvallend is aan engelen, is dat ze een verschijnsel vormen dat in alle religies en culturen in de wereld, in het verleden en tot nu toe, voorkomt. Een verbindende factor in religies, is dat niet de ultieme vorm van communicatie in onze tijd?

Als kind al vond ik engelen fascinerend. Zoals, zo merk ik nu, bijna alle kinderen. Ik verzamel afbeeldingen, literatuur, films, wat dan ook over engelen. Ik heb mijn kunstgeschiedenisopleiding gevolgd in Nijmegen, waar de Middeleeuwen een essentiële kern van het vak vormen. Symboliek en iconografie hebben mij sindsdien nooit meer helemaal losgelaten. Ze zijn een soort van tweede natuur geworden. Een manier om naar kunst en naar het leven te kijken.

The Wasteland, 2003

flagepak. Ze heeft grote donkerbruine vleugels, die iets naar achteren steken omdat zijzelf naar voren leunt. Ze heeft één been opgetrokken, alsof ze daarmee ergens op staat of trapt, haar linkerarm leunt op haar knie. In haar rechterarm die naar achteren buigt, heeft ze een schedel geklemd. Haar ogen zijn net zo donker als haar vleugels; ze kijkt je strak aan. Dat oogcontact zorgt ervoor dat je telkens naar haar gezicht kijkt als je het schilderij, al is het maar even in het voorbij gaan, ziet. Ze heeft een wel erg lief gezicht voor een onverschrokken soldaat. Omdat ze zo opvallend je blik opzoekt, voel je je al snel gelijk met haar staan en toch torent ze in alle opzichten boven je uit. Door haar houding en door het formaat. Ik denk dat engelen groter zijn dan mensen. Maar buiten dat, in het geval van deze engel, versterkt het 'larger than life'- effect, het bedreigende dat in alle elementen van het schilderij verstopt zit. De tekst - gecamoufleerd - bij dit doek zegt "don't lean on me man".

De rechtse engel is dezelfde, draagt hetzelfde pak, hetzelfde gemakkelijke - ietwat verwaide - kapsel, dezelfde vleugels en ook dezelfde schedel. Maar zijzelf staat op dit doek rechter dan recht op. De vleugels lijken daardoor wat meer open

te vallen, als een cape die naar achteren wordt geslagen. De schedel houdt ze nu in beide handen vast en toont hem aan de toeschouwer in een bijna religieus gebaar. Daarmee verdwijnt haar gezicht voor een deel achter de schedel, iets wat haar een totaal ander uiterlijk geeft. Kouder, afstandelijker en ouder. Minder menselijk ook. En je realiseert je als toeschouwer dat niet de engel op onze (oog)hoogte zit, maar de schedel. Jij had het over confronterend, Hélène, dat heb ik met dit werk gehoopt te bereiken, ja. De tekst zegt "cause you can't afford the ticket". Het schilderij heet 'Suffragette City'. Dat is de song van David Bowie waaruit de tekst op het doek afkomstig is. De teksten zijn een extra mogelijkheid tot communicatie met degene die naar het schilderij kijkt. Communicatie is voor mij een belangrijk doel van elk schilderij, of je nu aan de kant van de kijker of van de maker staat. En muziek, zo zegt men immers al eeuwen, is de taal van engelen. Ik geloof niet dat dat altijd alleen maar tonen van Bach hoeven te zijn.

Groet, Pascalie.

Engelen pasten wonderwel in dat plaatje. Mijn belangstelling is in de eerste plaats dus niet religieus maar kunsthistorisch. Een in principe ‘onzegbare’ verschijning voorstelbaar en zichtbaar te kunnen maken is een enorme uitdaging. Dat te vertalen naar je eigen tijd, een - zo mogelijk - nog grotere.

Als je engelen schildert heeft alles een betekenis. De orde waartoe de engel behoort, de stand van de voeten, het geslacht of juist het ontbreken daarvan. De leeftijd, de achtergrond, de houding van de vleugels. Elke uitdrukking, elk gebaar, elk attribuut, elke kleur heeft betekenis en bedoeling. Interessant om te weten, leuk om te ontdekken, maar toch niet echt belangrijk bij het ondergaan van het schilderij. Want je kunt ook van een voorstelling van een engel genieten zonder dat allemaal te weten. Engelen gaan daarmee door alle lagen heen en zijn er voor iedereen. Of in ieder geval kunnen ze dat zijn. Ik ken geen ander verschijnsel dat dat in zich meedraagt. En engelen zijn voor mij daarmee meer Pop Art dan een Coca Colaflesje.

Engelen beslaan een onderwerp dat nooit uitgeput raakt en ik geloof erin dat het belangrijk is dat je een onderwerp hebt als je schildert. Dat heb ik niet van mezelf hoor, ik heb het overgenomen van Armando. Ik had een aantal jaren geleden het voorrecht een middag met hem over de Grote Heide te lopen, op zoek naar concrete resten van de Tweede Wereldoorlog, waarvan er daar nog vele zijn. Ik was heel druk met een goede rondleider te willen zijn en met allerlei organisatorische dingetjes. Ik was zenuwachtig, het is ook zo’n grootheid die man, waarnaar hij zich ook nog eens gedraagt. Hij had het voortdurend over twee dingen die hem mateloos irriteerden bij de ‘jeugd van tegenwoordig’, waar hij mij toen ook onder schaarde. Ten eerste stoorde het hem dat ze niet meer geïnteresseerd was in geschiedenis. Dat ik dat wel was, maakte het voor hem acceptabel een middag aan mij te spenderen, en dat ik daar begrip voor had maakte het zelfs nog leuk ook. Maar wat ik niet snapte op dat moment, was zijn enorm gevoel van ergernis over “het gebrek aan een onderwerp bij de meeste jonge mensen die zich met kunst bezighielden”. Pas later drong de sfeer, het overkoepelende gevoel van die middag echt tot me door. De betekenis ook van zijn stellingen. Sindsdien is onderwerp een cruciaal criterium geworden in mijn beoordeling van kunst. Want het is waar, let er maar eens op. Is er geen onderwerp dan is er niets.

Door andere factoren werd die middag met Armando, mijn laatste dag dat ik ons vak enkel van de theoretische, de organisatorische kant heb bekeken. Ik ben als 18-jarige kunstgeschiedenis gaan studeren in een tijd dat naar de kunstacademie gaan meer modeverschijnsel leek dan overtuiging. Omdat dat niet mijn manier was van kijken naar kunst, dacht ik zo een betere manier te vinden mij met dit vak bezig te houden. Twintig jaar later was ik dat vergeten, ik regelde, organiseerde en schilderde erbij. Maar door die

middag met Armando begreep ik dat ik ook om te schilderen de juiste keuze had gemaakt. Ik had al geschiedenis, hield een onderwerp en vertaalde mijn uitdrukkingwijze in de afgelopen jaren van samenstellen en schrijven meer en meer naar schilderen. Tot die dag had ik werk. Werk waarmee ik gestopt zou zijn als ik de lotto had gewonnen. Nu maak ik mijn werk en als ik nu die lotto zou winnen, zou ik gewoon en precies zo doorgaan met waarmee ik bezig ben.

Voor Armando was die middag niets bijzonders. Hij was geheel gekleed in het zwart en zag het wel zitten om in Schloss Kriekenbeck te wonen. Hij had zeker geen vleugels die dag. Maar in mijn optiek kreeg hij ze later wel. Dat is wat ik ben gaan schilderen. Soms is er een uitwisseling. Ik weet niet precies met wat. Niemand weet het. Maar die verbinding op zich, is de communicatie die belangrijk is. Dat is wat ik engelen noem. Je kunt naar een concert gaan en intens geraakt worden door wat je hoort en ervaart, maar het hoeft niet met alle geweld vleugels te hebben. Pas als het je ziel raakt, ergens die verbinding legt, dan kan het je optillen. En dan zijn die vleugels er. Ik schilder gewone mensen en ik geef ze vleugels als ik denk dat die daar op hun plaats zijn.

Groet, Pascale.

Date: Wed, 17 Mar 2004 15:24:11+0800
To: pascallemansvelders@yahoo.com
From: "Hélène Hermans" <post@hermansdesign.nl>
Subject: mail Buun 17 maart 04

Pascale,

En Batman?

Groet, Hélène.

Date: Sat, 20 Mar 2004 23:19:07 +0800
To: "Hélène Hermans" <post@hermansdesign.nl>
From: pascallemansvelders@yahoo.com
Subject: mail Buun 20 maart 04

Hélène,

Ja, ook een gewoon mens die soms vleugels heeft. Al heeft hij ze in de vorm van een cape. Superman, ook een moderne engel. Boodschappers, beschermers van mens en mensheid. Ook engelen in camouflage, alleen het kostuum is telkens anders. Door gewone mensen te schilderen in deze kostuums, koppel ik de figuren los van de filmsterren en terug naar de engelen.

Groet, Pascale.

Pascale, de kunst en de engelen

Date: Thu, 1 Apr 2004 16:08:52 +0900
To: pascallemansvelders@yahoo.com
From: "Hélène Hermans" <post@hermansdesign.nl>
Subject: Mail Buun 1 april 04

Pascale,

Goed dat we dinsdag bij elkaar komen. Na jouw uitleg wil ik je werk graag nog eens ‘echt’ zien. Ook de laatste twee doeken ben ik zeer benieuwd naar.

Vanuit je studie, je werk, je gezin en nu je schilderijen, de keuze van je onderwerp, jouw manier van uitdrukken: het valt op zijn plaats en vanuit dit evenwicht kan ik goed begrijpen dat je bezig bent met een initiatief dat hieruit voortvloeit: arts and angels.

Myths, 2002

Zullen we dinsdag verder praten, groetjes, Hélène

Date: Thu, 8 Apr 2004 12:21:25 +0900
To: pascallemansvelders@yahoo.com
From: "Hélène Hermans" <post@hermansdesign.nl>
Subject: Mail Buun 8 april 04

Hallo Pascale,

Mooi zijn de twee grote doeken

geworden, maar mooi is niet het goede woord, indringend en confronterend is beter. En dat zijn ze.

We hebben het gehad over je schilderijen, je engelschilderijen waarin je jouw manier van kijken en beleven verbeeld.

Daarnaast schilder je portretten. Moderne portretten van kinderen op een heel directe manier neergezet en uitgekaderd. Met tekst.

Portretten in eerste instantie vooral van je eigen kinderen. Door deze schilderijen van Mees en Evert ben je portretten van andere kinderen gaan schilderen. Ook in opdracht.

En vanuit deze portretten zijn je engelschilderijen ontstaan.

Zie je de portretten nu als een soort voorstudie voor je engelschilderijen? Een verschil tussen werken in opdracht en vrij kunstenaarschap?

Groet, Hélène

Date: Thu, 29 Apr 2004 22:06:02 +0900
To: "Hélène Hermans" <post@hermansdesign.nl>
From: pascallemansvelders@yahoo.com
Subject: Mail Buun 29 april 04

Hélène,

Vrij kunstenaarschap, waar jij over praat, is mij vreemd. Ik ben opgegroeid met het idee dat je, als het om dit soort begrippen gaat, heel goed op moet letten met wat je doet. Mijn vader, Hay Mansvelders, wil zichzelf al zijn leven lang, niet de titel kunstenaar aanmeten omdat hij vindt dat dat wat hij doet daar niet volledig toe behoort. Hij noemt zich een beeldend vormgever, bij hem ingegeven uit respect voor mensen die hij als ware kunstenaars ziet. Als ik om me heen kijk dan wens ik dagelijks dat meer mensen die bescheidenheid en wijsheid zouden kunnen opbrengen, want je wilt niet weten wat zich tegenwoordig allemaal zo noemt. Hay neemt het kunstenaarschap heel serieus, dat siert hem. Maar het geeft ook aan dat hij, door zijn manier van denken, in wezen meer kunstenaar is dan het merendeel dat zichzelf zo ziet. Voor mij geldt het tegenovergestelde, ik neem het kunstenaarschap absoluut niet serieus. Voor mijn gevoel is maar een heel klein percentage van degenen

die zich zo noemt ook echt een kunstenaar. Al die anderen, moedwillig of niet, besodemieteren de boel. En daar wil ik eenvoudigweg niet bij horen. Ik weet best dat ik daarmee de moeilijkste weg kies, maar zo simpel als de meeste het voorstellen, is het voor mijn gevoel nu eenmaal niet.

Dus nee, ik ben geen kunstenaar, maar kunsthistoricus. Het Latijnse 'historia' betekent onderzoek, het verhaal van de wereld. Als je daar het begrip kunst aan toevoegt, staat het bij mij voor alles wat je wilt leren in en over dit leven door vormen van kunst. Dat kun je doen door een tentoonstel-

ling te maken, door erover te schrijven, maar ook door te schilderen. En laat ik, na het negatieve pleidooi van daarnet, hier benadrukken dat de resultaten daarvan voor de mens gigantisch kunnen zijn. Wat anders is er, dat je de mogelijkheid geeft een andere wereld voor te stellen? Dat is een heel belangrijke waarde van kunst. Vooral in tijdperken dat er echt wel goed nagedacht moet worden over de inrichting van de maatschappij waarin we leven.

Maar je hebt absoluut gelijk als je signaleert dat er een groot verschil is tussen het schilderen van portretten en van engelen. Ik vind het leuk dat je in je mail Mees en Evert noemt als basis voor de schilderijen. Ik maak portretten sinds mijn vijftiende, dus al lang voordat zij er waren, toch zijn zij het uitgangspunt. Een paar jaar geleden was op televisie de serie "Van de schoonheid en de troost" te zien, waarbij Wim Kaijser verschillende grootheden op het gebied van kunst en wetenschap ondervroeg naar wat dit leven de moeite waard maakt. Tot mijn grote verbazing werd er bijna alleen maar gepraat over het leven in abstracties en vanuit het werk. Terwijl ik iedere dag, als ik zoek naar schoonheid en troost, eerst naar mijn kinderen kijk. Ik denk dat iedere

moeder dat doet. Is het moederschap zo doorweven met alles wat je daarbuiten om doet, dat ook het maken van schilderijen daarmee valt of staat. De portretten waarover jij het hebt in je mail, zijn tweeluiken waarbij het ene deel het gezicht van het kind laat zien en het andere een tekst toont die betrekking heeft op dat kind. Soms is het een uitlating van het kind zelf, dan is er een afdruk van zijn of haar hand als een soort van signatuur toegevoegd, maar het kan ook een citaat zijn uit een boek, een lied of wat dan ook. In ieder geval, het zijn twee beelden van hetzelfde kind. Bij deze portretten worden de kinderen weergegeven tegen

een gele achtergrond, geel is de kleur van afgunst en verraad, het is de wereld die hen, hoe dan ook wacht.

Portretten zijn heel moeilijk om te maken, tenminste dat vind ik, als je het echt goed wilt doen. En je moet ze juist niet als een vorm van kunst zien, want je moet je niet richten op het werk maar op de persoon waar het om gaat. Ik vind het, mentaal gezien, ook heel zwaar werk. Portretten maken lijkt in dat opzicht wel wat op opvoeden. Je moet je voortdurend afvragen of dat wat je doet ook echt in het belang is van het kind en niet in een verkapte vorm in je eigen belang. Ik maak absoluut betere portretten sinds ik kinderen heb, omdat het me beter lukt me daadwerkelijk te verplaatsen in de ander. Ook in dat opzicht zijn mijn portretten pas echt begonnen bij Mees en Evert. Inmiddels heb ik er zo een reeks gemaakt. Het zijn allemaal persoonlijkheden, die zich elk onderscheiden op een eigen manier. Met verschillende leeftijden, klassen, aarden of talen. Gewoon, zoals het in de wereld ook is. Maar door ze op deze manier gelijk te kaderen, te plaatsen en te kleuren, geef ik ze toch – en dat ervaar je als je ze allemaal bij elkaar ziet – het idee van een geheel mee. Ze hangen allemaal in

Pascalie, de kunst en de engelen

verschillende huizen, zelfs verspreid over de wereld, maar het feit dat het nog kinderen zijn in dit leven, plaatst ze toch in één groep. Mijn groep van schoonheid en troost.

Na een tijdje ging ik voelen dat het daarom prachtig is om aan portretten van anderen te werken. Je bouwt banden op die heel sterk zijn. Je ontwikkelt een oog voor het menselijke tekort en voor de mogelijkheden. Inclusief die van jezelf. Ik ontdekte dat ik vooruitgang had geboekt, niet wanneer ik iets nieuws, iets anders of iets revolutionairs had gemaakt, maar wanneer ik door het schilderen het onderwerp beter had leren kennen. Maar de tijd en de energie die daarin opgaat, wil ik niet altijd in vreemden investeren. Zo begon ik schilderijen van Mees en Evert te maken in andere gedaantes. Kijk, als je maar één portret van iemand maakt, dan wil je gewoon dat het een zo goed mogelijk beeld geeft

van de betreffende persoon. Maar als je er meerdere maakt, dan kun je andere dingen gaan uitproberen. Kun je rustig maanden tijd besteden aan het schilderen van iemand op de rug bezien, of met de ogen dicht. In het begin zeiden de mensen dan wat ongemakkelijk "leuk schilderij van Evertje, maar wat jammer van die vleugels of van dat supermanpak". Juist als het werk realistisch is, lijkt de investering van tijd zo zonde. Dat is een gegeven binnen de kunst dat een onderzoek waard is. Nu zie ik dat de schilderijen, ook al zijn ze heel realistisch geschilderd inhoudelijk steeds abstracter worden. In die zin, ik schilder in deze werken niet meer dat bewuste kind maar een idee, een concept dat ik zie in en over de wereld om mij heen. De combinatie met de teksten versterkt dat. Zo worden mijn kinderen modellen. En ik mag me zeer gelukkig prijzen dat zij, en ook anderen, het zo leuk vinden om daarvoor te poseren, terwijl ze toch geen enkele zeggenschap hebben in de uitwerking van de idee waarvoor ze zich lenen. Sinds mijn zoon dit door heeft, wil hij dan ook wel 'betaald' worden voor zijn werk. Dat betekent dat ie het inderdaad heel goed heeft begrepen. En dus betaal ik hem, net als de verf en het doek voor het poseren, van wat jij in je vraag de opdrachten noemt.

De portretten zijn dus inderdaad een soort van voorstudies voor de engelenschilderijen. Of eigenlijk zijn het voorwaardes. En gaandeweg vormen ze zich tot twee verschillende lijnen. Ik maak maar weinig werken voor anderen en mensen moeten er vaak lang op wachten, maar ik zou anders niet genoeg tijd overhouden voor andere ontwikkelingen. Naast het schilderen schrijf ik, organiseer ik tentoonstellingen en ben ik vier jaar geleden begonnen aan een opleiding voor het maken van glas-in-lood en het brandschilderen van glas. En dat komt dan allemaal pas na de zorg voor mijn gezin. Het mooist van alles is de combinatie, ik denk dat ik zo de voor mij beste manier heb gevonden, al die dingen naadloos in elkaar over te laten lopen.

Groet, Pascalie.

Date: Tue, 11 May 2004 22:17:23 +0900
 To: pascallemansvelders@yahoo.com
 From: "Hélène Hermans" <post@hermansdesign.nl>
 Subject: Mail Buun 11 mei 04

Pascalie,

Wat me nog opvalt is dat veel van je engelenschilderijen zo wit zijn. Ze hebben een soort van gewitte toplaag. Wat is dat en waarom doe je dit?

Hoort het bij (jouw) engelen?

Groet, Hélène.

Date: Tue, 19 May 2004 23:22:10 +0900
To: "Hélène Hermans" <post@hermansdesign.nl>
From: pascallemansvelders@yahoo.com
Subject: Mail Buun 19 mei 04

Hélène,

Toen ik begon aan het schilderen van mijn eerste echte engelen had ik al gelijk het idee dat als ik ze de wereld instuurde, ze daar tevens tegen beschermd moesten worden. Ik bedoel, het waren kinderen. Dus schilderde ik ze donkerder en met meer contrasten, dan ze uiteindelijk moesten krijgen en toen het schilderij af was heb het in plaats van vernist, gecoat met een laag gesso. Je weet dat gesso het middel is waar normaal gesproken een doek mee geprepareerd, geground wordt. Nou, dat gebruik ik ook als finish-laag. De engelen worden daarmee als het ware 'ge-sealed'. Ze worden los gehaald van waar ze vandaan komen maar ook afgeschermd van te veel invloeden. Ook conservatorisch, technisch is het een goede bescherming want de gesso-laag is elastisch en blijft meegeven. Sommige engelen wit ik sterker dan anderen. Afhankelijk van compositie en concept van het schilderij. Ik vind het effect heel mooi, het is nieuw maar lijkt oud, onschuldig en toch verweerd. Het maakt ze onbereikbaar en mysterieus. Bovendien, het geeft me de mogelijkheid ze als enige te kennen in hun ware gedaante. Vals, hè...

Groet, Pascalle

Date: Tue, 25 May 2004 21:02:44 +0900
To: pascallemansvelders@yahoo.com
From: "Hélène Hermans" <post@hermansdesign.nl>
Subject: Mail Buun 25 mei 04

Hallo Pascalle,

Ik vind je mails een afgerond, boeiend verhaal over jouw werk, jouw visie en jouw leven. Heel duidelijk. De combinatie om dit alles in elkaar te laten lopen en dat op dit moment in evenwicht is.

Vanuit deze balans is het initiatief 'arts and angels', waar je over vertelde goed te begrijpen.

Maar 'twijfel' je ook? Het ligt misschien meer in mijn aard. Bezig zijn, zeker en onzeker zijn over keuzes die je neemt over het werk waar je mee bezig bent en je ziel in legt. Misschien ook wel typisch een

Beneden: *The truth*, 2003
Rechts: *Who else*, 2002

vraag van een vrouw. Want iets maken in je eigen beschermde omgeving en dan het aan anderen laten zien. Willen laten zien. En daardoor ook de confrontatie aangaan.

Die 'twijfel' zoals ik het maar noem, vind ik bij jou niet terug. Of lijkt dat maar zo?

groet, Hélène

Date: Sun, 6 Jun 2004 16:34:19 +0900
To: "Hélène Hermans" <post@hermansdesign.nl>
From: pascallemansvelders@yahoo.com
Subject: Mail Buun 6 juni 04

Hélène,

Ja, natuurlijk lijkt dat maar zo. Ik ken veel twijfel. Gelukkig. Niets zo erg als iemand die denkt alles zeker te weten. Ik ken vooral twijfel in de zin van onzekerheid, wat verwacht je van je werk, wat doet het met je, twijfel die ik beschouw als een gezonde concentratie op het werk. Maar geen twijfel in de zin van geestelijke onbeslistheid, waarbij je je niet voor of tegen iets kunt uitspreken. Maar omdat de laatste twijfel er niet is, hoef je nog niet te twijfelen aan de eerste.

Angst voor confrontatie echter heb ik niet. Of niet meer. Dat

Pascalle, de kunst en de engelen

komt denk ik, omdat ik mij niet heb hoeven concentreren op de receptie van mijn werk door anderen. Dat is een ongekende luxe, die ik in de afgelopen jaren heb mogen ervaren. Doordat de meeste mensen mij in dit vak alleen maar kenden vanuit de theoretische kant ervan, kon ik in alle rust werken. Totdat er genoeg zekerheid ontstond en zoveel als mogelijk twijfel weg was.

Als ik nadenk over wat mijn werk, na deze tijd 'undercover', naar buiten toe zal doen, dan is het vooral de vraag of het iets teweeg zal brengen bij mensen. Dat heeft het in de afgelopen jaren in een kleine kring gedaan die langzaam maar zeker steeds groter wordt. Maar ik heb geen enkele behoefte er in welk opzicht dan ook, mee te 'scoren', of er anderzijds gewin uit te halen. Ik hoef er geen geld mee te verdienen, geen macht mee te verwerven of me mee te onderscheiden. In de afgelopen tijd ben ik een paar keer in de gelegenheid geweest een engelschilderij te verkopen aan een instantie of persoon, wat best wat opgeleverd zou

hebben. Financieel, maar vooral kunstmaatschappelijk, positioneel. Maar ik heb er niet aan toegegeven. In de eerste plaats omdat ik er eenvoudigweg te veel moeite mee had, het zijn niet alleen figuurlijk, maar ook letterlijk nog teveel mijn kinderen waar ik afstand van zou moeten doen. In de tweede plaats omdat ik er nog niet aan toe was ze naar buiten te brengen. En dan niet uit angst voor de confrontatie waar jij het over had, maar meer omdat ik nog geen manier zag die passend genoeg leek. En die heb ik, voor mijn gevoel, sinds dit jaar gevonden, in "Arts & Angels".

"Arts & Angels" is een werktitel voor een stichting in oprichting, waarin ik me ga bezighouden met andere belangen – buiten de eigenlijke en inhoudelijke – die kunst kan hebben. Dit voor mensen in het algemeen en voor kinderen in het bijzonder. Ik ben ervan overtuigd dat kunst vandaag de dag niet de rol speelt die het zou kunnen en moeten spelen. En in de ontwikkeling van

kinderen is die rol, niet alleen niet goed, maar ook niet groot genoeg. Kunst en engelen kunnen een vergelijkbare ondersteunende en beschermende houding aannemen. Daarom heb ik besloten van bepaalde werken uitgaven te maken, waarvan de opbrengst naar een doel gaat dat het welzijn van kinderen stimuleert. Het biedt mij de kans de engelen meer onder de mensen te verspreiden, ze de wereld in te sturen. En dat kan die wereld wel gebruiken op dit moment.

De inhoudelijke stimulans wordt met deze stichting, ook een daadwerkelijke omdat de opbrengst kinderprojecten mede financiert. Ik zie het als een uitdaging het werk en de hulp die het moet gaan opleveren zoveel mogelijk op elkaar af te stemmen. Bijvoorbeeld, van een engel die gitaar speelt worden drukwerken gemaakt, waarvan de opbrengst een bijdrage wordt aan de muzikale vorming van kinderen, waarvan de ouders daarvoor niet de benodigde middelen hebben. En van een serie engelen die in slaap lijken te zijn

I IV

gevallen op de Amerikaanse vlag, ligt het plan een map met zeefdrukken te maken die bijdragen in een Amerikaanse 'Art Therapy' organisatie, die kinderen sociale en emotionele hulp biedt door middel van het werken met verschillende kunstvormen. De projecten worden op dit moment voorbereid. Concreet wordt gewerkt met het schilderij 'Who else', waarvan zeefdrukken gemaakt gaan worden op vrachtwagenzeildoek. Een tijd lang rijden vrachtwagens met de bewuste engelenafbeelding door heel Europa (heel wat meer inspirerend dan al die rijdende reclames onderweg). Daarna worden ze verwerkt en verkocht en van het resultaat worden vrachtwagens bedrukt met beeltenissen van kinderen die vermist worden, in de hoop dat deze door Europa rijdende aan enige vorm van opsporing kunnen bijdragen. Het zijn prachtige projecten om aan te werken en ik hoop van ganser harte dat we het allemaal rond gaan krijgen. Ik merk het ook aan de hulp die ik ontvang van vele zijden en de reacties die ik krijg. Er hebben zich mensen aangediend voor de financiën, voor de publiciteit en voor het maken van de internetpagina. Ik voel me enorm bevoorrecht met de rol die ik daarin mag spelen.

Weet je, Héléne, ik ben en werk heel graag alleen, maar ik wil niet werken in een isolement. Met kinderen, kunst en

III

engelen kan en mag dat ook niet. Dat ik met "Arts & Angels" op de juiste weg zit, daar twijfel ik inderdaad niet aan. Het is voor mij een ultieme mogelijkheid om mijn taak als moeder en mijn werk in de kunst – schilderend, schrijvend en organiserend – te combineren. Ik kan er bezieling van binnen mee naar buiten brengen, op een, in mijn ogen veel betere manier dan gewoon maar het maken of meedoen aan exposities. Eens waren exposities mogelijkheden voor het ervaren en anders ervaren van de maatschappij waarin we leven. Als ze dat weer worden, doe ik weer mee, maar dan wel op deze manier.

Ik houd niet van het idee in kunst dat je mensen de weg moet wijzen. Ik denk wel dat je ze mag duiden op de verschillende routes om ergens te komen en op het uitzicht

II

onderweg. Ik denk dat kunst een beetje pijn moet doen en tegelijkertijd een innerlijk toevluchtsoord moet bieden. Bovenal denk ik dat je als mens niet mag leunen op een hoger iets, dat Boeddhisten gelijk hebben die beweren dat mensen hun eigen verlossing moeten bewerkstelligen zonder bovennatuurlijke hulp. Of dat nu een vorm van geloof is, van leven of van kunst. Dat is ook waar in de diepste essentie het schilderij 'Suffragette City' over gaat, waar we het in het begin over hadden. Het is gevaarlijk om je eigen verantwoordelijkheid overboord te zetten. Leunen op iets of iemand kan niemand zich permitteren. Niet in deze wereld. Niet als vrouw of moeder. Vooral niet op kinderen. Zelfs niet op engelen. En juist niet in kunst.

Pascal. ◀

No I, IV, II en III van de serie American Dreams, 2004

mamajo en papahennie

Hennie en Yancouba
Marjo

Baobabboom

DOOR TILLY EYKHOUT - DENEER
FOTO'S: ARCHIEF MARJO EN HENNIE

Afrika, Azië, Zuid-Amerika, wie daar als westerling op vakantie gaat kan zijn ogen moeilijk sluiten voor de ellende waarin sommige mensen daar leven. Een aantal van deze westerlingen besluit daadwerkelijk ook iets voor deze Derde-Wereld-landers te doen. Een van hen is Bart van der Grinten uit Venlo. Zijn vrouw werd in 1999 door de Leprastichting uitgezonden naar Nigeria. Bart zegde zijn baan op en ging mee naar Nigeria. Daar stak hij meteen zijn handen uit de mouwen. Een project waarin leprapatiënten zeefdruktechnieken toepasten op stoffen, redde hij met zijn managerskwaliteiten van de ondergang. Ballenjongens van de tennisclub waar Bart lid van werd kregen van hem tennisschoenen en rackets en

mamajo en papahennie

**Bart zorgde ervoor dat de jongens naar school gingen. Candy Idoko, een van de zeventien balenjongens die op dit moment naar school gaan en tennistraining krijgen, won al verschillende keren een eerste prijs. Candy bleek een natuurta-
lent te zijn. Bart zorgde ervoor, met hulp van sponsors, dat Candy een paar keer per jaar in Nederland mee mocht trainen met de top van de Nederlandse tenniswereld. Van het prijzengeld kan Candy's familie weer een tijdje leven. Bart krijgt voor de verwezenlijking van zijn plannen nog steeds financiële steun van familie, vrienden en bekenden uit Nederland.**

Mo met Ibou

Truus en Gerte
Mo met zijn diploma

Rechts: Gerte neemt een bad

Er zijn veel van zulke projecten gestart door particulieren. Hoeveel precies is onbekend, omdat de meeste niet geregistreerd staan bij het Centraal Bureau Fondsenvererving (CBF). Zeventig organisaties hebben van het CBF een verklaring van geen bezwaar gekregen en 173 goede doelen hebben een keurmerk gekregen. Maar men schat, dat Nederland maar liefst zo'n dertigduizend goede doelen kent, waarvan dit er een is.

Een ander Venloos Derde Wereld project is ontwikkeld door het echtpaar Hennie en Marjo. In Senegal ditmaal.

SENEGAL 1994 /1995

Sinds een jaar of tien brengen Hennie en Marjo, twee aimabele inwoners van Venlo, de wintermaanden in Senegal door.

Het echtpaar zag in 1994 een documentaire over Senegal. Hennie en Marjo waren allebei zo onder de indruk van de film dat ze besloten het land te bezoeken. De beste reistijd om er heen te gaan was december, januari, februari. Kortom, onze wintertijd.

Er werd zoveel mogelijk informatie ingewonnen over Senegal, een arm land met weinig inkomsten. Al gauw kwamen ze erachter dat het een stuk goedkoper was om eerst naar Gambia te vliegen en van daaruit de grens over te steken naar Senegal. Hennie en Marjo konden op hun werk enkele maanden onbetaald verlof opnemen. Ze kochten twee tickets naar Gambia, dat net als Senegal gelegen is aan de Atlantische Oceaan. Gambia wordt min

of meer door Senegal omarmd; het wordt aan drie zijden omsloten door dit land.

Gambia is een vruchtbaar land. De rivier de 'Gambia', die ontspringt in Guinea en via Senegal naar Gambia stroomt is in alle seizoenen bevaarbaar. Het rivierwater van de 'Gambia' verdwijnt in de Atlantische oceaan bij Banjul, de hoofdstad.

Veel Senegalezen komen naar Gambia om er werk te zoeken. Zo ook Bai, een jongeman die werkte als manasje-van-alles in 'Eddy's place', een pension, gerund door een Libanees.

Hennie en Marjo sloten vriendschap met Bai. Omdat Bai erg veel heimwee naar zijn familie in St. Louis (Senegal) had, zochten Hennie en Marjo naar een mogelijkheid hem te helpen. Ze zetten een telecenter voor hem op, "...een simpel hokje waar je kunt bellen" volgens Marjo. Bai noemde dat telecenter 'Venloos'. Helaas ging het bedrijfje al gauw ter ziele, omdat Bai's familie het verdiende geld heel vlug weer uitgaf, zodat er voor Bais niks overbleef.

In Senegal ontmoette het Venlose stel Assane, een jongeman met een warm hart.

"In het dorpje Le Warang (de varaan) kwamen we Assane tegen," zegt Marjo. "Een vriendelijke man die niks vroeg, in tegenstelling tot vele anderen. Wij waren moe van het zoeken naar een goed hotel en een restaurant waar we eens lekker konden eten. Maar toen we een hotel gevonden hadden bleek het honderd euro per nacht te kosten. Nou, dat zagen we niet zitten.

Assane bracht ons zonder veel te zeggen naar een betaalbare lodge aan het strand. Daar zijn we toen drie weken gebleven. Het was er fantastisch. We genoten van de sfeer die er hing, van de gemoedelijke mentaliteit van de mensen. De vriendschap met Assane verdiepte zich. Op een gegeven moment vroeg Assane of we geen stukje grond wilden kopen. Hij wist wel een mooi plekje dat ons vast en zeker zou bevallen. Hij bracht ons naar een prachtige cashewnotenboom vlak bij het strand. Hennie en ik waren op slag verliefd op die boom. Het hutje dat naast de boom stond was onbewoond. We besloten het stukje grond te kopen. Het plan ontstond om hier voor Assane een huis te bouwen." Marjo wijst op een foto van Assane.

Hennie: "Ik tekende met een stuk hout een L-vormige woning in het zand. Op de plaats waar de hut stond wilden we de keuken maken. Aan weerszijden planden we verschillende slaapkamers. De woonkamer wilden we een centrale plek geven. We zagen het helemaal zitten. Assane zou de woning bouwen. Hij kon zolang in het hutje wonen tot het L-vormige huis klaar was. Ik ben timmerman van beroep. Ik kon hem dus wel tips geven."

SENEGAL 1995/1996

Senegal, dat meer dan zeven miljoen inwoners telt, (Gambia heeft er iets meer dan een miljoen) werd in 1882 een Franse kolonie. Pas in 1960 werd het land onafhankelijk verklaard. Er worden vooral katoen, rijst en pinda's verbouwd. Exportproducten zijn vis, pinda's en fosfaten.

In Gambia zijn dierenhuiden, vis, pinda's en katoen de exportproducten.

Gambia werd in 1843 een Engelse kolonie. In 1965 verkreeg het zijn onafhankelijkheid.

"In Gambia maakten we ook kennis met Yancouba," gaat Hennie verder. "Een timmerman zonder gereedschap, dat was hij. Schaven deed hij met een glasscherf. Omdat ik thuis in de kelder genoeg gereedschap had liggen stuurde ik hem dat op vanuit Venlo. Yancouba kon zo een werkplaats beginnen en na verloop van tijd had hij zelfs enige leerlingen die hij het vak leerde. Zo probeerde hij een bestaan op te bouwen voor zijn gezin: voor zijn vrouw Mariama en hun drie kinderen. Helaas is hij ziek geworden. Dit zware handwerk uitoefenen lukte hem niet meer."

SENEGAL 1996/1997

"We stuurden van tijd tot tijd geld op naar Assane, zodat hij weer cement kon kopen. Omdat de winters er steeds kouder worden, gebruiken de inlanders liever cement, omdat dat meer warmte geeft. Van de cement maken ze zelf de bakstenen. Soms stuurde Assane een foto van de bouw op en brieven. Wij waren zeer nieuwsgierig geworden en gingen terug naar Senegal om te kijken naar Assanes huis. Hij was zo trots! En dolgelukkig. Wij proberen Assane te helpen een bestaan op te bouwen om zijn familie te eten te geven. Dat is een hele opgave in dit land! Lief en leed hebben we met de familie gedeeld en die delen we nog," zegt Hennie.

SENEGAL 1997/1998

"Omdat Yancouba zijn werk als timmerman niet meer kon uitvoeren, bedachten we iets anders voor hem. We wilden hem zo graag helpen! Yancouba is zeer muzikaal. Hij wilde, met onze hulp, iets in de muziek gaan doen," vertelt Marjo. "Met een geluidsinstallatie maakt hij nu muziek voor mensen die een ceremonie vieren. Bijvoorbeeld bij een geboorte, een bruiloft of bij een religieuze ceremonie. Zo probeert hij zijn gezin te onderhouden. Dit gaat met veel ups en downs gepaard. Het is en blijft een gevecht. Tot nu toe leven zij in zeer armoedige omstandigheden waar ziekte, vooral voor de kinderen, voortdurend op de loer ligt. We

zijn bezig hen te helpen verandering in de situatie te brengen en te proberen hun een iets beter onderkomen te geven. Ondanks het feit dat hun weg niet over rozen gaat hebben we altijd veel plezier met elkaar."

SENEGAL 1998/1999

"In 1998 hebben we het voor elkaar gekregen dat Assane naar Venlo kwam. Het had heel wat voeten in de aarde, want toen het zo ver was en we bij de telefoon zaten te wachten op een bericht van hem vanaf het vliegveld in Brussel kwam er niks. Wel de volgende dag. Hij zat nog in Senegal. Maanden had het geduurd voor zijn papieren in orde waren en nu dit! Hij mocht van de douane daar niet vliegen, omdat ze dachten dat zijn paspoort vervalst was. Maar wat was er nu aan de hand? Assane had de foto op zijn paspoort met plaksel wat vaster geplakt, want hij was

mamajo en papahennie

Beneden: Ibou
Beneden: Mamajo
Rechts: Ndella schilt aardappelen
Rechterpagina: Ndella in de keuken

bang dat ze bij de douane zouden denken dat het vervalst was! Goed, wij weer bellen en regelen. Een week later was het zover. Assane wachtte op ons op het vliegveld in Brussel. “Hennie lacht en vertelt verder. “Wij moesten garant staan voor hem. Dat was geen probleem. We mochten hem meenemen naar Venlo. Het was voor hem heel vreemd, maar ook spannend. De douche bijvoorbeeld, daar had hij het niet op. Hij kon niet met de warm- en koudwaterkraan overweg. Dus heeft hij zich al die tijd maar twee keer gedoucht. Het ging hem beter af met een teiltje water en een washandje! Hij heeft toen ook een week bij Truus en Math gewoond. Dat zijn goeie vrienden van ons die ons in Senegal jaarlijks komen opzoeken en ons dan helpen. Assane is die zomer met ons naar de Parkfeesten geweest in het Julianapark. Geweldig was dat!”

SENEGAL 1999/2000

Marjo: “Via een vriend in Nederland konden we enige kopieermachines op de kop tikken. Daarmee probeerden we Bai, die zonder werk zat, aan een bestaan te helpen. Vijf stuks

waren het. Maar het was niet zo gemakkelijk als we gedacht hadden. Het liep niet. De mensen daar hebben zo weinig geld. De machines verkopen was ook moeilijk.” “Ik ben daar ook eens behoorlijk ziek geweest,” vertelt Hennie. “Ik kreeg zomaar een vreselijke darmkoliek. Marjo heeft me zo vlug mogelijk naar het ziekenhuis gebracht. Maar wat er verder gebeurde kan ik me niet herinneren.”

“Ze gaven hem daar twee injecties, maar zijn toestand verbeterde niet,” zei Marjo. “O, ik was zo bang dat hij het niet zou overleven! Hij verging van de pijn. Ik zag me daar al helemaal alleen zitten zonder Hennie! Pas toen ze hem een derde injectie gaven ging het wat beter met hem. De volgende morgen was het over. Gelukkig! Maar ik bleef toch heel bezorgd. Ik lette op wat hij at. Ik zorgde dat hij genoeg water dronk.

Misschien was ik wel wat overbezorgd, want sinds die tijd noemde iedereen me daar Mama. Daar plakten ze Jo achteraan. Zo werd mijn naam Mamajo!” Marjo zucht diep bij de herinnering.

SENEGAL 2000/2001

“In 2000 werd Yancouba ernstig ziek. Hij kwam vanuit Gambia naar Senegal, naar het huis van Assane, waar wij toen enkele maanden verbleven. Yancouba had zijn vrouw en kinderen teruggestuurd naar haar vader, want hij kon niet meer voor zijn gezin zorgen. Maar de vader leefde ook maar van een handjevol pinda's per dag, dus het was allemaal heel moeilijk.

Drie maanden is hij bij ons gebleven,” zegt Marjo. “We zijn een paar keer met hem naar de dokter gegaan. En heel langzaam knapte hij op. Toen wilde hij weer contact zoeken met zijn vrouw en kinderen. Dus wij met een auto naar dat dorp. Eerst hebben we geprobeerd te bellen, maar dat lukte niet. Het is zo moeilijk om daar onderling contact te krijgen! Toen we bij het dorp aankwamen, werden we tegengehouden door een dorpsgenoot van Mariama. Hij vertelde ons dat het dochtertje van Yancouba, Mamajo, was gestorven. Ze noemen mij daar Mamajo. Het meisje was naar mij genoemd. Ze was gestorven. O, dat was een drama. Verschrikkelijk! Toen we Mariama gevonden hadden bleek dat ze hoogzwanger was. We gingen met haar naar de dokter. Net op tijd. Het kind was er binnen twee minuten. Ze noemden deze baby ook weer Mamajo...”

SENEGAL 2001/2002

“Samen met Bai, wiens telecenter ‘Venloos’ inmiddels gesloten was, kochten we een auto,” vertelt Hennie. “In Gambia zijn taxi's een algemeen vervoermiddel. Bai werd taxi chauffeur. Maar dat pad ging ook niet over rozen.” “Nee,” vult Marjo aan. “De wegen zijn daar bar slecht. Iedere dag viel er wel iets aan de auto te repareren en dat kostte veel geld. Toch is het hem gelukt. Zijn grootste droom is uitgekomen. Hij was in staat een huis voor zijn moeder te bouwen van het geld dat hij als taxi chauffeur verdiend heeft. Zijn moeder woont in St. Louis, dat in Senegal ligt. Ze probeert zich in leven te houden met de verkoop van de

schamele opbrengst van haar moestuintje. Je ziet haar dan met drie tomaatjes langs de kant van de weg zitten. Maar de auto heeft het helaas begeven. Die rijdt niet meer.”

SENEGAL 2002/2003

Marjo: “Yancouba heeft een stukje land in Gambia, dat door zijn oom beheerd wordt. Hij wilde daar graag gaan wonen. We hebben hem geholpen het stukje grond terug te krijgen. Het was niet gemakkelijk de oom over te halen de grond terug te geven aan Yancouba. Er staan op die grond vijf prachtige mangobomen en sinaasappelbomen en er groeit cassave. Het stukje grond ligt aan

zee. Yancouba kan iedere dag gaan vissen. Het fruit en de groente kan hij verkopen. Dat ziet er goed uit. Nu wil hij er een huis gaan bouwen om er met zijn gezin te wonen. We hebben hem 1800 euro kunnen geven, die we van vrienden en bekenden in Nederland gekregen hebben. Het huis is nog niet klaar. Ik denk dat er nog eens zoveel geld nodig is. Als ze een huis gaan bouwen, beginnen ze met het kopen van cement om bouwstenen van te kunnen maken. Het eerste wat ze bouwen is een muur die om het grondstuk heen wordt gezet. Die muur moet bescherming bieden tegen van alles en nog wat. Bijvoorbeeld tegen geiten. Die vreten letterlijk alles en het erge is, dat ze het gras of wat hen ook maar voor de voeten komt met wortel en al uittrekken. En dan groeit er niks meer. Dat probleem speelt in veel meer landen. Geiten zijn een ramp!”

mamajo en papahennie

Beneden: Marjo met Mamajo
Rechts Hennie Bundau

SENEGAL 2003/2004

Hennie is jaren geleden begonnen vrienden en kennissen spullen te vragen voor de mensen in Gambia en Senegal. Alles was welkom. Kleding, brillen, gereedschap, huisraad, noem maar op. De spullen werden meegenomen naar Afrika en daar ter plekke uitgedeeld. Langzaam ontstond het plan Assane in de gelegenheid te stellen een winkel te beginnen met goederen uit Nederland. Daarom hebben Hennie, Marjo, Truus en Math een kledinginzameling gehouden voor de drie families in Senegal en Gambia die zij ondersteunen. Ook hebben ze een folder uitgegeven waarin staat wat het doel van die kledinginzameling is. Het resultaat was overweldigend! Stapels kleren, schoenen, enkele trapnaaimachines, fietsen, brillen, gereedschap, van alles kwam er binnen. Hennie heeft twee levensgrote kisten getimmerd waar al die spullen in verpakt werden. De twee kisten werden verscheept en het viertal toog naar Senegal. Toen de kisten in de havenstad Dakar arriveerden zijn ze er met een vrachtwagen naar toe gereden om de kisten mee naar Le Warang te nemen. Nadat ze de kisten leeg

hadden gehaald timmerde Hennie van het hout stellages en rekken om de spullen uit te kunnen stallen. Zo ontstond de winkel van Assane! Als een lopend vuurtje ging het nieuws door het dorp. Assane had een winkel. Het hele dorp liep uit om te komen kijken. De eerste week werd er goed verkocht. Het religieuze slachtfest, Tabaski genaamd, kwam er aan en wie het kon betalen stak zich in het nieuw! Maar na

die week werd er steeds minder verkocht. Logisch. Maar Assane is er nog steeds heel blij mee. Van het hout van de twee kisten heeft Hennie ook bedden voor de kinderen getimmerd. En een kast gemaakt. Hennie, Marjo, Truus en Math hebben alle nieuwe meubels blauw geverfd. In de woonkamer hebben ze nieuw zeil gelegd en in de keuken een nieuw gordijn opgehangen. Hennie: Mo is 18 jaar en

v.l.n.r. Math, Yancouba, Dep, Bai

Maquette

trekken is soms te zwaar. Wij toebabs (witte mensen) missen tien euro of zo per maand niet. Voor hen is het een zak rijst, schoolgeld, kleding enz. We kunnen niet heel Afrika helpen, maar voor deze drie families proberen we wat te doen."

Wilt u hen ondersteunen? Dat kan. Iedere gift is welkom. ◀

SNS Bankrekeningnr. 878990836 t.n.v. M.J van den Broek
Onder vermelding van 'Afrika'
E-mailadres: truus-van-ooij@zonnet.nl

Bai en Marjo

Bronnen:

- * Gesprekken met Hennie en Marjo uit Venlo.
- * Nell Westerlaken, Doe-het-zelvers in liefdadigheid, uit: Volkskrant Magazine, januari 2004.

een goeie voetballer. We hebben ervoor gezorgd dat hij een computercursus kon volgen. Nu heeft hij een diploma. Ook kreeg hij van ons een laptop. Zo kan hij voor inkomsten zorgen. Mo gaat op de fiets naar school, dat scheelt weer. Er hoeft geen geld meer uitgegeven te worden aan openbaar vervoer. Tja, die school. Als de leraren weer eens geen salaris uitbetaald krijgen gaan ze staken en dan is er geen school."

Marjo: "Vier jaar geleden schreef Assane ons dat onze slaapkamer klaar is. En drie jaar geleden is er waterleiding aangelegd in het dorp Le Warang. De mensen hier hopen dat er toeristen naar het dorp zullen komen. Wij zullen in ieder geval blijven komen en hen ondersteunen, zoveel we kunnen. Ook al proberen ze ons geen geld te vragen, soms kan het niet anders. Wij voelen ons heel verantwoordelijk voor hen. Hun lot is ons lot geworden, maar de kar die we

Ik woon in Venlo omdat jij er woont.

In het begin was jij, mijn ouders. Die waren, net zoals ik, er ook toevallig hier uitgegooid. En in dat begin voelde het goed. Op veel straathoeken had ik de kans een beeld van mijn vader tegen te komen. Alleen al in beeldspraak is dat prachtig en in mijn geval is het ook nog eens letterlijk zo. En omdat ik wist dat zijn creaties altijd heel doordacht en oprecht tot stand waren gekomen, had dat wel wat. In ieder geval genoeg om mij voor een tijd graag hier te houden.

Daarna werd jij mijn beste vriend, mijn eerste man. Weggaan uit Venlo kwam er niet meer van. Als jij niet ziek was, was ik het wel en uit gemakkelijke stoelen kun je alleen opstaan als je er fit genoeg voor bent. Dus studeerde ik - vanuit Venlo - af op hedendaagse Amerikaanse kunst, want daar had ik in die dagen ècht graag geleefd. Toen je niet meer mijn man was, bleef je mijn beste vriend, ook al verhuisde jij, hoe ironisch, naar Amerika. Ik bleef in Venlo.

Want jij werd mijn dochter, de mooiste die Venlo ooit heeft voortgebracht. Van binnen èn van buiten. Elf jaar ben je inmiddels, en sinds nog niet zo heel lang, er niet meer zo heel zeker van dat je hier ook altijd zult willen blijven. Natuurfotograaf wil je worden, dus je zult ook niet kunnen blijven. En als dit de groenste stad van Europa is, ben ik bang dat je verder weg zult moeten dan je nu nog kunt vermoeden.

En jij werd mijn liefste, mijn laatste man. Je studeerde niet hier

en wilde al helemaal niet terug komen. Maar je deed het toch, voor ons. Dat wil wat zeggen, ik weet het. Nu werk je niet eens meer hier, maar voor en in vier verschillende landen en culturen. Naadloos. Venlo is in jouw verhaal niet meer dan een prettige ligging. En vooral ook een heel fijn huis, van waaruit je alle grenzen kunt overschrijden, wanneer en zolang het jou past.

Ten slotte werd jij, mijn zoon. Ongetwijfeld de coolste - zoals dat in mijn tijd heette - en de vetste - zoals jij dat in jouw tijd noemt - die in Venlo rondloopt. En die er straks, ook zonder twijfels, zo weer uit wegloopt. Misschien omdat je Boris achterna gaat of omdat je een opgraving kunt doen in een land van Boedha of Brachiosaurus. Mogelijkheden die hier niet te vervullen zijn. Ik hoef je nu al

niet meer wijs te maken dat hier ook alles wel kan.

Ik woon niet in Venlo om wat er woont of hoe er wordt geleefd. Niet omdat ik er geboren ben, niet om wat er staat, of wat er wordt geplaatst. Niet om wat het is of wat het denkt voor te stellen. Ik woon niet in Venlo omdat het mij bekend is, omdat het is gelopen zoals het is, of niet is. Niet om de kunst en cultuur (maar dat zal niemand in enige oprechtheid doen). Niet voor het groen, of voor de prijzen waar ik niets van begrijp. Niet voor de mogelijkheden of begrenzingen. Niet voor scholen, werk, landen of culturen. Uiteindelijk zelfs niet voor de ligging of voor ons zo geliefd huis.

Ik woon in Venlo omdat jullie er wonen. En ook precies zolang.

ABCDEFGHIJ
DOOR
 KLMN
 O P Q R
FOTO
 STUVWXYZ
JACQUES PEETERS

Door Frits Wijnen

LOTELING, RAPPELESJANG en EIERJÔNGE

Voor de buitenstaander zal de naam van Joekskapel 'De Eierjônge' uit Maasbree hooguit gerelateerd worden aan een culinaire voorkeur van deze groep muzikanten. Voor mannelijke Maasbreenaren, geboren voor 1950, heeft dit woord echter een geheel andere betekenis. Zij immers waren de echte 'eierjônge' en zeker niet de groep muzikanten, weliswaar wonend in Maasbree, maar voor het merendeel geboren in Venlo. De oorsprong van de 'Eierjônge' brengt ons terug naar de tijd van Napoleon.

CONSCRIPTIE / RAPPELESJANG

Na jaren van bezetting en uitbuiting door de Pruisen, vanaf 1713 tot 1794, klonk de leuze 'Vrijheid, Gelijkheid en Broederschap', die de Fransen ons brachten, onze berooide voorvaders als muziek in de oren. Op 26 oktober 1794 danste men in Maasbree om de vrijheidsboom om de 'bevrijding' van de Pruisen te vieren. Dansen en lachen is de Limburgse bevolking echter spoedig vergaan, want alras bleek de ene bezetting niet beter te zijn dan de andere, ook al voerde men fraaie leuzen als liberté, égalité et fraternité. De Franse heersers voerden extra belastingen in. En duizenden vreemde arbeiders

LOTILING, RAPPELESJANG en EIERJÔNGE

1916 Piet Wijnen (Cemente Pietje) heeft ingeloot; het lintje op zijn hoed is rood!

ders bevolkten de kleine dorpsgemeenschappen voor de realisatie van Napoleons grote droom: het Grand Canal du Nord, de verbinding voor de scheepvaart tussen Rijn en Maas. Ook de Burgelijke Stand werd ingevoerd. Ook hiermee kon men wel leven, want als de Fransen weer weg waren, zou immers alles weer als vanouds zijn. Allerlei namen werden opgegeven: namen verwijzend naar het beroep, de plaats van afkomst of bijnamen. De grappenmakers onder hen hadden echter pech. Na de Franse overheersing bleven de opgegeven namen gehandhaafd, omdat de Burgelijke Stand nogal wat voordelen bleek te hebben voor de Communes, de latere gemeenten.

In 1802 werd de conscriptie, de dienstplicht ingevoerd, waarmee ook het laatste restje sympathie voor de Fransoos verdween. Voor de dienstplicht kwamen alle mannen van 20 tot 26 jaar in aanmerking. Later zelfs mannen tot middelbare leeftijd. Vrijstelling kregen gehuwden en kostwinnaars. Kostwinnaars waren bijvoorbeeld de enige zoon van een weduwe en jongens die al een broer in actieve dienst hadden, maar ook zij die een 'remplagant' hadden gevonden, die de dienstplicht voor hen vervulde. Dit Franse woord voor plaatsvervanger werd in het Breets dialect al vlug verbasterd tot 'unne rappelesjang'. Een 'rappelesjang' kostte veel geld. Liefst 300 gulden had men ervoor over om een zoon vrij te krijgen, maar men betaalde graag want men wist dat de toekomstige rekrut een ongewisse toekomst wachtte. De meeste dienstplichtigen keerden niet terug van de langdurige veldtochten van Napoleon.

Infanteristen waren een jaar dienstplichtig, huzaren en veldartilleristen twee jaar, maar diegenen die terugkeerden waren vaak langer dan zes jaar van huis geweest. Zonder bericht, want het analfabetisme vierde in die tijden hoogtij. De 'rappelesjang' was geen ideale plaatsvervanger, want óf hij ook werkelijk richting regiment ging was lang niet zeker. Daarbij was ook het risico dat hij deserteerde erg groot. Vanwege de uitermate hoge kosten en de risico's verbonden aan de 'rappelesjang' werd in deze contreien met al die arme keuterboertjes op de magere zandgronden weinig gebruik gemaakt van een remplagant. Vanaf de invoering van de gehate conscriptie werd die op allerlei mogelijke manieren gesaboteerd en probeerden de 'conscript's' zich aan inlijving in de 'Grande Armée' te onttrekken. Ze verborgen zich in de Peel. Sommigen brachten zichzelf verminderingen toe om afgekeurd te worden of gingen schijnhuwelijken aan.

Eierjônge lichtung 1926

LOTILING

De oproep tot actieve dienst geschiedde op aanwijzing van de burgemeester aan de hand van de Burgelijke Stand. Was men negentien jaar dan werden alle negentienjarigen, de lichtung, opgeroepen om op het gemeentehuis te komen loten. Wie het laagste lot trok moest in dienst. Iedere loteling spelde een lintje op zijn hoed: rood voor diegene die ingeloot had; blauw voor diegene die vrijgeloot was. Als na de loting de lotelingen naar buiten kwamen, kon iedereen meteen zien hoe de loting was verlopen. Had een rijke zoon ingeloot, dan werd meteen een vrijgelote arme sloeber aangeklampt om 'rappelesjang' te zijn voor de meer welgestelde inloteling. Vaak kwamen 'rappelesjangs' ook uit andere gemeenten, want wanneer de lotingen plaatsvonden was algemeen bekend.

De 'ongelukkigen' werden na de loting gekeurd. Dat gebeurde per kanton. Behalve gezond van lijf en leden moest men minimaal 1,59 m lang zijn. Later werd de minimale lengte gesteld op 1,54 m, want Napoleon moest zijn regimenten regelmatig aanvullen. De gemiddelde lengte van de dienstplichtigen was in die tijd 1,66 m. Honderd jaar later was dat de minimale lengte om goedgekeurd te worden. Was men goedgekeurd, dan volgde spoedig inlijving in de 'Grande Armée'. Voor de Limburgers was dit veelal in het Regiment de Ligne. Voor men afmarcheerde richting garnizoen, werd elke rekrut voorzien van twee hemden, twee paar sokken, twee paar schoenen, een ransel en soldij van negen francs. Deze onkosten werden betaald uit een speciale belasting, die door de afgekeurden opgehoest moest worden.

EIERJÔNGE

In Maasbree werd het gebruikelijk vooraleer de lichtung van goedgekeurden afmarcheerde dat de toekomstige rekruten een rondgang hielden door het dorp en zijn gehuchten om eieren op te halen. Iedereen hield kippen, voor eigen gerief of als onderdeel van het gemengd bedrijf(je), zodat de 'eierjônge' nergens vergeefs aanklopten. De opgehaalde eieren werden op de markt in Venlo verkocht. Zo kregen de aanstaande rekruten, de 'eierjônge' nog een extra zakcentje mee als aanvulling op de karige soldij.

Het hele dorp leefde mee met zijn 'eierjônge', want het leger was de grote schrik voor velen. Naast de gevaren van de veldtochten kwam men immers in contact met de boze buitenwereld: het garnizoen en de bewoners van allerlei

Eierjônge lichtung 1948

LOTELING, RAPPELESJANG en EIERJÔNGE

slag, de stad met haar zondig uitgaansleven, vrouwen van lichte zeden, ontucht, venerische ziekten, geloofsafvalligen of mensen van andere gezindten, slechte boeken enzovoort. Zaken waarmee men in de degelijke katholieke dorpsgemeenschap nooit mee in aanraking kwam. Sinds de invoering van de dienstplicht trokken de 'eierjônge' tweemaal per jaar (er waren twee lichtingen) door het dorp. Toen de Fransen hun Waterloo hadden gevonden, bleef de dienstplicht echter gehandhaafd en dus bleven ook de 'eierjônge'. Was men op keuring geweest, dan wachtte men tot de eerste jongeman van de lichterij een oproep kreeg. Dit was het sein om te gaan verzamelen en de week af te spreken wanneer men de rondgang ging houden. Dit gebeurde altijd in de uitvalsbasis, het café waar trompet of klaroen en de korf werden bewaard voor de nieuwe lichterij. Na 1900 verzamelden de 'eierjônge' in café Van Oyen, later werd dit café Niëns.

Op maandag begon de rondgang. Met een trompet of klaroen kondigden de 'eierjônge' hun komst aan. Bij elk huis ging men achterom binnen. Elk huis tot in de verste uithoeken van Maasbree, zelfs 'De Struiken', een vreemd uitsteeksel-restant van een Peelgeschil met Helden - werd aangedaan en ook hier werden de 'eierjônge' gastvrij onthaald. Hoorde men trompetgeschal, dan wist men: de 'eierjônge' zijn in aantocht. Overal legden gulle boeren eieren in de meegenomen korf, minimaal één per dienstplichtige. Overal herhaalde zich hetzelfde ritueel. Eenmaal binnen vroegen de bewoners wie men was, of - en dat was meestal het geval - las men aan de gezichten af van wie men was, want bijna iedereen kende iedereen in het dorp. 'Dich bist'r eine van ... en dich van ...' Soms werden de gastvrije bewoners op het verkeerde been gezet door uitspraken als: 'Ik bin d'r eine van Wiëne ... eine van Piëters'. Dan wist men nog niets, want de familienamen Wijnen en Peeters kwamen legio voor en behoefden een toelichterij: ...van de Hoof, ...van Cemente Pietje ...van Rinkesfort, ...van Sakskes ...van Hein enzovoort. Bijnamen die door iedereen in het dorp gebezigd werden. Haast kende men niet. Men nam de tijd voor een praatje; het dorpsnieuws, de eigen diensttijd, veelal aangedikt en lyrisch verteld, overgoten met een humoristisch sausje. Verhalen, die gretig werden aangehoord door de aanstaande recruten. Trouwens, wie kon dat controleren, want het kwam maar hoogst zelden voor dat dorpsgenoten ingelijfd werden bij hetzelfde bataljon. Ook onderweg nam men de tijd voor praatjes met passanten. De eerste daad op maandag was dat elke dienstplichtige in de eerste de beste houtwal een knuppel afsneed, die al lopend versierde met houtsnijwerk en gebruikte als wandelstok. Dat was een traditie. Iedereen deed het.

Aangenaam verpozen was het vooral op boerderijen of in huizen waar ongehuwde meisjes waren. Dit waren de favoriete plaatsen, vooral om rond het middaguur aan tafel te worden genodigd, want men was de hele dag tot zonsopgang op pad. De mensen dienden goed op. Van wandelen en buitenlucht kreeg men honger, maar de 'eierjônge' kwamen niets te kort. Immers, alle jongens, ook de eigen kinderen, kwamen eens aan de beurt, of men was zelf 'eierjônge' geweest. 's Avonds keerden men met een volle mand eieren terug in de kroeg waar men elke morgen verzamelde. Dan werd menig glas geheven en werd er gepraat over de toekomstige militaire carrière. Of het in het leger zo was zoals men erover had gehad? 's Avonds laat keerden men naar huis om de dag daarna weer in alle vroegte te verzamelen voor de volgende etappe. Gelukkig maakt buitenlucht fit, zodat katers geen kans kregen het goede humeur te bederven. 's Zaterdags werden de eieren op de markt in Venlo verkocht, maar sinds MelkPietje (Piet Wijnen) naast zijn kruidenierswinkel ook een eierhandel had, werden ze gewoon in Maasbree verkocht. Na het incasseren van het geld werd nog eens uitbundig gefeest, waarbij de kastelein zorgde voor spijs en drank. Men rekende de genoten drank van die hele week af en daarna werd het geld dat over was eerlijk verdeeld onder de lichterij. Telkens opnieuw bleek dat de Maasbreesse bevolking 'haar 'eierjônge' royaal bedacht. Korf en trompet liet men achter in het café, waar ze wachtten op de volgende lichterij. Tijden veranderen, maar de 'eierjônge' bleven hun rondgang houden tot 1966. De toenmalige burgemeester Schols vond de traditie een verkapt vorm van bedelarij, een modern welvarend dorp onwaardig. Met één pennestreek schafte hij deze feestweek voor aanstaande recruten af. Maar de mooie herinneringen van de diverse lichtingen zijn gebleven.

Tot slot:

De loteling werd een dienstplichtige. De 'rappelesjang' werd in 1898 afgeschaft, al bleef vervanging door een broer mogelijk. (Tijdens de mobilisatie werd mijn grootvader, wiens vrouw in verwachting was, door zijn broer vervangen, zonder dat hier iets tegenover moest staan. Dat hoorde toen zo: broederplicht.) In 1918 werd ook het lotingsysteem afgeschaft en werd persoonlijke dienstplicht ingevoerd. In 1966 verdwenen de 'eierjônge' uit onze contreien, in 1996 werd ook de dienstplicht afgeschaft: Nederland kreeg een beroepsleger.

Eierjônge lichterij 1958

Eierjônge lichterij 1964-1

Eierjônge lichterij 1964-1

S T E Y L

Steyl

Bij Belfeld stuwt de stroom de verbeelding
De Maas vertoont, meer of minder, haar eeuwigheid.

Het veer legt aan in Steyl, de ketting schuurt traag,
de Maas is geen Styx, hier overleven zelfs vermoedens,
door heilige huizen bevestigd.

Je moet zwoegen om boven het stroombed te komen.
Als je je omdraait groeit de horizon boven Baarlo.

Het museum houdt een verre wereld bij elkaar,
die aan flarden is, uitgehold en doorgedraaid.
Gestold het gefladder vlinders.
Zoals het leven hier de tijd opschuift.

G R O O T E P E E L

Groote Peel

Meeuwen broeden, in de verte schuchter vogelgeluid.
Verder alleen stilte die bijna tot vloeken verleidt.
Weidsheid, adembenemend, de wind neemt ver vrij spel,
breekt lijnen; zweetsporen van Peelwerkers.
Oeroude resten, bomen, rustig ruisend in een intens veranderend landschap.
Een Romeinse helm is hier niet meer dan een glimlach in het spel van de tijd.

N A A R B E E S E L

Naar Beesel

In de verte, tussen de bladeren,
zie ik vanuit de trein de kerk langzaam vervagen.
De bomen staan zoals het hoort
in onwillekeurige orde.
Akkers hebben hun eigen tint.
Aan de hemel flarden,
strepen wolk in wit, een beetje rood,
een toefje grijs.
Al het weten kan vergeten zijn.

Jo Wijnen

“Als er maar geen nonnen zijn”, zegt mijn oude moeder, “vooral geen nonnen.” Ze kijkt nog één keer om, geeft me dan de sleutel van het huisje waarin ze na de dood van mijn vader twintig jaar heeft gewoond en vindt het goed dat ik haar naar het verzorgingstehuis breng.

Het zal haar en mij niet meevallen. De laatste tien jaar had ze in het teken van een verbazingwekkende, bijna koppige levensdrang gezet. Ze wilde tegen elke prijs zelfstandig blijven en van niemand afhankelijk zijn. Dat hoorde bij haar. En het hoorde ook bij het leven dat ze nu al zolang had geleefd. Maar een mens heeft behalve zijn plannen en zijn wil, ook zijn lijf en zijn verstand. Wil en plannen had mijn oude moeder nog genoeg, maar lijf en verstand begonnen na te laten, vooral toen ze de negentig voorbij was. Van haar vaste voornemen gewoon maar eens een keer stilletjes in haar slaap dood te gaan, was dan ook niks terecht gekomen. Daar kon ze zich wel eens kwaad over maken.

Voor deur van het verzorgingstehuis blijft mijn oude moeder even staan en zegt: “Als er maar geen nonnen zijn!” Ze kijkt er nogal angstig bij.

Ik weet het. Want hoe vaak heeft ze niet verteld dat de nonnen haar kindertjaren ondraaglijk hebben gemaakt en haar de schele hoofdpijn hebben bezorgd die ze haar hele leven met korte tussenpozen heeft gehad. Het begon op de school waar ze als kind naar toe ging. Het moet in de derde of vierde meisjesklas zijn geweest; ergens in de zomer, want mijn moeder vergeet er nooit bij te vertellen dat de mussen te keer gingen onder de dakgoten, de zwaluwen af en aan vlogen, de merels zo nu en dan floten en in het weiland achter de school roodbonte koeien ongeduldig loeiden. De ramen stonden open. De hitte trilde boven de daken. Het rook overal naar mest en hooi. En naar kinderen die het veel te warm hadden.

De aanval kwam midden op de dag, dat wil zeggen vlak na de middag, toen zuster Contemplata – want zo heette de klasse-non – voor de zoveelste keer witwoedend werd omdat de kinderen zo dom, zo achterlijk en vooral zo arm waren. Dan riep ze dat de meisjes zich niet goed wassen, dat ze roken naar de stal, naar hun bedden, naar hun ondergoed, naar hun zweet en naar hun pispotten.

“Stel je voor: zweet en pispotten!”, riep mijn moeder kwaad als ze het verhaal weer eens in alle details opdiste.

Ze vertelde ook dat zuster Contemplata een kogelronde non was: een hoeveelheid opgezwollen, dik geworden, vervette en heftig zwetende woede in een harig habijt. Haar veel te kleine hoofd was omwikkeld met witte lappen en daaroverheen droeg ze een donkere kap. De meisjes zagen alleen haar mond, neus en ogen. De randen van de lappen sneden diep in de huid van haar kin, wangen en voorhoofd en lieten daar rood verzweerde strepen achter. Dat gebeurde vooral als het dagenlang warm was.

Zuster Contemplata liep stampvoetend op en neer voor de klas. De panden van haar habijt maakten wapperende geluiden. Haar sandalen bonkten op de

houten vloer. En de rozenkrans aan de leren riem om haar middel rammelde als een stalketting. Als ze zich opwond – en dat deed ze iedere dag een paar keer – begon het in de klas naar karnemelk, uitgebakken spek en afwaswater te ruiken. Maar dat had zuster Contemplata zelf niet in de gaten. Dat roken alleen de meisjes.

Toen voelde mijn moeder opeens de hoofdpijn die begon rond haar ogen en die zich na een tijdje in haar voorhoofd en achter haar slapen nestelde. Ze begreep onmiddellijk dat het nooit meer zou overgaan. Het was een kwaal voor de rest van haar leven.

Ze zei altijd: “Je weet zoiets meteen, ook al ben je nog een kind. Je weet dat als je opeens zo’n stekend hoofd krijgt, je plotseling een stuk ouder bent geworden, dat alles anders zal zijn, dat er iets onherroepelijks is gebeurd.”

Ze had het inderdaad goed begrepen: haar hoofdpijn hoorde bij haar kindertjaren en bij al de andere jaren die nog moesten komen. Het was een pijn die te maken had met een gebrek aan vertedering en warmte dat toen nog niet bij het leven hoorde. Het was de pijn van de braafheid die door een vetgemest, doodgezwegen en in woede verstikt schuldgevoel in een harig habijt was opgelegd en afgedwongen. Mijn oude moeder zei het nooit, maar haar hoofdpijn was verdriet dat zich had vastgezet. En angst die in een mens blijft spoken en die van geen wijken weet.

De deur van het verzorgingshuis gaat automatisch open en sluit zich ook weer automatisch achter ons.

“Als er maar geen nonnen zijn, vooral geen nonnen”, zegt mijn oude moeder weer.

Ze heeft jaren achter het raam van haar huisje gestaan om op mij te wachten en om mij, als ik weer vertrok, uit te wuiven. Ik vond het een aangrijpende gewoonte. Ik weet dat ik vanaf vandaag niet meer kan terug wuiven, zoals ik jaren heb gedaan. En ik kan ook niet meer toeteren zoals ik al die tijd bij het wegrijden deed. Alles wordt anders, voor haar en voor mij.

Morgenvroeg wordt mijn oude moeder wakker in een vreemd bed op een onbekende kamer. Ik probeer mij iets van haar verbazing voor te stellen, al kan het ook zijn dat ze verbijsterd en verward is als ze om zich heen kijkt. Ze zal zich afvragen waar ze is, wat ze daar doet, hoe ze er terecht is gekomen en hoe het nu verder moet. Ik ga er vanuit dat ze heel lang nodig zal hebben om het juiste antwoord te vinden.

In de hal van het verzorgingstehuis staat een mevrouw op ons te wachten. Ze draagt een gebloemde jurk en loopt op halfhoge hakken. Mijn oude moeder bekijkt haar van onder tot boven, schudt haar hand, knikt tevreden, groet haar en laat opgelucht mijn arm los.

“Geen nonnen”, zegt ze, “gelukkig geen nonnen.” ◀

NEDINSCO - TOREN

Nedinsco-toren

En ik weet dat ik verleden schreef. De tijd dat ik
als heer van stand een boegbeeld was -gemaakt

uit glas, beton en staal- ik sprak een eigen taal.
Met mijn afgestelde periscopen zag ik alles

wat bewoog: in spertijd op doortrek de ganzen
of de vijand die nog hoger vloog. Tot een inslag

mij uit beide ogen 't licht ontnam, de oorlog
mij van binnen kraakte, kasten overhoop

en het stil, o zo stil werd; Jena ligt ik weet niet
hoever hier vandaan. Maar vandaag houd ik me

groot. Ik hang nog aan mijn laatste wapenfeit:
bij donkere dagen steek ik een kerstboom uit.

De stadsbrug

De zuidkant biedt het mooiste zicht,
dus wees mijn gast en ik laat zien

hoe zwanen landen of bij donker weer
hoe meeuwen dansen, als lichtjes

dobberend op het water. Ik toon
de plek waar mij een schipper schampte

of iemand in de afsprong afscheid
nam. Van de oorlog weet ik slechts

van horen zeggen. Liever wil ik
bruggen slaan naar later, dragen

over water, een gids zijn voor
wie mij gaan. Dus wees mijn gast.

DE STADSBRUG

Kees Verbeek

1.

Als kind al had het mijn belangstelling, het oude slotklooster hier verderop in de stad, een trots, hooghartig gebouw met hoge ramen en spitse torens, dat de vromen ontzag inboezemt en de rebelsen tart.

Ik heb er heel wat kattenkwaad uitgehaald. Zo kan ik me nog goed de kater in het kippenhok herinneren. Het was een avond in mei en de zusters waren in de kapel aan het rozenhoedje, zodat ik ongezien in de kloostertuinen kon binnen glippen. De kippen waren al in het nachthok en met wat takken blokkeerde ik stilletjes de uitgang. Daarna gooide ik een zwarte kater, die ik in een mand bij me had en die al meer dan een dag niets te vreten had gehad, in het nachthok naar binnen. Het duurde niet lang of kater en kippen gingen elkaar met hels kabaal te lijf. Snel maakte ik me uit de voeten. Het gekrijs, dat uit het hok opsteeg, zou weldra de zusters uit hun gebed opschrikken en naar buiten roepen.

Doordat ik mijn sporen had uitgewist, bleef de toedracht van het voorval onduidelijk en ontstonden in het dorp de wildste verhalen. Die zondag riep de pastoor op te bidden tegen de geheimzinnige krachten, die zich tegen het klooster leken te keren.

Toch was ik ook – zoals de meeste jongens in het dorp – misdienaar in de kloosterkapel en deed ik trouw om de week voor schooltijd dienst in de vroegmis. Ik werd altijd aan de poort opgewacht door de oude zuster Matia, een krom en neutelig menske, dat taneloos murmelde en naar kamfer stonk. Door de lange kruisgang schuifelde ze voor me uit naar de sacristie.

Op een keer – ik liep schuin achter haar – wierp ik een stuk bokkenpoot, dat ik een week daarvoor bij het slachthuis ontvreemd had, voor haar langs over de vloer en slaakte een angstig-onschuldige kreet: ‘Zuster, kijk.’

Matia bleef als aan de grond genageld staan en keek met grote schrikogen naar de poot, die voor haar tegen het Mariabeeld tot stilstand was gekomen. Ik klampte me aan haar vast. ‘I-i-s d-dat...?’ piepte ik.

Ze knikte heftig: ‘J-ja, mijn kind. De b-baarljke, wiens naam we niet noemen. L-laaf af, addergebroed.’ Terwijl ze zich driemaal bekruiste, zakte ze langzaam op haar knieën, en ook mij drukte ze tegen de plavuizen. ‘Bid, kind. Bid dan toch, als je ziel je lief is.’

Luid zette ze een onsvader in en met kleine stem lispelde ik mee. Andere zusters kwamen op het gerucht af, werden ingelicht over de duivelse tegenwoordigheid in de kloostergang en niet lang daarna lagen alle nonnen op hun knieën luidkeels te bidden.

De bokkenpoot bleef echter onaangedaan liggen en uiteindelijk moest de smid eraan te pas komen om het onding met trillende handen en gloeiende tangen aan te pakken. In haastige processie trokken we naar de smidse, waar het in het vuur geworpen werd.

Dagenlang was ik de held van de school. Steeds weer moest ik mijn verhaal

doen, dat ik optuigde met vage zwaveldampen, valsgroen licht en gedempt hoongelach vanuit het torengelint.

2.

Als ik – vele jaren later – na mijn artsenopleiding in de stad weer in het dorp terugkeer, kan ik de praktijk van de oude dorpsdokter overnemen. Hij telde ook de zusters onder zijn patiëntenkring en eenmaal gevestigd meld ik me bij het klooster voor een hernieuwde kennismaking.

Ditmaal is het zuster Agnes, die opendoet. De oude Matia is inmiddels na een deugdzaam leven in een geur van heiligheid heengegaan en mag zich ongetwijfeld verheugen in het gezelschap van haar hemelse bruidegom.

In tegenstelling tot haar voorgangster is Agnes een mooie, pronte vrouw van een jaar of dertig, recht van lijf en leden en met een gezonde kleur. Het kan haast niet anders of ze koestert heimelijk al even gezonde verlangens.

‘Mijn goede zuster’, zeg ik zacht en ik maak een zwierige revérence, alsof ik haar ten dans vraag. En inderdaad, ze bloost als een schoolmeisje.

‘Zuster, ik ben de nieuwe dokter. Ik heb een afspraak met moeder-overste.’ Zichtbaar in verlegenheid gebracht door mijn galanterie brengt zuster Agnes me naar moeder-overste, die me aan een kruisverhoor onderwerpt over mijn studententijd en mijn leven in de grote stad. Maar ik houd mij zorgvuldig op de vlakte. Elk jong student begaat natuurlijk weleens een misstap, betoog ik. Dat begrijpt eerwaarde moeder toch zeker ook wel?

‘En ik wil niet’, besluit ik met mijn alleronschuldigste gezicht, ‘de onbetamelijke begaan u te belasten met mijn onbetekende pekelszonden.’

Vorsend kijkt moeder-overste me aan, wat me de tijd geeft haar eens rustig te bestuderen. Een jaar of vijftig is ze – weet ik uit haar status – maar ze oogt jonger, met haar levendige, donkere ogen en haar licht getinte huid, die nog nauwelijks rimpels vertoont. Haar lippen zijn dik en sensueel en daarvan lijkt ze zich bewust te zijn, want voortdurend zuigt ze ze ietwat naar binnen om strenger te lijken. Ze is al op jonge leeftijd ingetreden, en doordat ze geen katje is om zonder handschoenen aan te pakken, kon ze snel opklimmen in de hiërarchie van het klooster.

Zo gehaaid als ze is jegens haar medezusters, zo onhandig is ze tegenover mannen. Mijn beleefde terughoudendheid lijkt haar dan ook wat uit haar doen te brengen en dat amuseert me. Ik knik haar nog maar eens vriendelijk toe.

‘U bent’, herneemt moeder-overste het gesprek, ‘sinds enige maanden getrouwd...’

‘Inderdaad, eerwaarde moeder.’

Ze aarzelt. Ik vermoed wel waar ze heen wil, maar wacht rustig af, benieuwd hoe ze de kwestie van mijn huwelijks plichten te berde brengt.

‘Dus u staat nu in het volle leven...’, begint ze weer.

Ik glimlach, als in herinnering.

Ze kleurt en zuigt krachtig haar lippen naar binnen.

‘En... eh... uw vrouw is in goede gezondheid, mag ik aannemen? Ik bedoel’, haast ze zich te zeggen, terwijl ze naar het crucifix aan de muur staart, ‘Gods zegen rust op het gezinsleven zoals Hij dat bedoeld heeft en het huwelijk is een heilig sacrament. Ik bedoel, wat is voor man en vrouw mooier en verhevener dan het ouderschap?’

Minzaam stel ik moeder-overste gerust; nog geen week geleden heb ik vastgesteld dat de vrouw in gezegende staat is.

‘We zullen voor u bidden, dokter, voor u en uw vrouw.’

Rest nog de vraag of ik de sacramenten getrouw vervul. Ditmaal besluit ik haar royaal tegemoet te komen.

‘Men moet wel’, roep ik met een bezwerend gebaar uit, ‘zeer ernstig verdor-

ven zijn om op de sacramenten te willen neerzien.’
 Moeder-overste glimlacht opgelucht en daarmee is het examen beëindigd. Ik ben geslaagd en word geaccepteerd als huisarts van het klooster. Niet voor kleine ongemakken als zweertjes en ontregelde ingewanden, want daar hebben ze hun kruidentuin voor en andere huismiddeltjes. Nee, het gaat om aan-doeningen waarmee ze zelf niet goed raad weten. Voorwaarde is wel dat ik geregeld te biecht blijf gaan.
 ‘Maar wat zeg ik, dokter? Daar heb ik natuurlijk alle vertrouwen in.’
 Ik knik welwillend.

Maanden later – ik heb inmiddels de meeste zusters wel leren kennen – ontbiedt moeder-overste me ook bij haar voor een consult.

Het is misschien niets bijzonders, begint ze, maar ze is de laatste tijd niet zo lekker: moe, ook als ze zich niet ingespannen heeft, kortademig, duizelig soms, pijn op de borst, kortom, misschien moet ik er toch maar even naar kijken.

Terwijl ik hart en longen beluister, borst en rug beklop, haar pols voel en haar bloeddruk opneem, stel ik de nodige vragen om een goed overzicht van alle klachten te krijgen. Ik kom tot de slotsom dat ze terecht klaagt: haar hart is er niet al te best aan toe.

‘Bent u’, vraag ik langs mijn neus weg, terwijl ik stethoscoop en bloeddrukmeter weer in mijn tas berg, ‘misschien wat aan het piekeren de laatste tijd? Zit u ergens over in? U zou het in elk geval wat rustiger aan moeten doen.’
 ‘Ach, dokter, verzucht ze, ‘rustiger aan... Hoe zou dat moeten, met al die toestanden?’

Vragend kijk ik haar aan.

‘Is u dan niets bijzonders opgevallen sinds u hier geregeld visite doet?’

Ik roem de zusters om hun vastberaden blijmoedigheid, hun geloofsijver en hun properheid.

‘Maar bovenal’, besluit ik mijn loflied, ‘ben ik diep onder de indruk van uw aller deemoed.’

‘Ja, het zijn dappere meisjes’, zegt moeder-overste vertederd. En na enige aarzeling: ‘Ze houden zich groot, maar ze zijn bang.’

‘Oh ja? Maar waarvoor dan?’

‘Bang voor hem wiens naam wij niet noemen’, verduidelijkt ze, terwijl ze haar stem dempt. ‘De grote tegenstrever.’

‘Ah, de duivel’, begrijp ik opgeruimd.

‘Ssst’, doet ze verschrikt, terwijl ze zich schielijk bekruint. ‘U roept hem nog aan op deze manier... U hebt dat misschien niet zo gemerkt, maar hij is voortdurend nabij. Hij loert op ons.’

Ik knik: ‘Allicht, bij kerk en kluis bouwt de d..., bouwt hij zijn huis. Maar wat merkt u dan toch zoal?’

‘Ogenscheinlijk kleine dingen... onverklaarbare geluiden in de refter, gestommel in een leegstaande cel, een krakende bidstoel waar niemand op zit, vreemde schaduwen in trappenhuizen, plotselinge ziektes, ijskoude tochtvlagen hartje zomer... We bidden bijkans de heiligen uit de hemel, maar het lijkt wel of het dan juist weer erger wordt... Volgens meneer pastoor is dat inbeelding. Hij zegt dat we die dingen zien en horen, juist doordat we er bang voor zijn. Maar dat geloof ik niet. Het is ook dat gevoel van... dreiging... alsof zich achter elk beeld en elke kandelaar iets schuilhoudt... iets dat je elk moment kan bespringen. Zelfs de biechtstoelen lijken soms een sluipend kwaad te verbergen... belust op verderf. Pastoor voelt dat niet, zegt hij, maar hij is dan ook een man, ook al is hij een goede mens. Mannen voelen dat vaak niet... U hebt zeker ook niets...?’

Ik verzeker ik haar dat ik me van geen kwaad bewust ben.

Ze zucht.

‘Maar dat zegt natuurlijk niet alles’, voeg ik eraan toe. ‘U voelt dat niet voor niets.’

‘Het is zo’, zegt ze fel, terwijl ze naar me opkijkt. ‘Hij heeft het op ons gemunt... Al vanaf het moment dat moeder-stichteres en haar medezusters het klooster lieten bouwen, vierhonderd jaar geleden. Ik heb daarover gelezen in de oude kronieken. Steigers stortten in zonder dat daar een verklaring voor was. Toen ze dakspanten moesten leggen, begaf een kraan het en moesten de werklieden rennen voor hun leven. Vaak brak er een touw af, juist als er een emmer stenen of kalk aan hing. Eenmaal hield hij het water op in de beek die hier toen nog stroomde, zodat het een pas gemetselde muur ondermijnde... Het lijkt wel alsof hij wilde voorkomen dat de godsvrucht van moeder-stichteres hier wortel schoot... Later, toen het bouwen gedaan was en het bidden de dagen vulde, heeft hij nog menige streek uitgehaald. Het ergste was nog wel zijn aanval toen het eens hoogzomer was en door de warmte niemand op zijn listen bedacht was. Plotseling barstte er een hevige noodweer los. Regen striemde de daken en de wind huilde in de schoorstenen. Toen sloeg de bliksem in met een vreemd en blauwachtig licht. Een balk werd versplinterd en er klonk luid geratel als van een wagen met ijzeren kettingen. Een verschrikkelijke stank verspreidde zich. Nadat het noodweer verdwenen was, stond er op de pas gepleisterde muur van het kapittel de afdruk van vreemde en angstaanjagende figuren. Het leken wel de klauwen en staart van een reusachtig beest... Verschillende zusters moeten... hém toen met eigen ogen gezien hebben. En dan denk ik, dat verzint geen mens, dat is geen inbeelding. Wie kan zich de Boze inbeelden?’
 Moeder-overste zwijgt bekommerd en een beklemmende stilte vult de kamer.

‘Het is sindsdien niet meer rustig geweest’, herneemt ze na enige tijd. ‘Altijd was er wel wat, vreemd en onverklaarbaar. Tot in onze tijd toe. En dan dat gevoel van voortdurende dreiging, alsof er elk moment... ik weet het niet... maar hij probeert ons te breken. Dat voelen we hier allemaal.’

‘Destijds met grof geweld en nu met treiterijen, met listen en lagen en tergende onzekerheden’, begrijp ik.

‘Maar we staan pal’, zegt ze ferm. ‘Met de hulp van de Heilige Maagd zijn we sterk.’

‘En toch’, zeg ik, terwijl ik mijn hoofd lichtjes wieg, ‘toch bent u bang.’

‘Eh... ja... maar... wat bedoelt u?’

‘Ik bedoel dat u pal staat, maar dat u ook weet dat hij niet alleen valshartig is, maar daarbij nog slinks en sluw. Kortom, je weet het maar nooit. En dat klopt ook, want je hoort soms vreemde en onbegrijpelijke dingen, die niettemin waarlijk gebeurd zijn. Hij komt op mensenvoeten, maar gaat op bokkenpoten.’

Niet begrijpend kijkt moeder-overste me aan.

‘Zeker’, knik ik ijverig. ‘Als een wolf in schaapskleren, maar dan nog listiger en vuiger. U kent die verhalen niet? Dan moet ik u toch waarschuwen.’

Ik kijk om mij heen, alsof we ongezien afgeluisterd kunnen worden, en demp mijn stem: ‘Het schijnt dat hij in staat is zich als een mens voor te doen, zodat niemand argwaan koestert en hij vrijelijk zijn gang kan gaan.’

Verschrikt slaat ze haar hand voor haar mond.

‘Bijvoorbeeld als arme zondaar’, vervolg ik, ‘om zo een priester de biechtstoel in te lokken. Hij lepelt wat zonden op, lispelt schijnheilig een oefening van berouw en als de priester de absolutie wil geven, slaat hij toe. Het schijnt pas nog gebeurd te zijn. In Rome.’

‘In Róme?’

‘In Rome! Onder het oog van de paus. Ik heb het gehoord van een van mijn hoogleraren, die bevriend is met de broer van een geheim kamerheer van de paus. Ja, hij is zeldzaam brutaal en deinst nergens voor terug.’

‘En de Heilige Vader zelf...’, piept ze angstig, terwijl ze zich bekruint, ‘is hij zelf nog in gevaar geweest?’

‘Dat wordt natuurlijk allemaal niet aan de grote klok gehangen. Het is te onbegrijpelijk voor de gewone sterveling.’

Moeder-overste schudt angstig haar hoofd. Ze rilt, als in een plotselinge, hevige koude, en ademt zwaar.

‘Hij is zelfs zo verdorven’, vaar ik voort, ‘dat hij zich schijnt te kunnen verstoppen in iemand zonder dat die persoon dat zelf weet. Zo kan hij geheel onverdacht twijfel en achterdocht zaaien en eenvoudige mensen op dwaalsporen sturen en te gronde richten.’

Niet begrijpend kijkt ze me aan. Het zweet parelt op haar voorhoofd.

‘Zo zou bijvoorbeeld’, verduidelijk ik behulpzaam, ‘meneer pastoor, die volgens u een goede mens is, zonder het zelf te weten een duivelse inborst kunnen hebben. Dat moet lang geleden zo eens voorgekomen zijn, op Vuurland. Moet u zich voorstellen, zuster, zijn eucharistie, zijn absolutie, zijn doop, het zou allemaal van nul en gener waarde zijn.’

Die gedachte is ondraaglijk voor de zuster. Hevig aangedaan krabbelt ze overeind uit haar stoel, wankelt naar het knielbankje voor het kruisbeeld en ofschoon ze nauwelijks nog adem heeft, begint ze luidop te bidden.

Als ze enigszins tot rust komt, stap ik kalm op haar toe, ga schuin achter haar staan, leg mijn hand zwaar op haar schouder en buig voorover.

‘En misschien’, sis ik vals in haar oor, ‘heeft de godvergeten duivel zich wel in ú verstopt. Stelt u zich voor: uw medezusters weten dat niet, maar op hun gemak voelen ze zich niet bij u, hun eigen moeder-overste. Zelf weet u dat ook niet, maar het maakt u bang voor uzelf en uw eigen schaduw. Een verschrikkelijke gedachte moet dat zijn.’

Dit is teveel voor haar toch al verzwakte hart. Met een gesmoorde kreet grijpt ze naar de plotselinge kramp in haar borst. Haar ogen pulsen uit haar kassen en haar handen proberen zich aan mij vast te klampen, maar ze verliest snel haar laatste krachten en zijgt ineen.

Met een triomfantelijke lach laat ik haar op het tapijt glijden.

Het is nu zaak het klooster snel en ongezien te verlaten, want over enige tijd zullen de andere zusters haar vinden en mij erbij halen om de dood te constateren. Met verende tred loop ik naar huis. De zon schijnt, de bloemen geuren en de vogels kwinkeleren. Mijn gedachten gaan uit naar de volgende op mijn lijstje, de mooie, pronte Agnes. Met mijn sierlijkste revérence zal ik haar daadwerkelijk ten dans vragen – misschien wel haar eerste, maar beslist haar laatste. En dan de rest. Een voor een.

Ik kijk nog eens om naar het klooster, dat zich in de middagwarmte koestert. Een prachtig werkterrein. ◀

Dit verhaal is het uitvloeisel van een breder promotie onderzoek naar het Limburgse bioscoopleven tot aan 1940, dat nog in volle gang is. Daarom zijn aanvullingen, correcties, tips en ideeën meer dan welkom, bijvoorbeeld van familieleden van personen die in het verhaal voorkomen.

Met name de oudste Venlonaren, die zelf herinneringen hebben aan het amusementsleven van voor de oorlog, worden hartelijk uitgenodigd te reageren. Behalve herinneringen zouden tevens plakboeken, posters of foto's het onderzoek bijzonder kunnen verlevendigen.

*De ervaringen van het publiek in de zaal blijven namelijk de grote onbekende in deze geschiedenis. Voor reacties, aarzel niet contact op te nemen met Thunnis van Oort.
Adres: Gravin Adelastraat 85
3032 HB Rotterdam.
E-mail: Thunnis.vanOort@let.uu.nl
Telefoon: 010-4760330.*

Door Thunnis van Oort

Hoe Willem Peters bioscoopkoning van Venlo werd

"In zijn smetteloos witte vest en witte slobkousen door de zaal drentelend bulderde hij, zodra het witte doek begon te flikkeren: 'De film verplaatst ons naar PARIJS!' Wat niemand verbaasde, want dat deden in die tijd (toen Hollywood nog moest worden uitgevonden) praktisch alle films van de Parijse Twei Gebrüder Pathé. Wanneer een handenwringend vrouwpersoon tranen met tuiten huilend in beeld kwam constateerde d'n Blieje ten gerieve van de stommelingen onder zijn klanten: 'Kijk nou toch 'ns naar die arme vrouw... Ze HUILT!' En als dan iemand begon te lachen bulderde hij, om ook het laatste restje misverstand in de kiem te smoren: 'STILTE! 't Is een DRAMA!' Het werd dan op slag zo stil als in een kerk. Want d'n Blieje was een ijzersterke vent. 'Dae pakde dich beej diene kraag en dienen bóksenboom, droog dich de zaal oët en kwakde dich de Steinstroat op. De hoofdsde neet ens te loupe'."

Zo herinnerde de oude Venlonaar Hubert Maas (Baer Moas) zich in een krantenartikel uit 1978 de bioscoophouder Willem Peters. Deze opende in 1912 zijn bioscoop aan de Markt. In dit artikel wordt beschreven hoe hij zich wist te vestigen als marktleider in het Venlose bioscoopwezen. En passant wordt een beknopt overzicht geboden van de plaatselijke bioscoopgeschiedenis tot aan de Tweede Wereldoorlog. Wie waren er betrokken bij filmvertoningen in de stad? Hoe ontwikkelde zich dit amusementsbedrijf?

Twee concurrenten

In 1896 nam Jos Caubo (1863-1926) hotel-restaurant 'De Port van Cleve' aan de Vleeschstraat over. Hij liet in 1901 een zaal aanbouwen, waar toneel, variété en andere vermakelijkheden werden getoond. Caubo vertoonde in 1907 voor het eerst films in zijn zaal, afkomstig van Pathé Frères. Het waren aanvankelijk nog incidentele voorstellingen van 'The American Bioscoop'. Deze voorstellingen pasten binnen Caubo's beleid gericht op het behagen van zijn publiek met uiteenlopende attracties. Vanaf 1909 opende hij een vaste bioscoop, die iedere zondag verse films draaide, waarschijnlijk geleverd door het Brusselse kantoor van Pathé. Hij voldeed in het jaar 1911 maar liefst 21 procent van het in totaal betaalde bedrag aan gemeentelijke vermakelijkheidsbelastingen, hetgeen een duidelijke indicatie is dat hij de beste zaken deed in de Venlose vermaaksindustrie.

In mei 1912 veranderde plotseling de naam van Caubo's etablissement veelzeggend in 'Eerste Venlosche Kinematograph'. Misschien was het toen al bekend geraakt dat er een tweede bioscoop zou openen in Café-restaurant Amicitia, gelegen aan de Markt. Weer enkele maanden later veranderde Caubo's bioscoop opnieuw van naam, ditmaal in 'Bioscope Theater'. Deze herdoop werd gevierd met eigen filmopnamen, die nu bekend staan als de oudst bewaarde filmbeelden uit Limburg. Het betrof een film over de officiersbeëdiging van een huzaar, een prachtig staaltje van klantenbinding door de uitbater van de zaal van de officierssociëteit.

Intussen werden aan de Markt voorbereidingen getroffen voor een inrichting 'naar de laatste eischen des tijds' en in oktober 1912 opende Willem Peters zijn Scala-bioscoop. Peters gebruikte een elektrische piano voor de muzikale begeleiding. Het instrument werd voor de filmvertoningen, die aanvankelijk slechts wekelijks plaatsvonden, uit het café naar de zaal omhoog getakeld. Café-restaurant Amicitia was volgens een terugblik uit 1934 "het vroegere zaaltje van den 'Düsters' [?], waar de brandweer bijeenkwam, de landbouw-

bond vergaderde en waar, om kort te gaan, des Zondags gelden geofferd werden aan de 'Bus', het ziekenfonds." Net als bij Caubo was de bioscoopvoorstelling slechts één van de activiteiten die plaatsvonden in de zaal, welke ruimte bood aan een breed scala van plaatselijke groeperingen.

Geboren Venlonaar Willem Peter Peters (1885-1943) woonde in het pand waar de bioscoop in was gevestigd, maar was in 1912 niet zelf eigenaar. Peters' vader stond als tapper genoteerd in de burgerlijke stand. Vader Peters lijkt rond 1911 een belangrijke speler in de Venlose horeca te zijn geweest. Hij betaalde over het jaar 1911 acht procent van het totale bedrag aan vermakelijkheidsbelastingen. Hij kwam hiermee op de tweede plaats, na Caubo.

Net als bij Caubo kwam ook Peters vanuit een horeca-achtergrond in het bioscoopbedrijf terecht. Hij was lid van het Venlose comité voor de viering van de onafhankelijkheidsfeesten van 1913, hetgeen aangeeft dat hij zich toen al actief bezig hield met het sociaal-culturele leven van de stad. In de volksmond stond hij bekend als 'd'n Blieje', die met zijn 'machtige bariton' zelf de uitleg verzorgde bij zijn films.

Jos Caubo en Willem Peters streden om de gunst van het bioscooppubliek. Zoals in het najaar van 1913 toen ze tegelijkertijd een film vertoonden over de klassieke ramp in Pompei. Peters waarschuwde zijn publiek in een advertentie "tegen minderwaardige reproducties welke van dezen film in omloop zijn". Caubo reageerde ijskoud "naar aanleiding eener annonce van concurrerende zijde" met de verzekering dat zijn film niet met andere versies diende te worden verward, "daar deze film in 7 deelen een meer uitgebreid overzicht biedt dan de concurrentie-opnamen". Overigens kwam het vaker voor in deze periode dat met verschillende versies en het veranderen van titels, exploitanten elkaar de loef probeerden af te steken.

Het toeval wil dat er enkele cijfers zijn overgeleverd die de bezoekersaantallen weergeven. Die waren tijdens de Eerste Wereldoorlog aanzienlijk, ze bedroegen in die periode ruim 6000 toeschouwers per maand. Om die cijfers op waarde te schatten: in 1917 woonden er net iets

meer dan 20.000 mensen in de stad. Een deel van het publiek was afkomstig van de omliggende dorpen, dat door goede tramverbindingen zich naar Venlo kon begeven.

Katholieke bioscopen

Scala en Elite waren niet de enige plaatsen waar Venlonaren films konden kijken in deze periode. In de loop van de jaren '10 openden er twee bioscopen met een katholieke signatuur, één gerund door de Piusvereniging, en één door de R.K. Werkliedenvereniging (RKWV) 'Sint Carolus Borromeus'. Gegevens over deze inrichtingen zijn zeer gebrekkig.

De RKWV opende in 1918 een bioscoop in het Bondsgebouw, dat reeds in 1916 voltooid was. Deze bioscoop heeft bijzonder weinig sporen nagelaten. Er werd niet geadverteerd in de krant, omdat de programma's werden aangekondigd in het blad Ons goed recht, waar helaas geen exemplaren van bewaard zijn uit deze periode. Ook in de gemeentearchieven ontbreken verwijzingen naar de Werkliedenbioscoop. Tijdens het vijftigjarige jubileum van de R.K. Werkliedenvereniging werd teruggeblikt op de periode dat er films werden vertoond:

"De stedelijke bioscoopexploitanten stelden alles in het werk om dit te verhinderen. Onze goede programma's trokken echter een tjokvol Bondsgebouw. Bij het afdraaien van de hoofdfilm trad de voorzitter van de ontspanningscommissie als explicateur op. Dit was bij de stomme films gebruikelijk. Ook werd de film vaak onderbroken, wat een grandioos fluitconcert uitlokte. Kindervoorstellingen op Zaterdagmiddag bezorgden de zaalcommissie handen vol werk. 'Ons Goed Recht' kondigde de films aan; viool en piano vormden de muzikale opulstering. Aan deze exploitatie zaten voor de commissie ook minder prettige herinneringen. Als er een hoofnummer afgekeurd werd door de Bioscoopcommissie moest de voorzitter soms haastig een reis naar Amsterdam maken om bij een filmkantoor een nieuw hoofnummer te halen. Ook het aanbrengen van coupures in een film bracht vaak nachtwerk mee."

De werkliedenbioscoop speelde een cruciale rol in een fel conflict in de jaren 1921-1922. Na deze aanvaring staakte deze bioscoop zijn activiteiten. Venlo was het strijdtoneel van meerdere botsingen tussen enerzijds bioscoopexploitanten en de Nederlandse bioscoopbond, en anderzijds de gemeentelijke autoriteiten, de katholieke geestelijkheid en katholieke belangenorganisaties. Het voert echter te ver om deze bioscoopconflicten hier te behandelen.

De Piusvereniging was een katholieke gezelligheidsvereniging die in 1876 was opgericht. Vóór mei 1910 telde de Pius circa tweehonderd leden, was er een zang- en toneelafdeling, en was de vereniging verantwoordelijk

voor de eerste katholieke leesbibliotheek van de stad. Het eigen gebouw aan de Maaskade 37 met 'ruime zaal' dateerde van 1885. Voor zover bekend stamt de oudste advertentie van een filmvertoning door de Piusvereniging uit 1913, toen de N.V. Liefiefilm uit Leiden VAN DE KRIBBE TOT HET KRUIS draaide. Deze film maakte een tournee door katholiek Nederland, en is een van de vroegste voorbeelden van actieve filmdistributie met een roomse signatuur. Dit wijst voor de Piusvereniging voornamelijk alleen nog op een incidentele vertoning, en nog niet op de naam 'Familiebioscoop'. Ook in andere bronnen dook het jaartal 1913 op, zodat er vanuit gegaan kan worden dat vanaf dat moment vaker filmvoorstellingen werden gegeven.

In de eerder aangehaalde bioscoopherinneringen van Hubert Maas werd de Piusbioscoop gekarakteriseerd als kinderbioscoop. De Venlose jeugd at er "aoliënetjes veur twië cent", en de zaal was na afloop bezaaid met pinda-schillen. Zaalwacht Thiery liep rond om te controleren op roken. Doordat hij een spraakgebrek had, bleef zijn term voor sigaretten – 'terette' – jarenlang een geveugeld woord in de Venlose jeugdcultuur.

Behalve het waakzaam oog van Thiery hield directeur en explicateur Antoon Zumdick (geboren 1894) toezicht. In de burgerlijke stand stond hij geregistreerd als kantoorbediende en later ook als handelsreiziger. Zijn vader was een kleermaker afkomstig uit Venlo. Volgens Zumdicks eigen herinneringen uit 1953 werd hij in 1913 directeur van de Familiebioscoop. Hij was toen slechts 19 jaar oud. De inrichting van de bioscoop bestond uit planken die rustten op stoelen aan weerszijden, waar zoveel mogelijk toeschouwers op geperst werden, zo herinnerde hij zich in 1953. Er waren drie voorstellingen op zondag, en heel af en toe een op maandag. Entreprijzen varieerden van een halve Grosche 's middags tot twee Groschen 's avonds, iets goedkoper dan bij Elite en Scala.

Nieuwe ontwikkelingen

Tijdens de kermis van 1922 zou in de Elite-bioscoop de film CHRISTUS worden vertoond. Lambertus Caubo was de oudste zoon van de bioscoophouder. Hij zou het bedrijf van zijn vader gaan overnemen. Als spectaculaire reclame stunt wierp hij uit een vliegtuig stroobiljetten met in koeienletters 'Christus komt', en dan heel klein gedrukt: 'in de Elite-bioscope, Venlo'. Het vliegtuigje stortte neer 'in een bergplaats der slagerij', en geen van de drie inzittenden overleefde de ramp. Hoewel de oude Caubo zelf pas enkele jaren later stierf, in 1926, zag hij kennelijk geen kans het bedrijf zelf nog te beheren of het aan een van zijn andere kinderen over te dragen.

De nieuwe uitbaters van de Elite-bioscoop waren geen bekenden in het Venlose culturele leven, zoals Caubo dat was geweest. De exploitatie werd overgenomen door

Hendrik Jozef Kleuskens en zijn zoon Petrus Hubertus. De Elite-bioscoop verloor met het verdwijnen van Jos Caubo zijn vroegere glansrijke reputatie, en profileerde zich steeds meer als een doorsnee zaak. Hierdoor leek een vacuüm te ontstaan in de Venlose bioscoopmarkt, waar enkele jaren later op ingesprongen werd. Jean Pollak stond in de Venlose burgerlijke stand sinds zijn vestiging in Venlo in 1917 geregistreerd als (rooms-katholiek) handelsreiziger, geboren 1879 te Lastnic, Servië. Pollak zag in Venlo mogelijkheden voor een gloednieuw theater, volgens overlevering investeerde hij een erfenis in het project. In de nazomer van 1925 kwamen er verwachtingsvolle berichten in de Nieuwe Venlosche Courant over een nieuw te bouwen 'schouwburggebouw'. De opening zou geheel in stijl plaatsvinden. Eerst een receptie voor genodigden, dan een spectaculair optreden door een vermaard zanggezelschap uit Rome, 'De Sixtijnse kapel'. "Honderden vreemdelingen uit geheel Limburg kwamen met auto's, autobussen, fietsen en per trein en tram aan om getuige te zijn van het 2e optreden te Venlo van de wondere zangers uit het zonnige Italië." De politie moest de menigte in bedwang houden. Volgens de verslaggever waren er 1300 mensen aanwezig, hetgeen schromelijk overdreven lijkt, omdat er volgens de bouwtekening slechts 910 zitplaatsen waren.

De huisstijl van het Pollak-theater was strak, ook in de advertenties zat geen enkele tierlantijn. Deze moderne zakelijkheid was ook doorgevoerd in de inrichting van het theater. "Overbodige luxe [in het interieur] is geweerd, doch van de moderne hulpmiddelen is op buitengewoon praktische wijze geprofiteerd." De Rotterdamse architect Otten had de constructie van gewapend beton ontworpen. De akoestiek was goed, volgens de journalist. De verlichting werd vanuit één centraal punt bediend. Het toneel kon snel verbouwd worden tot orkestbak, en de zetels in de zaal konden via een handig systeem onder het toneel worden geschoven om zo een bal- of vergaderzaal te creëren. Het automatische verwarmingssysteem kon in de zomer juist voor verkoelende lucht worden aangewend. Pollak zou als initiatiefnemer en geldschiet niet

de dagelijkse exploitatie op zich gaan nemen. Sef Cornet (1898-1953) werd aangesteld als uitbater. Cornet zou in het culturele leven van de stad veel aanzien verwerven. Niet alleen als theaterexploitant en horeca-persoonlijkheid, maar met name door de jaarlijkse revues die hij schreef en uitvoerde.

In april 1927 kreeg Venlo er tijdelijk een nieuwe bioscoop bij: de Apollo-bioscoop. Omdat van de eerste helft van 1927 geen Nieuwe Venlosche Courant bewaard is gebleven, ontbreken belangrijke gegevens over de opening. Er zijn geen namen bekend van initiatiefnemers, geldschietters of uitbaters. Erg lang heeft de bioscoop niet bestaan, nog geen jaar. Begin 1928 werd al niets meer vernomen van de Apollo-bioscoop.

Het pand waar de bioscoop in was gevestigd, behoorde toe aan de zangvereniging Venlona. De banden tussen Venlona en de Apollo-bioscoop zijn niet geheel helder. Gemeenteraadslid Paul Thywissen was jarenlang voorzitter van de zangvereniging. Hij zag bioscoopvermaak in het algemeen als een bedreiging voor de vereniging: "De mensen gaan liever naar de bioscoop, sport of dansen in plaats van dat ze komen zingen." Venlona had de reputatie een elitaire zangclub te zijn. In 1926 waren de financiële problemen echter zo groot dat een faillissement dreigde. In dat licht is de keuze voor bioscoopexploitatie begrijpelijk, maar het is voornamelijk onzeker of de vereniging zelf zorg droeg voor de exploitatie, of dat de zaal verhuurd werd. De entreprijs van 35 cent concurreerde direct met de Familiebioscoop, die trots bleef vermelden 'Entrée 35 ct. p. persoon ... één rang ... één prijs!'. Ondanks het veelbelovende begin, liep het Pollak-theater op een mislukking uit. Een artikel uit de Limburger Koerier suggereerde dat dit te wijten was aan slecht lopende zaken. De cijfers uit de administratie van de gemakkelijheidsbelastingen spreken deze vage kwalificatie echter tegen. Volgens de memoires van Venlonaar Funs van Grunsven zou Pollak al failliet zijn gegaan door tegenslagen tijdens de bouw van het theater. Al zijn er geen verdere aanwijzingen die dit hard kunnen maken, ik ben eerder geneigd deze verklaring te verkiezen. Per 18 november 1927 werd het heropend

onder de naam Grand Theater. Sef Cornet bleef de uitbater, maar de nieuwe eigenaar was de N.V. Maatschappij tot exploitatie van schouwburgen 'Forum', met als directeur Frits Strengholt uit Den Haag.

Het interieur werd geheel gerenoveerd: nieuwe stoelen, linoleum op de vloeren, zware pluuche gordijnen en nieuwe projectieapparatuur. Dat terwijl het theater nog maar ruim twee jaar oud was! Misschien werd de moderne inrichting van Pollak toch als te kil en kaal ervaren? "De zaal op zich maakt een voorname indruk. De moderne beschildering van wanden en plafond, met de meubileering en deftige stoffeering geven een warme en prettige stemming. Het groote van de zaal wordt er door weggewerkt." Er stonden gebrandschilderde ramen opgesteld aan weerskanten van de ingang.

Peters' oude rivaal, de Elite-bioscoop, kreeg een nieuwe uitbater in 1928. Waarom Kleuskens de zaak overdeed, is niet met zekerheid te beargumenteren. Maar onder zijn leiding liep de Elite-bioscoop de laatste jaren niet zo goed. Aan de ene kant van het spectrum stond het luxe Pollak/Grand Theater, aan de andere kant een goedkope bioscoop als de Familiebioscoop, en daarnaast bleef het voortvarende Scala een geduchte concurrent. Het kortstondige bestaan van een vijfde rivaal (Apollo) kwam daar nog bij. Kleuskens' opvolger was een oudgediende: Antoon Zümdick, voormalig exploitant van de Familiebioscoop. De familie Caubo bleef wel eigenaar van het gebouw. Per 1 maart werd de Elite-bioscoop omgedoopt tot City-theater. Met 'moderne olieverfbeschilderingen, in frappante kleurschakeringen' kreeg de bioscoop een nieuw aanzicht. De entree zou in 'deftige stijl' worden uitgevoerd. Nieuw meubilair, verlichting en sanitair moesten een ware metamorfose bewerkstelligen. De nieuwe naam beoogde een ander imago: stads en modern. Het theater ging zich in de loop van 1930 aanduiden met 'City-theater-lichtspiele Venlo'.

Wie na het vertrek van Zümdick de bedrijfsleiding van de Familiebioscoop overnam is niet bekend. De gemeente adresseerde in de correspondentie met de Piusvereniging geen specifiek persoon.

Hermans Eduard vroeg in 1928 de vergunning aan voor de bioscoop, maar hij was voorzitter van de Piusvereniging, dus niet noodzakelijk ook exploitant van de bioscoop. Er zijn weinig gegevens over de bioscoop, maar hij bleef in bedrijf, getuige enkele incidentele advertenties.

Marktleider

Na de dynamische periode zoals die hiervoor is beschreven, wist Willem Peters zijn invloed in het lokale bioscoopwezen beslissend te vergroten en te consolideren. In korte tijd opende hij een geheel nieuwe bioscoop in Tegelen, nam hij een concurrerend theater over, en wist hij als eerste, en jarenlang ook als enige, geluidsfilms te vertonen in de stad. Het belang van Peters' positie werd bevestigd door zijn verkiezing in het hoofdbestuur van de Nederlandse Bioscoopbond in 1929.

De Venlose bioscoopeigenaar werd in januari 1930 persoonlijk verwelkomd door de Tegelse burgemeester bij de opening van zijn nieuwe bioscoop aldaar: net als in Venlo Scala geheten. Peters had in samenwerking met architect Jac. Grubben een voormalige garage tot bioscoop laten verbouwen. Het 'smaakvolle' interieur was een juiste combinatie tussen 'grootsteedsch genot en goede intimiteit'. Bij deze openingsavond stond de Tegelse markt vol met geparkeerde auto's. Neonlichtreclame gaf iets feestelijks aan het dorpsplein. Met de opening van dit theater probeerde Peters zijn Venlose concurrenten af te troeven. De bussen die het Grand Theater inzette naar Tegelen zouden minder vol zitten nu de inwoners in hun eigen woonplaats naar de film konden gaan. Overigens zou Peters minder voordeel aan zijn theater behalen dan voorzien, omdat vanaf 1933 in Tegelen jarenlang een bioscoopverbod zou blijven gelden, wegens een ander conflict dat ook weer buiten beschouwing moet blijven.

Twee maanden na de opening van Scala Tegelen verscheen de laatste advertentie van het Venlose Grand Theater. Strengholt deed het theater over aan de N.V. Rembrandt Theater te Arnhem, een samenwerkingsverband waar Peters zelf

een onderdeel van vormde. Nog diezelfde week kondigde Peters de heropening aan onder de nieuwe naam Rembrandt-theater. Hoe de eigendomsverhoudingen precies lagen, is niet geheel helder. In een brief van augustus 1932 aan de gemeente Venlo, stond naast de ondertekening van Peters een stempel met 'Hamburger, Adam en Peters'. David Hamburger Jr. en C.G. Adam waren zwagers en beiden directielid van de N.V. Utrechtse Maatschappij tot Exploitatie van Bioscooptheaters, die theaters bezat in Arnhem, Haarlem, Eindhoven, en per 1930 dus ook in Venlo. Het blijft onduidelijk hoe de vork exact in de steel zat, maar kennelijk had Peters zijn contacten binnen de Bioscoopbond goed weten uit te buiten, zoals blijkt uit dit samenwerkingsverband met grote ondernemers uit de nationale bioscoopbranche. De overname van een geduchte concurrent door een groter consortium waar hij zelf een rol in speelde, zorgde ervoor dat Peters zijn positie bevestigde als marktleider in Venlo en omgeving. De dagelijkse exploitatie van het Rembrandt-theater bleef in handen van Sef Cornet.

In diezelfde periode trof ik de eerste aanwijzing aan voor een geluidsfilm in Venlo: "Slechts 3 dagen. Een sprekende, zingende en musiceerende film in 9 acten." Wanneer de allereerste geluidsfilm in de stad werd gedraaid is niet met zekerheid te zeggen. Overigens werden er in deze periode nog steeds volop zwiigende films vertoond, het City-theater verwierf pas jaren later een geluidsinstallatie. Eind 1935 wilde de directeur van de Venlosche Courant, Wim Cox Sr., een bioscoopzaal bouwen bovenop het kantoor van de krant. Peters wist hier een stokje voor steken, en opende in 1936 zelf een extra bioscoopzaal in zijn Scala-theater, waar voorheen de Scalabar zich bevond. Het 'Filmactualiteiten Theater Filmac' specialiseerde zich in het vertonen van nieuwsfilms. Deze laatste uitbreiding bekroonde Peters' carrière als Venlo's geslaagde bioscoopkoning aan de vooravond van de Tweede Wereldoorlog.

Het City-theater bleef voortbestaan in de schaduw van Peters' concurrentie, en werd nieuw leven ingeblazen. In 1939 kwam de exploitatie van het theater weer in handen van de familie Caubo. Een kleinzoon van de oude pionier zette Zümdick uit het pand en liet een moderne voorgevel bouwen. Zümdick vertrok tegen zijn zin en opende zijn eigen Royal Irene Bioscooptheater in Blerick. In de oorlog werd het gloednieuwe City-theater kapotgeschoten. De herstelde gevel is inmiddels een rijksmonument. De rijke geschiedenis van de hoogtijdagen van de bioscoop in de jaren '40 en '50 en de periode daarna wacht echter nog op degene die haar optekent. ◀

Bronnen:

- Ivo Blom - *Jean Desmet and the Dutch film trade* (Amsterdam 2003);
- Sef Derckx - 'Huzarenfilm Venlo. Erfenis van de filmpionier en bioscoopeigenaar Jos Caubo.', *De Buun 2* (1994) afl. 3 5-8;
- Sef Derckx - 'Zuiderfilm. Impressies uit een stad voor en na de tweede wereldoorlog', in: *Jan Coppens e.a. ed., Impressies '45. Beelden uit het bevrijdingsjaar* (Venlo 1990);
- Adri Gorissen - 't Theater van 't laeve. Frans Boermans 1917-1999 (Venlo 2000);

- *Adri Gorissen en Smaragdus H.H. van der Hoek - Venloclopedie: encyclopedie voor Venlo* (Venlo 1992);
- *Funs van Grinsven en Baer van der Meij - Euver Funs gespraake* (Venlo 2002);
- *Albert Lamberts - Hotel Wilhelmina Venlo 1876-2001* (Venlo 2001);
- *Pim Slot - 'Een vloek en een zegen.' De katholieken en film in Nederland 1912-1942* (doctoraalscriptie z.j. z.p., o.a. ter inzage in de bibliotheek van het Instituut Beeld en Geluid, Hilversum)
- *Wim Timmermans - Een eeuw muziek. 100 jaar koninklijke zangvereniging Venlona* (Venlo 2000).

Overig bronnenmateriaal:

- *Programma 12. Limburgschen katholiekendag te Venlo op 15 en 16 mei 1910 (Pinksterdagen)*;
- *Gemeente-weekblad van Venlo, 24-2-1917*;
- 'Het City-theater. De Elite-bioscope gemoderniseerd', *Nieuwe Venlosche Courant z.d.* [1928];
- 'Het Pollak-theater', *Nieuwe Venlosche Courant* 5-10-1925;
- *Handelsadresboek samengesteld door de kamer van koophandel en fabrieken voor noordelijk Limburg te Venlo en adresboek der gemeenten Venlo, Maasbree en Tegelen* (Courant en Handelsdrukkerij NV De Nieuwe Venlosche Courant 1925);

- *25 jaren socialen arbeid. Feestuitgave bij gelegenheid van het 25-jarig bestaan. R.K. Werkliedenvereniging Venlo 1904- 27 Nov 1929* (Venlo 1929);
- '1929', *Nieuw weekblad voor de cinematografie* jrg. 8 (3-1-1930) nr. 14;
- 'Scala. Een mooi modern theater. Een schitterend geslaagde gala-voorstelling', *Nieuwe Venlosche Courant* 18-1-1930;
- 'De opkomst van het bioscoopwezen in Venlo. Van explicateurs via de strijkjes naar de sprekende film', *Limburger koerier* 13-10-1934;
- 'Veertig jaar in de bioscoop. Antoon Zümdick: tussen explicateur en dieptefilm'.

- *Dagblad voor Noord-Limburg* 10-4-1953;
- *J.W. Omlou, De Venlose K.A.B. in het goud* [Venlo 1954] 76-77;
- 'Stilte, het is een drama', *De Limburger* 12-4-1978;
- <http://www.xs4all.nl/~kd/st1en.html>;
- *Archief Kamer van Koophandel Noord-Limburg*;
- *Gemeentearchief Venlo*.

We hebben een moeilijke relatie. Het neemt niet weg dat deze brief mij moeite kost, maar deze woorden moeten gezegd. Het heeft alles te maken met ons. Het plan voor dit schrijven is ontstaan toen ik op jouw grond was. Laat in de avond tijdens een redactievergadering van de Buun, kwam het idee van deze serie op tafel. Een papertje ging rond met de letters en ik zette mijn naam achter de K want daarbij zag ik de woorden die ik jou wil voorhouden.

De **K** dus, die harde lelijke letter. Het eerste woord is koopmansgeest; je staat er bekend om. Het betekent aanzien in Nederland want we zijn er groot mee geworden, maar voor mij staat het gelijk aan kleingeestigheid. Het is de mentaliteit van de Hollanders die in de zeventiende eeuw over de hele wereld voeren om handel te drijven, zonder iets te maken. Ze gingen aan land, besodemieterden de inlanders en vertrokken weer.

Naar jou, Venlo anno 21ste eeuw, vertaald; gaat het om transport waar je zo graag mee pronkt. Knooppunt Venlo. Maar het stelt niet veel meer voor dan een paar loodsen in het voormalig buitengebied. Hoge gebouwen, weinig mensen. Het ruikt naar niets. Dezelfde geur laat zich vermoeden als ik de stad binnenga. De gebouwen zijn van een akelig modernisme. Rijen en rijen rechte hoeken en rechte lijnen. Geen architectuur met visie en lef, maar de kaalheid van je koopmansgeest. Het mocht niet veel kosten, dat zie ik aan je af. Je laat al jaren het fabeltje rondgaan dat het de schuld is van de geallieerden want zij hebben jouw karakteristieke huizen kapotgebombardeerd.

Kletsboek. Natuurlijk: jouw stad heeft veel geleden in de oorlog, maar veel daarvan was na de

bevrijding nog in een zeer redelijke staat. Je besloot om het in de loop der jaren op te ruimen. Jouw huizenbouwers wilden geld verdienen en daarom begonnen ze opnieuw. Maar ze bouwden als koopmannen: het werd niets. En dan de cultuur, daar heb je niet veel mee op. Je bestuurders houden het geld voor cultuur al tientallen jaren beneden de armoedegrens want: wat koop je er voor?! Dan zijn we weer terug bij je kleingeestigheid. Jouw geest kan niet bevatten dat cultuur het bloed van een stad is. Het is de lucht die je in steden voelt trillen. Het zal wel te dichterlijk voor jou zijn. Je bent zoveel anders dan ik. En dan tenslotte de kift en kinesinne met je kleine burens. Allereerst Blerick dat je hebt geslagen met een lelijkheid die de jouwe overtreft. Waarom moest je alles wat je bent, nog

eens uitvergrooten aan de andere zijde van de Maas? Omdat Blerick niet van je houdt? Omdat het dorp slechts een verstandshuwelijk wil? Burenkift is van alle plaatsen – klopt, maar bij jou gaat het dieper. Kijk naar de tweehonderd jaar oude kaart van Limburg, ten tijde van de Franse bezetting. De Fransen hebben de provincie dan verdeeld in districten, langs kaarsrechte lijnen. Alleen in jouw buurt is er een vreemde hoek. En dat is Tegelen wat niet onder jouw hoede wilde leven. Tegelen heeft kennelijk zoveel emotionele stampeij gemaakt dat zelfs Franse logica er niet tegen bestand was. Het zegt genoeg over jou. Het is vanwege de K dat ik met je breek. Meer dan tien jaar heb ik op je grond rondgezworven, heb ik naar jou gezocht en mijn gedachten in je gestopt. Maar ik

kreeg weinig terug. Natuurlijk heb ik in jou ook veel mooie mensen gevonden, Venlonaren met wie ik kan lachen en die me aan het denken zetten, die cultuur soms laten broeien, maar dat is ondanks jou. Het bevestigt alleen maar mijn liefde en bewondering voor de mens, die kennelijk overal kan gedijen.

ABCDEFGHIJKL
M
NOPQR
STUVWXYZ
DOOR
RUUD LINSSEN
FOTO
JACQUES PEETERS

De oorlog, een agent en een beroemde hond

Mijn oma heeft acht maanden op mijn kamer geslapen. Ik was acht jaar, zij aan het eind van haar leven. Ik sliep op een stretcher, zij in mijn bed. Ik moest om half acht 's avonds naar boven; zij kwam om negen uur.

Elke avond wachtte ik onder de dekens op dat eerste geluid in de hal beneden. Dan liep ik naar de trap met de woorden: 'Oma, komt u?' In haar bevestigende antwoord kon ik haar glimlach horen, althans in mijn herinnering. Als ze eenmaal in bed lag, en haar gebeden met een magische snelheid had gebeden, dan stelde ik de vraag. Of ze nog een verhaal had. En dan vertelde ze over de Houtsnip in Kessel waar ze was geboren, over het veer dat ze samen met opa en later met haar twee zonen had geleid, en de douchekoppen in de concentratiekampen die geen echte douchekoppen waren.

Maar bovenal vertelde ze over haar familie, haar ouders en haar broers en zussen, over die oude dagen met een langere levensduur hadden dan de onze, over de kroeg die ze hadden in de Houtsnip, over de klompenmakerij (waar later een grote keten van schoenenwinkels uit is voortgekomen), over haar broer Handrie die slaapwandelde en over de haring die onder het dertienkoppige gezin verdeeld moest worden (zij kreeg het staartje).

Daar in die acht maanden, in mijn slaapkamer, heb ik mijn fascinatie voor het verleden gevonden; zowel de persoonlijke als de algemene geschiedenis. Enkele jaren later leerde ik, een puber inmiddels, vrijwillig de straffen van de Neurenberger processen uit mijn hoofd; en bij mijn moeder peuterde ik meer details los over de verhalen van mijn oma die toen al dood was. Uren kon ik met mijn verbeelding in het verleden zoeken naar wat de historicus Leopold Ranke noemt: 'Wie es eigentlich gewesen ist.' Ik kreeg familiefoto's uit de oude doos in handen. De mooiste was die waar enkele broers en een zus poseren naast het huis. De uitdrukking op hun gezichten kwam overeen met wat mijn oma had verteld. Een mengeling van geluk en zelfbewustzijn.

v.l.n.r. Sira van ome Thien, ome Thei (bakker), ome Beer van ome Sjeng, tante Door, ome Graat.

HET BOEK

Het hoogtepunt van de zoektocht naar de familie Sieben was een kopie van een boek dat ik rond mijn vijftienvingste in handen kreeg. Ik kende het al, het boek was namelijk een van oma's verhalen geweest. Het was geschreven door een man die misschien wel het hoofdpersonage was in die maanden dat mijn oma in mijn slaapkamer kamer sliep. Ome Graet, haar broer aan wie ze het meest gehecht was. Op een foto, tijdens een feest geschoten, zit hij aan een tafel; een dikke sigaar in de hand, het bovenlijf naar achteren hellend en een hoornen bril met daarachter de blik van een persoonlijkheid. Mijn oma zit naast hem. Het boek van Graet Sieben was een autobiografie, als intellectuele nalatenschap voor zijn kinderen. Een reddingsactie tegen zijn eigen vergetelheid. Opgeschreven aan het eind van zijn leven, in de eerst helft van de jaren zeventig.

Op het moment dat ik het boek opensloeg, twintig jaar later, was ik een historicus-in-wording. Met grote spanning las ik de eerste regels, alsof mij een lang gezochte schat onder ogen kwam. De werkelijkheid stelde niet teleur, integendeel. Het was een fascinerende gewone-mensen-geschiedenis, ver weg van de grote namen die ons beeld van een tijdperk hebben bepaald. Dit ging over straten in Kessel, in Griendtsveen, in Swalmen, over gebeurtenissen zonder echo in de wereld.

En voor mij nog belangrijker: het was de complete roman waarvan mijn oma delen had voorgelezen uit haar geheugen. Als veldwachter heeft ome Graet veel meegemaakt, hoor ik haar fluisteren in de slaapkamer. Hij was een van de allereerste veldwachter met een politiehond. Altijd als er iemand opgespoord moest worden, kwam ome Graet met zijn hond om de boeven te vangen. Dramatische was de dood van Hertha. Het dier werd in een achtervolging doodgeschoten door een boef. 'Dat was verschrikkelijk omdat hij heel veel van Hertha hield.'

Het boek is een aaneenschakeling van korte verhalen. Samen geven ze een kleurrijk en vaak authentiek beeld

van het leven van een politieagent. Het boek is zo rijk aan details, zoals tijdstippen en het weer op een ochtend, dat het doet denken aan een dagboek.

En dat alles in een heldere en soms superieure stijl geschreven. Zoals de beschrijving van de vluchtelingen aan de Zuid-Nederlandse grens aan het einde van de Eerste Wereldoorlog toen Graet Sieben agent was in Maastricht.

'Grote stromen vluchtelingen kwamen vanuit België over de grens. Het waren in hoofdzaak vrouwen, kinderen, invaliden en oude mensen. Deze stroom van wagens, sleeën, en andere vervoermiddelen, had vele dagen ononderbroken geduurd. De dierbaarste en ongelooflijkste dingen werden door de opgejaagde vluchtelingen meegevoerd. Het was een zee van ellende. Wanneer de avond viel werd de Rijksgrens (België-Nederland) voor toegang tot Nederland gesloten. De Duitse bezetters hadden de hele grens met geladen elektrische draden versperd. Bij het plaatsje Smeermaas was echter een opening, waardoor de stroom ons land binnenkwam. Ik heb hierbij vele dagen als orde-agent dienst gedaan en van zeer nabij gezien hoe deze ongelukkige, van huis en haard verdreven mensen in hun eerste verblijfplaats werden opgevangen. Als de karavaan in de ochtend in beweging kwam, en via de Brusselsestraat de stad (Maastricht, RL) bereikte, dan werd hen door de bevolking allerhande geschenken toegeworpen. (...) Door de grote hoeveelheden toegeworpen voedsel ontstond soms wanorde in de karavaan, waarbij ik meermalen heb moeten optreden om de orde te herstellen. Voor de goede orde werd dit toewerpen van geschenken dan ook verboden. Als je de schreiende en roepende massa vluchtelingen zag trekken en dan als ordehandhaver tegen de goedwillige bevolking moest optreden omdat ze deze mensen wilden helpen, dan voelde ik mijn hart ook als politie-ambtenaar nagenoeg breken.'

1940 | 1945

DE VELDWACHTER

Graet Sieben, geboren in Kessel op 10 maart 1893, begon zijn carrière als diender in de Limburgse hoofdstad. Meteen al beseftte hij dat hij liever veldwachter in een dorp wilde zijn. Hij kreeg Buggenum (Midden-Limburg) en daarna Griendtsveen (Noord-Limburg). In het peeldorp speelde het drama rond Hertha zich af. Het verlies, schrijft hij ruim veertig na dato, 'heeft een blijvende stempel van weemoed achtergelaten in mijn ziel.'

Op bladzijde 50 staat de dood van Hertha beschreven: 'Toen ik alzo op een zondagochtend wederom in de peel surveilleerde, ontdekte ik aldaar andermaal een drietal wildstropers die elk met een geweer in schietvaardige houding over de ontginning voortgingen. Ik was toen vergezeld van mijn goed afgerichte verdedingshond "Hertha". Wie had toen durven denken dat ze voor mij zo trouwe helper, zijn laatste hulp zo nabij was. Toen een der stropers door ons in het nauw gedreven, sprong hij in aldaar aanwezige peelvaart van 8 meter breedte. Omdat deze vaart plus-minus 1,70 meter water bevatte, kon ik deze niet passeren. Om de stroper echter toch staande te houden, stuurde ik "Hertha" door de vaart met het commando "stellen". Toen zij de vluchteling op circa 25 meter was genaderd, tastte hij al lopende in zijn zak en laadde het geweer waarop ik hem toeriep "Schiet niet". Nauwelijks had ik deze waarschuwing gedaan of de onverlaat draait zich om en schiet het trouwe dier een vol schot hagel in de borst en vluchtte verder. Ten gevolge van deze ernstige verwonding stierf het dier spoedig ter plaatste. Diep geschokt begaf ik mij langs een omweg naar "Hertha"aan de overzijde van de vaart, alwaar zij als slachtoffer van haar plicht, dood neerlag. (...) Nadat ik "Hertha" van haar halsband had ontdaan liet ik haar ter plaatse achter, keerde met opgepropt gemoed huiswaarts.' De dader weet hij uiteindelijk op te sporen, deze wordt veroordeeld voor stroperij. Daarnaast moet hij voor de dode hond een vergoeding betalen aan Graet Sieben.

Het verhaal tekent hem als een man met een gevoelig hart onder het donkere uniform. Het harde straatleven van Maastricht, met vuistgevechten en 'onderwereldfi-

De oorlog, een agent en een beroemde hond

guren', had niet bij zijn karakter gepast. Niet omdat hij bang was aangelegd, maar omdat hij zich voelde aange-trokken tot de intimiteit van het dorp – zoals in Kessel waar hij was opgegroeid.

Na tien jaar Griendtsveen kreeg hij Swalmen toegewezen, het dorp ten noorden van de bisschopsstad Roermond. Zijn bekendheid zou de plaats al snel overstijgen, tot ver in heel Midden-Limburg. En dan met name zijn nieuwe hond - Asti - die gevreesd was in de onderwereld.

'De speurhond van Swalmen' kon over vele kilometers weilanden en verharde wegen een spoor volgen. Bij talloze plaatsen van delict, klein en groot, in heel Midden-Limburg verscheen de tweespanmotor van Graet Sieben, met Asti als bijzit.

Zoals toen een gepensioneerde ploegbaas van de Nederlandse spoorwegen in Linne dood werd gevonden in een weiland. Vanaf deze plek speurde Asti midden in de nacht over de grond naar de geur van de moorde-

naar, aangemoedigd door zijn eigenaar. De officier van justitie en andere veldwachter volgden op een afstandje, het schouwspel met verbazing gadeslaand. Asti kwam uit bij een boerderij, wat vol-

gens de opperwachtmeester een vergissing moest zijn want daar woonde een gezin van onbesproken gedrag. Niettemin werden het echtpaar, twee zonen en twee dochters naar buiten gehaald om zich naast elkaar op te stellen. Asti gaf tijdens de geurtest blijk van een zekere herkenning bij de zestienjarige jongen, maar ging toch verder om bij de achttienjarige zoon te beginnen met blaffen.

De vermeende twijfel van de hond was voor de officier reden om de aanwijzing niet al te serieus te nemen. Maar na enkele dagen bekende de oudste van de twee tieners, 'in een onverbreekelijke tranenvloed', dat hij de man had doodgeslagen om zijn beurs te bemachtigen. Motief van de dader: hij wilde een overjas kopen. De zestienjarige jongen had tijdens de geurtest van Asti de beenkappen van zijn oudere broer aan, wat verklaarde waarom de hond even bij hem was blijven stilstaan. Veve van deze verhalen over Asti beslaan de periode Swalmen. Ze zijn met veel gevoel voor opbouw van spanning opgeschreven. In Swalmen zou Graet Sieben tot aan zijn pensionering in 1953 blijven werken, daarna bleef hij er wonen. De periode zou worden getekend door de oorlog, waarover mijn oma mij als allereerste had verteld.

De oorlog, die centraal staat in dit verhaal. De vele bladzijden over 40-45 maken eens te meer duidelijk hoe de bezetting een hele generatie heeft getekend met een nooit vervaagde herinnering. De auteur haalt 2 februari 1945 naar het papier, toen zijn gezin en vele anderen met onbekende bestemming naar Duitsland werden vervoerd. Te voet, of op wagens. Het was een trieste karavaan van opgejaagde en weerloze mensen die niet wisten wat met hun ging gebeuren. Ik zie nog hoe somber de kantonrechter van Roermond op het voor ons rijdende voertuig ineengedoken zat tussen enkele in haast

meegenomen spullen.'

Vanuit het Duitse Bruggen moest de stoet in een trein van veewagons stappen. Op het perron dreigden Duitse soldaten Asti dood te schieten omdat deze niet mee mocht in de trein. Graet Sieben gaf hem mee aan een bekende. Vervolgens reisde het gezin en vele anderen twee dagen door Duitsland, opeen gepropt in de wagon, om uiteindelijk weer in Noord-Nederland uit te komen. Enschede. Na een verblijf van enkele maanden werd Nederland bevrijd en keerden ze terug naar Swalmen.

DE OORLOG

Het Limburgse dorp was voor een groot deel kapotgeschoten. De chaos van het front had de beschaving weggespoeld als een laag waterverf. Swalmenaren hadden hun huis leeggeroofd omdat ze meenden dat de eigenaren niet zouden terugkeren. De burgemeester liet weten dat iedereen de gestolen spullen straffeloos kon terugbrengen. De oproep werd slechts spaarzaam beantwoord. De politie kreeg vervolgens opdracht om de goederen op te sporen. 'Bij ons onderzoek vonden wij, verstopt in de grond of onder hooi of stro in schuren e.a. gebouwen, de ontvreemde goederen terug. Het was voor ons een zenuwslopend en ondankbaar werk, waardoor meerdere van die zogenaamde plundersaars, ons ook nog vijandig gezind waren. Het is voorgekomen dat wij op een onverwachts ogenblik op een boerderij kwamen en de bewoner bezig was met het stuk-snijden van een gestolen, waardevol Perzich tapijt, terwijl hij de stukken verbrandde in een aldaar buiten staande soepketel.'

Het oorlogsgedeelte uit 'Historische vertellingen' maakt duidelijk hoe steeds weer nieuwe gebeurtenissen de mensen in die vijf jaar achtervolgden; gebeurtenissen die een diepe indruk achterlieten en elkaar opvolgden in

1940 | 1945

een steeds sneller tempo.

Neem het begin, de Duitse inval in mei 1940: geen Nederlander uit die tijd zal het zijn vergeten. Ons hoofdpersonage beschrijft zijn ervaring als volgt: 'Het was omstreeks 12 uur in de nacht van 9 op 10 mei 1940 toen ik, vergezeld van mijn onafscheidelijke 'hulp' Asti, op verzoek het bruidspaar C. G. te Swalmen (Boukoul) dienst deed tegen eventuele overdreven uitpattingen van jongelui die volgens oeroud gebruik op 'Aartje' werden verwacht. Terwijl ik buiten tegenover de woning van het feestvierende bruidspaar in de tuin versholen afwachtte wat komen zou, weerklonken eensklaps door het nachtelijk luchtruim enkele hevige ontploffingen vanuit de Duitse grens, waarvan de aarde tot ver in de omgeving trilde. Flitsende lichten tekenden zich telkens af aan de donkere hemel. De ontploffingen bleven onregelmatig voortduren en het stond voor mij vast dat ons nagenoeg weerloos vaderland, door de Duitse vijand was bestormd en dat de oorlog was uitgebroken. Het was een angstwekkend ogenblik dat niet in woorden is uit te drukken.

Ik begaf mij in de woning van het bruidspaar. Peinzend zaten de gasten in groepjes bij elkaar en bespraken de ontzettende gebeurtenis. Met vragende en angstige blikken drongen de mensen op mij toe. Aan het feest was een abrupt einde gekomen. Eerlijk en onomwonden gaf ik te kennen dat inderdaad de oorlog was uitgebroken en dat wij ongetwijfeld een moeilijke periode tegemoet gingen.'

Naarmate de oorlog vorderde, liet de intensiteit zich steeds meer voelen in het leven van alledag. Des te meer voor Graet Sieben, omdat hij als veldwachter met zijn speurdershond steeds weer met de haren erbij werd gesleept om zijn werk te doen. Maar ditmaal waren de gezochte mensen geen criminelen, maar geallieerde piloten en onderduikers.

Het was een dilemma tussen loyaliteit en geweten; hij besefte dat zelf terdege. De Nederlandse regering had voor haar vlucht naar Engeland het proberen op te lossen met een brief. Uit diezelfde nacht van de Duitse inval tekent Graet Sieben op: 'Thuisgekomen zaten mijn vrouw en kinderen in angst mijn komst af te wachten. Onverwijld opende ik de geheime en verzegelde brief

De oorlog, een agent en een beroemde hond

van de Minister van justitie, die tot mijn uitrusting behoorde en ik slechts bij ernstig oorlogsgevaar mocht openen. Hieruit vernam ik dat de rijkspolitie niet mocht retireren, doch in het belang van volk en vaderland met de bezetter politiedienst moest blijven doen.'

Het zou hem regelmatig in zenuwslopende situaties brengen, waarbij hij was gedwongen zijn diensten te leveren aan de vijand. Heimelijk probeerde hij zijn speurwerk te laten mislukken, terwijl in zijn rug Duitse officieren meeliepen die hem vaak toesnauwden en dreigende taal spuiden. Daaronder soms de Limburgse top van de Duitse politie; in die tijd beruchte namen als commandant Ströbel, Nitsch en Elsholsch. 'Geen enkel van deze mensen was deskundig in het politievak en nog veel minder bij het opsporingswerk met de speurhond.'

De Duitse onwetendheid buitte de Swalmenaar uit, zoals toen hij in 1944 's nachts in de gemeente Beesel (het gehucht 'Rijkel') moest verschijnen vanwege de diefstal van een koe. 'Het spoor van de daders leidde in de richting van de boerderij 'Baxhof', gelegen onder de gemeente Swalmen. Het daglicht was intussen aangebroken en het speurwerk werd hierdoor gemakkelijker. Twee leden van de Duitse bezettingstroepen alsmede de Nederlandse onderzoekende Rijkspolitie, volgden mij op een afstand en sloegen met spanningen het werk van de speurhond gade. Ik voelde mij echter niet op mijn gemak, omdat ik namelijk wist dat deze hoeve als pleisterplaats en doorgangshuis diende voor onderduikers, piloten, vluchtelingen e.a. door de Duitsers gezochte mensen. Toen Asti deze hoeve aan de achterzijde zonder meer passeerde, sloeg de schrik mij om het hart. Ongeveer een kilometer verder bevond zich in de bossen een zogenaamd onderduikerskamp alwaar Duitsers, Fransen, Engelsen, Russen, Nederlanders e.a. mensen versholen zaten. Aangezien het spoor rechtstreeks in die richting ging, was het voor mij duidelijk dat de vermiste koe zich in dat kamp bevond. Om in de benauwde situatie een beslissing te nemen was niet eenvoudig. Niemand van de mensen die mij volgden wisten van deze situatie iets af. Om zoveel mogelijk tijd te winnen tot het bedenken van een besluit, hield ik de ca. 10 meter lange lijn, die volgens voorschrift de speurhond bij zijn werk steeds aan zijn halsband bevestigd moest

hebben, strak, waardoor het spuurwerk vertraagde. Ik was het kamp toen op ca 700 tot 800 meter genaderd.' Hij laste een rustpauze van tien minuten in voor de hond, en overlegde met de Duitsers die respect toonden voor het werk van Asti. 'Toen 'Asti' het spoor andermaal enkele tientallen meters had gevolgd, gaf ik haar met de lijn een zacht en ongemerkt tikje, hetgeen voor Asti een teken was op het spoor terug te komen. Dit trukje werd een viertal malen uitgevoerd. Op een slinkse manier (...) manoeuvreerde ik de speurhond een (...) zijpad op, waardoor hij spoedig een ander spoor opnam en gewoon in de richting van het gehucht 'Heide' verder speurde en het voornoemde kamp zijdelings liet liggen. Met dit experiment werd niet alleen ons leven gered, maar was ook het belang van het Nederlandse volk gediend.'

Zijn leven had inderdaad aan een zijden draadje gehangen. Na de oorlog sprak hij een gedeserteerde Russische soldaat die op het bewuste moment in het kamp was en de wacht hield; samen met een tweede man. De gezochte koe stond enkele meters achter hen, aan een boom vastgebonden. Beide mannen zagen het gezelschap naderen en stonden op het punt hun mitrailleur leeg te schieten zodra Asti en zijn gevolg te dichtbij zouden komen.

De oorlog maakte dat trivialiteiten als een vermiste koe plotseling een onverwachte wending kregen. Hoewel het leven na de Nederlandse overgave in mei 1940 zich weer had hernomen in de gang van beslomming, kon de oorlog altijd de kop op steken vanonder die ogenschijnlijke gewoonte. Zoals in de nacht van 1944 toen de woning aan de overzijde van die van Graet Sieben door-midden werd gekleefd door een verdwaalde bom van de geallieerden. Het echtpaar, slapend op de eerste verdieping, moest na de inslag uit het puin in de kelder gehaald worden. De vrouw was op slag dood, de man stierf na enkele maanden.

ANDERS

Het leven was niet gewoon, ook al leek het daarop als je naar de bakker liep. Zelfs voor de veldwachter Graet Sieben, die veel had meegemaakt, was het zoveel anders. Immers, in vreedstijd belt niemand aan bij het huis van de burgemeester om hem vervolgens neer te schieten.

28 maart 1943, tien uur 's avonds. Een telefoontje in huize Sieben van de opperwachtermeester in Baexem. De NSB-burgemeester van het dorp was vermoord, naar Graet Sieben later hoorde om te verijdelen dat hij de mannelijke bevolking van Baexem op transport zette naar Duitsland om te werken in de oorlogsindustrie. De veldwachter kende de man als een oud-collega, 'waarmee ik voor de oorlog meerdere onderzoeken had gedaan. Hierbij had ik hem leren kennen als een over-

dreven verwaand persoon, die bij zijn werk steeds trachtte op de voorgrond te treden om zodoende zijn zucht naar promotie te bevredigen.'

Hij ging naar Baexem, liep de brede stenen trappen van de woning omhoog en maakte de deur open. 'Het was een hartverscheurend schouwspel te zien hoe de burgemeester, gekleed in NSB-uniform, bij de voordeur in de hal levenloos met zijn gezicht in een grote plas bloed op de stenen vloer lag, terwijl zijn vrouw en kinderen hun dode vader en echtgenoot schreiend en sprakeloos gade sloegen.' Uit getuigenverhoor bleek dat om kwart voor tien de deurbel had geklonken, de burgemeester had opengedaan en twee schoten het huis waren binnengedrongen. Het onderzoek door Asti was onmogelijk, vertelde de speurhondbegeleider aan de SD, omdat veel mensen tegen de regels in om het lijk hadden gelopen en de sporen van de dader vervaagd waren. Hij keerde terug naar huis.

Het leven was veranderd. Bijna elke nacht kon je het zien als je buiten omhoog keek naar de hemel. De auteur beschrijft de aanblik: 'Met het verraderlijk en angstaanjagend geronk van Duitse straaljagers, met op grote hoogte Engelse en Amerikaanse bommenwerpers op weg naar Duitse doelen, gingen vele slapeloze nachten voorbij. Het was vaak een adembenemend schouwspel hoe de jagers in de donkere nacht, met behulp van de op de grond opgestelde reuzenschijnwerpers probeerden de bommenwerpers met hun dodende en vernietigende last, in het licht te krijgen. Wanneer dit experiment lukte en de kern van de lichtbundel bereikte, dan werd de bemanning verblind en kwam de bommenwerper in een uiterst gevaarlijke positie. De jagers, die gedurende dit gebeuren op afstand bleven, hadden bij eventueel succes als voren bedoeld, hun doel bereikt. In de meeste gevallen werd dan aan weerszijden op leven en dood het vuur geopend en gebeurde meermalen dat vliegtuigen op deze wijze naar beneden werden geschooten.'

Zoals in een oktoberavond in 1943 toen een Engelse bommenwerper uit de lucht werd geschoten en in Leeuwen (Roermond) neerkwam in een open veld. De rijksveldwachter werd met zijn speurhond opgeroepen. 'Bij mijn aankomst ter plaatse ontmoette ik de rijkspolitie. Spoedig daarna arriveerden ook twee leden van de SD uit Maastricht, die de leiding van het onderzoek overnamen. De wrakstukken van het verongelukte vliegtuig lagen over een grote oppervlakte verspreid, waartussen ook twee lijken van de bemanning werden ontdekt. Aangezien volgens de SD de bemanning van dit toestel met twee lijken niet compleet was, werd vermoed dat minstens nog een lid van de bemanning voortvluchtig was. Omdat mijn taak bij een dergelijk geval in hoofdzaak berustte tot het opsporen van eventueel gevluchte personen, gaf ik het advies de omgeving door de politie te doen afzoeken. Na beperkte uitleg van

1940 | 1945

Portret Graet

zaken, werd dit voorstel door de SD goed bevonden. Het toeval was echter dat er een politieman te weinig was tot het vormen van vier duo's. Dit toeval was juist "koren op mijn molen".

"Immers ik kreeg daar ongemerkt de gelegenheid voor te stellen met Asti alleen op zoek te gaan. (...) Alzo begaven wij ons door de duistere nacht op zoek naar eventueel overlevenden van het neergeschoten vliegtuig. Ik kreeg van de SD de oostelijke richting van het terrein toegewezen. Op circa 20 minuten afstand van de plaats des onheils belandde ik met Asti bij een oud buiten gebruik gesteld kippenhok, waarvan de deur wel dicht doch niet afgesloten was. Ik begaf mij in het kippenhok alwaar Asti speciaal reageerde bij de zogenaamde mestplank die op 30 tot 40 centimeter van de vloer was aangebracht. Deze reactie trok mijn bijzondere aandacht. Onder deze mestplank ontdekte ik danook een Engelse piloot. Het was een stoere jonge kerel in pilotenuniform. Met grote angstige ogen staarde hij mij aan en zei iets voor mij onverstaanbaars. Met gebaren stelde ik hem gerust en deed hem begrijpen voorlopig in de schuilplaats te blijven. Ik begaf mij in andere richting naar het neergestorte vliegtuig, alwaar de SD-leden met de andere patrouilles reeds verzameld waren.'

Graet Sieben zweeg en het onderzoek werd voorlopig afgesloten. Thuis verzamelde hij oude kledingstukken, mondvoorraad en een schop en ging terug met de motor. 'Bij mijn aankomst aan het kippenhok opende ik de deur en bleek de piloot nog aanwezig te zijn. Hij toonde zich andermaal geschrokken, alhoewel hij meer toenadering toonde dan bij zijn ontdekking. Ik overhandigde deze ongelukkige man de goed belegde boterhammen. Toen hij deze genuttigd had, trok hij zijn uniform uit en kleepte zich op mijn verzoek in de kleding die ik had meegebracht. Op mijn aanwijzing nam hij daarna de schop op zijn rug en met stevige handdruk ging de man ongestoord als landarbeider zijn vrijheid tegemoet. Ik had tevoren op een stukje papier de door hem te volgen route geschetst, waarbij tevens de plaats werd aangewezen waar hij de Maas zwemmende moest passeren en ook een oude afgelegen boerderij onder Haelen als pleisterplaats. (...) Toen in het oosten reeds het daglicht begon te gloren, keerde ik wel voldaan huiswaarts.'

Nog spectaculairder was zijn toevallige vondst van twee Engelse piloten in de bossen in Swalmen, dichtbij de Duits-Nederlandse grens. Hij was met Asti aan het oefenen, toen de hond plotseling een spoor oppakte. 'Omdat ik vermoedde dat de speurhond, in die wildrijke omgeving, in verleiding was gekomen, met het spoor van aldaar gelopen konijnen, haalde ik haar ter correctie, tot driemaal toe terug. Toen zij echter voor de vierde keer op dezelfde plaats het bos inging, liet ik haar zonder meer gaan. Nauwelijks waren wij ca 50 meter met moeite in het dichte bos doorgedrongen, of er vertoonden zich twee verschrikkelijk gehavende personen die ons met verschrikte ogen aanstaarden en ons met opgestoken armen tegemoet traden. Omdat ik vermoedde met gestrande piloten of anderen uit Duitsland gevluchte gevangenen te doen te hebben, haalde ik Asti terug en maakte hun met gebaren kenbaar rustig te blijven. Voorzichtigheidshalve nam ik echter mijn pistool bij de hand en begaf mij nader tot hun. Het was een verschrikkelijke aanblik hoe deze mensen zich in een verre staat van verwaarlozing bevonden. Zij liepen op blote voeten die op meerdere plaatsen bloedend verwond waren. De stukken kleren die zij aan hadden, bedekten nauwelijks de helft van hun lichaam, dat eveneens vrij

ernstige verwondingen vertoonde. Uit de gebaren bleek mij dat het twee leden van een Engelse bommenwerper waren, die enkele nachten geleden boven Duits gebied waren neergeschoten en die zich met parachutes hadden gered. Overdag verbleven zij in een of andere schuilplaats, terwijl zij 's nachts onopgemerkt door velden en bossen hun vlucht in de richting van de Nederlandse grens voortzetten. Gedurende hun vlucht hadden zij in hoofdzaak geleefd van veldvruchten, die zij aantroffen.'

Hij reed met de motor naar huis. 'Terwijl mijn vrouw een pak boterhammen klaar maakte, zocht ik een oude overall, een jas, een hoed en een pet, twee paar sokken, doch ik had jammerlijk slechts een paar schoenen. Na al deze spullen in een zak te hebben geborgen, voegde ik daarbij een kistje met eerste hulpmiddelen en een schaar met scheerapparaat gedreven batterijen.' De piloten in het bos werden enigszins gefatsoeneerd, waarna ze de route kregen uitgelegd.

'Aangezien er echter groot gevaar dreigde voor die vluchtelingen, door permanent surveillerende Duitse patrouilles gevangen te worden genomen, verzocht ik hun per motor met zijspan over te brengen naar de onmiddellijke nabijheid van de plaats waar zij op hun tocht de Maas zwemmende moesten passeren. (...) Terwijl een van hun ter plaatse wachtte, verzocht ik de ander in lengte in het zijspan te gaan liggen. Het aan het zijspan bevestigde dekzeil werd dicht gemaakt, waarna ik Asti ter camouflage boven op het dek ging zitten. (...) Toen wij op circa 600 meter het cafe Vogels hadden bereikt, zag ik aldaar op dat kruispunt van wegen een tweetal leden van de Grune Polizei staan, die blijkbaar het verkeer controleerden. De schrik sloeg mij om het hart, terwijl ik instinctmatig snelheid verminderde om zodoende tijd tot denken te winnen. Er flitste een wirwar van gedachten door mijn hoofd. Terugnrijden wekte bij de Duitsers ongetwijfeld argwaan op. Het meest logisch leek mij, doorrijden. Mocht ik eventueel staande gehouden worden en de piloot zou ontdekt worden, dan zou ik

als verweer opgeven hem onderweg te hebben ontdekt en op weg te zijn naar de dichtstbijzijnde politiepost om hem aldaar over te geven. Bij het bereiken van het kruispunt groette ik de Duitsers beleefd, welke groet met een lachje voor Asti en een tegengroet werd beantwoord. Ik sloeg de zijweg in naar het gehucht Leeuwen en ongestoord lieten zij mij doorrijden.'

ASTI

De oorlog kon plots voor je neus staan, als een dreigend uit het niets opduikend personage. Zoals bij de inwoners van het Noord-Limburgse dorpje Kronenberg waar op een ochtend om zeven uur Duitse militairen en Nederlandse veldwachter verschenen om het complete gebied af te kammen naar een onderduikerkamp. Onder leiding van een briesende SD-commandant Ströbel. Graet Sieben was met zijn hond opgehaald en in een auto naar het dorp gebracht. Het was duidelijk dat Ströbel wist waar er ongeveer gezocht moest worden. Asti deed zijn werk en vond het kamp op een open vlakte in de bossen: een waterput, verkoolde stukken hout, een vuilnishoop, aardappelschillen en een krant van een dag oud. Maar geen mensen. Graet Sieben had via-via de onderduikers gewaarschuwd, nadat een SDer een dag tevoren aan zijn deur geweest.

Ströbel was een jaar later ook aanwezig bij een diefstal van telefoonkabels in Weert. Het voorval maakt mischienen nog wel het meest duidelijk wat de oorlog betekende in het dagelijkse leven. De stress, de onzekerheid en de dreiging in de lucht aanwezig staan scherp in de vertelling getekend.

Op een vroege ochtend in het najaar van 1944 kreeg Graet Sieben een telefoontje dat zijn hulp nodig was na een sabotage in Weert. Verder niets. Om acht uur ver-

1940 | 1945

schen Ströbel en Nitsch zelf aan zijn deur met een auto. De veldwachter werd verteld dat driehonderd meter telefoonleiding was gestolen langs het spoor. 'Met verheffing van stem gaf Ströbel te kennen dat deze zaak tot klaarheid moest worden gebracht en zo niet, dat hij dan zijn eigen maatregelen zou nemen.'

Aangekomen bij het station in Weert, waren gemeenteveldwachter en nog drie SD-leden aanwezig. Ströbel nam zelf de leiding van het onderzoek. Hij herhaalde zijn dreigement tegen de aanwezige Nederlanders. De SD paradeerde met veel machtsvertoon over het terrein, ook de spoorwegpolitie liep er rond. Er heerste een gespannen toestand. Graet Sieben wachtte samen met Asti af, terwijl hij zag hoe het speurwerk langzaam onmogelijk werd door alle verse sporen die in de grond werden gemaakt.

Nadat Ströbel zich enkele ogenblikken met zijn ondergeschikten had onderhouden, kwam hij naar me toe en gelaste mij met Asti te gaan werken. Toen ik hem attent maakte dat de speurhond niet almachtig was en met een dergelijk onzeker uitgangspunt, zeer moeilijk met succes zou kunnen werken, lachte hij enigszins minachtend en gaf te kennen toch maar eens te proberen. Zonder zijn gemoed nog meer in opstand te brengen, deed ik Asti (...) lucht nemen, alhoewel daar geen enkel spoor zichtbaar was. Vrij spoedig volgde de speurhond echter inderdaad een spoor langs de voet van de spoor-dijk. Na ca 400 meter kwam zij bij een viaduct. Aldaar begaf Asti zich langs een opening van de dijk en afrastering op een kunstmatig verharde weg, alwaar zij het spoor door het drukke verkeer, bijster raakte. Door de glooiing van de dijk (...) was bij de betreffende opening, waardoor Asti op de weg was gekomen, door regen e.a. omstandigheden een hoeveelheid zand op het wegdek gedreven. Op dit zand vertoonde zich een vers spoor van een autoband. Mijn conclusie was dat het door de speurhond gevolgde spoor toch van een der daders was geweest en dat het bandenspoor afkomstig was van de auto, waarmee de vermiste draad was vervoerd.

(...) Na beëindiging van het speurwerk begaf ik mij naar een aldaar langs de spoorlijn staand seinhuisje. De aldaar aanwezige seinwachter was met zijn gesprek in het begin tegenover mij, uiterst gereserveerd. Naar gelang ons gesprek vorderde, kreeg ik meer vertrouwen van hem. Tenslotte vertelde hij onder absolute geheimhouding, gezien te hebben dat in de afgelopen nacht een drietal Duitse militairen de betreffende telefoon-draad gestolen hadden. Een van hen klauterde met zogenaamde klimsporen tegen de palen op en knipte de draad door. De andere twee rolden het draad in rollen en verdwenen daarmee langs de spoordijk in de richting van het viaduct. Verder was hij hen uit het oog verloren. Het kostte mij zeer veel moeite deze getuige te doen inzien dat zijn verklaring, gezien de agressieve houding van de SD, van groot belang kon zijn voor de veiligheid

van de Weertse bevolking. Tenslotte lukte het mij hem hiervan te overtuigen en stemde hij in angst toe, de Duitsers in kennis te stellen. In verband met het grote wantrouwen van de SD tegenover de bevolking van Weert, adviseerde ik de seinwachter (...) niet te spreken van Duitse militairen, doch van personen in Duits uniform.

Ik begaf mij naar commandant Ströbel en deelde hem e.e.a mee. Terwijl Ströbel met zijn ondergeschikten conferende, hoorde hij intussen ook mijn mededeling aan en zei met een kleine onderbreking van zijn gesprek minachtend: 'Ach was, kwatsch!' Zonder verdere notitie van mij te nemen, zette hij danook zijn gesprek voort. Enigszins onder de indruk begaf ik mij terug naar het viaduct, waar de speurhond het spoor bijster was geraakt en maakte daar in het belang van verder onderzoek, een gipsafgietsel van het betrokken autospoor.

Intussen hadden de SD-commandant Ströbel en Nitsch zich toch naar het seinhuisje begeven en hoorden de seinwachter over zijn ervaringen. Het was hemelsgierend op welke ontactische en brutale wijze hierbij te werk werd gegaan. Met angstige ogen keek de getuige de schreeuwende en tierende Duitsers aan en gaf bibberend antwoord op hun vragen. Na verhoor van ca. een half uur begaven de twee SDers zich zonder meer naar hun wachtende collega's.'

Na enkele minuten vertrokken ze in de auto's, de veldwachter en zijn hond achterlatend. De gemeentepolitie bracht hen terug naar Swalmen. Drie weken later toen hij Ströbel per toeval sprak, vertelde de commandant dat in Eindhoven drie Duitse militairen waren opgepakt voor het stelen van de telefoonkabel.

De oorlogsverhalen van Graet Sieben vertellen – tussen de regels – hoe diep 40-45 doordrong in de nerven van het gewone leven. Niet alleen voor een veldwachter met een beroemde hond maar ook voor een seinwachter. En voor mijn oma want waarom anders zouden die vijf jaren nog zo prominent aanwezig zijn aan het eind van haar leven.

Overigens: Asti zou terugkeren bij haar baas. Kort na de bevrijding werd ze vanuit Duitsland meegebracht door de man die haar enkele maanden had verzorgd. 'Enigszins vermagerd en een dorre beharing'

Graet Sieben was intens gelukkig om haar levend terug te zien. 'Wij hadden ons reeds neergelegd bij het droeve feit dat Asti en haar weldoener gesneuveld waren. (...) Zij was bij aankomst gezeten op de benzinetank van een zware militaire motor en werd gesteund door de armen van de bestuurder.'

... ja want in Nederland kunnen we niks anders dan maar gedogen ik word daar zo ziek van zegt de man tegen zijn tafelnoot terwijl ze praten over allochtonen lees moslims moskeeën en misdaad gelukkig is de vrouw met hoofddoekje die een kwartier eerder aan het tafeltje ernaast exotische beltonen uit haar mobieltje toverde al weg anders had de man zich nog meer opgewonden... gelaarsde taal poetst in cafés opnieuw de geweren schreef de dichter Frank Chapel eind jaren tachtig maar nu gebeurt dat broodnuchter op het werk op straat en in het zwembad waar moet dat heen met de integratie waar moet het heen met de opwinding over het mogelijke gebrek aan integratie o ja de gemeente gaat er iets aan doen stond in de krant maar erg opgewekt klonk het allemaal niet geen integratie dan ook geen geld bijvoorbeeld en een ander bericht handelde

over een vervelend verband tussen allochtonen en drugshandel waar niemand gelukkig mee is ook de meeste allochtonen niet minsekinder wao môt dât hêr zullen sommigen verzucht hebben... naar Nigeria schiet me nu te binnen want deze Venlose dialectgroep zou daar gaan optreden stond eveneens in de krant hoe zullen ze die naam in Nigeria uitspreken en zullen Nigerianen die in Venlo wonen weten wie Minsekinder is maakt niet uit om het goede doel gaat het en misschien kunnen andere dialectgroepen het initiatief navolgen en dan met het doel de integratie in de Venlose gemeente een handje te helpen mét gemeentelijke ondersteuning we starten een vriendschapsband met de Turkse plaats Manisa Neet oét Lottum verzorgt ter plekke enkele gratis optredens en doet hetzelfde voor de

Turkse gemeenschap hier we starten een vriendschapsband met Marrakech Neutjesrang reist af naar de Marokkaanse stad voor enkele spetterende gratis optredens en doet hetzelfde in de Maaspoort een moskee is nog een stap te ver voor de Marokkaanse gemeenschap hier en bij een vriendschapsverdrag met Mogadishu kan Mooder Hellup een duit in het zakje doen omwille van de integratie van Somaliërs... is het trouwens wel zo slecht gesteld met de integratie want de Marokkaanse kruidenier Soukh du Maroc aan de Tegelseweg bijvoorbeeld heet blijkens de geveelaanduiding Middenlandsezee produkten iedereen maakt spelfouten ook Nederlanders welkom en ik zag en hoorde enkele dagen voor het prinsenhuwelijk drie Afrikaanse jongeren op een bankje een blonde vrouw naroe-

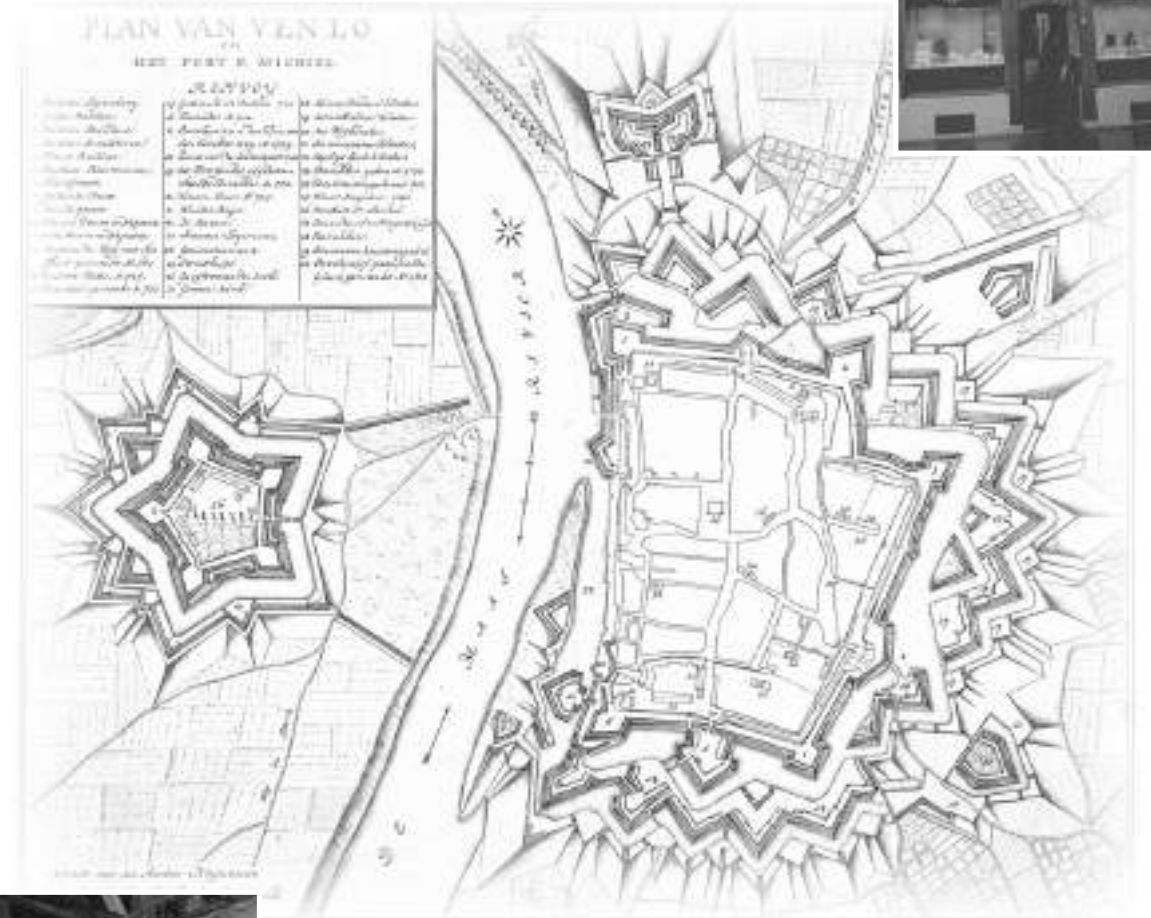
pen he Mabel hei Mabel en dan was er die gesluierde moslimvrouw die met mobieltje aan het oor op tikkende naaldhakken achter haar kinderwagen door de winkelstraat stapte en rijden allochtone pubers niet net zo graag veel te hard op hun scootertje als gewone pubers... dus hoeveel gedragingen moeten allochtonen overnemen van autochtonen voordat die spreken van succesvolle inburgering nou ja deze man hier die van het gedogen alleen maar ellendig wordt zal nooit naar de door en door ingeburgerde in Marokko geboren cabaretier Najib Amhali gaan kijken die zal pas tevreden slapen als op de nieuwe Maasboulevard een Turkse joekskapel speelt met de naam Neet oét Marokko...

A B C D E F G H
DOOR
J K L M
THIJS LENSSEN
N O P Q R
FOTO
S T U V W X Y Z
JACQUES PEETERS

'IN DEN GOUDEN APPEL'

EEN VOORNAAM HUIS AAN DE VLEESSTRAAT

De vesting na de vernieuwing en uitbreiding (ca. 1751) door Hattinga.

Inleiding

In tegenstelling tot wat veel mensen denken, begint de stedelijke ontwikkeling van Venlo niet in het jaar 1343. Uit een groot aantal oorkondes en rekeningen uit het laatste kwart van de dertiende eeuw (na 1275) immers komt Venlo naar voren als een zich in snel tempo ontwikkelende nederzetting onder aanvoering van met name lokale bestuurders als de heren Van Millen en Van Broekhuizen. Het centrum van handel en nijverheid ligt rond de Oude Markt en zal zich pas na de stadsverheffing in 1343 verplaatsen naar 'het Kruis' aan de Grote Markt, waar de oude

straten Lomstraat-Vleesstraat en Steenstraat-Gasthuisstraat elkaar kruisen. De aankoop in 1374 van het 'stenen huys' van Gerard van Bocholt (de voorganger van het Venlose stadhuis) heeft zeker aan deze ontwikkeling bijgedragen.

Met name in de vijftiende eeuw maakt Venlo in economische zin een bloeiperiode door. Als Hanzestad beheert Venlo het transport van en handel in bulkgoederen als kolen, kalk, hout en mergel en bezit een uitgebreide marktorganisatie van lossers, laders en handelaars. De Venlonaar maakt winst, huizen worden ge- en verbouwd en het inwonersaantal stijgt, met name door toedoen van mensen van buiten de regio. Aan deze periode van welvaart komt stilaan een einde na 1543, wanneer de functie van Venlo verschuift van een handelscentrum naar een strategisch gelegen vestingstad. Vanaf 1568, het begin van de Tachtigjarige Oorlog, groeit Venlo uit tot een provinciale vestingstad met een groot garnizoen die zeer belast wordt door de financiële verplichtingen en andere perikelen die daaraan zijn verbonden. De Belgische tijd (1830 – 1839) luidt een economische recessie in, wanneer als gevolg van de Maasblokkade de handel in Venlo zo goed als verdampt. Bij de volkstelling van 1840 wonen binnen de vesting in 844 huizen maar liefst 1126 gezinnen met in totaal 6610 inwoners; buiten de vesting -in de bantuin dus- wonen nog eens 177 huisgezinnen. Handel en nijverheid stagneren in deze tijd, het aantal inwoners neemt af, de gezondheidszorg mankeert net als het onderwijs; een situatie die pas verandert na de afbraak van de vestingwerken vanaf 1870.

Het leven en werken van de Venlose burger wordt in zijn stad voor een groot deel bepaald door politieke en economische verwickelingen waaraan hij part noch deel heeft.

Geen wonder dus dat ook de bouwactiviteiten in de Venlose binnenstad op de golven van de geschiedenis meedeinen. Bouwhistorisch onderzoek geeft vaak -op microniveau- een beeld van die economische en sociale bewegingen.

Vleesstraat 23

De belangrijkste weg vanuit het zuiden, van de Tegelpoort tot op de Grote Markt, draagt niet zonder reden de naam Vleesstraat. In de lands-heerlijke rekeningen van de graven en hertogen van Gelre uit 1343 en 1344 is reeds sprake van een vleeshuis ("de macello carnuum"), dat net als de lakenhal in het raadhuis is gevestigd. In het begin van de vijftiende eeuw heeft Venlo al een apart vleeshuis met ingangen aan de Markt en de Steenstraat. In 1612 wordt aan de Markt een nieuw vleeshuis gebouwd, waarin ook andere functies zijn gehuisvest en dat uiteindelijk in 1845 wordt gesloopt.

Uit de 'Schat cedula bynnen der Stat Venloe' uit 1438, waarin per straat het aantal belastingplichtingen staat vermeld, is op te maken dat de 'Vleisstraet' achter de 'Beick' (142 personen) en het 'Schriexzel' (110 personen) met 88 schatplichtingen tot de belangrijkste straten van Venlo behoren.

Aan de oostzijde van de Vleesstraat, in het bouwblok dat begrensd wordt door de Klaasstraat, Gasthuisstraat en Begijnengang, ligt op nummer 23 (kadastraal nummer 5961, voorheen sectie I, nummer 657) een nagenoeg rechthoekig pand bestaande uit twee gekoppelde kelders, een begane grondetage die als winkelruimte is ingericht, daarboven drie verdiepingen en een zolder met eikenhouten kapconstructie. Boven de moderne winkelpui staat de oude naam te lezen: "Den Gouden Appel".

Vleesstraat – hoek Klaasstraat vóór 1940.

Het pand is in het bezit van 'Het R.K. Parochiaal Kerkbestuur van de H. Martinus' te Venlo en kent als handelshuis een rijke historie. Recent bouwhistorisch onderzoek heeft enkele facetten van die ontwikkeling aan het licht gebracht.

De eerste bouwfase is vermoedelijk te dateren in de veertiende eeuw, getuige het gebruik van mergelstenen in delen van de voorgevel en zijgevels die doorlopen in de kelders. Venlo is in deze periode een stapelplaats van mergel, dat als middeleeuws bouw materiaal op diverse plaatsen is gebruikt.

Detail van de middeleeuwse kapconstructie.

Onder verwijzing naar onderzoeksresultaten rond de panden Parade 66 en Klaasstraat 39 zou ook hier de eerste fase bestaan kunnen hebben uit een kelder-verdieping, twee verdiepingen met kap, een houten voorgevel en met een oorspronkelijke verdeling in een voor- en achterhuis.

In de tweede bouwfase, rond 1450 en samenvallend met een economische bloeiperiode met uitbreiding van de transport- en handelsactiviteiten, is op de mergelstenen onderbouw een hoog handelshuis opgemetseld, bestaande uit 3 verdiepingen met kap.

Omdat de balkenlaag tussen de begane grond en de eerste verdieping bestaat uit vier moerbalken (zwarte balken waarover de houten vloer is gelegd), terwijl boven de tweede en derde verdieping er maar drie aanwezig zijn die corresponderen met de jukken (de schuin geplaatste stijlen als dragers in een kapconstructie) die tot de vijftiende-eeuwse fase behoort, zou de begane grondetage wel eens kunnen behoren tot de eerste bouwfase (rond 1450).

De eerste etage heeft in deze bouwfase een woonfunctie gekregen, terwijl de kelders (met tongewelf) en de tweede en derde etage zijn ingericht als opslagplaats.

In de derde bouwfase uit het begin van de negentiende eeuw, die samenvalt met een economische opbloei en uitbouw van de vesting, is de oorspronkelijke topgevel in een lijstgevel veranderd. Ook is de zoldervloer verhoogd, zijn nieuwe

Laatmiddeleeuwse eikenhouten trap van de derde verdieping naar de zolder.

kozijnen aangebracht en heeft men de ruimtelijke indeling gewijzigd door het aanbrengen van een scheidingsmuur in de kelder en op de begane grond. In het begin van de twintigste eeuw is de voorgevel bekleed met gladde, rode strengperstenen. Op de zolder kan men ter hoogte van de lage borstwering zien, dat de laatmiddeleeuwse gevel nog achter de aangebrachte voorgevelbekleding aanwezig is. Ook de volledig gecementeerde achtergevel komt -met uitzondering van de kozijnen- uit de tweede bouwfase uit de vijftiende eeuw. De zware bombardementen gedurende de Tweede Wereldoorlog brengen ook aan dit pand ernstige schade toe. De winkelpui moet daarom in 1946 door architect Piet Leusen worden vervangen, waarbij ook intern belangrijke veranderingen worden doorgevoerd. De vooroorlogse indeling van de begane grond bestaande uit een winkel met werkplaatsje, woonkamer, keuken, open plaats met washok en wc wordt gewijzigd in een uitbreiding van het winkelloppervlak en werkkamer met kantoor; de woonfuncties verhuizen naar de eerste en tweede verdieping.

De gecementeerde achtergevel.

In 1977 tenslotte krijgt het interieur van de winkel een modern karakter, het aanzien van de voorgevel en de naam blijven ongewijzigd.

Telmerken

Zoals gebruikelijk in de periode van de Middeleeuwen tot de achttiende eeuw bij grote houtconstructies is ook in de kap van Vleesstraat 23 gebruik gemaakt van een systeem van telmerken. Omdat de houten constructies door de timmerman in zijn eigen werkplaats worden vervaardigd, moeten alle losse onderdelen nauwkeurig worden gemerkt, zodat ze op de bouwplaats zonder fouten in elkaar kunnen worden gezet. Ook de volgorde van bij voorbeeld de jukken wordt met telmerken aangegeven. Met een mes of een beitel worden deze merktekens in het hout gesneden of gehakt, waardoor ze nu nog afleesbaar zijn. In de kap van 'De Gouden Appel' is gebruik gemaakt van getrokken telmerken, bestaande uit rechte merken (///) die aan de rechterzijde en gebroken merken (>>>) die aan de linkerzijde van b.v. een juk zijn aangebracht. Opvallend is, dat de jukken in de kapconstructie genummerd zijn: 2 - 3 - 4, hetgeen zou kunnen betekenen dat het eerste juk een onderdeel is geweest van de oorspronkelijke houten voorgevel uit de eerste bouwfase, die in de tweede bouwfase (omstreeks 1450) bij het opmetselen van de stenen voorgevel is verdwenen.

De Gouden Appel

Het gebruik van uithangborden, gevelstenen en gebeeldhouwde of geschilderde figuren boven luifels en deuren is een reeds bij de oude Grieken en Romeinen bekend gebruik, dat zich ook in onze streken tot een bijzonder fenomeen heeft ontwikkeld. Herbergiers, winkeliers en ambachtslieden, maar ook apothekers en chirurgijns hebben gebruik gemaakt van afbeeldingen van personen, dieren en de

meest vreemdsoortige voorwerpen om aandacht op zichzelf of hun werkzaamheden te vestigen.

Vóór de invoering van de huisnummers zijn het vooral de ambachtslieden die hun huis of bedrijf van uithangtekens of gevelstenen voorzien en zij gebruiken daarbij vaak vaste symbolen. Zo geeft een ossenkop een slager aan, een troffel wijst op een metselaar en een leest of laars behoort bij een schoenmaker. Aan de vormgeving van uithangtekens is in Nederland altijd veel aandacht besteed. Zo is bekend dat beroemde schilders als Rembrandt, Albert Cuyp en Paulus Potter en dichters als Jan Zoet gaarne op bestelling uithangtekens met of zonder tekst maakten. En wie liever zelf zijn teksten schreef maar daar -achteraf- toch moeite mee had, kon altijd nog gebruik maken van het in 1693 in Amsterdam verschenen boekje van de hand van Mr. Isaac van den Berg getiteld: *Het Gestoffeerde Winkel en Luyfen Banquet, dienstig voor alle Winkeliers die eenige Rymen (haar Koopmanschap betreffende) aan Luyfens, Deuren, of in Pakpapieren willen zetten, wat Waren yder te verhandelen heeft, koddig gerymt voor de Winkeliers en Liefhebbers te grabbel gegooyt.* In de achttiende en negentiende eeuw verschijnen zelfs richtlijnen die de wildgroei in taal, vorm en kleur van uithangtekens moet indammen. Taalfouten zijn immers van allen tijde; zo stond op een uithangbord van een barbier (kapper): *"Hier Scheerd en Snijt men het Haar"*. Illustratief in dit kader is een Maastrichtse gevelsteen uit 1721, waarin de steenhouwer de tekst *"Inden gu(l)den Appel"* foutief heeft uitgehouwen.

Dat ook in sociaal opzicht de uithangtekens een belangrijke rol speelden, moge blijken uit het voorbeeld van Willem Ysbrantsz Bontekoe, de schipper van de 'Nieuw Hoorn' en beroemd geworden door het boek van Johan Fabricius: *De scheepsjongens van Bontekoe.* De vader van de jonge Willem heette Ysbrand Decker, de eigenaar van een herberg waar tegen de voorgevel het uithangbord 'De Bonte Koe' geplaatst

Het pand Vleesstraat 23 in 2002.

was. De jonge Willem werd in Hoorn 'Willem in de Bonte Koe' genoemd, een naam die al snel verbasterd werd tot de naam waarmee hij tot de dag van vandaag gekend wordt: Willem Ysbrantsz Bontekoe.

De oorsprong van de uithangtekens wordt vaak gezocht in het streven van de burgerij in de late Middeleeuwen aansluiting te zoeken bij de heraldiek van de adel. Wapenschilden en helmtkens vertonen veelkleurige afbeeldingen en zinnebeelden die al van verre te herkennen zijn en in de strijd of toernooi een grote rol spelen. Deze -later erfelijke- tekens sieren ook de banieren van hun burcht. De poorters van de steden in opkomst kopiëren de wapens van de adel op hun uithangborden en nemen de opvallende heraldische kleuren over. Omdat in Venlo de naamborden op de straathoeken voor het eerst geplaatst zijn na de verandering van de Gemeentewet in 1851 en de huisnummering meerdere keren is gewijzigd, is een uithangteken met name voor neringdoenden van belang om gekend te worden en te blijven. Vanwege concurrentieoverwegingen wil niemand achterblijven en zo heeft Venlo in de achttiende en negentiende eeuw een keur van kleurige uithangtekens zoals: 'De Gouden Berg, De

Eikenhouten, gepolychromeerd beeld van Sint-Nicolaas uit 1901, vervaardigd door Jean A. Oor (1828-1910).

Groene Jager, De Bont Hond, Het Blauwe Kruis, Het Witte Anker, Het Gouden Paard, De Witte Hand, De Gouden Klok'.....en inderdaad, geheel passend in deze opsomming, 'De Gouden Appel'.

Cultuurhistorisch gezien is de appel het symbool van vruchtbaarheid en als zodanig een attribuut van de godin Aphrodite. Het schenken of toewerpen van een appel geldt ook in latere tijd als een teken van liefde. In de christelijke literatuur is de appel het symbool van zonde en verleiding. De verboden vrucht van de boom der kennis in het aards paradijs is de appel die Eva aanbiedt aan Adam. In de late Middeleeuwen en de vroege Renaissance krijgt de appel een nieuwe betekenis als symbool van verlossing en leven. Maria als de nieuwe Eva geeft in vele afbeeldingen de appel aan het Christuskind als de nieuwe Adam. Ook enkele heiligen verschijnen in de liturgische kunst met een appel bij voorbeeld Dorothea, Sint-Nicolaas en Johannes de Deo. Wereldlijke vorsten worden vaak afgebeeld met een rijksappel als symbool van hun macht.

Wanneer het pand Vleesstraat 23 getooid wordt met het uithangbord of (gevel)beeld van 'De Gouden Appel' is niet met zekerheid te zeggen, maar waarschijnlijk is dat gebeurd direct na de derde bouwfase (rond 1810) toen de topgevel in een lijstgevel is veranderd en o.a. nieuwe kozijnen zijn aangebracht. In het 'Register der aanwezenden schilden en uithangborden opden 12de Mei 1839' staat onder nummer 33 vermeld: "Antoon Sax, Vleeschstraat 387, in den Gouden Appel". De naamgeving moet dus vóór die datum hebben plaatsgehad. Maar waarom een appel?

Op de bekende kadastrale kaart van 1842 grenst het pand Vleesstraat 23 met zijn achterzijde aan de grote Sint-Nicolaaskerk (officieel geheten 'De R.K. Rectoraatskerk van den H. Nicolaas') en het Kruisherenklooster. Op vrijwel elke afbeelding van Sint-Nicolaas staat de populaire heilige met in zijn hand of aan zijn voeten enkele (soms gouden) appels. In de Franse tijd (1794 – 1814) werden kerk en klooster door de Fransen gevorderd en ontruimd, zeer tegen de zin van de Venlonaren.

Wellicht als een stil protest heeft de bewoner daarom gekozen voor de gouden appel, het bekende attribuut van Sint-Nicolaas. Het huidige uithangbord met de gouden appel dateert uit 1975 en is ontworpen door Leo Marks.

Bewoners

Op 4 oktober 1864 wordt in Venlo het huwelijk gesloten tussen Friedrich Wilhelm Pasch (geboren te Nieuwerker, Pruisen op 15 mei 1836) en Henriëtta Hubertina Poulussen (geboren te Venlo op 28 april 1841). Friedrich Wilhelm Pasch werkt als klerk bij de Bergerbank en neemt samen met zijn echtgenote in datzelfde jaar de porseleinwinkel van de weduwe Van Oeyen-Welters aan de Vleesstraat over, die gevestigd is in het pand 'De Gouden Appel'.

In 1859 vraagt de dan 26-jarige Peter Joseph Canjels (1833-1894) in een brief aan het gemeentebestuur van Venlo of hij zich in de stad mag vestigen als horlogemaker. Zijn verzoek wordt ingewilligd op voorwaarde dat hij jaarlijks aan het

gemeentebestuur rekenschap en verantwoording aflegt. Op 13 september 1859 ontvangt hij van burgemeester A. van Liebergen het 'Tegenwoordig Register inhoudende acht en tachtig bladen, is genommerd en gekantteekend door ons Burgemeester der Stad Venlo ten einde te dienen aan Peter Canjels, horlogemaker, ter vereischte inschrijvingen ingevolge de bestaande wetten en verordeningen op het stuk van den waarborg ter uitoefening van zijn beroep'. In 1861 trouwt hij met Maria Helena Deltrap (1831-1901) en zij vestigen zich op de Parade, nummer 294, waar hun oudste zoon Petrus Henricus op 17 februari 1863 wordt geboren. In 1864 verhuizen zij naar een pand aan de Vleesstraat (het huidige nummer 30). Het gezin krijgt elf kinderen, waarvan twee zonen de zaak later overnemen: Josef en Leopold.

Het jaar 1872 is voor beide families van belang, omdat in dat jaar de horloge-

maker Peter Joseph Canjels en de klerk annex porseleinwinkelier Friedrich Wilhelm Pasch besluiten van pand te wisselen. Vanaf dat jaar is de familie Canjels de bewoner van 'De Gouden Appel'. F.W.Pasch sluit in datzelfde jaar een lening van 10.000 gulden af bij de rentenierster Petronella Lampe ter financiering van de aankoop van zijn nieuwe pand. Beide firma's zijn vanaf 1872 tot op de dag van vandaag en vele generaties later nog steeds op dezelfde plek gevestigd.

Reeds eerder is in dit artikel opgemerkt dat op 12 mei 1839 Antoon Sax (1791-1860) in het pand 'De Gouden Appel' woont. Hij is dan getrouwd met Johanna Mulder, heeft met haar vijf kinderen en sterft op 18 november 1860. Op 28 november 1851 vestigt zich een tweede familie in hetzelfde pand: de uit Heerlen afkomstige Joseph Dunglehoef met zijn echtgenote Maria Willemsen en hun vijf kinderen. Net als Antoon Sax geeft hij als beroep op 'winkelier'.

In het bevolkingsregister 1850-1861 staan als bewoners van het pand Vleeschstraat nummer 395 ('De Gouden Appel') naast de reeds genoemde families Sax en Dunglehoef nog twee dienstbodes en zes andere personen geregistreerd. Dat in een periode van economische neergang het aantal bewoners per pand stijgt, kan met deze cijfers duidelijk worden aangetoond.

Het huis moet dus vóór deze periode reeds geschikt zijn gemaakt voor bewoning door meerdere gezinnen. Dit strookt met de signaleerde derde bouwfase uit het begin van de negentiende eeuw. Volgens de registratie in het bevolkingsregister 1861-1900 werd het pand 'De Gouden Appel' (inmiddels omgenummerd naar Vleesstraat 23) in die periode nog maar door één familie bewoond: de familie Canjels-Deltrap met haar elf kinderen.

Wie vóór Antoon Sax, dus in ieder geval vóór 1839, de bewoner van 'De Gouden Appel' is geweest, is tot nu toe onduidelijk. De enige aanwijzing komt uit een aantekening in het 'Algemeen Inschrijvingsregister van de acten van Stichting en van de titels van Eigendommen van de goederen en renten der kerk-

Ontwerp uithangbord uit 1975.

Een advertentie uit het Venloosch Weekblad uit 1866.

fabriek van Venlo' uit 1830, waarin gesproken wordt over "het erf van H. Lampe", doelend op kadaster nummer 657, de kadastrale aanduiding van 'De Gouden Appel'.

Omdat het archief van 'Het R.K. Parochiaal Kerkbestuur van de H. Martinus' nog wacht op ontsluiting, moet de beschrijving van de bewonersgeschiedenis hier -voorlopig- eindigen.

Tenslotte

Wanneer resultaten van bouwhistorisch onderzoek en politieke of economische geschiedenis niet slechts gezien worden als losse elementen in de ontwikkeling van een stad of streek, maar gecombineerd kunnen worden, liefst verbonden met gegevens uit archieven en bevolkingsregisters, dan ontstaat een completer beeld van het leven en werken van de generaties vóór ons. Generaties die mede hebben bijgedragen aan het beeld van Venlo anno 2004, een beeld dat met enig cultuurhistorisch inzicht beter te begrijpen is. ◀

F.W. Pasch staande voor de ingang van zijn winkel in de Vleesstraat omstreeks 1888.

Geraadpleegde literatuur:

L.J.E. Keuller, *Geschiedenis en beschrijving van Venloo*, Venlo 1843.

J. van Lennep en J. ter Gouw, *De Uithangtekens in verband met Geschiedenis en Volksleven beschouwd*, Amsterdam 1868.

Henri H.H. Uytendroek, *Bijdragen tot de geschiedenis van Venlo. Deel IV: De straten van Venlo*, Venlo 1914.

J.J.M. Timmers, *Christelijke symboliek en iconografie*, Bussum 1978.

Frans Hermans, *Historische Stedenatlas van Nederland, afl. 6: Venlo*, Delft 1999.

De ontwikkeling van stad en streek. Venlo, Blerick, Tegelen, Belfeld, onder redactie van Koos Berghs, Venlo 2001.

M.L.J. Bimmel, K. Emmens, *Bouwhistorische verkenning en gedeeltelijke opmeting Vleesstraat 23 Venlo, 's-Hertogenbosch* 2002.

Illustraties:

BAAC bv, 's-Hertogenbosch (2-4-5-6)

Gemeentearchief, Venlo (1-3)

Ton Desar, gemeente Venlo (7)

H. Pasch, Venlo (10-11)

Canjels, Venlo (9)

Limburgs Museum (8)

Zanger van het Schemerlicht

Buun-medewerker Twan Meusen heeft een zeer lijvig portret geschreven van de oorspronkelijk uit Belfeld afkomstige zanger/muzikant Arno Adams. Hoewel het ook een voor het jaarboek ongebruikelijke lengte heeft, is het door de redactie aanvaard vanwege de bijzondere opzet ervan. Meusen schetst in zijn stuk niet alleen leven en werk van Arno Adams, maar geeft ook een beeld van een zanger/muzikant uit de provincie dat exemplarisch is voor tal van anderen die hun weg zoeken in de wereld van de muziek.

Arno Adams
Foto: Janneke Michels

In 'Zanger van het Schemerlicht' wordt een portret geschetst van de Belfeldse dialectzanger Arno Adams. Dit is opgebouwd aan de hand van gesprekken met (oud-)collega's en vrienden van de zanger. Er is gesproken met Nico Derks, Ton Clout, Wim Naus, Léon Bartels, Bart-Jan Baartmans en Mike Roelofs. Ook is dank verschuldigd aan Ruud van der Pol, Geert Bloemers, Leon Giesen en Arno Adams voor aanvullende informatie en het beschikbaar stellen van fotomateriaal.

1

De Ontdekking

Gehuld in lange blauwe glitterjassen die schitteren in de schijnwerpers is een nieuwe soulformatie uit Belfeld in het voorjaar van 1988 aan haar eerste optreden begonnen. De plaatselijke discotheek Toy is helemaal gevuld als

Drukkerij Enfa. Uiterst links kijkt Arno geconcentreerd toe.

Take It Or Shake It een aanstekelijke groove inzet. De blazerssectie vult de ruimte. Het publiek heeft al snel aandacht voor de 15-koppige formatie op het podium. Na anderhalve minuut in het openingsnummer klinkt plotseling aan de zijkant van het podium een branie-achtig: "Yeah!" Vervolgens draaft een 30-jarige bonenstaak met een iel snorretje en een matje in de nek het podium op. Hij is gekleed in een kort grijs glitterjasje dat tot op z'n heupen komt. Ogen-schijnlijk zelfverzekerd neemt hij zijn plaats in centraal op het podium, grijpt de microfoon en nog voordat hij één noot heeft gezongen zijn de toeschouwers in de ban van de zanger. Hij laat ze niet meer los totdat het optreden voorbij is. Deze avond gebeurt er iets met deze zanger. Net als de meeste leden van Take It Or Shake It maakt Arno Adams die avond zijn debuut op een podium. Het applaus komt als een warme douche over hem heen. Zoiets heeft hij nog nooit gevoeld. En het smaakt naar meer. Arno weet het zeker: dít wil ik.

Door Twan Meusen

Op een avond in het najaar van 1987, ongeveer een half jaar voor deze avond, begint de muziekcarrière van Arno Adams onverwacht als hij het Belfeldse café Het Witte Paard binnenwandelt. Daar treft hij de leden van joekskapel Noëts Nuchter, die plannen hebben om het joekskapel-repertoire in te ruilen voor soul en rock.

Sinds kort is Arno weer regelmatig te vinden in de kroegen van zijn geboortedorp. Hij is nog niet zo lang geleden gescheiden en hoewel hij zich heeft voorgenomen om niet naast de verstokte vrijgezellen te belanden die met de barkruk zijn vergroeid, drijft de stilte hem naar de plaatselijke horeca.

Het gros van de leden van Noëts Nuchter bestaat uit jonge vrijgezellen die er lustig op los leven. Het losse leven van deze vriendenclub spreekt Arno uitermate aan. Het feesten bevalt hem uitstekend en hij wordt al snel een graag geziene gast. Met Arno in de buurt is er altijd wel iets te lachen. Het is niet zo dat er nu een wereld open gaat voor Arno. Ondanks zijn huwelijk was hij meestal op pad met zijn grote

Arno en Nico Derks in de kantine van de tennisclub.

Take It Or Shake It

vriend Nico Derks waarmee hij al vanaf de basisschool goede maatjes is. Met uitzondering van een jaartje middelbare school zitten ze hun hele schooltijd bij elkaar in de klas. Nadat ze de LTS in Venlo hebben afgerond, krijgen ze verschillende beroepen, maar 's avonds en in het weekend blijven ze onafscheidelijk. "We zijn altijd twee handen op één buik geweest", herinnert Derks zich. "Wij waren altijd bij elkaar." Ze delen de interesses voor auto's, voetbal, biljarten, een glaasje bier en gokken. "Door de week was het werken", vertelt Derks. "En vrijdagavond kwamen we bij elkaar en zaterdagmorgen kwamen we wel weer een keer thuis. Eerst altijd biljarten en daarna eten. We gingen ook regelmatig naar het casino, naar de speelclubs hier in de buurt. Dat was het leven, hè. Dat deden we vanaf dat we een jaar of 16, 17 waren."

Na de middelbare school werkt Arno korte tijd in een kunstatelier. Maar het werk dat hij hier moet doen heeft weinig met kunst te maken en lijkt veel meer op productiewerk en de Belfeldenaar houdt het al weer snel voor gezien. Daarna komt Arno terecht bij drukkerij De Zon. Hier gaat hij aan de slag als leerling boekdrukker. Eén dag in de week gaat hij naar school en de andere vier dagen werkt en leert hij het vak in de drukkerij. In dit werk kan hij een groot deel van zijn creativiteit kwijt en als blijkt dat hij goed overweg kan met zijn begeleider Sjraar Nillesen, is Arno een tevreden mens. Arno verlaat De Zon in 1976 als hij in militaire dienst moet. Na vervulling van zijn dienstplicht, vindt hij werk als drukker bij enveloppenfabriek Enfa.

Boezemvriend Derks, die een jaar ouder is dan Arno, trouwt op 19-jarige leeftijd en verhuist naar Swalmen. Drie jaar later, in november 1979, trouwt Arno met Marij Thuijns, een Indisch

meisje uit Reuver op wie hij al een tijdje verliefd is. Hij is dan 23 jaar en koopt een huis in Belfeld. Nadat Arno en Derks getrouwd zijn, verandert er weinig in het doen en laten van de twee. Ze blijven heel veel met elkaar optrekken. In het weekend zijn ze vaak samen weg. Biljarten, een casino of naar FC VVV. En op zondagmiddag weer biljarten en op tijd naar huis om bij een van de twee naar Studio Sport te kijken. In de zomer zijn ze bijna iedere avond op de tennisbaan te vinden. Het komt vaak voor dat ze 's morgens, met het trainingspak nog aan rechtstreeks naar het werk gaan. Over de wensen van hun echtgenotes denken ze niet veel na. Dit komt niet voort uit minachting voor hun vrouwen, maar het komt eenvoudigweg niet in ze op. Geld speelt voor beiden geen rol. Er wordt regelmatig bijgebeund door aan auto's te klussen en het geld dat ze hebben wordt gemakkelijk uitgegeven aan iets waar ze op dat moment behoefte aan hebben. Iedere twee maanden hebben ze wel een nieuwe auto en in het casino kunnen ze ook zonder problemen hun geld kwijt. "Er was nooit gezeik over geld", vertelt Derks. "Ik denk dat ik het daarom altijd heel goed met Arno heb kunnen vinden. Als we in het casino zaten en ik had duizend gulden gewonnen en ik wilde stoppen en Arno wilde doorgaan dan kreeg hij al mijn fiches en ging ik naar de bar om iets drinken. En dan kwam hij soms vijf minuten

Diamonds Eight op het
Preuvenemint in 1992.

TAKE IT OR SHAKE IT

A SWINGING BAND

later achter me aan en was hij alles weer kwijt. Dat boeide niet. Leve de lol, hè."

Anders dan de hechte vriendschap doet vermoeden zijn Arno en Derks elkaars tegenpolen. Arno discussieert graag over politiek en maatschappij, waar Derks een broertje dood aan heeft. Die discussies mag hij met een ander voeren. Arno houdt niet alleen van de meer traditionele muziek, maar ook van alternatieve muziek zoals die van Neil Young. Derks vindt daar niets aan. Arno trekt tijdens zijn puberteit dan ook regelmatig naar jongerensociëteit De Meule, waar alternatieve muziek wordt gedraaid en wel eens jointje wordt gerookt. Derks vindt dat maar niks en gaat daar dan ook niet naar toe. Wat hen bindt zijn de gezamenlijke interesses en de absolute vrijheid die ze bij elkaar vinden.

Het werk bij Enfa bevalt Arno prima, maar na een aantal jaren beginnen de muren op hem af te komen. Hij voelt zich opgesloten. Als hij last krijgt van zijn darmen belandt

hij in 1987 in de WW. Dit betekent veel vrije tijd en dat bevalt hem goed. Ondanks alle vrijheid die hij heeft, komt Arno in 1987 tot het besluit dat hij meer bewegingsruimte nodig heeft en gaat scheiden. Enkele maanden later volgt Derks zijn voorbeeld. In de praktijk verandert er weinig. Totdat Derks een nieuwe vriendin leert kennen. Al snel geeft Arno's kameraad de voorkeur aan een avondje thuis op de bank met zijn vriendin dan weer op stap te gaan. De Belfeldenaar is zijn maatje kwijt en zit vaak alleen thuis. Hij respecteert de keuze van zijn vriend, maar voelt zich tegelijkertijd in de steek gelaten. In het lied Baeter Nag Den Vreeje zal hij in 2004 zijn gevoelens over de vriendschap met Derks naar buiten brengen.

Arno is inmiddels al een tijdje zanger bij Take It Or Shake It, de soulformatie die onder leiding van conservatoriumstudent Wim Naus is opgericht door de jongens van Noëts Nuchter. Het is een band zonder grote pretenties waarbij feestvieren hoog in het vaandel staat.

Naus, die zelf trompet speelt in deze band, herinnert zich de inspiratie voor deze band als volgt: "Take It Or Shake It werd niet opgericht met het idee om een hoog niveau te bereiken, maar we wilden gewoon iets om ons een avond per week mee te vermaken. Gewoon een funband: Take It Or Shake It."

Als er geen bassist voorhanden is, kijkt Naus om zich heen en rekruteert Arno als basgitarist. Naus: "Ik wist dat Arno niet a-muzikaal was dus ik dacht: die kan ik op de bas wel wat leren." Arno, die nauwelijks drie akkoorden gitaar speelt, pakt het bassen inderdaad redelijk snel op.

Als Take It Or Shake It een maand of twee gerepeteerd heeft, blijkt dat de zanger niet de vooruitgang boekt waarop was gehoopt en besluit Wim Naus het eens met een andere zanger te proberen. Dat wordt Arno. De criteria waaraan de zanger moet voldoen zijn allesbehalve hoogdravend, volgens Naus: "Het was een grote band. We hadden vijf of zes blazers, een grote ritmesectie, percussie, twee backing

vocalisten... Er moest iemand op de front staan die de zaak vermaakte én die in ieder geval niet vals zong. En daar was Arno geknipt voor. Hij had een bepaalde uitstraling. Dat zagen we wel."

Wim Naus bleek een voortreffelijk bandleider. Hij schrijft de arrangementen voor alle nummers en coacht de individuele leden indien nodig persoonlijk naar een acceptabel niveau. En dat alles in een vrij rap tempo. Als onervaren zanger wordt ook Arno door Naus begeleid. Net als bij het bassen gaat Arno's ontwikkeling als zanger voortvarend. Naus: "Arno had van tevoren nog nooit gezongen. Hij interpreteerde meteen bepaalde dingen op zijn eigen manier. Daarna werd er geschaafd. Al doende ging het heel snel en leerde Arno heel snel bij."

Take It Or Shake It wordt vervolgens gecomponeerd door enkele muzikanten die van buiten de vriendenclub worden gehaald. Vooral de komst van de Reuverse gitarist Ton Clout geeft de ritmesectie het nodige elan. Arno is meteen onder de indruk van zijn gitaarspel en krijgt al snel de behoefte om zelf ook serieus gitaar te gaan spelen. Het zal nog enkele jaren duren voordat hij dit ook daadwerkelijk zal oppakken.

Ondanks het feit dat er veel muzikanten in de groep zitten die nog nooit op een podium hebben gestaan, is Take It Or Shake It na ruim een half jaar repeteren klaar voor haar eerste optreden. Dit zal worden gegeven in de kersverse Belfeldse discotheek Toy, waar de formatie ook repeteert.

De avond van het optreden zit de discotheek bomvol. De spanning onder de muzikanten is voelbaar. Aan Arno is echter niets te zien, hoewel de zenuwen door zijn keel gieren. In een interview met het jongerentijdschrift Boezzz & Bloezzz in 1998 haalt hij dat moment nog een keer terug: "Dat heeft misschien niemand gezien, maar ik had écht knikkende knieën. Ik kon mijn knieën niet stil houden. Maar na één nummer keek ik Nico Derks aan, die knikte van: wauw, het is goed. Vanaf dat moment heb ik bij Take It Or Shake It ook altijd iets gehad van: wauw, laat gaan die trein."

Het optreden wordt een enorm succes. Daarna wordt er al snel een demobandje opgenomen met hun soul- en rockrepertoire en komen er regelmatig aanvragen voor optredens binnen. Take It Or Shake It speelt al snel op alle kermissen, festivals en feesten in de buurt. Ook spelen ze in discotheken in Sevenum en Helden. De optredens zijn bijna zonder uitzondering succesvol. Een ware prestatie in een regio waar live muziek zelden enthousiast wordt ontvangen.

Een belangrijk deel van het succes moet worden toegeschreven aan zanger Arno die, uitstekend gesteund door de rest van de band, met zijn onbevangen uitstraling ieder publiek lijkt te kunnen veroveren. Op het podium plaagt hij de toeschouwers, flirt er openlijk mee en hangt de clown uit. De zanger voelt zich als een vis

in het water. Gitarist Clout verwoordt het als volgt: "De aanwezigheid op het podium is zijn grootste talent. Als Arno het podium oploopt dan is het podium voor hem. Daar kun je niet tegenop. Dat heb ik verder bij niemand meer meegemaakt."

Ook met zijn stem maakt Arno indruk. Hij lijkt het gekozen repertoire moeiteloos voor het voetlicht te kunnen brengen. Vooral de liedjes van Mink DeVille vallen in de smaak van het publiek. Dit levert hem al snel het stempeel van Belfeldse Willy DeVille op. Iets dat hij nog jarenlang met zich mee zal moeten dragen.

In deze tijd komt Arno met een eigen lied in het Belfelds dialect. Het is een parodie op het bekende blueswerk. In De Vetbak Blues beschrijft hij niet de geneugten en gevaren van alcohol of hard drugs, maar bezingt hij de verleidingen van de frituur. Het nummer heeft weliswaar een vaste structuur, maar de zanger improviseert per optreden lustig met de tekst van het lied. Naast De Vetbak Blues begint Arno gaandeweg wat meer serieuze nummers te schrijven. Hiermee treedt hij voorlopig nog niet naar buiten.

Take It Or Shake It wordt een bekende naam in de regio en in Belfeld is de soulformatie uitermate populair. Er reist altijd wel een aantal Belfeldenaren mee als de groep ergens een optreden heeft. Arno geniet met volle teugen van het succes. In het voornoemde interview beschrijft hij het als volgt: "Ik denk dat dat het mooiste is geweest wat me ooit is overkomen. Ik heb altijd in een drukkerij gewerkt. Daar moest je werken of je zin had of niet. En de directeur stond niet te applaudisseren. Die vroeg alleen maar of je werk eindelijk klaar was. Op een gegeven moment krijg je applaus. Te gek! Mensen klappen voor je. Dat veranderde mijn hele leven. Ik ging een beetje zweven."

Als blikvanger van de groep wordt Arno verreweg het meest aangeklampt en op de schouder geklopt. Hoewel Arno geniet van het applaus als hij op het podium staat, krijgt hij steeds meer een hekel aan het feit dat iedereen zijn vriendje wil zijn. "Ik werd er zo moe van", verzucht de frontman in hetzelfde interview. "Ik ging me ook afzonderen. Er waren er genoeg die me maar verwaand vonden. Je verliest er wel wat mensen door."

Ongeveer anderhalf jaar na het eerste optreden van Take It Or Shake It krijgt de groep het aanbod om een cd te maken. Via Wim Kaufman van de Venlose Iris-studio kan er een cd worden gemaakt voor een Duits platenlabel. Tevens is er een bureau dat optredens wil regelen voor de groep. Deze optredens zullen dan voornamelijk in Duitsland zijn. Terwijl Arno, Wim Naus, Ton Clout en saxofonist Bart Niessen het een geweldig idee vinden, haken bijna alle andere bandleden af. De meeste hebben een vaste baan die ze niet willen opgeven en weer anderen hebben net een huis gekocht. Een leven als muzikant bij Take It Or Shake It vinden ze te riskant.

Het duo Naus en Adams stelt zich voor.

Wim Naus wil meer. Hij is net afgestudeerd aan het conservatorium en wil ook geld verdienen. Naus wil een professionele band opzetten en verzamelt een groep professionele en semi-professionele muzikanten die zonder veel repeteren een goede sound kunnen neerzetten. Uit Take It Or Shake It

worden gitarist Clout en saxofonist Niessen overgenomen. Jules Faasen die trombone speelt, wordt manager bij de nieuwe groep. En Arno wordt zanger. Op 29 oktober 1989 neemt dit vijftal afscheid van Take It Or Shake It tijdens een festival in het Belfeldse gemeenschapshuis De Hamar om zich vervolgens helemaal op de nieuwe formatie te kunnen richten.

Net als bij Take It Or Shake It schrijft Naus weer alle arrangementen en weet binnen korte tijd een kwalitatief hoogwaardige band te formeren. Deze negen mansformatie krijgt de naam Diamonds Eight mee. De naam is bedacht door Arno naar zijn favoriete gelukskaart in het casino.

In tegenstelling tot het rock- en soulrepertoire van Take It Or Shake It laaft deze groep zich aan werkelijk alle denkbare muziekstijlen. Er worden nummers gespeeld van Joe Cocker tot Roy Black. En van Neil Diamond tot Gloria Gaynor. Diamonds Eight is een dure band en het werkterrein zijn bedrijfsfeesten en feesten bij welgestelde zakenmensen.

Arno voelt zich erg gevleid om met dit gezelschap van goede muzikanten te mogen werken en stort zich vol overgave op het gevarieerde repertoire dat Naus aandraagt. Volgens de bandleider kan Arno op het toneel heel goed de rol spelen die bij een nummer gepast is. Vooral Neil Diamond en Tom Jones gaan hem goed af. "Hij kon heel goed een bepaalde imitatie neerzetten. Dat zou je niet denken bij Arno, maar Neil Diamond kon hij bijvoorbeeld heel goed imiteren. Daar had hij ook heel veel platen van. Dat gladdede lag hem in die tijd veel meer dan het bluesy repertoire. Hij kon ook bij een oude oma op schoot gaan zitten en Ganz Im Weiss zingen op een manier dat je dacht: 'wat is dat toch een lieve jongen'. Hij speelde een rol." Ook als Arno de tekst kwijt is, improviseert hij ter plekke een oplossing. Naus herinnert het zich als volgt: "Ik heb Arno er vaak op betrapt dat hij zijn tekst kwijt was en dan zong hij gewoon maar wat. Dan zong hij de tekst gewoon in het 'Spaans'. Maar dat maakte ook niets uit. Hij wist

het zo overtuigend te brengen dat het publiek dat gewoon accepteerde. Dát is ook de sterke kant van Arno. Door zijn charisma weet hij het zo te brengen dat mensen erin geloven. Dat is gewoon een bepaalde kracht. Hij kan heel gemakkelijk met zijn ogen en zijn charisma overtuigend zijn. Dat heeft hij gewoon."

Gitarist Ton Clout deelt de mening van Naus en vertelt de volgende anekdote: "Met Diamonds Eight speelden we op één of ander lullig gala voor ambtenaren. Op het moment dat we begonnen te spelen was de dansvloer leeg. Iedereen stond aan de kant een beetje te luisteren en verveeld voor zich uit kijken. Arno was dat meteen zat en ging met zijn draadloze microfoon de dansvloer op, pakte een meisje bij de hand en nam haar mee naar een jongen en zei dat ze moeten gaan dansen. En die mensen begonnen te dansen. Na vijf nummers was de hele zaal aan het dansen."

De inspanningen werpen vruchten af. Met het brede scala aan muziekstijlen, de pakkende arrangementen van Naus, maar vooral door de podiumpresentatie van Arno geniet Diamonds Eight altijd succes. Aan het eind van de avond is er voor iedereen in het publiek wel iets aan bod gekomen. Al snel worden ze regelmatig gevraagd voor personeelsfeesten en verzorgen ze bijvoorbeeld regelmatig de muziek bij bedrijfsfeesten van ordnerbedrijf EJA en metaalgieterij Giesen.

Door de hoge gage die Diamonds Eight voor een optreden toucheert, is er meestal veel luxe rondom een optreden van de formatie. Als ze niet op een bedrijfsfeest of evenement spelen, staan ze wel geboekt bij het feest van een goed bemiddelde zakenman. Volgens Clout vond Arno dit prachtig. "De mensen die ons konden inhuren voor een bruiloft zaten goed in de slappe was. Arno dacht in die tijd in dat party- en gala-circuit thuis te horen. Hij voelde zich aangetrokken door de romantiek. De romantiek van de snelle auto's, coke, en internationale handel."

Het lijkt er op dat Arno wil voldoen aan een bepaald beeld. "Des te meer succes hij had", herinnert Clout zich, "des te meer geloofde hij in de rol van de rock 'n roll muzikant en alles wat er bij hoort. Dan moest hij meer drinken, veel vrouwen hebben, enzovoort."

Naus maakt van Diamonds Eight een gesmeerde machine. Hij heeft er een groep van gemaakt die gedisciplineerd en professioneel werkt en de zaken zijn goed geregeld. Toch beginnen na ongeveer anderhalf jaar zich de eerste scheurtjes te vertonen. Arno raakt verveeld door het repertoire van Diamonds Eight. De optredens beginnen erg veel op elkaar te lijken. "Het was constant hetzelfde", lucht de zanger zijn hart in eerder genoemd interview. "Je wist precies hoe zo'n avond verliep. Je begon met wat rustige dingen. De mensen waren vaak nog aan het eten. Daarna werd er gedanst. En ik wist precies bij die nummers gaan die dansen, en bij dat

nummer gaan die ook wel. Zo'n avond was gewoon voorspelbaar."

De muzikanten zijn inmiddels zo bekend met het repertoire dat er nog maar amper wordt gerepeteerd. Clout vat het als volgt samen "We gingen een beetje naast onze schoenen lopen. Het was zelfs zo erg dat we zoiets hadden van: nou, repeteren dat hoeft eigenlijk allemaal niet zo."

Arno krijgt steeds meer vertrouwen in eigen kunnen. Bij hem groeit de behoefte om nummers voor het voetlicht te brengen die iets voor hem betekenen. Hij wil zich uitdrukken. Bij Diamonds Eight probeert hij niet alleen tevergeefs meer nummers van zijn muzikale helden op het repertoire te krijgen, ook wil hij graag zijn eigen nummers laten horen.

Eind jaren tachtig, tijdens de Take It Or Shake It-periode is Arno al begonnen met het schrijven van eigen nummers. Opvallend voor die tijd is dat de meeste liedjes in het dialect zijn. De meeste bandleden in Diamonds Eight hebben geen oren naar eigen werk. Ze hebben slechte ervaringen met eigen nummers, het kost ze veel extra werk en het levert weinig op.

Voor Arno wordt de drang om zich uit te drukken in zijn muziek steeds groter, maar hij beseft ook dat geld belangrijk is. Dit levert hem een groot dilemma op. Door zijn beperkte gitaarspel kan hij noch bestaande nummers noch zijn eigen liedjes voldoende uitvoeren. Hij heeft daar een muzikale partner voor nodig.

Ondanks het feit dat de optredens van Diamonds Eight steevast succesvol zijn, blijft het aantal beperkt tot enkele optredens per maand. Als de band na ongeveer twee jaar niet het inkomen genereert waarop gehoopt is, gaat Arno met Wim Naus op zoek naar andere manieren om geld te verdienen naast het showorkest. Als duo laten ze zich inhuren om feesten en diner-dansants luister bij te zetten. Met Kerstmis zitten ze bijvoorbeeld bij Center Parcs. Naus: "Ik was ondertussen heel hecht bevriend geraakt met Arno en ik was overtuigd van zijn kwaliteiten, zijn charisma en uitstraling. Mijn taak was de muzikale begeleiding. Eigenlijk vulden we elkaar precies aan. Samen hadden we de ideale formule."

De volgende anekdote van Naus illustreert dit treffend: "We hadden voor heel veel geld een optreden in Keulen. Eigenlijk wilden we dat met z'n tweeën doen, maar de manager wilde vijf of zes muzikanten. Eenmaal op de plaats van bestemming bleek het podium waar we met vijf man moesten zitten maar een paar vierkante meter te zijn. Arno en ik keken elkaar aan. De zaal zat al helemaal vol met mensen, maar we konden onmogelijk met vijf muzikanten op dat kleine podium. Maar we hadden dat geld nodig. Uiteindelijk hebben we de jongens naar huis gestuurd. Die kregen van ons reiskosten en wat extra's. En wij besloten er met z'n tweeën, alsmat improviserend tegenaan te gaan om die avond dan toch

Adams en Clout

Double A Adams tijdens de cd-presentatie in grand-café Staccato.

aan het draaien te krijgen. Ik op piano en hij met zijn gitaar. Maar hij kende net drie akkoordjes. En de meeste nummers die we hadden waren eigenlijk voor een grote band. Tien minuten voor aanvang zaten we aan de bar te bedenken wat we zouden gaan spelen. Er werd iets op een viltje geschreven, maar we kwamen niet verder dan drie nummers. En toen moesten we die hele avond nog door. Arno bleek er heel goed in om terug te gaan naar de liedjes die hij van huis uit had meegekregen, zoals Junge, Komm Bald Wieder en Unter Den Lanterne. Hij zette een nummer in en ik volgde hem gewoon. De combinatie was goed. En uiteindelijk is het ons toch gelukt om die mensen mee te krijgen. Toen we naar huis reden, hadden we zoiets van: dit is het gewoon. Dat was zwaar geld verdienen."

Arno en Wim Naus zijn inmiddels heel hecht met elkaar bevriend. "We waren meer dan muzikanten", vertelt Naus. "We waren echt boezemvrienden. We kwamen dagelijks bij elkaar over de vloer. Dagelijks waren

we samen muziek aan het maken." Met Naus als muzikale tegenvoeter probeert Arno ook eigen nummers van de grond te krijgen. Naus is echter erg kritisch op zijn schrijfsels en uiteindelijk blijft de nadruk liggen op het commerciële werk. In deze periode zoekt Arno ook toenadering tot Ton Clout, die buiten zijn werk voor Diamonds Eight gitaar studeert aan het Hilversums conservatorium. Na eerste beluistering van Arno's liedjes is de gitarist allerminst onder de indruk. "Muzikaal was het op dat moment nog niet geweldig. En het waren Limburgstalige nummers en daar moest ik absoluut niets van hebben. Verschrikkelijk! Ik was daar helemaal niet aan toe. Ik ben opgegroeid met Neil

Young en voor mij was Engels de voertaal van popmuziek." De Limburgstalige nummers verdwijnen al weer snel naar de achtergrond.

Eind 1992 heeft Arno definitief genoeg van het showorkest-repertoire van Diamonds Eight en kondigt hij zijn vertrek aan. Tot er een nieuwe zanger of zangeres gevonden is, wil hij nog wel de frontman blijven. Uiteindelijk zal het nog bijna twee jaar duren voordat hij zijn laatste optreden met Diamonds Eight zal geven. Ondertussen blijft Arno regelmatig optreden met Naus. De zanger wordt steeds meer heen en weer getrokken tussen de drang om eigen nummers te spelen en het kiezen voor het commerciële werk, en dus inkomen.

Naus: "Hij wist de weg niet meer. De ene dag hadden we samen besloten om een bepaalde richting op te gaan en twee dagen later wilde hij al weer iets anders. Hij zweefde van het ene naar het andere."

Volgens Naus bestaat er voor Arno geen middenweg. "Grijs denken bestaat bij Arno niet. Het is óf zwart óf wit. Dus de ene keer was het echt super alternatief en de ander keer waren de pieken belangrijk. Hij bleef maar switchen."

Naus laat zich hierdoor niet uit het veld slaan omdat hij heel erg gelooft in het uiteindelijke succes. Na verloop van tijd ontstaan er toch enkele breuken tussen de twee. Naus zoekt de oorzaak in een karaktertrek die typisch is voor Arno. "Het is een gokker. Hij probeert te kijken hoe ver hij kan gaan. Dat heeft hij met vrouwen, dat heeft hij met iedereen. Wat zit hier in? Hoe ver kan ik gaan? Toen zijn er wat breuken geweest tussen Arno en mij. Eén van die breuken had tot gevolg dat Ton Clout er bij werd betrokken."

Na de komst van Clout speelt het trio nog steeds optredens die uitsluitend tot doel hebben om geld te verdienen, maar komt de nadruk steeds meer op creativiteit te liggen in plaats van commercialiteit. "We zaten helemaal in Paolo Conte", herinnert Clout zich. "Wim op piano. Ik heb zelfs heel even contrabas gespeeld. We speelden covers, maar ook al eigen nummers. Dat was vooral muzikaal dingen uitproberen."

Niemand weet echter de definitieve koers te kiezen. Vooral tot ergernis van Naus: "Ik kreeg er hoe langer hoe meer genoeg van om iedere keer weer te switchen. We konden urenlang filosoferen over muziek, maar uiteindelijk werd er niets geproduceerd."

Arno voelt zich op muzikaal gebied steeds meer aange trokken tot Clout. Net als de zanger is de gitarist in beginsel popmuzikant met de drang om te creëren. "We waren zo moe van dat gala-repertoire en die hele scène", zucht de gitarist. "We waren allebei popmuzikanten die een uitlaatklep moesten hebben."

Voor Arno blijkt Clout op dit moment veel meer de muzikale partner te zijn die bij hem past dan Naus. Clouts interesse ligt nadrukkelijk bij de uitdrukkingskracht die muziek biedt en veel minder bij het entertainende karakter.

Na ongeveer een jaar barst de bom. Arno en Clout hebben helemaal geen trek meer in commerciële optredens. Twee weken voor

een gepland commercieel optreden, delen de zanger en de gitarist Naus mee dat ze dit optreden niet mee zullen doen. Naus voelt zich in de steek gelaten. De discussies lopen vervolgens zo hoog op dat Arno en Naus bijna slaande ruzie krijgen. Voor Naus is nu de maat vol en besluit vanaf nu zijn eigen koers te varen en gaat verder contact met het duo uit de weg.

Met Clout aan zijn zijde kiest Arno nu definitief voor de popmuziek. Nadat Arno per toeval in de muziek is beland en via een feestband en een showorkest een geoefend en ervaren zanger is geworden, is hij klaar voor eigen werk. Hij wil zich uitdrukken. Er begint een moeizaam gevecht om de juiste manier te vinden.

2

De Zoektocht

Na de breuk met Wim Naus wordt de band tussen Arno en Clout hechter. Het is begin 1994 en ze zijn bijna dagelijks bij elkaar. De gitarist is tweeënehalf jaar daarvoor gestopt met zijn studie aan het Hilversums conservatorium en heeft net als Arno veel vrije tijd na het stoppen van Diamonds Eight. Omdat Clout geen rijbewijs heeft, reist Arno meestal naar Swalmen, waar de gitarist al weer enkele jaren samenwoont.

Arno voelt zich erg aangetrokken tot de artistieke instelling van Clout. De gitarist is de ideale partner om vorm te geven aan zijn drang om zich uit te drukken via de muziek. Als conservatoriumstudent heeft Clout zich met hart en ziel op de jazzmuziek gestort. Buiten zijn fascinatie voor jazzmuziek heeft hij ook al vroeg een

Repetitie in de keuken van de Tegelse Klank studio.

sterke interesse voor de meer alternatieve popmuziek. In beide muziekvormen vindt hij de vrijheid om zich compromisloos te kunnen uitdrukken. Na 4,5 jaar Diamonds Eight is hij erg toe aan het losbreken van de voorgebakken muziek zonder enig avontuur.

Arno weet geregeld optredens te krijgen. Deze zijn voor het overgrote deel in de kroegen tussen Venlo en Roermond. Op het podium is de Belfedenaar de blikvanger en Clout zorgt voor een gedegen muzikale basis. Hun repertoire bestaat uit

geheel eigen interpretaties van pop, soul, blues en rock 'n roll, aangevuld met eigen nummers die in hetzelfde muzikale straatje liggen. Naast de optredens werken ze gestaag aan de opbouw van dit eigen repertoire. Er wordt veel geëxperimenteerd met muziekstijlen en de manier waarop ze hun gevoelens willen uitdrukken. Er is een enorme zoektocht begonnen. Ze maken veel muziek, maar nog veel meer wordt er over muziek gepraat. Dit gebeurt veelal in café of coffeeshop. Het blijkt voor beide een

Double A Adams op zijn sterkst: live.

vormende tijd te zijn. "We waren toen erg veel bij elkaar", herinnert Clout zich. "Voornamelijk filosoferen over muziek. Artistiek gezien is dat voor ons de belangrijkste periode geweest."

Het duo houdt er al snel enkele sterke principes op na. Twee dingen zijn erg belangrijk voor Arno en Clout. Ze willen zich niet binden aan één bepaalde stijl en de teksten moeten autobiografisch zijn. "We wilden ons niet vastpinnen op één stijl", stelt de gitarist. "Als we het goed vonden klinken, speelden we het. Een beetje zoals The Beatles het deden. Niet dat we ons met The Beatles wilden vergelijken, maar daar kwam het idee vandaan."

Daarbij vinden de twee muzikanten het erg belangrijk dat de teksten die ze schrijven over hun eigen belevingswereld handelen. "We vonden dat je de dingen meegevoelt moet hebben voordat je er over kon schrijven", legt Clout uit. "Dat was een mega-stokpaardje van ons. Dat autobiografische gedeelte is bij Arno nog steeds heel sterk aanwezig. Zelfs heel erg uitvergroot. De teksten van Arno zijn tot op

de letter nauwkeurig. Er is bijna niets verzonnen."

Arno heeft nog steeds een sterke voorkeur voor het schrijven van teksten in het Limburgs. Op deze manier kan hij zijn emoties gemakkelijker en beter uiten. In het Engels taal is hij niet zo bedreven en dit vormt voor hem dan ook een grote hindernis. Clout daarentegen is er stellig van overtuigd dat popmuziek Engelstalig moet zijn. Limburgstalige popmuziek kan volgens hem gewoon niet.

Naast artistieke overwegingen heeft Clout ook commerciële motieven. Regionale bands met eigen popmuziek zijn nog een vreemd verschijnsel. "In die tijd was het heel moeilijk om met eigen nummers naar buiten te komen", verduidelijkt de gitarist zijn toenmalige standpunt. "Voor iedere band was dat lastig. En om op dat moment dan ook nog meteen met Limburgstalige nummers te komen, was net wat te veel." Arno die opkijkt tegen de muzikale capaciteiten en artistieke visies van Clout schikt zich naar de opvattingen van de gitarist en beiden beginnen met het schrijven van Engelstalige nummers. Arno schrijft de meeste teksten die door Clout dan weer worden bijgeschaafd. Met de muziek gaat het vrijwel hetzelfde. De zanger komt met de meeste ideeën die door Clout vervolgens worden verfijnd.

Deze manier van werken vindt Arno erg prettig en hij geniet van de vrijheid. Hij kan zijn artistieke ideeën kwijt en hoeft geen rekening meer te houden met de wensen van een grote groep bandleden. Het belangrijkste is echter dat hij weer een echte strijdmakker gevonden heeft, waarmee hij het leven en de muziek te lijf kan gaan. Ze gaan samen op stap, ze blowen regelmatig en maken muziek. Samen met Clout voelt hij zich sterk. "We waren gewoon deel van elkaar", herinnert de gitarist zich. "Waar Arno was, was ik ook en andersom. Zeker wat muziek betreft."

Clout daarentegen vindt het duo muzikaal te beperkt en geeft de voorkeur aan een band. "Arno was het liefst met z'n tweeën doorgedaan", weet hij. "Maar sommige nummers die we hadden, waren echte rock 'n roll. Dan moet je gewoon bas en drum bij hebben. Natuurlijk kan het ook zonder bas en drum, maar je maakt het jezelf ontzettend moeilijk om het interessant te houden op het

podium. Ik vond dat er op zijn minst een bassist bij moest komen."

Met tegenzin schikt de zanger zich ook nu naar de wensen van de gitarist. Dit komt voornamelijk omdat de zanger, zowel muzikaal als tekstueel nog niet zeker genoeg is van zijn eigen werk en gitaarspel en bevestiging nodig heeft van zijn muzikale partner. In het najaar van 1994 beginnen ze met het zoeken van nieuwe muzikanten.

Het eerste bandlid dat wordt ingelijfd, is bassist Léon Bartels. Deze is amper twintig als hij kennismakt met de inmiddels 37-jarige Belfeldse zanger. Op een afstudeerfeest waar Arno en Clout optreden stelt een gemeenschappelijke vriend Bartels voor aan Arno. Het klikt onmiddellijk tussen de twee. Hoewel Bartels nog maar net basgitaar speelt, nodigt Arno hem enkele maanden later uit om eens mee te spelen. In november maakt hij deel uit van de groep. "Het belangrijkste was dat het gevoel goed was", verklaart Bartels de keuze voor hem. "En omdat Ton, toen het muzikale brein, vond dat ik wel aanleg had. Ook vonden ze me 'clean'. Ze konden me nog vormen."

In het schuurtje achter het huis van Arno wordt gerepeteerd. Naast de optredens zijn ze hier één, twee keer per week anderhalf tot twee uur heel serieus aan het werk. Als Bartels toetreedt tot de groep hebben Arno en Clout ongeveer achttien liedjes, waarvan er twaalf zo goed als klaar zijn. Bartels krijgt een bandje mee naar huis en kan aan de slag. Met behulp van de feedback die hij krijgt van Arno en Clout vult hij zijn partijen in. De gitarist draagt ook regelmatig ideeën aan voor de baspartij.

Enkele maanden nadat Bartels is toegetreden tot de groep beleeft hij al zijn vuurdoop. Arno vindt dat de bassist al een set mee kan spelen. "Ik moest meteen voor de leeuwen", haalt Bartels dit moment terug. "Het optreden was in Staccato in Tegelen. De bedoeling was dat ik de tweede set mee zou doen. Die nummers had ik voorbereid. Voor het optreden zat ik aan de bar met Arno en Ton en op een viltje werd nog even een setlist gemaakt. 'Doe maar gewoon de eerste set mee', zei Arno ineens. Terwijl ik eigenlijk pas zeven, acht nummers echt kon spelen."

Aangezien een groep ook een groepsnaam moet hebben, wordt er gezocht naar een geschikte naam. Naar aanleiding van de initialen van Arno's voornamen, A. A., komt Clout met de bandnaam Double A Adams op de proppen. Een naam die vrij snel door de rest van de formatie wordt geadopteerd.

Begin 1995, niet lang na het optreden in Staccato, neemt Arno drummer Ruud van der Pol mee naar een repetitie. Van der Pol, die tot voor kort drumde bij de Tegelse Sageru Blues Band, blijkt goed te passen in de groep en wordt al snel een vast lid van het gezelschap.

In dezelfde periode verzorgt mondharmonicaspeelster Sanny Jansen een gastoptreden als Double A Adams in het Roermondse café in 't Babbeltje speelt. Bij het vol-

December 1997. Arno solo in café
De Splinter.
(Foto: Sander Oudenhoven)

gende optreden van de groep betreedt Jansen weer het podium. En bij het daaropvolgende optreden is ze er ook weer. Binnen afzienbare tijd behoort Jansen tot de groep waarmee de bezetting van Double A Adams compleet is. In tegenstelling tot wat de naam doet vermoeden, is Double A Adams een groep en niet Arno Adams en band. "Dat was echt een band", zegt gitarist Clout.

"Arno of ik kwam wel aan met een tekst en een schema, maar iedereen leverde zijn bijdrage." Aanvankelijk repeteren de leden van Double A Adams vrij veel. Een, twee keer per week komen ze bij elkaar in het repetitielokaal en werken daar dan anderhalf tot twee uur heel serieus aan hun repertoire. Maar deze discipline slijt al snel en de lengte van de repetities neemt af. "We hadden een feestclubje",

stipt Bartels de reden hiervoor aan. "Iedereen vond het leuk om te feesten. En Arno is ook heel snel afgeleid. Dus dat liep altijd uit de hand. Altijd." Het komt steeds vaker voor dat nieuwe nummers amper worden gerepeteerd. Deze krijgen tijdens de optredens hun uiteindelijke vorm. Niemand van de groep heeft hier problemen mee en Arno wil ook het liefst zo veel mogelijk live spelen. De grote kracht van de groep is dan ook het optreden. "We speelden zo graag", vertelt Clout. "Léon heeft eens uitgerekend dat we een jaar hebben gehad dat we 86 keer hebben gespeeld. Dat liep op een gegeven moment heel goed. Het klonk ook goed en iedereen was erg betrokken. Wat optredens betreft, heb ik aan Double A Adams de beste herinneringen." Naast de intense beleving van de muziek is ook het groepsgevoel belangrijk. "Als we ergens moesten spelen, gingen we als laatste weg", herinnert Bartels zich. "Maar werkelijk als laatste." De optredens worden voor het overgrote deel binnengehaald door Arno. Enerzijds via de contacten die hij heeft opgedaan bij

Diamonds Eight en anderzijds door kroegen af te gaan op zoek naar optredens. In plaatsen en gelegenheden waar hij minder bekend is, neemt hij vaak één of twee bandleden mee om ter plekke een proeve van hun bekwaamheid af te leggen. "We gingen vaak naar Duitsland", haalt Bartels herinneringen op aan deze sessies. "Bijvoorbeeld Arno, Ruud en ik. We namen twee gitaren en een snaredrum mee en gingen daar leuren. Arno deed meestal het woord. Als ze iets wilden horen dan speelden we even een half uurtje. Het publiek deed meestal enthousiast mee en dan werd er een optreden geboekt. Arno kreeg dat altijd verkocht."

Naast het regelen van optredens zijn deze uitstapjes ook een bron van grote gezelligheid waar Arno veel plezier aan beleeft. Samen met zijn vrienden is hij op pad. "We zagen dat meer als uitgaan", zegt Bartels. "We waren wel serieus met muziek bezig, maar niet echt professioneel. Dat was meer: lang leve de lol. Gezellig uitgaan, gitaar mee. En als we nog een paar optredens krijgen is dat te gek."

Arno's kijk op het leven en de uiting daarvan in de muziek wordt in sterke mate beïnvloed door Clout. "Ze hebben elkaar veel geleerd", is de stellige overtuiging van Bartels. "Ton was in die periode echt een denker. Via Ton leerde Arno om dieper op de dingen in te gaan. Om meer over de dingen na te denken. Dat is een hele belangrijke periode geweest voor Arno." Clout deelt de mening van Bartels en vult hem aan: "We hebben inderdaad veel van elkaar geleerd. Ik was zwaar moedig en verlegen. Arno heeft me bij Take It Or Shake It bij mijn versterker weggehaald en mij, letterlijk en figuurlijk, richting het publiek geduwd. Dat was voor mij een hele vooruitgang. Samen hebben we geleerd wat je met een band kunt doen, welke koers we wilden varen, wat klinkt goed en wat niet. Wat doe je op een podium enz. Arno heeft van mij een bepaald respect voor zijn kunnen geleerd." Hoe belangrijk dit ook is geweest voor de artistieke vorming van Arno, hiermee nam ook zijn zwaarmoedigheid toe. "Arno heeft me wel eens verweten dat ik hem de ogen heb geopend", vertelt Clout hierover. "Dat ik hem heb laten zien dat je ook anders over de dingen kunt nadenken. Het heeft het er allemaal niet makkelijker op gemaakt, zegt hij. Terwijl ik het gevoel heb dat hij dat altijd heeft gehad." De teksten van Double A Adams gaan voor het overgrote deel over het leven of de belevingswereld van Arno. In het dagelijks leven ziet iedereen Arno als een joviale en uitbundige man die veel plezier heeft. In zijn teksten komt voor het overgrote gedeelte de sombere kant van Arno naar voren. Liefdes en relaties waaraan hij zich niet heeft kunnen binden zijn het onderwerp van de meeste liedjes. In de meeste teksten die door Arno of Clout zijn geschreven, klinkt machteloosheid of twijfel door.

De zanger kent perioden van grote zwaarmoedigheid. Tekenend is het voorval tijdens een optreden in een donkere blueskroeg. Terwijl Arno een gevoelig lied zingt, wordt het hem allemaal te veel. "Dat was in een café met van die jongens met leren jassen en lange haren", vertelt Clout. "Midden in een nummer begon Arno te janken. Hij moest de set afbreken en ging weg. Maar het mooiste was de steun die hij van het publiek kreeg. Er waren jongens die naar hem toekwamen en op de schouders klopten: 'Het is oké. Het maakt niet uit.'"

Als de groep voldoende materiaal bij elkaar heeft om de studio in te gaan voor de opnamen van hun debuut-cd zoekt Arno diverse sponsors en begin 1996 staan ze in de Tegelse Klank-studio. Er worden dertien nummers geselecteerd die allemaal zijn geschreven door Arno en Clout of door Arno alleen. Uitzondering zijn twee nummers waarvan voor eentje de tekst is geschreven door Bart Niessen die ze nog kennen van Take It Or Shake It en Diamonds Eight, en een waarvoor de tekst wordt geleverd door Suzan Faessen, de vriendin van Arno. En Try To Stay Cool is geschreven door Arno, Clout, Bartels en Van der Pol samen. Muzikaal laat de cd een mengeling horen van blues, funk en een klein beetje jazz, met Try to Stay Cool als beste voorbeeld. Sommige nummers liggen erg makkelijk in het gehoor zoals Isn't It A Shame, een lied waaraan ze vrij snel na de presentatie van de cd al een hekel hebben omdat het te poppy is. Eén nummer is overgebleven uit de tijd dat Arno en Clout nog met Wim Naus speelden: Girls, Cars and Guitars. Een lied dat is geïnspireerd op Lenny Kravitz' Mr. Cab Driver. Op de cd staat een aantal liedjes waarin Arno op zeer directe wijze verslag doet van zijn moeite om zijn vrijheid op te geven voor een relatie: You'll Be Married Soon en Take Me As I Am. In You'll Be Married Soon verwoordt hij zijn twijfel: 'Don't make me say/I want you to stay.' Een hartenkreet van een man in dubio. In deze regels komt voor het eerst zijn dubbele gevoel aan het licht dat hij heeft ten aanzien van relaties. Hij kan zich niet binden, maar verlangt toch naar de liefde en geborgenheid van een relatie. Zijn drang naar vrijheid blijkt het sterkst. Vriendinnen moeten hem nemen zoals hij is. 'Take me as I am/Even if I break your heart', klaagt hij in het lied Take Me As I Am. Hij kan niet anders dan zichzelf zijn. Ook al is hij dan 'not the kind of man that goes to heaven'. In het lied Just Like You Do bezingt Arno zijn onvermogen om trouw te zijn. Hij zegt tegen zijn vriendin 'You're trusting me/But I know myself', want 'Trouble will find me/It has been that way all my life'. In de toonzetting van het lied klinkt duidelijk door dat de zanger moeite heeft met het feit dat hij moeilijk verleidingen kan weerstaan. Er klinkt ook hoop op de cd. In het nummer I Guess I Love You bezingt hij een ontluikende liefde en heeft hij er vertrouwen in dat het hem moet lukken om deze rela-

V.l.n.r. Sanny Jansen, Ton Clout,
Léon Bartels, Arno Adams en Ruud
van der Pol.

tie in stand te houden. 'I know we can make it/Cause I had it before./I guess I love you.'

De cd wordt in eigen beheer uitgebracht en op 29 maart 1996 gepresenteerd in het Tegelse grand-café Staccato. De presentatie wordt een groot succes. Buiten een handvol genodigden komen er zo veel mensen op de presentatie af dat op een gegeven moment de toegang moet worden geweigerd.

Niet lang na de presentatie van de cd beginnen de eerste scheurtjes zich te vertonen binnen de groep. Arno gaat vrij nonchalant om met afspraken. Als de band bijvoorbeeld afsprekt om op een

bepaalde tijd te verzamelen om naar een optreden te gaan, is Arno meestal te laat. "Tijdens een optreden maakt Arno het altijd weer goed", is de ervaring van Bartels. "Hij geeft je zo veel terug. Hij tilt je naar een hoger niveau. Met Arno gebeuren er tijdens een optreden vaak dingen waar je van tevoren nog niet eens over hebt nagedacht. Dat is dan zo fijn dat je hem uiteindelijk altijd weer gewoon vergeeft." Waar Bartels en de andere bandleleden meestal vergevingsgezind zijn, kan Clout dit minder goed verdragen. Er ontstaat steeds vaker wrijving tussen de zanger en de gitarist. Bartels: "In die tijd hadden Arno en Ton wel

eens conflicten over hoe dingen aangepakt moesten worden. De meeste problemen kwamen voort uit het feit dat Arno professioneel wilde zijn, maar daar dan niet naar handelde. Bijvoorbeeld niet punctueel zijn. Arno en Ton hebben altijd een haat-liefde verhouding gehad. Het waren twee tegenpolen. Ton werd soms heel down en zwaar op de hand en Arno was zo los als ik weet niet wat. Ton wilde op een terrasje gaan zitten en praten, terwijl Arno iets wilde doen."

Volgens Clout gingen de meningsverschillen niet alleen over professionaliteit, maar ook over artistieke inzichten. "Arno had bijvoorbeeld de gewoonte om tijdens een optreden sologitaar te gaan spelen", ergert Clout zich. "Daar spreekt niet alleen een gebrek aan respect voor mij en voor zichzelf uit, maar ook weinig respect voor het publiek."

De aspiraties en inspiratie nemen af. Er worden nog maar amper nieuwe nummers aan het repertoire toegevoegd en de groepsleden verzanden in een routine die niets nieuws meer oplevert. De animo

glijdt in rap tempo weg. "De band was op", is het oordeel van Clout. "We hadden er gewoon geen zin meer in. Op dat moment waren we gewoon klaar."

Eind 1996 valt definitief het doek voor Double A Adams. Een afscheidsconcert is er niet. Het houdt gewoon op en de meeste bandleleden slaan een andere richting in.

Léon Bartels kondigt aan om in januari voor een jaar naar Nieuw-Zeeland en Australië te vertrekken, Ton Clout wil zich meer toeleggen op het geven van gitaren en zijn baan als verkoper in een muziekzaak. Drummer Ruud van der Pol begint een eigen bedrijf in automaterialen voor Amerikaanse wagens. De groep is verleden tijd en Arno staat er nu alleen voor.

In deze tijd gaat Arno samenwonen met Suzan Faessen. Zij verlaat haar woning in Blerick en komt naar Belfeld. Muzikaal valt Arno in een zwart gat. Bij de succesvolle formaties Take It Or Shake It en Diamonds Eight is hij aan veel applaus gewend geraakt. Bij Double A Adams heeft hij geleerd en gevoeld wat het is om met bevlogen muzikanten zijn eigen muziek te maken en op te voeren. Nu hij er alleen voor staat, moet hij weer opnieuw zijn draai vinden.

Via de contacten die hij nog heeft van zijn vorige bands krijgt hij nog wel eens optredens. Het zijn veelal kleine cafés tussen Venlo en Roermond waar hij terecht kan voor optredens, zoals De Troubadour in Beesel, Ronckenstein in Reuver en Sintermerte in Tegelen. Ook in het Venlose café De Splinter is hij te gast. Hij trekt er dan op uit met zijn gitaar en probeert het aanwezige publiek te vermaken.

Het is het begin van veel frustratie. Allereerst maakt Arno de fout dat hij erg lang blijft pielen. Door zijn geringe capaciteiten als gitarist haakt het publiek al snel af. Na het succes dat hij heeft gekend, voelt dit aan als een koude douche. Het voelt aan als afwijzing. De zanger wordt het al snel moe om in zijn eentje van kroeg naar kroeg te moeten gaan om optredens bij elkaar te sprokkelen. Hij voelt zich alleen.

Gaandeweg leert hij een aantal manieren om de optredens beter te maken. Hij beseft dat drie uur in z'n eentje wat te veel van het goede is en kort zijn optredens drastisch in tot twee keer twintig minuten. En als het goed gaat, komt daar een derde set bij.

Daarnaast vraagt hij de kroegbaas of hij muzikanten uit de buurt weet te vinden die met hem willen meespelen. Er gebeurt altijd wel iets. De optredens krijgen op deze manier vaak het karakter van een jam sessie. Op deze manier weet hij het voor zichzelf interessant te houden. En ondertussen werkt hij aan nieuw materiaal.

Tevens struint hij de diverse jam sessies af die worden gehouden. Hij is te vinden bij de jam sessies in de Venlose kroeg Vader Klaasens en ook bezoekt hij vaak de jam sessies in het Reuverse café Boezzz & Bloezzz die worden geleid door pianist Glenn Corneille.

Maar hij mist een kameraad.

Arno treedt nog wel eens op met Ton Clout, maar van een hecht verbond is geen sprake meer. "We zijn een groot aantal keren uit elkaar gegaan en weer bij elkaar gekomen", vertelt de gitarist. "Het lukte Arno niet om een andere gitarist/begeleider te vinden waar hij mee wilde of kon werken. En ik kwam geen zanger of zangeres tegen die het talent had van Arno. En zodoende kwamen we steeds weer bij elkaar uit."

Arno zoekt ook weer toenadering tot Wim Naus, maar deze houdt de boot af. In deze periode leert hij Rob Bos kennen. Bos is gitarist bij de bluesformatie Rooster Cogburn. Arno weet hem regelmatig te strikken voor optredens, maar tot een vaste samenwerking komt het niet. Hetzelfde geldt voor Jan Willem Eleveld, een gitaarbouwer uit Tegelen. Arno en Eleveld treden enkele malen samen op, maar gaan daarna weer ieder hun eigen weg.

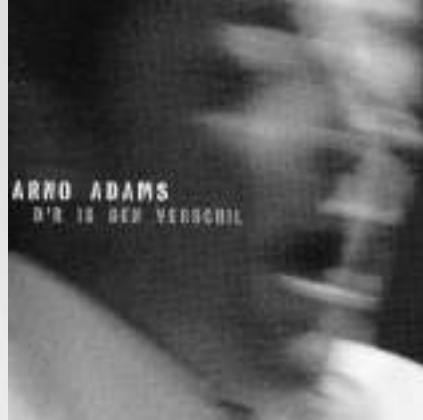
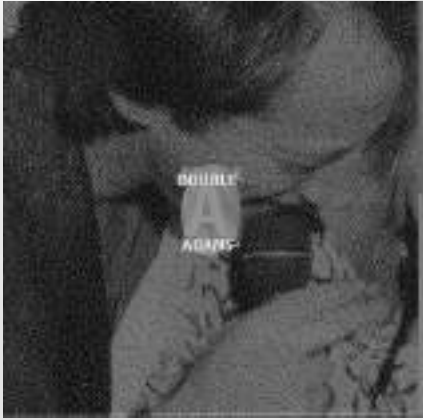
Na verloop van tijd overweegt Arno zelfs om weer bij een commerciële groep te gaan zingen, maar de herinnering aan Diamonds Eight en de weerszin die hij destijds voelde doen hem nog vaster besluiten op eigen houtje en met eigen werk door te gaan.

In het najaar van '97 zoekt hij contact met de Belfeldse gitarist Frank Peeters. Deze is al jaren beroepsmuzikant en speelt in veel gerenommeerde bands uit de lokale jazzwereld. Via Peeters huurt Arno een combo beroepsmuzikanten in waarmee hij een dag de studio in gaat om vijf nummers op te nemen. Ondanks het feit dat hij het nu alleen voor het zeggen heeft, kiest hij toch voor vijf Engelstalige nummers die hij nog over heeft uit de tijd van Double A Adams. Eén van deze vijf nummers bevat de enige tekst die hij ooit op zal nemen over gokken. Dit is opmerkelijk omdat gokken al lange tijd een favoriete bezigheid van de Belfeldenaar is. Het bandje met de liedjes belandt in een la en komt daar niet meer uit.

In dezelfde periode treedt hij ook op tijdens The Night Before, een initiatief van de Tegelse horeca waarmee de avond voorafgaande aan het jaarlijkse Bluesrock festival wordt opgeleusterd. Dat jaar hebben de initiatiefnemers nog iets nieuws bedacht. Samen met de Tegelse Klankstudio geven ze een cd uit met daarop alle artiesten die op deze avond hebben opgetreden. De artiesten nemen speciaal voor deze cd een nummer op.

Voor deze gelegenheid gebruikt Arno de tekst van Come Into My Arms, een lied van de Canadese bluesartieste Sue Foley, en maakt daar nieuwe muziek bij. De opname van het lied is sober. Hij zingt het lied terwijl hij zichzelf begeleidt op gitaar. Ook nu kiest hij weer voor een Engelstalige tekst. In zijn eentje durft hij het Limburgstalig nog niet te omarmen.

In het voorjaar van 1998 keert Léon Bartels terug van zijn verblijf in Nieuw-Zeeland en Australië en begint aan een opleiding voor geluidstechnicus. Ook begint hij samen met Clout een band. "Léon nam in die tijd basles en een beetje muzikles bij mij", reconstrueert Clout deze perio-

Debuut-cd Double A Adams.

D'r Is Gen Verschil

de. "En vrij snel zijn we met z'n tweeën een band begonnen. Tijdens één van de repetities kwam Arno kijken en al snel was hij zanger van de groep. Voor we het wisten was, op Sanny na, de hele band weer bij elkaar, want midden '98 was Ruud er ook weer bij."

Tijdens de jam sessies bij Vader Klaassens heeft Arno toetsenist Collie Franssen leren kennen. De zanger is onder de indruk van de muzikant die in een ver verleden nog in de Ton Engels Band speelde. Bij een optreden in café Take Five speelt Franssen een keer mee en blijft vervolgens bij de groep.

De naam Double A Adams wordt niet meer gebruikt. Voortaan wordt er opgetreden onder de vlag Arno Adams. De muzikanten werken nog steeds als groep, maar de hechte band die er bij Double A Adams was, is verdwenen. Het verschuift langzaam steeds meer naar Arno Adams en band.

"Deze band was niet meer zo intensief dan Double A Adams", vertelt Clout. "Ruud was bezig met zijn

eigen bedrijf. Léon was bezig met een opleiding voor geluidstechnicus en ik had mijn lespraktijk en werkte in een winkel. We hebben wel gespeeld, maar geen 86 keer in een jaar. Bij Double A Adams speelden we wel eens voor nop. Toen ging het echt om het spelen."

De groep repeteert weinig tot helemaal niet. Nieuwe nummers worden voor een optreden even doorgenomen en dan worden de individuele partijen live ingevuld.

Arno krijgt de andere muzikanten eindelijk zo ver dat ze ook Limburgse teksten willen proberen. "De teksten waren gewoon heel goed", verwoordt Bartels zijn verwondering. "Dat overtuigde mij om daar mee door te gaan." Aanvankelijk spelen ze tijdens optredens voor het overgrote deel Engelstalig werk aangevuld met Limburgstalige liedjes. De mix blijkt niet goed te werken en de groep schakelt over op volledig Limburgstalig.

Nu de muzikanten overstag zijn gegaan voor de

Limburgstalige teksten van Arno is het publiek aan de beurt. "Het publiek kende Double A Adams en dat was Engelstalig", legt Clout uit. "Er waren heel wat mensen die dat geweldig vonden. En toen kwam er een bezetting die bijna gelijk was aan Double A Adams, maar dan met Limburgstalige muziek. Dat is voor iedereen wennen geweest."

Dankzij de kwaliteiten van het materiaal en zijn uitstraling weet Arno de toeschouwers meestal wel te winnen voor de ongebruikelijke combinatie van Limburgstalige pop, rock, blues en jazz.

In september treedt de groep ook op tijdens The Night Before. Voor de bijbehorende cd neemt Arno voor het eerst een Limburgstalig nummer op: Zin Um Zich Te Werme. Aangezien Arno en Clout op dit moment afstand van elkaar hebben genomen, wordt bij deze gelegenheid de rol van gitarist waargenomen door Bart-Jan Baartmans. In dit nummer komt voor de eerste keer Arno zijn maatschappelijke betrokkenheid naar voren. Hij toont begrip voor zwerwers en junks.

In maart 1999 wordt Arno vader. Suzan Faessen bevalt van zoon Sem. Arno is trots als een pauw, maar heeft ook moeite met alle verantwoordelijkheid die bij het nieuwbakken vaderschap komt kijken.

Twee weken na de geboorte van Sem slaat het noodlot toe. Arno wordt getroffen voor 'lekkende bloedvaatjes' in zijn hersenen. Tijdelijk is zijn gezicht gedeeltelijk verlamd. De doktoren delen hem mee dat hij ieder moment een hersenbloeding kan krijgen en een zware hersenoperatie lijkt noodzakelijk. De angst slaat toe.

Uiteindelijk blijkt dat Arno kan worden behandeld met een nieuwe bestralingstechniek die hij in de zomer ondergaat. Daarna volgen nog drie, vier maanden van revalidatie terwijl hij thuis op Sem past. De angsten blijven: wat kan er met hem gebeuren en hoe kan hij voor zijn kind zorgen? Dit komt zijn relatie niet ten goede en in oktober verlaat hij moeder en kind en betreft een kamertje aan de Parade in Venlo.

In de zomer van dat jaar wordt Arno gevraagd voor de verzamel-cd Leedjes Veur De Iëuwigheid, een eerbetoon aan de Venlose tekstschrijver Frans Boermans. Alhoewel Arno niet bekend is met het werk van Boermans stemt hij toe. Het is weer een kans om de studio in te gaan. Met het lied De Twië Einzame vertolkt hij één van de oudste liedjes van de Venlose tekstdichter. Het lied dat handelt over twee mensen die op zoek zijn naar de liefde krijgt een melancholieke muzikale omlijsting. Hoewel het nummer al 48 jaar oud is, blijkt het wonderwel bij de Belfeldenaar te passen.

Het repertoire van Arno breidt zich gestaag uit. Muzikaal blijft hij zich bedienen van blues, rock, pop, funk en een vleugje jazz. En nu hij de beperking van de Engelse taal van zich heeft afgeschud, kan hij met veel meer nuance gewag maken van zijn gemoedstoestand en twijfels.

Arno heeft zijn weg gevonden. Door Double A Adams heeft hij geleerd om zijn gevoelens te uiten en met eigen werk naar buiten te komen. Met veel moeite heeft hij daarna de sprong gemaakt naar Limburgstalige pop, rock en blues en in de zomer van 2000 is Arno klaar om de studio in te gaan voor de opnamen van zijn eerste Limburgstalige cd.

3

Thuiskomst

Arno heeft eindelijk voldoende zelfvertrouwen en genoeg dialectliedjes om de studio in te gaan om zijn eerste Limburgstalige cd op te nemen. In juni 2000 verzamelen de vijf muzikanten zich in de Venlose Iris-studio. Onder leiding van Wim Kaufman beginnen ze aan de opnamen.

De voorbereidingen zijn slecht. Er is in het geheel niet gerepeteerd en de sessies gaan dan ook geheel in de voor de groep kenmerkende stijl: ze vullen de partijen gaandeweg wel in. In de studio worden de nummers doorgespeeld en vervolgens opgenomen.

Vanwege de drukke werkzaamheden van zijn bedrijf heeft drummer Van der Pol de groep al enige tijd daarvoor verlaten. Speciaal voor deze cd voegt hij zich weer even bij de band. Enkele dagen voor dat hij met vakantie zal gaan, worden in twee avonden zijn partijen op de band gezet.

De gehele opnamesessies nemen slechts acht dagen in beslag. "Het was allemaal heel vaag en onprofessioneel", is het harde oordeel van Bartels. "Er werd een beetje bij elkaar geraapt, we knalden het op de band en het was goed. Als je dat allemaal in acht neemt, is het resultaat nog heel goed geworden, maar het had echt nog vijftig keer beter kunnen zijn."

Hoewel het beter had gekund, is de cd verrassend sterk. Ze laat een diversiteit aan muziekstijlen horen, variërend van rock tot chanson. De nummers zijn soms somber van toon, maar de meeste liedjes zijn juist meeslepend of hebben zelfs een vrolijk karakter. De band lijkt moeiteloos de verschillende nummers van een passend jasje te kunnen voorzien. De groep wordt prima aangevuld door saxofonist-dwars-

fluitist Marcel Joosten, die drie nummers meespeelt, en accordeonist Lex Kosman.

Ook de meerderheid van Arno's teksten is van goede kwaliteit. Op een indringende manier neemt hij de luisteraar mee in zijn belevingswereld. Zijn palet aan onderwerpen is aanmerkelijk uitgebreid. Tijdens

Double A Adams handelen de liedjes bijna uitsluitend over liefde en relaties. Na de overschakeling op het Limburgs is hiervoor een veel kleinere plaats ingeruimd. Met uitzondering van het liedje Johnny, een beschrijving van een crimineel, zingt Arno uitsluitend over zichzelf of over zijn visies. Er komen liedjes bij die gaan over nostalgie en weemoed en in een aantal liedjes laat hij zijn kijk op de samenleving zien.

Er is een viertal nummers waarin de zanger een maatschappij- of sociaal-kritische toon aanslaat. In Wie de Wind Weit, het openingsnummer van de cd, spreekt de zanger zijn bezorgdheid uit over de verharding en individualisering in de maatschappij. Hij constateert bij zijn medemensen dat het allemaal sneller moet en dat

het vooral meer moet zijn. Maar dat dit vaak ten koste gaat van iemand anders schijnt niemand te deren. Hij roept op tot begrip voor zwervers en junks in Sintermerte, een nummer dat hij al eens eerder heeft opgenomen voor de cd The Night Before in 1998 onder de titel Zin Um Zich te Werme. Ôzze Jezus laat Jezus in de huidige tijd zien. Arno verwacht dat Jezus heden ten dage voor Greenpeace zal zijn en zich zal inzetten voor de Blijf van mijn Lijf-huizen. Doelen die niets te maken hebben met eigenbelang. In D'r Is Gen Verschil betoogt de zanger dat men voorzichtig moet zijn met oordelen over iets, want wat is nu precies het verschil tussen goed en slecht. Uit deze vier nummers klinkt een roep om verdraagzaamheid en mededogen.

Buiten deze maatschappij- en sociaal-kritische nummers, begint Arno in zijn teksten herinneringen op te halen. In De Houfstad doet hij verslag van een dagje naar Amsterdam. In zijn jonge jaren trekt Arno er uit verveling met wat vrienden op uit om uiteindelijk in de hoofdstad terecht te komen tussen

Arno en band in actie. Helemaal links toetsenist Collie Franssen en in het midden gitarist Bart-Jan Baartmans.

'dope, beer en hoere'. Aan het eind van de dag is er voor de Arno maar één conclusie mogelijk: 'De houfstad is te gek/Maar ut dôrp is en blief mien plek.' In Laote We Danse wordt hij regelrecht nostalgisch. De goede oude tijd is voorbij en dat betreurt hij. Na een opsomming van jeugdherinneringen beseft hij: 'Ik bun blieve hange in de zeventiger jaore' en 'Alles wat veurbeej is hób ik zoe leef'. Arno is verreweg op zijn sterkst als hij over zijn eigen gevoelens en twijfels zingt. Samen met de nummers De Houfstad en Ôzze Jezus zijn de liedjes Splinters In Plaats Van Vlinders, Laeg Gezaoge en Dreej Daag Aad dan ook de mooiste van de cd. Deze drie liedjes zijn mooie voorbeelden van onmacht en verdriet over hoe dingen zijn ontstaan of misgegaan. Samen met Haaj van Mich zijn dit de enige liedjes die nog gaan over liefde en relaties.

In Splinters In Plaats Van Vlinders bezingt hij de eenzaamheid. Nadat hij weer eens een nacht in vertwijfeling op de bank is blijven zitten, komt hij zichzelf tegen in het ochtendgloren. Hij hoort de buurman zijn vrouw toeroepen: 'Toet vanaovend schat' en bedenkt dan weemoedig: 'Det hub ik auch gehad.' Hij voelt zich alleen. Een gevoel dat versterkt wordt door de heimwee naar een oud-geliefde.

Ik mis dich
Ellek oer van d'n daag
En ik vraog mich aaf
Wao ze bus
Was ze duis
Was ze druegs
Ik mis dich

In de liedjes Laeg Gezaoge en Dreej Daag Aad betreurt hij het mislukken van zijn relatie met Suzan Faessen. Het is des te schrijnender omdat Arno en Suzan sinds een half jaar de trotse ouders zijn van zoon Sem. In Laeg Gezaoge beschrijft hij de teloorgang van deze relatie. Ze zijn te verschillend: 'Doe probeerde mich/En ik dich te verangere'.

Dreej Daag Aad laat heel goed zien hoe Arno trots naar zijn zoontje kijkt, maar dat het gevoel voor verantwoordelijkheid hem beklemmt. Zodanig dat hij moeder en kind

verlaat terwijl hij stiekem toch droomt van een gelukkig gezinnetje. Verontschuldigd richt hij zich rechtstreeks tot het kind.

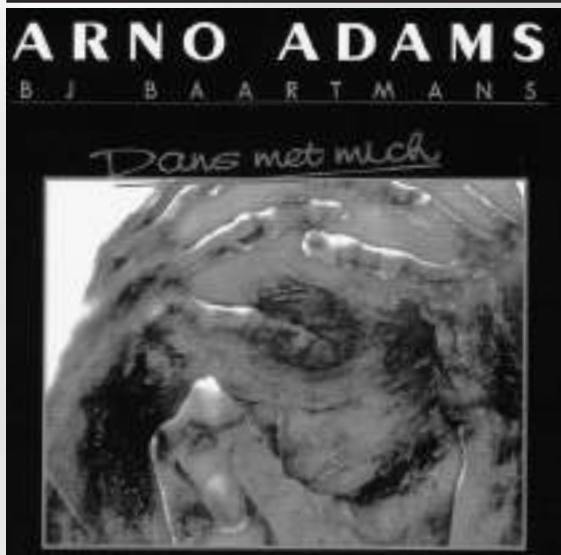
Toch kos ik
Miene drei neet vinde
En ik leet mam en dich
Veur wat ut waas
Maar ik zwaer dich, jong
Doe zals genne baetere vinde
Ik zeen os ligge
Met zien dreeje
In ut gruene graas

Het blijft moeilijk voor Arno om zich te binden. In Haaj Van Mich zoekt hij naar liefde. Liefde die hij zal beantwoorden, maar dan wel zonder verplichtingen. 'Maar verwach niks van mich', zingt hij onafhankelijk en verontschuldigd tegelijk.

Enkele weken nadat de groep op het Venlose Zomerparkfeest heeft gespeeld, verschijnt de cd bij Villa Records. Op 24 september 2000 wordt D'r Is Gen Verschil gepresenteerd in de City bioscoop in Venlo.

De Limburgse pers reageert enthousiast op de schijf en ook de provinciale omroep L1 pikt de cd op. Er worden regelmatig nummers gedraaid van de plaat en drie liedjes van D'r Is Gen Verschil halen uiteindelijk de Limbo top-10. Het nummer Splinters In Plaats Van Vlinders bereikt zelfs de hoogste positie. Ook de aanvragen voor optredens nemen toe. Niet alleen in Noord-, maar ook in Zuid-Limburg.

Arno weet Van der Pol over te halen om toch weer deel uit te gaan maken van de groep. Maar enkele maanden na de presentatie valt aan het eind van het jaar dan toch het doek voor de groep rondom de zanger. Van der Pol stopt er definitief mee en ook Clout heeft genoeg van het leven in een popgroep. Hij speelt nog een blauwe maandag in Wunderdog, de nieuwe groep rond zanger Bert van de Bergh, en dan stopt ook hij er definitief mee. Uiteindelijk blijven Arno, Léon Bartels en pianist Collie Franssen over. Volgens Bartels zitten daar ook voordelen aan: "Het gaf Arno, muzikaal gezien, meer ruimte

Dans Met Mich

Arno en Resi Coumans repeteren
het lied Zie Aan Zie.

om dingen uit te proberen."

In januari 2001 krijgt Arno het opmerkelijke verzoek om een kerkdienst op te luisteren met zijn muziek. Aanleiding is het liedje Ôzze Jezus. In Blitterswijk lijkt het de organisatie een passend idee om de mis voor het vormsel te omlijsten met hedendaagse muziek. De dienst wordt geleid door de hulpbisschop. En zodoende staat de zanger van 'dope, beer en hoeren' naast de hulpbisschop in de kerk liedjes te zingen. Na het uiteenvallen van de groep gaat Arno op zoek naar een nieuwe muzikale sparring partner en vindt deze uiteindelijk in de persoon van de Boxmeerse gitarist Bart-Jan Baartmans. De twee hebben elkaar al in 1998 leren kennen via Bartels, die een neef is van Baartmans' vrouw. "Arno en Léon zijn een keer naar een optreden van mij

gekomen. Arno nodigde mij uit om ook een keer bij hem te komen kijken. Ik ben naar een optreden geweest in Venlo en op een gegeven moment vroeg Arno of ik mee wilde doen. Toen heb ik een paar liedjes gitaar gespeeld. Plotseling liep hij van het podium af en zei: 'En nou jij'. Daar zat ik ineens met Arno z'n band." De gitarist zal daarna regelmatig als gast zijn opwachting maken tijdens optredens van Arno.

In de zomer organiseert hij voor het Venlose café Yellow Submarine een aantal jam sessies. Onder de titel 'Arno Anders' speelt hij zes donderdagavonden met de meest uiteenlopende muzikanten op een podium dat huiselijk is gemaakt met een schemerlamp. Ook muzikanten uit de opbloeiende Venlose dialectmuzieksceen maken veelvuldig hun opwachting. Leden van Flink, & Juliette, Neet Oët Lot-tum en Ongenode Gaste zijn op deze avonden regelmatig van de partij.

Medio 2001 heeft Arno weer voldoende materiaal om aan een nieuwe cd te beginnen. Hij benadert

Baartmans om dit project samen met hem te doen. Baartmans stemt toe en in de zomer wordt een demo opgenomen met vijftien nummers. In september huurt Baartmans Hoeve De Knol, een kampeerboerderij in Holthees, waar de Boxmeerse gitarist zijn installatie opzet en hij en Arno zich vervolgens twee weken terugtrekken.

Op basis van deze demo gaan ze aan de slag. Vastomlijnde plannen zijn er niet. "Het was nog heel onduidelijk hoe we het wilden doen", herinnert Baartmans zich. "We wisten niet of we Arno's band er bij zouden betrekken of andere muzikanten. We zijn gaan spelen en hebben de nummers, bijna helemaal improviserend, achter elkaar opgenomen. Na twee dagen hadden we ongeveer achttien nummers. Na die twee dagen heeft Arno bijna niets meer gedaan en heb ik de opnamen gemixt en af en toe nog eens een keer mondharmoonica, mandoline of percussie toegevoegd. En verder hebben we nagedacht over hoe we de plaat zouden samenstellen."

Het resultaat is een sobere, sombere plaat die

Arno's kwetsbaarheid en neerslachtigheid open en bloot toont. De directheid komt voor een belangrijk deel door de samenwerking tussen Arno en Baartmans. Ze blijken op één golflengte te communiceren. "We voelden elkaar heel goed aan", vertelt hij. "Dat kwam ook door de situatie. Arno had een klein kind en was nog niet zo lang geleden gescheiden. En in mijn relatie ging het ook slecht en ik had drie kinderen waarvan het jongste op dat moment vijf maanden was. Op de een of andere manier hadden we veel aan elkaar. Het was ontzettend intensief. We hebben veel gepraat en zijn eindeloos dronken geworden. We hebben allebei wel een keer voor elkaar gekookt. Op de een of andere manier zorgden wij voor elkaar. In die week vlogen die twee vliegtuigen in het WTC en hebben we zeker twee dagen verbijsterd voor de televisie doorgebracht."

Aan het eind van de week komen een aantal vrienden van Arno, waaronder Ton Clout en Collie Franssen luisteren naar de opnamen. Het blijkt een verrassende luisterervaring. "Iedereen zat daar een beetje met stomheid geslagen", haalt Baartmans de situatie terug. "Want het was allemaal hele stemmige, sombere muziek. En heel kaal. Ze zagen voor zichzelf ook geen rol meer. Er werd ook getwijfeld of de plaat wel zou verkopen. Het was helemaal niet commercieel. Arno werd heel onzeker van die reacties. Hij wist niet of hij het wel uit moest brengen."

Hoewel er nog geen cd is, organiseren Arno en Baartmans een week later toch een cd-party. Vrienden en bekenden worden uitgenodigd en uiteindelijk verzamelen zich ongeveer vijftig mensen op de kampeerboerderij. "Die mensen hebben gewoon die plaat over zich heen gekregen, terwijl Arno en ik er tussendoor liepen te ijsberen", staat Baartmans deze avond nog helder voor de geest. "En daarna hebben we nog wat nummers gespeeld. De mensen reageerden daar heel sterk op. Ik had geen idee of ze het goed vonden of niet, maar in ieder geval waren de reacties fel en dat vond ik goed." Aan de nummers werd vervolgens niets meer veranderd. Baartmans: "Arno heeft zich bij deze cd aan mij overgegeven en van mij mocht het resultaat zo compromisloos zijn als het was. Een aantal van die liedjes zijn heel lyrisch en mooi, maar ik heb er weinig aan gedaan om het op te vrolijken of het mooi te verpakken. Uiteindelijk is mijn naam ook op de plaat d'r bij gekomen omdat het een goed beeld geeft van wat ik als begeleider en producer heb betekend."

Aangezien Arno zijn twijfels heeft over het uitbrengen van het materiaal en het daarnaast ook nog allemaal onduidelijk is hoe de plaat op de markt moet worden gebracht, blijven de opnamen enige tijd op de plank liggen.

Arno verzorgt de muziek op het feest ter ere van de vijftigste verjaardag van oud-buurtgenoot Geert Bloemers. Deze is inmiddels directeur van Forto, een Beesels

bedrijf dat zich heeft gespecialiseerd in persoonlijke beschermingsmiddelen en veiligheidsartikelen. De zakenman is onder de indruk van Arno's muziek en wil hem wel verder helpen en een aantal zaken voor hem behartigen. Uiteindelijk ontstaat het plan dat Arno voor Forto gaat werken als chauffeur en hij werktijd kan compenseren met optredens. Gemiddeld genomen kan Arno per optreden een dag minder werken als chauffeur. Op deze manier heeft Arno een vast salaris en de handen vrij voor optredens. Bloemers handelt de zakelijke besommingen verder af en Forto factureert de optredens. Aan het eind van het jaar treedt Arno in dienst bij het Beeselse bedrijf.

In december brengt Arno nog een cd-single op de markt, waarvan de opbrengsten voor Amnesty International zijn. In de Tegelse Klank-studio neemt hij samen met Baartmans, Collie Franssen, Léon Bartels en trompetist Steve Nijssen onder de naam Arno Adams & Family

een cover op van het lied Sympathy, het best bekend van Steve Rowland & the Family Dogg.

Begin 2002 wordt besloten om de opnamen die zijn gemaakt in Holthees in eigen beheer uit te brengen. In maart is het zo ver en verschijnt de plaat onder de titel Dans Met Mich. Ook Clout levert nog een bijdrage aan de cd. Dit keer niet als muzikant, maar als vormgever van het hoesje. Dit geeft aan in welke richting de gitarist voortaan zal gaan. De gitaar gaat de koffer in en hij gaat full-time aan de slag als vormgever.

Van de achttien nummers die op de band staan, blijven er uiteindelijk elf over. Op Dans Met Mich is de nostalgie gebleven en de jeugdherinneringen zijn talrijker geworden. Daarnaast toont de cd nog veel meer dan zijn voorgangers de twijfels van Arno. Hij gaat pijnlijke onderwerpen niet uit de weg. Het leven valt de dan 45-jarige zwaar. Dit laat hem twijfelen aan de zin van alles en verlangen naar een innige relatie of een veilig verleden.

In Mien Mooder bezingt hij zijn net overleden moeder en de warmte die hij bij haar heeft gevoeld. 'Nao die leefde van toen/bun ich nog steeds op zeuk', zingt hij.

Zelfportret van Arno gemaakt tijdens zijn verblijf in Paschalis.

Pianist Mike Roelofs en Arno.

Gaef Mich beschrijft het verlangen naar de ongecompliceerdheid van de kinderjaren en in Tusse De Maas En De Grens komt de haat-liefde verhouding met zijn geboortestreek naar voren. 'Ik bun d'r gebaore/Eine maeter achentachetig gewaore/Zoe duk aafgezwaore/Maar mien hert verlaore.' De cd maakt duidelijk dat Arno's blik op de wereld verre van zonnig is. Het heeft allemaal zo weinig zin. In Doëd betwijfelt hij nadrukkelijk de zin van het bestaan. Maar Woërum is het sleutelnummer van het album. Ook hier wemelt het van de flarden herinneringen. Volgens Baartmans mist Arno zijn ex-vrouw en is ze vaak impliciet aanwezig. Ook Suzan en zoontje Sem mist hij. Zonder beide dames expliciet te vermelden mist hij de huiselijkheid. Zijn verlangen naar een geregeld leven komt sterk naar voren:

Woërum ken ik neet laeve
Laeve zoe wie de meiste
die ik ken
Woërum treiter ik
En plaog ik mich zelf
In plaats van det ik mich
uns lekker verwen

Vervolgens troost hij zichzelf in het volgende lied Ens Geit De Zon Schiene. Want hij weet het zeker 'Ens Geit De Zon Wir schiene/En Geleeje Is Ut Leid'. Tot die tijd zoekt hij beschutting in relaties. In Dans Met Mich wil hij dansen en vast gehouden worden en in Veurse Geis probeert hij een geliefde over te halen toch nog bij hem te blijven omdat hij haar zo hard nodig heeft. Hij begrijpt wel dat zijn gedrag haar pijn heeft gedaan, maar kan ze hem nog één keer vergeven. De twijfels die Arno na de opnamesessies had, blijken ongegrond. Dans Met Mich wordt enthousiast ontvangen door journalisten en media. Dagblad De Limburger is lovend. Wiel Beijer schrijft: "Nooit eerder zo'n prachtige depreblues op zijn Limburgs gehoord. En je wordt er niet eens echt depressief van." En Marcel Haerkens laat naar aanleiding van een optreden van Arno en

Baartmans weten dat het "tweetal ontroert en vervoert". L1 draait veelvuldig liedjes van de plaat. Van deze cd bereiken twee nummers de Limbo top-10. Het titelnummer bivakkeert uiteindelijk een half jaar in de lijst, waarvan geruime tijd bovenaan. Geert Driessen, popkenner bij uitstek en mede eigenaar van de Venloose platenzaak Sounds, roemt Dans Met Mich als één van de beste platen van 2002. En muziekblad Oor publiceert ook een positieve recensie. Het succes blijft beperkt tot Limburg. Buiten de provinciegrenzen gebeurt er weinig met de cd. Ook een tv-optreden in 'Simek Op Zondag', een programma van de expressieve tv-maker Martin Simek verandert daar niets aan. Arno en Bart-Jan gaan samen optreden. Tussen maart en mei treden ze ongeveer 25 keer op door heel Limburg en een paar keer in Brabant. "Die optredens waren heel intensief en emotioneel", vertelt Baartmans. "Het publiek werd daar ontzettend in meegezogen. In het publiek was er altijd wel iemand die net zijn relatie verbroken had en

weer iemand anders had net een familielid verloren of er waren problemen met een zuipende echtgenoot. En die mensen herkenden zich in de thematiek van Arno's liedjes en moesten dat dan kwijt. Terwijl wij moe waren en zin hadden om te lachen en dronken te worden, kwamen ze, soms tot tranen toe geroerd, naar ons toe en wilden ze allemaal praten." Ondanks de vermoeidheid na een optreden voelt Arno zich ook gevleid met alle aandacht. En op deze manier verkoopt hij ook altijd wel weer een aantal cd's. "Arno floreert in aandacht", meent Baartmans. "Hij is flamboyant. Het is echt een mannetje. Met een mooi gemak kan hij door het leven gaan." Maar er is ook een keerzijde. "De terugslag is bij Arno altijd gigantisch. Zijn katers zijn ontzettend groot. Maar dat maakt dus niemand mee."

In de zomer neemt hij nog een lied op met de Roermondse zangeres/cabaretière Resi Coumans. Op uitnodiging van producer Arno Guveau komt Arno op bezoek tijdens de opnamen van Coumans debuut-cd. Het klikt zo goed dat de zanger ter plekke een nieuw lied schrijft dat een paar dagen later in duet door de twee wordt opgenomen. Zie Aan Zie wordt door L1 onder de noemer Arno en Resi in de Limbo top-10 opgenomen. En er wordt zelfs een clip gemaakt.

Ondanks dit zonnige intermezzo worden Arno's twijfels en depressies zodanig dat de zanger hulp gaat zoeken. De zanger heeft zijn leven niet meer goed in de hand. Het begint allemaal in 1999 met de aanval naar aanleiding van zijn vaatkluwen vlak nadat hij vader is geworden. De angsten die hij heeft omtrent zijn gezondheid en de twijfels om een goede vader te kunnen zijn voor zijn zoon Sem worden hem te veel en hij begint vluchtgedrag te vertonen. Hij gaat veel en lang naar de kroeg. Als zijn relatie in oktober definitief strandt en in februari 2000 zijn moeder plotseling overlijdt, is hij even helemaal het spoor bijster en neemt zijn alcohol- en drugsgebruik toe. De muziek houdt hem enigszins op de been, maar het komt zo ver dat hij de controle over zijn leven kwijt dreigt te raken. De Belfeldenaar heeft duidelijk behoefte aan rust en herbezinning en vooral aan greep op zijn leven. In

overleg met een arts van het Consultatiebureau voor Alcohol en Drugs (CAD) komt hij uiteindelijk in augustus 2002 in de Oostrumse verslavingskliniek Paschalis terecht.

"Arno had zijn katers niet in de hand", analyseert Baartmans de situatie. "Hij is iemand van extremen. Hij kan zich ontzettend laten meeslepen. Of het nou gokken is of drinken of gewoon feesten. Dat is een hele intense manier van leven. En daarbij stortte hij zichzelf in halve verbintenissen met mensen. En achteraf is dat natuurlijk heel onbevredigend. Hij kan ontzettend eenzaam zijn en hij heeft het gevoel dat hij veel is kwijtgeraakt in zijn leven. Ook was hij bang dat hij niet goed kan functioneren met zijn kind waar hij ontzettend gek op is. Ik denk dat hij daarom ook vond dat er iets moest gebeuren." Het is niet zo zeer één verslaving waar Arno mee kampt, maar meer een complex van een aantal factoren. Arno gokt, drinkt en blout. "Arno is niet verslaafd aan alcohol", vindt Baartmans. "Hij kan hem wel behoorlijk raken, maar Arno is een sociaal drinker. Ik heb hem bijna nooit sterke drank zien drinken en het is ook niet iemand die in z'n eentje 's ochtends al aan de borreltjes zit om wakker te worden. Hij blout wel veel. En dat is ook wel iets waar hij last van had, want het beïnvloedt toch wel heel erg de manier van denken en het gemak waarmee je je van dingen kunt afsluiten."

Volgens Baartmans is gokken Arno's grootste probleem. "Arno is een gokker met alles. Niet zozeer aan de roulettetafel, maar meer hoe hij in het leven staat. Als je weet dat iets je in de problemen kan brengen en het dan toch doet. Gewoon om te kijken of je er mee weg kunt komen. Hij ging bijvoorbeeld autorijden met drank op terwijl zijn rijbewijs op scherp stond. Voor een muzikant

De cd-presentatie van *Ich Weit Desse D'r Bus*.
(Foto: Janneke Michels)

is dat verrekke onhandig en zeker als je op dat moment ook nog een baantje hebt als chauffeur." Ook in zijn omgang met mensen kan Arno de zaak op de spits drijven. "Arno kan mensen uittesten en kijken hoe ver hij met iemand kan gaan. Hij is slim genoeg om zich te realiseren dat hij iets kapot kan maken en toch neemt hij dat risico. Arno is een ontzettend lief, goedgehartig mens, dus dan weet je dat er iets anders, bijna dwangmatig moet zijn wat dat veroorzaakt.

Ik denk dat je daar in ziet dat het een gokker is." In Paschalis vindt Arno rust en regelmaat. Hij sport iedere dag, gaat op tijd naar bed en is los van verleidingen. Een georganiseerd leven. De zanger knapt op en gebruikt zijn tijd in de kliniek om zijn creativiteit alle ruimte te geven. Hij schrijft er een grote stapel teksten en besteedt ook veel tijd aan een andere kunstuiting: tekenen en schilderen. Iets dat hij in zijn jeugd jaren veel heeft gedaan. Daarnaast krijgt hij psychotherapie. Aanvan-

Ich Weit Desse D'r Bus

kelijk neemt hij dat op de kop toe, maar gaandeweg merkt hij dat het toch wel effect heeft. Na een half jaar verlaat Arno Paschalis weer in januari. "Hij kwam daar vrij sterk uit", vindt Baartmans. "Hij heeft geleerd bepaalde patronen bij zichzelf te zien en geleerd hoe hij bepaalde dingen kan controleren. Sindsdien neemt hij zichzelf meer in bescherming. Maar verslavingen zijn voor het leven. Alleen je hebt een keuze om er aan toe te geven of niet en ik geloof dat hij die keuze nu beter kan maken. Er af en toe een keer uit te springen dat gebeurt nog steeds wel eens."

Terwijl Arno in Paschalis vertoeft, valt hem een grote eer te beurt. De Stichting Nach Van 't Limburgse Leed besluit hem te ING-Pries veur ut Limburgs leed toe te kennen. Dit is een prijs voor een dialectzanger of zangeres, tekstdichter of band ter aanmoediging en waardering. De prijsuitreiking is op 31 augustus 2002. Door zijn verblijf in de kliniek kan Arno de prijs niet zelf komen ophalen. De honneurs worden voor hem waar-

genomen door Léon Bartels, Collie Franssen en Steve Nijssen.

Na Arno's terugkeer uit Paschalis gaat hij niet terug naar Forto. De zanger wil meer tijd om zich volledig op de muziek te kunnen richten. Hij schrijft niet alleen eigen muziek, maar werkt ook mee aan enkele projecten.

Arno vraagt bij de provincie subsidie aan voor het project Kingerbloez. In het voorjaar van 2003 bezoekt Arno een aantal scholen en gaat met 11 en 12-jarige scholieren aan het werk om bluesteksten te schrijven. De inspanningen resulteren uiteindelijk in een cd, die wordt gepresenteerd tijdens het Zomerparkefeest.

In de zomer maakt Arno deel uit van de Maasmanifestatie. Tijdens boottochten van Venlo naar Roermond en omgekeerd is er voor de opvarenden een gevarieerd programma van theater, muziek, film en foto's met als thema de Maas. Arno zorgt samen met de zangers Bert van den Bergh en John Theuws voor de muzikale inbreng. Ze worden daarbij ondersteund door Léon Bartels en pianist Mike Roelofs. Solo zingt Arno Tussen de Maas en de Grens en Smerig, Drekking Lint.

Bartels, inmiddels professioneel geluidstechnicus, is in de tweede helft van 2002 samen met Baartmans een studio begonnen in de Boekendse boerderij waar hij woont. Ze noemen het Léon's Farm. Arno komt er regelmatig over de vloer. De zanger wil iets gaan doen met de liedjes die hij in Paschalis heeft geschreven. Hij vraagt Bartels om de nieuwe cd te produceren.

Het is niet de eerste keer dat Arno Bartels benadert om met hem opnamen voor een cd te maken. Bartels: "Al vanaf Double A Adams vroeg Arno mij om een cd met hem op te nemen, maar ik voelde mij daar nooit goed genoeg voor."

Dit keer voelt Bartels zich wel sterk genoeg om dit project te dragen. Maar wel op één voorwaarde. Bartels: "Ik heb tegen Arno gezegd dat ik het dan ook helemaal wil regelen. Hij heeft me dat vertrouwen gegeven en het helemaal aan mij overgelaten."

Bartels, die iemand nodig heeft om de nummers te arrangeren, vraagt Mike Roelofs om dit project samen

Arno en BJ Baartmans tijdens de cd-presentatie van *Ich Weit Desse D'r Bus*.

(Foto: Janneke Michels)

met hem te doen. Bartels en Roelofs kennen elkaar van enkele projecten die de pianist in Léon's farm heeft opgenomen zoals het Down South-project. In de zomer van 2003 beginnen ze te werken aan de nieuwe nummers van Arno.

Nadat Arno de nummers heeft ingespeeld met zang en gitaar, gaat Roelofs aan de slag om de muzikale invulling van de liedjes te verzinnen. Roelofs en Bartels hebben één duidelijk doel. "Het was de bedoeling om een andere cd te maken dan de voorgaande twee", vertelt Roelofs. "Het moest een beetje breken. Dus heb ik totaal andere ritmes en totaal andere akkoorden gebruikt."

Niet alleen de arrangementen zorgen voor een nieuwe benadering. Ook de manier van opnemen speelt een rol. De opnamen verlopen geheel anders dan Arno gewend is en zijn een complete tegenstelling met de directe manier waarop Baartmans Dans Met Mich heeft opgenomen. "Bij de vorige cd's was het repeteren, de studio in en samen opnemen," verklaart Bartels de werkwijze. "Op deze cd hebben we drie nummers met de band ingespeeld en heeft dus ook de band het arrangement gemaakt, maar bij alle andere nummers hebben we eerst een basistrack opgenomen en daarna hebben we dat partij voor partij opgebouwd tot de song compleet was. Dat is een heel ander proces. In het begin was dat wel even moeilijk voor Arno. Dan kwam hij een keer luisteren en dan stond er weer een trompet op of een ander instrument en vroeg hij zich wel eens af: 'Waar gaat dit naar toe?'"

Muzikaal vertrouwt Arno op Bartels en Roelofs. De zanger is ingenomen met de muzikale ideeën van de pianist. Er zijn maar weinig ideeën die niet zijn goedgekeurd hebben. "Op zich is Arno redelijk snel tevreden", meent Bartels. "Maar hij weet heel goed hoe het moet klinken." Roelofs deelt de mening van Bartels, maar voegt daar aan toe: "Arno is ook gewoon lui. Maar als hij het echt niet ziet zitten, laat hij zijn stem wel gelden." Daarentegen blijft Arno wel aan de teksten sleutelen. Ook als liedjes al zijn ingezongen wil hij ze nog regelmatig veranderen. Dat betekent dat hij soms gedeeltes van liedjes opnieuw moet inzingen of dat een gedeelte van een nummer moet worden gewist.

Roelofs kijkt met plezier terug op dit project ondanks

enkele momenten van vertwijfeling. “Arno werkt nogal chaotisch”, vertelt hij. “Af en toe is er echt niet met Arno te werken. Ik heb wel eens gedacht: hier moet ik echt mee kappen, want hier schiet ik helemaal niets mee op.” Maar er was altijd wel weer een reden om toch door te gaan. “Arno is een hele warme, vriendelijke persoon”, vindt Roelofs. “En hij weet altijd weer te verrassen. Ik vind het echt een uitdaging om met Arno te spelen. Het is namelijk altijd anders. Bij veel bands ligt alles vast en dat kan wel eens vervelend zijn. Dat is bij Arno nooit het geval.” Arno geeft ook regelmatig optredens met Roelofs.

Léon Bartels als geluidstechnicus.
(Foto: Twan Meusen)

Arno aan zee met zoon Sem.

De pianist probeert voor Arno een band samen te stellen en geeft daarbij de voorkeur aan een kleine bezetting. “Arno komt het best tot zijn recht in een kleine bezetting”, is zijn stellige overtuiging. “Ik dacht zelf aan vier man. En dat vond ik al groot.” De band groeit toch. Arno haalt zelf onder andere Collie Franssen en Bart-Jan Baartmans bij de groep. Tijdens de cd-presentatie bestaat de formatie uiteindelijk uit acht muzikanten.

De Elsloose platenmaatschappij Inbetweens Records, gerund door Jos Starmans, brengt het album op de markt. De cd krijgt de titel *Ich Weit Dese D'r Bus* en wordt op 18 maart 2004 gepresenteerd in de Avenue. *Ich Weit Dese D'r Bus* laat een grote verscheidenheid horen in muziekkeuze. De stijlen verschillen van uitgesproken jazz, een eenvoudig walsje tot aan psychedelische muziek. De plaat biedt veel muziekstijlen die samen toch een geheel uitstralen. Bartels en Roelofs hebben subliem werk afgeleverd. Hoewel de teksten variëren van uitgesproken

zwart tot zelfs humoristisch, is de sfeer van de cd over het algemeen een stuk lichter dan op zijn voorganger. Twee nummers, *Sjaakmat* en *Verlaore zijn inktzwart*, maar verder klinkt er weer hoop. In *Sjaakmat* betreurt hij het verlies van enkele vrienden door zelfmoord en in *Verlaore* ziet hij het helemaal niet meer zitten. Alles is zinloos. ‘Dit laeve is neet leuk’, is zijn stellige mening. In *Wae Waakt* toont hij weer zijn maatschappelijke betrokkenheid die op *Dans Met Mich* ontbrak. Hij maakt zich zorgen over de ongelijkheid in de samenleving. Waarom hebben sommigen alles en de meesten niets en waarom lijken we ons geen zorgen meer te maken over onze medemens. Dus wie waakt er over ons. Het lijkt er op dat deze liedjes stammen uit de begintijd van zijn verblijf in Paschalis, want verder ziet Arno de zon weer schijnen. Op de eerste helft van de cd gaat hij ongebreideld op de nostalgische toer en haalt herinnering na herinnering naar boven. In *Haaj Opa Leef* denkt hij met weemoed terug aan de

tijd dat zijn vader nog zijn held was, hij mist zijn vriend Nico Derks waarmee het leven altijd een feest was in het lied *Baeter Nag Den Vreeje* en zijn eerste, onbeantwoorde liefde, het *Moeiste Maedje* van het dorp doet nog steeds pijn. In *De Meule* bezingt hij het hippie gevoel van love and peace zoals hij dat ervoer in de Belfeldse jeugdsociëteit en dat zijn kijk op de wereld voor altijd veranderde.

Verder lijkt Arno te berusten. Ook al is hij niet rijk, als hij maar gitaar kan spelen en rustig een liedje kan zingen, is hij gelukkig. ‘Ik hób neet veul/Auk neet neudig’, verkondigt hij in *Ut Is Wie Ut Is*.

Het meest hoopvol is hij in de nummers *Wao Busse* en *Huel Soms*. In *Wao Busse* is hij strijdvast. Ondanks dat hij zich slecht voelt, weet hij dat het allemaal toch goed zal komen. De grote liefde loopt ergens op deze aardbol. ‘Ik zal blieve doorgaon/Zoelang ik regop staon’, klinkt het zelfverzekerd. Maar er moet ook strijd geleverd worden. Hij geeft uitdrukking aan zijn innerlijke tweestrijd:

Ik bun d'r dichbeej gewaes
Maar ik wil truuk wat ik gaef
Vur mich zoe vuël
Vur dich te weinig
Traone van verdreet
Is wie ut steeds wir eindig

Uiteindelijk zal hij zal de grote liefde vinden. Arno weet het zeker.

Ich weit desse d'r bus
Dese heej of dao urges rondlups
En weit ik auk desse mich kens
Dese mich in dien druime verwens

In *Huel Soms* laat hij weten dat hij met een beetje positieve kijk op zichzelf de wereld aan kan. ‘Doe zals zeen det ut laeve (?)/Asse van ut laeve hels/Dese regop steis/En nooits miër vels.’

Op een tekst van Twan Mientjes zingt hij zelfs een liefdesliedje waarin de intimiteit van een relatie wordt bezongen. De verliefde blik in de ogen van je geliefde is genoeg om ieder jaargetijde overeind te blijven en zelfs te koesteren.

Het katholicisme krijgt nog een veeg uit de pan met de liedjes *Kloesters Van Welier* en *Effe Biechte*. In *Kloesters Van Welier* is Arno ronduit humoristisch. Hij beschrijft hoe kloosterlingen in een nog niet zo lang verleden zichzelf van aardse geneugten onthielden ter meerdere eer en glorie van het katholieke geloof. Maar heden ten dage heeft *Onze Lieve Heer* nog maar weinig schaapjes om te tellen. In *Effe Biechte* neemt hij de biecht op de korrel. Hoe verdorven je ook leeft met één keer biechten is alles weer goed. Dus waarom zou je jezelf onthouden van aardse genot?

Net als bij de vorige twee dialect-cd's zijn de reacties weer overwegend positief. Marcel Haerkens heeft het in muziekblad *Oor* over “voorbeeldig vakmanschap” en roemt Arno's “warme, quasi-nonchalante stem”. Verder is hij zeer te spreken over de muzikale invulling door Roelofs die “met een scherp oor voor detail de weelderig geschakeerde arrangementen schreef. Telkens ontdek je weer nieuwe nuances”. Ook *Dagblad de Limburger* besteedt veel aandacht aan de nieuwe cd en bij L1 belandt het nummer *Moeiste Maedje* op de bovenste steek. *Ich Weit Dese D'r Bus* verkoopt goed en vindt in heel Limburg aftrek. Arno is in Zuid-Limburg minimaal zo populair als in Noord-Limburg. In augustus speelt hij ook weer op het Venlose Zomerparkfeest.

In september werkt Arno mee aan een project van multimedia artiest Leon Giesen. Op de cd *Mondo Leone* staan schetsen over Giesens kijk op het leven of hoe je naar het leven kunt kijken. Eén lied dat hij graag wil laten horen is *Geveulsmiljonair*, dat hij schreef voor zijn vader en moeder ter gelegenheid van de uitreiking van de carnavalonderscheiding *Worteletruuj* aan zijn vader in 2003. Arno past uitstekend bij de bitterzoete benadering die Giesen voor ogen heeft.

In november verzorgt de 48-jarige Arno een aantal optredens in de grote theaters van Limburg. Met het programma *Altied Herfst* gaat een lang gekoesterde wens in vervulling. Een setting die niet iedere artiest gegeven is, maar waarin Arno het best tot zijn recht komt. De zanger is waar hij zijn wil. ◀

Arno aan het werk tijdens de
Southern Blues Night 2004.

(Foto: Twan Meusen)

Arno en BJ Baartmans actief in kas-
teel Hoensbroek.

(Foto: Twan Meusen)

Discografie

Arno Adams

D'r Is Gen Verschil (Villa Records, 2000)

Dans Met Mich (Eigen Beheer, 2002)

Ich Weit Desse D'r Bus (Inbetween Records, 2004)

Liedjes op verzamel-cd's

The Night Before '97 - Come Into My Arms (Klank
Records, 1997)

The Night Before '98 - Zin Um Zich Te Werme (Klank
Records, 1998)

Leedjes Veur De Iëuwigheid - De Twië Einzame
(Stichting Nach Van 't Limburgse Leed, 1999)

Venloos' Trots - Ôzze Jezus (Villa Records, 2001)

Leedjes Luustere - Splinters In Plaats Van Vlinders
(Marlstone, 2003)

Limbo Top 100 Allertijden, deil 5 - Splinters In Plaats
Van Vlinders (Limbo Music, 2004).

More To Life - Gaef Mich (Eigen Beheer, 2004)

Arno Adams & Family

CD-single: Sympathy (Klank Records, 2001)

Double A Adams

Double A Adams (Eigen Beheer, 1996)

Gast op de cd's

Resi Coumans - Een Beetje Bang (Eigen Beheer, 2002)
(lied: Zie Aan Zie)

Estella Martiko - You and I (Eigen Beheer, 2004) (lied:
Beej De Witte)

Leon Giesen - Mondo Leone (V2, 2004) (lied:
Geveulsmiljonair)

BESTE QUIRIEN,

I
N
S
T

Ik zit aan een tafeltje onder
het dak van een veranda
waar de regen op neerslaat,
een lucht van geborsteld
lood. De herfst is vandaag
officieel in onze wereld aan-
gekomen. Dit seizoen is
thuis, zowel voor mij als voor
mijn gedichten. Dat ik in de
nabijheid van de trommelen-
de regen zit, is overigens
toeval want ik mag niet
roken in de woning waar ik
nu ben.

Een herfst kan de werkelijk-
heid schitterend spelen. Als
dit lood zodadelijk een dunne
lichtbundel doorlaat, dan is
dat als een mysterieuze glim-
lach. Regen, storm en diepe
nachten tonen de natuur als
een drama. Het brengt over-
peinzing mee, dat dit leven
een keer ten einde komt en
dat het ook goed is zo. Het
maakt alles bijzonder.

Probeer het maar eens op
een late herfstavond: een
kaars in je hand ontsteken en
de gloed laten vallen op het
gezicht van degene tegen-
over jou. Daar heeft geen
zomerlicht van terug.
De zomer: het is een onbe-
grijpelijk seizoen voor mij.
Het komt op me over als een
lach die van geen ophouden
weet. En al dat geklaag van
de mensen over hitte en drie
dagen regen – het blijft om je
heen zoemen. Jij bent als de
dichter Quirien van Haelen
waarschijnlijk meer op je
gemak in het stralende mid-
delpunt van het jaar. Het
imago van een zomerapostel.
Je hedonistische gedicht over
al je vrouwelijke veroverin-
gen in een badplaats zal daar-
aan zeker hebben bijgedra-
gen. Het heeft je naam en
faam gebracht toen onze
dichter des vaderlands het in
zijn armen sloot. Terecht

denk ik, want de laatste regel
is een schitterende vondst.
Het past ook bij jou zoals ik
je heb leren kennen tijdens
Poetry Slams (het is mooi
hoe we elkaar ontwijken met
een vriendelijk knikje). Met
ogenschijnlijk eenvoudige
gedichten over zoets als een
schoonmaakmiddel kun jij
een zaal mensen optillen naar
een collectieve lach. Je ver-
dient het, want je humor is
authentiek.

Nog een compliment. Jij en
anderen hebben de poëzie
bevrijd van de murmelende,
zwaarmoedige voordrachten
vanachter een kathedraal. Daar
kun je tegenwoordig nauwe-
lijks nog mee aankomen op
een podium. Zelfs niet tegen-
over die absurd hoge tole-
rantie van een gemiddeld
literair café. Je hebt goed
werk gedaan – ik zou het

niet na kunnen doen.

Maar wat nu? Ik voorspel dat
de houdbaarheid van je huidi-
ge gedichten, hoe goed ze
ook zijn, binnen enkele jaren
ten einde is. Ik wil van je
weten wat je nog meer te
zeggen hebt. Welke woorden
verschijnen bij jou als je die-
per afdaalt? Mijn advies: zoek
in de herfst waar de haren
van een vrouw soms zo
prachtig nat worden.

Met liefdevolle groet,
Ruud Linssen

PS Als slechte verstaanders
dit briefje opvatten als
poëtische jaloezie dan wil ik
wel uit de school klappen
over de wereld van dichters:
ze zijn daarvan gevrijwaard.
De gedichten zijn het cen-
trum; de dichters zijn slechts
buitengebied.

A B C D E F G H

DOOR

J K L M

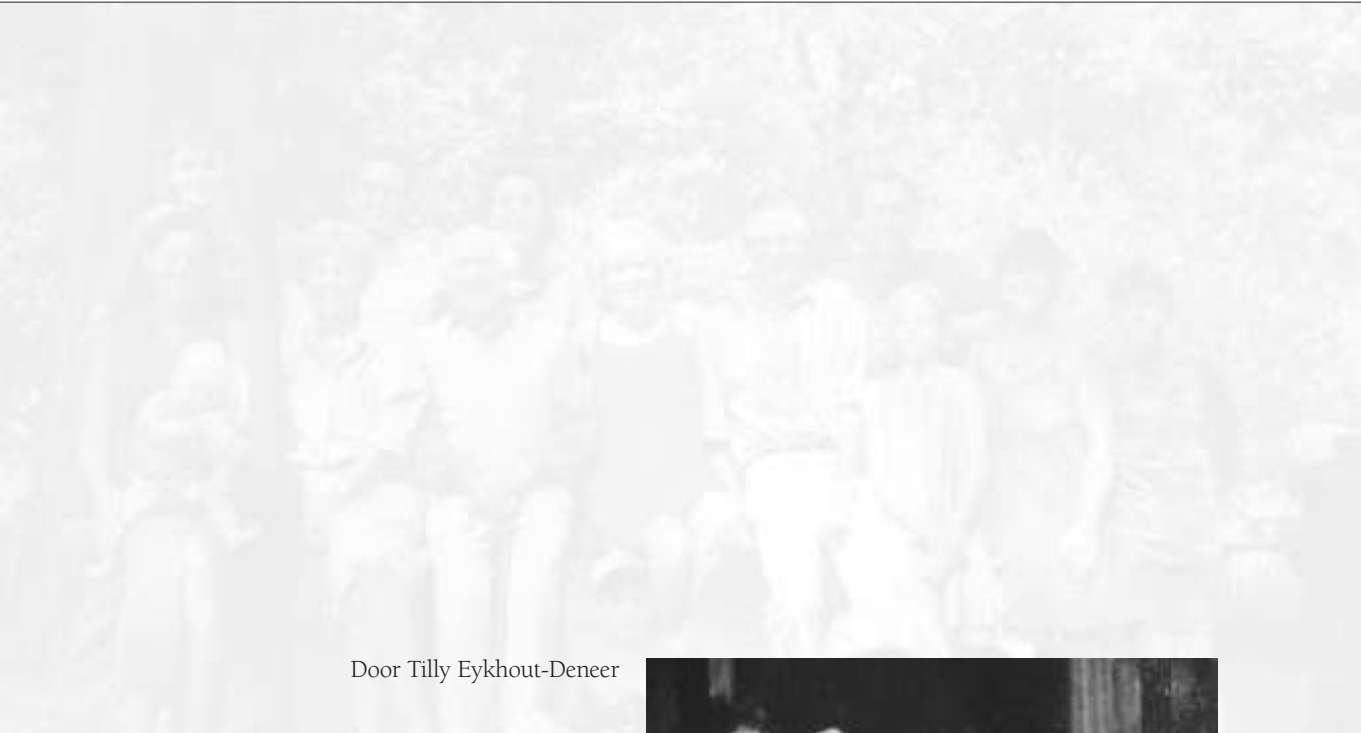
RUUD LINSSSEN

N O P Q R

FOTO

S T U V W X Y Z

JACQUES PEETERS

Door Tilly Eykhout-Deneer

Boven van links naar rechts:
Anna Jordans, Wieke Jordans, Milly
Jordans en Hein Jordans
Links onder:
Rob Jordans.

Een ontmoeting met Wieke Jordans op het station in Venlo.

Dirigent-musicus Wieke Jordans loopt nerveus met koffers heen en weer in de trein die op het station van Venlo wacht op vertrek naar Eindhoven. Eenmaal naast ons gezeten in een rustige coupé, bladert hij als het ware door zijn familiealbum. Het praten over zijn familie lijkt hem goed te doen. Het is de zaterdag na Carnaval. Op het station is het stil. Venlo slaapt nog. We zijn verheugd over deze toevallige ontmoeting.

"Ik ben op weg naar Schiphol," zegt Wieke. "Als het goed is staat mijn dochter Wyneke me daar op te wachten. Zij zorgt ervoor dat ik op het vlieg-

tuig naar Curacao stap. Wil je wel geloven dat ik doodnerveus ben? Vergeet niet dat ik tweeëntachtig jaar ben. En helemaal alleen naar Curaçao ga vliegen!"

Hij zit bij het raam en kijkt naar buiten. De conducteur

geeft de machinist het sein om te vertrekken. De deuren slaan dicht.

"Mijn zoon Bart maakt met zijn vrouw en twee kinderen een reis door Azië en Zuid-Amerika. Bart is reisleider van reizen naar Azië. Zijn favorie-

te land is Bhutan. Mijn dochter Wyneke en haar man Leo van Doeselaar, die beiden concertpianist zijn, hebben daar wel eens een concert gegeven. Wel op een piano met gebreken. Met behulp van watten en spiraaltjes uit balpennen werd de piano wat opgeka-
leferd. Ze speelden daar o.a. voor een van de vier koninginnen van Bhutan. Het was een groot succes. Bart is bezig met het samenstellen van een reisboek en die koningin van Bhutan heeft beloofd het voorwoord te schrijven. Tja, en nu ga ik naar Curaçao. Bart vroeg me of ik geen zin had twee weekjes met hem en zijn gezin vakantie te vieren in Curaçao. Ik heb wel 'ja' gezegd, maar nu weet ik niet zeker of ik daar wel goed aan gedaan heb. Het is negen uur vliegen!"
Wieke zucht. "Weet je dat ik vroeger, toen ik in de oorlog in Amsterdam studeerde aan het conservatorium, vaak heimwee had naar Venlo? Als ik in Amsterdam een vrachtwagen van Frans Maas zag, kon ik het niet laten die vrachtauto even aan te raken. Ik moest me dan beheersen de chauffeur niet te vragen mij mee te nemen naar Venlo. Ik ben gewoon verliefd op Venlo. Mijn moeder, Anna Franssen, je weet wel van die fietsenfabriek, had dat ook. Toen mijn vader haar ten huwelijk vroeg moest hij haar beloven nooit uit Venlo weg te gaan, want ze kon Venlo en Tegelen niet missen. Op huwelijksreis in Trier wilde ze de tweede dag al weer terug naar huis. Ze had zo'n heimwee. Mijn vader kon niet anders dan zijn vrouw haar zin te geven."

"Mijn vader Theo kwam uit

Neukirchen. Zijn ouders wilden dat hij onderwijzer werd, maar daar had Theo helemaal geen zin in. Hij wilde naar het conservatorium in Keulen. Omdat zijn ouders daar op tegen waren moest mijn vader die studie aan het conservatorium helemaal zelf bekostigen. En dat heeft hij gedaan! Hij was een heel goeie student, want hij studeerde maar liefst in zes vakken af. In 1908 kwam hij naar Venlo, niet van plan hier te blijven hangen. Hij zou Willy Geyer, een vriend van hem, een paar maanden vervangen als muziekdocent op de kostschool bij de paters Dominicanen. Moeder Franssen, mijn grootmoeder, hoorde mijn vader daar op het orgel spelen. Ze was zo enthousiast over zijn orgelspel dat ze hem uitnodigde om in haar huis te komen spelen. Zo heeft mijn vader kennis gemaakt met de dochter des huizes, Anna Franssen. Omdat ze verliefd op elkaar werden en gingen trouwen, vestigde mijn vader zich voorgoed in Venlo. Het paar kreeg een woning in de Roermondsestraat, waar Milly en Hein geboren werden. Daarna verhuisde het gezin naar de Parkstraat en uiteindelijk naar dit huis in de Goltziusstraat, waar ik geboren ben. Milly, de oudste, was zeer talentvol. Ze had een prachtige stem. Sopraan. Mijn vader was dol op haar! Ze mocht in Keulen aan de Hochschule gaan studeren. Dat kostte handenvol geld. Mijn ouders hebben er krom voor gelegen om dat te kunnen betalen, maar ze hadden het er voor over. Met zestien jaar zong mijn zus al Wagner, wat heel zwaar is. Milly gaf zich altijd voor honderd

Milly Jordans

procent. Ook tijdens repetities. Veel zangers zingen dan met halve stem, maar Milly niet. Toen ze zeventien was studeerde ze af. Ze zou een concert geven in 'National'. Mijn vader zou haar begeleiden. Maar er voltrok zich een ramp! Milly kreeg een stemoedeem. Haar stem ging kapot! De stembanden waren geforceerd. Hals over kop ging mijn vader met haar naar Utrecht, naar de beste specialist van het land. Maar die kon alleen maar vaststellen dat de stembanden onherstelbaar beschadigd waren. Een drama was het.

Milly kon de bühne niet missen. Ze ging aan het toneel. Mary Dresselhuys promoveerde haar. In de Stadsschouwburg in Amsterdam kreeg Milly een figurantenrol in de Gijsbrecht van Amstel. Later ontwikkelde ze een passie voor schilderen. Ik heb thuis nog een mooi schilderij van haar hangen, van de Vuurvogel, de Feniks die uit de as verrijst. Milly is in 1991 gestorven."

De trein stopt in Eindhoven. We stappen uit en nemen afscheid.

"Goeie reis naar Curaçao, meneer Jordans!"

Leo van Doeselaar en Wieke Jordans.

Enkele weken later bij Wieke Jordans thuis in de Goltziusstraat.

De lange gang met zwart-witte tegels leidt via een openstaande deur naar de tuin, maar wij gaan de woonkamer binnen. Een prachtige kamer en suite met antieke meubels en enkele indrukwekkende schilderijen aan de muur. Een grote vleugel staat in de voorkamer.

"Ja, dit is mijn ouderlijk huis. Hier ben ik geboren en getrouwd. Met mijn vrouw Ineke woonde ik op de eerste etage. Een etage hoger stond mijn piano. Daar gaf ik pianolessen. Mijn ouders woonden op de benedenverdieping. Kijk, hier staat de vleugel waarop mijn vader speelde. Och, die man heeft altijd zo hard gewerkt. 's Morgens en 's middags gaf hij les, 's avonds waren er repetities. Hij was o.a. dirigent van het arbeiderskoor 'Kunst na arbeid'.

Toen het Bondsgebouw op de Herungerstraat in februari 1917 feestelijk geopend werd, trad dat koor daar op. Mijn vader begeleidde het koor op de piano. Het was een succesvol optreden. Ook leidde hij mensen op die naar het conservatorium wilden gaan. Eens kijken, dat waren o.a. Joop Grubben, Hans van den Homberg, Frans Moonen, een broer van Sef Moonen. Och, het waren er zoveel. En ons heeft hij ook muziekles gegeven, mijn broers en mij en mijn zus. Pianoles, orgelles en theorie, solfège. Daarnaast was hij koordirigent in de 'Klaaskerk' en hij bespeelde er het orgel. Toen die kerk in de oorlog helemaal afbrandde had hij het moeilijk. Hij was ontroostbaar.

'Nu hoeft het van mij niet meer,' zei hij."

"Mijn vader heeft nog vioolles gekregen van een leerling van Brahms. Hij was ook componist. Naast werken voor gemengd koor en mannenkoren schreef hij drie grote missen. De eerste mis was opgedragen aan de Sint-Nicolaaskerk en heette de Sankt Nicolai. De tweede heette Gert-rudis, naar zijn moeder. De derde mis was opgedragen aan pastoor Crasborn uit Hout-Blerick, een heel goeie vriend van mijn vader. Die derde mis is pas later opgedoken. Wij wisten niet dat die bestond. In 1993 werden we uitgenodigd om in Hout-Blerick naar die mis te komen luisteren. Nou, het is een pareltje, zal ik je zeggen. Ik heb die mis met het Almelo's Mannenkoor uitgevoerd en met het Koninklijk 's Hertogenbosch' Mannenkoor."

"Ken je dat verhaal over die concertmeester Schweinefleisch? Concertmeester Schweinefleisch van het Gürzenichorkest in Keulen kreeg na het spelen van die mooie violsolo in de Mattheuspassion een hartaanval en stierf op het podium. De orkestbode van het Gürzenich-orkest, wetende dat de nazi's alles van Mendelssohn op de lijst van verboden werken hadden gezet, gaf alle partituren van Mendelssohn aan mijn vader, die hij kende als oud-collega en oud-student. Ik moest mee naar Keulen om mijn vader te helpen die stapels partituren naar Nederland te krijgen. Mijn vader gaf alles aan de Venlose Oratoriumvereniging, waar hij dirigent van was geweest."

Terwijl we koffie drinken en gebak eten, kijken we uit over het knusse stadstuintje van huize Jordans, waar een Japanse kers pronkt met zijn prachtige roze bloesem. Twee pimpelmeesjes strijken neer bij een schaalpje met vogelvoer.

"Mijn broer Rob wist al heel jong dat hij het klooster in wilde gaan. Wij plaagden hem daar wel eens mee en toen hij uiteindelijk werkelijk in het klooster trad, zei Hein: "Ik word nog eerder paus dan dat jij in het klooster blijft!" Maar Rob, oftewel broeder Wendel, is gebleven en in Weert, waar hij broeder is in de orde van de Onbevleete Ontvangenis, is hij zeer geliefd. Broeder Wendel, zo genoemd naar zijn peettante Wendelien, is ereburger van de stad Weert! Zijn muzikale afkomst heeft hij niet verloochend, want hij heeft ervoor gezorgd dat Weert een muziekschool kreeg. Ook heeft hij een jeugdorkest opgericht en een kinderkoor. En gecomponeerd heeft hij ook."

"Mijn broer Hein en ik hebben nog in Salzburg aan het Mozarteum gestudeerd. Mijn broer bij Clemens Kraus, ik

bij Furtwängler. De dirigentenopleiding hebben we gedaan. Hein ging op aanraden van Herbert von Karajan, die in Utrecht was als gastdirigent. Hein wilde een dirigentenopleiding gaan volgen, na zijn studie aan het Conservatorium in Amsterdam die hij in vier jaar afrondde - ik deed er een jaar langer over. Maar die was er toen in Nederland niet, vandaar dat we naar Salzburg gingen. Mijn vader zei: 'Als Hein gaat, ga jij ook.' Hein heeft daar twee zomercursussen gevolgd, ik een stuk of vier. Mijn broer volgde ook lessen bij Henri Hermans, dirigent bij het Maastrichts Stedelijk Orkest. Hein begon als dirigent bij het amateur symfonieorkest van Philips in Eindhoven. In die stad gaf hij ook pianolessen. En bij Venlona heeft hij gedirigeerd. Als jongetje van zes had hij al aspiraties om dirigent te worden. Werd er een concert op de radio uitgezonden, dan stond hij met mes en vork de maat te slaan! Na de oorlog werd Eduard van Beinum eerste dirigent van het Concertgebouworkest in Amsterdam. Hein werd daar in 1945 assistent-dirigent en later tweede dirigent. Dertig jaar lang is hij dirigent geweest van het Brabants Orkest. In 1949 is hij er begonnen, heeft het allemaal op poten gezet, samen met Venlonaar Jan ten Dijk, die directeur was van het Brabants Orkest."

Hein Jordans kreeg van over de hele wereld invitaties om als gastdirigent op te treden. Hij werkte samen met beroemde solisten, zoals Jehu-Menuhin, Arthur Grumiaux, David Oistrach, Claudio Ar-

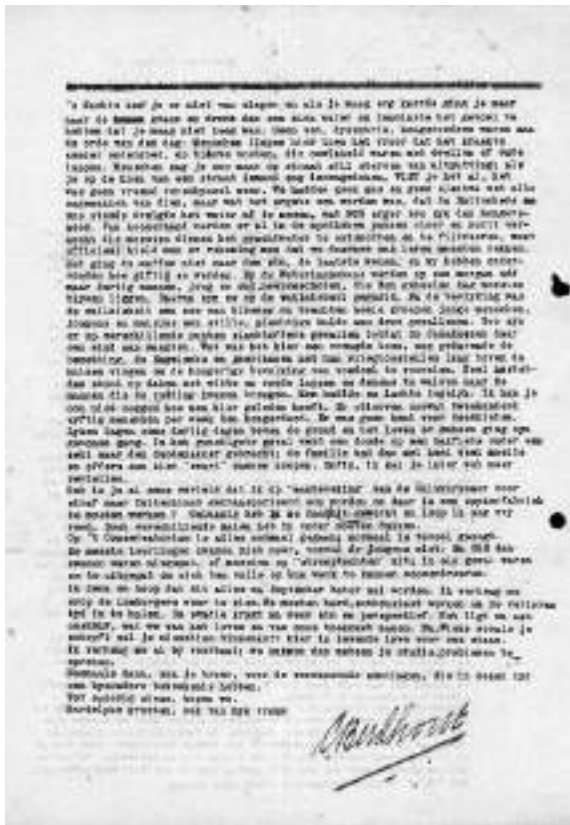
rau, Isaac Stern, Herman Krebbers, Aafje Heynis en Elly Ameling. Werken van Mozart, Schubert, Beethoven, Brahms en Bruch, uitgevoerd door het Brabants Orkest onder leiding van Hein Jordans, zijn op de markt gebracht onder het Philips label. Heins dochter Manja heeft in 1989 een tv-documentaire over haar vader gemaakt voor de NOS. Daarin zegt Hein o.a.: "In mijn geboorteplaats Venlo trok ik met het Concertgebouworkest nooit een volle zaal en had ik ook niet meer succes dan elders." Hein Jordans is in september 2003 overleden in St. Michielsgestel.

Wieke Jordans laat een mooi ingelijste foto van zijn moeder zien. Anna Jordans-Fransen zit in een bevallige houding op een sierlijk withouten bankje in de tuin van Wiekes ouderlijk huis. "Weet je dat mijn moeder zeker eens per week het eten liet aanbranden? Als ze mooie muziek hoorde, vergat ze alles om zich heen en als dat tijdens het eten koken was, tja, dan... Weet je wat ze dan zei? Ze zei dat ze nooit het eten liet aanbranden. Dat ze niet begreep hoe haar dat nou toch kon gebeuren. Nou, dan lagen wij dubbel van het lachen. Mijn moeder had ook een muzikaal talent. Ze kon namelijk heel mooi zingen. Een sopraan was ze. Samen met tante Tiel Schiefelaars volgde ze een zangopleiding aan het conservatorium in Keulen. Mijn opa, haar vader dus, had een fietsenfabriek in Tegelen. Die fabriek is later naar Venlo overgeplaatst. Mijn vader had graag gezien dat Hein en ik ook in Keulen

gingen studeren. Maar daar voelden wij niks voor. We wilden naar het Conservatorium in Amsterdam. Ik kreeg daar pianoles van meneer Berkhout. Een fantastische man! Hij was ook leraar van Jan Wijn. Met meneer Berkhout had ik een goeie band. Kijk, toen het oorlog was moest ik de studie onderbreken. Maar deze brief heb ik van meneer Berkhout gekregen. Geschreven in juni 1945 in Amsterdam. Zo'n ontroerende brief! O, de mensen hebben toch zo geleden in de oorlog. De NOS-tv zond op 4 mei j.l. tijdens de uitzending rondom de Nationale Dodenherdenking fragmenten uit van de dodenherdenking in het Ro-

Brief van meneer Berkhout.

Vervolg brief van meneer Berkhout.

hij zo'n twintig jaar als dirigent verbonden aan het Koninklijk 's Hertogenbosch' Mannenkoor en dertig jaar aan de Venlose Oratorium Vereniging en aan het Almelo's Mannenkoor.

"Weet je hoe ik in Almelo terecht ben gekomen? Er was in Den Bosch een massazang van een groot aantal mannenkooren. Vóór de Sint Jan. De dirigent die op de bok stond lukte het niet om er een mooi klinkend geheel van te maken. Het ging allemaal te vlug voor de achterste rijen. Die hobbelden er maar wat achteraan. Toen vroegen ze mij of ik wilde dirigeren. Nou, dat wilde ik wel. Ik wist dat ik een brede slag moest gebruiken. Meegaan met de deining. Het lukte. De mensen waren enthousiast. Het bestuur van het Almelo's Mannenkoor vroeg mij meteen na afloop of ik dirigent wilde worden van het Almelo's Mannenkoor. Bijna dertig jaar ben ik wekelijks op en neer met de trein naar Almelo gegaan. Ik kende alle machinisten van dat traject. En ze kenden mij. Ze zwaaiden al van verre als ze mij daar aan zagen komen met mijn broodtrommeltje en een schoon overhemd. Op de terugweg deden ze in de coupé waar ik zat de tl-buizen uit, zodat ik kon slapen. Meestal was de trein vanaf Venray leeg. Als we dan BleRick voorbij waren riepen ze: 'Jordans, wakker worden. Verder gaan we niet!'

"1939 Was voor mij een rampjaar. Mijn ouders stuurden me in dat jaar naar kostschool in Weert. Ik vond het er vreemd, want ik stikte van de heimwee. Ik dacht alleen maar

aan thuis. Ik had daar wel leuke vrienden, eens kijken, Piet van Wyllick, Leo Bartels en Joep Keder, maar dat hielp me niet over mijn heimwee heen. In het weekend mochten we naar huis, maar ik bleef me verzetten. Op een gegeven moment heb ik mijn vader opgebeld. 'Of gij komt me halen of ik loop weg,' heb ik gezegd. Eindelijk zagen mijn ouders in dat ik een hopeloos geval was en mocht ik daar van school af. Wat was ik blij weer voorgoed in Venlo te zijn! Aan mijn vader heb ik veel te danken. Hij heeft er voor gezorgd dat ik ging studeren. En het ook volhield. Anderen hebben dat ook geprobeerd, mijn moeder en mijn broer Hein, maar vader was volhardend. Later op het Thomacollege in Venlo hebben we leuke dingen beleefd. Op de cour was ik eens Hitler aan het imiteren, je weet wel, snorretje, arm uitgestrekt. En ik kreeg ze allemaal mee. Iedereen strekte zijn arm. Ik wist niet dat de leraren voor het raam stonden te kijken. Naderhand stelde natuurkundeleraar Hans Pijpers mij een vraag die ik niet beantwoorden kon. 'Laat eens zien', zei hij, 'dat je hier net zo goed bent als buiten op de cour.' Algemene hilariteit. Klasgenoot Mart Franssen zei me het antwoord voor en ik kreeg een 8. Na de les liep ik naar de leraar toe en zei: 'Bedankt! Bedankt, mijnheer, ook namens mijn ouders!' Een jaar later, toen de oorlog aan de gang was, stond er bij het Groene Kruis in de Martinusstraat een Duitse soldaat met een kapotte vrachtauto. Ik kwam toevallig voorbij en hij riep me: 'Hé, du da! Schieben!'

Wicke Jordans thuis.

Ik riep terug: 'Nein!' Die soldaat weer: 'Warum nicht?' 'Künstlerhände!' riep ik. 'Weiter gehen!' Ik mocht doorlopen. Terwijl ik toen net de bieftukkwals kon spelen, meer niet." "Ja, die camera, een Kodak, die heeft mijn vader gekocht, maar ik heb altijd met dat ding rondgelopen. Ik filmde van alles, zelfs in de oorlog heb ik gefilmd. Het was wel duur,

want een rolletje kostte toen al twintig gulden. Ik filmde de hele familie, vader, moeder. Op een gegeven moment besloten we iets heel anders te filmen dan de dagelijkse tafereltjes. Hein schreef het libretto. Peter, een vriend van ons, moest boven op het dak gaan zitten. Ik filmde. Toen moest Peter hier in de tuin op de grond gaan liggen. Van het dak af gevallen, en dodelijk gewond. We smeerden hem

vol met jam, mijn moeder huilde hartverscheurend, wij keken allemaal heel bedrukt. Ja, van acteren zijn we niet vies, hoor. Er werd een dokter bijgehaald, ik weet niet meer wie de witte doktersjas aantrok. Maar de dokter stond machteloos, het slachtoffer was niet meer te redden volgens hem. Moeder haalde een wit laken uit de linnenkast en legde dat over het slachtoffer heen. Iedereen rouwde. Totdat mijn

Van links naar rechts:
Wieke Jordans, Rob Jordans,
Hein Jordans en Milly Jordans.

vader plaatsnam achter de vleugel en een stuk uit het Requiem van Verdi speelde. En zie, een wonder geschiedde. Het witte laken bewoog en op de maat van de muziek kwam de 'dode' overeind. Iedereen danste een vreugdedans, want de Muze zegevierde over de Medicus! Ik heb dat filmpje geloof ik nog boven liggen. Och, ik heb nog zoveel film. Ik heb alles bewaard."

"Weet je hoe ik mijn vrouw Ineke heb leren kennen? Haar moeder heeft, toen ze op kostschool zat in Weert, vioolles gekregen van mijn vader hier in Venlo. Toen ze in Almelo trouwde met een protestantse man, als katholiek meisje, had dat heel wat voeten in de aarde. Maar mijn schoonvader, Inekes vader, was een schappelijke man, want toen Ineke wilde weten hoe het nou zat met dat katholieke geloof van haar moeder zei haar vader: 'Ga maar naar de deken,

die zal je wel alles vertellen.' Een half jaar lang volgde Ineke bij de deken in Almelo lessen in de katholieke leer. Toen besloot ze om ook katholiek te worden. Haar vader kon dat wel waarderen en hij bood zijn vrouw en zijn dochter een reisje naar Valkenburg aan. Zelf ging hij ook mee natuurlijk. Toen ze met hun auto in de buurt van Venlo waren, besloot Inekes moeder even goeieindag te gaan zeggen bij haar vioolleraar, Theo Jordans. Zo is Ineke bij ons binnen gekomen. Ik zat op dat moment in de tuin. Ik deed altijd van die witte talkpoeder op mijn gezicht vanwege mijn jeugdpuistjes. Maar dat scheen Ineke niet te deren, want ze begon een gesprek met mij. Ze vertelde dat ze aan de universiteit in Amsterdam musicologie studeerde. Dat vond ik interessant en ik vroeg haar of ze me daar in Amsterdam meer over wilde vertellen. Dat wil-

de ze wel en we spraken af, dat ik haar een week later af zou halen van college. Nou, een week later stond ik daar te wachten, tien minuten, vijftien minuten, twintig minuten, maar wie er kwam? Geen Ineke. Later bleek dat het college was uitgelopen en dat zij niet zomaar tegen de professor wilde zeggen dat er buiten iemand op haar stond te wachten. Gelukkig was er daarna weer contact, telefonisch. Ik vroeg haar of ze mee ging om voor mij schoenen te kopen in Amsterdam. Ik had ergens in de etalage knalgele schoenen gezien en had haar advies nodig. Jaren heb ik met die gele schoenen rondgelopen en pas toen we getrouwd waren durfde Ineke me te be-kennen dat ze die schoenen helemaal niet mooi vond. Nou, toen heb ik ze maar niet meer gedragen. Ze staan nu boven in de kast als herinnering. Nu schiet me nog iets te binnen.

Toen we nog niet getrouwd waren gingen we eens wandelen langs de Maas. Op een gegeven moment zagen we een stier die uitgebroken was uit de wei. Ineke had een knalrode jurk aan. Ze was bang, maar ik stelde haar gerust. Ik zou haar beschermen, mocht de stier onze kant uit komen. Maar toen die stier heel langzaam op ons af kwam gewandeld ging ik er als een haas vandoor. Gelukkig liep het goed af, maar jaren later nog werd ik geplaagd door mijn schoonfamilie met die gebeurtenis!"

"Weet je dat we met ons gezin, Ineke en ik en de kinderen zestien jaar achter elkaar naar Salzburg op vakantie gingen? Heerlijk was het daar, het Mekka van de muziek. Omdat Ineke muziekrecensies schreef voor De Maasbode had ze een perskaart en zo kregen we vaak mooie en ook goedkope plaatsen bij verschillende concerten.

Op een dag hoorden we daar Willy Caron zingen, onder Herbert van Karajan. Willy had daar veel succes. Ineke en ik hebben bij terugkomst een stuk over Willy geschreven voor de Venlose krant. Wiesje Caron heeft nog vioolles gekregen van mijn vader. En Mia en Yvonne Caron ook."

Terug naar de muziek. Bijna 37 jaar heeft Wieke Jordans het Tegels Symfonie Orkest gedirigeerd. In 1987 nam hij afscheid als dirigent. Onder zijn leiding ontwikkelde het TSO zich tot een veelgevraagd en op een constant peil musicerend orkest.

"Mijn dochter Wyneke heeft op mijn afscheidsconcert sa-

men met haar man Leo van Doeselaar een concert van Mozart gespeeld, vierhandig. Prachtig was het. Ik zag het als een belangrijke taak de muzikale smaak van de orkestleden van het TSO op een hoger peil te brengen. Om die meer te richten op oorspronkelijke werken. Ook al houdt dat tevens een beperking in, want met een amateur-orkest kun je nu eenmaal niet alles spelen. Maar dat heb ik nooit een probleem gevonden. Ik kom uit een nest waar voortdurend over amateurs gesproken werd. Mijn vader had elke avond wel een vereniging en sprak tijdens het eten met zijn gezin altijd over het wel en wee van dat amateurwereldje. Maar denk niet dat de beroepswereld me vreemd is. Ik heb ooit eens een dirigentenconcours gewonnen. Daardoor mocht ik stages lopen en gastdirecties doen bij het Residentieorkest, het LSO en het Brabants Orkest. Waar ik niet goed tegen kon daar was het ontbreken van menselijke warmte. Het gaat er daar zo hard aan toe, mensen kunnen zo arrogant zijn. Bij een amateur-orkest kom je dat soort zaken niet gauw tegen. Wel respect en dat vind ik veel belangrijker. Ik probeer ook altijd respect te tonen voor een ander. Weet je, leden van een amateur-orkest komen naar de repetitie na een dag van hard werken, van spanningen of problemen. Ik zie dan hoe de muziek hun ontspanning brengt. Ze ontdooien al na een paar minuten. En dat is mooi. Dat geeft mij voldoening."

"Ik mocht eens als gastdirigent optreden bij het Brabants Orkest. Mijn broer Hein was

daar dirigent en toen ik die uitnodiging kreeg was hij nog zenuwachtiger dan ik. Nou, ik met de trein er naar toe. Ineke had uitgezocht welke trein ik moest nemen en Ineke was altijd heel precies in die dingen. Hein had me gewaarschuwd voor de orkestleden. Ik moest me niet laten opjagen, geen flauwe kul. Ik moest de baas zijn over het orkest. In de trein nam ik de partituur nog eens door. Er zat een man tegenover me die vroeg of ik Hein Jordans was. Ik vertelde hem dat ik zijn broer was. En dat ik op weg was naar hem. De man zei dat ik dan toch naar Den Bosch moest. Ik beaamde dat. Nou, dan zat ik volgens die man in de verkeerde trein, want deze trein ging rechtstreeks naar Rotterdam. Hij stopte niet in

Den Bosch. Ik schrok. Dat mij dat nou moest overkomen. Wat zou Hein boos zijn! Ik naar de conducteur. Ik legde hem de zaak uit. Hoe belangrijk dit voor me was, een gastoptreden, dat was een belangrijke kans voor mij die ik niet kon laten liggen enz. De conducteur leefde met me mee maar zag geen oplossing om me op tijd in Den Bosch te krijgen. Tja, toen zat er voor mij maar één ding op. Toen we in Tilburg waren trok ik aan de noodrem. Langzaam kwam de trein tot stilstand. Ik pakte mijn spullen en sprong uit de trein. Een conducteur die op het perron stond en mij ter verantwoording wilde roepen zei ik: 'Vraag het maar aan die conducteur daar. Hem heb ik alles verteld. Hij heeft mijn naam en adres.'

Gauw heb ik een taxi genomen en ik was net op tijd in Den Bosch. Hein was in alle staten toen hij het verhaal hoorde. Maar hij introduceerde mij netjes bij het orkest. Hij zei dat ik aan de noodrem getrokken had om toch maar op tijd te zijn. Toen tikten enkele orkestleden met hun strijkstok tegen de lessenaar. Dat was een goed teken. Een soort adhesiebetuiging. En gespeeld dat ze hebben. Fantastisch. Hein kon trots zijn op zijn broer."

"Mijn vrouw Ineke is vijf jaar geleden overleden. Ik kan je niet zeggen hoe ik haar mis, iedere dag weer. Wij hadden een perfect huwelijk. Een betere vrouw was er niet voor mij. Het is vreselijk alleen verder te moeten. Maar, ik mag niet klagen. Ik heb vier fan-

tastische kinderen die altijd voor mij klaar staan. Wyneke, is de oudste. Dan komt Theo, die kunstschilder is, dan Bart, die een fanatiek bergbeklimmer en reisleider is en de jongste is Matty, 42 jaar oud. Ze is getrouwd met Paul Karthaus. Samen hebben ze twee kinderen. Joep en Juul."

Dochter Matty: "We wonen in Maastricht. Als je opgroeit in een muzikaal gezin blijft muziek een belangrijk onderdeel van je leven uit maken. Toen ik zes jaar was kreeg ik pianoles van mam. Tot ik 17 was. Met 11 jaar vioolles bij Pia Beckers. De bedoeling was conservatorium met als hoofdvak piano en viool als bijvak. Helaas was mijn talent ontoereikend. Daarom zocht ik een mogelijkheid om

muziek en mensen te combineren en dat kon in de vorm van muziektherapie. Uiteindelijk werd ik uitgeloot en toen ben ik in de verpleging gegaan. In Nijmegen heb ik de opleiding HBO - V gevolgd, een hogere beroepsopleiding in de verpleging. Nu ben ik een passieve muziekliefhebster. Mijn vader zei vroeger altijd: 'Muziek en de natuur, dat zijn vrienden voor altijd.' Ik geniet enorm van de zogenaamde minimal music van Steve Reich, van Frank Zappa tot de Matthäuspassion, muziek is heerlijk."

Wieke merkt op, dat zijn dochter Matty wel over genoeg talent beschikte, maar dat ze als kind te weinig geduld had. "En ze heeft ook nog een heel mooie stem, moet je weten."

Concertpianiste Wyneke, de oudste dochter, die samen met Leo van Doeselaar in Hilversum woont:

Wyneke haalt herinneringen op over haar jeugd.

"Op vierjarige leeftijd kreeg ik pianoles van mijn moeder. Omdat ik toen natuurlijk lezen noch schrijven kon plakte mijn moeder verschillende poppetjes op de deksel van de vleugel om mij vertrouwd te maken met de toetsen. Talloze appels werden aanschouwelijk in tweeën of vieren gedeeld om de notenwaarden te behappen en te snappen. Mijn grootvader Theo Jordans nam het roer van mijn moeder over toen ik zes was. Een grondige, secure aanpak volgde met gebruikmaking van zijn grote pedagogische ervaringen, weliswaar op een vroeg negentiende-eeuwse methodiek gestoeld. Zo was het absoluut

De Josinahoeve aquarel van Theo Jordans.

noodzakelijk om met een potlood op de hand te spelen zonder dat het potlood er tijdens het spel afviel. Zuiver vingerspel, iets waar ik op de 'fortepiano' nog steeds plezier van ondervind. Toen ik acht jaar was overleed mijn opa en kwam ik weer onder de vleugels van mijn moeder terecht. Zij heeft mij tot de middelbare school gecoacht en toen er toch wel sprake was van een meer dan gewone belangstelling voor de piano werd er besloten dat ik verder zou gaan bij mijn vader. Ik werd een echte leerling op de muzikschool en kreeg iedere week op dezelfde tijd les. Iets wat in de thuissfeer wel eens antoet op de weg die mijn moeder en mijn grootvader al hadden uitgestippeld. Veel techniek was onontbeerlijk voor het verbeteren van de mogelijkheden achter de grote zwarte

te kist met zijn 88 zwarte en witte tanden. Er kwamen voorbeeldmogelijkheden bij, zoals bijvoorbeeld de leerlingconcertjes op de Muziekschool. Heel spannend allemaal en ook weer een belangrijke mogelijkheid om ervaring op te doen. Ik werd 'klaargestoomd' voor het conservatorium, iets wat ik het liefste wilde. Toen dan de middelbare school (Marianum, gym A) erop zat, sprong ik een gat in de lucht. En belandde in Amsterdam bij Jan Wijn. Dan wordt het menens en heel mijn leven vult zich met muziek en het studentenleven. Leo van Doeselaar (mijn muzikale- en levenspartner) ontmoet ik al in de eerste week van mijn studie en na het behalen van de B- en uitvoerendmusicus diploma's begon onze vierhandige loopbaan. Een vorm van musiceren waar ik mij zeer in kan vinden. Al wa-

Aquarel van Theo Jordans.

Lieve mensen!

Temidden van een immense bloemenzee, talloze kaarten, geestrijk vocht, boeken over de meest uiteenlopende onderwerpen, glazen, bollen, knuffels, kilo's chocola en "handzame" verrassingen zitten we nog lekker na te genieten van dat heerlijk avondje.

De wisselwerking tussen 'gehoor' en 'vertoon' in die prachtige Nieuwe Kerk maakte weer duidelijk hoe publiek en uitvoerenden elkaar kunnen stimuleren en hoezeer die dialoog de belangrijkste voedingsbodem voor ons pianoduo was, is én zal zijn.

De gulle gevers van geschrift en geschenk willen wij hierbij nog eens heel hartelijk bedanken.

Jullie hebben er mede voor gezorgd dat we óók over 25 jaar nog met heel veel plezier aan deze dag zullen terugdenken!

Heerlijk was het en
de bloemen staan er nog!
dikke zoenen
Wynke Leo

Dankbetuiging van Wynke en Leo

ren er in het begin sceptische geluiden van anderen, dat ik wel liever alleen zou willen spelen. Het mag inmiddels duidelijk zijn dat mijn kracht ligt in het samenspielen. Leo en ik hebben ons als quatre-mainsduo, op twee piano's en in samenwerking met ensembles als de Slagwerkgroep Amsterdam, het Nederlands Kamorkest, het Berliner Philharmonischer Chor, het Barokorkest van de Nederlandse Bachvereniging, Anima Ae-

terna en verschillende Nederlandse Symfonieorkesten sinds 1977 ontwikkeld tot een hechte eenheid. We hebben al op verschillende plekken in Europa, de Verenigde Staten en Azië gespeeld. Ook op radio en televisie zijn we regelmatig te horen en/of te zien.

In 1985 ontvingen we de Publieksprijs van de Sonesta Koepelzaal in Amsterdam.

Aan diverse Nederlandse conservatoria vervulden we gast-docentschappen. Leo is ook als professor orgel verbonden aan de Universität der Künste in Berlijn.

Naast het repertoire voor piano à quatre-mains en twee piano's besteden we ook aandacht aan Nederlandse muziek en aan goede bewerkingen van oorspronkelijk voor andere instrumenten geschreven composities.

Vanaf 1983 realiseerden we een reeks grammofoonplaten en cd's voor het label Etcetera Records. In deze serie verschenen de complete muziek voor piano à quatre-mains van Maurice Ravel. Ook hebben we ons gespecialiseerd in het spelen van de fortepiano. Onder leiding van Malcolm Bilson en Jos van Immerseel hebben we ons vooral gericht op het rijke repertoire van de eerste Weense School.

Als fortepianoduo gaven we recitals en masterclasses op festivals zoals het Oude Muziek Festival in Utrecht, het Festival van Vlaanderen, Antwerpiano, het York Early Music Festival, de Berliner Tage für Alte Musik, het Festival

van Saintes, het Festival van San Antonio (U.S.A.) en het Early Music Festival in Moskou.

In 1993 kwam, in samenwerking met de BBC, een serie van zeven opnamen en concerten op zowel historische als moderne piano's tot stand. Van ons spel op historische piano's verschenen tot nu toe drie opnamen: een cd met vier quater-mainswerken van Franz Schubert, een cd met een anthologie van vierhandige Nederlandse pianomuziek en een cd met een compilatie van twee BBC-opnamen met werken van Beethoven, Schubert, Mendelssohn, Schumann en Brahms, gespeeld op drie verschillende historische instrumenten uit de collectie van Edwin Beunk. Ook is er een cd-opname van twee Brandenburgse Concerten en de derde Suite van Johan Sebastian Bach, te horen in de vierhandige bewerking van Max Reger, gespeeld op een Bechstein-vleugel van honderd jaar oud.

In 2002 vierden we ons 25-jarig jubileum als pianoduo. Ter ere hiervan kwam een cd uit met Franse quatre-mainsmuziek onder de titel 'Bric-à-brac'. (bij Challenge Classics). Deze cd's kregen in de landelijke pers o.a. de volgende kritieken:

'Jordans en van Doeselaar spelen gaaf, muzikantes en sprankelend' (Trouw, Christo Lelie) '...magnifieke, feestelijke, ontroerend mooie muziek, zeker ook door het mooie spel en de speelvreugde van het pianoduo Jordans/van Doeselaar' (Luister, Leo Samama) '...Ook de cd, die het - als altijd - voortreffelijke pianoduo

Jordans en van Doeselaar voldeed met Bachbewerkingen van niemand minder dan Max Reger mag er wezen.' (Volkskrant, Hans Heg).

'Jordans en van Doeselaar staan voor ademend en zeldzaam organisch samenspel, zij bewijzen zich op deze cd als een zilveren pianoduo dat tot in de kleinste finesses op elkaar is ingespeeld.' (NRC, Mischa Spel).

Beeldend kunstenaar Theo Jordans, in 1956 in Venlo geboren, vertrok in 1976 naar Groningen om daar de opleiding tot vrij beeldend kunstenaar te volgen aan de Academie voor Beeldende Kunsten Minerva. In 1981 en in 1984 volgde hij respectievelijk de opleiding vrije afdeling en de eerstegraads opleiding tekenen. Sinds 1985 is hij als docent tekenen verbonden aan een scholengemeenschap te Terneuzen. In januari 1986 begon hij als docent tekenen, schilderen en grafiek aan het MIKV in Middelburg. Bij Stichting Toonbeeld in Terneuzen doceert hij sinds 1998 tekenen en schilderen.

In mei 1995 en 1996 was hij als gastdocent verbonden aan de New School For Research in New York.

Theo over zijn jeugd in Venlo: "Ik herinner me goed dat ik in onze stadstuin van 50 vierkante meter een enkele meter toegewezen kreeg om mijn met zondagsgeld gekochte zaadjes te zaaien. De spanning die de naderende komst van de plantjes opleverde was groter dan menig avontuur dat ik op latere leeftijd mocht beleven. Maar daar kwam ook het besef van de kwetsbaarheid

bij. Een buurkat deed het namelijk na zo'n tien dagen in mijn vierkante meter. Die verpletterende ervaring heeft mij ertoe gebracht vanaf dan een veiliger vorm te zoeken om met alles wat groeit en bloeit om te gaan. Dauwtrappen met een schoolvriend, tevens aankomend bioloog, was de volgende onderneming. Dat leverde echter ook veel ongemak op. Hij wist al snel veel meer dan ik. De enige optie die toen nog overbleef was het registreren. En dat heb ik vanaf toen gedaan. Mijn jaren op de academie Minerva te Groningen hebben zich voornamelijk afgespeeld op het Hoge Land. Daar is de vonk definitief overgeslagen. Vanaf die tijd noem ik mij landschapsschilder. Niet alleen het ruimtelijke is het onderwerp maar alles wat het landschap stoffeert. Zo leerde ik de boer kennen en werd ik regelmatig gast op hun hofsteden."

Wat Theo aantrok in Groningen waren ruimte, licht, water en aarde. Kortom, het klassieke Nederlandse landschap. Theo wilde het Hollands landschap vastleggen voordat het werd gladgestreken tot uniform landschap.

Sinds 1985 woont hij in Groede in Zeeuws-Vlaanderen, waar hij zijn omgeving tijdens talloze fietstochten verkent en registreert. Kreeken, watergangen, boemdijken, polderwegen en sloten hebben zijn interesse. Dan ontdekt Theo de landbouwschuur. Nog in gebruik, maar in slechte staat. Een afgesloten wereld van maximale uitdrukingskracht, van licht en donker, vol bezieling en stilte.

Theo: "Menige boer in het West

Zeeuws-Vlaamse weet het al wanneer ze mijn fiets tegen de schuur zien staan. 'Hij is er weer.' In de werken die ik bij hen te gast maak, tracht ik op een waarachtige manier verslag te doen van wat ik zie, voel en denk. De hofstede met haar gerief, de levende haven en de omringende percelen zijn een onuitputtelijk thema gebleken. Er ligt nog voor jaren werk. Tenminste wanneer deze getormenteerde beroepssector nog een kans van overleven krijgt. Maar laat ik optimistisch blijven."

Maandenlang zat Theo bijvoorbeeld voor de eeuwenoude boerderij van de familie Kools in Zuidzande. Vooral het dak boeide hem.

"Ik ken de schuur al jaren," zegt Theo. "Vooral de compositie van het dak vind ik erg frappant. Heel mooi is de constructie van de binnenkant van de boerenschuur. Op de oude balken vond ik teksten van arbeiders uit de achttiende eeuw. Er is hier nog een boerderij met kostbare balken. Deze balken zijn gemaakt van spanten van VOC-schepen. Ik hoop dat we deze boerenschuren kunnen behouden. De meeste ervan staan op instorten. Heel jammer. Wat is er nou mooier dan een authentieke Zeeuwse schuur?" Het aquarel van het 'Dak van Kools' werd in 2001 door de gemeente Oostburg aangekocht. Het hangt nu in de vide van het gemeentehuis in die plaats.

Op een gegeven moment deed Theo de ontdekking dat er iets ontbrak. Het schuurinterieur gaf niet meer genoeg stof voor ontdekkingstochten naar verborgen tijd en ruimte. Waar

Koeien bij Bastiaansen
aquarel van Theo Jordans.

De familie Jordans: van Neukirchen tot Bhutan

was de warme adem van het leven van schuur en stal? Het vee ontbrak. Het vee bracht de buitenwereld mee naar binnen en voerde Jordans weer terug naar het landschap. Het zijn de koeien die hem weer naar buiten hebben geleid.

Vanaf 1983 werd Theo Jordans' werk (tekeningen, aquarellen, schilderijen, lithografieën) geëxposeerd in solotentoonstellingen (Hoevelaken, Eindhoven, Middelburg, Venlo, Baarlo, Venray, Ezinge, Terneuzen, Oostburg, Oostkapelle) en in groepstentoonstellingen (Groningen, Zwolle, Eindhoven, Venlo, Amsterdam, Assen, Brielle, Breda, Middelburg, Lier, Brugge, Vlissingen en in Hempstead New York, Rotterdam, Lochem, Terneuzen, Noordhorn Onderdendam, St. Laureins). Permanent geëxposeerd: Provin-

cie Zeeland, Katholieke Universiteit Nijmegen, Rabo-bank Oostburg, DOW-Benelux, Edgem (België), Kunstuitleen te Maastricht, Alkmaar, Hoorn, Zwolle, Eindhoven, Amsterdam, Middelburg.

'A Bridge Between Worlds', de expositie die in 1999 in de Emily Lowe Gallery in Hempstead New York gehouden werd presenteerde maar liefst 15 grote werken van de Venlose kunstenaar Theo Jordans. Samen met twee andere Nederlandse kunstenaars, Leendert van der Pol en Reineke Hollander.

Theo zei hierover: "Het blijft een gok of deze werken de mensen in deze grote stad aanspreken. Niet dat ze hier wereldvreemd zijn, maar je loopt het risico niet begrepen te worden. Is de stad wel gevoelig

voor agrarische onderwerpen?" Phyllis Braff schreef echter lovend in The New York Times over Theo's werk: "Mr. Jordans makes energetic drawings that reflect on history. Noteworthy, too, is his series devoted to unusual close-up studies of cows; one extraordinary example focuses on a single eye."

Bart Jordans, jongste zoon, getrouwd met Helene, kinderen: Laura en Max, is een fanatiek reis leider. Hij verzorgt trekkingtochten in landen als Oostenrijk, Zwitserland, Bhutan, India, Nepal en Pakistan. In Kopenhagen (Denemarken) waar het gezin woont, is hij als reisorganisator en adviseur verbonden aan 'Grace Tours'. Hij stelt reisprogramma's samen, verzorgt lezingen en onderhoudt contacten met in-

dividuele reizigers en met groepen van reizigers. In Nepal bijvoorbeeld is hij sinds 1984 actief als reis leider en hij heeft daar menige berg beklommen. Sinds 1994 vertrekt hij regelmatig naar Bhutan als reis leider.

Bart: "We hebben vier jaar in Bhutan gewoond. Tot december 2003. Mijn Deense vrouw Helene werkte er voor het 'Environmental Sector Programme' dat werd gesponsord door het Deense ministerie voor energie en milieu."

"Het mooiste land is Bhutan. Vanwege de unieke natuur, cultuur, mensen. Vijfzeventig procent van de mensen is er boeddhist. Als je daar viereenhalf jaar woont, dan weet je gewoon dat je op een zeer bijzondere plek van de aarde hebt gewoond. Wij willen nog een keertje uitgesta-

tioneerd zijn, maar vrezen dat het nooit meer zo iets wordt. Moeilijkste en meest interessante plek: Pakistan. Ik heb daar zeven zomers in de bergen gewerkt. Wederom de unieke combinatie van natuur, cultuur en mensen, alleen het tegenovergestelde wat betreft natuur; het lieflijke groene van Bhutan bestaat daar absoluut niet: een en al berg en woestijn.

Ik ben gigantisch druk bezig met mijn Bhutan Trekking Guide Book. Deadline is eind deze maand. Juli 2004 dus. Ik heb twee keer teveel stof geschreven. Nu moet ik 50 procent deleten. Het is een fantastisch project geweest om dit boek te schrijven. Ik heb zo genoten van het verzamelen van materiaal en van het lopen van alle tochten terwijl ik daar woonde. Ik hoop met

het boek MR BHUTAN te worden. Ik bedoel, iedereen die iets over trekking in Bhutan Himalaya wilt weten kan bij mij terecht. Er is nog nooit eerder een reisgids geschreven over Bhutan trekking. Dus dat zou wel eens interessante gevolgen kunnen hebben, hoop ik." ◀

Bronnen

- Gesprekken met de familie Jordans
- Archief Familie Jordans
- Phyllis Braff, Individuality That Comes in Twos and Threes, New York Times, May 16, 1999.
- Pascal Cappetti, New York maakt kennis met Jordans, PZC, 26 maart 1999.

Eerste rij van boven van links naar rechts:

Paul, Bart Helene, Wyneke, Leo, Theo, Trees en Stijn.

Tweede rij van links naar rechts:

Matty, Ineke, Wicke, Jurje en Anna.

Derde rij van links naar rechts:

Joep.

beeld merk en

DOOR PASCALLE MANSVELDERS

woord

FOTO JACQUES PEETERS

In 2004 verscheen bij vanGrinsven drukkers een prachtig gedrukte en vormgegeven kalender met werk van kunstenaar en vormgever Maarten Vijgenboom uit Venlo. Ter gelegenheid van het 100-jarig bestaan in 2003 bracht vanGrinsven drukkers al een kalender uit, waaraan - onder regie van Baer Cornet - diverse ontwerpers meewerkten. Het resultaat was een unieke uitgave, die onder grote belangstelling, de landelijke en prestigieuze KVGO kalenderprijs kreeg.

Verguld met het resultaat maakte het bedrijf een vervolg met de kalender met het werk van Vijgenboom, die dit jaar weer een nominatie voor de Benelux kalen-

Management en Juridisch adviesbureau c.v.

der wedstrijd opleverde. De grafische vormgeving van de kalender laat de kwaliteiten van Vijgenboom als grafisch ontwerper zien, maar het zijn vooral de afbeeldingen, die per maand en breed uitgemeten, de welverdiende aandacht trekken. Het zijn voorbeelden van zijn vrije werk, die net als zijn grafische, gemaakt worden in het computerprogramma Adobe Illustrator.

Maarten Vijgenboom werd in 1942 in de Venlose Mercatorstraat geboren. Vanuit de Ambachtsschool maakte hij een geleidelijke maar gestage groei door in zijn vak. Hij begon op de decoratieafdeling van V&D, ondertussen volgde hij vele cursussen. Na een tussenstop van twee jaar in dienst bij de Marine, pakte hij het decoratiewerk weer op maar nu bij Kaufhof in Krefeld om vervolgens over te stappen naar het reclamebureau van Leo Marks, destijds gevestigd in de Houtstraat. Samen met Leo Marks, fotograaf Martin Collin en vormgever Huub van Gerven ging hij de avondacademie volgen in Krefeld. Na een tijdje stapten Vijgenboom en Van Gerven over op de dagschool. Inmiddels was hij al achter in de twintig en dus werden de avonden en de weekenden gebruikt om geld te verdienen. Met etaleren, het beletteren van auto's, het maken van decors en noem maar op. Na zijn afstuderen doceerde hij op de Vrije Academie Venlo. Gedurende 5 jaar gaf hij schilder-, teken- en zeefdruk cursussen aan zowel volwassenen als kinderen, eerst op de Begijnengang en vervolgens op de Helbeek. Zijn volgende overstap was naar het ontwerp bureau Peel Design in Venray, in die tijd nog een van de weinige studio's voor grafische vormgeving in ons land. In 1983 werd Maarten Vijgenboom zelfstandig en begon zijn eigen bureau aan de Houtstraat samen met Hay Haanen, verantwoordelijk voor de bedrijfsvoering. In de beginperiode gaf Vijgenboom ook nog les aan de Academie voor Industriële Vormgeving in Eindhoven, maar al snel was het niet meer te combineren met de veelheid aan activiteiten die het bureau te wachten stond.

In diverse internationale tijdschriften en boeken is werk te zien dat Maarten Vijgenboom in de afgelopen jaren maakte. 'World Trademarks and Logotypes', 'International Greeting Cards', 'Art Symbols', 'International Corporate Design' en 'Famous Animal Symbols', zijn prachtig uitgegeven jaarboeken waarin werk van vormgevers is opgenomen die over de hele wereld worden gewaardeerd. Met opvallende regelmaat is hierin werk van Vijgenboom opgenomen. In de vakwereld van de vormgeving geniet hij internationaal bekendheid, met name om de ontwikkeling van zijn logo's. Een beeld- of woordmerk moet de essentie van een bedrijf of instelling visualiseren, praktisch zijn in gebruik en onderscheidend zijn. Om een goed logo te kunnen ontwerpen moet je je flink verdiepen in het bedrijf waarvoor het beeldmerk bedoeld is. Je moet het bedrijf leren kennen, de historie en de toekomstvisie die het heeft. Je moet de branche kennen, waarin het zich bevindt en weten naar welke markten het zich richt. Je moet veel logo's van andere bedrijven kennen om onderscheidend te zijn. Met de verzamelde informatie in gedachten begint het ontwerpproces. In eerste aanzet maakt Vijgenboom voor zulke opdrachten talrijke schetsen vanuit verschillende invalshoeken. Daar gaan de nodige uren inzitten, waarna een keuze gemaakt moet worden. Het is in alle opzichten een intensief proces. Uiteindelijk resulteert dit in een logo waarin en waarachter vaak veel meer schuil gaat dan je op het eerste ogenblik ziet. Bijvoorbeeld, het beeldmerk dat Vijgenboom maakte voor Medisch Centrum Het Withuis: hierin is de W gebruikt als drager in een vorm waarbij het ene deel ervan de arts voorstelt en de andere de patiënt. Summier is de ene voorzien van een stethoscoop en zit de andere, zoals Vijgenboom het omschrijft, "dicht". Dat is de essentie.

Op mijn vraag hoe hij denkt over het beeldmerk van de gemeente Venlo steekt hij zijn twee vingers omhoog, daarmee duidend op de voorstelling van dit

logo. Lachend zegt hij dat dit in zuidelijke culturen een obscene gebaar is, zoals de alom bekende middelvinger. In het beeldmerk, lijkt het wel of de rest van Europa niets van ons moet hebben. Bovendien wordt Nederland er overduidelijk scherp afgebakend, in het Europa zonder grenzen. Zo zie je dat twee hoofdelementen uit het logo een averechtse betekenis kunnen oproepen als je niet doordacht te werk gaat. Vijgenboom heeft op eigen initiatief bij de gemeente mee mogen denken over de ontwikkeling van een logo voor zijn eigen stad. Door zijn aandringen werden, naast landelijke bureaus, ook andere lokale ontwerpers gevraagd. Na een onduidelijke briefing moesten 10 bureaus, in competitieverband, voor de gemeente Venlo aan de slag. Uiteindelijk heeft geen van de 10 de opdracht gekregen. Onder de deelnemers zaten zeer gerenommeerde bureaus en Vijgenboom kon zich toen niet voorstellen dat de beoordelingscommissie uit al deze werken geen keus kon maken. Achteraf is duidelijk dat de opdrachtgever, bij de beoordeling, zonder behoorlijke expertise heeft gehandeld. Toch wil hij De Buun enkele van zijn toen voor de stad ontworpen beeldmerken niet onthouden. Oordeel zelf.

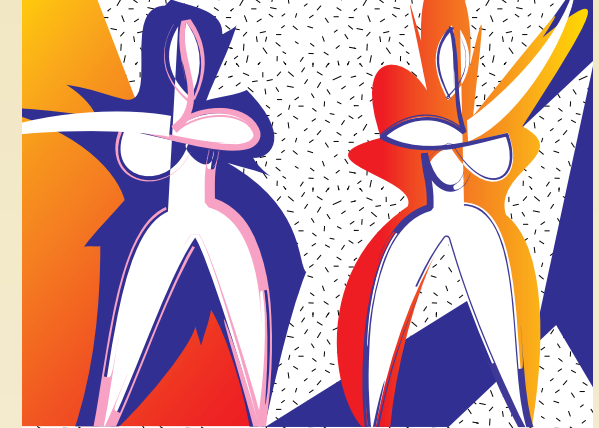

metafysisch recept

*fileer de rauwe realiteit
tot het bovennatuurlijke overblijft
doop het verschijnsel mens
in een handvol hemelwater
en zie de zuivere ziel verschijnt
bind het*

*met een zelfrijzend mengsel
van schuld boete en verlossing
giet dit in een vuurvast ritueel
maak het feestelijk af
en flambeer het met een halleluja*

*als garnering kan men kiezen
uit allerlei bestorven relikwieën
serveer het nauwgezet
op een levenslang gebed*

stil leven

*op het strand van
je slaap
blijf ik achter
alleen
je adem
kabbelt wakker
in mijn oor
schelp*

*samen ingebed
tussen eb en vloed*

geboorte

verschrikt

als een vis boven water

verdoofd

door het levenslicht

is daar een belofte vol

verleden

onherroepelijk gewekt

in het niet meer

waterdichte

heden

nat

de gure wind hagelgrof

schuurt het gebladerd landschap

langzaam grijs en glad

ijskoud abstract

een windstille januarimorgen

de nacht heeft in de vijver

nieuw glas gezet

het buitenwerk stralend wit

afgelakt

afscheid

als jubilaris gekleed

zonder schoenen

ligt die avond

doodstil

een wassen beeld

op een vacuüm getrokken

bed

mijn vader

met een rozenkrans

verzegeld

De laatste tijd experimenteert Maarten Vijgenboom met eigen werk. Ook hierin ontdek je dezelfde aandacht voor de echte essentie. Toch zijn deze werken helemaal anders. Het onderscheid schuilt direct in de vrijheid van het onderwerp, dat de kunstenaar kenmerkt tegenover de vormgever. Het zijn de werken waartoe ook de voorstellingen op de kalender behoren. Adobe Illustrator is het grafische ontwerpprogramma waarmee Vijgenboom werkt. Door het vele werken met het programma voor de grafische branche leerde hij alle mogelijkheden ervan kennen voor zijn vrije werk. Honderden van deze werken maakte hij inmiddels, het overgrote merendeel daarvan bestaat alleen in zijn computer. Met de intrede van de computer staat het grafisch ontwerpen onder druk. Het zorgt ervoor dat "iedereen denkt dat ie het zelf ook kan". De toekomst van zijn vak ziet Vijgenboom in vele opzichten dan ook wat somber in. Tegenwoordig wordt het verhaal eromheen belangrijker gevonden dan het ontwerp zelf. Het spreekt voor zich dat dit een tendens is die Maarten Vijgenboom betreurt. Wat het ontwikkelen van logo's betreft vindt hij deze ontwikkeling een echte verarming. In zijn opinie zijn mensen vaak te weinig bezig met het werk zelf en te veel met het maken van een mooi verhaal, de woorden er omheen.

Vijgenboom werkt óók met woorden, maar niet op de zojuist geschetste manier. Eigenlijk vormt hij beelden van en met woorden. Uitingen van poëzie, die voor hem meer gedachten dan gedichten zijn. Ook hiermee kan hij zich, met periodes, dag en nacht bezig houden. Hij ziet de woorden als klei of verf. Elk woord heeft kleur voor hem. Een woord kan een hele zin, een heel verhaal veranderen, zoals een kleine verandering in vorm of kleur een tekening of een beeldmerk volledig kan veranderen. Beelden worden woorden en woorden worden beelden. Hoe beter kun je vorm geven?!?! ◀

Komt het verschil tussen kunst en vormgeving voort uit de vrijheid in de keuze van het onderwerp, of zie jij dit anders?

De kunstenaar is in alle vrijheid scheppend bezig. De vormgever is scheppend bezig binnen een programma van eisen.

Mensen zijn een veel voorkomend thema in je werk, ook in je logo's; wat heb je met bepaalde onderwerpen of thema's?

De mens is toch het meest wonderlijke schepsel. In een logo moet de mens wel op zijn plaats zijn. Alles kan onderwerp of thema zijn.

Wat zou je mee willen geven aan jonge of toekomstige ontwerpers?

Sta open voor veranderingen en ga je eigen weg.

Wat is jouw definitie van beeldende kunst, of wat is kunst voor jou?

Een avontuur binnen het mysterie.

Zou je je werk beschrijven als figuratief of als abstract?

Beide gaan in elkaar over.

Hoe belangrijk is kleur voor jou in je werk als kunstenaar; is dat een andere manier dan het belang dat je daaraan hecht als vormgever?

Binnen de kunst heeft kleur een emotionele waarde, binnen de vormgeving heeft kleur ook nog een functionele waarde.

Welke beperkingen legt het werken met de computer op in je werk; en welke extra mogelijkheden levert het op?

Ik zie een beperking als een uitdaging. Zo teken ik nog steeds alles met de muis, waardoor het toeval ook mee gaat spelen. Een bijkomend voordeel is dat je atelier niet groter hoeft te zijn dan een tafel.

Welke uitdrukkingvorm past het meest bij jou, beelden of woorden?

Ik heb meer ervaring in het werken met beelden, maar soms zegt een woord meer dan duizend beelden. Verandering van spijs, doet eten.

Wonende/werkende in de Houtstraat, in het centrum van Venlo, kunnen we je een echte stadsmens noemen?

Een stadsmens, die de natuur als zijn tuin beschouwt.

Hoe is Venlo als stad, als omgevingsklimaat voor vormgevers en kunstenaars?

Niet anders dan een andere vergelijkbare stad.

Hoe belangrijk is je omgeving voor je?

Ik ben graag alleen en op zijn tijd onder de mensen.

En hoe belangrijk is daarin Venlo?

Dat het niet te groot, maar ook niet te klein is. Binnen een kwartier zit je vanuit het centrum midden in de natuur.

ROEM

Eeuwige roem vergaarde dit voorjaar Boris door Idols 2004 te winnen. Hij werd allerwegen toegejuicht door wat we vroeger bakvisjes noemden. Elfjarige meisjes met giechelstuiptjes en spandoeken roemden zijn köntje. Van wie zouden die kinderen dat nu geleerd hebben? Van dweepzieke moeders die het plaatsvervangend kwant vinden dat hun pubers vroegrijpe kinderen spelen en die zich doodschrikken als het grut straks te vroeg rijp blijkt te zijn? En dan hadden we ook nog de wethouder van cultuur die zijn pr-kans schoon zag en Boris na Fluas Venlo's nieuwe reus noemde. Dat is erg groot voor een talent dat nog moet rijpen om werkelijk te kunnen schitteren. Inmiddels maakte Nederland zich al weer op voor de volgende ronde, de nieuwe Idols, de volgende hype. Hoe lang duurt eeuwige roem?

SCHIZOFREEN

'Het valt op', zei burgemeester Schrijen een keer, 'dat we met negentigduizend inwoners een stad zijn, maar dat de meeste mensen over Venlo praten als over een dorp.'

Hij bedoelde dat kennelijk niemand in het grote Venlo van na de herindeling woont, maar in Belfeld, Tegelen, Boekend, 't Ven, Genooi, Steyl; ik hoorde laatst vertellen dat ze in Boekend 'die van Blerick' stads vinden.

Zo is Venlo groot en klein tegelijk. Een beetje gespleten, schizofreen. Zijn we dan ziek?

In januari 2004 werden we door het gemeentebestuur uitgenodigd te discussiëren over een stadsvisie voor het jaar 2030. Waar moet Venlo heen?

Een van de debaters loste het

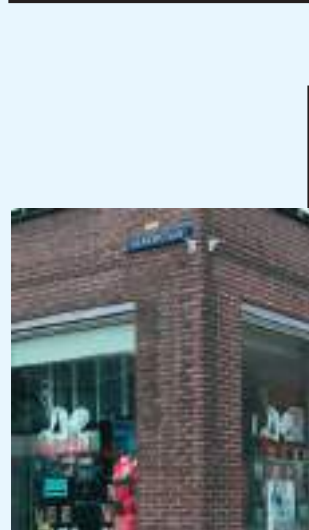
schizofrenenvraagstuk handig op: 'We moeten de voordelen van de stad zien te combineren met de voordelen van het dorp.' Slim.

TRUU

Truu Bolwater heette ze en Keuller vertelt over haar. Als in het najaar van 1511 landvoogdes Margaretha met haar legers probeert Venlo in te nemen, worden er felle gevechten geleverd. Veel vrouwen vechten mee. Een van hen is Truu, die bij het Lichtenberg woont. Met stenen gaat zij een vijandelijk vaandrig te lijf en maakt hem zijn vaandel afhandig. Triomfantelijk hangt ze het dun-doek aan haar huis.

Afkomstig uit Heemstede, bij Haarlem, ben ik ook met zo'n verhaal opgegroeid. Dat van Kenau Hasselaar. In 1572 kiest Haarlem voor Willem van Oranje en slaan de Spanjaarden beleg om de stad. Het verhaal gaat dat zeker driehonderd vrouwen meestrijden in de verdediging. Met aan het hoofd scheepsbouwersweduwe Kenau, 'een zeer manlijke vrou die met recht een maninne genompt mocht worden'.

Kenau leeft onder meer voort in een bureau dat onder haar naam cursussen weerbaarheid verzorgt. Venlo heeft Truu voor zichzelf gehouden. Anno 2004 zou ze symbool kunnen staan voor de veerkracht waarmee Q4 – haar wijk! – zich aan de verloedering ontrukkt.

ABCDEFGHI

DOOR

KLMNOPQ

KEES VERBEEK

RSTUV

FOTO

WXYZ

JACQUES PEETERS

Venlose Amateur Fotografen Vereniging

De leden van de Venlose Amateur Fotografen Vereniging die meewerken aan het jaarboek Buun 2005 hebben zich dit keer niet vastgelegd op een thema, zoals in voorgaande jaren met 'de Maas' en 'Duits bezoek aan Venlo'. De redactie gaf hen ditmaal de vrije hand, ze mochten hun eigen stokpaardjes berijden. Dat leverde een aantal verrassende bijdragen op van Marja Görtjes-Timmermans, Gé van den Heuvel, H. Lindschoten, P. Zweegers, Gé van den Heuvel, Jan van Soest, Judith Stoopenfrey, Klaus Strehlke.

Jan van Soest

Marja Görtjes-Timmermans

Venlose Amateur Fotografen Vereniging

Judith Stoopen-Frey

Jan van Soest

Klaus Strehlke

Gé van den Heuvel

H.Lindschoten

P. Zweegers

Venlose Amateur Fotografen Vereniging

P. Zweegers

Rondom Kerstmis

••• VOOR CHRISTENEN IN DE HELE WERELD IS KERSTMIS EEN VAN DE HOOGFEESTEN, NAMELIJK DAT VAN DE GEBORTE VAN JEZUS, DE CHRISTUS (= GEZALFDE GODS). DIE GEBEURTENIS WERD ZÓ BELANGRIJK GEVONDEN, DAT ER IN DE VROEGE MIDDELEEUWEN ONZE HUIDIGE TIJDREKENING OP GEBASEERD WERD. DAAROM ZEGGEN WIJ NU NOG DAT IETS GEBEURD IS ZOVEEL JAAR VÓÓR OF NÁ CHRISTUS.

Over die geboorte van Jezus wordt in de bijbel, het geloofsboek van de christenen, slechts summier verteld. In het evangelie volgens Matteüs lezen we wat eraan voorafgaat: “De geboorte van Jezus Christus vond op deze wijze plaats. Toen Zijn moeder Maria verloofd was met Jozef, bleek zij – voordat zij gingen samenwonen – zwanger te zijn. Jozef (...) dacht er daarom over in stilte van haar te scheiden. Maar in een droom verscheen hem een engel van de Heer die tot hem sprak: ‘Jozef, zoon van David, wees niet bang om Maria tot u te nemen. Het kind in haar schoot is van de Heilige Geest. Zij zal een zoon ter wereld brengen die gij de naam Jezus moet geven, want Hij zal Zijn volk redden uit hun zonden.’ (...)

Ontwaakt uit de slaap deed Jozef zoals de engel hem had gezegd en nam Maria tot zich.”

Bij de evangelist Lucas lezen we hoe het verder gaat: “In die dagen kwam er een besluit van keizer Augustus dat er een volkstelling moest worden gehouden in heel zijn rijk.

Martin Bergevoet

Deze volkstelling had voor het eerst plaats toen Quirinius landvoogd van Syrië was. Allen gingen op reis, ieder naar zijn eigen stad, om zich te laten inschrijven. Ook Jozef trok op en omdat hij behoorde tot het huis en geslacht van David, ging hij naar Galilea uit de stad Nazareth [in het noorden

Vlucht naar Egypte. J. de Hesdin, ca. 1390, in: Les tres riches heures de Jean de France, duc de Berry. (bron: Aspecten van de Nederlandse Kunst, studiezaal kast 11)

van Palestine/Israël] naar Judea [in het zuiden], naar de stad van David, Bethlehem geheten, om zich te laten inschrijven, samen met Maria, zijn verloofde, die zwanger was. Terwijl zij daar verbleven, brak het uur aan dat zij moeder zou worden. Zij bracht haar zoon ter wereld, haar eerstgeborene, wikkelde Hem in doeken en legde Hem neer in een kribbe, omdat er voor hen geen plaats was in de herberg. In de omgeving bevonden zich herders die in het open veld gedurende de nacht hun kudde bewaakten. Plotseling stond een engel van de Heer voor hen en zij werden omstraald door de glorie van de Heer, zodat zij door grote vrees werden bevangen. Maar de engel sprak: ‘Vreest niet, want zie, ik verkondig u een vreugdevolle boodschap die bestemd is voor het hele volk. Heden is u een Redder geboren, Christus de Heer, in de stad van David. En dit zal voor u een teken zijn: gij zult het pasgeboren kind vinden, in doeken gewikkeld en liggend in een kribbe.’ Opeens voegde zich bij de engel een hemelse heerschaar; zij verheerlijkten God met de woorden: ‘Eer aan God in den hoge en op aarde onder de mensen in wie Hij welbehagen heeft.’ (...) En de herders haastten zich naar Bethlehem en vonden Maria en Jozef en het pasgeboren kind dat in de kribbe lag.”

Matteüs zegt verder niets over de eigenlijke geboorte

te van Jezus, maar gaat verder waar Lucas ophoudt: “Toen dan Jezus te Bethlehem in Juda geboren was ten tijde van koning Herodes, kwamen er te Jeruzalem Wijzen uit het oosten en vroegen: ‘Waar is de pasgeboren koning van de Joden? Want wij hebben zijn ster in het oosten gezien en zijn gekomen om hem hulde te brengen.’ Toen koning Herodes dit hoorde werd hij verontrust en met hem heel Jeruzalem. Hij riep alle hogepriesters en schriftgeleerden van het volk bijeen en legde hen de vraag voor waar Christus geboren moest worden. Zij antwoordden hem: ‘Te Bethlehem in Juda. Zo immers staat er geschreven bij de profeet (...)’ Toen ontbood Herodes in het geheim de Wijzen en vroeg hun nauwkeurig de tijd waarop de ster verschenen was. Daarop zond hij hen naar Bethlehem met de opdracht: ‘Ga een zorgvuldig onderzoek instellen naar dat Kind, en wanneer jullie het hebben gevonden, bericht mij dan, opdat ook ik het hulde kan gaan brengen.’ En zie, de ster die zij in het oosten hadden gezien ging voor hen uit totdat ze boven de plaats waar het Kind zich bevond stil bleef staan. Op het zien van de ster werden zij vervuld van grote vreugde. Zij gingen het huis binnen, zagen er het Kind met zijn moeder Maria en zij betuigden het hun hulde. Zij haalden hun schatten te voorschijn en boden Het geschenken aan: goud, wierook en mirre. En in een droom van Godswege gewaarschuwd niet meer naar Herodes terug te keren, vertrokken zij langs een andere weg naar hun land.” Matteüs vertelt dan dat ook Jozef een droom kreeg waarin hij de opdracht kreeg met Maria en het Kind te vluchten naar Egypte. “Want zodra Herodes merkte dat hij door de Wijzen om de tuin was geleid werd hij vreselijk kwaad. Hij zond zijn mannen uit en liet in Bethlehem en het hele gebied er omheen alle jongens van twee jaar en jonger vermoorden.”

••• JEZUS VAN NAZARETH

Kerstmis is dus niets meer of minder dan een verjaardag: de herdenking van het feit dat Jezus van Nazareth werd geboren. In welk jaar dat is geweest is een grote vraag. Jezus is om te beginnen niet aan het begin van het eerste jaar van onze jaartelling geboren, maar ergens tussen het jaar 7 en jaar 4 vóór Christus. Herodes sterft naar men nu aanneemt, in het jaar 4 vóór Christus. De grote volkstelling van keizer Augustus vindt plaats in het jaar 8 v.C. (anderen noemen 6 n.C.). Ook de verschillende interpretaties van de ster van Bethlehem (zie hierna) wijzen erop dat Jezus een paar jaar voor het begin van onze jaartelling is geboren, mogelijk in 5 v.C.. Verder weten we dat de geboorte 's nachts plaatsvond, want de herders waakten bij hun kudden.

Het verschil van pakweg vier jaar met onze jaartelling is te wijten aan rekenfouten. De Romeinen – en ook de christenen uit de eerste eeuwen – gebruikten een kalender waarin de jaren werden aangeduid door middel van de regeringsjaren van een keizer of het zogenaamde indictiecijfer, de aanduiding van het jaar binnen een

cyclus van 15 jaren, samenhangend met het Romeinse belastingstelsel. De Scythische monnik Dionysius Exiguus berekent voor het eerst het geboortjaar van Jezus. Aan de hand van het Evangelie en historische bronnen berekent hij dat die geboorte heeft plaatsgevonden 753 jaar

na de stichting van Rome door de tweeling Romulus en Remus. Dat jaar noemt hij het 1e jaar van de christelijke tijdrekening. Het jaar waarin hij deze berekening maakt is het 532e na Jezus' geboorte. Hij maakt bij zijn berekeningen van het geboortjaar een fout van vijf jaren, onder meer veroorzaakt door een verschil in lengte tussen het Romeinse jaar en de werkelijke omlooptijd van de aarde om de zon.

Over die Jezus van Nazareth is welbeschouwd bar weinig bekend. Wat we van hem weten komt uit de tweede, derde of vierde hand. En dat geldt zowel voor de bijbelse als de weinige niet-christelijke bronnen. De mens Jezus is niet meer dan een voetnoot in de historie. Van zijn tijdgenoot Philo Judaeus zijn ongeveer vijftig werken bewaard gebleven, maar nergens vermeldt hij Jezus, hoewel hij wel uitvoerig over Pontius Pilatus schrijft. De Romeinse geschiedschrijver Tacitus vermeldt in zijn *Annales* (ca. 117/118) het 'rampzalige bijgeloof' van christenen, die hun naam aan een zekere Christus ontleen. Die zou onder landvoogd Pontius Pilatus zijn terechtgesteld. Suetonius (70-140) heeft als 'chef de bureau' van keizer Hadrianus toegang tot de rijksarchieven. Hij merkt op dat onder keizer Claudius (41-54) de joden uit Rome zijn verdreven, omdat ze onder invloed van een zekere 'Chrestos' onrust hebben gesticht. De joodse geschiedschrijver Flavius Josephus (37-ca. 100) publiceert enkele jaren voor zijn dood *De Joodse Geschiedenis*. Daarin schrijft hij uitvoerig over Johannes de Doper, Herodes en Pilatus. Bij de beschrijving van de stening van een man genaamd Jakobus vermeldt hij diens broer 'Jezus die men Christus noemt'. Deze drie auteurs hebben Jezus echter geen van drieën zelf gekend.

De bijbelse informatie heeft gedurende eeuwen een ingrijpend proces van mythevorming ondergaan, waaraan bewust is gewerkt. De vier bekende evangelisten hebben Jezus nooit van aangezicht tot aangezicht gezien en hun verhalen grotendeels aan elkaar ontleend. Ze bedrijven bovendien propaganda voor hun geloofsovertuiging in plaats van het schrijven van een betrouwbaar geschiedverhaal. Er blijft dan ook bitter weinig over aan échte kennis omtrent de joodse man, die zo'n 1970 jaar geleden als een staatsgevaarlijke oproerkraaijer door de Romeinen om het leven werd gebracht.

••• DE GEBOORTEGROT

De verering voor de plaats van Jezus' geboorte is zo oud als de Kerk. Al rond 150 kent men, volgens het getuigenis van Justinus, de grot waar Christus werd geboren. Ondanks bloedige vervolgingen van Romeinse keizers pelgrimeren de eerste christenen naar Bethlehem om de grot te bezoeken en bij de kribbe van Jezus te bidden. Na de Vrede van Milaan laat Constantijn de Grote in 330 een prachtige basiliek bouwen die de grot omsluit. De grot zelf meet 12.30 bij 3.15 meter. Het zonlicht dringt er niet door, maar zij wordt verlicht door een groot aantal lampen. Op de grond ziet men de beroemde zilveren ster met het opschrift 'Hic de Virgine Maria Jesus Christus natus est' (Hier werd uit de Maagd Maria Jezus Christus geboren).

••• DE 'STER VAN BETHLEHEM'

Is er ten tijde van Jezus' geboorte werkelijk iets bijzonders aan de hemel te zien? Door de eeuwen heen geldt de

in de bijbel door Matteüs genoemde ster van Bethlehem als een bovennatuurlijk, goddelijk teken dat de geboorte van de Verlosser aankondigde. Meer is eeuwenlang niet nodig. Maar wetenschappers stellen zich daar niet tevreden mee en hebben zich afgevaardigd of die ster ook daadwerkelijk kan worden teruggevoerd op een astronomisch verschijnsel. Groot probleem daarbij is altijd het schrijnende gebrek aan gegevens. Buiten het tweede hoofdstuk van het evangelie volgens Matteüs maakt geen ander geschrift er melding van. Ze moeten daarom terugvallen op andere bronnen dan de bijbel om te kijken of er enkele jaren voor het begin van onze jaartelling iets bijzonders aan het firmament te zien was.

Regelmatig verschijnen er heldere kometen aan de sterrenhemel. Gedurende enkele maanden trekken ze langs om vervolgens weer uit het zicht te verdwijnen. Met hun vurige staart lijken kometen nog het meest op de kerstster zoals die vaak op schilderijen wordt afgebeeld. Het is zeker dat de komeet van Halley niet de ster van Bethlehem is geweest, want die maakt zijn opwachting in 12 v.C. en 66 n.C. Chinese sterrenkundigen hebben ook altijd grote belangstelling voor onverwachte hemelverschijnselen gehad, en zij tekenen in hun annalen de komst van een heldere komeet op in het jaar 5 v.C. Kometen zijn – net als de ster van Bethlehem

– gedurende twee perioden zichtbaar. Ze verdwijnen namelijk tijdelijk uit het zicht als ze achter de zon langs bewegen.

De Chinese bronnen vermelden ook regelmatig nieuwe sterren die plotseling aan de hemel verschijnen. Na het bereiken van hun maximale helderheid zwakken ze weer af om enkele maanden later definitief te doven. Tegenwoordig weten we dat dat supernova's zijn die aan het eind van hun sterrenleven alle brandstof hebben opgebruikt en met enorm geweld exploderen. Chinese kronieken maken melding van supernova's in 7, 5 en 4 v.C. Andere gegevens spreken de komeet- en supernovatheorie tegen. Zo worden deze in de Oudheid meestal verbonden met naderend onheil zoals oorlogen, epidemieën en natuurrampen. De 'wijzen uit het oosten' zijn waarschijnlijk geleerde priester-astrologen uit Babylonië. Hun belangstelling gaat minder uit naar kometen en nieuwe sterren, maar vooral naar planeten en de sterrenbeelden van de Dierenriem. De oplossing van het probleem moet dan ook mogelijk in die richting gezocht worden.

Johannes Kepler is een van de eersten die de ster van Bethlehem toeschrijft aan een samenstand van planeten. We zien die dan vlak naast elkaar aan de hemel staan, maar dat is in feite slechts schijn omdat de ene planeet veel verder van ons weg kan (en zal) staan dan de andere. In het begin van de zeventiende eeuw rekent hij uit dat in mei, oktober en december van het jaar 7 v.C. Jupiter en Saturnus dicht bij elkaar stonden in het sterrenbeeld Vissen. De astrologische betekenis van dit verschijnsel kan de Babylonische sterrenwicheelaars niet zijn ontgaan. Het sterrenbeeld Vissen verwijst volgens de Babyloniërs naar de joden en Jupiter is de koning onder de goden. Uit spijkerschrifttafels blijkt dat zij deze samenstand ook daadwerkelijk hebben waargenomen. Echter: in dat jaar zijn Jupiter en Saturnus elkaar niet écht heel dicht genaderd; ze blijven als twee afzonderlijke objecten zichtbaar.

In 1968 komt de Amerikaanse sterrenkundige Roger Sinnott met een veel nauwkeuriger samenstand naar buiten. In 3 en 2 v.C. vindt er een dubbele samenstand plaats tussen Jupiter en Venus. Op 17 juni van het jaar 2 v.C. staan beide planeten zó dicht bij elkaar dat ze vanuit Babylon gezien korte tijd samensmelten tot één object. Dit gebeurt in het sterrenbeeld Leeuw nabij de koningsster Regulus. Maar hiertegen pleit, dat koning Herodes dan waarschijnlijk al dood is.

Er is dus in feite nog steeds geen sluitende verklaring voor de ster van Bethlehem. Misschien is de geboorte van Jezus achteraf gekoppeld aan een indrukwekkend hemelverschijnsel op een ander tijdstip. Misschien berust het hele verhaal op een mythe. Of er heeft werke-

Aanbidding der Drie Koningen. J. van Scorel, ca. 1530-1535, paneel, in: Collectie Jonkvr. M.Th. van Splinter.

lijk een wonder plaatsgevonden waarvoor geen wetenschappelijke verklaring bestaat.

••• OORSPRONG VAN KERSTMIS

Het klinkt ons vreemd in de

oren, maar Kerstmis is niet van alle tijden. De christenen uit de eerste eeuwen van onze jaartelling kennen het feest namelijk niet. Het vieren van een geboortedag is iets van de Romeinen en die zijn dan nog voor het grootste deel 'heiden'. Daarom wordt de verjaardag van de Verlosser niet herdacht. Kerkvader Origines (geboren 185) verwoordt het aldus: "Ik vind nergens in de Schriften een man die zijn verjaardag viert en rechtvaardig is."

Toch zijn er in Origines' tijd christenen die Kerstmis vieren, niet op 25 december maar op 28 maart of 20 april. Zij baseren zich op een – overigens foutieve – berekening van Jezus' geboorte, die trouwens wél in het voorjaar moet hebben plaatsgevonden. Volgens berichten zou Kerstmis rond 90 n.C. voor het eerst zijn gevierd, maar de eerste gedocumenteerde vermelding dateert uit het jaar 137. Dan maakt paus Hyginus in Rome de geboortedag van Christus tot een plechtig feest. Maar binnen de toenmalige Kerk bestaat nog steeds geen eenheid van datum: naast 25 december komt ook 6 januari voor, evenals 28 maart, 20 april, 20 mei en zelfs 18 november. Die geboortedag wordt gevierd met – uiteraard – een H. Mis: de Christus-mis, later verbasterd tot kerst-mis (ons woord kerstenen betekent ook christen-maken).

Als in 221 de bekeerling Julius Africanus als eerste

De Heilige Nacht. M. Schongauer, ca. 1475, gravure.

(bron: Gombrich, Eeuwige Schoonheid p. 214)

oppert om de geboorte van Jezus te vieren en wel op 25 december, krijgt hij de hele Kerk over zich heen en dan met name vanwege die datum. Dat is namelijk de dag waarop de heidense Romeinen de geboorte (ook uit een maagd!) van de uit Perzië afkomstige zonnegod Mithras vieren (dies natalis invicti = geboortedag van de onoverwinnelijke). Door de vele overeenkomsten met de Christusfiguur moeten de bisschoppen weinig van hem hebben, zeker niet als Mithras in 274 ook nog eens de status van rijksgod krijgt. De Mithrasfeesten vormen een geduchte concurrentie voor de Kerk. Daarom worden de beide feesten in 354 op het Concilie van Nicea omgedoopt tot één groot feest. Als datum wordt 25 december gekozen. Men redeneert daarbij als volgt: de onbevleete ontvangenis van Maria vindt plaats op nieuwjaar en dat valt dan op 25 maart. Tel daarbij negen maanden op en je komt op 25 december. Zo slaat de vroege Kerk twee vliegen in één klap: men is een oude heidense (Romeinse) feestdag kwijt en het gehakketak over de geboortedag van de Heer is voorbij. Men gaat daarbij stilletjes voorbij aan wat er in de bijbel staat. De evangelist Lucas vermeldt namelijk dat er zich herders in het open veld bevonden met hun kuddes. In december kan het in Palestina 's nachts ijskoud zijn en verblijft het vee in de stal! Bovendien past 25 de-

cember prima bij de datum van de (Germaanse) feestdag van de winterzonnnewende (het Joelfeest; Jul betekent 'wiel'). Paus Leo de Grote laat daarom in de vijfde eeuw weten dat Kerstmis niet het feest is van de zon, maar de geboorte van de Ware Zon: Jezus Christus. De christelijke betiteling van Kerstmis als het 'lichtfeest' verwijst trouwens nog steeds naar de geboorte van de zonnegod, Mithras dus. Het duurt evengoed nog een hele tijd voor de hele christenheid het kerstfeest op 25 december viert. In Constantinopel gebeurt dat in 380, in Jeruzalem pas tussen 424 en 458.

De hele Middeleeuwen probeert de Kerk het kerstfeest verder te kerstenen, waarbij ze het spirituele aspect sterk benadrukt. De adel trekt zich er weinig van aan; onder haar invloed is Kerstmis voornamelijk een dag van eten, drinken en spelen.

••• KERSTSTAL EN -KRIBBE

Tijdens de Middeleeuwen sluipen verschillende ons bekende gebruiken het kerstfeest binnen. Begin vierde eeuw is de devotie voor de kerststal overgebracht van Israël naar het Westen. De oudste voorstelling van Christus' geboorte stamt uit de tweede helft van de vierde eeuw. Het is een wandschildering in de catacomben van Sebastianus. Op een tafeltje (altaartje) ligt het kindje in doeken gewikkeld, met op de achtergrond de koppen van een os en een ezel. In de zevende eeuw wordt een gedeelte van de kribbe uit Bethlehem naar Rome naar de basiliek van Maria Maggiore gebracht en daar met Kerstmis tentoongesteld op het hoogaltaar.

In de dertiende eeuw duikt de eerste 'kribbeviering' op. Het idee zou van Franciscus van Assisi (1182-1226) stammen. Hij mag van paus Honorius III de geboorte van Jezus met levende personen uitbeelden. Franciscus bouwt daarop een stal na in een bos bij het dorpje Greccio en plaatst er een kribbe in met mensen eromheen die Maria, Jozef en de herders moeten uitbeelden. Vervolgens zet hij er nog een os en een ezel bij. De oudst bekende beeldengroep dateert van 1289 en is nog te zien in de kapel van de Santa Maria Maggiore in Rome.

De kerststal wordt in steeds meer kerken opgebouwd. Zo kent Roermond al in 1370 een stal met kribbe. In de zestiende eeuw neemt het aantal kerststallen in Europa fors toe. Ten slotte wordt de kerststal door katholieke gezinnen, voor het eerst in Frankrijk in de zeventiende eeuw, in huis gehaald. De calvinisten in de Nederlanden willen niets te maken hebben met deze 'roomse poppenkasterij'. Pas na de proclamatie van de Bataafse Republiek (1795) verovert de kerststal ook Nederland. De kerststal mag blijven staan tot Maria Lichtmis (2 februari), het einde van de kersttijd.

Een echte industrie voor kerststallen en gipsen beeldengroepen ontstaat eind negentiende eeuw. Zo kent Venlo sinds 1887 de beeldenfabriek van Gerard Linssen, die in 1910 reclame maakt met onder meer 'Kerstgroepen tot 1 meter met bijbehorende stallen, circa 2000 modellen'.

Andere beeldenfabrieken hier zijn 'St. Joseph' van Antoon Gudde (Emmastraat), de firma Fr. Peeters en de firma A. Spoor. Venlo is daarmee een belangrijk centrum van deze industrie. In 1977 kent Venlo nog één fabriek van kerstgroepen, de firma 'Lumen' van Loek Wienen, die dat jaar ongeveer 25 verschillende groepen produceert, niet meer van gips maar van kunststof.

••• DRIE MISSEN

Vroeger vierde men Kerstmis gewoonlijk met drie H. Missen door priester en volk. Het begin daarvan ligt in een zeer ver verleden. Rond 380 wordt de geboorte van Jezus in Jeruzalem (toen nog op 6 januari) als volgt gevierd. 's Avonds trekt de bisschop van Jeruzalem met de gelovigen naar Bethlehem. Daar wordt in de geboortegrot het H. Misoffer opgedragen. Volgens gaat men in processie terug naar Jeruzalem. Overdag komt het volk bijeen in de kerk van Golgotha, waar de Voormis wordt gevierd. Daarna volgt nog een Offermis in de kerk van de Verrijzenis. De christenen van Rome gaan deze kerstviering in hun stad navolgen met missen in de kerk van Maria Maggiore en daarna in de Sint Pieterskerk. De in Rome wonende Byzantijnse christenen hebben een kerk, toegewijd aan de H. Anastasia, wier sterfdag op 25 december valt. Om haar te eren celebreert de paus daar nog een derde mis. Zo ontstaat het

gebruik van de drie missen, één in de nacht, één voor de dageraad en één voor de dag. Om praktische redenen worden de drie missen in onze kerken direct achter elkaar opgedragen. De nachtmis viert de lichamelijke geboorte van Jezus, waarvan de engelen bericht deden aan de herders. Daarom wordt deze mis ook de Engelenmis genoemd. De tweede mis viert de geestelijke geboorte van Jezus in de harten van de bekeerde zondaars. Het evangelie is dat van de herders die naar de stal optrekken. Daarom heet deze mis de Herdertjesmis. De derde mis viert de eeuwige geboorte van de Zoon van God uit de Vader. Het evangelie is dat van het voorwoord van Sint Jan: "In het begin was het Woord..."

••• KINDJEWIEGEN

Als de kerststal en kribbe eenmaal in onze kerken zijn geplaatst, ontstaat in onze streken al snel het nieuwe gebruik om het kerstkind te gaan wiegen. Op het priesterkoor van een parochiekerk en in zusterkloosters wordt een schommelwieg geplaatst waarin het kerstkind wordt neergelegd. Onder het zingen van wiegeliedjes komt het kerkvolk met hun kinderen het kerstkind schommelen. Ieder brengt zelfs zijn eigen wiegie mee om te wiegen, zoals in 1604 in Amsterdam gebeurt. Het valt niet te ontkennen dat dit gebruik gemakkelijk kan ont-aarden in misbruik; daarom wordt het uiteindelijk door de kerkelijke overheid verboden. De laatste tijd zien we het echter terugkomen (onder meer in Venlo-Zuid) als drukbezochte kerstviering voor de kleuters met hun ouders.

••• KERSTBOOM

De kerstboom, een den of spar, heeft eveneens een lange geschiedenis. Die strekt zich waarschijnlijk uit tot vóór het christendom. Voor de Germanen vertegenwoordigde zij de geheimzinnige kracht van de natuur. De naaldboom blijft namelijk altijd groen, net zoals de hulstakken die ook als kerstversiering worden gebruikt. In christelijk verband stamt ze uit de zevende eeuw. Een missionaris uit het Engelse Devonshire zou toen de driehoekige vorm ervan hebben gebruikt om aan de net-bekeerde Germanen in Thüringen de H. Drie-eenheid uit te leggen. Zeker is dat de kerstboom in Midden-Europa op Kerstmis omgekeerd opgehangen wordt aan het plafond van de kerk, als metafoor voor Christus, 'geboren uit de Vader en de Geest'. Maar hij wordt ook gezien als symbool van de met appelen behangen boom uit het paradijs (Genesis 2,9), die vooruitwijst naar de kruisboom, waarvan de Levensvrucht Jezus Christus hangt.

Een kerstboom in huis halen is een uit de zestiende eeuw daterend, Duits gebruik. Een oud handschrift met de Memorabilia van de stad Straatsburg uit de jaren 1582-1604 spreekt over de met papieren rozen, bladgoud, appels, koekjes en suiker versierde dennenboom die met Kerstmis in de huiskamer wordt geplaatst. Goethe is blij

verrast als hij op Kerstmis 1765 zijn eerste kerstboom ziet binnendragen. In de loop van de negentiende eeuw heeft de kerstboom met zijn glinsterende ballen en sterren, klokjes en koekjes en natuurlijk kaarsjes, zich over heel Noord-Europa en de Verenigde Staten verspreid. Toch duurt het tot ca. 1840 voordat de eerste boom in ons land zijn intrede doet, en wel in Hemmen (Gld.). De Katholieke Kerk heeft de kerstboom nog lang als puurheidens symbool gezien. Volgens Welters in 1877 is de kerstboom in Limburg onbekend; pas na 1945 verschijnt ze in katholieke huiskamers. Bik (zelf een priester) beveelt in zijn boek *Feest- en vierdagen* uit 1956 het

gebruik van een kerstboom aan, maar dan in katholieke zin, dat wil zeggen in combinatie met een kerststal. Hélène van Mecklenburg, vrouw van de hertog van Orléans en van Duitse afkomst, laat in 1837 haar kerstboom in de Tuilerieën optuigen met ballen. In voorchristelijke tijden hangt men de ballen in een boom om boze geesten te weren. En in het kader van de kerstboom als herinnering aan de paradijsboom verwijzen de ballen naar de appel waarvan Adam en Eva aten. Kerstballen nu worden geblazen van glas. Dat kan ambachtelijk door mensen gebeuren of machinaal. Handmatig geblazen ballen komen tegenwoordig vooral uit Oost-Europa. Na het blazen brengen decorateurs de versieringen aan

op de bal. Ze doen dat door met een injectienaald lijm op de bal te spuiten, waar overheen dan glitter wordt gestrooid. In 1880 wordt in Duitsland het procédé uitgevonden van het glas verzilveren.

De piek staat voor de ster die de wijzen leidde naar de stal waar Jezus werd geboren. Maarten Luther is de eerste die rond 1510 in Riga (Litouwen) zijn boom tooit met kaarsjes, als een verwijzing naar de 'Ster van Bethlehem'. Prinses Henriëtte van Nassau-Weilburg, echtgenote van de Oostenrijkse aarts-hertog Karl, ontsteekt in 1816 voor het eerst in Wenen de kaarsen in de kerstboom. Haar voorbeeld vindt weldra navolging en vanaf die tijd hoort een boom met lichtjes tot de vaste ingrediënten van Kerstmis.

••• KERSTCADEAUTJES EN KERSTMAN

Luther is het ook die het gebruik invoert om elkaar met Kerstmis cadeautjes te geven, als tegenwicht tegen het 'paapse' Sinterklaasfeest. Tenslotte is niet een menselijke heilige de gever van alle goeds, maar God alleen, zeker in de vorm van het kerstkind. Daarmee wordt Kerstmis het schenkefeest bij uitstek. In Engeland heet tweede kerstdag niet voor niets Boxing Day: de dag van de pakjes!

Daarmee is ook de kerstman geboren, die in Engelssprekende landen nog wél de naam Santa-Klaus behoudt, als herinnering aan Sinterklaas. Al in de negentiende eeuw begint het aantal kerstadvertenties in Nederlandse kranten sterk te groeien. Vlak na de Tweede Wereldoorlog is Santa in ons land een redelijk geaccepteerde figuur. Zowel Sint als Santa blijken tegenwoordig goed naast elkaar te kunnen bestaan. Daarbij geldt wél een duidelijke rol- en taakverdeling, waarbij de kerstman niet te vroeg mag verschijnen.

Het is ook al een uit de Middeleeuwen stammende gewoonte om met Kerstmis de armen en gebrekkigen te gedenken door het uitdelen van voedsel. In Vlaanderen worden daags voor Kerstmis koeken of broodjes door de arme kinderen opgehaald onder het motto: "het offer aan de zielen vervangen door het offer aan de armen". In Neeroeteren konden kinderen vroeger op tweede kerstdag een broodje ophalen bij de molenaar. In enkele plaatsen rond Brunssum trekken kindneren door het dorp, roepend 'heio', waarbij ze appels en noten toegeworpen krijgen. In Geleen gooit de koster na de vespers een broodje uit de kerktoren. De jeugd vecht er om en wie het bemachtigde is de broodjeskoning. De koster krijg als beloning in elk huis een brood. Dit gebruik is in 1842 afgeschaft.

Kerstmannen uit vroeger eeuwen zien er heel anders uit dan de ons zo bekende gezellige oude dikzak in rood kabouterpak met witte biezen, bel en een grote zak met cadeautjes op de rug. Die wordt eind jaren twintig van de twintigste eeuw 'uitgevonden' door de politiek tekenaar Thomas Naarst en in 1931 door Coca Cola in een grootscheepse reclamecampagne onder leiding van art-

director Haddon Sundblom ingezet.

••• ANTI-KERSTMIS

Calvijn is een veel minder grote fan van Kerstmis. Hij herkent er te veel heidense symboliek in. Onder zijn invloed verdwijnt in calvinistische landen alle franje als spe-

De Geboorte van Christus. G. Doré, 1866, houtgravure. (bron: Geschiedenis van het Nieuwe Testament p.2)

een kerststal in zijn kerk te zetten. Als onder koning Karel II de monarchie in 1660 wordt hersteld, komen veel oude kerstgebruiken terug. De puriteinse invloed blijkt echter hardnekkig. Pas tegen het eind van de negentiende eeuw begint men in Engeland Kerstmis weer kleurrijk te vieren. In de Verenigde Staten wordt door het verzet van sommige protestantse kerken 25 december pas in 1970 een nationale feestdag.

••• COMMERCIALISERING

In het begin van de twintigste eeuw begint het zakenleven interesse te krijgen in het kerstfeest. In de grote steden van de Verenigde Staten wordt Kerstmis naar onze verhoudingen vaak erg groots en met veel pracht en praal gevierd. Maar ook in onze gesecculariseerde tijd hebben de glitter en glimmer het hier en daar van de ingetogenheid gewonnen. Al zijn er tekenen dat sommigen, ook niet-christenen Kerstmis weer beginnen te zien als een feest van bezinning en rust. Dat blijkt ook uit een onderzoek dat het NIPO in december 2000 hield. Dat jaar wordt er voor ca. 700 miljoen gulden (ca. 310 miljoen euro) aan kerstcadeaus uitgegeven en gaat slechts een kwart van de Nederlanders naar een kerkdienst. Ondanks dat zitten met Kerstmis de kerken overvol, meestal met mensen die je anders niet ziet. Opmerkelijk is ook dat de kerstversiering in Nederland zich steeds meer verplaatst naar buiten en daarbij steeds uitbundiger wordt. Met name de lichtslang is niet meer te stoppen.

••• XMAS

De gewoonte van Amerikanen – en in navolging daarvan ook in ons land – om steeds vaker Xmas in plaats van Christmas/Kerstmis te schrijven, heeft niet alleen met versierselen of trendy woordgebruik te maken. Xmas heeft ook een diepere betekenis. De X is volgens de Griekse schrijfwijze namelijk Chi, de beginletter van de naam Christus. (Wij kennen dat nog in de letters XP op graftekens, waarbij de P de Griekse letter Rho is, samen onze Chr.=Christus).

••• KERSTLIEDEREN

Van oudsher zijn er Latijnse kerst- en adventsliederen bekend, zoals *Rorate coeli desuper*, gebaseerd op het boek met voorspellingen van Isaias (Jesaja) en afkomstig van de paters Oratorianen uit de zeventiende eeuw. Nog een bekend lied is het *Adeste fidelis*. Ook het *Puer natus est* wordt met Kerstmis veelvuldig gezongen, hoewel het eigenlijk gecomponeerd is bij gelegenheid van de geboorte van de latere keizer Karel V. Hoewel Engelstalige kerstliederen terrein winnen, verdwijnen de Nederlandstalige liederen gelukkig niet van het toneel. Sommige daarvan vormen een kostbaar cultuurbezit uit een ver verleden. Ze liggen in het geheugen verankerd; zo zingen al onze voorouders *Nu zijt welkome* en *Maria die zoude naar Bethlehem gaan*. Het meest

bekend is toch *De herder-tjes lagen bij nachte*, waarvan in 1852 door Alberdinck Thijm wordt vermeld dat het door kinderen in Utrecht langs de straten wordt gezongen.

We hebben een kleine maar kostbare schat aan kerstliederen uit de Middeleeuwen. De meeste schrijvers daarvan zijn anoniem en de liederen worden zingend van geslacht doorgegeven. Soms wordt daarbij de tekst iets aangepast. Zo vermeldt het Middelnederlandse lied *Maria die zoude* dat er 'rijm' op de daken lag. Wij zingen daar 'rijp', maar dat zou in de Middeleeuwen niet herkend zijn, want dat betekende 'rups'! 'Rijm' stond voor een dun laagje korelsneeuw. Uit het hart gegrepen en in de meeste talen vertaald is het Duitse 'Stille Nacht'. Het is gedicht door kapelaan Jozef Mohr van Oberndorf (Oostenrijk) en getoonzet door Frans Gruber, plaatsvervangend organist in die plaats. Het wordt daar voor het eerst gezongen in de kerstnacht van 1818, met luitbegeleiding van Gruber omdat het orgel defect is. Voor de schepers zal later tegen de Sint Nicolaaskerk van Oberndorf een sprekend monument worden opgericht.

••• PLANTEN ROND KERST

Omdat de mens in vroeger tijden veel in nauwer contact leeft met de hem omringende natuur, is het begrijpelijk dat velerlei planten aan elk feest te

pas komen. Zo ook bij Kerstmis. Eén daarvan, de kerstboom, hebben we hiervoor al genoemd.

De hulst (*Hex Aquifolium*) of steekpalm geldt bij de Germanen als een heilige en gelukbrengende plant. De boze geesten slagen er nooit in haar van haar bladeren te beroven, zodat ze 's winters ook groen blijft. De knalrode besjes blijven lang hangen. Bovendien plantten de Germanen een hulststruik bij hun woningen als bescherming tegen blikseminslag. Over de hulst gaat ook nog een legende: Bij Jezus' intocht in Jeruzalem strooide het volk palmen op de weg. Toen de Joden enkele dagen later riepen 'Kruisig Hem', kregen de palmbomen waarvan deze bladeren gesneden waren, plotseling doornbladeren. Zo ontstond de hulst of steekpalm.

Zoals de hulst bij de Germanen, zo is de mistletoe (*Viscum Album* of maretak) bij de Galliërs van betekenis in het midwinterfeest. Het is eigenlijk een merkwaaardige plant. Als halfparasiet leeft ze op verschillende voedsterplanten waarin ze zich door middel van zuignappen vasthecht. Ze heeft daarbij een grote voorkeur voor bomen die wortelen in kalkhoudende grond; daarom komt ze in Nederland alleen in Limburg voor. Ook de maretak behoudt zomer en winter haar olijfgroene, spatelvormige bladeren. De witte bloemetjes leveren grauwwitte bessen,

die behalve zaadjes een kleverige vloeistof bevatten. Vogels die in de winter de bessen eten, strijken die 'lijm' met hun snavel langs de takken en zorgen zo voor de uitzaai. Daarom wordt maretak ook wel 'vogellijm' genoemd. Met het naamdeel 'mare' worden trouwens boze geesten aangeduid, die 's nachts bij de mens benauwdheid veroorzaken en boze dromen.

De merkwaaardige woekerachtige groei, die 's winters in de kale bomen extra opvalt, trekt al in de grijze oudheid de aandacht van de mensen. De Romeinen denken dat maretak geteeld en voortgeplant werd zonder zaad. De Keltische priesters, de druiden, beschouwen haar als een heilige plant. Uit de bessen bereiden ze een geneeskrachtige drank. Maar dan moeten die takken wel om middernacht uit de eik gesneden worden met een gouden sikkel. En nog steeds geldt thee, getrokken van jonge twijgen en bladeren, als een middel tegen epilepsie en krampen. En dat de mistletoe als geluksbrenger nog niet uit de gratie is bewijst het Engelse gebruik als kerstversiering, waaronder men elkaar mag kussen.

De kerstroos (*Helleborus niger* L.) groeit in Zuid-Europa in het wild, maar in ons land als sierplant. Ze bloeit van december tot maart met witte of paarsrode bloemen. De plant in haar geheel, maar vooral de wortel, bevat een vergif dat wordt gebruikt bij hartziekten. In de volksgeneeskunde wordt deze plant ook gebruikt tegen epilepsie, als niespoeder en als middel tegen verkoudheid. Daarom wordt de plant ook 'nieswortel' genoemd.

Hier en daar wordt ook de 'roos van Jericho' (*Anastatica Hierochuntica*) op kerstavond in het water gezet, bij voorbeeld in de Zaanstreek. Tegen middernacht spreiden de korte vertakkingen van deze plant zich uit en vertoont ze een bloeivorm als van een roos. Terwijl men op de ontplooiing van de bloem wacht, worden kerstliederen gezongen. In deze plant ziet men een zinnebeeld van de geboorte van Jezus, daarbij denkend aan het lied *Er is een roos ontsprongen...*

De kerstster (*Euphorbia pulcherrima*) is een soort van houtige sierplant, afkomstig uit Mexico, met langwerpige bladeren, die behoort tot de wolfmelksachtigen. De bovenste schutbladeren zijn bloedrood. Ze wordt gekweekt als kamerplant. Er zijn ook variëteiten met rose of witte schutbladeren. Door middel van kortedagbehandeling of hoge temperatuur wordt de tijd van de bloei geregeld. Vanwege de groen met rode kleur past deze plant perfect in de kersttijd.

••• ETEN MET KERSTMIS

Tot vóórchristelijke tijden gaan ook de verschillende vormen terug waarin brood en koek in de dagen rond de winterzonnewende worden gebakken. In Scandinavië kent men het Joelpaard in koekvorm, dat ook in Horst

(L.) is blijven voortleven in het uit zoet wittebroodsdeeg gebakken kerstpaard.

De kerstkransen zijn een duidelijk bewaard gebleven zinnebeeld van de zonnekringloop. Zoals de naam al aangeeft is het een ringvormig gebak van bladerdeeg, gevuld met amandelspijs en versierd met gekonfijte vruchtjes en reepjes sinaasappelschil. Ze komt ook voor in de vorm van kerststaven.

Kerstkransjes zijn ringvormige koekjes, bestrooid met suiker en amandelsnippers. Ze komen ook voor in de vorm van schuimkransen.

In Venray was het de gewoonte om bij thuiskomst uit de nachtmis balckenbrij op te dienen.

In 1329 krijgt het bakkersgilde van de Duitse stad Naumberg privileges van bisschop Heinrich van Naumberg. Als tegenprestatie verlangt hij met Kerstmis twee krentenbroden van de allerfijnste samenstelling. Dit is het begin van de kerststol. De vorm van de stol wordt verschillend verklaard. De een ziet er Jezus in, in de vorm van een wikkkelkind. Een ander ziet het als vruchtbaarheidssymbool. Het woord stol is afgeleid van 'stut'; ze worden gebakken in vormen of ringen en de broden worden daardoor in de oven gestut.

••• DRIE KONINGEN
Onlosmakelijk verbonden met Kerstmis zijn de Drie

Koningen. Volgens de bijbel zijn dit eigenlijk wijzen uit het oosten; mogelijk zijn het sterrenwicheelaars uit Babylonië geweest (zie hiervoor). In een van de psalmen is sprake van "De koningen van Tharsis en zijn kunsten zullen Hem geschenken brengen, de koningen van Arabië en Saba zullen Hem schatting betalen, alle koningen der aarde zullen Hem aanbidden". Op grond van deze tekst veranderen de wijzen langzaam in koningen in kostbare gewaden. Saba is vanouds Ethiopië, dus wordt die koning zwart. In de middeleeuwse *Legenda Aurea* krijgt hij de naam van Caspar. Zo stellen in de kunst de drie wijzen de drie toen bekende rassen voor: Melchior is de wijze westerling, Caspar de zwarte Afrikaan en Balthasar de Arabier.

••• KERSTKAARTEN
Het versturen van kerstkaarten behoort tot de vaste gewoonten van bijna alle Nederlanders. Ze zijn er in alle soorten, kwaliteiten en prijsklassen. Vooral winterlandschappen zijn populair, evenals kerstbomen en kerststukjes. Het religieuze gebeuren dat aan Kerstmis ten grondslag ligt, komt in Nederland steeds minder tot uitdrukking. Toch is de traditie van de kerstkaart nog niet zo heel erg oud. De eerste kerstkaarten worden in 1870 in Rotterdam en omgeving geproduceerd en verkocht. Het is meteen een doorslaand succes.

••• DE KLEUR ROOD
Naast – natuurlijk – de kleur dennengroen komt ook de kleur rood opmerkelijk vaak voor in relatie tot Kerstmis. Zowel de Grieken, Romeinen, Kelten als Germanen kennen het feest van de zonnende, als de kortste nacht voorbij is en de dagen beginnen te lengen. Daarbij stoken onze voorouders vuren buiten en in huis, laten vuurwielen van de bergen af rollen en houden fakkeltochten. Daarmee kan namelijk het nog zwakke zonlicht worden versterkt. Rood nu is de kleur van het vuur. Daarom rood licht, rood vuur, rode linten, rode klokken en wat dies meer zij.

••• LEVENDE NATUUR

Volgens het volksgeloof staat in de kerstnacht om 24.00 uur de tijd een ogenblik stil. Door die kloof in de tijd ontstaan vreemde verschijnselen. Zo kan men gouden vuurbollen in de lucht zien hangen. Bomen botten uit, krijgen bladeren en vruchten. De aarde wordt even weer een paradijs. In Noord-Brabant en Limburg weet men dat dieren neerknien en kunnen spreken. De haan roept 'Christus is geboren', waarop de duif vraagt 'Waar, waar?' en

het lam antwoordt 'In Bethlehem'. Bijen beginnen zacht kerstliedjes te gonzen in hun korven (Utrecht). Soms stijgt ook klokgelui op uit diepe vijvers, bronnen en plassen (Hoensbroek). Dat zijn de klokken die door de duivel uit de torens zijn gestolen. In Lull bij Venray is een vlasven waarin zo'n

klok ligt; als je in de kerstnacht een cent in het water gooit, gaat die luiden. In Venlo heeft vroeger de gewoonte bestaan om een zakje granen mee te nemen naar de kerk. Als men die granen op de vier hoogtijdagen aan de kippen voert, hebben die niets te vrezen van de stoot- of roofvogels. In Heel en Venray zetten de boeren het veevoer (hooi) buiten, opdat het door het kerstkind gezegend zal worden.

••• WEERSPREUKEN

Aan Kerstmis zijn ook enkele spreuken met betrekking tot het weer opgehangen. Zo kennen we 'Een groene Kerst, geeft een witte Pasen'. Op hetzelfde verschijnsel duiden de gezegdes: 'Zit op Kerstmis de kraai nog in het klavergroen, op Pasen zal hij het in het sneeuwveld doen' en 'Kerstmis in groen kleed houdt voor

Pasen sneeuw gereed'. Ook het omgekeerde is mogelijk: 'Kerstmis aan de wand, Pasen aan de brand'. In Venlo en omgeving kennen we dit als 'Met Kerstmis aan de deur, met Paase aan 't veur'. Ook is nog bekend: 'Kerstmis helder en klaar, geeft een goed honingjaar'. ◀

Literatuur:

N.B. Voor zover niet anders vermeld is de genoemde literatuur in het bezit van de auteur.

Bik, J.P., *Feest- en vierdagen in kerk- en volksgebruik, deel I: Rond het hoogtij van Kerstmis* (Velsen 1956), p. 69-88 (GAVenlo: 444G41).

Crijnen, T., *Eerste christenen kenden kerst niet*, in: *Dagblad De Limburger*, d.d. 24-12-2002.

Cuyper, S., *Kerstfeest dateert uit 354*, in: *Noord-Limburg op Zondag*, d.d. 23-12-1998.

De Hollandse wortels van de kerstman, in: *Zondagsnieuws*, d.d. 24-12-2000.

Derix, J., *Ouderwetse kerstgroep is weer in opkomst*, in: *Dagblad voor Noord-Limburg*, d.d. 10-12-1977.

Dionysius Exiguus, in: *Grote Nederlandse Larousse encyclopedie*, deel 8 (Den Haag 1974), p. 287 (GA Venlo, kast studie-zaal).

Eijk, I. van, *Van Aller Heiligen tot Sint Juttemis* (Utrecht/Antwerpen 1995)

Farwerck, F.E., *Het Kerstfeest vóór Christus Geboorte*, in: *Historia*, maandschrift voor geschiedenis en kunstgeschiedenis, jrg. 6 nr. 11/12 (december 1940), p. 294-296.

G.D., *Kerstmis bij diverse volkeren*, in: *Kontakt*, jrg. 10 nr. 5 (dec. 1980), p. 13-15.

Gerlachus, *Kerstkrabbe*, in: *De Katholieke Encyclopaedie*, deel 15 (Amsterdam 1936), kolom 230 (GA Venlo, 455D15).

Heuvel, H.W., *Volksgeloof en volksleven* (Zutphen 1909; Arnhem 1978?), p. 109-110 (GA Venlo, 449E12).

Hoe worden kerstballen gemaakt?, in: *Dagblad De Limburger*, d.d. 22-12-2000,

rubriek Wegwijs.

Janssen, M., *Maria die zoude naar Bethlehem gaan...*, in: *De Telegraaf*, d.d. 21-12-2002.

Kloth, Y., *Kerst steeds commerciëler*, in: *Dagblad De Limburger*, d.d. 21-12-2000.

Kerstkaarten vanaf 1890, in: *E3-Journaal*, d.d. 14-12-1983.

Kerstkind werd niet op 25 december geboren, in: *Dagblad De Limburger*, d.d. 22-12-2000, rubriek Wegwijs.

Knippenberg, H.H., *Kerstgebruiken*, in: *De Katholieke Encyclopaedie*, deel 15 (Amsterdam 1936), kolom 229-230 (GA Venlo, 455D15).

Laan, K. ter, Van Goors *Folkloristisch Woordenboek van Nederland en Vlaams België* (Den Haag 1974), p. 118, 176-177 (GA Venlo, 451G27).

Lampen, W., *Dionysius Exiguus*, in: *De Katholieke Encyclopaedie*, deel 9 (Amsterdam 1935), kolom 110 (GA Venlo, 455D9).

Mierlo, J. van, *Kerstlied*, in: *De Katholieke Encyclopaedie*, deel 15 (Amsterdam 1936), kolom 230-231 (GA Venlo, 455D15).

Moet Kerstmis in mei gevierd worden?, in: *Elsevier Weekblad*, d.d. 26-12-1970, p. 115-116.

Mostert, M., *De Geschiedenis*, in: *De Middeleeuwse ideeënwereld 1000-1300*, o. red. v. M. Stoffers (Heerlen/Hilversum 1994), p. 295-316, spec. p. 301.

Peelen, G.J., *Jezus was geen christen*, in: *De Volkskrant*, d.d. 17-12-1999.

Raephorst, M. van, *Van Sinterklaas tot Sintermerten*. Verhalen, volksverhalen, sprookjes, legenden, volksgebruiken, jaarfeesten (Rotterdam 1973), p. 48-52 (GA Venlo, 354E23).

Rakt, M. van de, *Kerst de straat op*, in: *Dagblad De Limburger*, d.d. 11-12-1999, rubriek Scala.

Schrijnen, J., *Nederlandsche Volkskunde*, deel I (Zutphen 1930?), p. 155-161; deel II (Zutphen 1933?), p. 360, 375-376 (GA Venlo, 449F25-26).

Smolders, P., *Raadsel Ster van Bethlehem opgelost?*, in: *Dagblad voor Noord-Limburg*, d.d. 22-12-1990.

Swinkels, K., *Gebruiken het jaar rond* (Venray 1990), p. 73.

Th.G.H., *Planten rond Kerstmis*, in: *Heemkalender – Limburg*, december 1970.

Vaessen, S., *De ster van Bethlehem*, in: *Dagblad De Limburger*, d.d. 21-12-1999, rubriek Natuur en Wetenschap.

Verhoeven, G., *De kerstkrabbe*, in: *Dagblad voor Noord-Limburg*, d.d. 19-12-1983, rubriek De Seizoenen.

Verhoeven, G., *Geboorte*, in: *Dagblad voor Noord-Limburg*, d.d. 22-12-1986.

Verwilt, *Kerstmis*, in: *De Katholieke Encyclopaedie*, deel 15 (Amsterdam 1936), kolom 231-232 (GA Venlo, 455D15).

Welters, H., *Feesten, zeden, gebruiken en spreekwoorden in Limburg* (Venlo 1877), p. 7-12 (GA Venlo, 448D48).

Werd Jezus echt 33 jaar?, in: *Dagblad De Limburger*, d.d. 22-12-2000, rubriek wegwijs.

Zeijden, A. van der, *Concurrentie of Collegas. de Sint en de Kerstman*, in: *Alledaagse Dingen*, nr. 1 (maart 1996), p. 14-16.

Ziegler, H., en E.R. Gruber, *Het Oerevangelie*. Wat Jezus werkelijk heeft gezegd (Baarn 2000), p. 19-21.

Zó zit dat met de kerststol; uitgave van Zeelandia

Bakkerijgrondstoffen Zierikzee.

ABCDEFGHI
VENLOOSCH
AFTELRIJMPJE
JKLMNOP
- U - V - W -
STUVW
XYZ

UBROEKWEG
VENNERHEG
WELPUNT KOM EN KWELLERLEG

IK SPRING ERIN
IK KOM ERBIJ
DE HEMEL GAAT STEEDS VERDER WEG

ULINGSHEI
'T VEN ERBIJ
WATERSCHAP PEEL MAASVALLEI

IK SPRING ERIN
IK KOM ERBIJ
DE HEMEL KOMT STEEDS DICHTERBIJ

ABCDEFGHI
DOOR
JKLMNOPQR
KOEN EYKHOUT
STUVW
FOTO
XYZ
JACQUES PEETERS

1940 | 1945

Een handreiking van de geschiedenis

FILOSOOF HANS JONAS
THE JEWISH BRIGADE
VENLO EN BAARLO

Als of de geschiedenis me een hand gaf. Door de telefoon. Op zaterdagmorgen 13 maart 2004. Sinds enige maanden probeerde ik erachter te komen waar aan het eind van de oorlog de soldaten van de Joodse Brigade uit het Engelse leger in of rond Venlo waren gelegerd. Geen mens die het wist. Nooit van gehoord. Of ik dat wel zeker wist. Joodse soldaten? In Engels uniform? In Venlo? Ogen werden groot en mondhoeken gingen naar beneden. Twijfel alom. Tot het verlossende telefoontje op die bewuste zaterdagmorgen.

Hans Jonas in 1933

DOOR KOEN EYKHOUT

Het begon met een recensie in De Groene Amsterdammer van 15 november 2003. Een bespreking van de memoires van de Duitse filosoof Hans Jonas (1903-1993). Wat me er zo aan boeide? De vechtlust van deze Jonas die als jonge joodse man uit Mönchengladbach lang voor de oorlog al in de gaten had dat het faliekant fout zou gaan met zijn vaderland? En zich er met hand en tand tegen verzette? Vanuit Palestina dienst nam in het Engelse leger en als lid van de Joodse Brigade strijdend door Italië en Duitsland in Nederland terechtkwam? In Venlo? Of bij Venlo? Want dat stond allemaal in dat stuk. Hij zou in Venlo zijn gestationeerd aan het eind van de oorlog en vlak na de bevrijding. Zeker, heel boeiend allemaal, maar meer nog dan deze

intrigerende feiten waren het de foto's bij het artikel. Eentje van Hans Jonas als jongeman en eentje toen hij al ver in de tachtig was. En op beide foto's lijkt hij op mijn oom Franz, van tante Liesbeth. Mijn favoriete oom uit Kranenburg bij Kleve. Een enigszins langgerekt gezicht met stille, zachte en intelligente ogen die veel zagen maar niet oordeelden. Het gezicht van Heinrich Böll of Konrad Adenauer, ook van die typische, je mag het niet zeggen, maar eigenlijk haast 'onduitse' koppen uit Noordrijn-Westfalen. Maar vergis je niet. Verkijk je niet op dat zachte. De rietstengel buigt wel, ze geeft wel mee, maar breekt niet.

Niettemin, behalve die foto's lag daar natuurlijk toch het gegeven dat Jonas vlak na de oorlog in Engels uniform in Venlo gelegerd was geweest. Dat leek me een onderzoekje waard. Moest toch niet zo moeilijk zijn. Over de oorlog in Venlo was toch wel zo'n beetje alles al gezegd en geschreven? Dat pakte echter anders uit. Door een aantal min of meer bekende Venlose 'oorlogsdeskundigen' werd volop meegedacht, maar de scepsis stond op de gezichten te lezen en was soms hoorbaar door de telefoon. Waar dan in Venlo? En wanneer dan wel? Eerst zien en dan geloven, zeiden de thomassen. Dan maar naar Mönchengladbach, geboorteplaats van de filosoof. Zijn memoires onder de titel "Erinnerungen" (Insel Verlag, 2003) met daarin onomstotelijk de vermelding van Venlo als 'legerplaats' van de Joodse Brigade tussen juni en november 1945, had ik inmiddels gelezen. In Mönchengladbach, in het Abteimuseum, het was intussen Kerstmis 2003, hoorde men mij met stijgende verbazing aan. Ik was te laat. Het hele jaar 2003 was het "Hans Jonas Jahr" geweest. Vanwege de honderdste geboortedag en tiende sterfdag van hun befaamde stadgenoot. Op de website kon ik het nog net nalezen voor alles eraf werd gegooit. Alle 'Veranstaltungen', symposia, tentoonstellingen, concerten, voordrachten, prijsuitreikingen, toneelvoorstellingen, soirees, speciale postzegels van de Bundespost. Maar voorbij, jammer. Schade für Sie, gnädige Herr. Leider.

Tja, dan wordt het pas echt interessant, natuurlijk. Er bleek ook nog een film te zijn gemaakt over de Joodse

Brigade waarvan Hans Jonas deel uitmaakte. Op naar Amsterdam, op carnavalsmaandag, naar het Joods Historisch Museum, daar hadden ze een video-opname van de film, een Canadese documentaire uit 1998 die strijdmakkers van Jonas, intussen krasse knarren, liet terugblikken op hun 'finest hour' toen ze als joodse soldaten kans zagen de nazi's te verslaan. Mooi. Interessant. Meer dan interessant zelfs. Net als de andere boeken van Hans Jonas. Nog volop verkrijgbaar trouwens. Zelfs in een plaatsje als Kaldenkirchen. Fraaie websites ook van de universiteiten van Nijmegen, Wageningen en Bologna die toonden hoe faculteiten Biowetenschappen nog altijd zijn werk bestudeerden. Ook mooi. Ook interessant. Meer dan dat zelfs. Alleen dat verdraaide Venlo. Waar hadden die Joodse Brigadiers nu precies gelegen? Een tweede bron sprak trouwens niet van 'in' maar van 'bij' Venlo. Maar waar 'bij Venlo'? Aan de Venlose kant van de Maas? Op het voormalige Duitse vliegveld dat men bezig was te ontmantelen? Ik beet me erin vast, maar het bleek een dood spoor te zijn. Tot ineens Baarlo in beeld kwam. Klooster De Berckt. Het weitje van Boer Bongers. Enige heren in Baarlo, die van een mede-redacteur van De Buun gehoord hadden van mijn onderzoekje, tipten elkaar. Er werd wat gebeld en gemaïld en ten slotte was er het bevrijdende telefoontje. Van Graad Kuipers. Hij reikte me als het ware de hand van de geschiedenis toen hij me op zaterdagmorgen 13 maart kon meedelen dat hij als jonge man van tweeëntwintig jaar met die joodse soldaten van de Jewish Brigade had staan praten. In de zomer van 1945. Hij kon me exact zeggen waar ze waren gelegen, in welke periode dat was en wat ze er deden. In of liever gezegd bij Venlo. Eindelijk zat het mee. Deze

geschiedenis kon ik proberen vast te leggen. Een geschiedenis in een klein stukje wereld, in Venlo en Baarlo, maar eerst en vooral een geschiedenis van hoofdpersoon Hans Jonas zelf.

Een van de clichés uit de wereldgeschiedenis is dat van de jood die zich lijdzaam laat wegvoeren naar de vernietigingskampen van de nazi's. Mensen werden van hun bed gelicht, hadden hun spulletjes al ingepakt klaarstaan boven aan de trap en liepen onder begeleiding van Nederlandse of Duitse politie braaf mee naar de trein met als eindstation "Dood". Dat is het beeld. Met een enkele uitzondering als dat van het heldhaftige maar uitzichtloze joodse verzet in het getto van Warschau, maar het beeld van de Shoah dat de geschiedenis heeft bewaard is toch vooral het beeld van de volgzame joodse man en joodse vrouw in het besef dat vechten tegen het ultieme kwaad zinloos is. Toch werd er teruggevochten. Op grote schaal. Weinigen echter hebben weet van The Jewish Brigade: een Britse leger-eenheid die volledig uit joodse soldaten bestond, grotendeels afkomstig uit het toenmalige Palestina. Zij bevochten de nazi's in Italië, Oostenrijk, Duitsland, België en Nederland in 1944 en 1945. Een van hen was de later beroemd geworden milieufilosoof of ethisch filosoof Hans Jonas (Mönchengladbach, 1903). Wat zijn rol was in die Joodse Brigade en wat Venlo daarmee te maken had, daarop wil dit artikel een lampje zetten.

Mevrouw Lore Jonas, haar man overleed in 1993 in New York waar hij ook begraven ligt, ziet wel enig verband tussen het vechten van haar man in de oorlog als lid van de Joodse Brigade enerzijds en zijn filosofisch werk anderzijds. Gedurende zijn opleiding als soldaat in het Britse leger in Palestina, maar zeker toen hij met dood en verderf op de slagvelden in Europa werd geconfronteerd, werd hij met de neus op de feiten gedrukt. Filosofie was niet vrijblijvend. Hoefde niet te gaan over abstracte theorieën. Dicht bij de dood ging Hans Jonas nadenken over het leven en interesseerde hij zich meer en meer voor wat het leven voorstelt in relatie tot de aarde en de natuur en wat de natuurwetenschappen daarover te melden hebben. Zijn vrouw Lore zond hem vanuit Palestina boeken van Darwin en Huxley en hij schreef haar onder meer zijn zogenaamde *Lehrbriefe* vanaf het slagveld dat Europa was. Ook vanuit Venlo. Toen hij na de oorlog filosofie doceerde in New Rochelle (VS) ontstond uit deze brieven het boek *Organismus und Freiheit* dat later ging heten *Das Prinzip Leben*. Lore Jonas onderscheidt drie fasen in het werk van haar man. Met de oorlog als breuklijn. Voor de oorlog was hij vooral een historisch filosoof. Jonas publiceerde bijvoorbeeld over de Gnosis (mystieke leer over mens en wereld als verschillende entiteiten) en over de geest van de Antieken. In de *Lehrbriefe* hield hij zich vervolgens meer bezig met

de mens en de wereld anno nu. En in het boek dat hem wereldfaam bracht *Das Prinzip Verantwortung* uit 1979 (hij was vijfenzeventig toen hij het schreef) bemoeide hij zich met de toekomst van de mensheid en sprak hij zich uit over kwesties als 'technologie: zegen of vloek', bio-ethiek, klonen, euthanasie, de omgang van de mens met de planeet en het leven van plant en dier in relatie tot de mens. Vooral vanwege dit laatste boek nodigden radio- en televisieprogramma's hem uit voor hun talkshows, vochten universiteiten over de hele wereld om een gastdocentschap of zelfs maar een lezing van deze filosoof van de natuur en denker over de houding van de mens tegenover of juist in de natuur. Hij ging verder dan zijn leermeester Martin Heidegger, die halt hield bij het punt waarop de mens verantwoording verschuldigd was aan zichzelf en aan de andere mens. Jonas betrok de ganse schepping erbij.

Hans Jonas kwam in 1903 in Mönchengladbach ter wereld in een joods gezin dat weliswaar banden had met de orthodox joodse traditie, maar dat tegelijk duidelijk opgenomen was in de seculiere Duitse samenleving als geheel. Vader, textielabrikant, was lid van de 'Centralverein deutscher Staatsbürger jüdischen Glaubens' en als zodanig bijvoorbeeld zeker niet gekant tegen de Duitse oorlogvoering in de Eerste Wereldoorlog. Die integratie of assimilatie hielp het gezin later echter helemaal niks. Sprak men na de oorlog van jonge Duitsers die de 'Gnaden der späten Geburt' hadden, waardoor ze zonder schuld waren aan wat de Duitse natie had aangericht, bij vader Jonas zou je kunnen spreken van de 'Gnaden des frühen Sterbens'. Hij stierf in 1938, nog voor de massale jodenmoord en de gruwelijke Shoahmachinerie echt waren begonnen. De moeder van Hans Jonas was die 'genade' niet gegund. Zij werd in 1942 in Auschwitz vermoord. Haar zoon vernam dit pas in 1945 toen hij vanuit Venlo, waar

De niet-joodse gasten lieten hun avondje bij de jonasjes nimmer volgen door een tegeninvitatie. Niet een keer.

hij inmiddels met een deel van The Jewish Brigade was gestationeerd, terugkeerde naar zijn ouderlijk huis in Mönchengladbach en het vreselijke nieuws vernam van het overlijden van zijn moeder.

Zover was het echter nog niet toen de elfjarige Hans op 1 augustus 1914 hoorde dat de Eerste Wereldoorlog was uitgebroken. De jongen zag hoe duizenden Duitse soldaten vanuit het oosten per trein naar Mönchengladbach werden vervoerd, van waaruit ze lopend het laatste stuk naar Luik moesten overbruggen, waar Dikke Bertha, een ontzagwekkend Kruppstahl kanon stond opgesteld. Dat gaf in het gewoonlijk vredige textielstadje aan de grens bij Venlo een enorme militaire bedrijvigheid. Vader Jonas greep economisch gezien zijn kans. Bij het opperbevel in Keulen wist hij een forse order in de wacht te slepen voor de levering van grote partijen textiel voor de fabricage van tenten en kleding voor het Duitse leger. Ook onder joden was in dat eerste oorlogsjaar het patriottisme groot. De oudste neef van Hans bijvoorbeeld was zo bang dat hij vanwege zijn te jeugdige leeftijd en om zijn zwakke gezondheid zou worden geweigerd als soldaat in het oorlogvoerende Duitse leger dat hij onmiddellijk op hoge poten naar de legerleiding in Keulen trok om ervoor te pleiten dat hij toch maar in godsnaam het leger in mocht. Het mocht. Nadat pa de dienstdoende beambte een gouden muntstuk had toegestoken. Pa kocht dus iemand om, niet om zijn zoon uit een leger in oorlog te houden, nee, om hem erin te krijgen. Als jood. In een Duits leger.

De vader van Hans Jonas was een kleine, gedrongen man, zwaar in de schouders, een harde werker, een man van de daad, die het echter zijn hele leven betreurd heeft dat hij niet naar de universiteit had mogen gaan zoals zijn broers. Hij moest de zaak in, de fabriek moest een directeur hebben. Toen hij eens door zijn jongere broer op het universiteitsterrein van Bonn, waar deze studeerde, werd rondgeleid, moest hij huilen. "Dat is de wereld die ik me heb moeten ontzeggen", zei hij. Geen wonder dat deze man bij de opvoeding van zijn kinderen zoveel waarde hechtte aan een goede opleiding. Zo werd thuis alleen 'hochdeutsch' gesproken, zonder jid-

dische elementen. Het woord 'goj' (niet-jood) kwam bij niemand over de lippen. Hoewel hij op sabbath slechts zelden naar de synagoge ging in Mönchengladbach, was hij daar met joodse feestdagen wel te vinden. Thuis werd het vlees weliswaar betrokken van een joodse slager en was het eten van varkensvlees taboe, maar moeder leefde de strenge joodse voedselwetten niet echt na. Was het gezin met vakantie aan de Noordzeekust of in de Eifel, dan at men wat de hotelpot schafte, hoewel varkensvlees zoveel mogelijk vermeden werd. De moeder van Hans Jonas was een mooie, slanke vrouw. Zij wist haar leven lang haar meisjesfiguur te behouden. Veel geluk kende ze echter niet. Ze leed aan de wereld, zou je kunnen zeggen. En dan niet in abstracte zin. Nee, ze leefde mee met wat ze aan armoede en leed van mensen om zich heen zag. Waar ze maar enigszins kon, daar sprong ze bij. Ook en vooral financieel. Soms moest vader haar daarin wat afremmen. Eens zei ze over haar filantropie tegen Hans: "Je vader heeft een goed hart, Hans, maar hij vindt dat ik te ver ga. Ik moet dat echter. Mensen helpen. Van mezelf." De ellende op aarde trok haar meer dan het mooie op de wereld. Het zat haar echter ook niet mee. Zo werd bij haar zoon Ludwig in zijn kinderjaren een nare ziekte geconstateerd die ertoe leidde dat zijn gewrichten gingen 'verbotten'. Talloze specialisten en ziekenhuizen sjouwden ze af, maar het mocht niet baten. Moeder had zich al ingesteld op een leven van hulp verlenen aan deze zoon die nimmer voor zichzelf zou kunnen zorgen. Hij kwam echter door een simpele val op de slaapkamer thuis om het leven, nog pas veertien jaar oud. Zijn ruggengraat was te stijf geworden om de val te kunnen opvangen. Moeder verviel in een volstrekt passieve en zwaarmoedige lethargie en bracht haar lange dagen door in bed en op de sofa. Dit duurde een vol jaar lang. Het gezin stond erbij en keek ernaar. Het was het jaar waarin Hans als dertienjarige jongen zijn bar mitswa deed, het feest van de meerderjarigheid van een joodse jongen.

Was de rest van de familie ervan overtuigd dat je gerust Duits kon zijn en joods tegelijk, zoals je ook Duits kon zijn en katholiek of protestant, de intelligente scholier die Hans was, zag een Duitsland om zich heen dat hem deed twifelen aan dat idee. Hij meende dat met name zijn vader te optimistisch was over het antisemitisme in Duitsland. Vader dacht dat met het voortschrijden van de beschaving het geschimpscheut op joden vanzelf zou verdwijnen. Om van erger maar te zwijgen. Hans zag het anders. En ging zich oriënteren op het zionisme, het streven van joden naar een eigen staat. "Zijn we outsiders?", moet hij gedacht hebben, "dan gedragen we ons ook als zodanig en verdwijnen liever naar het Beloofde Land uit de Bijbel: Palestina." Hij begreep zijn vader ook niet zo goed. Ongetwijfeld moest deze zakenman toch geregeld tijdens zijn vele zakenreizen op min of meer virulent antisemitisme zijn gestuit?! Vaak verholen. Vaak minder verborgen. In hun eigen stad Mönchengladbach nodigden zijn ouders bijvoorbeeld regelmatig mensen uit voor etentjes en avondjes, die hen vervolgens ook weer terug uitnodigden bij hen thuis. Tenminste, als het joden waren. De niet-joodse gasten lieten hun avondje bij de jonasjes nimmer volgen door een tegeninvitatie. Niet een keer.

Dat het echt mis zou gaan, merkte Hans Jonas na de moord op politicus Walter Rathenau, toen Hans al in Berlijn studeerde. Foute blaadjes en foute groepen riepen al maanden voor de moord "Knallt ab den Walther Rathenau, die gottverfluchte Judensau". In een lange brief naar huis wees Hans zijn ouders erop dat dit toch wel het ultieme bewijs was dat joden in Duitsland niks te zoeken hadden. Met zijn vader kwam het tot felle discussies. De man die er vast van overtuigd was dat er een toekomst was voor joden in Duitsland, die jarenlang voorzitter van een joods-duitse vereniging was die maar liefst drie joodse gemeenten verenigde, moest nou net diens zoon zionist worden en zich oriënteren op een bestaan buiten Duitsland? Later echter werd zijn moeder op straat aangehouden door joodse dames die zeiden dat haar zoon achteraf toch gelijk had gehad toen hij indertijd in Mönchengladbach een zionistisch studiegroepje van de grond probeerde te krijgen. Toen het nog kon en toen het nog mocht. Een stuk of tien joodse

inwoners kreeg hij zover om zich aan te sluiten, onder wie slechts twee volwassenen. Hans Jonas was natuurlijk niet de enige die inzag dat er in Duitsland geen plaats meer was voor joodse burgers, hoe goed men ook geïntegreerd was. In de roman *Het Vaderland. Kinderjaren in Berlijn* (2000) van de schrijfster Judith Markus komt een joodse kinderjuffrouw voor in het vooroorlogse Berlijn die de kinderen uitlegt waarom ze geen Elizabeth meer heet, maar Alisa: "Het is mijn joodse naam. Al drie jaar ben ik gewoon Alisa en zo staat het ook in mijn papieren. Vroeger heette ik Elizabeth, maar dat wilde ik niet meer." Ze volgt een cursus Ivriet en leert voor verpleegster om later in Palestina een 'nuttig' beroep te hebben. Later. Of er voor Alisa een 'later' kwam, vermeldt de historie niet. Voor Hans Jonas was er dat 'later' wel. In Palestina, in Canada en in Amerika. Maar vooralsnog leefde hij in Duitsland. Ondanks de zionistische denkbelden van de jongen, moet pa heimelijk toch ook wel weer trots zijn geweest op zijn zoon, want toen Hans slaagde voor de middelbare school kreeg hij van pa twaalf bomen cadeau die voor hem in Palestina geplant zouden worden. Scholier Hans Jonas had als jongen drie 'dreams of glory', vertelde hij na de oorlog aan zijn Amerikaanse studenten. In de eerste zou hij een levensreddend medicijn voor zijn broer Ludwig ontdekken. In de tweede zouden hij en zijn broer, nadat zijn broer genezen was, in een door hem ontworpen raket door het heelal suizen. De derde droom kwam dichterbij de realiteit. Het was de droom van de eer en van het verzet. De jonge Hans zag zich als bevelhebber van een joods leger dat joodse vrouwen en kinderen dwars door een voor joden vijandig Europa veilig naar Palestina zou loodsen. Maar niet als Mozes uit de Bijbel. Nee, eerder als Hannibal, ook een held bij Freud trouwens. Hannibal was een soort rolmodel voor de scholier: een semitisch veldheer die de arrogante Ariërs wel eens een lesje zou leren.

Het strijden zou echter nog even moeten wachten. Er moest gestudeerd worden. Gelernt. In Freiburg aller-

eerst. Aan de universiteit. Zo trots was zijn vader op hem dat hij Hans beloofde dat hij zo lang mocht studeren als hij wilde, onbelemmerd bovendien in de keuze van zijn studie. Dat werd filosofie. Bij Husserl, de grote man van de fenomenologie. Hans had er niet zo'n hoge pet van op, wat versterkt werd door het opmerkelijk gedrag van de echtgenote van de beroemde filosoof. Frau Husserl zat tijdens de colleges van haar eega in de collegezaal naar de studenten te loeren. Wee degene die niet goed oplette of vergat op tijd aantekeningen te maken. Ze schroomde niet dit bij haar man te melden. Van meer belang was zijn kennismaking met de lessen van privaatdocent Martin Heidegger en met een wat oudere student bij Heidegger, Karl Löwith. Jonas zou later in Amerika in een studie van Richard Wolin een van 'Heideggers Children' genoemd worden, samen met deze Löwith, met Herbert Marcuse en met de joodse vrouw met wie hij zijn leven lang een gecompliceerde relatie zou onderhouden: Hannah Arendt. Uit alles kun je opmaken dat Hans verliefd was op Hannah, een niet alleen zeer intelligente maar ook erg mooie vrouw. Het was om de colleges van Heidegger, maar zeker ook vanwege Hannah Arendt dat Hans zich enige jaren later liet inschrijven aan de universiteit van Marburg waar Heidegger inmiddels een schare volgelingen van zijn leer van het existentialisme om zich heen had verzameld. Onder hen dus Hannah Arendt, een zelfbewuste jodin, die als studente direct al aan het begin van het semester aan een der docenten tijdens een college duidelijk maakte dat ze absoluut niet gediend was van welke vorm van antisemitisme dan ook. Dat sprak Hans Jonas als jonge, strijdbare jood natuurlijk aan. Des te groter waarschijnlijk zijn desillusie toen hij zag dat Hannah haar relatie met Heidegger niet grondig herzag, laat staan verbrak, toen deze zich bleek te hebben aangemeld als lid van de NSDAP. Met relatie is hier eveneens een waarschijnlijk erotische relatie bedoeld tussen de befaamde hoogleraar en zijn veelbelovende studente. Hierover hebben Ahrendt en Jonas echter nimmer ook met maar één enkel woord gesproken. Dat zou te pijnlijk geweest zijn voor de man die zijn verliefdheid op het mooie joodse meisje zijn leven lang zou koesteren. Ook toen hij inmiddels gelukkig getrouwd was met Lore. En

ook toen Hans en Hannah met elkaar gebrouilleerd raakten. Toen in 1961 de oorlogsmisdadiger Adolf Eichmann terecht werd in Jeruzalem, dus voor joodse rechters terechtstond om zich te verantwoorden voor zijn niet gering aandeel in de Shoah, woonde Hannah Ahrendt deze rechtszitting bij. Net als Harry Mulisch trouwens, die in *De zaak 40/61* evenals Hannah Arendt zich erover verbaasde hoe het mogelijk was dat een onooglijk, onbeduidend burgermannetje als Eichmann tot zo'n immens groot kwaad in staat was geweest. Hannah Arendt noemde dit in een boek over de zaak Eichmann 'de banaliteit van het kwaad', sindsdien een gevleugeld begrip. In een fel polemisch geschrift viel Jonas deze zienswijze aan. Volgens hem moest je ervoor oppassen het kwaad te banaliseren of te bagatelliseren. Daarmee bagatelliseerde je ook de slachtoffers van dat kwaad. Op zijn minst suggereerde je dat het toch wel erg vreemd was dat zo'n stuk onbenul zoveel slachtoffers had gemaakt. Hoe kon dat? Lag dat misschien toch ook niet een beetje aan die slachtoffers zelf? Dat zei Ahrendt weliswaar niet, maar dat zouden anderen dan wel doen voor haar, kwaadwillenden, in het verlengde van wat ze beweerd had. Bovendien hadden ze dan een 'nog wel joodse schrijfster' als bron voor hun zwarte praatjes. De kwestie zorgde ervoor dat de twee lange tijd niet met

elkaar omgingen, op geen enkele manier, zelfs geen briefje of telefoontje kon eraf. Pas twee jaar later en dan nog eerst door toedoen van Lore Jonas, de vrouw van Hans, die blijkbaar kans zag om over de schaduw van haar jaloezie heen te stappen, kwam het weer goed tussen hen. Misschien lag het er ook aan dat die Heideggers Children volkomen a-politiek waren. Of politiek naïef. Net als de professor zelf trouwens, Martin Heidegger. In wezen vonden ze het maar een ordinair bedrijf, die politiek, daar stonden ze boven. Niets voor hen. Wat hadden ze het mis. De politiek sleepte ze er met de haren bij, de een na de ander. Maar de tijden veranderden en de universiteit ook. Hans Jonas merkte dat toen hij na zijn promotie in 1929 tijdens een bezoek aan de universiteit van Heidelberg zag hoe een studierichting als sociologie tot bloei was gekomen. En die was wel degelijk politiek gekleurd.

Allengs werd het steeds duidelijker: voor de jonge dokter in de filosofie Hans Jonas was in Duitsland geen plek meer. Tijdens het grote carnavalsbal in de Kaiser Friedrich Halle in Mönchengladbach in de nacht van 30 op 31 januari 1933 gonsde het ineens door de zaal: Hitler was tot rijkskanselier benoemd. Thuisgekomen zei Hans tegen zijn moeder: "God zij dank. Dat is de enige manier om van ze los te komen. Binnen een paar maanden valt het hele zaakje in elkaar." Dat was echter niet het geval en hij wist: ik moet weg. Hij kocht een zogeheten emigratiecertificaat voor Palestina, maar vertrok eerst nog naar Londen, waar hij zijn studie over de Gnosis waarop hij was gepromoveerd, liet drukken. Hoeveel was een mensenleven waard in die jaren? Een joods mensenleven? Een joods mensenleven in Duitsland? Zo'n certificaat waarmee je naar Palestina kon, kostte duizend Engelse ponden. Hans kocht er dus eentje. Ook moeder had er een. Maar ze gaf dat van haar aan een broer van Hans die op dat moment in het concentratiekamp Dachau gevangen zat. Ze vroeg Hans om haar naam op het officiële stuk te vervangen door die van zijn broer. Het lukte. De jongen kon ermee naar Palestina. Toen nog wel. Haar zoon had ze gered. Maar toen het voor haar zelf nodig was, kon het niet meer. Een nieuw certificaat gaven de Engelsen niet meer af.

'Onder hen Lore Weiner, een jong meisje dat hem zo aan zijn moeder deed denken: een langgerekt gezicht met diepe donkere ogen waarin een enigszins tragische uitdrukking gepaard ging aan een zekere schuwheid.'

Palestina ging op slot. De Engelsen wilden geen gedonder met de Arabieren. Moeder kon op legale wijze Duitsland niet meer verlaten en werd in 1942 vermoord in Auschwitz.

Toen was Hans echter allang vertrokken naar Palestina. Op een mooie nazomerdag eind augustus 1934 nam hij afscheid van zijn vader en moeder. In de tuin van hun woonhuis in Mönchengladbach. Ondanks hun voornemen om zich goed te houden, vielen ze elkaar in de laatste tien minuten snikkend om de hals in het besef dat ze elkaar hoogstwaarschijnlijk nooit meer zouden zien. Bij zijn vertrek naar Palestina zwoer Hans Jonas slechts te zullen terugkeren naar Duitsland als soldaat van een veroveringsleger. En niet eerder. Intuïtief voelde hij dat slechts met wapens kon worden gewroken wat men kapot had getrapt: zijn eergevoel als mens. Ze zouden elkaar echter nog eenmaal treffen. In Jeruzalem. Joods Paasfeest 1936. Toen zijn ouders bij hem in Jeruzalem op bezoek waren, samen met een bevriend ouderpaar dat ook op bezoek was bij hun zoon, zag Hans een zieke vader die zich met een wandelstok moest ondersteunen. De kanker die zijn lijf teisterde werd hem twee jaar later fataal. Het was vooral deze ziekte die vader en moeder deed besluiten om terug te gaan naar Duitsland en niet in Palestina te blijven. Net als het andere ouderpaar trouwens. Ook zij keerden terug naar nazi-Duitsland. Geen van hen overleefde de oorlog.

In Jeruzalem leefden meer joodse emigranten die nazi-Duitsland waren ontvlucht. Hans Jonas werd liefdevol in hun kring opgenomen. Een kring van doktoren, journalisten, leraren en hoogleraren, bakkers, slaggers en boekhandelaren bij wie Hans zich ogenblikkelijk thuis voelde. Onder hen Lore Weiner, een jong meisje dat hem zo aan zijn moeder deed denken: een langgerekt gezicht met diepe donkere ogen waarin een enigszins tragische uitdrukking gepaard ging aan een zekere schuwheid. Het gezicht van Gertrud Fischer ook, een christelijk meisje uit Stuttgart van wie hij lang voor de oorlog erg veel had gehouden. Vier jaar lang. Tot het voor Duitsland en de wereld fatale jaar 1933 toen Hitler aan de macht kwam. Hans en Gertrud maakten in dat jaar een lange wande-

'Toen Hans Jonas dan eindelijk met zijn eenheid door het verslagen Duitsland trok, zijn land van herkomst, het land van zijn vader en moeder, schaamde hij zich er niet voor dat hij zijn hart voelde jubelen toen hij de verwoesting van het land voor zich zag.'

ling door de heuvels van de Spessart. In een herberg hoorden ze zo op het oog kalme, rustige mannen zingen "Wenn's Judenblut vom Messer fließt, dann geht's nochmal so gut." De kroezen bier op tafel. Hans werd woedend, sprong op, liep op ze af en zei tegen ze: "Goed, hier heb je je jodenbloed. Kom maar op. Trek je mes maar." Het werd een rel. Hans en Gertrud werden gewapend begeleid tot aan de grens van het dorp en hen werd bezworen nooit meer een voet te zetten in de streek. Nog zo'n moment voor Hans dat hem meer dan duidelijk maakte hoe het ervoor stond in zijn land. Maar goed, Gertrud was dus ook zo'n meisje met de trekken van zijn moeder. Net als Lore Weiner in Jeruzalem. De liefde voor Lore in Palestina droeg gelukkig meer toekomst. Al duurde het tot 1943 voor ze in Haifa konden trouwen. Lore moest zich namelijk eerst laten scheiden van haar toenmalige echtgenoot.

De joodse mannen in Palestina bereidden zich intussen voor op de oorlog. Op twee fronten. Allereerst tegen de Arabieren. Met van de Engelsen gekochte maar ook gestolen wapens en met hulp van financiële steun uit het buitenland oefenden ze zich in het verdedigen van hun gezinnen, hun huizen en hun dorpen en steden tegen aanvallen van buitenaf. Zonder officiële steun van het Engelse leger. Inmiddels echter was de Tweede Wereldoorlog uitgebroken en na de val van Frankrijk zagen de Engelsen eindelijk de noodzaak ervan in om in Palestina joodse eenheden in dienst te nemen. Dat ging echter niet van harte. In de strijd tegen de Duitsers hadden ze de steun van de Arabieren hard nodig. Voor de olie bijvoorbeeld, ook toen al. Vandaar dat het tot 1943 duurde voordat er echt sprake kon zijn van een min of meer officiële Jewish Brigade.

Al sinds 1939 namen joodse Palestijnen dienst in het Engelse leger. Weizman, leider van de Jewish Agency, een politieke belangenorganisatie met de Hagana als militaire tak, drong er bij voortduring op aan bij Winston Churchill om in het Engelse leger joodse soldaten op te nemen. In een eigen organisatie welteverstaan. Die joodse mannen hadden zo hun eigen belangen. Ze wilden laten zien dat 'joden niet per se het slachtoffer hoe-

ven zijn' zoals een van hen het later onder woorden bracht. Pas toen de volle omvang van de vernietigingskampen langzaam tot de leiders van de vrije wereld begon door te dringen, vatten de Engelsen sympathie op voor de ideeën van die joodse strijders in Palestina. In september 1944 gaf Churchill eindelijk het groene licht. The Jewish Brigade was een feit. Een joodse vechtmachine in Engels uniform. Op de schouders echter duidelijk herkenbare eigen epauletten. Hiervoor koos men –joodse overlevingshumor?– de gehate, geelgekleurde jodenster. Weliswaar op een blauw-witte ondergrond, de latere vlag van Israël, maar de ster was geel. Noemen ze ons geuzen? Dan zijn we ook geuzen. Zoiets. Er kwam een uit Canada afkomstige generaal Benjamin, maar de Palestijnen die onder hem dienden, sommigen zeggen twaalfduizend, anderen hebben het over vijfduizend, riepen een eigen min of meer geheime commandostructuur in het leven. Onder auspiciën van de Hagana, de organisatie van joodse strijders met aan het hoofd de latere president van Israël Ben Goerion. Via Cyprus en Egypte belandde zo soldaat Hans Jonas als lid van deze Joodse Brigade in het zuiden van Italië van waaruit ze naar het noorden trokken. Aan de rivier de Spesio in Noord Italië kwam het tot felle gevechten, onder meer met Duitse parachutistentroepen. De eerste twintig Duitse soldaten die ze krijgsgevangen hadden gemaakt werden met verbijstering aanschouwd door de joodse jongens en mannen. Hadden zij kans gezien om deze Duitse soldaten gevangen te nemen? Die waren toch onoverwinnelijk? En zij waren toch joden? Zij waren toch de slachtoffers? Die zachtmoedig behoorden te zijn en poëtisch van aard? Op 3 april 1945 kregen ze bezoek van hun Palestijnse voormannen uit Israël die hen prezen omdat de Jewish Brigade liet zien dat joden konden vechten en konden winnen. Toen Hans Jonas dan eindelijk met zijn eenheid door het verslagen Duitsland trok, zijn land van herkomst, het land van zijn vader en moeder, schaamde hij zich er niet voor dat hij zijn hart voelde jubelen toen hij de verwoesting van het land voor zich zag. De aanblik van platgebombardeerde Duitse steden zag hij als een vorm van gerechtigheid. Nog jaren na de oorlog antwoordde hij op de vraag wat het gelukkigste moment in zijn leven was met een verwijzing naar

1940 | 1945

Hans Jonas als soldaat van de Jewish Brigade in 1944

De Jewish Brigade in 1944

het aanschouwen van deze puinhopen van Duitse steden. Karlsruhe, Keulen of Kassel, het leken wel spooksteden.

Andere eenheden van de Joodse Brigade deden dienst aan de grens tussen Italië en Joegoslavië. Daar, in de grensplaats Tarvisio, moesten ze de vluchtelingenstromen reguleren. Onder de tienduizenden vluchtelingen die allemaal van Oost naar West gingen, bevonden zich de overlevenden van de concentratiekampen uit het Oosten. Joden, meer dood dan levend, op weg naar huis. Of wat daar van over was. Toen de Palestijnse soldaten met eigen ogen zagen wat er in Europa was voorgevallen, namen hun gevoelens van wraak alleen maar toe. Begrijpelijk, maar niet goed te praten voor een soldaat. Op eigen houtje ondernamen ze acties tegen nazi's die zich in schuren en in bossen verborgen hielden. Dat was de ene kant. De wraakkant. De andere kant was dat de joodse kampslachtoffers die de Shoah hadden overleefd ineens tegenover joden stonden in uniform, joodse soldaten en joodse officieren. Met wapens. Met trucks. Met voedsel. Met durf. En met het dringende advies vooral niet terug te keren naar hun dorpen en steden in Polen of in Roemenië, omdat ze daar niks te zoeken hadden. Europa had joden niks te bieden. Palestina werd vanaf dat moment the place to be voor velen van hen.

De eenheden van The Jewish Brigade waartoe Hans Jonas behoorde werden naar het westen gezonden, richting Frankrijk (Lille), België (Luik) en Nederland (Venlo). De Engelsen zaten een beetje omhoog met deze mannen die wel heel erg fanatiek waren in hun jacht op nazi's en hun sympathisanten en die niet altijd dit geboefte overdroegen aan 'de bevoegde autoriteiten'. Bovendien was de oorlog voorbij. De vrede was getekend. Dus werden ze ondergebracht op plaatsen waar ze geen kwaad konden en waar ze toch nog van enig nut konden zijn. De Engelsen waren zo verstandig om deze joodse jongens en mannen (Hans was intussen 42 jaar)

daarom niet in Duitsland te stationeren, maar in Nederland. Om problemen te voorkomen. Een aantal Joodse Brigadiers belandde zo in Haarlem, waar ze onder meer Duitse krijgsgevangenen de plaatselijke synagoge lieten reinigen. Vanuit Lille werd de groep van Hans Jonas, die door een simpel ongevalletje aan zijn hoofd gewond was geraakt, via Luik naar Venlo gestuurd. Alsof God het zo gewild had, dacht Hans. Venlo, slechts vijftig kilometer van de stad waar hij geboren was, slechts een uurtje fietsen van Mönchengladbach. Daar leefde misschien zijn familie nog, zijn moeder wellicht, van wie hij al zo lang niets meer vernomen had, ook niet via Lore uit Jeruzalem, aan wie hij zo vaak als maar mogelijk was zijn *Lehrbriefen* stuurde. Hans wist zich nog te herinneren hoe hij als kind geregeld met de familie op de fiets naar Venlo ging om daar vlak over de grens koffie te drinken en chocola te kopen. In Venlo dus. Of bij Venlo. Beide voorzetsels worden gebruikt. Niet alleen door Hans Jonas in zijn *Erinnerungen* (door hem begin jaren negentig vertelde memoires aan twee Duitse publicisten) maar ook door een ander lid van de Joodse Brigade die toen in of bij Venlo was ondergebracht, een telg uit het befaamde geslacht van de Rothschilds, de toen jeugdige Edmund de Rothschild. Hij vertelde onder meer in de televisiedocumentaire over The Jewish Brigade *Herwonnen zelfrespect* uit 1998 hoe hij vanuit België op twee augustus 1945 naar Venlo gestuurd werd om daar landmijnen te ruimen. Aldus geschiedde. Elke dag liep hij met Duitse krijgsgevangenen naar de plaatsen in en bij Venlo waarvan men wist dat daar mijnen lagen. Hij liet twee Duitsers voorop lopen en twee opzij en nadat zij er genoeg hadden geruimd werden ze gerepatriëerd naar Duitsland. Ongelukken deden zich gelukkig niet voor. Waar dat nu precies geweest is in Venlo is moeilijk met honderd procent zekerheid vast te stellen, maar het meest waarschijnlijk is dat het hier niet gaat om Venlo, maar om Baarlo. Allereerst omdat Jonas zelf een keer zegt 'bei Venlo' en niet 'in Venlo', maar vooral omdat er in Baarlo en in Blerick mensen zijn die zich herinneren dat er vlak na de oorlog joodse soldaten gelegerd waren in en bij klooster De Berckt, dat deze joodse soldaten Engelse uniformen droegen en dat ze belast waren met

de bewaking van Duitse krijgsgevangenen. De bedoelde mijnen hebben waarschijnlijk gelegen op en bij de zogenaamde verdedigingswallen rond Blerick. De Joodse Brigade bewaakte deze Duitse krijgsgevangenen die lagen op het 'land van boer Bongers': op het grasland of bouwland tussen de huidige Napoleonsbaan, de kloostermuur en de Maas. Gewoon in het veld, niet in tenten. De 83-jarige Graad Kuipers uit Blerick weet nog hoe hij als jongeman van in de twintig met een van de joodse soldaten een gesprek voerde over de bewaking van deze krijgsgevangenen. De Duitsers lagen met honderden achter door de Engelsen neergelegde rollen prikkeldraad op het weiland. "Het zag er zwart van de soldaten", herinnert hij zich. Op het huidige kruispunt, daar waar de kloostermuur eindigt, had een lid van de Jewish Brigade achter een mitrailleur plaatsgenomen. Van daaruit kon hij namelijk het gehele veld overzien. "Zal ik ze allemaal doodschieten?", vroeg hij aan de Blerickenaar. Toen deze wat verschrikt reageerde, legde de soldaat uit dat hij het zo niet bedoeld had. En dat hij bovendien als jood misschien wat feller reageerde op Duitse soldaten dan andere Engelsen. Graad weet ook nog dat de soldaten van deze Joodse Brigade anders gekleurde schouderstukken droegen dan de rest van de Engelse troepen.

Kleinere en grotere eenheden Duitse krijgsgevangenen werden ingezet bij het ruimen van de zogenaamde 'richelmijnen' die er nog overal lagen, met name in en langs Blerick. Voor, achter en opzij zag je dan, volgens Graad, de soldaten van de Joodse Brigade met tussen hen in de Duitsers die de mijnen onschadelijk moesten maken. Om te voorkomen dat ze er 'per ongeluk expres' eentje over het hoofd zouden zien, werden de Duitsers gedwongen om na ruiming van het perceel elkaar bij de hand te nemen en ruggelings terug te lopen over datzelfde perceel. Voorwaar een breugheliaans tafereel. Of de joods-Engelse soldaten ook op andere plaatsen in of rond Venlo zijn ingezet dan in Baarlo en Blerick, het zal haast wel, maar dat zal nader onderzoek moeten uitwijzen. Dat ze tijdens vrije uren en verlofdagen naar 'de stad' –in dit geval dus Venlo– gingen lijkt me ook voor de hand te liggen.

Vanuit haar kamp in Venlo ondernam de Joodse Brigade

trouwens nog een opmerkelijke actie. Mogelijk gemaakt doordat Hans Jonas wist welke joodse families in het vooroorlogse Mönchengladbach leefden. Sommige overlevenden van de kampen spraken met grote afschuw en verbittering over joodse medegevangenen die door de Duitsers werden ingezet tegen hun kameraden. Deze zogenaamde kapo's waren vaak zeker zo wreed als de Duitse bewaking. Het gerucht ging dat een van deze kapo's terug in zijn woonplaats Mönchengladbach de Engelse stadsbestuurders had wijsgemaakt dat hij geschikt zou zijn om dat wat er nog restte aan joods leven in de stad op poten te zetten en te reorganiseren. Een van de overlevenden van de kampen had hem echter herkend. Hans Jonas, bekend met de lokale situatie, ging er vanuit Venlo op af om deze verrader, ene Paul Raffaelson, te ontmaskeren. Dat lukte hem echter niet. Bewijsmateriaal was er niet. Dat het zaakje stonk was hem duidelijk. En ook de Engelsen vertrouwden de vent niet. Maar op dat moment iets bewijzen, dat was nog niet zo makkelijk. Dus liet men het voorlopig maar zo. Het verbaasde hem echter niet dat hij jaren later in Canada in de krant las dat deze zelfde Raffaelson gearresteerd was op beschuldiging van het begaan van oorlogsmisdaden.

Veel zwaarder had Hans het natuurlijk met het bericht van de dood van zijn moeder. Opmerkelijk is het hoe zelfs op dat moment, toen het toch werkelijk wel duidelijk moest zijn wat er gebeurd was in het christelijk beschaafde Duitsland, de nieuwe bewoners van wat eens zijn ouderlijk huis was in Mönchengladbach hem vroegen toen hij eraan kwam lopen hoe het met zijn moeder ging.

Hans Jonas in Jaffa in 1946

Hans Jonas en zijn gezin in New York in 1966

En toen Hans ze de waarheid zei, dat ze in Auschwitz vermoord was door de nazi's, waren ze stomverbaasd. Ze geloofden hem niet. Wie zou nu toch zo'n aardige mevrouw hebben willen ombrengen, nietwaar? Op straat, in het centrum van de stad, vlak voor de borden waarop de namenlijsten met vermisten waren aangeplakt, werd Hans aangeklampt door een vrouw. Ze vertelde hem huilend dat ze zijn moeder in het getto van Lodz nog gezien had. Vlak voor ze naar Auschwitz werd getransporteerd.

Toen Hans Jonas in november 1945 eindelijk terugkeerde in Jeruzalem konden hij en zijn vrouw Lore door bemiddeling van een Nederlandse verpleegster een klein huisje betrekken in de heuvels boven de stad. Hij ging lesgeven, maar de druk was groot om zijn militaire opleiding en ervaring in dienst te stellen van een leger in oprichting van de nieuw te vormen staat Israël. Toen de onafhankelijkheid van Israël inderdaad werd uitgeroepen in 1948, was echter hun dochttertje Ayalah al geboren, was de broer van Lore gesneuveld in de strijd tegen de Arabische buurlanden en was Hans zelf er sowieso aan toe om eindelijk te gaan doen wat hij graag deed: zich bezig houden met schrijven en doceren, het liefst aan een universiteit. Bovendien zag hij wel aankomen dat er aan de oorlogen in het Midden-Oosten voorlopig geen eind zou komen.

Hij zei daarom geen nee tegen een uitnodiging van de Lady Davis Foundation om in Canada te gaan doceren aan de universiteit van Montreal. Een gastdocentschap in Ottawa volgde, evenals enige kortdurende aanstellingen in Chicago en Cincinnati. Zoon Jonathan werd in Canada geboren en het gezinnetje Jonas leidde al spoedig het 'happy life' van een typisch Amerikaans-Canadees campusbestaan. Het jaar 1952 bracht hem voor een kort bezoek terug naar Duitsland. Van Hannah Ahrendt had hij vernomen dat zijn grote jeugdliefde Gertrud Fischer nog in leven was. Na een lezing in München was Gertrud op Hannah afgestapt en de twee vrouwen hadden elkaar met tranen in de ogen bij de hand gegrepen. Hannah had hem ook het adres van Gertrud gegeven en Hans en Gertrud ontmoetten elkaar bij het station van München en wandelden van daar naar de beroemde Engelse Tuin in die stad om hun

Zijn artikelen en publicaties probeerden de mens een ethisch houvast te geven voor het technologisch tijdperk waarin de mensheid inmiddels verkeerde.

weerzien te vieren. Gertrud was inmiddels getrouwd en moeder van een dochttertje. Toen Lore twee jaar daarna in Duitsland moest zijn, bezocht ze deze jeugdliefde van haar man. Het klikte tussen de twee vrouwen en zo kon Hans nog jarenlang vreugdevol aanzien hoe de twee belangrijkste vrouwen in zijn leven vriendschap voor het leven hadden gesloten. In 1955 werd dochter Gabrielle geboren en in datzelfde jaar volgde de benoeming van Hans Jonas tot professor aan de New School for Social Research in New York. Hij ging er aanzienlijk meer verdienen, al kwam hij er ook snel achter dat het leven in New York dit hogere salaris aardig afroemde. Hij bleef hier tot aan zijn pensioen in 1976, hij was toen 73 jaar. Dat hij zolang doorwerkte had ook te maken met het feit dat zijn pensioenopbouw beroerd was, doordat hij pas in vaste dienst kwam toen hij 43 was.

Zijn wetenschappelijk werk ging steeds vaker over de mens in een technologische samenleving. Zijn artikelen en publicaties probeerden de mens een ethisch houvast te geven voor het technologisch tijdperk waarin de mensheid inmiddels verkeerde. De grote doorbraak bij het publiek kwam met *Das Prinzip Verantwortung* in 1979. De technologie heeft de mens in een compleet nieuwe wereld geplaatst, beweerde hij. Door de technologie groeit het bereik van het menselijk handelen explosief, ten goede maar ook ten kwade. De 'oude' filosofie biedt hiervoor geen of weinig houvast. Hoe te handelen volgens Plato of Sartre in geval van gen-technologie of

wanneer het gaat om klonen, ivf, kunstmatige levensbeëindiging of juist levensverlenging? Dat was er allemaal nog niet toen zij leefden. Er waren door de techniek heel nieuwe dimensies van verantwoordelijkheid ontstaan. De mens is voortaan niet alleen meer verantwoording verschuldigd aan zichzelf en aan zijn naaste, maar ook aan de aarde, de natuur, het milieu en aan toekomstige generaties. Handelingen zijn moreel relevant, volgens Jonas, als ze betrekking hebben op het behoud en het welzijn van de mens zelf, de medemens en de natuur, zowel voor het heden als voor de toekomst.

Samengevat in de inmiddels befaamde Drie Wetten van Hans Jonas:

Handel zo dat de effecten van je handelen verenigbaar zijn met het voortbestaan van echt menselijk leven op aarde.

Handel zo dat je de voorwaarden voor het voortbestaan van echt menselijk leven op aarde niet in gevaar brengt.

Handel zo dat je de integriteit van toekomstige generaties respecteert.

Het boek werd razend populair. Alleen al in Duitsland werden er 200.000 van verkocht. En dat voor een filosofisch werk. Hij had het trouwens in het Duits geschreven, hoewel hij al meer dan veertig jaar niet meer in Duitsland of in een Duitstalig gebied woonde. Op 11 oktober 1987 ontving Hans Jonas voor dit boek in de Paulskirche te Frankfurt de Vredesprijs van de Duitse Boekhandel. De stad Mönchengladbach nodigde Hans en Lore vervolgens uit voor een bezoek aan de geboortestad van de ethisch filosoof, inmiddels door vele milieugroepen beschouwd als de grondlegger van hun gedachtegoed. Ze bezochten ook het gymnasium van de stad en het stadsbestuur verraste hem met het opstel dat hij op zijn examen voor de middelbare school in 1921 had geschreven. Het archief van de school had alle verwoestingen van de oorlog overleefd. Men had het opstel laten inlijsten en het werd in de zaal voorgelezen. De tekst ging over de ideeënrijkdom van Goethe. Letterlijk schreef destijds de achttienjarige Hans Jonas in dit examenopstel: "En in het centrum stond de verantwoording die de mens als heerser over de aarde

BIBLIOGRAFISCH OVERZICHT HANS JONAS

Van Hans Jonas is op dit moment in de betere boekhandel te verkrijgen of te bestellen:

Bij Uitgeverij Insel:
Hans Jonas - Erinnerungen. 2003. 503 blz. 24,90 euro.
Hans Jonas - Gnosis. 1999. 450 blz. 35,80 euro.
Hans Jonas - Philosophische Untersuchungen und metaphysische Vermutungen. 1992. 257 blz. 20,80 euro.
Hans Jonas - Das Prinzip Leben. 1994. 408 blz. 24,80 euro.
Hans Jonas - Das Prinzip Verantwortung. 424 blz. 24,80 euro.
Hans Jonas - Technik, Medizin und Ethik. 1990. 324 blz. 22,80 euro.

Bij Uitgeverij Suhrkamp:
Hans Jonas - Gedanken über Gott. Drei Versuche. 1994. 104 blz. 8,80 euro.
Hans Jonas - Der Gottesbegriff nach Auschwitz. 1987. 49 blz. 5 euro.
Hans Jonas - Macht oder Ohnmacht der Subjektivität? 1987. 140 blz.
Hans Jonas - Philosophie. Rückschau und Vorschau am Ende des Jahrhunderts. 1993. 43 blz. 9,80 euro.
Hans Jonas - Das Prinzip Leben (pocketuitgave). 1997. 408 blz. 11,50 euro.
Hans Jonas - Das Prinzip Verantwortung (pocketuitgave). 1984. 426 blz. 10 euro.
Hans Jonas - Technik, Medizin und Ethik (pocketuitgave). 1987. 324 blz. 9,50 euro.

draagt." Het werd stil in de zaal. Hans fluisterde zijn Lore in het oor: "Mijn God, ben ik stil blijven staan? Ben ik al die tijd niet verder gekomen? Zei ik die dingen toen al? Toen ik achttien was?" Ondanks een steeds problematischer longemfyseem bleef hij actief. En bleef hij genieten van zijn 'schnäp-schen' en zijn sigaretje. Toen hij 89 was sprak hij een uitverkochte Prinzregenthensaal in München toe over het naderende einde van de twintigste eeuw. In juni 1992. Een half jaar later stierf hij. Op 5 februari 1993. In zijn woonplaats New Rochelle vlak bij New York. Negentig jaar oud. De stad Mönchengladbach herdacht hem in zijn honderdste geboortjaar en tiende sterfjaar door het jaar 2003 uit te roepen tot Hans Jonas Jahr. Met tentoonstellingen, symposia, films en toneel, een park werd naar hem genoemd en een standbeeld onthuld, de Bundespost kwam zelfs met speciale Hans Jonas zegels. In Venlo was dat helaas niet zo merkbaar in 2003. Ondanks alle euregio-gepraat ligt er blijkbaar nog steeds een echte grens. Terwijl Hans Jonas in 1945 hier in Venlo toch niet de minst belangrijke periode van zijn leven doorbracht. Kort van duur maar met een grote impact: de oorlog voorbij, zijn eer gewroken, zijn moeder gestorven in Auschwitz, zijn jonge vrouw Lore alleen in Palestina en hijzelf als joods-engels soldaat in Noord-Limburg. Met een dubbel hart dat vervuld was van angst zowel als hoop en met een grote mate van onzekerheid wie van deze twee het zou winnen in dat deel van zijn leven dat nog voor hem lag. ◀

De stad Mönchengladbach herdacht hem in zijn honderdste geboortjaar en tiende sterfjaar door het jaar 2003 uit te roepen tot Hans Jonas Jahr.

Hans Jonas en de burgemeester van Mönchengladbach in 1988

Hans en Lore Jonas in 1987

BIOGRAFISCH OVERZICHT HANS JONAS

1903 • Op 10 mei wordt Hans Jonas als zoon van textielabrikant Gustav Jonas en Rosa Horowitz, dochter van de opperrabijn van Krefeld, in Mönchengladbach geboren.
1921 • Diploma gymnasium. Schrijft zich in als student Kunstgeschiedenis en Filosofie aan de universiteit van Freiburg.
1923 • Volgt een agrarische opleiding in Wolfenbüttel als voorbereiding op emigratie naar Palestina.
1924 • Studie in Marburg bij Heidegger. Ontmoet Hannah Arendt. Bestudeert Gnosis.
1929 • Stormachtige verhouding met Gertrud Fischer. Gepromoveerd op Gnosis.
1933 • Besluit Duitsland te verlaten. Reist naar Londen, Nederland, Zwitserland en bezoekt in Parijs Hannah Arendt die daar inmiddels woont.
1935 • Arriveert op Joods Paasfeest in Palestina.
1936 • Bezoek van ouders aan Hans in Jeruzalem. Meldt zich aan bij Joods verzet in Palestina (Hagana).
1937 • Ontmoeting met toekomstige echtgenote Lore Weiner.
1938 • Ontvangt bericht

overlijden vader. Broer van Hans ziet nog kans naar Palestina te ontkomen. Moeder lukt dat niet meer door een immigratiestop van de Engelsen.
1939 • Na het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog meldt Hans Jonas zich als vrijwilliger in het Engelse leger.
1940 • Opleiding in Engels oefenkamp Sarafant. Doet dienst bij First Palestine Anti Aircraft Battery. Wordt ingezet in Haifa.
1942 • Deportatie moeder naar getto Lodz. Later naar Auschwitz waar ze vermoord wordt.
1943 • Huwelijk met Lore Weiner in Haifa.
1944 • Wordt lid van Jewish Brigade. Opleiding in Alexandrië. Via Zuid-Italië naar het noorden van Europa. Zendt zogenaamde filosofische Lehrbriefen naar Lore.
1945 • Eenheid Jewish Brigade van Hans Jonas trekt door Duitsland. Wordt ondergebracht in Venlo. Hans keert terug naar Mönchengladbach.
1946 • Docent Hebreeuwse Universiteit Jeruzalem.
1948 • Uitbreken Onafhankelijkheidsstrijd Israël. Hans en Lore verhuizen van Arabisch dorp

Issawye naar Jeruzalem. Geboorte dochter Ayalah.
1949 • Emigratie naar Canada. Docent Universiteit Montreal.
1950 • Geboorte zoon Jonathan. Opnieuw ontmoeting Hannah Arendt.
1952 • Reis naar Europa. Weerzien Gertrud Fischer in München.
1955 • Geboorte dochter Gabrielle. Benoeming tot professor New School for Social Research in New York.
1959 • Reeks lezingen in Duitsland.
1963 • Polemie met Hannah Arendt over 'kwestie Eichmann'.
1964 • Beroemde voordracht Hans Jonas over 'Heidegger en Theologie' aan de Universiteit van New Jersey. Pas in 1969 komt het tot een korte ontmoeting tussen Heidegger en Jonas.
1967 • Houdt zich steeds meer bezig met bio- en medisch-ethische thema's zoals hersendood en orgaantransplantatie.
1973 • Publiceert 'Organisme en Vrijheid', aanzet voor een biologische filosofie.
1976 • Emeritaat. Boek 'Das Prinzip Verantwortung' wordt overweldigend succes in Duitsland.

1982/83 • Gasthoogleraar aan Universiteit van München.
1984 • Toekenning Leopold Lukas Preis van de Universiteit van Tübingen. Toespraak bij prijsuitreiking gaat over het Godsbegrip na Auschwitz.
1987 • Toekenning Vredesprijs van de Duitse Boekhandel in Frankfurt. Ontvangt het Bundesverdienstkreuz van de Bondsrepubliek Duitsland. Ereburger van de stad Mönchengladbach.
1991 • Eredocoraat Universiteit van Konstanz.
1992 • Eredocoraat van de Vrije Universiteit van Berlijn.
1993 • Publicatie 'Filosofie. Terugblik en vooruitblik aan het eind van de eeuw.' Ontvangt op 30 januari Premio Nonino in Urbino Italië. Op 5 februari sterft Hans Jonas in New Rochelle bij New York. Hij wordt begraven in het joodse gedeelte van de oecumenische begraafplaats van Hastings in de Staat New York.

Door Thijs Lenssen

‘In mijn dromen zie ik nog steeds de zon’

Portret van Hans Thijssen
(1951-2003)

All that's left

My mind is filled with rain these days
Now I find myself alone
In a world that has changed in so many ways
Even gone are some friends we used to know

The songs I'm singin' don't sound the same
Since I don't know where I'm bound
I think I go back from where I came
It's better than be treated like a clown

(refr.)

All that's left is an empty feeling inside
When things you do
Do not turn out right
But I go on, and I'll be strong
They won't bring me down these days

There comes a time that I don't have to run
To keep myself from being chained
And in my dreams I still see the sun
It's hard to believe when you awake

(Tekst en muziek: Decennium)

Aan iemand met de naam Bode gaf hij een laatste boodschap mee. ‘Als je wilt weten hoe ik me voel, dan moet je psalm 25 lezen’, zei Hans Thijssen op een vrijdagavond tegen een café-genoot. Nog geen halve dag later, op 30 augustus 2003, eindigde zijn veelbewogen leven. Hij stapte eruit in de eenzaamheid van zijn kamer. Zijn dood werd rondverteld, er stond een overlijdensbericht in de krant, maar een artikel over zijn leven en over zijn betekenis bleef uit, ook in de weken en maanden daarna. Terwijl toch velen in Venlo hem kenden als iemand die zijn stempel op het stadsleven had gedrukt. Vergetelheid verdient hij niet. Daarom deze biografische schets, voornamelijk aan de hand van herinneringen van mensen uit zijn omgeving.

Het zal ergens in het najaar van 2000 zijn geweest. Een bijna onverklikkelijk beeld op een regenachtige dinsdagmorgen: Hans Thijssen stapte achter op de wegrijdende vuilniswagen. Ik keek nog eens, jawel, dat moest hem zijn. Hans Thijssen was - toen al bijna drie jaar bleek later - terug in Venlo. Terug van zijn Tsjechisch avontuur, een avontuur dat zo tragisch eindigde met een gevangenisstraf. En nu? Probeerde hij in Venlo weer voet aan de grond te krijgen? Te beginnen op de laagste maatschappelijke trede?

Ik kende hem niet in persoon. En wist dus ook niet hoe slecht het eigenlijk met hem gesteld was. Ik kende hem zoals zoveel mensen hem kenden: als een opmerkelijk stadsfiguur. Iemand die dj was in het OOC en midden jaren zeventig een eigen platenzaak, Satisfaction, runde, organisator was van het Zomerparkfeest, en uitbater van de cafés St. Stephen, Hemingway en het Labierint. En iemand die begin jaren negentig alles en iedereen de rug toekeerde en met een friteswagen naar Tsjecho-Slowakije vertrok.

Het was zo tegelijkertijd iemand waar je tegen opkeek, een boegbeeld van een generatie. Boegbeeld, ja, want Hans Thijssen was niet alleen een product van zijn tijd, de veelbesproken generatie van de jaren zestig en zeventig, maar speelde daarin een actieve rol. De gesprekken met familie en vrienden bevestigden dat beeld alleen maar. Hans wilde niet alleen maar meedrijven op de collectieve stroom, maar het liefst zelf activiteiten op touw zetten. Steevast wordt hij omschreven als iemand met honderd ideeën, ook al waren die niet allemaal uitvoerbaar. Hij wordt omschreven als een humorvolle, zachtaardige, vriendelijke man, die met iedereen contact kon leggen, en dat ook deed, omdat hij iedereen vertrouwde. En hij koesterde een onwrikbaar levensoptimisme, ondanks de teleurstellingen die de harde werkelijkheid hem nu en dan bezorgde. De popgroep Decennium, waarvoor Hans in de jaren zeventig lange tijd hand- en spandiensten verrichtte, droeg postuum een lied aan hem op. De laatste twee regels bezingen zijn levenshouding treffend: ‘And in my dreams I still see the sun/ It's hard to believe when you awake.’

Zet er een leeftijdgenoot naast die over dezelfde kwaliteiten beschikt en de kans is groot dat je een geslaagd carrièreman ziet staan. Waardoor liep het met Hans Thijssen dan mis?

Door drugs en alcohol? Door een gebrek aan werkelijkheidszin, aan zakelijkheid, commercieel inzicht? Een weigering om volwassen te worden misschien? Of gewoon door domme pech? Waarschijnlijk door van alles een beetje.

Een portret van Hans Thijssen moet beginnen met een schets van de tijd waarin hij opgroeide, en de generatie waarvan hij deel uitmaakte.

Er broeide iets onder jongeren in de jaren zestig en dat is nog zwak uitgedrukt. Hoewel de achtergronden overal verschillend waren, kwam wereldwijd een beweging op gang, politiek en vooral cultureel, een tegenbeweging. Sommigen spraken van een diepliggend generatieconflict. ‘De jaren zestig’ is inmiddels een begrip geworden dat associaties oproept met zulke uiteenlopende verschijnselen en gebeurtenissen als Provo, de moord op Kennedy, protesten tegen de oorlog in Vietnam, studentenopstanden naar het voorbeeld van mei ’68, en, niet in de laatste plaats, de populariteit van de Beatles en de opkomst van de pop- en jeugdcultuur. Muziek, pop- en rockmuziek, speelde bij de nieuwe levensstijl die in deze jaren ontstond een voornamelijk rol. De invloed daarvan werd nog eens versterkt door de enorme media-aandacht, op de televisie, via de radio, in kranten en in opkomende muziekbladen. De filosoof McLuhan vatte dit soort media-effecten samen in de klassiek geworden slogan ‘the medium is the message’.

Hoe overdonderend een televisieoptreden van een popgroep in die dagen kon uitwerken, verwoordt Hay Joosten, die midden jaren zestig zelf manager werd van popgroep Static: “Ik herinner mij nog goed dat de Pretty Things op tv waren. In 1963 was dat. Wow! Dat was ruig! Ruiger dan alles wat ik tot dan toe gehoord en gezien had. Vanaf dat moment veranderde mijn leven, binnen enkele maanden had ik andere vrienden, ging ik me anders kleden en ik liet mijn haar groeien.” Zo zal iedereen zich weer andere betekenisvolle jeugdmomenten voor de geest kunnen halen. De muziek haakte in op een gevoel dat blijkbaar bij veel jongeren al latent aanwezig was.

In gezinnen en vriendenkringen ontstond er een scheiding in muziekvoorkeuren. Je hield van de Beatles of je liep weg met de Rolling Stones, maar meestal niet met allebei. De Beatles vielen zelfs bij menige ouder in de smaak. Zo ook ten huize van de familie Thijssen in Blerick. “Hans en ik waren Stonesfan, mijn jongste broer en mijn vader hadden een voorkeur voor de Beatles”, vertelt Will Thijssen, de vijf jaar oudere zus van Hans. Allengs zou zijn muziekvoorkeur zich vooral gaan toespitsen op de Amerikaanse Westcoastmuziek, met namen als Moby Grape en Grateful Dead. Niet zo vreemd daarom dat hij ook fan werd van de plaatselijke groepen Static en Decennium.

Begin jaren zestig konden jongeren in Blerick, om even in Hans’ geboorteplaats te blijven, terecht in de zaal van Tivoli, waar regelmatig beatbandjes speelden. Buurtgebouw Ons Huis startte in 1966 met een poppodium, Stage ’66, waarop

Hans in Grateful Dead-shirt.

Interieur OOC. De periode van 'jong' zijn werd in de jaren zeventig flink verlengd. Bob Dylan bezong de eeuwige jeugd, in de zin van trouw blijven aan je idealen, als een soort adagium in Forever Young.

In 'Op weg naar Katmandoe', uit de Paranoia Martin show. Rechts naast hem Sjang Hermans, links Sjaak Peters. Het decor werd geschilderd door Eric Toebosch.

vanaf die tijd landelijk bekende groepen te zien waren. Static, toen nog met de naam ST plus ST (een afkorting van Stainless Steel), had er een oefenruimte in de kelder, en werd op een gegeven moment ontdekt door George Kooymans van de Golden Earring. Ons Huis groeide in de jaren zeventig uit tot een volwaardig jongeren centrum.

Vanaf midden jaren zestig probeerden in Venlo jongeren de plaatselijke politiek te bewegen een eigen ontmoetingscentrum, een eigen 'home', te creëren. In een krantenartikel in het Dagblad voor Noord-Limburg kwam een van de opvallendste groepen, die zich veel ophield rond het station, aan het woord. Het waren de 'jongens-met-lang-haar', die alleen al vanwege hun haardracht aan de kant gezet werden. Citaat uit het artikel: "Het verschil is maar een centimeter of 20, 25. Maar door die 25 centimeter staan ze meteen in een uitzonderingspositie. Ze moeten smalende opmerkingen incasseren, worden als onguur beschouwd en worden overal weggekeken. En dat alleen maar omdat ze het mooi vinden hun haren langer te dragen dan de doorsneeburger doet." Toen al (1967) werd naarstig gezocht naar een geschikt pand, maar het zou ruim drie jaar duren voor het OOC officieel geopend kon worden in een complex aan de Heutzstraat. In de tussentijd waren er regelmatig wervelende avonden voor jongeren in gelegenheden als Nationaal, jeugdhuis De Maagdenberg en café Moustache. Die evenementen gaven een combinatie te zien van muziek, theater en performances.

Het OOC, tegenwoordig Perron 55, zou zich ontwikkelen tot een bloeiend centrum van vooral muziek-, film-, theater- en dansactiviteiten. Om enkele voorbeelden te noemen: er waren Swingavonden, performances zoals de Paranoia Martin Show, een Muziekkollectief - het eerste in Nederland - werd opgericht, theatergroep Crazy Daisy zag het licht, en in OOC Zienema werden niet-commerciële films getoond.

En het haar werd bij steeds meer jongeren langer en langer. Wie het nodig vond zich tegenover de buitenwacht te verdedigen gebruikte wel de slagzin 'beter langharig dan kortzichtig'. Tot de lange lokken en baarden bijna geaccepteerd werden als een modieuze trend, die in de tweede helft van de jaren zeventig alweer aan het wankelen werd gebracht door 'punks' en 'new wavers'.

Ook bij de middelbare scholier Hans Thijssen groeide het haar spoedig tot op de schouders. En hij ging het gedrag vertonen dat paste bij de opstandige tieners. De kelderruimte van het ouderlijk huis aan de Alberickstraat werd ingericht als 'hangplek', waar hij met zijn vrienden platen kon draaien, bier kon drinken en de eerste stickies rookte. "Daar mocht ik als snotjong - ik was acht jaar jonger dan Hans - natuurlijk niet altijd bij zijn", zegt broer Bart Thijssen. Hans ontdekte het vrijheidsgevoel dat zoveel opgroeiende jongeren aansprak. Jeugdvriend Peter Engels, die hem op de MTS leerde kennen, herinnert zich hoe ze in 1970 met zijn drieën naar het concert van de Rolling Stones in Londen zouden gaan. "Dat werd gegeven in Hyde Park, kort na het overlijden van Brian Jones. Doordat de derde maar niet kwam opdagen, waren we ten-

slotte te laat voor de boot naar Engeland. Hans en ik besloten om dan maar naar Frankrijk te gaan liften. We kwamen terecht in Parijs waar we bij de Eiffeltoren in de openlucht hebben geslapen."

Muziek begon in het leven van Hans Thijssen al gauw een hoofdrol te spelen. Hij leerde zelf gitaar spelen, bezocht popfestivals, en toog regelmatig met vrienden naar het Duitse Rheindahlen in Mönchengladbach, naar de Engelse legerbasis aldaar. Peter Engels: "Mijn broer werkte daar, zodat we er belastingvrij elpees konden kopen. We kwamen soms met wel veertig platen, van een tientje per stuk, terug in Venlo, waar ze toen nog zo'n achttien, negentien gulden kostten." De liefde voor muziek kon Hans eveneens in praktijk brengen toen hij begin jaren zeventig als vrijwilliger in het OOC ging werken. Hij was er een van de dj's die op wekelijkse avonden hun favoriete platen mochten draaien. Rond diezelfde tijd kon hij zelfs zijn brood in de muziek gaan verdienen. Dat was toen hij de MTS verruilde voor een baan bij Dom van den Bergh op de platenafdeling, waar hij inkoper van popmuziek werd. Hij vervulde er een pioniersrol door platen te importeren die elders nog niet te krijgen waren. Maar op een dag hield hij het voor gezien. Will Thijssen: "Hij bleef in bed liggen, en op de vraag of hij niet moest gaan werken, reageerde hij: 'ik heb er geen zin meer in.'" Niet lang daarna, ergens in 1974, stond hij in zijn eigen platenzaak, Satisfaction, aan de Parade, een kleine zaak, maar boordevol goedkope platen, nieuwe en tweedehands. Geert Driessen, een van de opvolgers van Hans bij Dom van den Bergh en later medeoprichter van Sounds, herinnert zich: "Satisfaction deed niet onder voor bijvoorbeeld Boudisque in Amsterdam. De elpees waren bovendien goedkoop. En het was er gezellig, Hans stond vaak met een fles bier achter de toonbank, en hij kon het in zo in zijn hoofd krijgen om Jerry Garcia, de zanger-gitarist van Grateful Dead, in Amerika op te bellen als er een nieuwe plaat van de groep verschenen was." Het is een gedrag dat past bij de spontaniteit die Hans Thijssen volgens veel vrienden eigen was.

Ongeveer drie jaar, tot 1977, langer bestond Satisfaction Recordshop niet. Intussen werkte Hans nog steeds als vrijwilliger bij het OOC. In die hoedanigheid was hij in 1976 een van de initiatiefnemers van het roemrijke zomerstraatfeest. Hay Joosten, in die tijd projectleider van het OOC: "We hadden verschillende werkgroepen, waar allerlei ideeën naar voren werden gebracht, 'uitfreaken' noemden we dat: iedereen kon zijn gedachten op tafel leggen, het maakte niet uit hoe gek die waren, want we probeerden telkens met vernieuwende activiteiten voor de dag te komen. Ook Hans had vaak de meest wilde ideeën; maar er waren altijd wel mensen bij die hem dan weer met beide voeten op de grond konden zetten." Hoe het ook zij: bij een van die gelegenheden werd het plan geboren om een openluchtfestival te organiseren. "Zoiets als het Amsterdamse Festival of Fools, theater in combinatie met muziek, stond ons voor ogen. We hadden Django Edwards al eens te gast gehad en die act sloeg enorm aan. Zo kwam het eerste zomerstraatfeest tot stand, in samen-

Het pand aan de Parade waarin Satisfaction Recordshop gevestigd was. (foto: Jack Visser)

Met Hay Joosten (links) in OOC (foto: Gerard Holthuijs)

Café St. Stephen buitenaanzicht

Tijdens een Kindercafé-middag, links Kiky Bos.

In een robotkostuum trok Hans de stad in om het eerste zomerstraatfeest (1976) te promoten.

Feest voor de vrijwilligers van het Zomerparkfeest met Sjf van Oekel en Barend Servet in Galerie De Hoeve. Hans als voorzitter van de Stichting Zomerparkfeest. Rechts naast hem Sjaak Peters, de best geklede man van de avond, en Hetty Rondags, de best geklede vrouw.

werking met het vlakbij gelegen café d'n Tomp en met steun van bewoners van de Heutzstraat." Complicerende factor was dat deze straat op last van de gemeente de hele dag open moest blijven voor het verkeer. Besloten werd om 's middags alvast een soort overbrugging in de straat te maken, en het podium er op het laatste moment, meteen na winkelsluitingstijd, in te schuiven. Het evenement kende meteen veel liefhebbers. Na twee jaar werd het feest, vanwege het succes, verplaatst naar het Julianapark. Het groeide in de loop der jaren, zoals bekend, uit tot een van de grootste publiekstrekkers voor Venlo. Afgelopen jaar werd het gewaardeerd als het op één na beste festival van Nederland. Hans was de eerste voorzitter van de Stichting Zomerparkfeest, maar zijn drankgebruik stond een verantwoorde uitoefening van die functie eigenlijk in de weg. Het kwam zelfs een keer voor dat hij het programma van een verkeerde dag stond aan te kondigen. Hij legde zijn bestuursfunctie uiteindelijk noodgedwongen neer, deels ook omdat hij inmiddels andere bezigheden had.

Na Satisfaction had Hans zijn zinnen op het caféwezen gezet. Hij werd kastelein in zijn eigen St. Stephen, genoemd naar een nummer van zijn favoriete band Grateful Dead. Het café, gelegen aan de Martinusstraat, voegde zich tijdelijk in het rijtje populaire ontmoetingsplaatsen voor jongeren, zoals het OOC, café Bonaparte, Sneeuw witte en De Prins, waar af en toe grote concerten plaatsvonden. Hans woonde enige tijd boven zijn café. Het waren de jaren dat hij nog steeds ten volle genoot van zijn vrijheid. Dat hij toen al getrouwd was - aan verloven en trouwen onttrokken de meeste jongeren zich niet, ook al zetten ze zich af tegen de vorige generatie - deed aan dat vrije leven geen afbreuk.

Kiky Bos, die in deze jaren vaak met Hans optrok, tekent het dagelijks leven dat veel jongeren leidden. "Je hoefde niks in de zeventiger jaren, je woonde op kamers, sliep tot na de middag en ging dan de stad in naar je vrienden in het café of, als het mooi weer was, bij het zwembad De Onderste Molen. Over geld maakte niemand zich druk, want de sociale uitkering zorgde voor een vangnet. En met je familie had je nauwelijks of geen contact." Die opmerking sluit aan bij de geschiedschrijving over de nieuwe generatie. Jongeren bespraken hun problemen niet langer in hun eigen gezin, en met hun ouders, maar met elkaar. Ze hadden bovendien genoeg nieuwe problemen, al was het maar vanwege experimenten met drugs. Ook Hans was hier ontvankelijk voor. Kiky: "Hij tripte, probeerde, zoals wel meer leeftijdsgenoten, LSD uit, en dat bekwam hem zo slecht, dat hij er ook weer rigoureuus mee stopte. Hij zocht een alternatief in alcohol, maar dat is nooit een goed vervangingsmiddel voor LSD of coke."

Door het vrije, relatief zorgeloze leven van de jaren zeventig zijn er volgens sommigen veel talenten teloorgegaan. Daar staat tegenover dat velen kans zagen, ondanks de toenemende jeugdwerkloosheid, via vrijwilligerswerk allerlei talenten te benutten. Hay Joosten: "Ik kreeg onlangs nog van iemand te horen: 'wat goed dat het OOC er toen al was, daar heb ik dingen geleerd, waar ik nu nog baat van heb.' Het OOC was

een kweekvijver van talenten: je kon er creatieve capaciteiten ontplooiën, er was een zeefdrukkerij, een video-leerwerkplaats, je kon er met techniek en geluid, met de PA leren omgaan, en sommigen hebben daar later, toen het economisch weer beter ging, hun beroep van kunnen maken. Een stad, de lokale politiek, moet dit soort gelegenheden daarom koesteren, zodat de 'Hans Thijssens', want die zijn er altijd weer, hun initiatieven kunnen ontwikkelen."

"Twee soorten jongeren waren er in de 'scene' van de jaren zeventig", zegt ook Sjaak Peters, "actieve en passieve, en Hans hoorde duidelijk in de eerste categorie thuis." Kiky Bos kan dat alleen maar beamen: "Als we zo zaten te niksen, was Hans altijd degene die met plannen kwam en iets op touw wilde zetten. 'Kom op, we gaan dit doen, of dat'. Ten tijde van St. Stephen kwam hij bijvoorbeeld met het idee een kindercafé te organiseren, een kindercafé, dat verzin je toch niet? Iedere zaterdagmiddag waren er activiteiten voor kinderen, zoals een kwis, een levend ganzenbordspel en noem het maar op." Actief was Hans ook en vooral als het om popmuziek ging. Hij was een tijdlang manager van de in 1971 opgerichte band Decennium. Hij organiseerde gezamenlijke busreizen vanuit Venlo naar popfestivals zoals Pinkpop en onder meer naar een concert van Grateful Dead in Amsterdam. Tijdens een reis van zes weken door Amerika probeerde hij countryrockgroep Moby Grape over te halen voor een optreden in Venlo, maar dat mislukte. Naar verluidt logeerde hij in het huis van de groep, hij deed een aanbetaling, maar daar bleef het verder bij. Maar hij kwam wel terug met een stapeltje elpees die in Nederland toen nog niet op de markt waren. Niet alleen in de muziek vond de generatie waar Hans toe behoorde haar idolen, om niet te spreken van helden. Het boek *On the Road* van Jack Kerouac werd een klassieker, later gevolgd door *The Electric Kool-Aid Acid Test* van Tom Wolfe, vanaf 1971 in het Nederlands verkrijgbaar als *De Trip*. Voor sommigen waren het lijfboeken. Sjaak Peters: "Er sprak een enorm gevoel van vrijheid en romantiek uit dit soort boeken." In *De Trip*, te lezen als een biografische vertelling over de schrijver Ken Kesey, reist een groepje 'hippies', de Merry Pranksters, met een bont beschilderde bus door de Verenigde Staten. En er komt zowaar een ontmoeting met de Grateful Dead in voor.

Café St. Stephen was een kort leven beschoren. Het kreeg een slechte naam, kwam volgens sommigen in verkeerde handen, en Hans had daar geen verweer tegen. Hij was er, zoals gesuggereerd wordt, te goedaardig voor. Hij vond een nieuwe baan in café De Gouden Tijger in de Lomstraat, waar hij enkele jaren zou blijven werken. En hij kreeg, nadat zijn huwelijk strandde, een kamer boven het café. "Terwijl er eigenlijk niet te wonen viel", zegt toenmalig eigenaar Jan van Groenendaal. "Maar daar maalde Hans niet om; hij was met zeer weinig middelen tevreden." Ook Jan van Groenendaal omschrijft Hans als "een buitengewoon aardig persoon, en een goede kracht, met helaas één handicap, zijn drankgebruik." Maar hij kon volgens hem wel met prachtige ideeën voor de dag komen. "Een voorbeeld? Er verscheen een artikel

Hans en Marie-José in De Gouden Tijger

Hemingway aan de Heilige Geeststraat. (foto: Kino Linders)

Interieur Hemingway

Schrijver Ernest Hemingway

Met Marie-José in Hemingway

In Hemingway waren regelmatig live-optredens.

in de krant over VVD-Europarlementariër Cornelis Berkhouwer. Die zou tijdens een receptie een kip en een fles wijn onder zijn jas naar buiten hebben gesmokkeld. Dit voorval bracht Hans op het idee, om ter gelegenheid van het 150-jarig bestaan van De Gouden Tijger een avond te houden waarop bezoekers zoveel mogelijk flessen wijn en - plastic - kippes onder hun jas moesten verstoppen. Daar werd dan de 'Cornelis Berkhouwer trofee' voor uitgereikt."

Hans leerde in De Gouden Tijger een nieuwe vriendin kennen, zijn collega Marie-José Groenen, die korte tijd later zijn echtgenote werd. Marie-José Groenen: "Ik wist natuurlijk wel dat hij veel dronk en ik was er ook voor gewaarschuwd - ik was trouwens een stuk jonger -, maar ik was nu eenmaal verliefd op hem. Tijdens ons huwelijk heeft hij zelfs, in ieder geval voor drie maanden, een alcoholstop proberen vol te houden." Ze besloten samen een nieuw café op te richten en vroegen architect Geert Mevissen naar een geschikt pand uit te kijken. Het werd een oud pakhuis van zakenman Pasch, aan de Heilige Geeststraat, dat daarvoor wel grondig opgeknapt en verbouwd moest worden. "We hadden er een duidelijke voorstelling van hoe het interieur eruit zou moeten zien, en het moest een bruin café worden. Ik wilde er een restaurant bij, Hans eigenlijk niet, maar hij zei tenslotte: 'oké, dan doe jij de keuken.'" De naam werd bij toeval geboren. "Hans reed per auto naar Rijssen, naar een groothandel voor horecameubels en nam onderweg een lifter mee. Toen hij vertelde over zijn nieuwe café, als een soort exotische 'cantina', moest de lifter denken aan Hemingway, die vaak in dit soort cafés zat te schrijven. 'Ik heb een naam', zei Hans toen hij thuiskwam." Een portret van Hemingway kwam aan de wand te hangen.

In de zomer van 1986 opende het etablissement zijn deuren. En het draaide goed, zo goed dat Hans en Marie-José na vier jaar in staat waren om er een tweede café bij te nemen, het prachtige Labierint in de Houtstraat, dat Hans voor zijn rekening zou nemen. Het was een 'speciaalbierencafé'. Sef Derckx weet nog hoe trots Hans in 1990 achter de toog stond, toen hij alle brouwers van Limburg op bezoek had bij de presentatie van het bierboek dat Sef had geschreven. Er kwam nog een derde zaak bij, een bierwinkeltje aan de Jodenstraat, dat Hans samen met een compagnon probeerde te exploiteren, maar dat, door te weinig omzet, nog geen half jaar zou bestaan. Helaas liep ook de echtelijke relatie steeds meer schade op, voornamelijk vanwege Hans' alcoholgedrag. Want hoewel hij het thuis wel droog kon houden, bleek de verleiding aan de bar toch te groot. Marie-José Groenen: "Toen ik aangaf te willen scheiden, antwoordde hij dat hij dan alles zou verkopen om naar Tsjecho-Slowakije te kunnen vertrekken."

Wanneer Hans precies op dit idee kwam, of hij al eerder de gedachte speelde, is niet meer te achterhalen. Uit een van zijn nagelaten notities valt op te maken dat hij in mei/juni 1990 een 'tweede bezoek aan de CSSR' brengt, om zich op de hoogte stellen: het is 'ongeveer vijf maanden na 17 november 1989' (dat was de eerste dag van de 'fluwelen

revolutie' in het land, TL) '...privatisering, ... duur, bureaucratie, onoverzichtelijk, mobiel is een opening.' Met mobiel doelt hij op de rijdende cafetaria die hij dan al in gedachten heeft, 'color green' staat er ook nog bij. Hans had het plan opgevat een friteswagen in Tsjecho-Slowakije te exploiteren, want na de omwenteling waren er mogelijkheden in de openbare, particuliere verkoop. Tenminste dat dacht hij. Hij wilde er in ieder geval een nieuw leven opbouwen. Wat hem in dit voormalige Oostblokland speciaal aantrok? Het is speculeren. De mooie stad Praag? De Slavische, enigszins melancholieke mentaliteit misschien? Aan vrienden en aan zijn zus vertelde hij dat hij met Vaclav Havel had gecorrespondeerd. "Die houdt ook van de muziek van Zappa", was een van zijn uitlatingen, "en kroketten, die kennen ze er nog niet." "Maar Hans, kun je dan alles wat je hier hebt opgebouwd zomaar achter je laten?", vroeg zijn zus Will hem. Maar hij was vastbesloten zijn plan door te zetten.

En zijn dromen gingen nog verder, zoals ook stond te lezen in een interview, jaren later, in 1996 in Dagblad De Limburger: 'Hij wilde een muziekstudio opzetten, manager voor bands worden, organisator van Tsjechische Zomerparkfeesten, of uitbater van een exclusieve bierhandel en vrolijke cafés. Net zoals in Venlo destijds.'

Was zijn vertrek richting Praag een vlucht, zoals door sommigen wel geopperd is, een vlucht voor problemen in Venlo? Was het een vlucht voor zijn eigen drankprobleem? Of was het eenvoudig de zucht naar een nieuw avontuur? Het minste dat er van gezegd kan worden is dat hij zich terdege voorbereide. Hij wist een tweedehands SRV-wagen te bemachtigen en liet die ombouwen tot snackbar. Het werd een (inderdaad) groenkleurige bus, die, eenmaal gereed, dienst kon doen als een complete keuken, met een friteuse, een koeling en een bar.

Zijn laatste grote activiteit in Venlo was het mede organiseren van het Sixties-festival in de Manege in 1991. Begin 1992 ging zijn mobiele snackbar op transport. Voorlopige standplaats werd een parkje in Praag, maar in het najaar verhuisde de wagen naar een plek in het Reuzengebergte, op het drielandenpunt aan de Tsjechisch-Duits-Poolse grens. Niet geheel duidelijk is of hij er inderdaad tijdelijk succes mee boekte. Sommigen beweren dat hij er een tijd aardige inkomsten van had, maar dat hij spoedig te maken kreeg met tegenvallers. Hij kon geen personeel meer krijgen, de toeristen in het skigebied verkozen de warme, comfortabele blokhutten, en het standgeld bleek exorbitant hoog uit te vallen, vooral op die plekken waar de meeste toeristen kwamen. Er zat tenslotte niets anders op dan de SRV-wagen weer te verkopen, waarna Hans zijn heil zocht in Praag.

Daar bracht hij zijn dagen grotendeels door met het bedenken van nieuwe plannen en het spelen met ideeën, die hij overigens keurig categoriseerde, op datum of jaartal. Ze varieerden van een snoep- en fresh-fruitketen tot een breifabriek of een zweefvliegcentrum in Zuid-Amerika, en een auto- annex motorcrosscentre in Aruba. Zijn meest realistische plannen liepen, volgens zeggen, stuk op niet te verkrij-

Als zanger in een gelegenheidsbandje tijdens Schinkemert.

Achter de toeg in Speciaalbierencafé Labierint.

Hans en Marie-José bezochten Praag kort voor de omwenteling. "Daar moet je ook eens naar toe gaan. Het is net een schilderij van Anton Pieck", vertelde hij eens aan zijn zus Will.

Praagse bar

gen vergunningen en ondoorgrondelijke regels. Zijn gebrekkige kennis van de taal vormde een extra nadeel.

Ook in het uitgaansleven hield hij zich op. Het bier was bovendien lekker goedkoop. En af en toe kreeg hij Venlonaren op bezoek. Zoals Sef Derkx bijvoorbeeld, zijn vroegere collega van het Zomerparkfeest: "Via allerlei trappen kwam je tenslotte in een kleine bar terecht; daar resideerde Hans." Of zoals Rob Frey, die met Hans bevriend was sinds hij als zestienjarige hulpje werd in platenzaak Satisfaction. Rob kwam op bezoek toen hij met zijn rockgroep Gore een tournee door Europa maakte. Hans trok volgens hem in die tijd veel op met de Tsjechische Eva, in wie hij een kroegmaatje, een 'barfly' vond. Een andere vriend, Bart Zweijpfenning, probeerde hem eenmaal over te halen terug naar Venlo te komen. "Het ging niet goed met hem; ik kon mij niet voorstellen dat hij er nog een bestaan kon opbouwen." Maar Hans bleef in Praag.

Op een warme voorjaarsdag in 1994 trof Bart Zweijpfenning hem bij toeval aan in café Hemingway. Hij was in gezelschap van een Tsjech. "Toen ik vroeg hoe het nu met hem ging, zei hij dat hij in de diamanthandel zat. Opgewekt vertelde hij dat hij vanuit Schiphol met een busje op doorreis was naar Tsjechië. En hij wees trots naar zijn felkleurig shirt met opschrift Aruba." Vermoedelijk had Hans op dat moment een reis naar Aruba achter de rug. Ongeveer een maand later hoorde Bart Zweijpfenning dat hij gearresteerd was op verdenking van drugsmokkel. Hij zou betrappt zijn met een soort cocaïne pasta en met een grote hoeveelheid geld. De aanhouding vond plaats op het vliegveld van Praag, waar Hans arriveerde na een reis naar Colombia.

Vrienden betwijfelen nog steeds of de verdenking helemaal terecht was. Hans moet voor een verleidelijk voorstel zijn bezweken, maar wat hij in Aruba en Colombia precies ging doen, blijft in nevelen gehuld. Had hij niet eenvoudig als lokvogel gediend? Op de rechtbank maakte Hans' eigen lezing, dat hij erin was getuind, hoe dan ook, weinig indruk. Hij werd veroordeeld tot viereneenhalf jaar gevangenisstraf.

In het eerder aangehaalde kranteninterview konden nieuwsgierige Venlonaren kennis nemen van het Tsjechische drama van hun oud-stadgenoot. Hans zat op dat moment als gevangene nummer 5394 in de Bory-gevangenis in Pilzen, nota bene hetzelfde complex waar Vaclav Havel begin jaren tachtig nog vastzat als politiek vervolgd. De omstandigheden waren ellendig, zoals hij in het interview vertelde: "Ik zit in een cel met acht man. Er kunnen er 14 in en als ze dubbel stapelen 28. Dat gaat je behoorlijk op de wekker." Hij maakte gewag van knokpartijen en pesterijen van medegevangenen of bewakers, bijvoorbeeld wanneer 'toevallig' volle latrine-emmers omver werden geschopt. Hans Thijssen voelde zich door God en iedereen verlaten. Mogelijk dat hij in die tijd de regel uit het kinderlied op een stuk papier krabbelde: 'Hanzlein ging allein in den grossen Wald hinein!!' En erboven schreef hij 'The Vaclav's Mouse Show 89/98'.

In Venlo was intussen een comité van vrienden en kennissen opgericht om hem psychisch en ook financieel enige steun te

bieden. Over en weer werden er brieven geschreven. Sommigen zochten hem op in de gevangenis en constateerden met pijn in het hart hoe slecht het met hem ging. Rob Frey: "Hij maakte een verwarde indruk, maar dat was, gezien de toestand waarin hij zich bevond, niet verwonderlijk. Dat zijn aloude popidool Jerry Garcia in diezelfde tijd kwam te overlijden, zoals hij in een muziekblad las, vormde een dubbele aanslag op zijn gemoed." Zijn verwarring sprak ook uit de brieven die hij schreef. Marie-José: "Hij schreef dat het Leger des Heils bij hem op bezoek was geweest, en dat ze hem wilden bekeren. Hij vroeg of ik hen niet duidelijk wilde maken dat dat niks voor hem was." Pogingen om hem eerder vrij te krijgen hadden weinig resultaat. "Ik heb er zelfs nog een brief voor naar Havel geschreven", aldus Rob Frey, "maar daar heb ik nooit een reactie op gekregen."

Voor iedereen onverwacht dook Hans eind 1997 weer op in Venlo. Hij was vervoegd in vrijheid gesteld en als persona non grata het land uitgezet. "Ik kreeg een telefoontje van Bert van den Bergh van Take Five", vertelt Rob Frey, "je raadt nooit wie er tegenover mij zit, zei hij." Zus Will was eveneens verrast toen Hans haar opbelde en vertelde dat hij op de Parade was. "Ik geloofde het eerst bijna niet, hij was terug in Venlo?" Vanuit zijn naaste omgeving kreeg hij de eerste steun, in de vorm van geld en tijdelijk onderdak. Lichamelijk was hij er slecht aan toe. De uitlatingen van vrienden die hem voor het eerst weer zagen, zijn bijna gelijklopend: 'hij was een gebroken man', 'de bloem was geknakt', 'hij was sterk naar binnen geëmigreed'. Maar beetje bij beetje krabbelde hij overeind en hij voelde zich weer in staat om te gaan werken. Via het uitzendbureau kwam hij tenslotte aan een fulltime baan als vuilnisophaler bij de SITA. Will Thijssen: "Ik moet toch ergens mijn geld mee verdienen", zei hij. Nu was hij ook niet iemand die snel genoeg nam met een uitkering, maar dan nog, vuilnisman? Toch zag ik wel dat hij zich schikte in zijn situatie, hij had zijn zaakjes weer op orde, hij kon voor zijn natje en zijn droogje zorgen." En hij kon een eigen appartement aan het Helschriksel betrekken.

Hoe vaak zal de vraag niet aan opgroeiende jongens (en meisjes) gesteld zijn? 'Wat wil je later worden?' En hoe weinig jeugdigen zullen die vraag kunnen beantwoorden. In de jaren zestig en zeventig waarschijnlijk nog veel minder dan in andere tijden. Jongeren konden het antwoord op die vraag ook langer uitstellen. Want de periode van 'jong' zijn, van genieten van de vrijheid, werd in die tijd flink verlengd. Misschien ligt daarin ook een belangrijke verklaring voor het feit dat velen dolend waren, niet wisten wat ze moesten worden. Popmusici zongen erover. Zoals de jong gestorven Nick Drake (1948-1974) in zijn lied 'One of these things first'. De zanger somt een lijst van mogelijkheden op van wat hij allemaal had kunnen worden en zijn, maar is zich tegelijkertijd bewust van de alternatieven die hij dan had moeten uitsluiten. De eveneens jong gestorven dichter Nico Slothouwer (1956-1987) schreef over hetzelfde verschijnsel toen hij zichzelf eens typeerde als 'iemand die al lang iets worden moet, hij weet

De tot snackbar omgebouwde SRV-wagen (foto: PP Selen)

Hans in het raam van zijn Praagse woning tijdens een bezoek van popgroep Gore (foto: Rob Frey)

Op zijn vijftigste verjaardag

In café De Gooie Geis (2002)

Ansichtkaart van Eva vanuit Tsjechië naar zijn laatste woonadres: 'Hansi, ik wacht nog steeds op je briefkaart. Je kunt er een sturen zonder postzegel als je geen geld hebt', schreef ze. (copyright afbeelding: ZEP)

Werknemer bij de SITA

Het hoesje van de Decennium cd

niet wat, dat kun je zien.' Het is een beschrijving die zeker ook van toepassing lijkt op Hans Thijssen. Ze past bij het levenspatroon dat hij liet zien. "Vaak heb ik dat vreemde gevoel", schrijft hij eens, "dat ik van alles in mijn leven moet uitpluizen. Ik ben daar vroeg mee begonnen." 'Ondernemer' was misschien nog de beste beroepsaanduiding, maar eigenlijk zwalkte hij te zeer om daarin definitief succes te behalen. Will Thijssen: "Hij begon met veel enthousiasme aan iets, maar als het eenmaal liep dan was de Reiz er voor Hans van af." "Zijn gewoonte was 'vóór het hoogtepunt wegwezen, jongens'," zegt Pieter Koster ter inleiding van het nummer dat Decennium aan hem opdroeg. Zijn favoriet motto luidde: 'Better to burn out, than to fade away'. Slothouwers beschrijving past zeker ook bij Hans Thijssen in zijn jaren na Tsjechië. Wie hem in de stad zag lopen, kon vaststellen hoe jongensachtig hij er nog uitzag, hoewel hij al bijna vijftig was. Maar dat hij naar Venlo moest terugkeren nadat zijn dromen uiteengespat waren, daar had hij een zware dobber aan. Hij kwam bovendien terug in een tijd dat de meeste generatiegenoten zich al lang en breed gesetteld hadden, met werk, een gezin en een eigen huis. En natuurlijk was er die eeuwige drank. Het valt des te zeer te bewonderen dat hij erin slaagde om binnen enkele jaren weer een baan te aanvaarden. En wat voor een. Het dwong bij veel mensen respect af dat hij niet te beroerd was achter de vuilniswagen te lopen. Dat er wellicht ook mensen waren die leedvermaak over zijn situatie hadden, deerde hem niet. Daarvoor was hij, ondanks zijn sociale karakter, waarschijnlijk ook teveel een Einzelgänger. Hij ging zijn eigen weg en liet de mensen praten. En hij bleef spontaan zoals hij altijd geweest was. Voor straatmuzikant Sef Berkers had hij meestal wel een muntstuk paraat, en als dat niet zo was, excuseerde hij zich. Hij kon iemand met een breed gebaar begroeten en hij verscheen onverwachts ook op de reünie van zijn familie, die hij nooit helemaal verwaarloosde.

En toen stootte hij zich weer aan het leven. Twee jonge Duitse meisjes waren met hem meegegaan naar zijn appartement. Wat er zich precies heeft afgespeeld, zal wel nooit duidelijk worden, maar de meisjes meldden bij de politie dat ze aangerand waren. Vrienden houden het erop dat ze eenvoudig op zijn geld uit zijn geweest, en wraak namen toen ze dat niet kregen. In elk geval is er niemand die gelooft dat Hans dwang of zelfs geweld heeft gebruikt. Maar hij kwam opnieuw in de gevangenis terecht, acht maanden dit keer, in Vught. Toen hij weer op vrije voeten kwam, in september 2001, was hij zijn appartement kwijt. Rob Frey bood hem aan in een caravan achter zijn huis te komen wonen. Zijn baan kon hij gelukkig weer oppakken. Rob Frey: "Hij was totaal uitgeput toen ik hem in Vught ophaalde, maar binnen enkele dagen ging hij weer naar zijn werk. Veel mensen zullen medelijden met Hans hebben gehad, maar zielig was hij bij lange na niet. In de tijd dat hij hier woonde had hij een onvoorstelbaar strak ritme. Om kwart over vijf 's morgens zat hij al op de fiets, na zijn werk om vier uur ging hij naar zijn geliefde cafés. Rond zes uur 's avonds kwam hij thuis. De volgende ochtend stond

hij er weer. Zaterdags sliep hij iets langer uit, en ging ook dan naar de stad, evenals zondags, maar dan kwam hij meestal iets vroeger terug. 's Maandags pakte hij zijn arbeidsritme weer op." Na ongeveer een jaar trok Hans, die niemand tot last wilde zijn, opnieuw naar een kamer in de binnenstad. Kort daarna sloeg het lot opnieuw toe. De SITA ging met vijf wagens minder in Venlo rijden. Hans behoorde tot de mensen die daarvoor zonder werk kwamen te zitten. Die klap zou hij niet meer te boven komen. De structuur die hem tot dan op de been had gehouden viel totaal weg, in de leegte bleven alleen nog zijn kroegentochten. Hij bezocht De Gouden Arend, De Gaespiep, Den Handboog, De Gooie Geis, Carrousel, Take Five en tenslotte De Baek, vlakbij zijn kamer. Misschien liep hij ook wel bewust langs de plek waar St. Stephen vroeger was, langs 't Labierint, en langs Hemingway, waar hij zijn leven lang trots op bleef.

Het weekend na het Zomerparkfeest van 2003 werd zijn laatste weekend. De schikgodinnen willen dat hij op die vrijdagavond in een van de cafés in gesprek raakte met een man met de naam Bode. Die vroeg hem op zeker moment waarom hij zo merkwaardig liep. "Als je wilt weten hoe ik me voel, moet je Psalm 25 maar eens lezen", zou Hans hebben geantwoord. Psalm 25 is een gebed om bescherming en vergeving. '... heb medelijden met mij', luidt een van de versregels, 'want ik ben eenzaam, ik voel mij ellendig'. Dat hij deze dag enkele nog openstaande rekeningen betaalde, versterkt de symboliek van de bijbelse verwijzing alleen maar. "Het komt allemaal goed", zou hij ook tegen iemand gezegd hebben, waarbij hij een opvallend rustige indruk maakte. De kaars was blijkbaar op; Hans had zijn leven tot het uiterste geleefd. In de vroege ochtend van zaterdag 30 augustus nam hij afscheid, uren voordat de voetstappen van het winkelend publiek en de klanken van de orgelman opnieuw beslag legden op de binnenstad. Hans Thijssen zou niet meer in dit straatbeeld verschijnen. Zijn dood was natuurlijk een grote schok voor zijn omgeving, al kwam die niet als een totale verrassing, zegt vrijwel iedereen die hem goed kende. Veel ouder dan vijftig zou hij niet worden, had hij bovendien wel eens gezegd. Op de crematie werd het verhaal over de psalm aangehaald, versregels werden voorgelezen. Sef Berkers speelde twee nummers van de Beatles, terwijl Hans juist een Stones-fan was. Maar hij zou ongetwijfeld de humor hebben ingezien van dit tegendraads gebaar. En in plaats van een koffietafel te houden, liepen zijn vrienden ter nagedachtenis de caféroute die hij placht te lopen.

'Slechts de namen der grote drinkers leven voort', schreef de Chinese dichter Li T'ai-Po (701-762). Hans Thijssen was een drinker - zelf gebruikte hij wel het anagram 'thans hijsen'. Maar het zou zijn persoon en zijn verdiensten tekort doen als zijn naam alleen op die manier in herinnering blijft. ◀

Na Baarlo kwam Beieren

Uit: Psalm 25

Ik zie voortdurend naar u uit, Heer,
want u redt mij uit de gevaren.
Schenk mij uw aandacht,
heb medelijden met mij,
want ik ben eenzaam,
ik voel mij ellendig.
Mijn angsten nemen toe,
Bevrijd mij van mijn zorgen.
Zie hoe ellendig ik het heb,
hoe moeilijk;
vergeef al mijn zonden.
Zie hoeveel vijanden ik heb,
hoe fel ze mij haten.
Waak over mij en red mij,
maak me niet te schande,
bij u schuil ik.

Voorname bronnen

1. Persoonlijke mededelingen:

Kiky Bos, Jan Coopmans, Sef Derkx, Geert Driessen, Peter Engels, Rob Frey, Marie-José Groenen, Jan van Groenendaal, Sjang Hermans, Hay Joosten, Sjaak Peters, Peter Paul Selen, Bart Thijssen, Will Thijssen, Ruud Wolters.

2. Krantenartikelen en brochures

Basten, Wiel, 'Lange haren niet altijd gemakkelijk'; in: Dagblad voor Noord-Limburg, 16 september 1967.

Rombouts, Fransz (eindred.), Ontstaansgeschiedenis van het Open Ontmoetingscentrum Venlo, Helden, april 1981 (Gemeentearchief Venlo)
Verberkt, Mat, 'Aangeslagen en opgesloten'; in: Dagblad De Limburger, 23-03-1996

3. Literatuur

Damen, Paul, Jong in de jaren '60. Tijdsbeeld van een generatie, Utrecht/Antwerpen, 1992

Lubow, Arthur, Nick Drake (artikel bij de muziekbox Fruit Tree)

Tromp, Bart, Het falen der nieuwlichters, Eindhoven, 1981

Wigman, Menno (red.), Liefdesstratenplan, Verzameld werk van Nico Slothouwer, Amsterdam, 1994

Wolfe, Tom, De trip, Amsterdam, 1992

Waskowsky, Riekus, Slechts de namen der grote drinkers leven voort, Amsterdam, 1968

4. Foto's

Fotomateriaal werd ter beschikking gesteld door: Kiky Bos, Rob Frey, Marie-José Groenen, Hay Joosten, Sjaak Peters, Peter Paul Selen, familie Thijssen, Jack Vissers.

Tegelenaar Louis Orval (1923) was in 1943 een half jaar onderduiker in Baarlo. Hij leefde er in primitieve, ziek makende omstandigheden en onder een voortdurende dreiging te worden opgepakt. Hij vond een uitweg dankzij een aanbod om zijn beroep te gaan uitoefenen in Tittmoning (Duitsland). Samen met de Tegelse keramist Jac. Bongaerts reisde hij af, met het vooruitzicht een pottenbakkerij in bedrijf te brengen. Bijna een jaar lang woonde Louis in de Beierse plaats, totdat hij ontslagen werd en ander werk kreeg in het naburige Staudach-Egerndach. Vanaf zijn aankomst in Duitsland tot aan zijn terugkomst in juni 1945 hield hij een dagboek bij; verschillende notities werkte hij later uit tot een verhaal. Hieronder volgen zijn herinneringen aan de onderduikperiode, en daarna fragmenten uit de op schrift gestelde ervaringen in Duitsland. Het is voor het eerst dat hij zijn dagboek openbaar maakt.

Louis Orval, 1942

ONDERDUIKEN IN 1943

'In 1943 werk ik in de fabriek van Russel-Tiglia in Tegelen. Ik ben chef van de afdeling sieraardewerk en heb een tamelijk bevoorrechte positie als model- en gipsvormenmaker. Ik heb, ook het jaar daarvoor al, verschillende oproepen gekregen om me te melden op het arbeidsbureau in Venlo voor tewerkstelling in Duitsland. Directeur George Goossens weet mij telkens, vanwege mijn zogenaamde onmisbare positie, vrij te pleiten. De laatste oproep ontvang ik in juli 1943. Ik zou me moeten melden in een fabriek in Swinemünde waar (zoals ik na de oorlog hoorde) V1- en V2-raketten gemaakt worden. Omdat het voor Goossens steeds moeilijker wordt uitvluchten te verzinnen, moet er een andere oplossing komen.'

'Het is postbode Hekkens die mijn moeder toevertrouwt

De burcht die in gebruik was als krijgsgevangenenkamp, waarin ook hoge Nederlandse officieren werden vastgehouden.

In de kloostertuin in Tittmoning. Louis (voorste rij tweede van links) naast de Franse krijgsgevangene Jean Dupuy (midden) en Jac. Bongaerts (voorste rij rechts). Uiterst rechts een Duitse soldaat die toezicht moet houden op de krijgsgevangenen.

Rechterpagina: Louis maakt regelmatig uitstapjes naar Salzburg. Foto: met Helga Frehse (links) in januari 1944.

'Met Helga krijg ik een bijzondere vriendschap. Samen moeten we in de kelder van het voormalig klooster, waarin de Töpferei gevestigd is, klei trappen en mengen. Het is een ouderwetse manier van kleibereiding. Wij moeten elkaar aan de schouders vasthouden en dan al trappend rondraaien op een hoop klei. We worden goede collega's en heel goede vrienden, maar de oorlog staat als een muur tussen ons in. Helga is een dochter van een vooraanstaand Nazi en sterk in de geest van de Duitsers als supervolk opgevoed. Door haar opvoeding is ze erg pro-Hitler. Maar dat we ook een intiemere band niet geheel uitsluiten, blijkt uit de ongelooflijke afspraak die we op een avond maken: als Hitler de oorlog verliest en moet capituleren, zal Helga mij ten huwelijk moeten vragen, maar als Duitsland de oorlog wint mag Helga over mijn lot beslissen. De afspraak loopt overigens op niets uit. Helga zal na de oorlog teruggaan naar haar ouders in Lüneburg en is naar verluidt later met een hoge Russische officier getrouwd en naar Zuid-Amerika geëmigreerd.'

'De beginnende Töpferei bestaat uit de chef Karl Hentschel, zijn assistente Fräulein Hermann en haar Zwitserse vriendin Erna Grob, de Franse krijgsgevangene Jean Dupuy, Helga Frehse, Jac. Bongaerts en ik, maar er komen spoedig enkele andere dames bij. Mijn taak is de afdeling gipsvormen en modellen uit te bouwen. Door de oorlog mankeert het echter aan alles, zelfs de eenvoudigste spullen zijn nauwelijks te krijgen. Door dat gebrek aan van alles en de onzekere tijd ontstaan er in de loop der tijd spanningen. Samen met Jean Dupuy moet ik de kachels brandend houden en dat betekent dat we veel hout moeten hakken op soms koude dagen. Dit gaat me op den duur behoorlijk vervelen, want daarvoor ben ik niet naar Duitsland gekomen. Met Fräulein Hermann kan ik het bovendien niet goed vinden. Als ze mij op zekere dag (11 oktober 1944) weer opdracht geeft hout te gaan hakken, weiger ik pertinent en dat draait uit op een stevige ruzie tussen ons beiden. Ik word zelfs op staande voet ontslagen met de mededeling dat ik mij op het arbeidsbureau van Traunstein moet melden voor een nieuwe baan. Ik besef op dat moment

niet welke gevolgen werk weigeren voor een buitenlander in oorlogstijd kan hebben. Gelukkig kan ik dankzij een tip van een plaatselijke politiemann, die erg anti-Hitler is, aan een nieuw werkadres komen, in de naburige plaats Staudach.'

1944

Tijdens zijn verblijf in Staudach worden de gevolgen van de oorlog steeds duidelijker voelbaar. Om die sfeer zo levendig mogelijk op te roepen wordt hier verder de dagboekstijl aangehouden.

15-10-1944

'Op een stralende zondagmorgen kom ik met het lokaal-treintje Übersee - Marquartstein in Staudach aan. Staudach en Egerndach vormen samen een gemeente en liggen aan de rivier de Ache en aan de voet van de Hochgern die ongeveer 1850 meter hoog is. De firma Griesbach wordt mijn nieuwe werkplek. De fabriek is niet erg groot en ligt tegenover het kleine station, dat er stil en verlaten bij ligt en doet denken aan een decor uit een wildwestfilm. Ik meld mij bij de fabriek, waarin op dit tijdstip alleen een vrouw aanwezig is. Ze is de wanhoop nabij, omdat de tunneloven die zij moet bedienen in de soep is gelopen. Hoewel ik nog nooit zo'n oven van dichtbij heb gezien, krijg ik hem met veel moeite weer

1940 | 1945

op gang. Deze vrouw zal ik dus vanaf morgen aan de oven moeten gaan vervangen.

Ik ga vervolgens op weg naar mijn nieuwe kosthuis, gediplomeerd meester schoorsteenveger, Hinderer. Ik maak kennis met Frau Hinderer, die het erg hoog in haar bol heeft en die vreemden in de derde persoon aanspreekt, en haar ongeveer 16-jarige dochter, die duidelijk laat merken dat ze blij is dat er een jongeman in huis komt. Ik sluit voor alle zekerheid op tijd 's avonds de deur van mijn kamer af, maar zie toch af en toe de deurknop bewegen. Dit is geen lekker gevoel en ik neem me voor zo snel mogelijk een ander onderkomen te zoeken.'

'De nieuwe betrekking bij de firma Griesbach valt honderd procent mee. Het personeel bestaat uit ongeveer twintig vrouwen en een paar oude mannen. De helft van de vrouwen zijn Joegoslavische dwangarbeidsters. De anderen komen uit gebombardeerde plaatsen uit het Rijnland. De chef, Herr Godebauer, is een stokdove, voor soldaat afgekeurde man van ongeveer 40 jaar. Ik kom in ploegendienst aan de tunneloven met de Joegoslavische Maria Zagar en de gehandicapte Frans Wolfenstatter. We maken zalfpotjes voor het Duitse leger. Ik weet het zo te versieren met het wisselen van de dienst dat er voor mij telkens enkele dagen vrijaf in zitten. Die gebruik ik voor uitstapjes naar Tittmoning, Salzburg en Traunstein.'

'Na vier dagen kan ik dankzij een collega bij Frau Klara Ranz een kamer krijgen, met balkon en mooi uitzicht. Frau Ranz is weduwe en heeft een zoon en een dochter. Haar zoon Hans is soldaat aan het front in Rusland. Warm eten kan ik in Gasthof Hochgern in een zaal die bestemd is voor de vele buitenlanders, krijgsgevangenen en dwangarbeiders. Iedere nationaliteit heeft zijn eigen tafel. Ik merk dat ik als Hollander, anders dan de meeste buitenlanders, met enig respect behandeld word. De eigenaar van de Gasthof is erg anti-Hitler en laat dat aan iedereen die hij denkt te kunnen vertrouwen duidelijk merken. Ik praat urenlang met hem maar blijf wel altijd voorzichtig.'

Maandag 23-10-1944

'Ik begin aan mijn eerste bergtocht om 9 uur en ben om 11.30 uur bij het kruis op het hoogste punt van de Hochgern. Ik heb van hierboven een geweldig uitzicht tot aan de bergen in Italië toe. Ik heb het grote ijzeren kruis getekend, sta er dan pas bij stil dat ik helemaal alleen ben in deze grootse omgeving en besef in welke tijd ik eigenlijk leef. Zal ik ooit nog mijn ouders, zus en familie te zien krijgen? Het is doodstil maar de intense stilte wordt verbroken door een geronk dat aanzwelt tot een oorverdovend lawaai. Het zijn honderden zware vliegtuigen die vanuit hun basis in Italië grote steden als München gaan bombarderen. Het is verschrikkelijk angstaanjagend dit op deze hoogte mee te maken, zeker als je helemaal alleen bent. Ik ga zo snel mogelijk terug naar het dal.'

30-10-1944

'Twee dagen in mijn vroegere woonplaats. Ik bezoek vrienden en bekenden, onder wie Frau Schliemann, die mij pianoles heeft gegeven. Zij is een aristocratische dame, ongeveer 70 jaar oud en ongehuwd. Ze is erg aardig in de omgang maar streng in het geven van pianoles. Een tijdlang heeft zij aan het hof van de tsaar van Rusland piano mogen spelen, en ze heeft verschillende jaren in Amerika gewoond. Beide talen spreekt ze perfect. "Is binnenkort misschien wel gemakkelijk", zegt ze, "mij maakt het niet uit wie van de twee het eerste in Tittmoning is, de Russen of de Amerikanen, want komen doen ze toch."

31-10-1944

'Terug naar Staudach. Ik sta om half zes op en Mutti Auer, mijn vroegere kostvrouw, heeft de koffie al klaar. Het is geweldig hoe goed deze mensen voor mij zijn. Mijn trein vertrekt om 6.25 uur. Mijn oud-collega en medebewoonster Helga Frehse wuift mij vanuit haar slaapkamer misschien wel voor de laatste keer uit. Kom er vandaag weer achter hoeveel Helga voor mij gevoeld moet hebben, maar die gevoelens heb ik nooit beantwoord.

Op het station van Traunstein is het koud en donker en er hangt een akelige sfeer. De wachtende reizigers zijn allemaal zeer zwijzaam, niemand praat. Een soldaat met volle bepakking staat met enkele familieleden te wachten op de trein die hem waarschijnlijk naar het front ergens in Europa zal brengen. Bij deze wachtenden wordt helemaal niet gesproken, alleen maar bezorgd gekeken. De soldaat stapt in dezelfde trein als ik, richting München.'

13-11-1944

'Per trein naar Salzburg om sigaretten te kopen. Ik vertrek om 9 uur, maar moet vanaf Freilassing met de auto verder vanwege een bombardement en Tiefflieger die op

Kerstmis brengt Louis Orval beide jaren door in Tittmoning. Hier in 1943 bij zijn kostgezin, de familie Auer. Jac. Bongaerts (middelste rij midden) en Louis Orval (rechts) bekijken een bord dat afkomstig is van een van de pottenbakkerijen van Karl Hentschel.

Rechterpagina: De arbeidskaart van Louis in de tijd dat hij als 'Keramiker' in Töpferei Karl Hentschel werkt.

31-12-1944

'Vandaag is het zondag en de laatste dag van het jaar. Ik heb van Marianne Auer, dochter uit mijn vroegere kosthuis in Tittmoning, gehoord dat er in Bad Adelholzen een Hollandse jongen in het SS-lazaret ligt. Marianne is er verpleegster. De naam van de jongen weet zij niet, maar wel dat hij het erg zwaar heeft. Ik besluit hem op te zoeken, ook al is het een landverrader. Ik vertrek om negen uur met het lokaaltreintje naar Übersee, om daar over te stappen op de trein naar Bergen. Vanaf Bergen moet ik te voet door een halve meter hoge sneeuw naar Bad Adelholzen. Ik voel mij nu toch wel onzeker bij de gedachte wat de SS-ers ervan zullen vinden dat een Hollander een gewonde landgenoot, die soldaat is bij de Wehrmacht, komt bezoeken. Aan de ingang word ik streng gecontroleerd, maar als ik de reden van mijn bezoek vertel, mag ik naar de commandant. Ik krijg tijdens het gesprek met deze de indruk dat hij het niet erg zou vinden als de oorlog hoe dan ook snel afgelopen zou zijn. De jongen blijkt nog wel een Tegelenaar te zijn: Louis Welters ('Wiet'), zoon van een gewezen directeur van de kleiwarenfabriek Russel-Tiglia. Ik wist dat hij zich in het Duitse leger had gemeld onder andere om tegen het communisme te vechten, maar om hem hier onder deze omstandigheden aan te treffen is een volkomen verrassing. We praten urenlang over ons Tegelen, al besef ik dat dit voor hem niet meer het Tegelen van vroeger is. Als ik vraag waarom hij zich als vrijwilliger gemeld heeft in het Duitse leger, zegt hij dat hij er toen van overtuigd was dat het nationaal-socialisme het ware was. Tijdens het gesprek blijkt dat zijn sympathie voor nazi-Duitsland en het geloof in een Duitse overwinning een flinke deuk hebben opgelopen. Ik leer hem kennen als een fijne, eerlijke kerel. Zijn vader heeft een grote invloed gehad op zijn keuze. Deze is toen hij gedwongen werd om als directeur van Russel-Tiglia af te treden verder gegaan in de Tegelse politiek en heeft met veel succes met een eigen lijst aan de Tegelse verkiezingen deelgenomen. Hij stond bekend als een zeer sociaal voelend persoon en werd zeer geacht door een groot deel van de inwoners. Dit werd minder toen hij lid werd van de NSB. Louis is herstellende van zware verwondingen aan het front en weet dat hij daar weer heen terug moet, maar ik

alles schieten. Ik arriveer om half twee in Salzburg. De sfeer is angstaanjagend. Als gevolg van een bombardement staan alle klokken stil op 15.45 uur. Soldaten lopen met het geweer aan de schouder om eventuele plundersaars ter plekke dood te schieten, zoals overal staat aangegeven. Ik moet ook korte tijd de schuilkelder in, Stollen genaamd, die in de rotsen zijn uitgekapt. Ik help vrouwen en kinderen die zuurstofgebrek hebben gekregen uit de Stollen te komen. (*)

15-11-1944

'Uitstapje naar Traunstein via Übersee, waar ik drie kwartier vertraging heb door vliegalarm. Tiefflieger scheren vlak over het station, maar er gebeurt gelukkig niets. In Traunstein ga ik naar de bioscoop, Kurlichtspiele, en de film heet Puppenfee. Niks bijzonders. Daar er in Traunstein een lazaret is, zijn er veel soldaten. Ik zit naast een soldaat van ongeveer mijn leeftijd en we komen tot een gesprek. Ik merk niks aparts aan hem, maar als er in de pauze wat meer licht is en hij zich naar mij toedraait, zie ik iets verschrikkelijks. Deze jongeman heeft nog maar een half gezicht. Dit beeld zal mij wekenlang achtervolgen.'

29-11-1944

'Vandaag is het een jaar geleden dat we aan dit avontuur begonnen en ik mag eigenlijk niet klagen. De meeste andere buitenlanders hebben het gegarandeerd veel slechter getroffen.'

24-12-1944

'In Tittmoning. Een heerlijk diner bij Frieda Popp en haar moeder. Om 14.30 uur is in de kerk een kerstviering. Zeer mooi en aangrijpend en 's avonds bij Frieda vieren we Heiligen Abend. Dit wordt met zekerheid mijn laatste Kerstmis in Ober Bayern.'

1940 | 1945

merk dat hij dat met tegenzin zal doen. Drie dagen na mijn bezoek aan Adelholzen staat in mijn dagboek: postkaart gekregen van Louis Welters. Uitvoerig bedankt hij mij, ook namens zijn kamergenoten.' (**)

1945

14-1-1945

'Nachtdienst tot 8 uur 's morgens. Door stroomuitval na bombardementen ligt de oven stil en zitten we in het pikdonker. Maria Zagar kan als ze om 24.00 uur wordt afge- lost niet meer terug naar haar onderkomen in Marquartstein. We kunnen alleen met kaarslicht aan op een stoeltje zitten en maar afwachten. Het kan de hele nacht duren en het duurt ook de hele nacht. Maria is een Joegoslavische vrouw uit Laibach. Haar man is door de Duitsers doodgeschoten en zij is als dwangarbeidster naar Duitsland getransporteerd en bij de firma Griesbach tewerkgesteld. Halve nachten hebben we samen gepraat. Ze heeft veel mee moeten maken. Ik krijg van Maria de uitnodiging om bij haar op de matras te komen slapen. Ik neem de uitnodiging aan, want gezien ons leeftijdsverschil en het feit dat zij al twee kinderen heeft, zullen er geen andere gedachten bij zijn. Wel vraagt ze: "Hollandi, lig je goed, want een eenpersoonsbed is toch wel erg krap voor twee personen." Ik heb voor de eerste keer in mijn leven naast een vrouw geslapen en ben 's morgens toch nog als maagd opgestaan.'

15-1-1945

's Morgens om 9 uur naar Salzburg om sigaretten te kopen, want hier in Staudach zijn ze niet meer te krijgen. Tegenover mij in de trein zit een jonge Duitse soldaat die tijdens de pascontrole het woord Salzburg op zijn Venloos uitspreekt. Ik begin als de soldaten de coupé hebben verlaten Venloos met hem te praten. Hij is natuurlijk zeer verrast. Hij vertelt dat hij er eigenlijk is ingetrapt toen hij zich als vrijwilliger meldde bij het Duitse leger, want hij geloofde dat de communisten het grote gevaar voor Europa vormden. Nu niet meer, nu ziet hij dat de Duitsers zelf nog een groter gevaar zijn. De jongen durft niet meer aan zijn terugkeer naar Venlo te denken als de oorlog voorbij is. Je merkt aan alles dat het einde van de oorlog nadert. Ik wandel een paar uur door Salzburg en er hangt een vreemde sfeer. Ik praat met mensen die hopen dat de Amerikanen eerder in Salzburg zijn dan de Russen, want daar hebben ze het maar niks op. Ondanks het onprettige gevoel in deze anders zo levendige stad, heb ik toch nog lekker gegeten in Gasthof zum Mohr'n. Doordat er bomalarm gegeven wordt moeten we de schuilkelder in, maar gelukkig vallen er geen bommen op de mooie stad. Als je nu met Oostenrijkers praat valt op hoe weinig mensen nog pro-Hitler zijn.'

21-1-1945

'We luisteren naar de Engelse zender. Het mag van Frau Ranz, maar ze is wel erg bang want het is ten strengste verboden en er staat een flinke gevangenisstraf op. De Russen zijn nog maar 315 kilometer van Berlijn verwijderd. Hopelijk zijn de Amerikanen eerder in Staudach dan de Russen.'

27-1-1945

'Weer twee fijne dagen in Tittmoning doorgebracht. De terugreis gaat met veel vertragingen. Het treinverkeer ligt door de bombardementen en Tiefflieger praktisch stil. In Traunstein moeten we uit de trein en de schuilkelder in, weer vanwege de Tiefflieger die het vooral op treinen en alle soorten van vervoer gemunt hebben. Wegens plaatsgebrek moet ik tot Übersee in een sneeuwstorm buiten op het balkon van de trein staan. Het is verschrikkelijk koud. Een vrouw die blijkbaar medelijden met mij krijgt masseert op het station mijn bijna bevroren handen en geeft mij een paar handschoenen. De Russen zijn nog maar 120 kilometer van Berlijn.'

5-2-1945

'De Russen zijn nu tot op 70 kilometer van Berlijn. Er zijn ontzettend veel vliegtuigen in de lucht.'

Het huis van de familie Auer in Tittmoning.

Ontslagbrief van de firma Griesbach, 3 april 1945.

Rechterpagina: De Samerhof in Avenhausen.

Russisch meisje kennen, Sofka, die vertelt dat ze uit de Oekraïne komt en dochter is van een burgemeester van een klein dorp. Ze stelt onze kennismaking erg op prijs.'

4-4-1945

'Ik kan bij een bakker, tevens boer, in Marquartstein gaan werken. De eerste kennismaking verloopt goed en ik stel mij er tamelijk veel van voor, vooral omdat hij en boer en bakker is. 's Avonds een wandeling gemaakt met Sofka. Ze vertelt wat ze allemaal heeft moeten meemaken hier in Duitsland, maar nog meer in Rusland, vooral tijdens het transport naar Duitsland. Ze wil nooit meer naar Rusland terug.'

8-4-1945

'Ik kan toch niet bij de bakker komen, maar moet me melden bij de Orstbauernführer die zeker een nog betere plaats heeft gevonden. Onderweg moet ik dekking zoeken. Tiefflieger bombarderen en beschieten de brug en spoorlijn in Übersee en vliegen rakelings over Staudach. Inderdaad kan ik op een betere plaats gaan werken, zo blijkt. Het is de boerderij Samerhof in Avenhausen, ongeveer twee kilometer buiten Staudach. De boerderij, de mensen en de omgeving bevallen mij vanaf het eerste moment. 's Avonds weer met Sofka gewan-

1940-1945

deld, maar dit wordt de laatste keer; ik wil dit aardige meisje geen valse hoop geven.'

9-4-1945

'Ik word vriendelijk verzocht mij vanwege mijn ontslag toch nog officieel te melden op het arbeidsbureau in Traunstein. Treinen lopen er niet meer, dus ga ik te voet naar Übersee en vandaar per vrachtwagen naar Traunstein. In Traunstein is het een verschrikkelijke chaos, vanwege de vele soldaten en vooral vluchtelingen. De meeste vluchtelingen komen uit de door de Duitsers bezette Balkanlanden, zoals Tsjecho-Slowakije, Roemenië, Hongarije en Bulgarije. Daar deze vluchtelingen in hun eigen land met de Duitsers gesympathiseerd hebben willen ze niet in de handen van de Russen vallen. Ook al hebben ze in onze ogen de verkeerde kant gekozen, je krijgt toch medelijden met die mensen. Ze hebben gedacht het met de komst van de Duitsers beter te krijgen. Voor de komst van de Duitsers leefden ze in een vorm van feodalisme. Velen vluchten al honderden kilometers voor de Russen uit. Het is bedroevend deze mensen wanhopig te zien zoeken naar een onderkomen, al is het maar kortstondig.'

10-4-1945

'Vandaag maar weer te voet naar Übersee. In Traunstein moeten we de trein verlaten wegens luchtalarm. We moeten de hele dag in Traunstein wachten of er nog een trein komt. Er is bijna geen treinverkeer meer mogelijk. Krijg op het laatste nippertje nog wat te eten in Gasthaus zur Lamm. Ik heb met veel mensen gepraat, vooral met Duitse soldaten die bijna allemaal blij zijn dat het afgelopen is. Nu durven ze rechtuit te zeggen dat Duitsland de oorlog verloren heeft. Om 19.00 uur komt er een volle afgeladen trein die naar Freilassing gaat en ternauwernood vind ik er nog een plaats in. In Freilassing moet ik wachten tot er een trein richting Tittmoning gaat. Ik word bij een controle gearresteerd door de Feldpolizei die op zoek is naar deserteurs. Ik heb geluk dat degene die mij aanhoudt de oorlog zat is en niet meer zo fanatiek. Na een paar uur praten kom ik weer vrij maar dan gaan er voorlopig geen

treinen meer. Ik breng de hele nacht in de wachtkamer door tussen vluchtelingen en soldaten. Heb urenlang een klein kind op schoot dat tenslotte in slaap valt. Verschrikkelijke toestanden zijn het.'

12-4-1945

'De 'Samerhof' in Avenhausen wordt mijn nieuwe tehuis, voor zolang het nog duurt. De Samerhof is eigendom van de familie Hefter: boer Georg Hefter, zijn vrouw Julia, Georgi, hun zoon van een paar maanden, de achtjarige Freddi, een zogenaamd 'voorkind' van Julia, Georgs zuster Anni, oma Hefter en Maria als hulp in huis en op de boerderij.

Georg Hefter heeft het werken niet echt uitgevonden; hij praat liever dan dat hij werkt. Hij is in feite een intellectueel en had graag willen studeren voor een ander beroep. Maar hij moest als oudste zoon traditiegetrouw het boerenbedrijf voortzetten. Hij is geen echte boer. Zijn vrouw runt de boerderij en zij werkt ook het hardste. Zijn vader was vroeger burgemeester van Staudach en men spreekt nog met veel respect over hem. De Hefters bezitten twee boerderijen: Samerhof en Strassberg. Ook bezitten ze behoorlijk veel landerijen. In het moerasgebied wordt turf gestoken voor eigen gebruik. Een van mijn eerste werkzaamheden op de boerderij is de mest opruimen. Het is wel even wennen vanwege die stank. Er staan ongeveer dertig koeien en kalveren op stal. Het werken buiten in deze mooie omgeving is veel interessanter. Avenhausen ligt aan de voet van de Alpen.'

25-4-1945

'Ik ga turf steken met de 75 jaar oude Berger die, naar eigen zeggen, nooit op iemand scheldt. Een fijne man. Mijn taak is de gestoken plaggen turf op een speciale manier rondom een stok te stapelen, zodat ze kunnen drogen. Dit oude beroep in deze schitterende omgeving te mogen doen is onwaarschijnlijk mooi. Alleen de tijd moest anders zijn. Geen oorlog.

's Middags ben ik alleen in het moeras terwijl ik turf stapel en geniet van de mooie natuur en de stilte. Maar uit de verte komt een bekend geluid. Het zijn honderden zware bommenwerpers, begeleid door jagers op weg naar hun doelen ergens in Duitsland. Blijkbaar moet een van de bommenwerpers zijn bommen kwijt en laat die maar boven het moeras los. Ik hoor het inmiddels bekend geworden geluid van fluitende bommen die mijn richting uit komen. Ik duik op het laatste moment nog achter palen die schuin achter een keet staan en die als veertjes door de luchtdruk worden weggeblazen. Ben naar de boerderij gerend met oma, Frau Hefter en de kleine Georgi in de kinderwagen. Op de landweg is het erg druk en chaotisch. Met al die vliegtuigen boven hun hoofd zijn de mensen angstig en wanhopig.'

19-2-1945

'Er komen ongeveer twintig jonge meisjes bij ons in de fabriek hun arbeidsdienst vervullen. Aangezien er eigenlijk geen werk voor hen is, wordt er veel onderling gepraat al is het maar om de tijd door te komen.'

20-2-1945

'Er arriveren nog eens twintig meisjes, waarvan er enkele met mij naar Holland willen omdat zij door de oorlog alles verloren hebben en niet meer in Duitsland willen blijven.'

4-3-1945

'Ik ga misschien wel voor de laatste keer naar Tittmoning, tenminste dat gevoel is er en ik voel me dan ook niet prettig. Ik ben echt van de plaats gaan houden. 's Nachts slaap ik bij de familie Auer, hoogstwaarschijnlijk ook voor de laatste keer. Met deze gedachten in het hoofd is het moeilijk in slaap te vallen, maar daar staat tegenover de gedachte dat ik zeker spoedig naar huis terug zal kunnen gaan.'

16-3-1945

'De tunneloven is uitgevallen, er is geen stroom meer dus ik kan de hele dag naar eigen goeddunken invullen. Ik verveel me geen moment met al die dames. Heb kop en schotel gedraaid met eigen gemaakte vormen en modellen.'

23-3-1945

'Gewerkt van 7 tot 9 uur, en dan is er geen werk meer. Het is nu goed te merken dat het einde van de oorlog nadert en dat spoedig alles voorbij is.'

3-4-1945

'Ik krijg officieel mijn ontslag bij de firma Griesbach, mij met pijn in het hart aangeboden door Herr Godebauer. Hij vindt het verschrikkelijk om afscheid te moeten nemen. Ik ga informeren bij de burgemeester van Staudach en bij de Ortsbauernführer. Ze proberen een goede plaats voor me te vinden. 's Avonds leer ik een

Staudach, met op de achtergrond de besneeuwde top van de Hochgern.

Rechterpagina: Louis (links) op bezoek bij Georg Hefter in 1982, tijdens een vakantie.

27-4-1945

'De hele dag met Berger turf gestoken. Hij heeft interessante dingen te vertellen. Hij heeft zich nooit veel van Hitler en zijn partij voorgesteld, zegt hij. Maar dat zeggen ze nu bijna allemaal.'

28-4-1945

'Ongeveer veertig Hongaarse vrijwilligers in Duitse dienst worden op Samerhof ingekwartierd. Het zijn jongens van ongeveer mijn leeftijd en ze zijn erg bang en ongewis over hun toekomst. De leiding van deze groep is in handen van enkele oudere Duitse officieren die totaal geen respect voor deze Hongaarse vrijwilligers hebben. Dit laten ze ook goed merken. Tegen mij als Hollander zijn ze overdreven vriendelijk.'

1-5-1945

'De Hongaarse soldaten worden door de Duitse officieren in de steek gelaten. Ze zijn wanhopig en komen mij vragen wat nu te doen. Op drie soldaten na krijg ik ze zover dat ze, voordat de Amerikanen arriveren, de boerderij verlaten. Maar ze moeten proberen hun vaderland te bereiken. Hun vaderland is Hongarije dat nu bezet is door de Russen en waar ze nu helemaal niet meer welkom zijn als vrijwilligers in dienst van de Duitsers. Het schieten komt dichterbij en men zegt dat Hitler dood is. Het is opvallend: de Duitsers blijken er in dit stadium van de oorlog niet van onder de indruk te zijn. Ze zijn de oorlog moe, zeker nu hij verloren is en de toekomst er slecht uitziet.'

2-5-1945

'Een bataljon Duitse soldaten arriveert in Avenhausen. Ze zien er niet oorlogszuchtig meer uit en hebben een vrachtwagen vol met levensmiddelen en een aanhanger met vaten olie bij zich. Ik mag van de commandant samen met Georg Hefter minstens tien vaten onder een grote mesthoop verstoppen. Daar werd je tien dagen terug gegarandeerd voor tegen de muur gezet. Je kunt aan alles merken dat het einde nu echt nadert.'

3-5-1945

'Om ongeveer 7 uur gaat het beginnen. Ik loop een stuk de berg op en kan de autobaan zien, waarover heen een lange rij Amerikaanse tanks rolt. Geschoten wordt er nauwelijks, maar plotseling zie ik hoe een van de tanks de railing ramt en naar beneden stort.'

'Georg Hefter krijgt een oproep om zich in Staudach te melden om als Volkssturm de brug te verdedigen tegen de Amerikanen. De Volkssturm wordt gevormd door oudere Duitse mannen die niet naar het front hoeven. Georg weet niet wat te doen, maar ik krijg hem zover dat hij niet gaat, en met hem weigeren ook de andere mannen. Het is ook waanzin om te gaan, want de Amerikanen zijn reeds vlakbij Staudach.

In de grote schuur waar de Duitse soldaten geslapen hebben, liggen al hun wapens en uitrusting. Ik verzamel het wapentuig en ga het met paard en wagen naar de Amerikanen brengen. Voor het eerst zie ik een Amerikaanse soldaat, een reus van een kerel. Hij wil weten waar dat oorlogsspul vandaan komt, maar ik zeg hem dat ik het gevonden heb. Op de munitie na wordt alles op een hoop gegooid, met benzine overgoten en in brand gestoken.

's Avonds praat ik in de woonkamer met de achtergebleven Duitse soldaten. Dit zijn nu de dappere mannen die eens bijna heel Europa onder de voet hebben gelopen.'

4-5-1945

's Morgens weer wapens en munitie naar de Amerikanen in Staudach gebracht. Het is een absurde tijd, de verslagen Duitsers zijn nog in Avenhausen, en de Amerikanen op twee kilometer afstand in Staudach. Onbegrijpelijk dat ik als Hollander een bescheiden aandeel heb in de afloop van deze afschuwelijke oorlog. Ik doe het ook voor Georg Hefter want hij is doodsbenuwd dat er nog wapens zijn op Samerhof als de Amerikanen komen. Het is ook nog levensgevaarlijk; het is een soort niemandsland waar volop geplunderd kan worden want er is geen gezag meer. Het zijn vooral de

1940 | 1945

Oost-Europeanen die nu wraak kunnen nemen op de Duitsers en dat als ze de kans krijgen ook zeker zullen doen. Ze zijn dikwijls gevaarlijk omdat ze meestal dronken zijn en op zoek naar nog meer 'Schnaps'. Frau Hefter heeft mij een Hollands vlaggetje op mijn hemd genaaid en dat helpt. Want op een dag staan er als ik de trap afkom, twee Fransen in de gang die mij een revolver onder de neus houden en Schnaps verlangen. Gelukkig spreek ik een beetje Frans en ik vertel dat wij met enkele Hollanders nu de baas zijn in deze boerderij. Ze druipen gelukkig af in een buitgemaakte Duitse legerauto.'

9-5-1945

'Ik ben in de stal aan het werk als ik door Anni Hefter in paniek naar huis word geroepen: "Louis bitte schnell." In de keuken zitten twee stomdronken Amerikaanse soldaten die Schnaps moeten hebben. Ik probeer hen aan het verstand te brengen dat er niets meer in huis is, maar ze zijn voor geen rede vatbaar en verstaan ook bijna geen Duits. Een van de twee blijft maar steeds herhalen: "Mein Bruder kaput hier in Deutschland." Plotseling vliegt hij hysterisch op, trekt een wapen en richt dat op oma Hefter en schreeuwt: "Kaput, kaput". Ik haal dan een stunt uit die slecht had kunnen aflopen. Ik ga tussen de Amerikaan en oma Hefter staan en zeg in mijn beste Engels: "Deze goede vrouw mag je niet doodschieten, want ze is net als jouw moeder ook moeder." Hij kijkt mij stomverbaasd aan, wordt lijkleek, doet zijn wapen weg en vertrekt zonder een woord met de andere soldaat in een jeep. Ik heb oma Hefter nooit verteld dat ik na mijn heldendaad gebibberd heb van angst.'

13-5-1945

'Er komen enkele jeeps met Amerikanen, die de boerderij in beslag nemen. De familie Hefter moet de boerderij verlaten en gaat naar een andere boerderij, Strassberg, die ook familie-eigendom is. Zelf mag ik op Samerhof blijven, maar ik moet wel op de zolder gaan slapen.'

19-5-1945

's Middags word ik door een bekende opgehaald, want ik moet mij bij de Amerikanen in Staudach melden. Daar krijg ik via een tolk, een in Staudach woonachtige gravin, te horen dat er de mogelijkheid bestaat om direct naar Holland terug te keren. Het aanbod overvalt mij, maar ik kan niet nog een paar dagen wachten, want volgens de Amerikanen is de terugreis al geregeld. Zo moet ik vandaag afscheid nemen van de familie Hefter.

Ik word door Amerikaanse soldaten per jeep naar Bergen gebracht, waar niemand iets blijkt te weten, we rijden naar Ruhpolding, waar men ook van niets weet en belanden tenslotte in Traunstein. Daar kan ik voorlopig onderdak krijgen bij enkele Fransen die ook op het punt staan huiswaarts te keren.'

22-5-1945

'Ik moet mij om drie uur op de Kinoplatz melden voor de terugreis naar Holland. Tref er onverwacht veel landgenoten. Twee uur later arriveren we in Rosenheim, waar we moeten overstappen in vrachtwagens, en rijden over de autobaan via München door naar Ulm.'

23-5-1945

'Om 1 uur 's nachts op open vrachtwagens via Stuttgart naar Mannheim. Het is verschrikkelijk koud en we komen totaal verkleumd 's morgens om 9 uur in de stad aan. De aanblik van de verwoeste stad is verschrikkelijk en uit veel vensters steekt een wit laken ten teken van overgave. We worden ondergebracht in door Amerikanen gevorderde woningen in het niet-gebombardeerde deel van de stad. Omdat er geen dekens zijn gebruiken we in plaats daarvan verduisteringspapier. Je hoort de hele nacht de papieren dekens ritselen, wat mij doet denken aan mijn onderduiktijd in Baarlo. Toen moest ik slapen in een stromijt en hoorde de hele nacht muizen knagen en ritselen.'

'Wat de Duitsers betreft: ze kunnen haast niet geloven dat ze de nachten in rust kunnen doorbrengen zonder dat ze een schuilkamer moeten opzoeken. De meesten gedragen zich als onderdanige verliezers, maar ze zijn wel blij dat ze hun gebied door de Amerikanen en niet door de Russen bezet is. Er gaan de meest gruwelijke verhalen over gebieden waar de Russen zijn binngetrokken.

Ons huis zit propvol Hollanders die allemaal even blij zijn dat ze naar huis kunnen. Mijn eigen tijd in Hitler-Duitsland is vergeleken met die van de meeste andere Hollanders te beschouwen als een grote vakantie, de minder leuke en soms gevaarlijke dingen buiten beschouwing gelaten.'

29-5-1945

'Ik word samen met honderden landgenoten in vracht-

1-12-1943 tot
1-6-1945

wagens naar Ludwigshafen overgebracht. Daar krijgen we een royaal Rode Kruispakket en vertrekken per trein naar Mainz. We zitten met 28 personen en onze koffers opengepakt in een goederenwagon. Gelukkig zijn wij Limburgers in de meerderheid, want de Hollanders van boven de rivieren beginnen, nu ze dichterbij huis komen, behoorlijk meer praatjes te krijgen.'

31-5-1945

'Tegen 6 uur in de ochtend komen we in Aken aan, waar we een treurige indruk krijgen van alle verwoestingen. Aken is zwaar gebombardeerd. De Duitsers worden terecht beschuldigd van oorlogsmisdaden maar het verwoesten van de steden door de geallieerden, waarbij duizenden doden zijn gevallen, is net zo erg. We worden bij de grensovergang hartelijk begroet door landgenoten, waardoor verschillende jongens uit onze wagon hun tranen de vrije loop laten. Het zijn ontroerende momenten.'

'Aankomst in Maastricht rond 9 uur. Aan de overkant van het perron zie ik een Tegelse jongen van de Kerkstraat staan en ik ben op hetzelfde moment met mijn gedachten in Tegelen. We krijgen de tijd om ons te wassen en te verzorgen, wat hard nodig is na die lange reis. Daarna gaat de reis in een sukkelgangetje over België naar Eindhoven, waar we 's avonds om 10 uur aankomen. Ondanks het late uur worden we door het Rode Kruis ontluisd. Bovendien worden we 'politiek' gekeurd: er komen landgenoten tevoorschijn die in de oorlog zogenaamd 'verkeerd' zijn geweest of zelfs in het Duitse leger als soldaat hebben meegevochten. We brengen de nacht door in een van de Philipsfabrieken. Ik realiseer mij midden in de nacht dat een zeer belangrijke periode uit mijn leven voorbij is. Ik heb afscheid moeten nemen van mensen waarvan er enkele zeer dierbaar zijn geworden. Ik ben bijna ongemerkt een beetje Beiers geworden. Maar natuurlijk ben ik ook blij dat er een einde is gekomen aan al de ellende die deze oorlog voortgebracht heeft. En er is blijdschap over een spoedig weerzien met ma, pap, zuster, familie en bekenden.'

1-6-1945

'We moeten om zeven uur opstaan en krijgen een goed ontbijt bestaande uit brood, eieren en spek zoveel we maar willen. Na het ontbijt worden we nogmaals medisch en 'politiek' gekeurd. Dan krijgen we de definitieve bevestiging dat we vandaag naar huis kunnen.'

''s Middags rond twee uur wordt mijn naam afgeroepen...!' ◀

(* De oorlogsomstandigheden in Salzburg en de schuilkeiders in het bijzonder worden gedetailleerd beschreven door de Oostenrijkse schrijver Thomas Bernhard (1931-1989) in zijn boek *Die Ursache*. Bernhard zat in die tijd op een schoolinternaat in de Oostenrijkse stad. Ook schrijft hij uitvoerig over zijn jeugdjaren in Traunstein en omgeving.

(**) Een levensbeschrijving van de vader van Louis Welters is te vinden in: Willem Kurstjens, *Tussen droom en daad*; vier historische portretten van markante Tegelenaren in de jaren dertig (Mosae Venlo, 2004).

Het Bondsgebouw in de Herungerstraat ca. 1925. Bron: GA Venlo, fotoarchief.

Door: Mariet Verberkt

Het paleis van den werkmán

De trots van de Katholieke Arbeidersbeweging in Venlo; het Bondsgebouw aan de Herungerstraat 22-126

Aan de Herungerstraat in Venlo ligt het Bondsgebouw. Tegenwoordig een ietwat verloederd complex met 54 wooneenheden voor alleenstaanden en jonge starters op de woningmarkt. In vroeger tijd een bruisend actiecentrum, gebouwd voor de katholieke arbeiders van de stad. Die konden er terecht voor voedsel, scholing en vermaak.

Mariet Verberkt schets de rijke geschiedenis van 'het paleis van den werkmán'.

Voor mijn vader

Het Bondsgebouw was van 1917 tot 1967 centrum van vakbondsactie, sociale en politieke scholing. Maar dat niet alleen; het trok volle zalen met toneel, film, dansavonden en vieringen. Na de Tweede Wereldoorlog nam het een tijdlang de plaats in van *De Prins van Oranje*, en werd het Venlo's schouwburgzaal. Veel ouderen herinneren zich nog de revues van Sef Cornet. En buurtgenoten weten met smaak te vertellen dat de bakker van de Coöperatie de lekkerste 'kluntjesmik' had van de hele stad!

Dr. H. A. Poels, (1868-1948)
Aalmoezenier van Sociale Werken in
Limburg.
Bron: *Gedachten, woorden en daden van
mgr. Dr. H.A. Poels*, 5.

"Wat het gemeentehuis is voor de politieke en de burgerorganisatie, dat zijn de gebouwen als dit voor de arbeidersorganisatie". Met deze woorden opende mgr. dr. Henri Poels op zondag 4 februari 1917 het Bondsgebouw in Venlo. En: "Overal moet zulk paleis van den werkmán verschijnen". De naamgeving *paleis van den werkmán* 'leende' Poels van architect Berlage en van wethouder Wibaut, die deze benaming gebruikten voor de mooie arbeiderswoningen in Amsterdam.

Interieur grote zaal Bondsgebouw.
Bron: *25 jaren Sociale Arbeid
1904-1929*, 21.

De toenmalige voorzitter van de Venlose afdeling van de R.K. Werkliedenvereniging, Jac Titulaer, was enorm trots op wat er gepresteerd was om "dit groote werk, een eigen gebouw, een eigen tehuis voor de R.K. arbeiders tot stand te brengen". Het hele gebouwencomplex, bestaande uit Bondszalen, Gezellenhuis, Coöperatie en Aalmoezenierswoning, was in een half jaar tijd gebouwd. Hieraan had ook burgemeester Van Rijn, die als bijzondere gast bij de opening aanwezig was, zijn steentje bijgedragen. Van Rijn had er op het laatste nippertje voor gezorgd dat het bondsgebouw een aansluiting had gekregen op het elektrische net. De gemeenteraad had daar namelijk afwijzend over beschikt. Zonder ingrijpen van de burgemeester had de opening in het donker of met petroleumverlichting plaats moeten vinden.

Dat de Werkliedenvereniging niet alleen op sociaal terrein actief was maar ook culturele activiteiten ontplooidde, bleek tijdens de opening uit het succesvolle optreden van zangvereniging *Kunst na Arbeid*, die onder leiding van de bekende musicus Theo Jordans een aantal liederen ten gehore bracht. De fluitsolo van Mathieu van Rooy met pianobegeleiding van Jordans, ontlokte veel bijval van het talrijke en enthousiaste publiek.

'Misdadig avontuur' gaf stoot tot katholieke arbeidersorganisatie

Toen het Bondsgebouw zijn deuren opende had de katholieke arbeidersbeweging in Venlo al een lange geschiedenis achter de rug. De eerste vakvereniging die in 1901 werd opgericht was de R.K. Typografenbond. De typografen liepen altijd voorop in de organisatie. Doordat zij met drukwerk (kranten, boeken) in aanraking kwamen waren het doorgaans geleterde en goed geïnformeerde arbeiders. Ze waren zich daardoor meer bewust van hun positie. De grote spoorwegstakingen van 1903, door de burgers en bestuurders van Venlo 'een misdadig avontuur' genoemd, gaven de grote stoot tot de katholieke arbeidersorganisatie. Tijdens de stakingsacties in Venlo had dr. Poels de spoorwegarbeiders met veel overredingskracht voor 'de poorten van de hel' (Poels bestreed de socialisten met ferme woorden) weggesleept en hen gewezen op hun plicht zich aan te sluiten bij de katholieke Vakbond voor Spoorweg- en Tramperoneel, St. Raphael. Het initiatief van typografen en spoorwegarbeiders werd al snel gevolgd door timmerlieden, metaalbewerkers en schilders die hun eigen vakverenigingen oprichtten.

Ter overkoepeling van de verschillende vakverenigingen werd op 27 november 1904 de Venlose afdeling van de R. K. *Volksbond* opgericht. De *Volksbond* nam in de eerste jaren van haar bestaan belangrijke initiatieven. Allereerst was er de oprichting van het Gemeentelijke Arbeidsbureau (1905). In 1905 werd ook de Ambachtsschool in Venlo geopend en konden jongens uit Venlo en omgeving een vak leren. Met de hulp van dokter O. Wolters (de andere artsen weigerden medewerking te geven) kwam in 1910 het Groene Kruis tot stand. Een succes was de Spijskokerij, die plaatsvond in de openbare school aan het Helschriksel. Al de eerste dag werden 536 'porties' uitgedeeld.

Omdat in de *Volksbond* zowel patroons (kleine werkgevers) als werklieden georganiseerd waren, kon een botsing van belangen niet uitblijven. Zo kreeg het initiatief om een coöperatie op te richten veel tegenstand van de patroons. De *Volksbond* stond een krachtige arbeidersbeweging in de weg. De typografen scheidten zich als eersten af en wilden zonder patroons verder. Samen met bouwvakkers en spoorwegarbeiders richtten zij in decem-

ber 1913 de R. K. *Werkliedenvereniging, St. Carolus Barromeus* (RKWV) op, waarna de Venlose afdeling van de *Volksbond* werd opgeheven. De RKWV was vanaf toen de overkoepelende standsorganisatie van arbeiders in Venlo. Om een idee te krijgen van de inhoud, organisatie en optreden van de Venlose RKWV, is het goed om eerst even stil te staan bij de grondslagen van de katholieke arbeidersbeweging.

De grondslagen van de katholieke arbeidersbeweging
De katholieke arbeidersbeweging in Nederland stond volledig onder de hoede van de katholieke kerk. Er waren geestelijken vrijgesteld om als 'aalmoezeniers van sociale werken' de leiding te nemen in de vak- en standsorganisaties. De R.K. Kerk huldigde het standpunt, dat alleen de christelijke beginselen een leidende rol konden spelen bij de realisatie van de sociale rechtvaardigheid. De basis van deze gedachte was de Pauselijke Encycliek *Rerum Novarum* (1891). De samenleving moest georganiseerde verbanden krijgen van groepen die dezelfde noden en problemen kenden. Elke groepering kreeg een eigen standsorganisatie. Zo kwamen er in Venlo standsorganisaties voor arbeiders, tuinders, middenstanders en de hogere stand, die de christelijke beginselen als uitgangspunt hadden. Voor andersdenkenden was geen plaats. De idee van standsorganisaties werd in Nederland nergens zo ver doorgevoerd als in Limburg. De pas opgerichte vakverenigingen van typografen, spoorwegarbeiders, en anderen waren ondergeschikt aan de overkoepelende standsorganisatie, in dit geval aan de RKWV. Het paste in deze gedachtegang om alle activiteiten van vakverenigingen en van de standsorganisatie van werklieden onder te brengen in één gebouw. Door het instellen van de functie van vrijgestelde aalmoezenier konden de activiteiten gemakkelijk beïnvloed en gecontroleerd worden. Het onderbrengen van de aalmoezenierwoning in het Bondsgebouw was dan ook niet zonder betekenis.

Grondwet van de Roomsche Arbeidersorganisatie
De invloedrijke dr. Poels, die in 1910 Aalmoezenier van Sociale Werken in Limburg was geworden, hield strak de hand aan het katholieke ideologisch uitgangspunt dat godsdienstige belangen hogere prioriteit hadden dan materiële. Bij de vakvereniging stonden de materiële belangen op de voorgrond, zoals betere werkomstandigheden en hoger loon.

De RKW moest op de eerste plaats zorgen voor een christelijke vorming van de arbeiders om vervolgens de samenleving in christelijke zin te hervormen. De opvatting van Poels, die in Limburg veel aanhang had, stond recht tegenover die van de zogenaamde Leidse School. De Leidse School, onder leiding van Prof. Mr. P.J.M. Aalberse (de latere Minister van Staat), bepleitte juist een zelfstandige positie van de vakverenigingen, verenigd in een vakbureau te Utrecht, sinds 1909. Poels vreesde dat in het model van de Leidse School de invloed van de aalmoezenier geringer zou worden en dat alle nadruk kwam te liggen op de stoffelijke belangen. De vakverenigingen zouden daarmee te veel binnen de invloedssfeer van de socialisten komen. Op de Katholiekendag in Venray (1914) wees Poels nadrukkelijk op het gevaar van de Leidse School. Het katholieke dagblad De Tijd (13 juli 1915) beaamde dit gevaar. Het Nederlandse Episcopaat koos op 31 oktober 1916 uiteindelijk voor de Limburgse School (Poels) en legde aan alle leden van vakverenigingen de verplichting op, zich ook aan te sluiten bij de standsorganisatie. Dit betekende voor elke arbeider een dubbel lidmaatschap. De Nieuwe Rotterdamse Courant (NRC) schreef op 23 mei 1917 dat hiermee een soort grondwet van de Roomsche Werkliedenorganisatie was vastgesteld: "Deze wordt hiermee, nog meer dan vroeger onder de onmiddellijke macht der kerk gebracht, waardoor van een zelfstandig optreden der Roomsche werklieden welhaast geen sprake meer kan zijn".

Katholieke emancipatie De emancipatie en groei van het katholicisme in de tweede helft van de negentiende eeuw was te danken aan de grondwet van 1848 die volledige vrijheid van godsdienst gaf. Het gevolg was echter de verzuiling in Nederland. De aanhang van de verschillende zuilen; Katholiek, Nederlands Hervormd, Gereformeerd en Socialistisch, organiseerde eigen verenigingen, partijen, onderwijs en media, die zich strikt van elkaar ontwikkelden. De katholieken hadden zich tot 1848 achtergesteld gevoeld ten opzichte van hun medeburgers en beschouwden de hervorming van de grondwet als een begin van hun emancipatie. Bovendien leidde het herstel van de bisschoppelijke hiërarchie in 1853 tot een indrukwekkende rooms-katholieke bouwcampagne van kerken en opbloei van het kloosterleven en kon er een zeer gesloten

wereld ontstaan van katholieke verenigingen en organisaties onder de ideologie van de katholieke kerk. Het katholieke vakbondslieven was dan ook doordrenkt met religie. De aalmoezenier voerde in elke vergadering het (hoogste) woord. Vakbondsleden gingen op retraite, liepen mee in processies en elke manifestatie of feestelijk gebeuren begon met een H. Mis of H. Lof. Zo werd op de feestelijke openingsdag van het Bondsgebouw 's morgens eerst een plechtige H. Mis gevierd en trokken de arbeiders en hun vrouwen 's middags na het Lof in lange rijen van de Sint Martinuskerk naar de Herungerweg, waar de inzegening en opening van het Bondsgebouw plaatshad. Er was bij de katholieke arbeidersbeweging eerder sprake van katholieke emancipatie dan van arbeidersemancipatie.

Veel katholieke vakbondsleden worstelden met de dominante rol van de kerk in de vakbeweging. Een voorbeeld was machinist Jan Mens bij de spoorwegstakingen in Venlo. Zelfs niet alle geestelijken waren het eens met de opvattingen van Poels. Kapelaan Von Bönninghausen uit Venlo, geestelijk adviseur van de Typografenbond, was een sterke voorstander van de Leidse School. Aan de verplichting van het dubbellidmaatschap werd lang niet door alle arbeiders gevolg gegeven. In de praktijk bleken veel vakbondsleden niet aangesloten bij de standsorganisatie. In 1925 waren in Limburg 7949 arbeiders lid van een vakvereniging en daarvan waren er slechts 4612 tevens lid van de standsorganisatie de RKW. Echter, krachtige leiders van de Venlose RKW, zoals Jac Titulaer en Mathieu van Rooy, wisten een sterke band te smeden tussen vakverenigingen en de standsorganisatie, zodat in Venlo weinig problemen waren met het dubbellidmaatschap. Ter plaatse groeide het aantal activiteiten van de katholieke arbeidersbeweging en na een tiental jaren ontstond de behoefte aan een eigen huisvesting.

De (bouw) geschiedenis van het Bondsgebouw

Het eerste verenigingslokaal van de RKW in Venlo was gevestigd aan de Bolwaterstraat 36, het gebouw van de voormalige Militaire Vereniging. Hierin vestigde zich ook de in 1914 opgerichte R. K. Coöperatieve Verbruiksvereniging 'De Hoop'. Beide instellingen ontwikkel-

Ontwerptekening van het Bondsgebouw van architect H. Rijnen 1916. Bron: GA Venlo, uit het archief van architect Staring.

den zich zo voorspoedig, dat zij al in 1915 moesten uitzien naar een nieuwe ruimere huisvesting en zij deden dat gezamenlijk. Onderhandelingen over huur of koop van verscheidene bestaande panden mislukten. Zo werd voor de gasgloeikousjesfabriek Aurora, op de plek waar nu de Venlonazaal ligt, een te hoge prijs gevraagd. In een gezamenlijke ledenvergadering van de Werkliedenvereniging en coöperatie 'De Hoop' op 29 augustus 1915 werd dan ook tot nieuwbouw besloten. Een terrein aan de Herungerweg dat eigendom was van Mevrouw Weduwe Keulen-Corten leek geschikt. De Werkliedenvereniging zou het terrein kopen en 'De Hoop' verplichtte zich een gedeelte van de gebouwen te huren. Op 30 november 1915 werd de koop gesloten en gingen de besturen aan de slag met het maken van schetsen en inrichtingsplannen voor het gebouwencomplex. De ontwerpplannen werden vervolgens aan een aantal architecten aangeboden met het verzoek de schets om te werken tot een verantwoord plan. Acht architecten dienden een plan in, waarvan dat van de Venlose architect H. Rijnen als het beste werd beoordeeld.

De plek In 1917 was de toenmalige Herungerweg (thans Herungerstraat genoemd) nog lang niet volgebouwd. Hier en daar stond een tuinderswoning en omstreeks 1900 waren een aantal stadswoningen gebouwd in traditionele stijl. Later, in de jaren dertig, kwamen er noordelijker in de straat fraaie (dubbel) woningen in moderne stijlen, ontworpen door bekende Venlose architecten als Jac Grubben, Louis Beckers, Henri Rijnen en Piet Leusen. De ingang van de straat/hoek Straelseweg

Coöperatiewinkel en inrijpoort in het Bondsgebouw. Bron: De Hoop 1914-1939, 7.

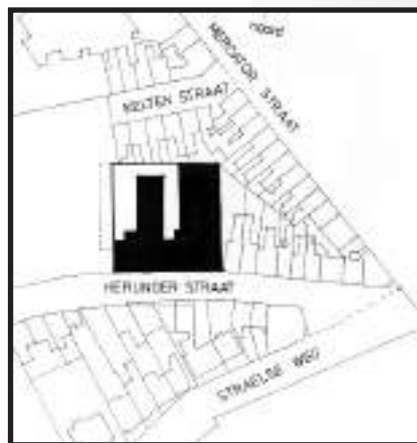
was een levendig verkeerspunt. Hier waren gevestigd: de rijwielzaak van Franssen die in de oorlog is verwoest (in de huidige nieuwbouw is de kappersvakschool gevestigd) en het bekende café Braem, dat in het Metropoolcomplex zat. Bij café Braem was de halteplaats van de stoomtram Nijmegen-Venlo. De reizigers die vanuit Noord-Limburg de markt van Venlo bezochten stapten op de hoek bij café Braem uit. Op de Herungerweg waren toen ook enkele winkeliers gevestigd, zoals melkhandel Willems (later Vivowinkel) en de kruidenierswinkel van Nelke van Run-Potten. Op de hoek/Mercatorstraat lag het pand Van Rijn, waarin achtereenvolgens een café en een groentewinkel waren ondergebracht. Op de hoek/Noord-Binnensingel (thans bloemenzaak Anturium) was nog een

Architect H. Rijven (1884-1965)

In augustus 1910 kwam de uit Tilburg afkomstige Hendrik Rijven als bouwkundig opzichter in dienst bij Gemeentewerken in Venlo. Maar al na enkele jaren vestigde hij zich als zelfstandig architect. Het werk van Rijven in Venlo is zeer omvangrijk. Hiertoe behoren zowel volkswoning-complexen in opdracht van de Venlosche Bouwvereniging als winkel- en bedrijfspanden. Hij bouwde ook in opdracht van fabriekseigenaren; de 'Pope'-woningen aan de Herungerweg (nr. 116 tot 130) zijn daar een voorbeeld van. Aan de Burgemeester Van Rijnsingel bouwde Rijven drie woningen, (nr. 13-14-15), in sobere rationalistische stijl die veel voorkwam in moderne grootschalige projecten. Kenmerkend is dat de drie woningen als één geheel zijn ontworpen maar de afzonderlijke panden wel duidelijk herkenbaar zijn. Deze stijl zien we terug bij het Bondsgebouw waarvoor hij in 1915 opdracht kreeg. Ook hier kregen de afzonderlijke gebouwen aparte ingangen, maar bleef het gebouwencomplex toch één geheel vormen. Aan de Goltziusstraat verscheen in 1915 een hele straatwand (nr. 4 tot 24), waarin Rijven op bijzondere wijze zijn vakmanschap én zijn kunstzinnigheid toonde. De in de Tweede Wereldoorlog verwoeste Leeszaal uit 1927, hoek Nassastraat / Keullerstraat, toonde de invloed van de moderne bouwstijlen in zijn werk.

Briefhoofd van het architectenbureau H. Rijven.
Bron: GA Venlo, uit het archief van architect Staring.

Situatieschets van de ligging van het Bondsgebouw.
Bron: GA Venlo, uit het archief van architect Staring.

levensmiddelenwinkel gevestigd. Voor al deze winkels betekende de komst van de nieuwe coöperatie een grote concurrentieslag. En voordat de fa. Van den Homberg met een autogarage in de straat kwam (thans achterzijde van de Edah), was het Bondsgebouw het enige grootschalige bouwwerk in de straat, dat aan de achterzijde werd begrensd door de Popefabriek aan de Keltstraat en de Mercatorstraat.

'De boer op' voor geld Het terrein was gekocht, de gemeente verleende op 28 maart 1916 de bouwvergunning, architect Rijven had de plannen gereed, maar er was geen geld om de bouw uit te voeren. Het kerkbestuur van de St. Martinusparochie weigerde bij te dragen. Bij de gemeente werd per brief van 17 maart 1916 een renteloos voorschot aangevraagd van 15.000 gulden: "ter morele verheffing van onze arbeidersstand". Dit verzoek werd afgewezen omdat het Bondsgebouw géén algemeen belang zou dienen. De R. K. Vereniging van Winkeliers en Neringdoenden tekende protest aan tegen een eventueel renteloos voorschot. Dat was vooral gericht tegen de vestiging van coöperatie 'De Hoop', die werd gezien als concurrent van de middenstand. Iets wat de stemming in de gemeenteraad niet gunstig beïnvloedde, was het ingezonden artikel van aalmoezenier dr. Derkx in de *Nieuwe Venlosche Courant*. De aalmoezenier schreef: "of zouden de heeren misschien denken, dat werklieden alleen nog waarde hebben ten tijde van verkiezingen". Een minderheid van de gemeenteraad wilde uiteindelijk een jaarlijkse subsidie verstrekken van 1750 gulden onder voorwaarde dat de

Hoek Herungerweg/Straelseweg met in het midden de rijwielzaak van Franssen, links op de hoek café Braem in Metropoolcomplex en op rechterhoek café Van Rijn, later groentevinkel.
Bron: GA Venlo, fotoarchief, postkaart begin twintigste eeuw.

gemeente twintig dagen per jaar de beschikking zou krijgen over een vergaderzaal. Het bedrag bleef echter beperkt tot een jaarlijkse subsidie van 500 gulden.

De benodigde gelden voor de bouw en inrichting van het Bondsgebouw moesten dus ergens anders vandaan komen. De contributie van de leden werd in 1917 verhoogd van drie naar vijf cent per week en per 1 maart 1918 nog eens met één cent. Het grote geld kwam echter uit Sevenum. Aalmoezenier dr. Derkx die daar kapelaan was geweest, ging 'de boer op' en wist een aantal boerenfamilies, zijn oud-parochianen, te bewegen tegen gunstige voorwaarden geld ter beschikking te stellen voor het op te richten Bondsgebouw 'in de stad'. De bouwkosten zouden 55.950 gulden gaan bedragen, samen met de inrichting en meubilering ging het om een bedrag van 90.000 gulden.

De wijnkelder van de aalmoezenier Het bestek kon nu gereed worden gemaakt en in februari 1916 had de openbare aanbesteding plaats. Twintig aannemers namen aan de inschrijving deel. De hoogste voor een bedrag van 72.500 en de laagste voor 55.950 gulden. De opdracht werd hiermee verleend aan aannemer Ant. Delsing uit Venlo.

Naast de omschrijving van de diverse werkzaamheden en de te gebruiken materialen gaf het bestek (dat bewaard is gebleven) ook regels over de hoogte van de lonen en de duur van de arbeidstijd van de werklieden. Aan een ambachtsman tussen de 14 tot 16

jaar werd dertien cent per uur betaald en aan een volwassen ambachtsman tussen de twintig en dertig cent. Het loon werd contant uitbetaald op vrijdagavond onder toezicht van de opzichter. De werktijd was tien uur per dag, voor overwerk werd een uurloon van tien cent betaald. Verder was er een artikel opgenomen waarin stond dat de aannemer verplicht was bij het aannemen van werkvolk, georganiseerde werklieden de voorkeur te geven. In een supplement bij het bestek stonden enkele 'luxe zaken' beschreven, zoals het "plaatsen van spiegelglas in beneden ramen van begane grond der deuren en ramen van café, hoofdingang, winkel en aalmoezenierswoning", en... "in den kelder der aalmoezenierswoning, 12 wijnbakken te maken".

Het gebouwencomplex Bij gelegenheid van het 25 jarig Encycliekfeest van 'Rerum Novarum', op 21 mei 1916, had de eerste steenlegging plaats, door deken M. Bauduin. Over deze eerste steenlegging schreef dr. Knippenberg in de *Nieuwe Venlosche Courant* van dinsdag 23 mei 1916: "Voor Venlo was die eerste steenlegging een historisch moment. Of het als zoodanig ook buiten den Werkliedenstand wordt begrepen? Als een tiental jaren binnen de muren van dit gebouw zal zijn gesproken en geleerd, gewerkt en gestreden, dan is in het Venlo van heden zooveel veranderd, dat velen zich de oogen wrijven"... "Geen gerokte heeren, geen eeremaal. Niets van dat alles was er te bespeuren. Stil en eenvoudig ging het in zijn werk, die eerste steenlegging".

Inderdaad, stil en eenvoudig, want het was een nare tijd. En ondanks de materiaal-schaarste vanwege de Eerste Wereldoorlog verliepen de bouwwerkzaamheden zeer voor-spoedig, zodat het gebouwencomplex al aan het eind van het jaar werd opgeleverd. Nog voordat de officiële opening van het Bondsgebouw plaatsvond was het gezellenhuis al op 1 januari 1917 geopend. De eerste kostganger die zijn intrede deed was maga-zijnknecht L. Berbers.

Het drie bouwlagen tellende gebouwencomplex had een frontbreedte van 37 meter en bestond uit vier gedeelten; namelijk het Bondsgebouw; het Gezellenhuis; de Coöperatie en de Aalmoezenerswoning. Het waren vier afzonderlijke delen die samen één geheel vormden.

Het *Bondsgebouw* bevatte een cafélokaal met biljard, met daarachter gelegen een grote zaal met toneel en bioscoopinstallatie. De zaal had een lengte van 23 meter en breedte van dertien meter en telde 800 zitplaatsen. Als de zaal door middel van harmonicadeuren verbonden werd met het cafélokaal vonden er zelfs 1000 personen een plaats. Tot dit gedeelte behoorden nog twee kleine bovenzaaltjes van acht bij vijf meter, en een dubbele zaal van acht bij tien meter, welke laatste ook weer door harmonicadeuren tot twee kleine zaaltjes kon worden ingericht.

Het *Gezellenhuis* kon men langs een brede trap-pengang bereiken. Op de eerste verdieping lagen behalve de keuken en een ruime eet- en conversatiezaal met biljard, ook de woonver-trekken voor de huismeester en ander perso-neel. Op de tweede verdieping bevonden zich een dertigtal kamers voor de jonge arbeiders die hun intrek namen in het gezellenhuis.

De *Coöperatie* bestond uit de winkel, een kan-toor, twee bakkerijlokalen en een bovenwo-

Eerste steenlegging van het Bondsgebouw
21 mei 1916.
Bron: De Venlose K.A.B. in het Goud, 33.

Trappengang van het gezellenhuis in het Bondsgebouw.
Bron: 25 Jaren Sociale Arbeid 1904-1929, 21

ning voor de bedrijfsleider. Dit gedeelte van het gebouw was geheel onderkelderd en werd op de begane grond door een brede inrit gescheiden van het Bondsgebouw.

De *Aalmoezenerswoning* bestond uit zeven ver-trekken, keuken, bijkeuken, veranda en tuin. Bijzonder was dat het gehele gebouwencom-plex al in 1917 centraal werd verwarmd.

De huismeester sprak: 'Hollands'

De huismeesterfunctie van het gezellenhuis werd gedurende een aantal jaren vervuld door Klaas van Dam (1879-1964) en zijn eerste echtgenote Maria Helsen. Klaas (Nicolaas) van Dam werd op 6 januari 1879 geboren in Ouderkerk a/d Amstel. Toen hij in augustus 1898 in Venlo verbleef, schreef hij naar huis: "Zit in Venlo. Hier blijf ik want hier eten ze vijf maal per dag". Hij trad als boekbinder in dienst bij de firma Bontamps aan de Maaskade en in 1901 was Van Dam een der oprichters van de plaatselijke typografen-bond. In 1908 verliet hij Bontamps om in dienst te treden bij de handelsdrukkerij Van der Sloot aan de Markt. Een jaar eerder was Klaas getrouwd met de Venlose Maria Helsen. In januari 1917 volgde de benoeming tot huismeester van het gezellenhuis. Dit gebeurde zonder salariëring, wat mogelijk was omdat het echtpaar Van Dam-Helsen kinderloos

Klaas van Dam, huismeester gezellenhuis van 1917 tot 1927.
Bron: George van Dam.

bleef. Klaas werkte overdag normaal in de drukkerij en zijn vrouw Maria nam de dagelij-ke leiding in het gezellenhuis op zich. Van Dam was een harde werker, loyaal in de omgang met de jonge gezellen in huis en belangrijk voor zijn functie als huismeester was dat hij 'Hollands' sprak, de taal met gezag in Venlo! Maria Helsen werd door de andere personeelsleden 'de juf' genoemd en door 'haar kostgangers' zeer gerespecteerd. Het huismeesterschap van het echtpaar Van Dam was een groot succes, maar kon slechts tien jaar duren door ziekte en overlijden van Maria Helsen. In 1928 trouwde Klaas van Dam met Anna van Rensen. Het echtpaar kreeg zes zonen. Klaas van Dam was vergroeid met de Katholieke Arbeidersbeweging en vervulde in de loop der jaren diverse functies. Van 1914 tot 1945 was hij onder meer Bestuurslid van de RKWV. Ook werkte hij een aantal jaren als huurbaas bij de woningstichting *Onze Woning*. Samen met Jac Tilulaer ontving Klaas van Dam op 28 augustus 1957 de pauselijke onderscheiding *Pro Ecclesia et Pontifici*. De in Venlo bekende 'Amsterdammer' en door veel vakbondsvrienden zo geliefde Klaas van Dam overleed op 19 juli 1964.

R. K. Coöperatieve Verbruikersvereniging 'De Hoop'

Ofschoon Nederland de Eerste Wereldoorlog bespaard bleef (neutraal), brak voor veel Venlose arbeiders een ellendige tijd aan. Door de terugloop van handel in bouwmaterialen, kwamen veel bouwvakarbeiders plotseling zonder werk en inkomen te zitten. Arbeiders die in Duitsland werkten, verloren hun werk omdat de grens werd gesloten. Bovendien moesten in Venlo veel Belgische vluchtelingen gehuisvest en gevoed worden; alleen al in de cavaleriekazerne hadden 1100 Belgen onderdak. De voedseltoevoer was stilgelegd en de levensmiddelenprijzen vlogen omhoog. Vrienden uit de RKWV gingen avond aan avond 'de boer' op en brachten 'wagonladin-gen' aardappelen, erwten, bonen, groenten en gekneusde eieren naar de Bolwaterstraat. Dat was het begin van de coöperatie.

In de notulen van de Typografenbond in 1913 werd al melding gemaakt van een voorbereidingscommissie tot oprichting van een coöperatie. Tegelen had echter de primeur. Hier bestond al vanaf 1908 een coöperatie. De heer Jac. Heynen, de bedrijfsleider van de Tegelse coöperatie, hielp het Venlose initiatief van de grond en tot 1917 werd in de Tegelse bakkerij Venloos brood gebakken! Het eerste jaar telde de Venlose vereniging zestig leden met een totaal inleggeld van 662,50 gulden. Voorzitter Mathieu van Rooy schreef bij het 25-jarig jubileum in 1939: "met dit kleine

In de coöperatiebakkerij. Eerste persoon van links (met brood) is Mart Heuvelmans, tweede links, Vissers, in het mid-den de chef, Blomsma en uiterst rechts Sjaak Rutten.
Bron: De Hoop 1914-1939, 21. Informatie over de afgebeelde personen is afkomstig van Wiel Gorissen.

In 1924 werden de paardenkarren in de bezorgdienst vervangen door auto's. De chauffeur links op de foto is Baer Timmermans, in het midden Wiel Wijnen en rechts Harry Houben. De auto's werden in de oorlog door de Duitsers in beslag genomen.
Bron: De Hoop 1914-1939, 25.
Informatie over de afgebeelde personen is afkomstig van Wiel Gorissen.

kapitaaltje begon 'De Hoop' haar bedrijf, primitief en pover in opzet, maar met een groot vertrouwen op een schoone toekomst in het vooruitzicht".

Maar die toekomst begon met veel tegenwind. Door de Eerste Wereldoorlog kwam niet alleen de goederenleverantie in het geding. Daar kwam nog bij dat de door de leden gestorte inleggelden, die waren belegd bij de Gemeentespaarbank, door de plotseling ingetreden situatie, moeilijk waren los te krijgen. Bovendien kreeg de coöperatie veel tegenwerking van de middenstand. Het bisschoppelijke communiqué, waarin de coöperatie werd aangewezen als een "middel ter bevordering van het stoffelijke welzijn van den werkman", trachtte de tegenstand iets te verzachten. De pioniers, voorzitter Jac. Titulaer en bedrijfsleider J. Wienen, zetten het initiatief door en op 14 september 1914 ging de coöperatieve winkel in de Bolwaterstraat open. In een jaar groeide het aantal leden tot 150 en het aanbod werd uitgebreid van kruidenierswaren tot groenten, vis en manufacturen.

Dankzij de arbeidervrouwen De nieuwe huisvesting van de coöperatie aan de Herungerweg in 1917 luidde een bloeiperiode in. Het brood kwam niet meer uit Tegelen, maar uit eigen bakkerij. Er kwam zelfs samenwerking op gang met de Venlose middenstand; slager Geertsen leverde het vlees met zes procent korting voor de leden en schoenmaker Van Heyster verkocht en repareerde schoenen met korting. Er werden filialen geopend, in Blerick

(dat al snel zelfstandig werd), in het Ven en aan de Maagdenberg. In 1932 werd op de hoek Kaldenkerweg/Papegaaistraat een moderne nieuwe coöperatiewinkel geopend. De paardenkarren die dienst deden voor het rondbrengen van de bestellingen werden in 1924 door autovervoer vervangen. In 1929 werd de bakkerij uitgebreid en vernieuwd. De heteluchtoven werd vervangen door een heetwateroven. De coöperatie werkte jaarlijks met winst waarvan een deel naar de RKWW ging. Aan de leden werd dividend uitbetaald. De coöperatie ging mee in de nieuwe bedrijfsvoering en was aangesloten bij het kwaliteitscontrolestation Wageningen. Het succes van de coöperatie was echter niet alleen te danken aan de krachtige moderne bedrijfsvoering maar vooral aan de arbeidervrouwen. Zij bepaalden waar en wat gekocht werd en lieten zich voorlichten over prijzen en kwaliteit van de producten.

De bloeitijd van de Katholieke Arbeidersbeweging

Het interbellum, de periode tussen de twee wereldoorlogen, was de bloeitijd voor de Katholieke Arbeidersbeweging. De basis voor dit succes lag in het jaar 1917, het jaar van de grondwetswijziging. Daarbij werd niet alleen het openbaar en bijzonder onderwijs gelijkgesteld, maar ook het algemeen actief kiesrecht voor mannen ingevoerd (vrouwen kregen dat pas in 1919). Hierdoor steeg de macht van arbeiders in de politiek en had de katholieke

kerk er alle belang bij de greep op de arbeiders te verstevigen. Het aantal activiteiten en voorzieningen werd opgevoerd. Bovendien kwamen er verbeteringen in de arbeidswetgeving; de achturige werkdag werd ingevoerd en de vrije zaterdagmiddag, waardoor de arbeiders meer tijd kregen om deel te nemen aan vakbondsactiviteiten. In 1922 was het ledental van de RKWW in Venlo 1155. Het daalde bij het begin van de economische recessie in 1929 naar 990 om daarna weer te groeien naar 1245 in 1933.

In hetzelfde jaar dat het Bondsgebouw de deuren opende en het gezellenhuis enkele tientallen jonge arbeiders huisvesting kon bieden, werd woningbouwvereniging *Onze Woning* opgericht. Dit gebeurde dankzij de woningwet (1901), die het recht gaf om met overheidssubsidie arbeiderswoningen te bouwen. Een voorbeeld is het complex van 65 woningen, dat aan het Dr. Poelsplein / Kaldenkerweg tot stand kwam. Later bouwde *Onze Woning* ook in de wijk Genooi en in Blerick. Voor een goede band met de jeugd werd eveneens in 1917 '*De Jonge Werkman*' opgericht, die na de Tweede Wereldoorlog de Kajotters zou gaan heten. Nadat de vrouwen actief kiesrecht hadden verworven, werd scholing en vorming van de arbeidervrouwen belangrijk gevonden en werd de *Katholieke Arbeidersvrouwen Organisatie* (KAVO) opgericht. In plaats van vorming en scholing werden de vrouwen echter opgepadeld met christelijke liefdedwerken en kwam de nadruk te liggen op hun taak als moeder. Groot was de animo van vrouwen niet, bij de oprichting in 1919 gaven zich maar acht vrouwen op, maar hun aantal steeg in 1921 tot veertig en in 1931 zelfs tot 167.

Dat de RKWW steeds meer maatschappelijke erkenning kreeg, bleek uit de vele afvaardigingen in besturen en commissies van instellingen als de Ambachtschool, de Openbare Leeszaal, Arbeidsbureau, Armenraad, Groene kruis en het Oranje comité! Bij de watersnoodramp van 1926 stelde de RKWW een stedelijk watersnoodcomité in. Voor informatie en versteviging van het onderlinge contact kwam er vanaf 1921 elke twee weken een eigen blad uit, 'Ons goed recht' genoemd. Dat het blad niet politiek onafhankelijk was bleek onder meer uit het artikel dat aalmoesener A. Loonen, na de uitslag van de gemeenteraadsverkiezingen in 1949, schreef: "de katholieke lijst Venlo-Blerick heeft meer zetels opgeleverd dan de grootste optimist had durven te verwachten en vooral, de communist (bedoeld werd hier het raadslid Oldenhof) is uit de gemeenteraad. Moskou is, wat Venlo betreft de publieke tribune in de gemeenteraad kwijt". In 1919 waren drie leden van de RKWW in de gemeenteraad gekozen. Zij vormden de R.K. *Werkliedenfractie* die deel uitmaakte van de R.K. Raadsfractie. De fractie profileerde zich sterk rond kwesties van onderwijs en volkshuisvesting en werkte daarbij nauw samen met de raadsfractie van de SDAP (sociaal-democratische arbeiderspartij) die met twee leden in de gemeenteraad vertegenwoordigd was. Wat weinig Volkskrantlezers van nu weten is dat *De Volkskrant* als dagblad van en voor katholieke arbeiders werd opgericht; als tegenwicht tegen de neutrale pers. Voor de Tweede Wereldoorlog lazen 1200 Venlose inwoners, meestal arbeiders, deze krant. In de jaren zestig werd de katholieke signatuur losgelaten.

In het cafélokaal van het Bondsgebouw stond permanent een boekenstalletje van *Credo*

Pugno, de kadergroep voor vorming en propaganda waarvan Pater Jacobs jarenlang de leiding had. Credo Pugno, begonnen als debatclub, groeide uit tot het krachtige ledenkader van de RKWV; de motor van de beweging. Pater Jacobs had een andere benadering van het socialisme dan Dr. Poels. Hij bepleitte een grotere verdraagzaamheid. Tijdens een vergadering op 14 maart 1928 zei hij: "dat de socialisten niet altijd negatief tegemoet moesten worden getreden, verzoening moest het oogmerk zijn". In diezelfde vergadering waarschuwde Poels voor een al te nauwe band met de socialisten op te hebben: "Als we de mensen geen heilige vrees inboezemen tegen alles wat socialistisch is, gaan sommige meelopen". In 1933 schreef pater Jacobs dat het niet altijd de slechtste katholieken zijn die lid worden van de Sociaal Democratische Beweging. En dat priesters soms weinig vertrouwen hebben in de arbeiders. Uit deze woorden had Poels lering kunnen trekken maar hij deed dat niet. Hij bleef het sterke vijandbeeld tegen andersdenkenden propaganderen.

Om de verhouding met andere katholieke standen te verbeteren, werd *Katholiek Venlo* opgericht. Het dieperliggende doel van de initiatiefnemers, aalmoezenier K. Roncken en burgemeester B. Berger was, door het bij elkaar brengen van de vier standen (arbeiders, tuinders, middenstand en hogere stand) de strijd tegen de gezamenlijke vijanden (socialisme, anarchisme, liberalisme) te vergemakkelijken. Door als RKWV deel uit te gaan maken van *Katholiek Venlo* verloor de arbeidersbeweging een groot deel van haar eigen initiatief en slagvaardigheid. Zij bleef in het keurslijf van het katholicisme waarin de hogere standen en de geestelijkheid de dienst uitmaakten. De échte doorbraak naar sociale emancipatie liet lang op zich wachten.

De Katholieke Arbeidersbeweging in crises- en oorlogstijd

Het jaar van het zilveren jubileum van de RKWV in Venlo (1929) beloofde niet veel goeds voor de toekomst. Op de New Yorkse beurs ontstond paniek; de aandelen kelderden en de economische crisis sloeg over naar Europa. Het leger van werklozen groeide angstaanjagend en het opkomende nazisme vond gewillige slachtoffers. Eerlijkheid gebiedt te vermelden dat het Limburgse Werkliedenverbond het nazisme een nog ergere bedreiging vond dan de gevaren van links. Leden van de Nationaal Socialistische Beweging (NSB) werden dan ook van lidmaatschap uitgesloten. In Venlo liep het aantal werklozen op tot 1110, bij een inwonertal van 26.303. In de bouw werden ongeorganiseerden van buiten de stad aangenomen, onder meer bij de bouw van het ziekenhuis in 1935 en van de landhuizen aan de Herungerweg. Zij kregen minder betaald en konden gemakkelijk weer ontslagen worden.

Op de fiets naar de Peel Projecten van jonge werklozen kregen al gauw geen subsidie meer. Volwassenen werden aan het werk gezet bij het rioleringswerk 'Fest' in Venlo en bij de Peelwerken te Sevenum, waarvoor honderden werklozen dagelijks over slechte wegen twintig kilometer naar hun werk fietsten en 's avonds moe gewerkt door weer en wind nog eens twintig kilometer terug moesten. Voorzitter Verberkt (RKWV) en aalmoezenier Roncken fietsten vaak met de arbeiders mee, om bij de bazen te pleiten voor busvervoer en betere arbeidsomstandigheden. Nadat er wilde stakingen waren uitgebroken werden er uiteindelijk toch successen geboekt: er kwamen autobussen en de uitkeringstarieven gingen omhoog.

De opvolger van de Volksbond was de R.K. Werkliedenvereniging.
Bron: Archief Mathieu Verberkt.

'Priesterstudiefonds' Toen de Duitse bezetter besloot de Katholieke Werkliedenorganisaties in ons land onder leiding te plaatsen van de Nationaal Socialistische Beweging (NSB) zeiden bijna alle vakbondsleden hun lidmaatschap op, waarna in augustus 1941 de Venlose RKWV werd opgeheven. Na inbeslagname van het Bondsgebouw inclusief de hele inventaris door de Duitsers werd de zaak van kwaad tot erger, toen de overdracht plaats had van alle bescheiden: kasboeken, polissen, inventarislijsten van het gebouw en schuldbekentenissen kwamen in handen van de commissaris van het Arbeidsfront te Heerlen. Zelfs de spaarbankboekjes moesten ingeleverd worden. Op 'de Volksbank' stond een saldo van het gezellenhuis, groot 3820, 35 gulden. Op 'de Gemeentespaarbank' stond 1354,27 van het Bondsgebouw. Het gezin van de toenmalige huismeester Berg moest het pand verlaten en kreeg tijdelijke huisvesting aan de Vleesstraat. Ook de coöperatie verhuisde naar een tijdelijke voorziening in dezelfde Vleesstraat. Het Bondsgebouw was leeggehaald en alle activiteiten waren stopgezet. Maar zónder geld en goederen onderhield het kader van de Arbeidersbeweging onder het mom van 'priesterstudiefonds', de organisatie die niet verboden was, contact met elkaar. Zowel plaatselijk als landelijk werd tussen de verschillende zuilen op politiek en vakbondsterrein de samenwerking versterkt. In 1944 werd in Eindhoven de Raad van Vakcentrales opgericht die men na de oorlog wilde doorzetten.

Spectaculaire, burgervriendelijke acties Onmiddellijk na de bevrijding ondernam het bestuur van de RKWV, die intussen van naam was veranderd in Katholieke Arbeiders Beweging (KAB), enkele spectaculaire acties die de bevolking erg aanspraken. Voorzitter Mathieu

Verberkt schreef een 'open brief' aan de redactie van 'de Rotterdammer' en A. den Doolaard, van radio 'Herrijzend Nederland', met het verzoek het geplunderde en zwaar beschadigde Venlo (en Noord-Limburg) te hulp te komen. Nadat een radioreporter de ellende in ogenschouw had genomen en een oproep deed voor hulp, kwam die overvloedig vanuit het hele land, in de vorm van voedsel en huisraad. Een ander initiatief van de KAB was de vrijwillige puinruimactie, waaraan op zondag 8 april 1945 meer dan 2000 Venlonaren van 'alle rang en stand' meedeeden, net zoals de mijnwerkers dat eerder hadden gedaan.

Open Brief van de voorzitter van de KAB aan Radio Oranje met het verzoek om hulp voor het zwaar getroffen Venlo en Noord-Limburg, maart 1945.
Bron: Archief Mathieu Verberkt.

Oproep voor de vrijwillige puinruimactie op zondag 8 april 1945. Bron: Mathieu Verberkt.

Architect A. H. Staring (1906-1964)

Albert Staring werd geboren in 'Het Loo' (bij Duiven) in Gelderland en volgde de 'avondopleiding Teekenonderwijs' in Arnhem. In dienst van de De Bataafsche Petroleum Maat-schappij in Den Haag ontwierp Staring in 1933 het Esso-benzinestation in Venlo (thans deel uitmakend van het Limburgs Museum). Enkele jaren later vestigde hij zich in Venlo, trouwde er en begon een zelfstandig architectenbureau.

De eerste woning die hij ontwierp was Hogekamp-weg 1. In 1940 bouwde hij een eigen woonhuis, met kantoor, gelegen aan de Hogekampweg 5-7. Verder kwam er in 1950 een nieuw kantoor (met woningen) aan de Van Meckelenburgstraat. Staring heeft na de oorlog veel gebouwd in Venlo. Naast het grote verbouwingsproject 'Bondsgebouw' zijn bekende werken onder meer; de Boerenleenbank in de Peperstraat en de Matheasschool in de H. Familieparochie. En verder woningen aan de Mgr. Zwijzenstraat, Junckerstraat en Rozenkransstraat. Ook bouwde Staring veel in Noord-Limburgse plaatsen als Well, Wellerlooi en Siebengewald. Bekend zijn restaurant de Schans in Mook en restaurant De Kroon in Gennep. Hij had een goede samenwerking met de architecten Piet Leusen en Ben Hendrix. Het archief van architect Staring, die in 1964 overleed, is compleet bewaard gebleven en sinds kort ondergebracht in het Gemeentearchief van Venlo

Het Bondsgebouw na de oorlog

Bij de bombardementen op Venlo bleef het Bondsgebouw voor vernietiging bespaard maar op de dag van de bevrijding, 1 maart 1945, bleek het ernstig door granaatslagen beschadigd en zat er geen venster meer in. De geleden schade was 50.000 gulden. Toch kregen de kantoren van Gemeente en Wederopbouw voorlopig huisvesting in het Bondsgebouw, maar zij vertrokken al gauw naar Huize Sint Jan aan de van Cleefstraat. Verder werd onderdak verleend aan het Militair Tehuis, de Middenstandsbond en de Ned. Hervormde Gemeente, die er op zondag kerkdiensten hield. Op verzoek van de burgemeester, mocht de gemeenschap van Venlo gebruik maken van de zalencapaciteit voor het houden van vergaderingen en opvoeringen, omdat er een groot gebrek was aan zaalruimten.

Commissie van Beheer De intussen opgerichte Commissie Beheer Bondsgebouw kwam met voorstellen voor aanpassing en modernisering van de gebouwen om hiermee de Katholieke Arbeiders Beweging weer nieuw leven in te blazen. De verbouwingkosten zouden totaal 200.000 gulden gaan bedragen; 140.000 voor de bouw en 60.000 voor nieuwe inventaris. De oorlogsschadevergoeding was ontoereikend om de kosten te dekken en weer was het de aalmoezenier van Sociale Werken, dit keer H. Gerrits, die ervoor zorgde dat de ontbrekende financiële middelen beschikbaar kwamen in de vorm van schuldbekentenissen. De aalmoezenier ging dit keer op zoek naar geldschieters in familie- en relatiekring. Er werden 34 leningen gesloten die varieerden van 150 tot 5000 gulden, tegen vier procent rente. Op de lijst van schuldbekentenissen kwamen zelfs namen voor uit plaatsen in Noord-Limburg (Afferden) en Brabant (Sambek, Vorthem Mullem). Ook de KAB-instelling Concordia hielp krachtig mee door het verstrekken van een hypotheek waardoor het financiële draagvlak behoorlijk werd versterkt.

Een eigentijds gebouw In 1950 kreeg Architect A. H. Staring opdracht voor het maken van een ontwerp voor het herstellen en verbouwen van het Bondsgebouw. Aannemersbedrijf, de gebroeders Walraven uit Blerick, zou de voorgenomen werkzaamheden uitvoeren. Het plan omvatte het veranderen van de dakkapellen, het gedeeltelijk vervangen van de ramen en het gedeeltelijk wijzigen van de indeling. Op de begane grond werden de horizontale indeling van de benedenvensters en de verticale indeling van de bovenlichten veranderd in rechthoekige vensters. De grote toegangsdeuren, met rondboogvormige omlijsting van kleine smalle venstertjes, bleven gehandhaafd. Op de eerste verdieping verdwenen de decoratieve bovenlichten met glas in lood. Dit gebeurde ook bij de vier vensters boven de hoofdingang op de tweede verdieping. Het meest ingrijpend was de verandering van de tien bestaande dakkapellen in een zestal van telkens twee samengetrokken rechthoekige vensters zonder houten luifel. Het resultaat van de verbouwing was een strakke, minder decoratieve voorgevel. De gebrandschilderde ramen met de symbolen van de KAB, in wat vroeger het café was, zijn mét de plaquettes van de eerste steenlegging en opening van het gebouw 1916 -

Vakbondsleden liepen achter de vaandels aan in de processie ter gelegenheid van het Gouden Jubileum van de KAB (1954) in Limburg.
Bron: Archief Mathieu Verberkt.

1917, die te vinden zijn in een donkere hoek van het huidige trappenhuis, de enige kenmerken die nog herinneren aan de vroegere bestemming van het gebouw.

Begin van het einde Het herstelde en gemoderiseerde Bondsgebouw werd op 14 juni 1952 ingezegend, door pastoor-deken Strijkers van Venlo. Historicus J.W. Omloo schreef: "honderden belangstellenden waren getuige van de herstelde glorie van dit 'Paleis van den Werkman', een sieraad van onze KAB als sociaal en cultureel centrum". In eerste instantie leefde men in de veronderstelling dat de vooroorlogse gloriejaren terug zouden komen, maar niets was minder waar. De katholieke arbeidersbeweging zou de langste tijd hebben gehad. Met de actie 'Reddend Christendom' probeerde de katholieke kerk het zinkende schip te redden en het leven van de katholieke arbeiders in een klemmende greep te houden. *Het Mandement van de bisschoppen* (1954) deed daar nog een schepje bovenop. Het Mandement, dat als titel voerde: "De katholieken in het openbare leven van deze tijd", verplichtte het katholieke volksdeel zich katholiek te blijven organiseren. De vermaning luidde: "Blijft één, één!". Met klem werd het lidmaatschap van socialistische organisaties zoals de Partij van de Arbeid (PvdA), de socialistische vakbond (NVV) en de omroepvereniging VARA, verboden. Het Mandement was een initiatief van bisschop J. Hanssen en de eigenlijke schrijver was vicaris-generaal F.J. Feron, beiden van het bisdom Roermond. Na deze kerkelijke vermaning was de maat vol. De arbeidersemancipatie kwam nu voorop te staan. In 1964 werd de conse-

quentie hiervan getrokken: de ene ongedeelde KAB maakte plaats voor het Nederlands Katholiek Vakverbond (NKV) met als hoofdoelstelling: de materiële belangen van de arbeiders, en die vormde in 1976 samen met de Nederlandse Vakbeweging (NVV) de Federatie van Nederlandse Vakverenigingen (FNV). Deze FNV heeft, net als het zelfstandig gebleven Christelijk Nationaal Vakverbond (CNV), tal van afdelingen in Venlo, variërend van een afdeling van bouwvakarbeiders tot een voor onderwijzend personeel.

De boekhouder kijkt terug Door deze ontwikkelingen ging ook de exploitatie van het Bondsgebouw met snelle stappen achteruit. Wiel Gorissen, die van 1940 tot 1958 binnen de coöperatie functies vervulde van boekhouder tot vervangend directeur, voerde in zijn vrije tijd het financiële beheer van het Bondsgebouw. De exploitatierapporten die Gorissen maakte over de jaren 1958-1963 lieten steeds groter wordende verliezen zien. Pogingen die gedaan werden om de caféomzet te verhogen door het organiseren van koffietafels en diners voor reisgezelschappen, mislukten. In 1963 was het exploitatietekort ruim 13.000 gulden en Gorissen moest het bestuur van de KAB adviseren het gebouwencomplex te verkopen omdat er niets meer te redden viel. Het gebouwencomplex werd verkocht aan rijwielfabrikant Franssen. De gelden die na aflossing van de schulden overbleven, 80.000 gulden gingen, niet naar het NKV maar naar een nog op te richten stichting, de Dr. Derkxstichting, die het gedachtegoed van de vroegere KAB zou blijven uitdragen.

De voorzitters van de katholieke arbeidersbeweging in Venlo vanaf 1904 tot 1964.
Bron: De Venlose K.A.B. in het Goud, 32.

Wie waren de voormannen?

Sommige kaderleden van de KAB namen met weemoed afscheid van hún arbeidersbeweging. Anderen gingen met de tijd mee en waren blij dat de banden met de R.K. Kerk waren verbroken. Maar wie waren eigenlijk die bestuurders, de voormannen, die zoveel jaren 'de kar' hadden getrokken? In tegenstelling tot de aalmoezeniers, die geen gezin hadden en vrijgesteld waren voor hun taak, moesten de voormannen een gezin onderhouden. Het waren gewone arbeiders die werkten als typograaf, steenfabriekarbeider of spoorwegambte, en lange werkdagen maakten. Bovendien werden ze door de werkgevers vaak bejegend als 'onruststokers'. Binnen de arbeidersbeweging vervulden ze vaak verschillende functies. De voormannen hadden doorgaans weinig onderwijs genoten. Maar ondanks gebrekkige opleiding waren het mannen die perfect leiding konden geven aan een grote organisatie van meer dan duizend leden; die met strakke hand en tact vergaderingen en grote manifestaties leidden. In termen van deze tijd: managers van topniveau, maar zonder optieregeling! Bovenal waren het toegewijde vrienden; die 'hun mensen' in moeilijke omstandigheden bleven bemoedigen. En voorbeeldige burgers die lid waren van 'd'en blauwe knaup'(de vereniging voor drankbe-

strijding, 'Sobriëtas'). De mannen/broeders die strijdbaar achter de vaandels van R.K. Kerk en de Katholieke Arbeidersbeweging aanliepen, maar ook moedig waren in het verzet tegen het nazidom en de NSB en veel risico liepen om opgepakt te worden. Last but not least: Het waren brave zorgzame huisvaders. Van twee van hen volgt hierna een 'portretje', dat is gemaakt door hun, intussen ook al op leeftijd gekomen, 'kinderen':

De culturele voorman De jongste zoon van Mathieu van Rooy (1886-1945), Leo van Rooy, vertelde mij dat zijn vader niet ver hoefde te gaan om in het Bondsgebouw te komen, de familie Van Rooy woonde namelijk vlakbij, op de Herungerweg nr. 8. Vader was typograaf bij de fa. Van der Sloot aan de Markt. Hier verzorgde hij ook de redactie en het drukwerk van het vakbondsblad 'Ons Goed Recht'. Naast voorzitter van het RKWV was Mathieu van Rooy directeur/bedrijfsleider van de coöperatie en gedurende een aantal jaren zelfs vrijgestelde van de Limburgse RKWV in Heerlen, waar hij medeoprichter was van het Ziekenfonds. Leo herinnerde zich de propagandatochten van zijn vader naar 'onbereikbare' plaatsen in Noord-Limburg. "Hij nam zijn fiets mee, als hij op de hoek bij café Braem, in de stoomtram richting Nijmegen stapte en ging dan vanuit halteplaats Arcen of

Het bestuur van de R.K. Werkliedenvereniging met op de eerste rij uiterst links: Mathieu van Rooy en tweede van rechts: Mathieu Verberkt.
Bron: De Venlose K.A.B. in het Goud, 49.

Well op de fiets verder naar de plaats van bijeenkomst". Grote verdiensten had Mathieu van Rooy voor het culturele programma van de arbeidersbeweging, dat geheel in zijn handen lag. Hij was fluitist, muzikaal leider, oprichter en dirigent van het eigen arbeiders-symfonieorkest, waarin ook zijn beide zoons speelden; de oudste was evenals zijn vader fluitist en Leo speelde viool. Bovendien trad zijn dochter vaker op als zangeres. Mathieu van Rooy overleed plotseling, vlak na terugkomst van de evacuatie, in 1945. Het was niet alleen voor het gezin een schok, maar ook een groot verlies voor de arbeidersbeweging en het culturele leven in Venlo. Alle drie zijn kinderen erfden het muzikale talent van hun bijzondere en veelzijdige vakbondsvader. Leo is nog steeds organist in de Blerickse St. Lambertuskerk.

De geëmancipeerde voorman Mijn vader, Mathieu Verberkt (1893-1969), ging na de 'Mostard' (lagere) school al op twaalf jarige leeftijd, samen met zijn vader, in de steenfabrieken werken. Toen hij zestien jaar was luisterde hij in Heerlen naar de toespraak van Jelle Troelstra, de voorman van de SDAP. De socialistische les: 'verbetering te brengen in de positie van de arbeidersklasse', liet hem nooit meer los. Toch sloot hij zich aan bij de katholieke vakbond, waarvan zijn vader in 1904 medeoprichter (van De Volksbond) was geweest. In 1917 werd hij lid van de RKWV, waarin hij direct bestuursfuncties vervulde. Later, in gemeentedienst, als portier van het

Arsenaal, werd hij secretaris van de Bond van Overheidspersoneel en in 1921 secretaris van het Limburgse Credo Pugno, een functie waarin hij volledig in zijn element was. Avond aan avond ging hij op huisbezoek om vakbondsleden te werven, voerde acties tegen de pers die de bond omlaag haalde, en organiseerde studie- en praatavonden. Zelf kreeg hij scholing en vorming in de studiegroepen van pater Jacobs en van mijn moeder die veel van geschiedenis wist omdat ze veel las. Als voorzitter van de RWW/KAB loodste hij, in crises en oorlogsjaren, 'de beweging' door grote moeilijkheden heen. Hij was strijdbaar maar ook zachtmoedig, vreedzaam en bemoedigend in geschriften en toespraken, en altijd op samenwerking met andersdenkenden gericht. Vader was wat je in deze tijd een 'netwerker' zou noemen. Omdat hij goed kon omgaan met 'hoog' en 'laag' was hij de geschikte man voor het standenoverleg: Katholiek Venlo. Vader was een geëmancipeerde man die zich inzette voor scholing van de arbeidersvrouwen. Hij onderhield daarover een levendig contact met Mia Stollman in Maastricht, de eerste vrijgestelde kracht voor het vrouwenwerk. Hij was een graag geziene gast bij de Katholieke Arbeiders Vrouwen. De ogen van oud-KAVO lid, mevrouw... ('niet mijn naam opschrijven asjeblief') stralen nog als ze mij zachtjes toevertrouwt: 'dat Jeu altijd zo goed aansprak, zo charmant was en mooie pakken droeg'. Zijn brieven aan vakbondsvrienden begonnen met: 'Waarde vriend' en eindigden altijd met 'een hartelijke groet, ook

aan je vrouw'. Thuis ging het echter wel eens mis op het gevoelige terrein van de emancipatie, waarbij moeder dan fijntjes opmerkte: "Dat de tijd van de Batavieren wel voorbij was". Na de oorlog was vader een man van de 'doorbraak'; luisterde naar de VARA, stemde PvdA en volgde met grote interesse en betrokkenheid de wereldpolitiek. Plotseling, na een fijne dag, midden in dit rijke leven, stond op 24 november 1969 zijn hart stil. Hij werd, omringd door de vaandels van de katholieke arbeidersbeweging, begraven.

Gebouw met een ziel

Het mooie bouwwerk van de architecten Rijven en Staring kreeg zijn bezieling van de vele duizenden vakbondsleden, werkers, bezoekers, burens en inwoners van Venlo, die er jaren achtereen in en uit gingen en waarvan enkelen veel herinneringen bewaren aan de belevingen die zij in het Bondsgebouw hadden. Zo heeft de 90-jarige Baer van Ulft er als bestuurder heel wat uren doorgebracht: "er werd wat afgepraat". Zijn herinneringen gaan dwars door de jaren heen. Toen de exploitatie van het gebouw achteruit ging: "het cafe heeft nooit gelopen", adviseerde hij om boekhouder Wiel Gorissen, de zaak eens uit te laten zoeken. Leo van Rooy liep als jongen het gebouw in en uit, want hij woonde ernaast en "vader was altijd in de coöperatie of het Bondsgebouw te vinden". Zelf mocht ik (M.V.) op zondagmorgen vaak met vader mee naar de vergadering in het Bondsgebouw en we liepen dan vanuit de Lohofstraat langs het Rosarium naar de Herungerweg. Daarna volgde een hele klim door het prachtige trappenhuis naar boven, waar ik in de grote keuken van het gezellenhuis 'in bewaring' werd gegeven en flink verwend door personeel en kostgangers. Bestuurder Harrie Rienstra maakte notities van 'het Bondsgebouw in de naoorlogse jaren'. In 1945 schreef hij: "Aanemers uit Holland namen het gezellenhuis in bezit (wederopbouw). 60 tot 70 vreemde arbeiders in huis, onbeschrijflijke toestanden". Over de coöperatie vertelden buurtbewoners echter niets dan goeds. De 87-jarige mevrouw P. Meusen deed er alle boodschappen. Volgens mevrouw Van den Hout-Bongarts, die al 66 jaar aan de Herungerstraat woont, was niet alleen de 'kluntjesmik' de lekkerste van de hele stad, je kon er ook het zelf gemengde brooddeeg brengen (met nummertje erop) en

dan een paar uur later het gebakken brood ophalen. "Dat kostte drie cent", vertelde de 93-jarige mevrouw Braem later. En voor de uit Zuid-Limburg afkomstige mevrouw Janssen-Loozen betekende het brengen en halen van de mik een soort 'inburgeringscursus'. "Door al dat gepraat in de winkel heb ik veel vrouwen leren kennen en heb er van alles over Venlo opgestoken". De coöperatiewinkel en bakkerij draaiden goed, maar de bakkers hadden een hard bestaan. Dat vertelde Chrit Heuvelmans, van wie vader Mart Heuvelmans meer dan vijftig jaar bakker was in de coöperatie: "Het was hard werken voor weinig geld, altijd nachtdiensten en als het druk was moest er overdag bijgebakken worden. Ik moest hem dan eten gaan brengen". Er gebeurde ook wel eens een ernstig ongeluk in de bakkerij, zo verloor een van de medewerkers een arm onder de deegmachine. De heer P. Janssen, naaste buurman van het Bondsgebouw wist nog dat in oorlogstijd de inwoners van Venlo hun radio moesten komen inleveren in de kelders van het Bondsgebouw en dat het gebouw vol Duitse militairen zat. De sfeer in de straat was benauwend, maar dat veranderde na de oorlog toen de Amerikanen erin kwamen. Ze brachten buffetten en stoelen mee uit de café's in Duitsland en dan was het feest: "er speelden in het Bondsgebouw geweldige Amerikaanse orkesten, die de hele straat lieten meeswingen, het waren topavonden. De introducés waren Venlose meisjes en verschillende van hen zijn met Amerikanen getrouwd". De heer W. van den Hout zag na de oorlog in het Bondsgebouw voor het eerst een film met beelden over de concentratiekampen: "Ik was er stuk van". Ook werden vlak na de oorlog, boven in het gezellenhuis, dekens en kleren van de HARK (hulp actie Rode Kruis) uitgedeeld. De vrouwen uit de buurt liepen allemaal in eenzelfde bloemetjesjurk, vertelde mevrouw Braem. Heel andere ervaringen met het Bondsgebouw hebben mensen die vroeger bang waren voor Sinterklaas of examenvrees hadden. Mevrouw Gè Bouten-Arts uit Velden loopt altijd met een grote bocht om de Herungerstraat heen. "Ik wil dat gebouw niet meer zien". Met lood in de schoenen gingen wij, kinderen van vakbondsleden (vader was lid van de KABO), elk jaar mee naar de Sinterklaas in het Bondsgebouw. Ik had grote angst voor de rondrennende zwarte pieten en die Sinterklaas was altijd even streng". En heel

veel ULO-examenkandidaten krijgen nog 'de razel' als ze langs het Bondsgebouw komen, zei mevrouw Henny Ottenheim. Maar al die ellende werd voor veel Venlonaren weer goed gemaakt door de geweldige schouwburgprogramma's die werden opgevoerd, waarover in de notities van Harrie Rienstra staat te lezen: "Allerlei gezelschappen verrasten ons op humor, vaak van goede maar ook van slechte kwaliteit (bracht geld in het laatje)". Het zijn nu allemaal herinneringen. De tijd van het Bondsgebouw met al zijn activiteiten was definitief voorbij.

Cultuurhistorisch Monument

Herbestemming van het Bondsgebouw In de jaren zeventig vatte Woningvereniging "Onze Woning" het plan op om het Bondsgebouw geschikt te maken voor huisvesting en trachtte hiermee het de oorspronkelijke bestemming van gezellenhuis terug te geven. Dit was mogelijk geworden vanwege een rijkssubsidieregeling die werd verstrekt voor de bouw van kleine wooneenheden, de zogenaamde Van Dam woningen, genoemd naar de toenmalige Staatssecretaris Marcel van Dam van het Ministerie van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening. Op 30 maart 1976 werd het Bondsgebouw teruggekocht van Franssen en kreeg het Centrum voor Sociale Woningbouw (CSW) in Heerlen opdracht om een schetsplan te maken voor 54 wooneenheden. Over dit schetsplan moesten heel wat discussies worden gevoerd en aanpassingen gedaan, alvorens de gemeente Venlo een bouwvergunning afleverde. Het ontwerp kreeg niet de 'schoonheidsprijs' en bovendien was er kritiek op de materiaalkeuze. De uitvoering van het werk werd gegund aan aannemersbedrijf: Gebroeders van Nieuwenhuizen uit Venlo. Wethouder Billekens, tevens vice-voorzitter van Onze Woning bedacht een nieuwe naam: 'Os eige Hoes', en wethouder Frans Wolters plaatste op 12 mei 1977 een gedenksteen met de nieuwe naam in de voorgevel, op de plek waar voorheen de ingang van de coöperatie was. Een, door pater dr. Remigius Dieteren (OFM) geschreven geschiedenis: "*Van Bondsgebouw (1916) tot Os eige Hoes (1977)*", werd opgerold in een groene koker, mee ingemetseld.

Nadat *Onze Woning en Woningstichting Venlo-Blerick* in 1998 een fusie aangingen verdween

Pater dr. Remigius Dieteren, auteur van de geschiedenis "*Van Bondsgebouw (1916) tot Os Eige Hoes (1977)*".
Bron: *Historisch Vademecum Limburg 1900-2000*, 31.

de technische dienst en daarmee het dagelijkse toezicht in het wooncomplex. Het gevolg daarvan was dat er ernstige beheerproblemen ontstonden. Problemen die niet alleen hebben geleid tot overlast voor bewoners van het complex en omwonenden maar ook het sociale imago van de Woningstichting dreigen aan te tasten. Gezien de taakstelling van de Woningstichting; 'het bieden van huisvesting aan mensen met een bescheiden inkomen' en het feit dat er veel jongeren in 'Os eige Hoes' wonen, zou een oplossing voor de beheerproblemen gezocht kunnen worden in het opnieuw aanstellen van een (inwonend) beheerder/huismeester, type: Klaas van Dam, anno een en twintigste eeuw!

Opnieuw actie Het 'Paleis van den Werkman' moet gespaard blijven voor verpaupering en voor het dreigende gevaar om dan afgebroken te worden. De suggestie, dat het een ideale plek is voor de bouw van dure appartementen, dicht bij de stad gelegen, is niet nieuw. Het Bondsgebouw staat symbool voor de sociale geschiedenis van de stad. Het was meer dan vijftig jaar het inspirerende en bruisende middelpunt van de Venlose arbeidersbeweging en daarnaast van grote betekenis voor de hele Venlose bevolking. Reden genoeg om het aan te merken als cultuurhistorisch erfgoed. Zoals de arbeiders het toen deden zullen ook nu de handen in elkaar geslagen moeten worden: Spaar het 'Paleis van den Werkman' en breng het in een staat waar Venlo weer trots op kan zijn.

Dankwoord

Het onderwerp zat dicht op mijn huid. Daarom ben ik dankbaar en blij dat zoveel betrokkenen even mijn gesprekspartner wilden zijn. Ik ben hen daar zeer erkentelijk voor en hoop dat zij iets van hun bijdrage in het verhaal terugvinden:

Baer van Ulft (oud-bestuurslid RKW/KAB); Wiel Gorissen, (oud-boekhouder coöperatie; Crit Heuvelmans (zoon van coöperatiebakker Mart Heuvelmans); George van Dam (zoon van Klaas van Dam); Leo van Rooy, (zoon van Mathieu van Rooy); José Staring, (dochter van architect Staring); mijn neef Jac Aerdts (bouwkundige, oud-bestuurslid 'Onze Woning'); Jac Kessels, Twan Leeuw en Peter van Beurden (Woningstichting Venlo-Blerick); Roel Veelders en Mark van 't Hof (bureau Monumentenzorg gemeente Venlo); de families Van den Hout, Janssen en van Wyllick, mevrouw Braem en mevrouw Meusen (buurtgenoten Herungerstraat), Gé Bouten-Arts en Henny Ottenheim.

Verder dank ik Adri Gorissen, Cor Simons en Trees vd Lest-Noldus voor de kritische tekst-aanwijzingen; de medewerkers van het Venlose gemeentearchief voor de praktische hulp; Jacques Peters voor de foto's en het bewerken van illustratiemateriaal en Frank Backhuijs voor de mooie vormgeving. ◀

Voor het onderzoek raadpleegde ik de volgende bronnen:

Vakbondsmuseum De Burcht in Amsterdam.

Het Sociaal Historisch Centrum in Maastricht.

Gemeente Archief in Venlo.

Archief Woningstichting Venlo-Blerick.

Archief Mathieu Verberkt.

Literatuur:

Hermans, Henri, *Handboek voor de Moderne Vakvereniging* (Maastricht, 1908).

Kuiper, C.J., *Uit het Rijk van den Arbeid, Ontstaan, groei en werk van de Roomsche-Katholieke Vakbeweging in Nederland* (Utrecht 1924).

Jacobs, Jac. M.S.C., *Het Gouden Boek der K.A.B. in Limburg* (Heerlen 1951).

Omloo, J.W., *De Venlose K.A.B. in het Goud* (Venlo 1954).

Dieteren, Remigius, *Van Bondsgebouw* (1916) tot Os Eige Hoes (1977).

Verberkt, Mariet, *Het spoor terug. De vergeten geschiedenis van de spoorwegstaking van 1903 in Venlo* (2003).

De voorgevel van het Bondsgebouw met
ingang parkeerplaats, in juni 2004.

Foto: Jacques Peeters.

BCDEFGH

XIE...

I
J
N
O
S
T
U
V
W
X
Y
Z

Op een doordeweexige middag in april 2004 zie ik dat muziekzaak Toon Hendriks opheffingsuitverkoop houdt. Alweer verdwijnt een ouderwetse winkel uit de binnenstad.

Ouderwets ja, en dat is niet negatief bedoeld. Ook niet positief trouwens. Ik bedoel gewoon: een winkel die nog de naam van de oprichter draagt. Cuypers, Haenen, Wolters van Wyllick, Dom van den Bergh, Boesen, Gustave Peters, Kreymborg, Lina, Langen Driessen, Smeets-Canters, Veldhuis, ze zijn allemaal uit het stadsbeeld verdwenen, evenals de bijna vergeten namen: De Gruyter, Simon de Wit, Hutjens, Van Boom, Goudsmit-Haas, Hendricksx (een andere), Close, Winters-Drost, Joosten-Bastin, Stelder, Truyen-Langenhoff, Raming, van Meijel-Hurstjes. En zo waren er meer.

Hoeveel blijven er nog over? Een korte wandeling biedt gelegenheid om ze te turven.

Koops licht me al tegemoet, als ik vanuit de Nieuwstraat kom aanlopen. Linksaf de Klaasstraat in passeer ik: Verlinde, Munnichs, Bert en Joep Dielen, Boermans, Els Nieskens, Hans van Erp, Geerlings. Opnieuw linksaf in de Vleesstraat volgen Vroom & Dreesmann (ook een aflopende zaak), Sluis, Carl van Maaren, Van Woensel en Stassen. Aan de overkant ligt nieuwkomer Van Leest, verderop Marius (een voornaam, maar wel van de oprichter). Chris & Anton hadden zich niet moeten afkortten; nu tellen ze niet mee.

Rechtsaf dan maar, langs Jan Klein. Bij Van de Wouw worden de jassen herschikt. Via de Kwartelenmarkt, langs Loes (de oprichtster?) en Schell, gaat het de Jodenstraat in, waar Geer van de Veer in zijn eeuwige knicker-

bocker buiten staat. Verderop wachten Brouwer, Van Bree en Peter Croonen. Via de H. Geeststraat kom ik weer in de Vleesstraat en ga linksaf, langs Pasch, Joosten, Canjels en Durlinger. Christine Le Duc (oh lala, maar eigenlijk Hartog, en niet de oprichter) in de Gasthuisstraat hoort er niet bij, wel: Noud Cabooter, Schreinemachers, Leo van Heijster, Coopmans, Veugelers, Frans Seelen en, aan het eind, Geven en Huizenaar. Ik loop terug langs Frits Nellissen richting Lomstraat, zie Meyer & Meyer (er zijn dus meer nieuwkomers), laat Bedaux links liggen en Berndes aan de Jorisstraat rechts, en kom vervolgens langs Van Bree, Van Haren en Leurs. De Gelderse Poort en het Nolensplein nodigen niet uit voor een wandeling. Ik zie er geen meer in de Kleine

Kerkstraat, groet Broekmans in de Grote Kerkstraat, en wandel de Parade op: Chris Jan Ruijs, Stufkens, Geven alweer, Van Beek Van Heyster, Rutten, Lamers, Baur, L. Delsing en iets verder Gerda Arends. Opnieuw de Klaasstraat in, langs Ex, Lensen en Leon Ritzen. Ik zie: Vögele, Linders, ik zie, ik zie ... Koops alweer. En... Xie eyewear, net ervoor. Xie eyewear - moderne winkels gebruiken niet alleen Engelse en Franse woorden om met de tijd mee te gaan, maar hebben ook de sms-taal ontdekt. Ik doe het niet vaak, sms'n, maar dit is een passend moment. Even zoeken naar de juiste letters...: 'Xta nu bij Xie. Xie je strax, w8 nog ff met ete, xxx, T.' Dan, nog eenmaal, nu het nog kan, langs Hendriks. Gewoon, met ks. Hé, en nog een... Van Esch.

(Voor de 175-jarige Kamer van Koophandel)

ABCDEFGHIJ

DOOR

J K L M

THIJS LENSSEN

N O P Q R

FOTO

S T U V W X Y

JACQUES PEETERS

Z

De omweg van Willem Kurstjens

>>> WILLEM KURSTJENS (TEGELEN, 1952) GEEFT NEDERLANDSE LES AAN BUITENLANDERS, IS LID VAN DE CULTURELE RAAD TEGELEN, SCHRIJFT GEDICHTEN, NOVELLEN, FILMSCENARIO'S EN TONEELSTUKKEN, IS VERTALER UIT HET FRANS, REGISSEERT TONEELSTUKKEN EN FILMS, IS POËZIECRITICUS VOOR DAGBLAD DE LIMBURGER EN WERKT AAN DE GESCHIEDSCHRIJVING VAN ZIJN GEBORTEPLAATS. EEN DUIZENDPOOT AAN HET WOORD.

>>> Afkomst

"Mijn vader was een telg uit een industrieel geslacht in Tegelen. Dat geslacht zat oorspronkelijk in de klei-industrie. Overgrootvader Jos Kurstjens had echter teveel zoons, zodat hij voor mijn opa en twee van diens broers de metaalfabriek De Globe stichtte. Mijn vader studeerde in Deventer aan de tropische landbouwschool en wilde daarna naar Indië gaan. De oorlog kwam er echter tussen.

De ouders van Willem Kurstjens op hun trouwdag.

Bovendien bleek dat hij tbc had. Toen werd hij door opa opgenomen in het metaalbedrijf, maar hij was er eigenlijk niet voor toegevoegd. Een broer die hts had gehad werd directeur, vader calculator. Hij moest de prijzen voor de verkoop berekenen.

Mijn moeder was de oudste dochter van een slager in het centrum van het dorp. Net als bij mijn vader thuis hadden ze een groot gezin, tien kinderen. Mijn opa was een levenskunstenaar, hij hield van lekker eten en drinken, reisde graag en stimuleerde zijn kinderen muziek te maken. Toen de Duitsers in mei 1940 binnenvielen en er een paar hem de weg vroegen naar Steyl, stuurde hij ze de andere kant op. Daarna liep hij terug het huis in om andere kleren aan te trekken, want hij was bang dat

Door Adri Gorissen

ze zouden terugkomen en hem zouden herkennen. Ik groeide op in een middenklasse gezin. Maar als je in Tegelen Kurstjens heet, hoor je in sociologische zin toch bij de elite, ten minste in die tijd. We woonden in een heel mooi, groot pand aan de Muntstraat. Ik heb vier broers, een is ouder dan ik, de andere drie zijn jonger. Het was thuis geen echt cultureel milieu. Hoewel mijn ouders wel lid waren van de sociëteit Prins van Oranje in Venlo. Daarmee bezochten ze operettes in Krefeld en Mönchengladbach. Als ze weg gingen, bleven ze vaak tot 01.00 uur uit. Wij maakten daar gebruik van door op Duitsland 2 naar pikante films te kijken. Een broer stond dan op de uitkijk. Ik herinner me nog dat ze, als ze thuiskwamen, zongen en neurieden. Dat vond ik prachtig."

>>> Jeugd

"Als 14- en 15-jarige was ik heel erg bezig met literatuur. Ik las veel meer dan nodig was voor de leeslijst, vooral Kafka en Camus. De laatste trok me aan omdat hij zo filosofisch was en me tot denken aanzette. Hij was ook nogal subversief, eigenlijk een uitdrukking van de tijdgeest. Voor de

Willem Kurstjens. Foto: Jacques Peeters

Met broers op het strand van Zoutelande.

boeken van Wolkers was ik te jong, die kreeg ik niet bij de bieb. Maar toen ik een keer een zomervakantie doorbracht bij een oom en tante in Den Haag kon ik dat inhalen, want die hadden Wolkers compleet in de kast staan.

Het schrijven heb ik van mijn vader. Hij had een dichtader, met Sinterklaas ramde hij er zo een gedicht van zestien strofen uit. Hij heeft me aangeraden om op de eerste klas van de middelbare school een gedicht van Guido Gezelle voor te dragen: Het Schrijverke. Dat ging zo goed, dat ik daarna op Thomascollege bij de culturele manifestatie 'Een Uur Literatuur' vaker gedichten mocht voordragen. Dat heb ik altijd graag gedaan. Nadat ik een keer voor Nederlands een goed

opstel had geschreven, vroeg leraar Nederlands Van Beek me of ik lid wilde worden van de redactie van het schoolblad Tolle Lege. Dat heb ik gedaan, ik ben zelfs een tijdlang hoofdredacteur geweest. Ik schreef gedichten en korte verhalen voor het blad. Het waren zwaarmoedige en moeilijke gedichten en verhalen. Dat hoorde bij de pose die je aannam. Alle jongens die

voor het blad schreven waren poseurs."

>>> Studie

"Nadat ik de middelbare school afhad (gymnasium alfa), ben ik in Groningen Nederlands gaan studeren, samen met mijn vriend Bald Lenders uit Maasbree. Ik was toen sterk aan het politiseren. Net als een paar vrienden van mij die bij de KEN (Kommunistische Eenheidsbeweging Nederland) gingen. Zover kwam het met mij niet, daarvoor verafschuwde ik het stalinisme te zeer, maar ik ben er wel links geworden. Met Kerstmis ben ik gestopt met Nederlands en overgestapt naar sociologie. Dat ging een tijdje goed, maar door al dat politiek gedoe verwaarloosde ik wiskunde en statistiek te zeer. Dat kreeg ik niet meer bijgespijkerd. Dus ben ik na drie jaar gestopt.

Dat politiseren was gedeeltelijk een afzetten tegen mijn afkomst, waar ik me liever niet op wilde laten voorstaan. Ik hield er niet van te horen bij een klasse die in mijn ogen de vooruitgang en emancipatie tegenhield. Bovendien voelde ik me van nature heel sterk aangetrokken tot de vrijheid van het debat. Dat begon al tijdens de godsdienstles op het Thomas-

Met broers Peter en Paul. Willem in het midden.

Willem als 23-jarige.

college. Daar discussieerden we over de dood van God. Ik vond het raar dat die Augustijnen daar nota bene zelf mee kwamen en wilde weten waarom dat zo was. Ik was nieuwsgierig en ging er zelf ook over nadenken. Ging filosofen lezen als Kierkegaard. Begon aan Het Kapitaal van Marx, maar daar ben ik mee gestopt, want dat was van een verschrikkelijke taaiheid. Ik hield ook dagboeken bij over mijn leeservaringen. Voor een middelbare schoolleerling was het echter allemaal wat hoog gegrepen. Bij ons thuis vond dat debat nauwelijks plaats. Veel energie ging zitten in het ophouden van de schijn. Wij moesten voorbeeldig zijn. Mijn ouders konden in onze discussies niet mee.

Weer met broers, nu in een zandbak.

Acht jaar oud.

Voor hen was dat een heel emotioneel proces. Daarom zocht ik het buitenshuis of in mijn eentje op mijn kamer. Ik wilde deelhebben aan een bruisend debat. Wat me in het linkse denken aansprak, dat was het Ivanhoe-gevoel, wat je bijvoorbeeld ook bij de eerste christenen aantreft, dingen voor anderen doen zonder er iets voor terug te willen. Het is jammer dat die geest weg is. Dat is niet alleen te wijten aan het vallen van de Muur, maar ook aan de *Amerikanisering*. Misschien dat daarom het lesgeven aan anderstaligen me zo aanspreekt. Veel van die mensen zijn niet verankerd, zijn zoekend, zijn dolend, en bij hen tref je dat soort solidariteit nog wel aan. Met een beetje fantasie kun je van daaruit een link leggen naar mijn artistieke besognes. Kunst vertegenwoordigt geen materiële waarde, is in zijn diepste wezen nutteloos. Opa Kurstjens zei altijd: 'Kuns is kook' (Kunst is koek), hij wilde daarmee zeggen: het stelt eigenlijk niets voor. En toch is er zonder kunst geen leven. Het is net dat beetje meer dat het leven de moeite waard maakt. Ik heb een omweg moeten maken om dit uit te vinden."

>>> Crisis

"Nadat ik mijn studie in Groningen afbrak, ging het mis met me. In mijn kennissenkring heb ik later wel eens mensen gehad met een psychose. Wat ik in Groningen had was vergelijkbaar. Ik ben ermee naar de studentenarts geweest en vervolgens naar de psychiater. Maar dat leverde allemaal niets op. Toen ben

ik gaan reizen, kriskras door Europa, maar vooral door Frankrijk omdat ik daar kennissen had zitten. Die periode begon in 1975 en heeft drie jaar geduurd. Tussendoor kwam ik af en toe naar Tegelen om wat geld te verdienen, zodat ik weer een tijdje verder kon. In die tijd heb ik mooie dingen meegemaakt. Zo stond ik eens te liften in Frankrijk. Honderd meter verderop stond een perzikverkoper. Op een gegeven moment pakte hij zijn boeltje in, reed

naar me toe en nodigde me bij hem thuis uit. Ik kreeg er te eten en mocht uiteindelijk bij hem en zijn vrouw blijven slapen. Het echtpaar ging op de divan, ik moest per se in hun bed. Dat is toch wel heel speciaal. Waar vind je dat nog?

Door dat reizen kwam ik weer op de rails. Het keerpunt kwam toen ik een paar weken in een hotel te Innsbruck had gewerkt. Na afloop bracht de directeur me naar het station en zei dat ik maar beter weer kon gaan studeren. Terug in Tegelen heb ik vervolgens via een uitzendbureau bij een stuk of tien bedrijven gewerkt. Dat werken hielp

De omweg van Willem Kurstjens

Een groep Marokkaanse mannen die begin jaren tachtig de cursus Nederlands voor anderstaligen volgde in Tegelen. De meeste cursisten wilden niet op de foto, ze vonden dat te modern.

Examengroep van het seizoen 2000 van de cursus Nederlands voor anderstaligen van Gilde Educatie te Venlo. Vrouwen uit het voormalige Oostblok of de Derde Wereld willen graag op de foto.

me enorm, want daardoor moest ik weer mee in de organisatie, mee in de discipline. Zo kwam ik weer in het oude spoor terecht. Maar het was een heel confronterende periode. Uiteindelijk heb ik het aan mijn vader te danken gehad dat ik leraar ben geworden. Hij vond het op een bepaald moment met dat reizen welletjes geweest en adviseerde me een advertentie te zetten waarin ik me aanbood om Nederlandse en Franse les

te geven. Op die advertentie reageerde de directeur van taleninstituut AVOC in Venlo. Ik ben toen les gaan geven en heb tegelijkertijd in zes jaar mijn MO-Frans gehaald en mijn studie Nederlands aan de universiteit afgemaakt. Ik ben afgestudeerd op een scriptie over de invloed van Baudelaire op de Nederlandse literatuur. In die tijd ben ik nog coördinator geweest voor alle cursussen Nederlands voor buitenlanders in Venlo. Ik bleek op het goede spoor te zitten. Die periode, zeg maar tussen 1981 en 1987 is bepalend geweest voor mijn verdere leven."

>>> Leraar

"Ik moest weer een nieuw leven opbouwen. Mijn oude vrienden waren uit Tegelen weg of ze waren getrouwd. Ik kwam daardoor een beetje tussen de wal en het schip terecht. Dat zijn van die periodes dat je Dostojevski gaat lezen en Shakespeare. Ik las De idioot en Schuld en boete van Dostojevski en Hamlet en Macbeth van Shakespeare. En het boek Job en Prediker uit het Oude Testament. Je kunt zeggen dat het toeval is, maar ze hebben iets gemeen. De hoofdpersonen in die boeken doen allemaal op hun manier aan zelfanalyse, gaan de diepte in, dat had ik toen nodig. Ik was inmiddels al bijna dertig en moest weer helemaal vooraan beginnen. Schrijven had toen even geen prioriteit. Ik realiseerde me ook dat het veel tijd en energie kostte, en die had ik niet. Bovendien vond ik het leraarschap geweldig, het was me op het lijf geschreven. Ik heb er ook geweldig mijn best voor gedaan, heb zelf lesmateriaal gemaakt voor mijn lessen Nederlands aan buitenlanders. Ik moest het allemaal uitvinden, er was indertijd nog niets voor dit soort lessen. Ik had niet gedacht dat het me zo zou aanspreken. Dat heb ik nog steeds. Je krijgt natuurlijk wel een soort herhaling, maar toch is het nog steeds nieuw. Bijvoorbeeld door discussies in de klas. Ik legde de leerlingen laatst een dilemma voor: een man zit in een concentratiekamp in Hitler-Duitsland en hij kan alleen vrijkomen als zijn vrouw met een SS'er naar bed gaat. Ze moet dus iets slechts doen om het goede te bereiken. Ik verwachtte dat mijn leerlingen, voor het merendeel moslims, zouden zeggen dat die vrouw dan maar haar liefde voor haar man moest opzouten. Maar de leerlingen zeiden allemaal dat de vrouw het moest doen, want het ging in deze kwestie om het leven zelf. Dat is toch fantastisch, dat zijn waardevolle momenten. Op die manier is de les ook een soort maatschappijleer."

>>> Vertalingen

"In 1987 studeerde ik af. Daarna heb ik vier jaar vrij intensief lesgegeven. In 1992 werd ik 40. Ik kreeg toen van een neef het boek Diner d'Adieu cadeau van de Franse schrijver Pascal Lainé. Het was pas een paar weken uit. Na lezing dacht ik, dat is aardig om te vertalen. Ben dat gaan vragen

Willem tijdens de Passiespelen van 1980. Hij speelde de rol van Jeroboam, de hogepriester die met Judas onderhandelt over de uitlevering van Christus aan het Sanhedrin.

bij de Franse uitgever. Maar die hield een beetje de boot af, stelde dat ik dat als privé-persoon niet zomaar kon doen, dat ik een Nederlandse uitgever achter me moest hebben. Desondanks mocht ik een paar proefhoofdstukken op sturen. Voor het schrijven daarvan nam ik contact op met Frans Stoks, een leraar Frans uit Venlo. Samen hebben we toen de proefhoofdstukken gemaakt en ingestuurd. Na een paar weken belde Eric Visser van uitgeverij De Geus me op. Hij had interesse. Toen ben ik naast mijn andere werk ook nog vertaler geworden. Dat was best aardig, want er zaten allerlei leuke bijkomstigheden aan vast. Zoals logies in het vertalersinstituut te Arles. Daar kon ik af en toe een maand naar toe om te werken. Dat kostte

niets, sterker nog: je kreeg geld toe uit Europese subsidiepoten. Het was er heerlijk. Je kon er rustig werken en als het te warm was kon je naar de zee. Ik heb er veel interessante mensen leren kennen. Mede daarom ben ik er mee doorgegaan. Maar uiteindelijk kreeg ik een conflict met de uitgever, omdat ik vond dat hij me de wat mindere auteurs toeschoof. Daarna had ik er geen zin meer in en ben ik met toneel doorgegaan. Bovendien beviel het solitaire en kloosterachtige van vertalen me niet zo. Ik woon al alleen en als je dan ook nog eens dagenlang in je eentje aan het werk bent... Toneel is veel socialer, dat bruist veel meer."

>>> Culturele Raad
"Vanaf 1981 zit ik in de Culturele Raad Tegelen. De toenmalige wethouder Henk Opsteegh vroeg me daar indertijd voor. De Haandert was toen pas opgeleverd en de gemeente wilde daarmee ook andere dingen gaan doen. Ik ben toen gevraagd vanwege mijn kennis van toneel en literatuur. Zodoende werd ik ook betrokken bij de organisatie van de Boekenmanifestatie, die in 1981 voor het eerst werd gehouden. In 1990 hebben we de Rabobank Lenteprijs voor Literatuur ingesteld. Dat is een prijs voor het beste verhaal van debuterende schrijver in een literair tijdschrift. De reden was dat we een extra accent aan de Boekenmanifestatie wilden toevoegen, niet alleen maar schrijvers aan het woord wilden laten. Daarover heb ik toen overleg gevoerd met Siem Bakker, van wie ik aan

de universiteit les had gehad. Die was gespecialiseerd in literaire tijdschriften. Samen hebben we toen de formule ontwikkeld. Het bleek een schot in de roos, want de prijsvraag heeft aardig wat winnaars opgeleverd die later zijn doorgebroken, zoals Arnon Grunberg en Manon Uphoff. Voor mij is het bestaan van de Culturele Raad heel belangrijk geweest. Daarin zaten mensen die net als ik iets anders wilden, buiten de gebaande paden wilden gaan. Ik heb altijd gevonden dat daar meer van moest komen. Dat geeft lucht. In deze contreien hoor je toch al zo vaak: het moet licht zijn. Carnaval, liedjesavonden, Boris, noem maar op, het is allemaal meer van hetzelfde. Venlo operettestad. Mag het ook een keer wat zwaarder en tegendraadser?"

>>> Politiek
"Van 1994 tot 1998 heb ik in de gemeenteraad van Tegelen gezeten. Voor D66, hoewel ik eigenlijk bij de PvdA had willen gaan. Maar daar zat het toen net niet lekker. De toenmalige PvdA-wethouder Henk Opsteegh werd elders burgemeester en zijn potentiële opvolgers rolden over elkaar heen. Er was dus crisis binnen de partij. Wat te doen? D66 bleek een linkervleugel te hebben en de ideeën van die partij spraken me wel aan. Het was een partij voor nuchtere, analyserende mensen. Inmiddels was ik niet meer zo links en bevlogen, mijn ideologische ballast was weg, dus vond ik dat ik het kon proberen met D66. Ik heb daar een mooie

De omweg van
Willem Kurstjens

Op de set van 'De idioot in het bad' in een gebouw op het terrein van psychiatrische inrichting St. Anna te Venray in 2002, wachtend op het goede licht. Foto: Kees Verbeek

tijd mee gehad, de D66-werkgroep in die tijd was een hechte club. Toen ik net in de raad zat – ik vormde een eenmansfractie – deed ik het allemaal heel krukkelig. Maar ik leerde snel bij en kreeg aardigheid in het werk. Na vier jaar kreeg ik bij de verkiezingen net zeven stemmen te weinig voor een tweede termijn. D66 zat toen landelijk in een dal en dat straalde af op de regio's. Ik ben er toen langzaam mee gestopt. Het werd me eigenlijk ook teveel, want het waren vier heel intensieve jaren. Waarom politiek, zul je je

afvragen? Dat heeft te maken met dat verlangen naar betrokkenheid, waar we het eerder over gehad. Camus en het linkse denken. Ik vind dat je als schrijver daarvoor moet openstellen. Bovendien vond ik het hoog tijd dat in deze regio het CDA-monopolie eens werd doorbroken. Zo'n lange periode van meerderheid leidt tot verstikking en machtsmisbruik. Dat bleek toen wel, want er waren net allerlei provinciale corruptieschandalen die op zo'n meerderheid terug te voeren waren. Mijn wapenfeiten? Daar moet ik lang over nadenken. Dat zegt genoeg. In je eentje kun je niet zoveel in de politiek. Maar in die tijd is wel het CDA in Tegelen voor het eerst buiten het college komen te staan."

>>> Schrijven
"Ik ben altijd bezig geweest met het bedenken en schrijven van verhalen. Een plot verzinnen vind ik het aller-moeilijkste. Ik ben beter in het schrijven van dialogen dan in ruimtelijke beschrijvingen van objecten en in plotstructuren. Dat verklaart wellicht waarom ik meer toneelstukken heb geschreven dan verhalen en novellen. Heel bepalend was ook een toneelcursus in Parijs in 1978, mijn laatste reisjaar. Twee weken lang bezocht ik met een groep studenten toneelstukken en sprak er na afloop over met de spelers en de regisseurs. Je kreeg zo een heel mooi kijkje in de keuken van het toneel. Na die toneelcursus in Parijs ben ik eigenlijk begonnen met toneel en scenario schrijven. Vervolgens ben ik me er verder in gaan

Op het terras van het vertalersinstituut in Arles rond 1995 met collega-vertalers.

Als razende reporter van radio Sur Place bij de opening van de 'sluiting' van Het Raam in Tegelen in de zomer van 2003.

verdiepen en heb ik een regiecurcus gedaan aan de toneelopleiding in Maastricht. In die tijd ben ik veel met toneel bezig geweest, heb ik veel stukken gelezen. Ook had ik een kameraad wiens broer filmer was. Via hem kreeg ik veel scenario-materiaal in handen. Toen ben ik ook filmscenario's gaan schrijven. Ik heb er vier gemaakt over een politieduo dat hier in de regio actief is. Eentje gaat bijvoorbeeld over een moord in een klooster voor slotzusters. Dat is een probleem voor het duo, want die zusters mogen niet praten. Een ander gaat over een moord in de Doolhof, waar het Passiespel wordt opgevoerd. Daar hangt een lijk hangt aan de boom waaraan normaliter Judas zich ophangt. Het heet dan ook De Judasboom.

Aan het Passiespel heb ik ook nog meegedaan, in 1980 was dat. Eerst wilde ik niet, maar toen er iemand ziek werd, hebben ze mij gevraagd om in te vallen. Na veel vijven en zessen heb ik dat gedaan. Ik had en heb zo mijn bedenkingen bij het Passiespel, vooral het triomfantelijke ervan, het uitdragen van het geloof. Daar druk je andere religies mee weg. Het is dan concurreren met andere geloven en dat staat me niet aan. Er was toen ik meedeed heel veel commotie over de tekst van pater Schreurs. Die liet een koor roepen: 'Zijn bloed kome over ons'. Dat werd plotse-ling als antisemitisch ervaren en ging eruit. Ook de verrijzenisscène moest eraan geloven, omdat men vond dat het sec om het lijdensverhaal moest gaan. Ik speelde toen de hogepriester die Judas overhaalt Christus te verraden."

>>> Film

"Dat ik ook twee films heb gemaakt, is min of meer toevallig. Ik was bezig met de scenario's voor mijn politieserie toen mijn vriend Ludy Rours mij attent maakte op een advertentie waarin werd gevraagd om een docent scenarioschrijven door schrijversvakschool Het Colofon in Maastricht. Hoewel ik geen ervaring had, werd ik toch aangenomen. Dat kwam omdat ze niemand anders konden vinden en ik inmiddels een flinke brok leservaring had. Uiteindelijk heb ik dat vijf jaar gedaan, maar alleen voor beginners, want ik voelde me niet voldoende gekwalificeerd om dat voor

tweede- of derdejaars te doen. In die tijd benaderde Hay Joosten, die filmconsulent was van de provincie, me om een met de Rabobank Lenteprijs bekroond verhaal te verfilmen. Ook die uitdaging heb ik aangegrepen, mede om mijn kennis van het vak scenario-schrijven te vergroten. Met die film, Turkse koffie, hebben we toen verschillende prijzen gewonnen. Prompt benaderde de organisatie van De Waan me, een kunstmanifestatie ter gelegenheid van het honderd jarig bestaan van de psychiatrie in Venray. Of ik een idee had voor een film of een toneelstuk? Ik vond het wel wat om mijn toneelstuk Lookalike te verfilmen, over een man die denkt dat hij de schilder Vincent van Gogh is. Bij De Waan zagen ze dat niet zo zitten, zij vonden de link met de naam Vincent van Gogh-instituut, zoals het psychiatrische centrum daar heet, te direct. Ze vroegen toen of ik niets anders had. Ik bedacht toen dat het wel aardig zou zijn om een gedicht te verfilmen. Dat werd De idioot in het bad van Vasalis, een film met Kees Verbeek in de hoofdrol.

>>> Toneel

"Het schrijven van scenario's en het maken van films is voorafgegaan aan het opvoeren van toneelstukken. Dat is pas op gang gekomen in 2000, toen Tegelen werd samengevoegd met Venlo. Ik had al een hele tijd het stuk Un bourgeois gentilhomme van Molière liggen en wilde daar wat mee doen. In de Franse versie gaat het over een burgerman die edel-

De omweg van
Willem Kurstjens

man wil worden. Ik heb daar een Tegelenaar van gemaakt die Venlonaar wil worden. Het stuk heet 'n Echte Venlonaar en is een satirisch blijspel. Uit de groep van mensen, die dat stuk hebben opgevoerd, is het gezelschap De Kemeeliemaekers ontstaan. Die hebben ook mijn tweede stuk, De Furie van Venlo, op de planken gebracht, dat min of meer geënt is op De getemde feeks van Shakespeare. Daarna had ik genoeg zelfvertrouwen en inspiratie voor het schrijven van oorspronkelijke stukken. Het eerste was Lookalike, het tweede De Versjrumpling. En nu dan dus Het Bad. In dat stuk is niet alleen de geschiedenis van het strandbad De Onderste Molen in Venlo verwerkt, maar ook die van het Rijke Roomse Leven zo tussen 1930 en 1950. Centraal staat de oplossing van een moreel dilemma. Twee moeders ontdekken dat hun zoon en dochter samen een kind krijgen. Hoe moe-

Met de 'crew' van de Kemeeliemaekers na afloop van de opvoeringreeks van 'De Furie van Venlo' in 2002.

ten ze daar mee omgaan? Moeten ze er mee naar buiten treden en de toekomst van hun kinderen en die van henzelf verpesten? Of zullen ze het verbergen en verhullen, maar daarmee tegen het kerkelijk gezag ingaan. Uiteindelijk kiezen ze voor het laatste, plegen een leugentje om bestwil.. Met dat nieuwe stuk heb ik een humanistische visie op het Rijke Roomse Leven willen geven. Dat is een accent dat niet eerder is geplaatst. Dat moeders buiten de kerk, buiten de religie om, op eigen intuïtie de problemen van hun kinderen oplossen. Ze verzinnen een list om er voor te zorgen dat hun kinderen zo weinig mogelijk schade oplopen. Ze laten de dochter zelfs in het wit trouwen, ondanks dat ze geen maagd meer is, en dat staat haaks op het idee van de kerk dat ze eerlijk moeten zijn. Maar ze doen het toch. Ze denken zelf na, zoeken zelf naar oplossingen, in een tijd waarin voor je gedacht werd. Dat is het accent.

>>> Geschiedenis

"Veel dingen komen bij mij samen, het een vloeit min of meer organisch voort uit het andere. Dat wil niet zeggen dat ik ze allemaal voor niks doe, voor het plezier of de eer. Sommige dingen komen ook voort uit de drang om wat extra's te verdienen. Ik heb maar twintig lessen Nederlands voor buitenlanders aan de Gilde Opleidingen. Voor de krenten in de pap moet ik er wat bijdoen. Toen de vertalingen wegvielen, moest ik wat anders verzinnen. Ik heb me zelf gevraagd: wat kan ik nog meer en wat is interessant om te doen? Dat was voor mij de geschiedenis van Tegelen, en dan vooral de politieke, culturele en sociaal-economische, niet de folkloristische en heemkundige. De gemeente werd in 2000 opgeheven en ik wist dat er geld was voor diverse projecten. Ik heb toen de gemeente benaderd met een project voor de geschiedschrijving van Tegelen als zelfstandige gemeente tussen 1817 en 2000. Nadat ik een begroting had gemaakt, kreeg ik de opdracht. Maar ik heb de klus onderschat, het is echt een berg werk. Het levert wel de nodige nevenpublicaties op, zoals onlangs het boek met vier portretten van Tegelenaren. Alles bij elkaar levert het wel wat op, maar ook weer niet zoveel. Het gaat meer om de faciliteiten, zoals een werkkamer in het voormalige Tegelse raadhuis met een computer en telefoon. Eigenlijk had het project twee tot drie jaar moeten duren. Daar kreeg ik geld voor. Maar die jaren zijn al voorbij. In die tijd heb ik de geschiedschrijving van de crisis- en oorlogsjaren afgesloten. Momenteel verdiep ik me in het tijdvak na 1900. In die tijd komt niet alleen de arbeidersbeweging op, die in Tegelen heel sterk is geworden, maar worden er ook grote villa's gebouwd, kasten van huizen. Het een staat in mijn ogen niet los van het ander. Dat is een wezenlijk andere kijk op de Tegelse samenleving van die

tijd dan totnogtoe gangbaar was, bijvoorbeeld in het boek van pastoor Driessen.

Aan die historische boeken werk ik meestal 's morgens op het gemeentekantoor, 's middags en 's avonds geef ik les. In de vakanties doe ik bronnenonderzoek voor mijn historische boeken. De toneelstukken schrijf ik 's morgens in alle vroegte, zo tussen 7 en half 9. Ik heb dan een paar weken nodig om een stuk in hoofdlijnen uit te werken. Het bij-schaven gebeurt later."

>>> Duizendpoot
"Wat ik het liefst zou doen? Eigenlijk heb ik geen voorkeur. Ik doe alles graag, maar het moet wel kwaliteit hebben. En ik weet langzaam maar zeker waar die kwaliteit in zit. Misschien kristalliseert het zich nog wel uit in een richting. Het liefst zou ik nu weer een film maken, bijvoorbeeld een filmversie van mijn stuk Het Bad, daar kun je visueel heel mooie dingen mee doen. Het kan heel sfeervol zijn op film. Bovendien is het maken van een film als proces reuze interessant. Het heeft iets fabrieksmatigs, iets atelier-achtigs. Samen iets maken, waarbij je elkaar vanuit je eigen discipline aanvult. Het sluit ook mooi aan bij de manier waarop we bij de Keméliemaekers werken. En misschien is dat ook wel een beetje Tegels. Het pakt zich hier vrij gemakkelijk. De mensen accepteren hier veel van anderen, zolang je maar niet teveel kapsones hebt. Maar laten we elkaar niets wijsmaken: financieel is het gewoon niet haalbaar. Een

film maken is ontzettend duur, waar moet ik dat geld vandaan halen? Het zal dus toch wel weer een roman of een toneelstuk worden."

>>> Kansen regio
"Er stond eens een stukje in de krant, waarin werd gemeld dat de theaterschool van Joop van den Ende een dependance zou vestigen in Venlo. Dat bleek later nep. Maar op zich is het een fantastisch idee. Venlo heeft een grote traditie op het gebied van de revue en met de carnavalsliedjes, en ook op balletgebied, terwijl Tegelen drie toneelgezelschappen heeft, nog los van de Passiespelen. Dat zou je met elkaar moeten verbinden, want daar zou iets groots uit kunnen voortkomen. Zeker nu de liefde voor het muziektheater zo leeft. Bovendien hebben we sinds kort een paar puike jazzmusici in de regio, zoals Egbert Derix, Mike Roelofs en Glenn Corneille. En bekwame componisten /arrangeurs als Wim Naus en Nard Reijnders niet te vergeten. Wat voor een potentie daar ligt. Dat is

uniek in de geschiedenis van de regio. Waarom zet je die niet bij elkaar? Samen met een tekstdichter, balletlerares en regisseur? Met als verplichting een of twee keer per jaar in De Garage of De Maaspoort een muziektheaterproductie te brengen. Dat kan iets van Stravinsky of Brecht zijn, maar ook iets origineels. Zo'n instituut als de Stichting Kunstzinnige Vorming of de opvolger daarvan, zou daar in eerste instantie op gericht moeten zijn: op opleidingen in die richtingen en op het gebied van muziektheater. Je hebt dan iets heel eigens, wat hoort bij de streek. Daar zou ik graag mijn schouder onder willen zetten." ◀

RONDEEL

'Heb je 't warm genoeg?'
was het laatste wat mijn vader vroeg
aan mijn moeder,
die maar niet in slaap kon komen.

Drie uur later zakte hij ineens
voor de spiegel van de badkamer
- alleen,
een reisgezelschap eenzamer
dan hij ooit had durven dromen.

Heb je 't warm genoeg?

Met Kees Verbeek als duo 'gedoemde dichter – licht verse dichter' bij de opening van een bedrijfsgebouw van designbureau Dim in Tegelen, maart 2004. Foto: Peter de Ronde.

>>> Werk:

Film: Turkse koffie (2000), De idioot in het bad (2002);
Non-fictie: De Onderste Molen, kroniek van een zwembad (2003), Tussen droom en daad. Vier historische portretten (2004);
Poëzie: Zes beeldgedichten (De Buun, 1995), Drie gedichten (Nieuw Wereldtijdschrift, 1997), Overstroming en andere gedichten (De Buun, 1998);
Proza: Een goede moeder (verhaal, Nieuw Wereldtijdschrift, 1996), Desafinado (novelle, 2001);
Toneel: 'n Echte Venlonaer (2000), Lookalike (2001), De Furie van Venlo (2001), De Versjruppeling (2003), Het Bad (2004);
Vertalingen (uit het Frans): Pascal Lainé – Afscheidsdiner (1993, met Frans Stoks), Pascal Lainé – De twijfelaarster (1994, met Frans Stoks), Europese literatuurgeschiedenis (1994), Christophe Bataille – Annam (1994, met Lily Props-Van Oyen), Julien Green – Verre landen (1996), Agnès Desarthe – Een klein geheim (1997), Pham Thi Hoài – De engel van kristal (1998, met Lily Props-Van Oyen), Didier Daeninkx – Dood in de eerste ronde (1998, met Henk Sitsen).

Omdat ik een grotere spoeditgave moet doen, stap ik 'mijn' bank binnen met de vraag of ik ter plekke geld van mijn spaarrekening kan laten overhevelen. Dat valt tegen. 'Heeft u internet?', vraagt het perfect geklede meisje, staande achter haar terminal. Ik knik. 'Al eens aan internetbankieren gedacht?' Ik mompel dat ik daar liever nog niet aan wil beginnen. 'Dat is wel de enige manier om snel te kunnen betalen', begint ze, en ze somt zonder te haperen nog meer voordelen op. 'Of u kunt denken aan telefonische overboekingen, maar dan moet u eerst een code aanvragen.' Dit schiet allemaal niet op, begrijp ik.

'Hoe gaat u het nu doen?', vraagt ze tenslotte, ongeduldig geworden. Dan maar voor de trager werkende overschrijvingsformulieren gekozen. Ik vraag hoeveel er op mijn lopende rekening staat. 'U heeft wel een verouderde spaarrekening zie ik', zegt ze. Ook dat nog. Ik antwoord dat de bank dat twee jaar geleden ook zei en toen deze rekening adviseerde.

Zo gaat het gesprek nog even verder. Ik fiets door de binnenstad terug naar huis. Het is zonnig zomerweer. Door de drukte op de terrassen lijkt het alsof opeens niemand meer hoeft te werken. En vast en zeker doet iedereen hier aan internetbankieren, gaat het door mijn hoofd. Het moet door de yuppen komen, concludeer ik. De 'young urban professionals' - de term is al weer in onbruik geraakt - profiteerden in de jaren tachtig van het getij van de welvaart. Geld verdienen was hun enige ideaal en dat straalden ze uit. Inmiddels lijkt de hele cultuur doordrongen geraakt van hun succesnormen: zoveel

mogelijk graaien en driemaal per jaar op vakantie, want voor je dertigste moet je de hele wereld hebben gezien. Ik rij de Koninginnesingel op en ben zo diep in gedachten verzonden dat ik een wandelaar bijna over het hoofd zie. De man, met sterk verwaarloosd uiterlijk, blikje bier in zijn linkerhand, heft de middelvinger en roept: 'Kiêk ens oet dien döp man'. Gelijk heeft hij. Nee, dan de zwervers... mijmer ik verder. Ook die zijn trouwens in aantal toegenomen. Maar lijken ze niet een beetje op elkaar, de yup en de zwerver? Allebei geen geld op zak, de zwerver door zijn armoede, de yup omdat hij met creditcard betaalt. Allebei onverschillig, de zwerver omdat hij nergens aan meedoet, de yup omdat hij neerkijkt op iedereen die niet meedoet of kan meedoen. En

allebei de opgestoken vinger bij de hand, de zwerver uit onmacht, de yup om zijn machtsgebied af te bakenen. Henk Hofland heeft het gebaar eens proberen te duiden. Het zou zoveel uitdrukken als: bij mij begint de geschiedenis. Maar dat kan alleen voor de yup gelden, want bij de zwerver eindigt de geschiedenis juist. De zwervers hebben mijn sympathie, besluit ik als ik thuis van mijn fiets stap. En zolang er ook maar één zwerver door Venlo loopt, zolang weiger ik internet te gebruiken voor mijn bankzaken. 'Je meent het', reageert mijn vriendin na mijn relaas.

A B C D E F G H

DOOR

J K L M

THIJS LENSSEN

N O P Q R

FOTO

S T U V W X Y

JACQUES PEETERS

Door Will Steeghs

Van Duits naar Nederlands geld in Venlo 1914

Noodgeldbons, muntkwestie en verbod Duits geld

In vergelijking met de invoering van de euro per 1 januari 2002 is de overgang van Duits naar Nederlands geld in 1914 veel ingrijpender geweest. In iets meer dan vijf maanden tijd werd destijds overgestapt van Duits naar Nederlands geld. Dit zonder de jarenlange voorbereiding die aan de introductie van de euro voorafging. De overschakeling van Duits op Nederlands geld leidde tot de muntkwestie. Venlo werd in vergelijking met de meeste andere Limburgse plaatsen zwaar getroffen.

Voor de Eerste Wereldoorlog was de geldcirculatie gebaseerd op de gouden standaard. Dit hield in dat het papiergeld in waarde werd gedekt met goud in de kluisen van de nationale banken. Het papiergeld was ook inwisselbaar tegen goud. Bij het uitbreken van WO I kondigden de meeste landen een uitvoerverbod van goud af. De banken lieten in de eerste dagen na het uitbreken van de oorlog weten, dat zij geen Duits geld meer om zouden wisselen tegen Nederlands geld.

In Venlo, waar het Duitse geld het gangbare betaalmiddel was, veroorzaakte dit een ware paniek. De bevolking verloor het vertrouwen in het Duitse geld en in het Nederlandse papiergeld. Iedereen probeerde zoveel mogelijk gouden en zilveren muntgeld vast te houden en enkel met Duits of Nederlands papiergeld te betalen. Om het tekort aan muntgeld te compenseren, gaf de gemeente Venlo zogenoemde 'gemeentelijke noodgeldbons' uit ter aanvulling van het in omloop zijnde geld. Met de komst van rijkswegen uitgegeven zilverbons staakte de gemeente haar uitgifte.

Na de eerste schrik werd het Duitse geld geleidelijk aan weer geaccepteerd. De muntkwestie ontstond om de circulatie van buitenlands munt- en papiergeld in zo goed mogelijke banen te laten leiden. De Kamers van Koophandel en RK Vereeniging van Winkeliers en Neringdoende en Middenstanders probeerden hierin te adviseren.

De overheid verbood uiteindelijk de circulatie van buitenlands muntgeld. Wel werd de mogelijkheid geboden om het buitenlands muntgeld om te wisselen tegen Nederlands geld.

Voor het papiergeld werd niets geregeld, terwijl dit toch het grootste probleem vormde.

Venlo voor WO I

De economie in Venlo was sterk op het Duitse achterland gericht. Buiten de groothandel en industrie kenmerkte de economie zich door de vele tuinbouwbedrijven, de veilingen, Duitse spoorwegmaatschappijen en de centrumfunctie voor het grensland. Veel Venlose tuinders brachten op de Duitse markten hun producten aan de man. Op de veiling werden producten geveild voor Duitse markten. Verder waren er drie Duitse

spoorwegmaatschappijen, die enkele honderden Nederlandse personeelsleden in dienst hadden en die kregen hun loon in Duits geld. De centrumfunctie van Venlo voor het Duitse achterland was mede gebaseerd op het feit, dat Duitse klanten met Duits geld in Venlo konden inkopen. Dit gebied lag in een straal van globaal tien kilometer van de grens. Het gevolg was uiteraard, dat er in Venlo zeer veel Duits geld in omloop was en er constant nieuwe aanvoer van Duits geld plaatsvond. In Venlo bestond, dat moge duidelijk zijn, een vrije circulatie van Duits geld, waarbij het Duitse geld als normaal geld werd gezien.

De Duitse mark had een koers van 59 cent, maar werd om het afrekenen te vereenvoudigen gemakshalve op 60 cent gezet. Bij de middenstand werden de prijzen op de Duitse prijzen afgestemd. Degenen die met Nederlands geld betaalden kregen korting, hetgeen destijds opgeld werd genoemd. Het Nederlands geld werd in het spraakgebruik aangeduid als Hollands geld. In 1907 werd voor de gehele provincie Limburg, bij Koninklijk Besluit, het verbod op betaling met Duits en Belgisch geld opgeheven. In Venlo circuleerde Duits geld toen echter al vele jaren zonder officiële erkenning.

Uit overlevering zijn verhalen bekend van Venlonaren, die als zij op reis moesten naar Holland of wanneer zij belasting moesten betalen, eerst geld moesten omwisselen. In deze overleveringen wordt nogal eens de indruk gewekt dat er in Venlo enkel Duits geld in omloop was. De hoeveelheid in omloop zijnd Nederlands geld moet evenwel ook van een zekere importantie zijn geweest, aangezien rijksambtenaren in Nederlandse munt werden uitbetaald en er aan de westzijde van de Maas minder contacten met het Duitse achterland waren. Veel bedrijven in Venlo betaalden hun personeel echter met Duits geld, waardoor zij makkelijk van hun Duits geld afkwamen. De economische situatie manoeuvreerde Venlo eigenlijk als vanzelfsprekend in de positie, dat Duits geld er het meest voorkomende betaalmiddel was.

Begin van de muntkwestie

Op zaterdag 1 augustus 1914 brak de Eerste Wereldoorlog uit aan het westelijk front. De regeringen verboden de uitvoer van goud. De drie Venlose banken reageerden direct door aan te kondigen dat zij geen Duits geld meer inwisselden. De invloed op het geldverkeer was enorm, getuige het extract besluiten van B&W van dinsdag 4 augustus: "Het publiek het ver-

"Duitsch geld na ontvangen mededeeling van de drie banken alhier dat ze gesloten zijn en geen Duitsch geld wisselen zijn wij genoodzaakt om voorloopig alleen te verkoopen tegen Hollandsch geld. Ook kunnen wij voorloopig alleen leveren tegen betaling bij ontvangst. J. Meulemans & Co Venlo".

trouwen in het bankpapier heeft verloren en het zilvergeld buiten circulatie houdt, waardoor ook van gemeentewege op het oogenblik geen pasmunt meer verkrijgbaar is."

De gemeente besloot tot uitgifte van noodgeldbons. Op dinsdag 4 augustus werd in de Nieuwe Venlose Courant gemeld dat postzegels tijdelijk als betaalmiddel zouden worden geaccepteerd en dat de mogelijkheid bestond om deze voor 10 of 25 gulden later weer terug te wisselen tegen papiergeld. De advertentie van Meulemans & Co, een graanhandel op de Puteanusstraat te Venlo, spreekt voor zich:

In een gezamenlijke advertentie op donderdag 6 augustus in de Nieuwe Venlose Courant kondigden negen Venlose middenstandszaken aan geen Duits geld meer te accepteren. Een flink aantal Venlonaren werd hierdoor direct getroffen aangezien zij hun inkomsten in markten verkregen. Op de veiling bleef overigens het Duits geld gewoon een gangbaar betaalmiddel. Het Duits geld zou vrij spoedig hierna weer in circulatie worden genomen. Dit werd mogelijk mede veroorzaakt door de gestadige aanvoer van Duits geld in Venlo. Op 14 augustus vergaderde de RK Vereeniging van Winkeliers en Neringdoende en Middenstanders om voorstel-

len te bespreken om de geldcirculatie te bevorderen en de belangen van haar leden te behartigen. Veel zakenlieden hadden te kampen met teruglopende omzetten, er werd niet meer op rekening verkocht en veel klanten beschikten enkel over Duits geld, dat zij evenwel niet konden besteden, waardoor de omzetten sterk terugliepe. Er werd een commissie van vijf leden ingesteld en deze kwam met het volgende voorstel:

- 1 Hollandsch geld met 3 cent opgeld over inkoopwaarde hfl 1,03
- 2 Duitsch zilver en goud geld hfl 0,60
- 3 Duits papiergeld tegen hfl 0,58, mits er gepast betaald wordt of met de mogelijkheid dat er enkel met Duits papiergeld kan worden terugbetaald.

Helaas heb ik het archief van deze vereniging niet kunnen achterhalen. De notulen van de Kamer van Koophandel van de datum 16 november 1914 vermelden hierover dat de middenstandsvereniging hopeloos verdeeld was over deze kwestie. De belangen van haar leden liepen dan ook zeer uiteen. De vraag of er een unaniem besluit werd genomen zal met zekerheid negatief uitvallen.

Venlose noodgeldbons

Op 4 augustus besloot het college van B&W van Venlo om noodgeldbons uit te geven tot een bedrag van 5000 gulden. De gemeente had dringend behoefte aan muntgeld om betalingen te kunnen doen aan ambtenaren, gezinnen van militieplichtigen die onder de wapenen waren geroepen, driehonderd werklozen die in Duitsland waren ontslagen en voor de betaling van gemeentewerklieden. In de gemeentekas zat wel veel Duits papiergeld, maar dit was niet meer inwisselbaar.

De gemeente besloot om noodgeldbons van een en anderhalve gulden uit te geven. Deze waren slechts geldig indien voorzien van het gemeentestempel en de handtekening van de burgemeester H.B.J. van Rijn of een van de wethouders Ch. Russel en D.J.C.H. Schrijnen. De bonnen werden in bewaring gehouden door de gemeentesec-

retaris, de heer H. Nouwen. De Venlose noodgeldbons waren weer inwisselbaar bij de gemeenteontvanger na 12 augustus. Er zijn geen problemen met betaling van de Venlose noodgeldbons bekend.

De bonnen werden gedrukt bij drukkerij H. Lebesque voor hfl 13,50 en al op 5 augustus 1914 uitgegeven. In totaal werden er 1575 bonnen van 1 gulden en 1022 bonnen van anderhalve gulden in omloop gebracht. De noodgeldbonsbiljetten waren uitgevoerd in boekdruk op wit karton in de kleur zwart. De afmetingen bedroegen 142x91 mm; het biljet van 1 gulden kwam ook voor in 142x100 mm.

De gemeente gebruikte twee paarse stempels om noodgeldbons geldig te maken: de stempels GEMEENTEBESTUUR VENLO en SIGILLUM CIVITATIS VENLONENSIS. Bij inwisseling werden de biljetten ongeldig gemaakt door er vervallen op te schrijven of ze te voorzien van een paraaf of van twee perforatiegaten (5mm).

De noodgeldbonsbiljetten werden op 20 augustus weer ingetrokken nadat van rijksweg zilverbons werden uitgegeven. De gemeentebons bleven inwisselbaar tot uiterlijk 31 december 1914 bij de gemeenteontvanger. Deze inwisseltermijn werd later verlengd tot en met 6 januari 1915. De meeste noodgeldbonsbiljetten zijn zeker ingeleverd, aangezien het om aanzienlijke bedragen ging.

In veel gemeentes werd besloten om noodgeldbons uit te geven. In Noord-Limburg kwamen er nog in twee plaatsen noodgeldbons in omloop. De gemeente Horst gaf biljetten uit van een gulden en van twee gulden vijftig, die inwisselbaar waren tot 1 januari 1915 en waren gedrukt bij drukkerij W. van der Sloot aan de Markt te Venlo. In Griendtsveen was de uitgever de N.V. Maatschappij Van de Griendt s Land-Exploitatie. Met haar bonnen kon enkel in de winkels van de maatschappij worden betaald. Hier werden noodgeldbons uitgegeven van 10 en 25 cent en van een gulden. Ook in de rest van Nederland werden er door meerdere gemeentes noodgeldbons uitgegeven, zoals door Amsterdam, Klundert, Lekkerkerk, Wageningen, Wildervank en Wolphaartsdijk. In het hele land was een tekort aan pasmunten en dat deed veel gemeentes besluiten om noodgeldbons uit te geven. Venlo vormde hierop geen uitzondering. Wel was de situatie in Venlo urgenter, mede door de grote hoeveelheid in omloop zijn Duits geld en

door het grote aantal werklozen, Venlonaren die hun baan in Duitsland hadden verloren.

De archivaris van de Nederlandse handelsmaatschappij en de Koninklijke Bibliotheek verzochten de gemeente om een exemplaar van beide noodgeldbonsbiljetten te mogen ontvangen, aan welk verzoek op 22 oktober en 10 november werd voldaan. De gemeente ontving meerdere verzoeken voor exemplaren van de Venlose noodgeldbons. Onder meer van het K. und K. Österreichische Konsulat te Amsterdam voor de hofbibliotheek te Wenen en van het Ungarische Nationalmuseum. In de bedankbrief van de archivaris van de Nederlandse handelsmaatschappij verzocht hij ook om exemplaren voor de president van de firma. Of de gemeente op deze verzoeken is ingegaan is niet duidelijk. De gemeente heeft zelf géén enkel exemplaar voor het archief bewaard. Toch moet de gemeente ook verzoeken van verzamelaars hebben ontvangen. Deze ontvingen exemplaren met de originele handtekening erop, maar zonder stempel, getuige de twee bij dit artikel afgebeelde exemplaren die via een veiling in Canada terugkwamen. Wie nog een exemplaar heeft kan contact opnemen met het Venlose gemeentearchief.

Muntkwestie

Met de invoering van rijksweg uitgegeven zilverbons kwam er geen einde aan de muntkwestie en er bleef veel Duits geld in omloop. Dit was onder meer te wijten aan het winkeltoerisme vanuit de grensstreek, maar kwam vooral door de tuinders en het personeel dat met Duits geld werd uitbetaald. De drie Duitse spoorwegmaatschappijen - met enkele honderden personeelsleden in Venlo - betaalden hun personeel bijvoorbeeld in Duits geld uit.

De Kamer van Koophandel adviseerde de werkgevers die hun personeel met Duits geld uitbetaalden om dat te doen naar de vooroorlogse koersverhouding van de mark. De winkeliers gingen extra korting verstrekken bij volledige betaling in Nederlands geld. Bij Leo Bartels, een kruidenierswinkel aan de Parade, werd in de maand oktober buiten het opgeld ook nog vijf procent extra korting verleend. Het Duits geld bleef echter hardnekkig circuleren, getuige de advertentie van de firma J.

Meulemans & Co te Venlo in december: "Ook nemen wij Duitsch geld aan tegen den koers van den dag."

De prijzen op de veiling bleven voorlopig gewoon genoteerd in marken. De eierveiling schakelde bij wijze van experiment als eerste over op Nederlands geld. De noteringen per 7 november 1914 waren in Nederlands geld. De situatie op de eierveiling was niet geheel vergelijkbaar met die op de groenteveiling, omdat een groot deel van de leveranciers uit Noord-Brabant kwam, waar Duits geld niet gebruikt kon worden. De Kamer van Koophandel constateerde in november 1914 dat de markt nog tegen 60 cent werd afgerekend, terwijl een koers van 54 à 55 cent wenselijk zou zijn. De Kamer verwachtte een verschuiving naar het Hollands geld en dat de regering geen koers zou vaststellen. Ze stelde voor om het opgeld te verhogen en de prijzen aan Duits geld aan te passen. Het nadeel dat de Duitse cliëntèle dan weg zou blijven was niet te voorkomen.

Op 13 november vergaderden de Limburgse Kamers van Koophandel over de muntkwestie te Roermond, waarvan de krant verslag deed. Hier werd gesproken over het verbieden van buitenlands muntgeld. De Venlose voorzitter van de Kamer beklagde zich over het feit dat de krant het Venlose verweer niet had weergegeven. De situatie in Venlo was niet vergelijkbaar met de rest van Limburg, zoals bijvoorbeeld met die in Heerlen waar grote bedragen in Nederlands geld werden uitbetaald. Vaals vertoonde wel een situatie die veel gelijkenis vertoonde met de Venlose. In Roermond was het verbod op muntgeld voorgesteld, maar dit was niet het grootste probleem. De situatie omtrent het papiergeld dat niet meer met goud werd gedekt, was veel kritieker. Bij een verbod werd gevreesd voor een clandestiene circulatie van buitenlands geld en problemen met het papiergeld.

Op 30 november vermeldden de notulen van de Kamer van Koophandel dat een verbod op de circulatie van Duits geld niet meer lang op zich zou laten wachten. Het verbod werd door het Ministerie van Financiën bij koninklijk besluit op 19 december 1914 afgekondigd. Met ingang van 8 januari 1915 was het niet meer toegestaan om met Duits muntgeld te betalen, met uitzondering van Vaals. De provincie Limburg was de laatste provincie waar nog met buitenlands geld betaald mocht worden. De regering regelde

omwisselmogelijkheden van muntgeld bij de ontvanger der directe belasting te Venlo van 2 tot en met 15 januari. De ontvangers hadden hun handen vol aan het omwisselen van het muntgeld en er stonden lange rijen wachenden. De koers van de mark was vastgesteld op 53 cent maar kon via telegrafische berichten tussentijds worden aangepast. De politie hield er toezicht op dat alles rustig verliep. Niet iedereen leverde het Duitse geld in, zoals

zeventig gulden en bij een tweede of volgende overtreding vijfhonderd gulden en het buitenlandse geld werd ook geconfisqueerd. De politie controleerde op 8 januari op de markt en constateerde geen overtredingen. Na 8 januari waren er wel banken die buitenlands zilvergeld omwisselden. De drie Venlose banken adverteerden ermee. Het muntgeld vertegenwoordigde een waarde van ongeveer de helft aan metalen en de oorlog-

sommige zakenmensen die het zich konden permitteren om betere tijden af te wachten en zich zo hoopten te vrijwaren van het koersverlies. De meerderheid van de bevolking zal zeker hebben omgewisseld; wachten op een gunstigere koers had weinig zin, aangezien de prijzen van levensmiddelen ook stegen en de regering zich genoodzaakt zag maximumprijzen voor een aantal levensmiddelen in te stellen.

Op het betalen met buitenlands geld stonden hoge boetes, als iemand betrapt werd, kostte dat bij het eerste vergrijp ten hoogste vijfen-

voerende landen hadden er alle belang bij om zo weinig mogelijk metalen naar het buitenland te laten verdwijnen.

Het buitenlands papiergeld werd niet verboden. In de krant werd hier weinig begrip voor getoond en gesteld dat dit geld waardeloos was als het land van oorsprong geen dekking gaf. Het papiergeld werd niet ingewisseld, omdat dit het Nederlands geld in diskrediet kon brengen en de neutraliteit in gevaar kon brengen. Dit zal er zeker toe hebben geleid dat het Duits papiergeld niet meer werd geaccepteerd. Deze maatregel zal ongetwijfeld

ook bepaalde mensen en bedrijven in problemen hebben gebracht. In de krant verschenen advertenties onder briefnummer: "Duitsch geld gevraagd voorwaarden waarop men een partij Duitsch geld wil inwisselen tegen Hollandsch geld, brieven onder no. 2030 bureau van dit blad."

Nederlandse geldcirculatie

Vanaf 8 januari 1915 kon er enkel nog wettig betaald worden met Nederlands geld. In de periode tot aan WO II was een vrije circulatie van Duits geld in Venlo niet meer toegestaan. De enige mogelijkheid om na deze datum nog met vreemde valuta te betalen waren de belastingen. Deze regeling werd echter al op 1 maart 1915 ingetrokken. Het verplicht stellen van de circulatie van het Nederlands geld, droeg er mede toe bij dat de Limburgers zich ook meer Nederlander gingen voelen.

Na de Tweede Wereldoorlog is met het opkomen van het Duitse kooptoerisme in Venlo weer Duits geld geaccepteerd als betalingsmiddel. In tegenstelling tot in de periode voor 1915 waren de prijzen nu op de Nederlandse gulden afgestemd, uitgezonderd in een zeer beperkt aantal winkels in de Duitse hoek. Door de invoering van de euro is de circulatie van meerdere valuta in Venlo definitief historie geworden.

Venlo had kort voor de invoering van de euro per 1 januari 2002 nog een Nederlandse primeur: de eerste betaling met een biljet van vijf euro werd in de stad gedaan, nog voordat de euro een wettig betaalmiddel was geworden. ◀

Bronnen:

Kranten:

Advertenties NVC 4-8-1914, 22-8-1914, 17-10-1914, 24-12-1914, 29-12-1914 en 9-1-1915
Marktberichten eierveiling NVC 14-11-1914
Marktberichten NVC 22-8-1914
NVC 4-8-1914, 11-8-1914, 18-8-1914, 19-11-1914, 29-12-1914, 31-12-1914 en 9-1-1915
DDL 29-9-2001

Archieven:

kvk Venlo 57.1 notulen 28-2-1907/20-3-1923
inv 1900/1920 nr. 2237
bestuur Venlo II 1901-1920 inv. Nr. 676

Publicaties en overige:

- W. Bartels - *Venlo rond de eeuwwisseling*. In: De Brug 20-4-1977;
- Lou Derix - *Oud Horst in het nieuws. Aug 1914 tot 1930*;
- Verzameling J.F.M. Eijssermans;
- Jaarverslag K.v.K. Venlo 1914
- Katholieke Illustratie 11-1-1922
- J.R. De Mey - *Nederlandse Gemeentelijke en private nood – betalingsbonnen*, Brussel 1982. Veilingcatalogus;
- W.A.A. Westerhuis - *Venlo tijdens Wereldoorlog I 1914-1918*.

Pieter Breughel
Kunsthandel Venlo

Maaspoort Venlo

Clevis-Kleinjans
Architecten bv bna Venlo

Mevissen+Partners
Architectenbureau bna Venlo

Dagblad De Limburger
Uw band met regio

QUANT
Architectuur bv BNA Venlo

van Enkevort Groothandel bv
adviseurs voor handel, bouw en industrie
Blerick - Heerlen - Helmond - Sittard - Eindhoven/Son - Weert

Rabobank Venlo e.o.

Enfa BV Enveloppenfabriek
Venlo

Van der Sterren
Tegelen

Gemeente Venlo

Verheijen Smeets avb
Architecten Tegelen

ING Bank
Venlo

Vostermans
companies

Koop 't bij Koops
Venlo

Wilbro Boek- en Kantoorhandel
Tegelen - Venlo

Drukkerij Knoops
Venlo

Woningstichting
Venlo - Blerick

Foto Kino Linders
Venlo

Met dank aan alle sponsors welke deze uitgave mede mogelijk hebben gemaakt.

BUUN 2005

De bijzondere loopbaan van oud-VVV-voetballer Gijs Nass, het opmerkelijke schilderwerk van Rowwen Hèze-voorman Jack Poels, de eigenzinnige levensloop van dialectzanger Arno Adams en het tragische bestaan van Hans Thijssen. Het is zo maar een greep uit de vele onderwerpen van dit dikste Buun-jaarboek tot nog toe.

Vanwege die omvang is het onmogelijk om u op deze plaats al lekker te maken voor alle artikelen in Buun 2005. Toch willen we er een aantal speciaal onder uw aandacht brengen, zodat u niet om aankoop van dit jaarboek – met zijn vertrouwde mix aan onderwerpen - heen zult kunnen. Buiten de al genoemde stukken zijn dat er een aantal die over de Tweede Wereldoorlog handelen. Het is in 2005 immers vijftig jaar geleden dat die oorlog eindigde. Intrigerend is de bijdrage die een nieuw licht werpt op het roemruchte Venlo-incident en verrassend het artikel dat verhaalt over de legering van een heuse joodse brigade in de omgeving van Venlo.

Dan zijn er nog artikelen over de belangrijke bijdrage van de Indo-rock aan de Noord-Limburgse muzieksceen in de jaren vijftig en zestig van de vorige eeuw, over de strijd die tussen de beide oorlogen woedde in de Venlose bioscoopwereld en de rol van café-restaurant Lucker in de leefwereld van de Tegelenaren. Verder is er aandacht voor de historie van de spoorwegwerkplaats in Blerick, het Bondsgebouw in Venlo en het muzikale Venlose geslacht Jordans. Bovendien bevat Buun 2005 verhalen van Jo Wijnen en Kees Verbeek en gedichten van Herman Verwey en Peter Winkels.